

**Република Македонија
Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје**

Филозофски факултет

**СТУДИСКА ПРОГРАМА: СОЦИОЛОГИЈА
ПОТПРОГРАМА: ЕВРОПСКА ИНТЕГРАЦИЈА**

Јован МАНАСИЈЕВСКИ

ДОКТОРСКА ДИСЕРТАЦИЈА

**СТРАТЕГИСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КАКО
ИНСТРУМЕНТ НА ЗАЕДНИЧКАТА НАДВОРЕШНА И БЕЗБЕДНОСНА
ПОЛИТИКА ВО КОНТЕКСТ НА МУЛТИПОЛАРНИОТ ПОРЕДОК**

**МЕНТОР
Проф. д-р Билјана ВАНКОВСКА**

Скопје, 2017 година

Листа на кратенки

АСЕАН	Асоцијација на државите од Југоисточна Азија (ASEAN)
АСЕМ	Азија-ЕУ неформален интеррегионален дијалог (ASEM)
АУ	Африканска Унија (AU)
БАСИК	Бразил, Јужна Африка, Индија и Кина (BASIC)
БРИК	Бразил, Русија, Индија и Кина (BRIC)
БРИКС	Бразил, Русија, Индија, Кина и Јужна Африка (BRICS)
БП	Берлин плус аранжмани
ВП	Висок претставник на Унијата за надворешна и безбедносна политика (HR)
ГД	Генерален директорат (DG)
ДЛ	Договор од Лисабон
ДСТ	Договор за слободна трговија (FTA)
ЕУ	Европска Унија (EU)
ЕАУ	Евроазиска Унија (EAU)
ЕАЕУ	Евроазиска економска унија (EAEU)
ЕАК	Евроазиска економска комисија (EAEC)
ЕБС	Европска безбедносна стратегија (ESS)
ЕИБ	Европска инвестициска банка (EIB)
ЕИДЧП	Европски инструмент за демократија и човекови права (EIDHR)
ЕК	Европска Комисија (EC)
ЕКЧП	Европска Конвенција за човекови права (ECHR)
ЕМУ	Европска монетарна унија (EMU)
ЕНИСА	Европска агенција за мрежна и информациска безбедност (ENISA)
ЕОА	Европска одбранбена агенција (EDA)
ЕС	Европски Совет
ЕСНД	Европска служба за надворешно дејствување (EEAS)
ЕСП	Европска соседска политика (ENP)
ЕЦБ	Европска централна банка (ECB)
ЕЗ	Европска заедница (EC)
ЗЕЛАК	Заедница на Латиноамериканските и Карипските држави (CELAC)

ЗЕУ	Западноевропска унија (WEU)
ЗБОП	Заедничка безбедносна и одбранбена политика (CSDP)
ЗНБП	Заедничка надворешна и безбедносна политика (CFSP)
ИБСА	Трилатерален форум за соработка на Индија, Бразил и Јужна Африка (IBSA)
ИИЕБС	Извештај за имплементација на ЕБС (RIESS)
ИОМ	Меѓународна организација за миграции (IOM)
ЈАР	Јужно Африканска Република (RSA)
КДЕУ	Консолидиран договор на ЕУ (CTEU)
КДФЕУ	Консолидиран договор за функционирање на ЕУ (CTFEU)
ЛАК	Латинска Америка и Кариби (LAC)
МКС	Меѓународен кривичен суд (ICC)
МОТ	Меѓународна организација на трудот (ILO)
МРЦ	Милениумски развојни цели (MDG)
НАФТА	Северноамерикански договор за слободна трговија (NAFTA)
ОДКБ	Организација за договорот за колективна безбедност (CSTO)
ОЛАФ	Европската служба за сузбивање измами (OLAF)
ОМУ	Оружја за масовно уништување (WMD)
ОПС	Општ преференцијален систем (GSP)
ОСБП	Област на слободата, безбедноста и правдата (AFSJ)
ОН	Обединети нации (UN)
САДК	Јужноафриканска развојна заедница (SADC)
СДИ	Странски директни инвестиции (FDI)
СЕ	Совет на Европа (CoE)
СЕУ	Совет на Европската Унија (CEU)
СНБ	Стратегија за национална безбедност (NSS)
СТО	Светска трговска организација (WTO)
ТПП	Договор за Транспацифичко партнерство (TPP)
ТТИП	Договор за Трансатланско трговско и инвестициско партнерство (TTIP)
ФАТФ	Оперативна група за финансиско дејствување (FATF)
ШОС	Шангајска организација за соработка (CSO)

THE STRATEGIC PARTNERSHIPS OF THE EUROPEAN UNION AS AN INSTRUMENT OF THE COMMON FOREIGN AND SECURITY POLICY IN THE CONTEXT OF THE MULTIPOLAR ORDER

This thesis analyzes the EU's strategic partnerships as an important instrument of the Union's accommodation to the changed international constellation. The emergence, development and institutionalization of the strategic partnerships are treated in the context of the emerging multipolar order and an increasing global interdependence. The aim of the thesis is to perceive and to comprehend the relationship between the launching and evolution of the strategic partnerships and the transition of the global order. The question that this research explores is how the EU articulates and accomplishes its interests and values in the changed international constellation? And, what kind of foreign policy approach and instruments are most appropriate for the changed international environment?

In order to explore these questions, the key features and functions of the established EU's strategic partnerships are analyzed. In the thesis, the strategic partnerships are analyzed in three different dimensions through thirteen units of analysis (domains of bilateral cooperation): the economic dimension - through trade and investment cooperation; the security dimension - through the cooperation in confronting the security threats that have been identified in the EU's strategic documents, such as terrorism, proliferation of weapons of mass destruction, regional conflicts, failed states, organized crime, cyber security, energy security, climate change and migrations; and the value dimension - through human rights and democracy cooperation. Through the in-depth analysis of the bilateral interactions in each of the domains we have detected and understood the functions that are performed by the strategic partnerships in the context of bilateral cooperation as well as in the context of dynamics of the international order.

The main contribution of the thesis is the expanded understanding of the role of the strategic partnerships in the EU's accommodation to the transformation of the international order. The findings have confirmed that the strategic partnerships as an instrument of the EU's CFSP have been established to enable the Union to operate globally in a changed international constellation. The main task of the strategic partnerships is to enable adjustment of the EU to the ongoing transformation towards a new multipolar order. The findings have shown that through the development and institutionalization of the strategic partnerships, the EU profiles itself as a desirable strategic partner on the map of the emerging multipolar order. In that context, the launching and development of the strategic partnerships represents an attempt to avoid the threat of potential irrelevance of the Union as a global actor. Due to the rapid transformation of the international order, the design of strategic partnerships as an instrument of the required continuous accommodation is flexible. The findings have shown that the strategic partnerships in its form and content are quite heterogeneous. In the context of the growing complexity of the system of international relations, especially in the light of the emerging multipolarity and accelerating interdependence, they are flexible and multifunctional part of the EU's toolbox and as such provide broad opportunities for constant adjustments and better extent of the mutual priorities of the EU and its partners.

The findings suggest that the strategic partnerships have been created to ensure effective implementation of the CFSP in order to accomplish the objectives and interests of the Union. In a polycentric world, with fragmented and diffuse distribution of power between established as well as emerging actors, in terms of growing interdependence, the strategic partnerships should enable the Union a global visibility and recognition, an efficient frame for optimal realization of its economic and security interests and continual expansion and deepening the areas of cooperation, creating real basis for long-term sustainable system of international relations, a system which is capable to provide a responsible global governance.

欧洲联盟的战略伙伴关系作为多边订单中公共外交和安全政策的文书

本论文分析了欧盟的战略合作伙伴关系作为联盟适应变化的国际局势的重要工具。战略伙伴关系的出现，发展和制度化在新兴的多极秩序的背景下得到处理和日益增长的全球相互依存。论文的目的是感知和理解发射之间的关系，战略伙伴关系的演变和全球秩序的转变。本研究探讨的问题是如何欧盟表达和实现其利益和价值观在改变的国际局势？而且，什么样的外交政策方法和手段最适合变化的国际环境？

为了探索这些问题，分析了欧盟成立的战略合作伙伴关系的主要特点和功能。在论文中，通过 13 个单位的分析（双边合作领域），从三个不同的层面分析战略伙伴关系：经济方面 - 通过贸易和投资合作；安全层面 - 通过面对欧盟战略文件中确定的安全威胁的合作，例如恐怖主义，大规模毁灭性武器扩散，区域冲突，失败国家，有组织犯罪，网络安全，能源安全，气候变化和迁移；与价值维度 - 通过人权和民主的合作。通过深入分析两国相互作用在每个领域中我们发现和理解职能执行的战略合作伙伴关系在双边合作的背景下，以及在动态的背景下的国际秩序。

论文的主要贡献是在欧盟适应国际秩序的变换的背景下，扩大对理解欧盟的战略合作伙伴关系角色的研究。研究结果证实了战略合作伙伴关系作为欧盟的 CFSP 一个工具已经建立，以使联盟能够在变化的国际局势中运行。战略伙伴关系的主要任务是使欧盟能够适应正在进行的朝着新的多极秩序的转变。研究结果表明，通过战略伙伴关系的发展和制度化，欧盟认为自己在新兴多极秩序的地图上是一个理想的战略伙伴。在这方面，发起和发展战略伙伴关系是试图避免联盟作为全球行动者的潜在不相干的威胁。由于国际秩序的迅速转变，战略伙伴关系作为所需持续适应的工具的设计是灵活的。研究结果表明，战略伙伴关系在形式和内容上是相当不同的。在国际关系制度日益复杂的背景下，特别是鉴于正在出现的多极化和加速相互依赖，它们是欧盟工具箱的灵活和多功能的一部分因此为欧盟及其合作伙伴的相互优先事项的不断调整和更大程度提供了广泛的机会。

研究结果表明，建立战略伙伴关系是为了确保有效实施 CFSP，以实现国际电联的目标和利益。在一个多中心世界中，在已建立和新兴的行动者之间分散和分散的权力分配，在日益相互依存的方面，战略伙伴关系应使联盟具有全球知名度和认可，最有效地实现其经济和安全利益以及不断扩大和深化合作领域的有效框架，为长期可持续的国际关系制度创造真正的基础，一个能够提供负责任的全球治理的制度。

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ПАРТНЕРСТВА ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА КАК ОРУДИЕ ОБЩЕЙ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ И ПОЛИТИКИ БЕЗОПАСНОСТИ В КОНТЕКСТЕ МНОГОПОЛЯРНОГО ПОРЯДКА

Этот тезис анализирует стратегические партнерства ЕС как важного инструмента размещения Союза к изменившейся международной группировке. Возникновение, развитие и институционализацию стратегических партнерств обсуждались в контексте многополярного порядка в странах с развивающейся и растущей глобальной взаимозависимости. Целью работы является воспринимать и понимать связь между возникновением и развитием стратегических партнерских отношений и перехода мирового порядка. Научное исследование рассматривает вопрос о том, как ЕС артикулирует и преследует свои интересы и ценности в изменившейся международной группировке? И какой внешне-политический подход и инструменты лучше всего подходят для измененной международной среды?

Для изучения этих вопросов, мы проанализировали основные функции и функции стратегических партнерств. В диссертации, стратегические партнерства, были проанализированы в трех различных измерениях через тринадцать единиц анализа (областей двустороннего сотрудничества): экономическое измерение - за счет торговли и инвестиционного сотрудничества; измерение безопасности - через сотрудничество в борьбе с угрозами безопасности, определенных в стратегических документах ЕС, таких как терроризм, распространение оружия массового уничтожения, региональные конфликты, несостоявшиеся государства, организованная преступность, кибер-безопасность, энергетическая безопасность, изменения климата и миграции; ценное измерение - через сотрудничество в области прав человека и демократии. Посредством углубленного анализа двусторонних взаимодействий в каждой из областей, мы обнаружили и поняли функции, которые выполняют стратегические партнерства в контексте двустороннего сотрудничества и в контексте динамики международного порядка.

Основной вклад этого тезиса является в растянутом понимании роли стратегических партнерств в адаптации ЕС к трансформации международного порядка. Результаты исследования подтвердили, что стратегические партнерства как инструмент ОВПБ устанавливается для обеспечения глобального, обеспечивающего функционирования Союза в изменившейся международной группировке. Основной задачей стратегических партнерств является обеспечение регулировки текущей трансформации ЕС к новому многополярному порядку. Полученные данные показали, что путем разработки и институционализации стратегических партнерств ЕС профилировали себя в качестве желательного стратегического партнера на карте многополярного порядка, в котором они возникли. В этом контексте, запуск и развитие стратегических партнерских отношений является попыткой избежать угрозы потенциальной бесполезности ЕС как глобального актера. Полученные данные показали, что стратегические партнерства по своей форме и содержанию весьма разнородны. В контексте возрастающей сложности системы международных отношений, особенно в свете многополярности в формирующейся и ускоряющейся взаимозависимости, стратегические партнерства являются гибкой и многофункциональной частью инструментов ЕС, и, как таковые, дают широкие возможности для постоянных регулировок и улучшенного охвата общих приоритетов ЕС и его партнеров.

Результаты исследования позволяют предположить, что стратегические партнерства создаются с целью обеспечения эффективного осуществления ОВПБ для реализации целей и интересов ЕС. В полицентричном мире с фрагментированной и диффузно-распределенной мощностью между различными субъектами, с учетом растущей взаимозависимости, стратегические партнерства должны обеспечить глобальную видимость и признание союза, эффективную основу для оптимальной реализации своих экономических интересов и интересов безопасности, а также непрерывное расширение и углубления сфер сотрудничества, создавая реальную основу для долгосрочной устойчивой системы международных отношений, системы, способной обеспечить ответственное глобальное управление.

СОДРЖИНА

ВОВЕД	1
1. Предмет на истражувањето	4
2. Цели и задачи на истражувањето	8
3. Хипотетска рамка на истражувањето	9
4. Истражувачки пристап и методолошки постапки	12
5. Научна и општествена оправданост на истражувањето	13
ДЕЛ I: ТЕОРИСКА И КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	15
1. Меѓународниот поредок во транзиција и позицијата на ЕУ во него	15
1.1. Кон новиот мултиполарен поредок во настанување	15
1.2. Кон сеопфатна и структурна меѓузависност	24
1.3. Европската Унија во новиот меѓународен поредок	27
2. Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ во променетото меѓународно окружување	34
2.1. Мултидимензионалноста на ЗНБП: ЗНБП помеѓу билатерализмот, интеррегионализмот и мултилатерализмот	35
2.1.1. Билатерализмот на ЕУ	36
2.1.2. Интеррегионализмот на ЕУ	38
2.1.3. Ефективниот мултилатерализам на ЕУ	39
2.2. Екстерните кризи и развојот на ЗНБП	42
3. Европската стратегиска култура во настанување - од Европската безбедносна стратегија до Глобалната стратегија на ЕУ	49
3.1. Новите безбедносни закани и променетото безбедносно окружување	49
3.2. Клучни обележја на дистинктивниот пристап на ЕУ	51
3.3. Градење на стратегиската култура на ЕУ - помеѓу класичните и новите наративи	56
3.4. Глобалната стратегија на Европската Унија	62
4. Стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП	70
4.1. Стратегиските партнерства во документите на ЕУ	70
4.2. Досегашни тематизации на стратегиските партнерства	76
4.3. Работа на определба на стратегиските партнерства	83
4.4. Основни параметри на стратегиските партнерства	86
4.5. Институционална архитектура на стратегиските партнерства	89
4.6. Од донаторски кон партнерски однос	93
4.7. Функции на стратегиските партнерства	94
4.8. Одржливоста на стратегиските партнерства и можни насоки за нивниот развој	97
4.9. Останати стратегиски партнерства на ЕУ	99

ДЕЛ II: ИСТРАЖУВАЊЕ НА МУЛТИДИМЕНЗИОНАЛНОСТА И МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОСТА НА СТРАТЕГИСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА НА ЕУ 102

- 5. Димензии и домени на анализа на стратегиските партнерства 102**
 - 5.1. Економска димензија на стратегиските партнерства 103
 - 5.1.1. Трговија и инвестиции 103
 - 5.2. Безбедносна димензија на стратегиските партнерства 111
 - 5.2.1. Тероризам 111
 - 5.2.2. Пролиферација на оружја за масовно уништување 115
 - 5.2.3. Регионални конфликти 119
 - 5.2.4. Неуспешни држави 128
 - 5.2.5. Организиран криминал 133
 - 5.2.6. Сајбер безбедност 137
 - 5.2.7. Енергетска безбедност 143
 - 5.2.8. Климатски промени 150
 - 5.2.9. Миграции 156
 - 5.3. Вредносна димензија на стратегиските партнерства 164
 - 5.3.1. Човекови права и демократија 164
- 6. Стратегиските партнерства на Европската Унија 172**
 - 6.1. Стратегиското партнерство ЕУ-САД 172
 - 6.2. Стратегиското партнерство ЕУ-Русија 197
 - 6.3. Стратегиското партнерство ЕУ-Кина 225
 - 6.4. Стратегиското партнерство ЕУ-Канада 243
 - 6.5. Стратегиското партнерство ЕУ-Јапонија 253
 - 6.6. Стратегиското партнерство ЕУ-Индија 264
 - 6.7. Стратегиското партнерство ЕУ-Бразил 275
 - 6.8. Стратегиското партнерство ЕУ-ЈАР 287
 - 6.9. Стратегиското партнерство ЕУ-Мексико 295
 - 6.10. Стратегиското партнерство ЕУ-Јужна Кореја 301
 - 6.11. Стратегиските партнерства помеѓу продлабочување и проширување 307

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА: СТРАТЕГИСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА КАКО ИНСТРУМЕНТ НА АКОМОДАЦИЈА НА ЕУ КОН НОВИОТ МУЛТИПОЛАРЕН ПОРЕДОК ВО НАСТАНУВАЊЕ ... 315

- 1. Мултидимензионалноста на стратегиските партнерства 319
- 2. Хетерогеноста на стратегиските партнерства 324
- 3. Мултифункционалноста на стратегиските партнерства 327
- 4. Стратегиските партнерства помеѓу интересите на ЕУ и вредностите на ЕУ 335
- 5. Стратегиските партнерства и ефективниот мултилатерализам 338
- 6. Македонија и регионот: каков статус за Балканот - интегрален дел на етаблираниот европски пол или кршлива периферија на европската империја во опаѓање 342

БИБЛИОГРАФИЈА 345

21-от век започна спектакуларно добро за Европската Унија (ЕУ). ЕУ се прошири значително, речиси удвојувајќи го бројот на земји членки и зголемувајќи ја својата популација за над 20%. Нејзината атрактивност, и како модел, и како партнер, во меѓународните односи имаше исклучителен нагорен тренд. Со територијалната експанзија на истокот на континентот речиси целосно ја заокружи својата регионална хегемонија, конституирајќи се и како регионален безбедносен актер. Во таа насока ги реализираше своите први операции на кризен менаџмент. Згора на тоа, Унијата со нив започна посамоуверено да ја проектира својата моќ и на глобално ниво. Заедно со претходно етаблираната глобална трговска и инвестициска моќ се чинеше дека ЕУ е на вистински пат да се наметне како глобален актер во управувањето и обликувањето на меѓународниот поредок. Тој оптимизам и самоувереност силно се рефлектира и во 'Европската безбедносна стратегија' (ЕБС) како прв стратегиски документ на европската надворешна и безбедносна политика. Стратегијата започнува со реченицата: „Европа никогаш не била толку просперитетна, толку безбедна, ниту толку слободна“.¹

Но, овој златен период не траеше долго. Со избивањето на финансиската криза во 2008г. и потоа, последователното влегување од една во друга криза во континуитет, ЕУ се соочи со намалена самоверба и со целосно фокусирање на своите внатрешни проблеми. Серијата на меѓусебно поврзани кризи ја продлабочи политичката поларизација, и внатре во земјите членки, како и меѓу нив, и предизвика голема несигурност во однос на европската иднина. Центрифугалните сили земаа замав, материјализирајќи се низ се погласни настојувања за ренационализација на политиките на Унијата.² Референдумот за излегување на Обединетото Кралство од ЕУ претставува последен удар во оваа повеќегодишна низа од тешки кризи. Како резултат на внатрешните кризи, и, следствено, на реориентацијата на својата енергија и ресурси кон себе, ЕУ се соочи и со намален меѓународен углед и со намалено влијание во меѓународните односи.

¹ European Council, 2003, *European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World*, Brussels, p.5

² Во своето последно годишно обраќање за состојбата на Унијата пред Европскиот парламент, во септември 2016г., претседателот на ЕК Јункер дијагностицираше дека „ЕУ делумно се наоѓа во egzистенцијална криза“ предизвикана од тоа што земјите членки пречесто во преден план ги ставаат само националните интереси и дека поради тоа „бројот на областите за кои што има согласност да се работи заеднички е премал“. Повеќе види на: <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_en.htm> посетено 15.09.2016.

Дополнително, и безбедносната состојба во непосредното окружување на ЕУ значително почна да се влошува. Јужното и Југоисточното соседство на ЕУ по Арапската пролет и имплодирањето на авторитарните режими се трансформираше во една опасна зона на кршливи и неуспешни држави кои што претставуваат идеална подлога за мултиплицирање и извоз на безбедносни закани во Унијата. Источното соседство на ЕУ, со подемот на ревизионизмот во руската надворешна политика, како и неспособноста на Унијата да изнајде компромис со својот моќен сосед околу безбедносната архитектура на овој регион, стана зона на нестабилност со појава на нови кризни жаришта и вооружени конфликти.

Истовремено со ваквиот неповолен развој на настаните внатре во Унијата и во нејзиното непосредно окружување и глобалниот поредок се менува со голема брзина. Во таквата динамика тешко се снаоѓаат и традиционалните државни актери. ЕУ, пак, како специфичен меѓународен актер е обременета и со дополнителни внатрешна динамика која што објективно ја спречува брзината и флексибилноста на нејзините реакции и влијае на нејзиното приспособување кон трансформацијата на меѓународното окружување. Сепак, и во такви околности, ЕУ, навремено, меѓу првите ја согледа и почна да се прилагодува на променетата меѓународна констелација, на новиот мултиполарен поредок во настанување. Пред се, со добра и навремена стратегиска ориентација која што е свесна за поредокот што се менува и за предностите и слабостите на Унијата како специфичен меѓународен актер. Во рамките на тоа свое приспособување Унијата, сукцесивно, во повеќе чекори забрзано ја развиваше својата Заедничка надворешна и безбедносна политика (ЗНБП), континуирано градејќи го и редизајнирајќи го нејзиниот комплексен инструментариум, во функција на остварување на своите интереси. Притоа, може да се забележи дека добро поставената стратегиска цел на ЕУ за инвестирање во конструкција на ефективен мултилатерален поредок како системско решение за најважните глобални проблеми не може да ја врами брзотрансформирачката реалност. Меѓународниот систем транзитирајќи забрзано кон мултиполарна конфигурација сè повеќе ги маргинализира востановените мултилатерални аранжмани трагајќи по форми што соодветно ќе ја рефлектираат новата реалноста на меѓународните односи.

Токму во овој процеп, помеѓу стратегиската цел на ЕУ за градење на глобален поредок заснован на ефективен мултилатерализам, од една страна, и реалната состојба на настанување на нов мултиполарен поредок, од друга страна, се обликува вкупниот инструментариум на европската надворешна политика во чии што рамки се креираат стратегиските партнерства како нов

флексибилен инструмент на ЕУ. Инструмент кој што треба да овозможи тековно остварување на клучните економски и политички интереси на Унијата, истовремено градејќи поширока рамка за долгорочна и одржлива соработка со останатите меѓународни актери која што треба да резултира во систем на одговорно глобално управување. Во целиот изминат период од донесувањето на ЕБС во 2003г., Унијата беше силно посветена на развивањето на стратегиски партнерства со сите центри на глобално влијание. Во период од неколку години ЕУ лансираше, разви и етаблираше десет стратегиски партнерства со најрелевантните меѓународни актери. Со стапувањето на сила на одредбите од Договорот од Лисабон, кои што овозможија натамошното јакнење на капацитетите и способностите за меѓународно актерство на Унијата, стратегиските партнерства се здобија со уште поголем потенцијал во системот на ЗНБП и во вкупното надворешното дејствување на ЕУ.

Конструирањето и развојот на стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП се должи на и е обликуван од повеќе фактори, но, во оваа докторска дисертација го контекстираме во два клучни, определувачки фактори - во тековната трансформација на меѓународниот поредок, односно, динамиката на мултиполарниот свет во настанување и во растечката сеопфатна меѓузависност. Целта ни е да ја согледаме и разбереме меѓузависноста на појавата и еволуцијата на стратегиските партнерства и транзицијата на глобалниот поредок. Во тезата го истражуваме и се обидуваме да го разбереме влијанието на динамиката на мултиполарниот поредок во настанување врз развојот на ЗНБП и на нејзините инструменти, но, и повратната спрега - влијанието на развојот на стратегиските партнерства врз динамиката на трансформација на глобалниот поредок. Сакаме да ја испитаме “природата” на таа меѓузависност и да ја согледаме и разбереме комплексноста на односите.

Предмет на анализа е периодот од лансирањето на ЗНБП, односно, од почетокот на примена на одредбите од Договорот од Маастрихт, заклучно со речиси седумгодишната примена на одредбите од Договорот од Лисабон, со најнепосреден фокус на периодот од усвојувањето на првиот стратегиски документ на ЗНБП - ‘Европската безбедносна стратегија’ во 2003г., сè до донесувањето на новиот стратегиски документ на ЗНБП - ‘Глобалната стратегија на ЕУ’ во средината на 2016г.

Истражувањето треба да даде одговор на прашањето: Како, во променетата меѓународна констелација, во услови на мултиполарен поредок во настанување, ЕУ ги артикулира, заштитува и остварува своите интереси и вредности? И, каква надворешна политика и какви инструменти и се потребни на ЕУ, и се најсоодветни за дејствување во новото меѓународно окружување? Со оглед

на фактот што предметот на нашето истражување е комплексен, дизајнот на истражувањето е поставен интердисциплинарно и ги опфаќа научните дисциплини на европските студии и меѓународните односи. Европскиот подсистем на интеграции се развива во поширокиот меѓународен контекст кој што значајно влијае на процесите во ЕУ, особено во домените на надворешната и безбедносната политика.

1. Предмет на истражувањето

Дефинирање на предметот на истражување. Разбирање на начинот на кој што ЕУ се позиционира и акомодира во променетото меѓународно окружување преку разбирање на улогата и функциите на стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП и нивно контекстирање во динамиката на трансформацијата на меѓународниот поредок,

Дефинирање на клучните поими. Следи мошне кусо, иницијално дефинирање на клучните поими. Нивната посеопфатна и поизнијансирана определба, се разбира, следи во натамошниот текст, низ соодветните оддели.

Мултиполарен поредок во настанување. Облик на меѓународен поредок каде што глобалната моќ е распределена помеѓу повеќе центри, при што ниту еден центар на моќ не е во состојба да превагне врз сите останати и да обезбеди неприкосновен примат во системот. Тоа не подразбира дека сите актери се со слична моќ, напротив, можна е и изразена асиметрија на еден или повеќе актери во однос на останатите. Важна карактеристика на мултиполарниот поредок е принципот на балансирање на моќта, токму поради неговата природа на коегзистенција на повеќе актери со значителна моќ кои што се натпреваруваат за што поголемо влијание на регионално и глобално ниво. Значаен елемент на ваквиот поредок е и капацитетот за колективна акција, затоа што без вклучување на поголем дел од клучните центри на моќ не е возможно решавање на ниту еден позначаен проблем. Во нашето истражување, на актуелниот меѓународен поредок ќе реферираме како на мултиполарен поредок во настанување. На трансформацијата на меѓународниот поредок од униполарна во мултиполарна конфигурација ќе реферираме како на мултиполаризација. Ваквото определување инсистира на динамичката димензија затоа што се работи за процес, а не за веќе постигната и консолидирана состојба.

Меѓузависност. Взаемна зависност на меѓународните актери, било да станува збор за традиционални, државни актери, или не-државни актери (како разните регионални и глобални меѓународни организации или невладини организации), во остварувањето и заштитата на своите интереси. Меѓузависноста најдиректно реферира на фактот дека меѓународната сцена се одликува со се поголем број на актери, кои што се премрежени со низа на меѓусебни односи и со тоа во голема мерка меѓусебно зависни. Трендот на растечката меѓузависност е најтесно поврзан со глобализацијата. Поранешната претежно трговска меѓузависност, добива нови комплексни димензии и еволуира во сложена, и понатаму, во сеопфатна меѓузависност која што ги засега и суштинските безбедносни параметри на државите. Клучен неизбежен ефект на меѓузависноста врз системот на меѓународни односи е тоа што таа ја ограничува автономијата во дејствувањето на меѓународните актери.

Европска Унија. Економски и политички сојуз на 28 европски држави со задача да ги организира односите меѓу земјите членки и нивните народи на начин со кој што ќе се демонстрира конзистентност и солидарност преку остварување на бројните поставени цели, како: промоција на економскиот и социјален прогрес на земјите членки, афирмација на сопствениот идентитет на меѓународната сцена, засилување на заштитата на човековите права и слободи, промоција на поголема слобода, безбедност и правда за сите граѓани во Унијата. Како регионална меѓународна организација *sui generis*, ЕУ има единствен правен субјективитет, односно формат на легален актер во меѓународните односи. Во одредени сегменти на меѓународната соработка, тој е целосен и единствен, како, на пример, во сферата на трговските и инвестициските односи, а, во други, како, надворешната и безбедносната политика, тој е споделен, со флуидни и непостојани, променливи удели на меѓувладините и супранационалните елементи. Предлисабонската поригидна поделба на т.н. столбови - првиот кој што се однесуваше на Европската заедница, вториот кој што се однесуваше на ЗНБП и ЕБОП, и третиот столб кој што се однесуваше на полициската и судската соработка - со стапувањето во сила на ДЛ значително се релативизира, и преку процесите на т.н. депиларизација дотогашната присутна дихотомија на европска заедница и европска унија се надмина со воспоставување на единствен меѓународен легален персоналитет. Способноста на ЕУ да дејствува на меѓународната сцена се потпира на дефинираните надлежности во Договорите, како и на нејзиниот капацитет, односно инструменти за делување во меѓународниот поредок.

Заедничка надворешна и безбедносна политика. Позната и како т.н. втор столб на Унијата, заснован на меѓувладина соработка, ориентиран кон заедничко дејствување на земјите членки за

јакнење на безбедноста на ЕУ и промовирање на меѓународната соработка. Унијата ја води политиката во оваа област преку дефинирање на општи насоки, усвојување на одлуки кои што треба да ги преземе Унијата (со усвојувањето на одлуките се дефинираат акциите, позициите и аранжманите за имплементација на одлуките) и зајакнување на систематската соработка меѓу земјите-членки при водењето на политиката. Гледано пошироко, ЗНБП е дел од системот на Еропската надворешна политика во настанување, кој што ги опфаќа сите надворешни односи на Унијата - и оние од трговската и економската сфера од првиот столб, како и оние од домените на полициската и судската соработка претходно ситуирани во т.н. трет столб. ЗНБП, како специфична европска политика која треба да ги заштити интересите и вредностите на ЕУ како регионален и глобален актер во дадениот контекст на меѓународниот поредок, но, и како актер кој што тежнее кон трансформација и соодветното моделирање на меѓународниот поредок. Во контекст на нашето истражување, од една страна, треба да се внимава на дистинкцијата помеѓу нормативниот или структурен пристап во надворешната политика заснован на вредности и стратегискиот или заснован на интереси. Од друга страна, самото надворешно дејствување на ЕУ тежнее да ја проблематизира оваа дистинкција, односно, тежнее кон конвергенција на нормативниот и стратегискиот пристап, затоа што за ЕУ промоцијата на нејзиниот нормативен модел е нејзин суштински стратегиски интерес бидејќи на тој начин Унијата го обликува окружувањето во кое што се одвиваат меѓународните односи, ги поставува меѓународните стандарди и институции, вовлекувајќи ги останатите држави во посеопфатна мрежа на мултилатерални аранжмани на регионално и глобално ниво заради управување со меѓузависноста. На тој начин ЕУ се обидува севкупно да ги редифинира правилата на игра токму според нејзините интереси.

Заедничката безбедносна и одбранбена политика. Исклучително значаен дел на ЗНБП, дизајниран заради: справување со главните безбедносни закани за Унијата кои што се дефинирани во нејзините стратегиски документи; заштита на заедничките вредности, основните интереси и независноста на државите членки; зајакнување на безбедноста на Унијата како целина и на нејзините земји членки; зајакнување на безбедноста на континентот и поддршка на меѓународната соработка; развој на демократијата и владеење на правото и почитување на човековите права и основните граѓански слободи.

Стратегиски партнерства. Дел од инструментариумот на ЗНБП. Исклучително флексибилен инструмент со кој што на подолгорочна основа се управува структурираната билатерална соработка со најрелевантните државни меѓународни актери. Регулацијата преку овој инструмент

се одвива на две нивоа. На билатерално ниво, односно на ниво на единици на системот, регулирајќи ја билатералната интеракција помеѓу ЕУ и секој нејзин стратески партнер одделно. И, на системско ниво, каде што во рамките на вкупната надворешна политика на ЕУ, се регулира нејзиното прилагодување на променетата меѓународна констелација. Како мултифункционален и мултидимензионален инструмент на ЗНБП, по својата форма и содржина се прилично хетерогени и како такви даваат широки можности за постојани прилагодувања за што подобар опфат на приоритетите на партнерите и за промените на нивниот профил на глобалната сцена.

Акомодација. Облик на интеракција заснован на приспособувања низ компромиси. Во услови на брза трансформација, прераспределба и дифузија на моќта, зголемување на бројот на релевантни меѓународни актери, пролиферација на бројот и природата на интеракциите во меѓународните односи, акомодацијата на актерите станува централен квалитет. Акомодацијата се третира на две нивоа. На едно ниво, станува збор за акомодацијата на системот, што реферира на приспособување на ЕУ кон трансформацијата на меѓународниот поредок преку приспособување на ЗНБП на брзите промени на глобалниот и регионалниот контекст. Во контекстот на нашето истражување и самата внатрешна интеграција на Унијата, како облик на напредна регионална интеграција се разбира како акомодација на глобализацијата. На второ ниво, станува збор за меѓусебното приспособување на ЕУ и нејзините стратески партнери, како единици на системот на меѓународни односи, низ самата реализација на стратеските партнерства.

Формулација на проблемот на истражувањето. Како најсоодветна формулација на проблемот на истражувањето го предлагаме следново: Да се согледа и разбере комплексното влијание на динамиката на транзицијата на меѓународниот поредок врз развојот и функциите на стратеските партнерства како инструмент на ЗНБП на ЕУ, како и повратното влијание на стратеските партнерства врз обликувањето и легитимацијата на мултиполарниот поредок во настанување.

Основно истражувачко прашање. Основното истражувачко прашање гласи: Дали трансформацијата на меѓународниот поредок влијае на појавата и развојот на стратеските партнерства како инструмент на ЗНБП, како влијае, дали и како повратно влијаат стратеските партнерства врз динамиката на глобалниот поредок, односно растот и консолидацијата на мултиполарниот свет?

Други истражувачки прашања. Како такви ги номинираме следниве:

- Како е местото на ЕУ во актуелниот меѓународен поредок?

- Како ЕУ ги разбира промените во меѓународниот поредок и како се прилагодува на нив?
- Какви функции вршат стратегиските партнерства?
- Дали и како клучните економски интереси на ЕУ се адресираат преку СП?
- Дали и како клучните безбедносни интереси на ЕУ се адресираат преку СП?
- Дали и како клучните вредности на ЕУ се адресираат преку СП?
- Дали постои заедничка европска стратегиска култура и какви се нејзините обележја?
- Каква е улогата на стратегиските партнерства во системот на ЗНБП?
- Каков е односот на стратегиските партнерства со другите инструменти на ЗНБП, особено со ефективниот мултилатерализам?
- Каков е односот помеѓу различните пристапи на билатерализмот, интеррегионализмот и мултилатерализмот во европската надворешна политика?
- Како функционалниот модел на ЕУ, како хибрид помеѓу интерговерментализмот и супранационалноста, влијае на СП како инструмент на ЗНБП?
- Дали влијанието на ЕУ во меѓународните односи расте или опаѓа?

2. Цели и задачи на истражувањето

Научна цел на истражувањето. Научната цел на истражувањето се состои во разбирањето на развојот и функциите на стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП во контекст на динамиката на промените на меѓународниот поредок. Истражувањето настојува да разбере како таа динамика на трансформација на меѓународниот поредок влијае на ЕУ, и како Унијата се приспособува на неа преку развојот и примената на ЗНБП и нејзиниот инструментариум. Истражувањето се обидува да ги согледа и разбере клучните релации и меѓузависности во овие сложени односи, во изминатиов дведецениски период.

Практична цел на истражувањето. Практичната цел на истражувањето се состои во разбирањето како развојот на СП како инструмент на ЕУ придонесува во остварувањето и заштитата на нејзините интереси и вредности. Како во услови на трансформација на меѓународниот поредок, ЕУ како клучен регионален и релевантен глобален чинител може поцелисходно и поефективно да ги употреби своите капацитети. Истовремено, тоа ќе придонесе кон детектирање на потребните услови и механизми за унапредување на меѓусебната координација и соработка на клучните меѓународни актери во соочувањето со заедничките глобални предизвици. Практичната цел ја согледуваме и во потребата Република Македонија во рамките на

своите аспирации за членство во ЕУ, и понатаму, како полноправен член на ЕУ, врз основа на доброто разбирање на динамиката на односите, да се позиционира и работи на најоптимален начин во функција на заштита и реализација на своите национални интереси и во унапредувањето на регионалните и глобалните рамки за соработка.

Задачи на истражувањето. Задачите на истражувањето се следни:

- Истражувањето треба да овозможи да ги разбереме појавата и досегашниот развој на СП како инструмент на ЗНБП во контекст на трансформацијата на меѓународниот поредок;
- Истражувањето треба да покаже дали СП како инструмент соодветствуваат на потребите на ЕУ за остварување и заштита на нејзините интереси и вредности, и за навремено и ефикасно соочување со регионалните и глобалните предизвици;
- Истражувањето треба да покаже дали и со каква динамика ЕУ се приспособува на интензивните промени на природата и карактерот на глобалните предизвици;
- Истражувањето треба да ги доближи карактерот и содржината на билатералните интеракции на ЕУ со најрелевантните меѓународни актери;
- Истражувањето треба да ги детектира, разбере и соодветно интерпретира функциите на СП;
- Истражувањето треба да покаже дали ЕУ е соодветно институционално и функционално организирана да ги ползува ефективно стратегиските партнерства;
- Истражувањето треба да ни овозможи да ги разбереме односите помеѓу СП и останатите инструменти на ЗНБП, особено ефективниот мултилатерализам;
- Истражувањето треба да ни овозможи да го разбереме односот помеѓу стратегиските партнерства и глобалното управување.

3. Хипотетска рамка на истражувањето

Како најсоодветна за нашето истражување ја предлагаме следнава хипотетска рамка.

Општа хипотеза. Новиот мултиполарен поредок во настанување и растечката сеопфатна меѓузависност, имаат определувачко влијание на појавата, развојот и институционализацијата на стратегиските партнерства како значаен инструмент на ЗНБП на Европската Унија.

Посебни хипотези

- Колку повеќе јакне мултиполаризацијата на актуелниот меѓународен поредок, толку повеќе расте значењето и функционалноста на СП како инструмент на ЗНБП.

- Колку повеќе расте меѓузависноста, толку повеќе се проширува опфатот и структурираноста на стратегиските партнерства.
- Колку е поголем степенот на интеграција, односно, колку е поразвиена интеграцијата на ЕУ во одреден домен, толку и СП во тој домен се пофункционални и поефективни.
- Колку е поизразена дивергентноста на актерите кои што го чинат новиот мултиполарен поредок во настанување, толку е поголема хетерогеноста на стратегиските партнерства.
- Колку повеќе се потпира на стратегиските партнерства како инструмент, толку повеќе станува флексибилно дејствувањето на ЕУ како меѓународен актер.

Варијабли. Во основниот хипотетски модел мултиполарниот поредок во настанување е поставен како независна варијабла. Тој влијае на стратегиските партнерства на два начина. Директно, со самото свое форматирање врши влијание на ЕУ во насока таа да креира и развива инструменти што соодветно ќе го рефлектираат - стратегиските партнерства. И индиректно, посредувано преку степенот на меѓузависност. Затоа, во улога на посредувачка варијабла се поставува меѓузависноста. Степенот на меѓузависност влијае на содржината и карактерот на стратегиските партнерства. Во овој модел, во улога на зависна варијабла се стратегиските партнерства.

Се разбира, овој модел не треба да се третира статички и еднострано. Самите стратегиски партнерства имаат извесно повратно влијание на трансформацијата на меѓународниот поредок. Од друга страна, меѓузависноста како процес влијае и на мултилатерализацијата на поредокот, односно меѓузависноста се операционализира двострано - и со нејзина канализација и регулација преку СП и со регулација преку мултилатералната соработка.

Индикатори. СП на ЕУ со државните актери ќе ги анализираме во три димензии, преку повеќе единици на анализа, односно, домени на билатерална соработка:

- ☐ економска димензија - преку трговската и инвестициската соработка
- ☐ безбедносна димензија - преку соработката во соочувањето со идентификуваните безбедносни закани во стратегиските документи на ЕУ - тероризмот, пролиферацијата на оружја за масовно уништување, неуспешните држави, регионалните конфликти, организираниот криминал, сајбер безбедноста, енергетската безбедност, климатските промени, и миграциите.
- ☐ вредносна димензија - преку соработката во човековите права и демократијата

Низ деталната анализа на билатералните интеракции во секој од наведените домени треба да ги детектираме и разбереме функциите што стратегиските партнерства ги вршат во контекст на

билатералната соработка и во контекст на системот на меѓународни односи. Оваа анализа треба да покаже како се операционализира меѓународното актерство на ЕУ во најважните домени на билатералната соработка со клучните меѓународни актери кои што го обликуваат новиот мултиполарен попредок во настанување. Нашата анализа на стратегиските партнерства во секоја од единиците на анализа, односно, домени на соработка е фокусирана на следново:

- ♦ ниво на развиеност на билатерални механизми и билатерална инфраструктура;
- ♦ усвоени билатерални документи;
- ♦ реализирани билатерални активности;
- ♦ координација на политиките и градење на капацитети врзани за трети земји;
- ♦ соработката во мултилатерални рамки.

Во функција на детална анализа на секој од наведените параметри ги определивме за следење следниве индикатори:

- ♦ Индикатори за развиеноста на билатерални механизми и билатерална инфраструктура
 - Број, содржина и резултати од одржаните самити на највисоко ниво
 - Број, содржина, активности и резултати на Министерските дијалози
 - Број, содржина, активности и резултати на политичките дијалози
 - Број, содржина, активности и резултати на секторските дијалози
 - Број, содржина, активности и резултати на работните и експертските групи
 - Број, содржина, активности и резултати на останати платформи на билатерална соработка (интерпарламентарни форуми, бизнис платформи и цивилен сектор)
- ♦ Индикатори за постоење и карактер на усвоени документи
 - Содржина и карактер на релевантни документи на ЕУ во дадениот домен
 - Број, содржина и карактер на усвоени билатерални документи
 - Правно обврзувачки договори
 - Рамковни политички документи
 - Акциски планови
 - Заеднички Декларации
 - Заеднички изјави
 - Други документи
 - Анализа на степенот на имплементација на документите
- ♦ Индикатори за одржани активности како резултат на билатерална соработка
 - Изведени и отпочнати проекти

- Алоцирани и реализирани финансиски средства
- ♦ Индикатори за билатерална соработка врзана за трети земји
 - Изведени и отпочнати заеднички проекти во трети земји
 - Поддршка во реализацијата на проектите на стратегиските партнери
 - Алоцирани и реализирани финансиски средства
- ♦ Индикатори за соработката во мултилатерални рамки
 - Ратификувани и потпишани Конвенции и Протоколи на ОН, како и други релевантни меѓународни документи во областа
 - Креирање, јакнење и примена на мултилатерални инструменти
 - Партиципација и активност во релевантни меѓународни организации и форуми

4. Истражувачки пристап и методолошки постапки

Бидејќи акцентот е ставен на разбирањето на развојот, улогата и функциите на СП како инструмент на ЗНБП во контекст на трансформацијата на меѓународниот поредок, односно, мултиполарниот поредок во настанување, во истражувањето применуваме доминантно квалитативен истражувачки пристап.³

Во текот на истражувањето се применети повеќе методи, односно, реализиран е комбиниран методолошки пристап кој што треба да овозможи поставената хипотеза да се испита во целост. Пред сè, применет е методот на концептуална анализа, односно, анализирање и критичко преиспитување на централните поими на истражувањето. Понатаму, применет е компаративниот метод, особено во анализата на димензиите и домените на стратегиските партнерства, како и на параметрите за нивната институционална устроеност и нивните функционални механизми. Во третманот на примарните извори применет е методот на анализа на содржина преку анализа на најрелевантните официјални документи на ЕУ кои што се однесуваат на ЗНБП и нејзините

³ Тука треба да се истакне дека во основа ги споделуваме мислењата кои што укажуваат на потребата од надминување на остро противставување на квалитативниот и квантитативниот пристап и нивна прогресивна интеграција во т.н. трета методолошка парадигма. Види: Johnson R.B., Onwuegbuzie A. and Turner L., 2007, "Toward a Definition of Mixed Methods Research", *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2); Greene J.C., 2008, "Is Mixed Methods Social Inquiry a Distinctive Methodology", *Journal of Mixed Methods Research*, 2(1); Creswell J.W., 2011, "Controversies in Mixed Methods Research", во Denzin N.K. and Lincoln Y.S. (eds.), *Handbook of Qualitative Research* (4th ed.), SAGE, Thousand Oaks, CA. Оттаму, тука употребениот квалификатив за истражувачкиот пристап повеќе се однесува на тоа дека истражувањето е доминантно насочено кон разбирање на значењето/значењата на СП, при што целта е продлабочен увид и разбирање на истражувачкиот проблем - преку разгледување на секое СП во холистичка перспектива при што фокусот е на меѓузависноста и системската динамика, а не на линеарните причински врски; како и изразена чувствителност за контекстот во кој што се генерира и одржува секое одделно СП. Притоа, се тргнува од разбирањето како основно епистемолошко начело. Без соодветно разбирање на значењето на СП невозможна е нивна смислена интерпретација која што нема да биде сведена само на еднострана анализа на причинско-последичните врски.

инструменти, заедничките билатерални документи на ЕУ и нејзините десет стратегиски партнери, документите на интеррегионалните партнерства на Унијата, најрелевантните мултилатерални документи, документите на други релевантни регионални и глобални меѓународни организации, повеќе релевантни статистичките извори, во односниот период кој што го покрива истражувањето. Покрај анализата на примарните извори - нормативните акти, стратегии, акциски планови, извештаи, декларации, заклучоци и други официјални документи, како и релевантни говори, обраќања и изјави на официјални лица на ЕУ и нејзините стратегиски партнери, истражувањето користи и широк дијапазон на секундарни извори, пред сè, други досега спроведени истражувања, релевантни книги и статии.

Во рамките на истражувањето, во периодот од септември 2013г. до декември 2015г. извршени се 12 интервјуа со актуелни и поранешни официјални лица на ЕУ и на дел од нејзините стратегиски партнери, кои што најнепосредно биле ангажирани во следењето и имплементацијата на одделни аспекти на ЗНБП и на стратегиските партнерства. Станува збор за полуструктурирани интервјуа, реализирани во непосреден разговор лице в лице со интервјуираните, дизајниран врз основа на нивната експертиза и искуство во одделни домени. Бидејќи, целта на нашето истражување е да се разберат функциите што СП ги вршат, и на ниво на билатерална интеракција, и на ниво на системска акомодација, акцентот во разговорите беше ставен на интерпретацијата на интервјуираните на процесите и на контекстите. Составот на интервјуираните лица е следен: двајца актуелни дипломати од ЕСНД; висок службеник на ЕК - од ГД за трговија; поранешен Специјален претставник на ЕУ; актуелен пратеник во ЕП, член на парламентарниот комитет за надворешни работи; поранешен член на Воениот комитет на ЕУ; поранешен амбасадор на земја членка на ЕУ во НАТО; поранешен соработник на Институтот за стратегиски студии на ЕУ; како и четворица активни дипломати на дел од државите кои што се стратегиски партнери на ЕУ - САД, Кина, Русија и Јапонија, со значајно дипломатско искуство во повеќе земји членки на Унијата и во релевантни меѓународни организации.

5. Научна и општествена оправданост на истражувањето

Истражувањето треба да ги продлабочи сознанијата за СП како инструмент на ЗНБП, да ги разбере билатералните и системските функции на СП, да ни даде поблиски координати за нивното местото во вкупниот инструментариум на ЗНБП, нивното значење во системот на ЗНБП и нивниот потенцијал во натамошното профилирање на Унијата како меѓународен актер.

Истражувањето треба да ја испита нашата почетна претпоставка дека стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП се востановени за да и овозможат на Унијата да функционира на глобално ниво во една променета меѓународна констелација. Дека основна задача на стратегиските партнерства е да овозможат прилагодување на ЕУ на брзата трансформација кон мултиполарниот поредок во настанување. И, дека креирањето на стратегиските партнерства е обид за одбегнување на опасноста, или, поточно, навремено соочување со опасноста од потенцијалната ирелевантност на Унијата како глобален актер, доколку не настане нејзино навремено акомодирање.

Примена на резултатите од истражувањето. ЕУ е значаен и иновативен меѓународен актер. Таа е од клучно значење за безбедноста, стабилноста и развојот на европскиот континент. Оттаму, аналитичкото согледување на динамиката на развојот на ЗНБП е од суштинско значење за проектирањето на идната сеопфатна безбедносна рамка за европските држави и нивните граѓани. Но, ЕУ по своите вкупни потенцијали има формат и за глобален опфат - и во функција на актер во меѓународниот поредок и во функција на модел при трансформацијата на глобалниот поредок. Разбирањето на овие процеси создава предуслови да се дојде до солидни претпоставки како понатаму ќе се развива ЕУ како регионален и глобален актер и какви се нејзините перспективи и влијание во обликувањето на меѓународниот поредок.

Членството во ЕУ е дефинирано како стратегиски приоритет на РМ, како и на останатите држави во нашиот регион. Оттаму, од големо значење е продлабочено да се познава и во континуитет да се следи развојот на инструментите на ЗНБП во контекст на поместувањата во меѓународните односи. Истражувањето е дизајнирано на начин да даде придонес во запознавањето и разбирањето на тековните трансформации на меѓународниот поредок и развојот и динамиката на инструментите на ЗНБП во функција на акомодација кон него. На тој начин, се гради поголема свесност за целите и капацитетите на оваа специфична политика, како и перспективите на нејзиниот натамошен развој. За РМ е од извонредно значење одблиску да ја следи оваа динамика и да извлекува соодветни сознанија и заклучоци. Во нашата земја прашањата врзани со развојот и примената на стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП, за жал, досега не се истражувани. Оттаму, ова истражување пополнува една постојна празнина и создава добри основи за натамошно тематизирање на инструментите на ЗНБП и нивната ефективност. Наодите од ова истражување можат да бидат корисни во дејствувањето на македонската надворешна политика во остварувањето на нејзините дефинирани стратегиски приоритети.

ДЕЛ I: ТЕОРИСКА И КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

1. Меѓународниот поредок во транзиција и позицијата на Европската Унија во него

Секако, во реализацијата на нашето истражување треба да се тргне од базичната определба на меѓународниот поредок. Како најсоодветно да го окарактеризираме и именуваме актуелниов меѓународен поредок?

1.1. Кон новиот мултиполарен поредок во настанување

По завршетокот на студената војна системот на меѓународни односи сè уште не е стабилизирен. Тој е сè уште во трансформација. Она што е единствено сигурно е дека тој веќе не е биполарен. Дали станува збор за униполарен поредок, особено ако се има предвид последната деценија од минатиот век? Кажано најпрегнатно, униполарниот поредок е таква глобална структура на моќта каде што способностите на една земја се толку големи што немаат контратежа, односно, не можат да бидат балансирани. „Вистинската геополитичка структура на светот по студената војна ... е само еден пол на глобална моќ олицетворен во САД како предводник на индустрискиот Запад“.⁴ Токму на тој начин, Кроутхемр прв го концептуализира современиот поредок, притоа, попрецизно определувајќи го како 'униполарен момент', реферирајќи на неможноста од негова трајна одржливост. Униполарниот момент го дефинира како транзиционен период, односно, како предворје на новиот надоаѓачки поредок.⁵ Тој преоден период навистина трае долго - во својата изворна концептуализација Кроутхемр предвиде дека ќе трае три до четири децении, но, по една деценија, навраќајќи се на тие свои проекции тој ги оцени како скромни, и го реконцептуализираше униполарниот момент истакнувајќи дека сега „униполарниот момент станува униполарна ера“.⁶

Хантингтон говори за уни-мултиполарен поредок. Тоа, според него, значи дека „сега има само една супер сила. Но, тоа не значи дека светот е униполарен“. Исчезнувањето на едниот пол со завршувањето на студената војна и терминирањето на дотогашниот биполарен поредок не води по автоматизам во униполарна конфигурација на меѓународните односи. Меѓународниот поредок,

⁴ Krauthammer C., 1991, "The Unipolar Moment", *Foreign Affairs*, volume 70, number 1, p.24

⁵ Ibid.

⁶ Krauthammer C., 2002, "The Unipolar Moment Revisited", *The National Interest*, No.70 (Winter 2002-2003), p.17

според него, не може да се оквалификува ниту како униполарен ниту како мултиполарен. САД како 'осамена суперсила' е затечена во ваквиот систем на меѓународни односи. „Современиот меѓународен систем претставува чуден хибрид, уни-мултиполарен систем со една супер сила и неколку големи сили“.⁷ Според него, ваквата конфигурација има две значајни последици кога се работи за крупни меѓународни прашања. Од една страна, единствената супер сила има моќ да го спречи дејствувањето на останатите големи сили кое што не одговара на нејзините интереси, независно дали се работи за поединечно дејствување на некоја од тие големи сили, или за заедничко дејствување на повеќе од нив. Од друга страна, таа сама не може да ги решава клучните меѓународни прашања, односно, нивното решавање бара дејствување на единствената супер сила, но, секогаш во некоја комбинација со останатите големи сили. Според Хантингтон, во ваквата уни-мултиполарна конфигурација, глобалната структура на моќта има четири нивоа: на врвот се САД со супериорност во секој домен на моќта; на второто ниво се наоѓаат големите регионални сили кои се доминантни актери во одредени меѓународни области, но, чии интереси и способности немаат таква глобална екстензија како оние на САД (тука се вбројуваат ЕУ, Кина, Русија, Индија, Иран, Бразил); на третото ниво се наоѓаат споредните регионални сили чие што влијание во нивните региони е помало, односно, второстепено во однос на големите регионални сили; и, на последното ниво се сите останати земји кои што немаат релевантна улога во глобалната структура на моќта, иако некои од нив, од различни причини може да имаат одредено значење во дадениот контекст.⁸ Сепак, и Хантингтон го дели мислењето дека ваквиот поредок е од транзициски карактер, и дека по кус период од една до две децении ќе се трансформира во мултиполарен поредок, при што и САД ќе стане 'ординарна' голема сила.⁹

Униполарните системи историски се имаат покажано како нестабилни, со оглед на тоа што самата системска конфигурација повикува на создавање опозиција и формирање на алијанси кои што ќе се обидат да балансираат, односно, да воспостават контратежа.¹⁰ Истото го аргументира Хантингтон, укажувајќи дека нестабилноста и следствено проектираната краткотрајност на уни-мултиполарниот поредок е резултат на тоа што никој не е задоволен со тој систем, никој не е заинтересиран за негово одржување, односно, сите се стремат кон негова промена според сопствените преференци - големите сили тежнеат да го спречат или ограничат влијанието на супер силата во нивните региони, како и да го прошират своето влијание надвор од нив, додека, пак,

⁷ Huntington S.P., 1999, "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs*, volume 78, number 2, p.36

⁸ Huntington S.P., 2003, "America in the World", *The Hedgehog Review*, volume 5, number 1, pp.8-9

⁹ Huntington S.P., 1999, "The Lonely Superpower", *op. cit.*, p.37

¹⁰ Kissinger H., 1994, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York

супер силата тежнее да оствари целосна глобална хегемонија и се фрустрира од отпорот на кој што наидува во обидот ја воспостави. Односно, „напорите на суперсилата да воспостави униполарен систем стимулираат уште поголеми напори на големите сили да се движат кон мултиполарен систем.“¹¹

Развојот на ваквиот нов глобален поредок, кај некои автори, буди вознемиреност и песимизам. Хас, постоечкиот меѓународен поредок го квалификува како неполарен. Тој забележува дека иако актуелниот поредок на прв поглед личи на мултиполарен, тој фундаментално се разликува од него: има многу повеќе центри на моќ, државите не се веќе единствените центри на моќ, самата моќ е многу подифузно распоредена. Уште една важна карактеристика на неполарниот поредок, според Хас, е тоа што моќта и влијанието се сè помалку поврзани, за разлика од класичниот мултиполарен поредок каде поголемата моќ речиси линеарно резултираше во поголем степен на влијание. Како резултат на ваквите односи Хас говори за 'неполарен глобален неред', затоа што во ситуација кога голем број на актери располагаат со значителна моќ и врз основа на тоа се обидуваат да остварат влијание, навистина е тешко да се дојде до усогласени колективни решенија. „Ерата на неполарност ќе биде тешка и опасна“, сумира Хас.¹²

Капчн говори за 'ничиј свет', односно, за меѓународен систем во настанување кој што го карактеризира децентрализација, плурализам и коегзистенција. Поточно, глобален поредок кој што го одликува коегзистирање на повеќе поредоци каде што неколкуте големи сили своите сфери на интерес ги организираат на посебен начин што им дава обележја на дистинктивни поредоци кои коегзистираат. „Светот ита не само кон мултиполарност, туку, исто така, и кон повеќекратни верзии на модерноста - разнолик политички пејсаж каде што западниот модел нуди само една од многуте ривалски концепции на домашниот и меѓународниот поредок“.¹³ Значи, не само настанување на нов мултиполарен поредок туку и коегзистенција на различни модернитети засновани на различни вредносни парадигми. Тоа значи дека со намалувањето на моќта и улогата на западните сили како САД и ЕУ на глобално ниво, се намалува и губи и нивното разбирање на меѓународниот поредок и нивниот капацитет таквото разбирање да го одржат како доминантно и универзално важечко. Едноставно, губењето на моќта на западните земји ќе предизвика и повлекување на вредностите на кои што се темелеше нивниот историски раст и моќ - демократијата, капитализмот, секуларниот национализам. Капчн овие вредности ги смета како дел

¹¹ Huntington S.P., 1999, "The Lonely Superpower", *op.cit.*, p.37

¹² Haass R.N., 2008, "The Age of Nonpolarity: what will follow US dominance", *Foreign Affairs*, volume 87, number 3, p.42

¹³ Kupchan C., 2012, *No One's World: The West, the Rising Rest and the Coming Global Turn*, Oxford University Press, New York, p.5

од уникатниот пат на растот и развојот на западните земји кон нивната модернизација и просперитет овозможен од дадените историски економски и социјални услови. Новите растечки сили имаат свој, исто така посебен пат на модернизација и просперитет заснован на свои вредности и, оттаму, и нивната концептуализација на домашниот политички систем и меѓународниот поредок е поинаква. „Новиот поредок ќе го одликува силна меѓузависност, но, без гравитациски центар. Во него нема да има една доминантна земја или регион. Светот што не припаѓа никому ќе демонстрира впечатлив диверзитет; алтернативните концепции на внатрешниот и меѓународниот поредок ќе се натпреваруваат и ќе коегзистираат на глобалната сцена“.¹⁴

Униполарниот свет, карактеристичен за периодот непосредно по студената војна, забрзано се трансформира во мултиполарен, иако, сè уште постои силна асиметричност во дистрибуцијата на моќта помеѓу различните, веќе етаблирани и надоаѓачките, нови глобални актери. Настануваат процеси на редистрибуција на моќта, пред сè, економската, проследени со раст на капацитетите за меѓусобно балансирање на моќта и потребите од колективна акција како резултат на коегзистенцијата на повеќе актери со значителна моќ. Таа растечка мултиполарност, појавата и брзиот раст на новите глобални актери, јасно се детектира на сите релевантни нивоа - економско, развојно, енергетско, демографско, безбедносно. Дури и единствената супер сила, во своите официјални проекции говори за настанувањето на мултиполарен поредок: „Меѓународниот систем - како што беше создаден по втората светска војна - ќе биде речиси препознатлив до 2025г. ... дотогаш тоа ќе биде глобален мултиполарен систем, со континуирано намалување на јазот во националната моќ помеѓу развиените и земјите во развој“.¹⁵

Последниве две децении, во глобални рамки, сведочиме процеси на брзо трансформирање и трансферирање на реалната моќ и тоа на повеќе нивоа. Пред сè, може да се регистрира рапиден трансфер на моќта од запад кон исток. Оваа трансформација е од економска природа и за неа говорат повеќе клучни показатели. Но, од друга страна, од големо значење се и два други силни и брзи трансфери на моќта насочени кон изместување на реалната моќ од државните актери: од државите кон супдржавните ентитети и од државите кон регионалните организации. И двата трансфери се силно поврзани со феномените на глобализацијата и бараат соодветни одговори во нужното прилагодување на однесувањето и дејствувањето на државите, како, сè уште, главни актери во меѓународните односи. Сите овие гореспоменати трансформации резултираат во

¹⁴ Ibid.

¹⁵ National Intelligence Council, 2008, “Global Trends 2025: A Transformed World”, Office of the Director of National Intelligence, Washington, DC, p.vi

симултано одвивање на два крупни, комплексни, определувачки процеси во меѓународните односи - мултиполаризацијата и меѓузависноста.

За растечката економска мултиполаризација најдобро говори споредбата на учеството во светскиот БДП (според ППП) во 2004г. со последните достапни консолидирани показатели за 2014г. Учеството на ЕУ во светскиот БДП во 2004г. изнесувало 22,6 % за во 2014г. да падне на 17,1%. И падот на останатите високо развиени економии е сличен, на САД од близу 20% на 15,9%, на Јапонија од 6% на 4%. Истовремено, учеството на Кина во светската економија во истиот период расте од 9% на 16,6%, а на Индија од 4% на 7%.¹⁶ Се проценува дека учеството на Кина во глобалниот БДП до 2030г. ќе изнесува дури 20%, а на Индија дури 16%.¹⁷

За силните промени јасно говори и драматичната прераспределба на финансискиот капитал. Четири од петте банки со најголема актива во светот во 2016г. се кинески. Од 100-те најголеми банки во светот во 2016г., 34 се од ЕУ, 19 се кинески, 10 се од САД, 9 од Јапонија, 6 од Јужна Кореја, по пет од Канада и Бразил, една од Русија.¹⁸ Во истото рангирање во 2008г., првите пет места ги држеа банки од ЕУ (три од ОК, една од Германија и и една од Франција), а најдобро пласираната кинеска банка беше дури на 17-то место. Тогаш, во првите 100 банки, точно 50 беа од ЕУ, 15 од САД, само една од Бразил и ниту една од Ј.Кореја.¹⁹

Истовремено, се појавува цела нова паралелна инфраструктура на меѓународни финансиски институции како пандан на ММФ и СБ. Новата развојна банка, формирана од БРИКС земјите, со седиште во Шангај почна со работа во 2016г. Исто така, Азиската банка за инфраструктурни инвестиции со седиште во Пекинг, формирана на кинеска иницијатива, е оперативна од почетокот на 2016г. и располага со респектабилен капитал во висина од половина од средствата со кои располага Светска банка.

Динамиката на растечката политичка мултиполаризација најдобро се регистрира во создавањето на мноштво нови минилатерални иницијативи како БРИК, БРИКС, ИБСА, БАСИК, каде што растечките актери се обидуваат со здружени сили да ги артикулираат своите интереси во различни области на меѓународните односи и да ја забрзаат трансформацијата на меѓународниот поредок. На првиот самит на БРИК во јуни 2009г. се истакнува дека заедничка цел на БРИК земјите е

¹⁶ International Monetary Fund, 2015, "World Economic Outlook", Washinton DC.

¹⁷ EEAS, 2015, "The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world", Brussels, <https://eeas.europa.eu/docs/strategic-review_strategic_review_en.pdf> посерено 11.09.2015.

¹⁸ Banks around the World, 2016, "Top 100 Banks in the World", <<http://www.relbanks.com/worlds-top-banks/assets>> посетено 08.07.2016.

¹⁹ Ibid.

„праведен мултиполарен светски поредок“.²⁰ Мултиполарноста станува составен дел од официјалниот дискурс на сите овие иницијативи, како и на нивните земји членки. Кина, Русија, Индија и Бразил не само што инсистираат на мултиполарниот дискурс во своите документи и изјави, туку успеваат да го инкорпорираат и во нивните билатерални документи и изјави со ЕУ.²¹ Нивното разбирање на важноста на мултиполарноста и нејзиниот однос со мултилатерализмот, на пример, добро го илустрира Жонгпинг објаснувајќи го кинескиот пристап: „Кинеското гледиште е дека мултиполарниот свет треба да претставува основа на мултилатералниот свет. Без балансирана структура на моќта во светот, било каков мултилатерализам нема да биде веродостоен.“²²

Од новите мултилатерални иницијативи, најзначајна е, секако, Г20. Г20 мошне бргу, со дополнително забрзување од финансиската и економската криза од 2008г., се наметна како клучен мултилатерален форум за меѓународната економска соработка. Транзицијата од дотогашниот Г8 формат во новиот Г20 формат, всушност го претставува преодот од меѓународниот поредок во заминување (во кој што неспорна доминација имаа трансатланските актери), кон новиот меѓународен попредок во настанување кој што го одликува поизбалансирана динамика на односите помеѓу етаблираните и растечките меѓународни актери.

Растечка мултиполаризација се забележува и во параметрите на воената моќ, особено во експанзивниот раст на воената потрошувачка на Кина, Русија, Индија и Бразил. Во периодот 2005-2014 одбранбената потрошувачка на САД паднала за 0,4%, додека, на Кина пораснала за 167%, на Русија за 97%, на Индија за 39%, на Бразил за 41%.²³ Иако сведочиме драстичен пад, и натаму убедливо доминантно учество во светската одбранбена потрошувачка (според последните достапни податоци за 2014г.) отпаѓа на САД со 34% (тоа изнесувало 50% во 2008г.), пред Кина со 12%, Русија со 4,8%, Индија со 2,8%, Јапонија со 2,6%, Бразил со 1,8%.²⁴

²⁰ BRIC, 2009, “First Summit: Joint Statement of the BRIC Country Leaders”, Yekaterinburg, 16 June 2009, <<http://brics.itamaraty.gov.br/category-english/21-documents/114-first-summit-2>> посерено 01.10.2014.

²¹ Scott D., 2013, “Multipolarity, Multilateralism and beyond...? EU-China Understandings of the International System”, *International Relations*, vol.27, no.1, pp.35-36

²² Zhongping F., 2008, “A Chinese Perspective on China-European relations”, во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, ISS, Paris, p.83

²³ SIPRI, 2015, “Trends in World Military Expenditure, 2014”, SIPRI Fact Sheet, April 2015, p.3, <<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1504.pdf>> посерено 11.10.2015.

²⁴ Ibid., p.2

Според податоците на Европската одбранбена агенција, во последната деценија (2005-2014), уделот на вкупната одбранбена потрошувачка во БДП, на ниво на ЕУ, опаднал за дури 19,9%.²⁵

Слично како и во економската сфера растечките сили кои што тежнеат кон редефинирање на меѓународниот поредок ја институционализираат соработката и во безбедносната и одбранбената сфера. За тоа говори создавањето на Шангајската организација за соработка (ШОС) и нејзиното континуирано проширување со нови членки и се позначајна улога во Централна Азија во насока на балансирање на присуството на САД и нивно истиснување од регионот. Така, вкупната одбранбена потрошувачка на земјите членки на ШОС веќе достигна 41% од онаа на земјите членки на НАТО.²⁶ Доколку ваквите трендови од последнава деценија продолжат и во наредната, тогаш ќе дојде до изедначување на одбранбената потрошувачка на НАТО и ШОС. Надворешно-политичките и воените позиционирања што ги сведочиме во последниов период, како, на пример, кинеското инсталирање во спорните меѓународни води на Јужното кинеско море и во првата прекуокеанска кинеска база во Африка, како и робустната руска улога во сирискиот конфликт, јасно ги материјализираат ефектите на зголемената воена потрошувачка во изминатиот период. Со оглед на негативната проценка на трендовите во меѓународното окружување присутна во стратегиските документи и на Кина и на Русија, во периодот пред нас можеме да очекуваме продолжување на засиленото инвестирање во воените потенцијали и нивна употреба во остварувањето на надворешно-политичките цели на овие земји.

Но, оваа растечка мултиполарност, која што се регистрира во сите клучни димензии, не е соодветно институционализирана. Иако е веќе факт на теренот, мултиполарноста не е соодветно изразена во институционалниот меѓународен поредок, пред сè, во ОН, но, и во останатите стожерни организации на постоечкиот систем на меѓународни односи. Логиката на биполарниот поредок, која што ги обликуваше меѓународните институции, нивниот начин на функционирање, начинот на одлучување во нивните рамки, е веќе минато. Сепак, институционалните аранжмани обликувани од таа логика сè уште се важечки, иако, веќе не ја рефлектираат новата трансформирана реалност. Тој факт го констатира и ЕУ во своите официјални документи, каде што

²⁵ European Defence Agency, 2016, "Collective and National Defence Data 2005-2014", <<http://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal>> посетено 19.05.2016.

²⁶ SIPRI, 2016, "Military Expenditure by Country", <<http://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-constant-USD.pdf>> посетено 31.08.2016.

се вели: “Претставувањето во меѓународните институции е доведено во прашање. Нивната легитимност и ефективност е потребно да се подобрат”.²⁷

Во нашето истражување, на актуелниот меѓународен поредок ќе реферираме како на мултиполарен поредок во настанување. Ваквото определување инсистира на динамичката димензија затоа што се работи за процес, а не за веќе постигната и консолидирана состојба. Таквата процесна определба претставува реален контекст во кој што може да го адресираме нашиот централен интерес - истражувањето на акомодацијата на ЕУ, како еден од меѓународните актери, на таквиот динамички меѓународен поредок.

Мултиполарниот поредок е облик на меѓународен поредок каде што глобалната моќ е распоредена помеѓу повеќе центри, при што ниту еден центар на моќ не е во состојба да превагне врз сите останати и да обезбеди неприкосновен примат во системот. Се разбира, тоа не подразбира дека сите актери се со слична моќ; напротив, можна е и изразена асиметрија на еден или повеќе актери во однос на останатите. Важна карактеристика на мултиполарниот поредок е принципот на балансирање на моќта, токму поради неговата природа на коегзистенција на повеќе актери со значителна моќ кои што се натпреваруваат за што поголемо влијание на регионално и глобално ниво. По тој основ може да говориме за балансирана мултиполарност и небалансирана или асиметрична мултиполарност. Нужен елемент на ваквиот поредок е и капацитетот за колективна акција, затоа што без вклучување на сите или поголем дел од клучните центри на моќ не е возможно решавање на ниту еден позначаен проблем или предизвик. Се разбира, тоа не ја исклучува клучната улога на одреден центар на моќ во соочувањето со определено глобално прашање.

Токму врз основа на капацитетот за колективна акција и степенот на мултилатерализацијата, мултиполарниот поредок може да биде кооперативен, насочен кон соработка и градење на правила и стандарди во соочувањето со проблемите и предизвиците; компетитивен, насочен кон што поголема материјализација на моќта на актерите во обезбедување што поголемо влијание и спречување на останатите актери во тоа преку балансирање на моќта; и конфликтен, насочен кон воспоставување на глобална доминација на некој од актерите преку игнорирање на воспоставените глобални механизми и обид за нивна ревизија во сопствена корист. Врз основа на актуелните трендови забележуваме елементи и на соработка и на натпревар, што насоката на натамошна

²⁷ European Council, 2008, “Report on the Implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World”, Brussels, 11 December 2008, во Gliere C., 2009, *EU Security and Defence: Core documents 2008 vol.IX*, Chaillot Paper 117, EU ISS, Paris, p.461

еволуција на новиот мултиполарен поредок во настанување ја остава отворена. Тој секако нема да еволуира во чист кооперативен или компетитивен модел, но, од големо значење е дали и во која мерка во тој поредок ќе бидат доминантни компетитивните или кооперативните елементи.

Тука доаѓаме до уште една значајна задача на нашето истражување. Имено, бидејќи поредокот е во настанување, и неговото обликување зависи и од самите меѓународни актери кои што учествуваат во процесот, како и од карактерот на нивните интеракции, не можеме да говориме само за адаптација кон поредокот, туку и за негово обликување од страна на учесниците. Се разбира, нивното влијание во обликувањето зависи од способноста на актерите за дејствување во остварувањето на своите стратегиски цели. Соодносот на адаптациското и обликувачкото дејствување е променлив и зависи од многу различни чинители. Самата надворешна политика на актерите, како и нејзините инструменти содржат елементи и на адаптациско и на обликувачко дејствување. Нашето истражување ќе се обиде да детектира кое дејствување е доминантно во надворешната политика на ЕУ, и како Унијата како меѓународен актер ги хармонизира овие две димензии - нужноста да се акомодира на новиот мултиполарен поредок во настанување и нејзината стратегиска цел континуирано да ја јакне и шири мултилатерализацијата на меѓународните односи за да овозможи систем на одржливо глобално владеење. Клучно прашање што се поставува тука е дали мултиполарноста, која што очигледно неизбежно надоаѓа, е управлива? Ако таа може да се менаџира, тогаш кој треба да го чини тоа и на кои начини?

Во разбирањето на оваа тековна трансформација на меѓународните односи, на овој нов меѓународен 'неред', може да ни помогне и концептуализацијата на меѓународните односи развиена од Венд, каде што во принципиелно анархичниот поредок се идентификуваат три можни логики на организација на односите помеѓу актерите, односно, според него, три 'култури на анархија'. Се разбира, за Венд, како конструктивист, идеите и вредностите, односно, начините на кои што преку нив се концептуализираат и поддржуваат интересите и целите на актерите, имаат клучна улога при дејствувањето во меѓународните односи. Така, тој разликува Хобсовска, Локовска и Кантовска култура на анархија. Од овие три различни култури на анархија приозлегуваат три различни логики на меѓусебните односи на меѓународните актери - логиката на непријателство која што одговара на Хобсовската култура, логиката на ривалство која што одговара на Локовската култура и логиката на пријателство која што соодветствува на Кантовската култура. Во логиката на непријателство постои силно спротивставеност или конфликт во меѓусебните односи на два меѓународни актери. Тоа, во екстреман случај значи непризнавање на

правото на постоење на другиот, но, многу почесто станува збор за аргументација дека идеите и вредностите што го инспирираат дејствувањето на одреден актер немаат легитимитет што секако води во некој облик на судир. Во логиката на ривалство актерите се однесуваат според рационална калкулација. Тие избираат да се однесуваат на начин што ќе го максимизира остварувањето на нивниот интерес. Тие може да се определат за соработка, но, и да иницираат и влезат во конфликт доколку проценат дека тоа најмногу им одговара во одреден конкретен случај. Во логиката на пријателство постои споделување на вредностите и идеите што овозможува развивање и на заедничко разбирање на глобалниот поредок. Интересот на другиот актер како релевантен се инкорпорира во пресметките врзани за остварувањето на сопствениот интерес што води до приспособување на своето однесување и кон интересите на останатите актери, што резултира во заедничко дејствување и избегнување на ризиците од конфликт.²⁸

1.2. Кон сеопфатна и структурна меѓузависност

Напоредно со мултиполаризацијата, од клучно значење во обликувањето на меѓународниот поредок е и растечкиот тренд на меѓузависност. Меѓузависноста најсимплифицирано може да се определи како взаемна зависност на субјектите, било да се државни или не-државни актери, во остварувањето и заштитата на своите интереси. Меѓузависноста најдиректно реферира на фактот дека меѓународната сцена се одликува со сè поголем број на актери, кои што се вмрежени со низа на меѓусебни односи, и со тоа во голема мерка меѓусебно зависни. Треба да се истакне дека кога се говори за сложена меѓузависност тоа значи нееднакво врамнотежена взаемна зависност, односно, тоа не подразбира хармонија во односите. Имајќи предвид дека ниту традиционалните, државни актери, ниту меѓународните владини или невладини организации немаат подеднаква моќ и влијание, односот меѓу нив не може да биде рамноправен. Со самото тоа, најчесто нивната меѓузависност не е симетрична туку асиметрична, одразувајќи го односот помеѓу нивната моќ.²⁹

Она што е неизбежен ефект врз системот на меѓународни односи е дека меѓузависноста ја ограничува автономијата во дејствувањето на меѓународните актери. Авторите на концептот на сложена меѓузависност Киохејн и Нај наведуваат три негови клучни карактеристики. Прво, сложената меѓузависност се одликува со повеќекратни, испреплетени канали на поврзување во општествата каде што формалните механизми се надополнети со неформални, со растечката улога на транснационалното економско поврзување и организирање, и со учество на невладиниот

²⁸ Wendt A., 1999, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.

²⁹ Nye J.S., 1992, "What New World Order", *Foreign Affairs*, volume 78, number 2.

сектор. Сумарно, овие канали се групираат како меѓудржавни, трансвладини и транснационални односи. Второ, односите помеѓу државите се определени од повеќе различни прашања каде што нема јасна хиерархиска поставеност помеѓу нив, и безбедносните и воените прашања веќе немаат неприкосновен примат. Границите помеѓу внатрешната и надворешната политика стануваат сè позаматени, и многу прашања кои што биле третираны како дел од внатрешните односи сега се наоѓаат на агендата на меѓудржавните односи. Ваквата соработка организирана врз основа на повеќе различни прашања произведува и различни облици на интересовна соработка и солидаризирање, односно, создавање на различни коалиции по однос на различни прашања. Трета клучна карактеристика е сè помалата улога на воената моќ кога се работи за односите помеѓу државите каде што сложената меѓузависност е доминантна. Настанува редефиниција на улогата на моќта, и супституирање на воената или тврдата моќ со друг вид на моќ - мека моќ. Но, воената сила и натаму останува релевантен фактор во односите со оние држави со кои што не се споделува сложената меѓузависност.³⁰ Сумирајќи ги своите видувања, сепак, и самите автори се свесни за ограничувањата на ваквата концептуализација, односно, нејзината применливост само во односите помеѓу развиените индустриски демократии, истакнувајќи дека „сложената меѓузависност не е универзална, иако се простира сè пошироко“.³¹

Трендот на растечката меѓузависност е најтесно поврзан со глобализацијата. Таа најсилно се манифестира како економска, енергетска, еколошка и безбедносна меѓузависност. Меѓузависноста не е нов феномен, но, таа со текот на времето ги менува своите карактеристики. Поранешната претежно трговска меѓузависност, се менува и по својот опфат и по длабочина, добивајќи нови комплексни димензии и прераснува во структурна меѓузависност. Ваквата структурна меѓузависност не само што влијае на однесувањето на актерите во меѓународниот политички систем, туку почнува неизбежно да го обликува меѓународниот поредок. Таа веќе еволуира во сеопфатна меѓузависност која што ги засега и суштинските безбедносни параметри на државите. За силниот и неповратен процес на глобалната меѓузависност сведочиме речиси секојдневно, од глобалниот економски удар што настана како последица на крахот на финансиските пазари во САД во 2008г., преку жестокиот натпреварот околу енергетските ресурси, сè до силниот глобален ефект на климатските промени предизвикани токму од тежнението кон неодржлив раст и експлоатација на енергетските ресурси. Сосема е јасно дека ниту една национална политика не е

³⁰ Keohane R.O. and Nye J.S., 2001, *Power and Interdependence*, Third Edition, Longman, pp.21-25

³¹ Ibid., pp. xv-xvi

во состојба да ги реши овие проблеми, затоа што за нив не се можни, односно, не се одржливи парцијалните, национални решенија.

Се разбира, и ваквото структурно влијание на меѓузависноста не значи дека таа докрај го детерминира карактерот на мултиполарниот поредок. Мултиполарниот поредок може да еволуира во различни насоки - од непријателска конфронтација, па сè до ефективна мултилатерна соработка, со сите можни нијанси помеѓу нив. Сепак, во услови на растечка и сеопфатна меѓузависност можностите за релативизација или дифузија на тензиите инхерентни на мултиполарниот поредок се далеку поголеми и поизвесни.

Токму, од ваков оптимистички карактер е една понова, интересна синтетичка интерпретација на овие феномени - т.н. интерполарен поредок. Нејзиниот автор, Греви, поранешен долгогодишен директор на Институтот за безбедносни студии на ЕУ, интерполарноста ја дефинира како „мултиполарност во ера на меѓузависност“.³² Имено, во природната нестабилност на мултиполарниот поредок како стабилизирачко сидро тој ја внесува растечката меѓузависност, која што, според него, пресудно ќе влијае на ограничувањето на конфликтните потенцијали на мултиполарниот поредок. Едноставно, таа ќе ги принуди клучните актери на меѓусебна соработка во решавањето на најсериозните глобални проблеми, затоа што на тие и таквите проблеми, во денешниов глобализиран и силно меѓузависен свет, единствено преку соработка може ефикасно да им се пристапи. Концептот на интерполарност претставува една синтеза на мултиполарноста и меѓузависноста, каде што во основа се аргументира дека секоја етаблирана или растечка глобална сила ќе биде моќно ограничена од растечката поврзаност и меѓузависност во сите клучни домени - економијата, енергетиката, безбедноста, животната средина. Се дијагностицира една 'егзистенцијална меѓузависност' која што нужно ги води сите глобални актери кон соработка, а не кон конфликтност.³³ Така, се доаѓа до модел на мултилатерален мултиполарен поредок како претпоставен исход на актуелните трендови. Авторот на овој концепт ги контрастира мултиполарниот и интерполарниот поредок на следниов начин: во мултиполарниот систем, различните полови на моќ балансираат меѓусебно и се во натпревар за ограничените ресурси, додека, пак, во интерполарниот систем половите соработуваат за споделување на предностите на глобализацијата и соочување со заедничките предизвици; во мултиполарниот систем фокусот е на релативните ресурси и способностите на различните актери, а во интерполарниот систем акцентот се префрла на лидерството и способноста клучните актери да се вовлечат во соработка - колку

³² Grevi G., 2009, *The inter polar world: a new scenario*, EU Institute for Security Studies, Paris, p.5

³³ Ibid.

повлијателен е еден актер, толку поголем е неговиот влог во етаблирањето на мултилатералниот систем кој што дава резултати. „Интерполарниот систем и мултилатералниот поредок се компатибилни и взаемно се засилуваат“, заклучува Греви.³⁴

Сепак, гледано историски, треба да имаме предвид дека оваа состојба што Греви ја идентификува како интерполарност не се јавува за првпат. Многу слична конфигурација на меѓународните односи може да се најде во втората половина на 19-от век, барем според двата основни параметри. И тогаш можеме да регистрираме изразена мултиполарност и исто така изразена меѓузависност што се однесува на трговските и финансиските токови. Па сепак, тој период се памети како период на постојана нестабилност и изразен натпревар помеѓу тогашните големи сили. Оттаму, на пример, за разлика од либералните институционалисти, Валц смета дека растот на меѓузависноста, особено во услови на недоволна регулација на меѓусебните односи, може да доведе до нарушување на мирот и стабилноста во меѓународниот систем.³⁵

1.3. Европската Унија во новиот меѓународен поредок

Местото и улогата на ЕУ во меѓународниот поредок произлегува од нејзиниот капацитет и способности да дејствува во неговите рамки, односно, да претставува еден од актерите во него. Оттаму, прво треба да се разгледа прашањето на способноста на ЕУ да биде меѓународен актер, односно, актерската способност на ЕУ.

Актерската способност на ЕУ. Концептот на 'способност за дејствување на актерот' го воведува Сјустед говорејќи токму за Европската заедница уште во 1977г., определувајќи го како „способност да се однесува активно и однапред смислено во однос на останатите актери во меѓународниот систем“.³⁶ Имено, тој го проблематизира врзувањето на меѓународното актерство со концептите на традиционалната држава, сувереноста и реалполитиката, односно, дотогаш важечкиот државо-центричен пристап и пристап заснован на традиционалната моќ во определувањето на статусот на меѓународен актер.

Но, што точно ја чини оваа способност да се биде меѓународен актер, односно, актерството на ЕУ? Постојат повеќе концептуализации за тоа кои елементи ја сочинуваат актерската способност на

³⁴ Grevi G., 2008, "The rise of strategic partnerships: between interdependence and power politics", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, op.cit., p.161

³⁵ Валц К.Н., 2008, *Теорија на меѓународната политика*, Магор, Скопје.

³⁶ Sjøstedt G., 1977, *The External Role of the European Community*, Saxon House, Farnborough, p.16

ЕУ. Така, способноста да се биде актер Џупил и Капорасо ја определуваат преку четири критериуми:

- признаеност - реферира на степенот во кој што ЕУ е прифатена од останатите актери во меѓународниот систем, како и обемот на интеракции кој што со ЕУ го имаат тие актери;
- надлежност - се однесува на легалните овластувања што е потребно да ги има ЕУ за да остварува преговори на меѓународно ниво во дадена област;
- автономност - разбрана како институционална независност на ЕУ во однос на земјите членки при нејзиното глобално дејствување;
- кохезивност - реферира на степенот на способност на ЕУ да формулира внатрешно конзистентна позиција и да ја артикулира на меѓународно ниво.³⁷

Бредртон и Воглер способноста за актерство на ЕУ ја концептуализираат преку три критериуми:

- можност - што реферира на структурниот контекст во кој што се остварува надворешното дејствување на ЕУ, кој што може да делува поттикнувачки или ограничувачки на способноста на ЕУ да дејствува;
- присутност - што реферира на способноста на ЕУ да врши влијание надвор од своите граници, обликувајќи ги перцепциите и однесувањето на останатите меѓународни актери;
- способност - што реферира на внатрешниот контекст на надворешното дејствување на ЕУ, односно, на способноста да се формулираат ефективни политики и достапноста на соодветни инструменти.³⁸

Според една од најновите концептуализации, способноста на ЕУ да игра улога на клучен регионален и релевантен глобален безбедносен актер зависи од следниве критериуми - обемот на интеграцијата во доменот на ЗНБП и ЗБОП, расположивите капацитети и способности, и признавањето на таквата улога и статус на ЕУ од останатите меѓународни актери. Токму степенот на исполнетост на овие критериуми го определува глобалното влијание на ЕУ како меѓународен безбедносен актер.³⁹

За потребите на нашето истражување, врз основа на изложените концептуализации, притоа најмногу потпирајќи се на последната, ја прилагодивме аналитичката рамка која што може да се аплицира во сите димензии и во сите домени низ кои што ќе ги анализираме стратегиските

³⁷ Juppil J. and Caporaso J., 1998, "States, Agency and Rules: The European Union in Global Environmental Politics", во Rhodes C. (ed.), *The European Union in the World Community*, Lynne Rienner Publishers, p.214

³⁸ Bretherton C. and Vogler J., 2006, *The EU as a Global Actor*, Routledge, London and New York, pp.24-36

³⁹ Kaunert C. and Zwolski K., 2013, *The EU as a Global Security Actor: A Comprehensive Analysis Beyond CFSP and JHA*, Palgrave Macmillan

партнерства како инструмент на ЗНБП. Тоа значи дека за проценка дали во одредена област ЕУ претставува релевантен актер, од што понатаму може да се изведе и самиот капацитет за партнерство со останатите меѓународни актери ќе се потпираме на одговорите на следниве тези:

- дали ЕУ има развиено и кодифицирано сопствена политика во одреден домен;
- дали поседува соодветни капацитети и инструменти за спроведување на таа политика;
- дали останатите меѓународни актери влегуваат во билатерална интеракција со ЕУ во одреден домен и дали преку таа соработка се остваруваат дефинираните цели на ЕУ.

Токму на ваков начин се структурирани нашите анализи на домените каде што го испитуваме функционирањето на секое одделно стратегиско партнерство на ЕУ.

Уште едно многу значајно прашање во однос на актерската способност на ЕУ е опфатот на нејзиното надворешно дејствување. Имено, најчесто по однос на ова прашање статусот на ЕУ се определува врз основа на дистинкцијата помеѓу регионален актер и глобален актер, односно, според капацитетот за проекција на моќта - како регионална или глобална сила. Дали ЕУ веќе поседува формат на глобален актер? Или, сè уште само потенцијал на глобален актер? Дали самоименувањето како „неизбежен глобален актер“⁴⁰ е доволно? Одговорите што ги даваат авторите кои што се зафатиле со овие прашања се движат во рамките на целиот можен спектар: од убедувањето дека ЕУ веќе е глобална сила, за што сведочат повеќе клучни економски, демографски и социјални параметри;⁴¹ преку уште одамна формулираните очекувања дека израснувањето на ЕУ во глобална сила е сосем извесно, и дека тоа ќе дојде спонтано како резултат на сè подлабоките процеси на интегрирање внатре во Унијата;⁴² понатаму, преку размислувањата дека тоа е остварливо, но, под одредени услови и околности, меѓу кои што, како најважни во контекст на нашата тема, се далеку поголемото вложување во развивањето на вкупните способности на Унијата според моделот на традиционална глобална сила;⁴³ па, на крајот, сè до отфрлање на можноста ЕУ да стане релевантен глобален актер како објективно неостварлива, поради суштинската кршливост на европското интегрирање во сензитивниот домен на надворешно политичките и безбедносните односи и дивергентните интереси на најзначајните земји членки.⁴⁴

⁴⁰ European Council, 2003, *European Security Strategy*, *op.cit.*, p.6

⁴¹ Moravcsik A., 2009, "Europe: The Quiet Superpower", *French Politics*, vol. 7, no.3-4; Rifkin J., 2004, *The European Dream*, Penguin, New York.

⁴² Galtung J., 1973, *The European Community: A Superpower in the making*, Allen & Unwin, London.

⁴³ Smith K., 2000, "The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?", *International Spectator*, vol.23, no.2; Grant C., 2009, "Is Europe doomed to fail as a power?", Centre for European Reform, London.

⁴⁴ Bull H., 1982, "Civilian Power Europe: A Contradiction in terms?", *Journal of Common Market Studies*, Volume 21, Number 2; Mearsheimer J.J., 1990, "Back to the Future: Instability in Europe after the cold war", *International Security*, vol.15, no.1; Gordon P.H.,

Кога говориме за ваквата статусна дистинкција на ЕУ помеѓу регионален и глобален актер, за нас е поприфатливо гледиштето кое што овие два статуси не ги поставува алтернативно, туку во еден континуум. Притоа, долж овој континуум она што се менува е спектарот и интензитетот на ангажманот и одговорноста на ЕУ.⁴⁵ Токму во последниот стратески документ на Унијата - 'Глобалната стратегија' од јуни 2016г. ова е најјасно забележливо. Во своето непосредно, како и во поширокото соседство Унијата проектира свое дејствување како зрел и самостоен актер со амбиција да ги покрие сите димензии. Веќе во поодалечените географски простори ЕУ култивира партнерства по однос на повеќе прашања, но, сепак, на селективна основа и без лидерски амбиции. На глобално ниво, пак, својот потенцијал во обликувањето на поредокот го инвестира во јакнењето на глобалното владеење засновано на норми наспроти политиката на сила.

Наредно важно прашање е каков тип на меѓународен актер е ЕУ според моќта што е способна да ја проектира? Дали станува збор за цивилна, воена, нормативна, или, сепак, само 'нормална' сила?

ЕУ како цивилна сила. Дискурсот за ЕУ како цивилна сила датира одамна, уште од седумдесетите години со аргументацијата на Дишен дека европското влијание не треба да се остварува на традиционален начин, туку, дека тогашната ЕЗ има силен потенцијал да делува и активно да влијае во меѓународните односи како цивилен ентитет, пред сè, преку своите економски капацитети.⁴⁶ Бул, пак, како одговор на ваквата концептуализација на ЕЗ, смета дека концептот цивилна сила е целосно контрадикторен, аргументирајќи дека „моќта на влијанието на Европската заедница и другите слични цивилни актери е условена од стратеското окружување овозможено од воената моќ на државите, која ваквите актери не ја контролираат“.⁴⁷ Мол ја дефинира цивилната моќ со три основни параметри - „прифаќањето на нужноста од соработка со другите во остварувањето на меѓународните цели; концентрирање на не-воени, првенствено економски средства за обезбедување на националните цели, оставајќи ја воената моќ како резидуален инструмент кој што служи само за заштита на останатите средства за меѓународна интеракција; и подготвеност да се развиваат наднационални структури за третирање на критичните прашања на меѓународното управување“.⁴⁸ Смит цивилната сила ја дефинира како „таква што

1997, "Europe's Uncommon Foreign Policy", *International Security*, vol.22, no.3; Kagan R., 2003, *Paradise and Power: America and Europe in the new world order*, Atlantic Books, London; Kagan R., 2008, *The Return of History and the End of Dreams*, Alfred A. Knopf, New York.

⁴⁵ Grevi G., 2016, "A Global Strategy for a soul-searching European Union", European Policy Centre, Brussels, p.6

⁴⁶ Duchene F., 1972, "Europe's Role in World Peace", во Mayne R. (ed.), *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, Fontana, London; Duchene F., 1973, "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", во Kohnstamm M. and Hager W. (eds.), *A Nation writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, Macmillan, Basingstoke.

⁴⁷ Bull H., 1982, "Civilian Power Europe: A Contradiction in terms?", *Journal of Common Market Studies*, vol.21, no.2, p. 151

⁴⁸ Maull H., 1990, "Germany and Japan: The New Civilian Powers", *Foreign Affairs*, vol.69, no.5, pp.92-93

користи цивилни средства за остварување на цивилни цели“, при што како цивилни цели се специфицираат меѓународната соработка, јакнењето на владеењето на правото, солидарноста, ширењето на еднаквоста, праведноста и толеранцијата, и заштитата на животната средина.⁴⁹

ЕУ како традиционална сила. Поголем дел од истражувачите ја отфрлаат ваквата концептуализација на Унијата, аргументирајќи дека ЕУ со својот досегашен развој и меѓународна улога се конституира токму како антипод на традиционална сила. Сепак, како тогаш да го толкуваме лансирањето и развојот на ЕБОП/ЗБОП од 1999г. наваму? Почнувајќи од дефинирањето на Хелсиншките цели за креирање на европски воени сили за брза реакција, преку борбените групи, креирањето на Воениот комитет на ЕУ, Воениот штаб на ЕУ, спроведувањето на 11 воени операции на кризен менаџмент досега, ЕУ систематски и континуирано ја развива својата воена компонента. Дали тоа претставува соочување со реалноста, напуштање на илузиите за цивилна сила и прифаќање на воените инструменти како составен дел од меѓународното присуство и дејствување на Унијата? Од друга страна, некои истражувачи токму во развојот на воените инструменти на Унијата наоѓаат потврда за нејзиниот цивилен карактер.⁵⁰ Ако сака да биде ефективен, моделот на ЕУ како цивилна сила мора да биде поткрепен со кредибилни воени сили и одлучност тие да бидат употребени во функција на декларираната политика и вредности. Оттаму, натамошното градење и развивање на воените капацитети и способности на ЕУ е клучно за зајакнување на надворешната политика на ЕУ - затоа што е сосема јасно дека декларациите кои не се поддржани, односно зад кои не стои закана од употреба на сила, за жал, имаат мала, незначителна тежина. „Доколку Европјаните не ја прифатат важноста на воената сила и способноста да се проектира моќта на глобално ниво, било каква дебата за европска стратегија или надворешна политика ќе биде главно празна“.⁵¹

ЕУ како нормативна сила. Манерс смета дека најсоодветна концептуализација на ЕУ како актер во меѓународниот поредок е таа која што ја дефинира како нормативна сила. Тоа значи дека ЕУ е способна да ги обликува меѓународните норми проектирајќи глобална моќ преку промоција на своите вредности и принципи.⁵² „Најважниот фактор што ја обликува меѓународната улога на ЕУ

⁴⁹ Smith K., 2003, “The European Union: A Distinctive Actor in International Relations”, *The Brown Journal of World Affairs*, Volume IX, Issue 2.

⁵⁰ Stavridis S., 2001, “Why the ‘Militarising’ of the European Union is Strengthening the Concept of ‘Civilian Power Europe’”, Working Paper no.17, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, European University Institute, Badia Fiesolana.

⁵¹ Simon L., 2013, “No might, no right: Europeans must re-discover military power”, Elcano Royal Institute, Madrid.

⁵² Manners I., 2002, “Normative Power Europe: A Contradiction in terms?”, *Journal of Common Market Studies*, vol.40, no. 2; Manners I., 2006, “Normative Power Europe reconsidered: Beyond the Crossroads”, *Journal of European Public Policy*, vol.13, no.2.

не е тоа што таа го чини, ниту она што таа го зборува, туку она што таа е“.⁵³ Манерс аргументира дека следствено на фактот дека ЕУ е нов тип на политички ентитет, таа мора да биде и поинаку коцептуализирана, на начин што ја надминува статичната анализа на ЕУ како цивилна или традиционална сила. Нормативната сила на ЕУ лежи во тоа што таа е способна да ги обликува новите стандарди на меѓународната политика, бидејќи ЕУ ги темели своите односи со земјите членки и со околниот свет врз база на универзални норми и принципи.⁵⁴ Или, уште поексплицитно, „способноста да се определи што е нормално во меѓународната политика, на крајот на краиштата, е најголемата моќ од сите“.⁵⁵

Во таа насока, Лаиди говори за ЕУ како за своевидна нормативна империја, затоа што Унијата сака да ги наметне своите норми надвор од своите граници, во голем и растечки број на разни подрачја, ползувајќи ги процесите на глобализација и меѓузависност.⁵⁶ Зилонка е уште поексплицитен: „За да биде успешна во денешниот свет ЕУ мора да го извезува своето владеење во останатите земји, што всушност значи да им наметнува домашни ограничувања. Тоа е јасна империјална политика, иако, се спроведува главно со економски мерки и извозните продукти се норми, а не војници“.⁵⁷ Како потврда на ова стои фактот дека последнава деценија Унијата е континуирано обвинувана, особено во американската деловна јавност, за ‘регулаторен империјализам’, нарекувајќи ја така намерата на ЕУ да ги наметне своите норми на целиот останат свет, ползувајќи ја на тој начин предноста на својот развиен внатрешен пазар кој што е атрактивен и влијателен за останатите економски актери. Дали може да говориме во таа смисла за ЕУ како за глобален нормативен хегемон? Како за регионален нормативен хегемон - секако, што особено се потврдува преку политиката на проширување и преку соседската политика, кои главно се засноваат на унилатерални условувања на земјите аспиранти од страна на ЕУ.

Од друга страна, кога се обидуваме да ја идентификуваме или да ја определиме уникатноста на ЕУ како меѓународен актер преку концептот на нормативна сила, не правиме ли еден голем превид, односно, класичен пример на мисномер? Промоцијата и обидот за наметнување на одредени вредности и норми отсекогаш било составен дел на дејствувањето на големите меѓународни актери. Дури, ако таа димензија не е присутна кај одреден меѓународен актер, тој не може да се третира како комплетен, како целосен актер. Нормативната моќ е неопходен дел од вкупниот

⁵³ Manners I., 2002, “Normative Power Europe: A Contradiction in terms?”, *op.cit.*, p.252

⁵⁴ Ibid., pp.239-241

⁵⁵ Ibid., p.253

⁵⁶ Laidi Z., 2008, “The Normative Empire. The Unintended Consequences of European Power”, *Garnet Policy Brief*, number 6.

⁵⁷ Zielonka J., 2008, “Europe as a global actor: empire by example?”, *International Affairs*, vol.84, no.3, p.484

капацитет на секој голем меѓународен актер. Оттаму, ниту ЕУ не е, и не може да биде исклучок. Развивањето и наметнувањето на нормативната моќ е нужен дел од процесот на израснување во стратегиски актер. Нормативната димензија е нужен елемент на стратегиското дејствување, но, никако не би можело да се каже дека таа е доволна за стратегиско дејствување, односно, дека стратегиското дејствување се исцрпува со неа.

Согледувајќи ги внимателно сите претходни тематизации, во нашето истражување се определивме да не влегуваме со предефинирана концептуализација на ЕУ која што би била врзана за или деривирана од некаква супстанцијална определба на ЕУ како ентитет. За нашето истражување е сосем доволна иницијалната определба на ЕУ како актер во меѓународните односи. За функциите и карактерот на нејзиното меѓународно актерство ќе можеме да кажеме нешто повеќе дури откако низ истражувањето ќе го разбереме следново: како ЕУ, како единица на интеракција во системот на меѓународни односи, се однесува кон системот, односно, дали се адаптира на него, или, има капацитет да го формира, односно да го прилагоди на своите интереси и вредности; и, како ЕУ се однесува во билатералните интеракции со другите единици на системот (останатите меѓународни актери), односно, да видиме какви функции извршуваат таквите билатерални интеракции.

2. Заедничката надворешна и безбедносна политика на ЕУ во променетото меѓународно окружување

Европската Унија меѓу првите ја согледа и почна да се прилагодува на променетата меѓународна констелација, на мултиполарниот поредок во настанување. Развојот и институционализацијата на ЗНБП е во функција на амбициите на ЕУ да добие целосен, заокружен формат на глобален актер. Притоа, јасно е дека без развиена и сеопфатна ЗНБП, Унијата нема да може да развива глобални амбиции, односно, самата таа да стане стратегиски актер и, како таква, да биде субјект на стратегиски партнерства. Клучното прашање што се наметнува е: како, во променетата меѓународна констелација, во услови на настанување на нов мултиполарен поредок, ЕУ најоптимално да ги артикулира и заштити своите интереси и вредности? Се разбира, станува збор за комплексни процеси на акомодација на повеќе нивоа: приспособување на ЗНБП на брзите промени на глобалниот и регионалниот контекст; меѓусебно приспособување на земјите членки на Унијата едни кон други, како и кон целите на ЗНБП; меѓусебно приспособување на ЕУ и нејзините стратегиски партнери низ самата реализација на стратегиските партнерства. Притоа, секогаш треба да се има предвид, дека ЗНБП како специфична европска политика треба да ги заштити интересите и вредностите на ЕУ како регионален и глобален актер во дадениот контекст на меѓународниот поредок, но, и како актер кој што има влијание на трансформацијата и соодветното обликување на меѓународниот поредок.

Согласно клучните неореалистички постулати за државите како примарни меѓународни актери и за анархичната природа на меѓународниот систем, Хајд-Прајс смета дека ЕУ никогаш нема да биде способна да дејствува единствено на меѓународната сцена, особено кога се работи за најфундаменталната грижа на државите, нивната безбедност. Европските големи сили, односно најмоќните земји членки на Унијата, ќе продолжат да инсистираат на своите национални приоритети. Следствено, ЗНБП ќе го задржи цврстиот меѓувладин карактер, а соработката во овој домен ќе биде лимитирана на т.н. второстепени проблеми, усогласена врз база на најмалиот заеднички именител. Дури и во тој случај, насоките и содржината на ЗНБП ќе бидат диктирани од најмоќните земји членки и ќе бидат целосно функционализирани за остварување на нивните национални приоритети.⁵⁸

⁵⁸ Hyde-Price A., 2006, “ ‘Normative’ power Europe: a realist critique”, *Journal of European Public Policy*, vol.13, no.2, pp.231-232

Гледано, пак, во контекст на нормативниот дискурс на ЕУ, нејзината надворешна политика е во функција на зајакнување на меѓународната соработка насочена кон градење на поредок заснован на ефективен мултилатерализам и глобално управување. Во овој контекст се говори за т.н. структурна надворешна политика на ЕУ, која што се заснова на висока кохерентност помеѓу внатрешните и надворешните политики и тежнее кон остварување на своите интереси на еден подолгорочен и одржлив начин во рамките на еден глобален систем заснован на правила и соработка.⁵⁹ Структурната надворешна политика, според Тело, има особено влијание на економските и социјалните структури на партнерите (било да се држави, региони или меѓународни организации), таа се имплементира преку мирни средства (дипломатски односи, договори, санкции), и таа не е конјунктурна, туку, среднорочно и долгорочно ориентирана.⁶⁰

2.1. Мултидимензионалноста на ЗНБП: ЗНБП помеѓу билатерализмот, интеррегионализмот и мултилатерализмот

Како што констатиравме современиот меѓународен поредок е во континуирана трансформација. Глобализацијата и регионализацијата како клучни двигатели на реструктурирањето на меѓународниот систем ги наведуваат меѓународните актери на разни облици на соработка во обид да учествуваат во обликувањето на овие процеси и последиците од нив, односно, заеднички да ја управуваат растечката глобална сложена меѓузависност.

И на ЕУ, како меѓународен актер и важна компонента на таквата глобална трансформација, ѝ е потребна континуирана адаптација и ребалансирање на нејзиниот пристап и на нејзините инструменти на надворешно дејствување. Токму за да одговори на таквите потреби, ЕУ разви мултидемензионален пристап во водењето на својата надворешна политика. Таквиот пристап се заснова на континуирано динамичко балансирање помеѓу билатерализмот, интеррегионализмот и мултилатерализмот. Благодарение на својот единствен, *sui generis* карактер - ниту држава, ниту регионална организација, но, и двете истовремено - ЕУ поседува единствена можност да дејствува на глобално ниво во сите модалитети, и на билатерално, и на интеррегионално и на мултилатерално ниво. Благодарение на своите историски корени како регионална организација и нејзината хибридна природа - комбинација на супранационална и меѓувладина поставеност - се чини дека ЕУ има солидна основа да ги употребува ефективно сите модалитети. И практиката на

⁵⁹ Keukeleire S. and MacNaughtan J, 2008, *The foreign policy of the European Union*, Palgrave Macmillan, London, pp.25-28

⁶⁰ Telo M., 2001, "Reconsiderations: Three Scenarios", во Telo.M. (ed.) *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era*, Ashgate, Aldershot.

надворешно дејствување на Унијата покажува дека ЕУ го операционализира своето глобално актерство преку сите овие начини. Билатерализмот се остварува преку голем број на различни билатерални аранжмани со државните актери. Секако, најважни меѓу нив се стратегиските партнерства. На овој начин ЕУ дејствува претежно како традиционална и 'нормална' глобална сила. Интеррегионализмот се остварува преку интеррегионалните аранжмани со други регионални организации или групи на земји. На овој начин Унијата дејствува како нова и иновативна глобална модел-сила. Мултилатерализмот се остварува со активна улога и на ЕУ и на земјите членки во рамките на етаблираните мултилатерални институции, пред сè, во ОН, но, и во креирањето на нови облици на мултилатерална соработка и на нови мултилатерални форуми, како, на пример Г-20. На овој начин Унијата делува како трансформативна, нормативна сила, насочена кон градење на нов систем на глобално владеење.

2.1.1. Билатерализмот на Европската Унија

Билатерализмот бил отсекогаш присутен во ЕУ. Но, во последните децении тој станува сè поприсутен во надворешното дејствување на Унијата. Најавите за тој тренд се артикулираат низ документите на ЕУ веќе во последните години на минатиот век, за веќе со ЕБС билатерализмот да добие стратегиски карактер. Тој тренд ќе биде потврден со експлозијата на креирање стратегиски партнерства. За само неколку години, до крајот на 2010г. лансирани и воспоставени се сите десет стратегиски партнерства кои што се активни и денес. Истовремено, ЕУ развива и продлабочува и десетици други билатерални партнерства со за неа релевантни трети земји, каде што, иако декларативно отсуствува квалификативот стратегиски, реално гледано, постои значајна и структурирана соработка. Таквите активности даваат дополнителна потврда на видливиот тренд на реориентација кон билатерализмот.

Оваа засилена билатералистичка ориентација на ЕУ е дел од општиот тренд на раст на билатерализмот во меѓународните односи, особено во областа на трговијата и инвестициите. Клучната причина за овој тренд лежи во кризата на мултилатерализмот која што и самата Унија експлицитно ја констатира, велејќи: „Меѓународниот систем креиран на крајот на Втората светска војна се соочува со притисоци на неколку фронтови. Претставувањето во меѓународните институции е доведено во прашање. Потребно е да се подобрат легитимноста и ефективноста, и носењето одлуки во меѓународните форуми да стане поефикасно.“⁶¹ Но, тука е потребно да бидеме мошне прецизни. Кризата на мултилатерализмот не е криза на самиот концепт, туку на актуелните

⁶¹ European Council, 2008, “Report on the Implementation of the European Security Strategy”, *op.cit.*, p.461

мултилатерални институции. Тие се во криза, и тие како такви создаваат криза затоа што во нив не е обезбедено претставување какво што бара и налага променетата меѓународна констелација и новите факти кои што го менуваат карактерот на меѓународниот поредок. Односно, мултилатералните институции се во застој и криза и не можат да испорачаат резултати затоа што не го одразуваат новиот мултиполарен поредок. Најдобар доказ за ова претставува креирањето на нови мултилатерални институции како Г20, кои што треба да понудат формат кој што ја одразува новата меѓународна реалност. Оттаму, поаѓајќи од оваа своја точна дијагноза, ЕУ презема активности во две насоки кои што треба да ја премостат или супституираат оваа функционална непроодност на мултилатералниот канал - од една страна, со креирање на нови алтернативни мултилатерални механизми како споменатиот Г20 чиј што иницијатор и промотор беше самата ЕУ, и со напори за реформа на ОН како клучен етаблиран мултилатерален механизам, и, од друга страна, преку зајакнат билатерализам кој што во овие новонастанати околности има неколку задачи. Прво, да ги замени или надополни мултилатералните напори во оние области каде што не постојат или се покажале неуспешни, односно, не испорачуваат конкретни резултати. Второ, да ја олесни конвергенцијата или постигнувањето консензус помеѓу актерите во мултилатералниот систем - и во фазата на доаѓање до решенија, и во фазата на примена на мултилатералните одлуки. Ова станува особено видно во клучниот домен на надворешните односи на ЕУ - трговијата, каде што по неколкугодишниот застој на преговорите од Доха рундата на СТО, а под притисок на потребата за развој и продирање на трговските односи, Унијата донесе нова трговска стратегија во 2006г. и влезе во агресивно иницирање, преговарање и склучување на билатерални договори за слободна трговија. Оттаму, не треба да изненадува фактот дека постои речиси целосно поклопување на трговската агенда на ЕУ и иницирањето и развојот на нејзините СП.

ИИЕБС од 2008г. јасно сугерира дека во стратегискиот дискурс на ЕУ билатерализмот не само што е компатибилен со мултилатерализмот, туку е и во негова функција именувајќи ги стратегиските партнерства токму како 'партнерства за ефективен мултилатерализам'. Со тоа ЕУ оди и чекор понатаму градејќи хиерархија во рамките на својот мултидимензионален модел, инструментализирајќи го билатерализмот во функција на мултилатерализмот, истакнувајќи: „од 2003г. ние ги зајакнавме нашите партнерства заради исполнување на таа цел (поефективен мултилатерален поредок)“.⁶² Оттаму, јасно е дека ефектите на стратегискиот билатерализам не остануваат, односно, не се исцрпуваат само во билатерални рамки. Затоа е важно да разбереме

⁶² Ibid.

каков системски ефект има оваа веќе згусната мрежа на стратегиските партнерства помеѓу меѓународните актери.

2.1.2. Интеррегионализмот на Европската Унија

Последниве децении интеррегионализмот стана важен инструмент на надворешното дејствување на ЕУ. Интеррегионалната соработка на ЕУ не ги опфаќа само трговијата, инвестициите и развојната помош, туку, исто така, политичкиот дијалог и безбедносната соработка. Интеррегионализмот е длабоко вкоренет во надворешните односи на Унијата. Традиционалните група-група дијалози може да се сметаат за прототип на интеррегионалните аранжмани. Дијалогот помеѓу ЕЗ и АСЕАН од 1972г. е прв пример на интеррегионализам и како таков претставуваше модел за воспоставувањето на сеопфатна мрежа на интеррегионални односи помеѓу ЕУ и останатите регионални организации низ светот. Потпирајќи се токму на сопственото искуство ЕУ е силен поддржувач на регионалната интеграција насекаде низ светот како начин за управување со конфликтите и забрзување на развојот, но, и како канал за ширење на европските норми и вредности. Како што регионалната интеграција се ширеше насекаде низ светот, така интеррегионализмот добиваше се поголемо значење во надворешното дејствување на Унијата, односно стана „конзистентна и видлива компонента на надворешното дејствување на ЕУ“.⁶³

Иако ЕУ е се уште голем чинител во ширењето на мрежата на односи помеѓу регионите, бројот на интеррегионалните аранжмани во кој што не е вклучена Унијата исто така е во постојан пораст. Ваквата експанзија на интеррегионални аранжмани се должи на потребата од управување на растечката комплексна меѓузависност, и на потребата од балансирање на регионализмот во останатите региони како и интеррегионализмот помеѓу другите региони. Додека неореалистичкиот пристап во меѓународните односи го поврзува интеррегионализмот со формирањето на сојузи и балансирањето на моќта, неолибералниот институционализам го интерпретира интеррегионализмот како механизам развиен и наменет да ги управува растечките сложени меѓузависности.⁶⁴ Идентификувани се неколку важни функции на интеррегионализмот, меѓу кои, балансирање, градење на институции и формирањето на колективен идентитет. Функцијата на балансирање се однесува на употребата на интеррегионалните механизми како инструменти за одржување или создавање на еквилибриум внатре во регионот или наспроти голем надворешен актер. Функцијата на градење на институции укажува на создавањето на дополнителен слој на

⁶³ Ponjaert F., 2013, “Inter-regionalism as a coherent and intelligible instrument in the EU foreign policy toolbox: a comparative assessment”, во Telo M. and Ponjaert F. (eds.) *The EU's Foreign Policy: what kind of power and diplomatic action?*, Ashgate, Farnham, p.140

⁶⁴ Hanggi H., Roloff R. and Ruland J., (eds.), 2006, *Interregionalism and International Relations*, Routledge, London

институционални аранжмани во рамките на системот на глобално владеење. Повторените интеракции внатре во интеррегионалните рамки можат да поттикнат создавање на идентитет, и дополнително, да водат кон поголема регионална кохезија.⁶⁵

Преку интеррегионализмот ЕУ го зајакнува своето присуство, ја јакне својата видливост, се здобива со признавање, ја зацврстува институционалната кохезија и го дефинира својот идентитет. Оттаму, може да се тврди дека „интеррегионализмот е најтипичен европски начин на однесување со надворешниот свет“.⁶⁶ Сепак, одредени автори јасно ги идентификуваат и ограничувањата на интеррегионалната соработка на ЕУ. „Се покажа дека е тешко за ЕУ да соработува во бирегионални рамки затоа што нејзините партнери се помалку 'супранационализирани' од ЕУ. Дури и напорите на ЕУ да го изведе својот сопствен модел, не вродија со плод кај бирегионалните партнери, затоа што тие не покажуваат интерес за супранационализација на својот регион“.⁶⁷

2.1.3. Ефективниот мултилатерализам на Европската Унија

Ефективниот мултилатерализам претставува суштински концепт на дистинктивниот европски пристап кон меѓународните односи. Визијата за меѓународен поредок заснован на ефективен мултилатерализам е најтесно поврзана со сеопфатната анализа на актуелните меѓународни односи и со дефинираните глобални и регионални безбедносни закани. Во клучниот документ на ЗНБП јасно се вели дека во денешниов „свет на глобални закани, глобални пазари и глобални медиуми, европската безбедност и просперитет се повеќе зависат од постоењето на ефективен мултилатерален систем“.⁶⁸ Според разбирањето на ЕУ мултилатерализмот не е само инструмент, односно, средство за постигнување на целите на надворешната политика на ЕУ. Туку, истовремено, според развиената доктрина на ефективниот мултилатерализам, тој претставува и цел на ЗНБП.

Има автори, пред сè, од неореалистичката школа на мислење, кои што сметаат дека силната ориентација на ЕУ кон мултилатерализмот произлегува од нејзината воена слабост и недостаток на амбиција за зголемување на моќта. Така, наклонетоста кон договарање, континуирано преговарање, постојано усогласување, давање на приоритет на меѓународното право, според

⁶⁵ De Lombaerde P., Soderbaum F. and Wunderlich J.U., 2015, "Interregionalism", во Jorgensen K.E. and all. (eds.) *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, Volume 2, SAGE, London, p.758

⁶⁶ Hettne B. and Soderbaum F., 2005, "Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism", *European Foreign Affairs Review*, Vol.10, Issue 4.

⁶⁷ Hess N., 2012, "EU Relations with 'Emerging' Strategic Partners: Brazil, India and South Africa", GIGA Focus, Number 4, German Institute of Global and Area Studies, Hamburg, p.4

⁶⁸ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., p.19

Каган, е резултат на слабоста на ЕУ и на нејзиниот нереален оптимизам. Честата примена на унилатералистички решенија од страна на САД, пак, директно произлегува од фактот што располагаат со доволно воена сила за самостојно дејствување.⁶⁹

Наспроти ваквите согледувања стои разбирањето и аргументацијата на европската ориентација кон мултилатерализмот како облик на зрела посветеност произлезен токму од мноштвото европски трагични искуства од употребата и потпирањето на унилатерализмот и на политиката на сила. Така, Купер аргументира дека ЕУ е покрената како проект со кој што треба токму да се оневозможи политиката на сила и закани во западна Европа. Тоа беше клучна цел на пионерската Европска заедница за јаглен и челик, претходничката на ЕУ. Повеќевековната надворешна политика во европските држави се темелеше на создавање воени сојузништва, судири и употреба на сила. После векови на континуирано креирање на судири со катастрофални размери и трагичните последици произлезени од нив, не треба воопшто да изненадува европската посветеност кон создавање на систем во кој државите делуваат во стриктно легални рамки и каде недоразбирањата се решаваат на мирен начин. Мултилатерализмот кој што го заговара ЕУ е инхерентен на нејзиното создавање. Самиот нејзин интеграциски модел е високо развиена форма на мултилатерализам. Тежнението, ваквиот пристап да се прошири надвор од границите на ЕУ, во останатите делови на светот, е сосема разбирливо и доследно.⁷⁰ Така ЕУ станува модел и за другите континентални интеграциски процеси, пред сè, во Африка и Јужна Америка. Нејзината внатрешна иновативна организација ја прави атрактивен партнер за другите региони во нивните напори да се соочат со предизвиците на глобализацијата преку европскиот модел на регионална организација.

Напуштањето на политиката на сила на ЕУ ѝ донесе голема полза. Но, за жал, таа создаде и илузии, како, на пример, дека мирот може да се обезбеди само со декларативни заложби и повикување на меѓународните норми. ЕУ брзо ја научи лекцијата, пред сè, преку трагичните искуства од новите балкански војни, сфаќајќи дека зад нејзините политички заложби мора да стои реална воена сила, подготвена да биде употребена.⁷¹ Ако сака да биде ефективен мултилатерализмот мора да биде поткрепен со веродостојни воени сили и одлучност тие да бидат

⁶⁹ Kagan R., 2003, *Paradise and Power: America and Europe in the new world order*, Atlantic Books, London. Каган ги портретира европјаните како разгалени, неамбициозни, со потценувачки однос кон политиката на сила, ограничувајќи го своето делување на декларации, договори и одредено ниво на пост фестум миротворство, откако САД ќе искористат робустна воена сила за пацификација на конфликтите.

⁷⁰ Cooper R., 2009, "The EU represents the aspiration for a world governed by law", *ESDP newsletter*, October 2009, General Secretariat of the Council of the EU, Brussels.

⁷¹ Cooper R., 2009, *Slom država: poredak i kaos u 21 stoljecu*, Profil, Zagreb.

употребени во функција на декларираната политика и вредности. Оттаму, натамошното градење и развивање на воените капацитети и способности на ЕУ е клучно за зајакнување на надворешната политика на ЕУ - затоа што е сосема јасно дека декларациите кои што не се поддржани, односно, зад кои што не стои закана од употреба на сила, за жал, имаат незначителна тежина.

Во насока на промоција на ЕУ како релевантен глобален актер во новиот мултиполарен свет, некои автори сугерираат натамошен развој и редизајн на ефективниот мултилатерализам во насока на функционален мултилатерализам. За навистина да биде ефективен мултилатерализмот мора да биде поконкретен, пофокусиран на одредени проблеми и прашања. Тој треба да се насочи на конкретни дефинирани проблеми и интереси на глобалните актери, наместо на општите концепти како што се промоција на регионалната соработка или развој на мултилатералните институции. Токму и понудениот термин функционален мултилатерализам реферира на иницијалниот концепт на европските интеграции, кој што токму на примерот на ЕУ се покажа како ефективен и одржлив.⁷² Но, ваквиот пристап претпоставува и еден повоздржан, порезервиран пристап во однос на прашањето на вредностите, поточно во обидот да се наметнат сопствените европски вредности како универзално важечки. Практично, ова би значело, на примерите на Кина и Русија, неусловување на прашањата за состојбите со демократијата и човековите права според европските стандарди со интензивирањето на односите во другите области на заеднички дефиниран интерес за соработка. Всушност, покрај разликите во разбирањето на ефективниот мултилатерализам помеѓу ЕУ и нејзините стратегиски партнери, можеме да говориме и за две различни разбирања на ефективниот мултилатерализам во самата ЕУ. Едното, кое што условно се именува како функционален мултилатерализам го разбира мултилатерализмот пред сè како средство, односно, како инструмент на меѓународните односи кој што им стои на располагање на меѓународните актери заедно со другите инструменти на надворешната политика. И второто, кое што може да се именува како нормативен мултилатерализам, кое што го разбира, пред сè, како супериорен образец на меѓународна интеракција кој што подразбира и трансфер на дел од суверенитетот на меѓународните актери на мултилатералните институции. И врз таа основа инсистира на подреденост кон него на сите останати инструменти. Истовремено, вака концептуализираниот мултилатерализам се проектира како крајна цел на надворешното дејствување на Унијата, но, и на сите останати меѓународни актери.

⁷² Wissenbach U., 2007, "The EU's effective multilateralism - but with whom", *Europäische Politik*, 05/2007, Berlin.

Исто така, важно е да го разликуваме институционализираниот мултилатерализам, кој што е резултат на создадениот меѓународен поредок по Втората светска војна и кој што не ја рефлектира актуелната реалност на меѓународните односи и како таков се потешко е во состојба да испорачува резултати, од новиот, неформален, или ад-хок мултилатерализам олицетворен во разните Г-формати и југ-југ алијанси,⁷³ кој што се појавува последниве две децении токму како резултат на нерепрезентативноста и неефективноста на институционалниот мултилатерализам. За своевидна радикална трансформација на мултилатерализмот од затворен кон отворен систем говори Лангенхов, при што новиот мултилатерализам се одликува со поголема диверсификација на мултилатералните организации, со зголемено влијание на недржавните актери особено на регионално ниво и со растечка хоризонтална меѓуповрзаност на секторските политики.⁷⁴

2.2. Екстерните кризи и развојот на ЗНБП

За да се согледа влијанието на актуелниот контекст на надворешната политика на ЕУ треба да се анализира досегашното влијание на екстерните кризи врз ЕУ како регионален и глобален актер. Кризите во окружувањето на ЕУ секогаш имале силно влијание врз нејзиниот развој како меѓународен актер. Тие се значаен дел на динамиката на развојот на Унијата, особено по крајот на Студената војна. Надворешните кризи покрај тоа што претставуваа сериозни безбедносни закани за ЕУ, всушност, создаваа можности за натамошно градење на Унијата како релевантен меѓународен актер во сите негови димензии. И покрај бројните критики за бавност, неодлучност, тактизирање, Унијата досега главно успешно ги користеше овие можности и од секоја ваква безбедносна криза излегуваше со зајакнат капацитет. Поточно би било да се каже дека ЕУ учеше од секој свој неуспех и успеваше научените лекции да ги трансформира во зајакнат институционален капацитет и зголемена способност за заедничко дејствување. Тоа го реализираше преку натамошно ширење и продлабочување на обемот на интеграција, преку воведување нови политики и нови институции, како и нови инструменти за нивна реализација, и преку реорганизирање, групирање и споделување на своите ресурси. Врз основа на историскиот развој во овој чувствителен домен може да се заклучи дека сите позначајни исечкори во интеграцијата на надворешната, безбедносната и одбранбената политика се инспирирани или директно предизвикани од надворешните кризи. Се разбира, таквото екстерно влијание не е изолиран и

⁷³ Gratius S., 2011, "Can EU Strategic Partnerships deepen multilateralism?", FRIDE, Madrid, p.5

⁷⁴ Langenhove L., 2010, "The EU as a Global Actor in a Multipolar World and Multilateral 2.0 Environment", Egmont Paper 36, Academia Press, Gent; Langenhove L., 2010, "The Transformation of Multilateralism Mode 1.0 to Mode 2.0", *Global Policy*, Volume 1, Issue 3, London.

единствен чинител, бидејќи тоа секогаш се материјализира во дадениот поширок интеграциски контекст и под влијанието на традиционално сфатените национални интереси на земјите членки, дополнително филтрирани низ компликуваниот меѓувладин процес на одлучување.

Во периодот на Студената војна срамежливо почна да се согледува потребата од посистемски начин на соработка помеѓу земјите членки во третирањето на прашањата од доменот на надворешната политика. Така, преку Извештајот на Давињо во 1970г. се дојде до Европската политичка соработка (ЕПС).⁷⁵ ЕПС во дадениот период и во дадените вкупни безбедносни околности на остра блоковска поделеност и непосредна закана на границите на тогашната Европска Заедница (ЕЗ), даде солидни резултати. Пред сè, во фактот дека низ овој институт земјите членки создадоа практика на меѓусебни консултации и соработка во чувствителните сфери на надворешната и безбедносната политика кои што се под исклучива национална надлежност. Значењето на ЕПС, како претходник на ЗНБП, е големо и со оглед на фактот дека во неговите рамки се развија најголем дел од процедурите и практиките што потоа беа преземени и во функционирањето на ЗНБП. Но, ЕПС беше несоодветна, ограничувачка, дури и фрустрирачка во новите меѓународни околности по крајот на Студената војна. Со крајот на биполарниот поредок и промената на безбедносното окружување и безбедносните перцепции, кај земјите членки се оформи и јасна потреба од далеку поголема и посериозна координација и потреба од заедничко дејствување во третирањето на надворешните и безбедносните прашања. Во новите безбедносни околности се појавија и внатрешни и надворешни очекувања ЕЗ да преземе улога на клучен регионален актер. Но, за жал, веќе во првата можност што се пружи ЕЗ не успеа да дејствува како единствен, кохерентен актер. Распадот на Југословенската федерација и унилатералното признавање на дел од новонастанатите држави од страна на најмоќната членка на Заедницата, Германија, јасно го покажа отсуството на заедничка политика кон безбедносните кризи и силно ја потцрта потребата од креирање на систем на градење заедничка надворешна политика и заедничко усогласено делување во соочувањето со кризите во своето најнепосредно соседство.⁷⁶ Ваквиот тек на работите ги натера земјите членки да ги засилат напорите за продлабочување и натамошно институционализирање на соработката во делот на надворешната и безбедносната политика. Всушност, согледувајќи ја реалната опасност од повторување на вакви слични унилатерални акти и во иднина, што целосно би ги минирало напорите за форматирање на ЕУ како позначаен

⁷⁵ European Communities, 1970, "Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of political unification", *Bulletin of the European Communities*, no.11-1970

⁷⁶ Nutall S., 2000, *European Foreign Policy*, Oxford University Press.

меѓународен актер, земјите членки се определија да развијат заедничка политика и заедничко дејствување токму за да превенираат унилатерално однесување во иднина.⁷⁷

Југословенската криза имаше силно влијание на текот на европската интеграција со фактот што земјите членки станаа целосно свесни за ограничувањата на цивилната дипломатија доколку таа не е поткрепена со реални воени способности подготвени да бидат употребени во насока на превенција и запирање на конфликтите.⁷⁸ Всушност, оваа криза јасно покажа дека ЕЗ не е ефективен меѓународен актер како од аспект на капацитет да се дојде до заеднички одлуки, така и од аспект на реалното влијание врз настаните.⁷⁹ Југословенската криза јасно ги покажа сериозните ограничувања на ЕПС во координацијата на надворешните политики на земјите членки. Со тоа, таа ги натера земјите членки да се определат да градат заедничка надворешна европска политика наместо дотогашната координација на надворешните политики на земјите членки. Така, неочекувано, Југословенската криза стана клучен катализатор на тешките меѓувладини преговори за Договорот од Маастрихт во делот на надворешната и безбедносната политика со тоа што ја покажа реалната опасност од безбедносните проблеми во постбиполарниот свет и потребата ЕУ соодветно да одговори на нив и да ја преземе одговорноста за сопствената безбедност и за безбедносните кризи во своето окружување. Особено во услови кога САД јасно ставија на знаење дека Европјаните мора многу повеќе да се ангажираат во обезбедувањето на европската безбедност. Така, од неуспехот во соочувањето со југословенската криза се изнедри и разви ЗНБП.

Неколку години подоцна, во 1999г. Косовската криза силно ја стави на тест ЗНБП. Овојпат фокусот беше ставен на неподготвеноста и немањето капацитети на ЕУ. Токму во предвечерието на интервенцијата во Косово, на британско-францускиот самит во Сент Мало беше постигнат клучниот напредок во трасирањето на ЕБОП, по што веднаш следеше нејзиното непосредно лансирање. Со тоа започна институционалната изградба и развој на заедничката европска одбранбена димензија, со што почнаа да се создаваат предуслови ЕУ да се форматира како клучен регионален и релевантен глобален актер со сите потребни прерогативи.

Македонската криза од 2001г., односно нејзината непосредна постконфликтна фаза создаде можност за уште еден крупен исчекор на ЗНБП и ЕБОП. Токму во Македонија беше лансирана првата воена операција на ЕУ. Оваа операција, и покрај бројните недостатоци и проблеми,

⁷⁷ Sjurgen H., 2003, "Understanding the Common Foreign and Security Policy: Analytical Building Blocs", во Knodt M. and Princen S. (eds.) *Understanding the European Union's External Relations*, Routledge, London, p.44

⁷⁸ Ginsberg R.H., 2001, *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, pp.57-87

⁷⁹ Hill C., 1993, "The Capability-Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies*, vol.31, no.3, p.306

претставуваше значен исчекор за ЕУ како воен безбедносен фактор наспроти дотогашната нејзина перцепција како исклучително цивилен фактор. Со нејзиното успешно изведување ЕУ веќе почна да се портретира како безбедносен актер со пошироки амбиции и со желба за позначајна улога во регионалната безбедност. Искуствата од операцијата ѝ помогнаа на ЕУ и во практичната реализација на нејзиниот концепт на сеопфатен кризен менаџмент заснован на комбинација на различни типови на инструменти во функција на ефективно управување со кризите.⁸⁰

И клучниот стратешки документ на ЕУ - Европската безбедносна стратегија беше донесен како непосредна последица на уште една надворешна криза, овојпат Ирачката во 2003г. Овој документ требаше да ги надмине последиците од силните разлики помеѓу земјите членки во однос на интервенцијата во Ирак кои што се закануваа целосно да ја компромитираат ЗНБП. Истовремено, ЕБС требаше да создаде стабилна основа што во иднина ќе превенира повторување на слични непријатни искуства какви што беа поделбите околу третманот на Ирачката криза. На самата ЕБС, како и на контекстот на нејзиното создавање подетално ќе се осврнеме во наредниот оддел.

Етаблирањето и брзиот развој на кризниот менаџмент на ЕУ е највидлива последица на влијанието на надворешните кризи. Низ годините и стекнатите искуства во соочувањето со кризите ЕУ успеа да изгради свој заокружен и препознатлив систем на кризен менаџмент. Притоа, европската доктрина на кризен менаџмент заговара надминување на спротивставеноста на цивилните и воените инструменти, нивно постепено конвергирање и финално интегрирање во еден нов квалитет, кој што не претставува само хибрид или механички збир на цивилните и воените компоненти туку нов сеопфатен пристап за управување со кризите.

Грузиската криза од 2008г. ја соочи ЕУ со нова ситуација и развој на нов контекст во кој што треба да дејствува. Таа индицираше размислувања за појава на нова стратешка биполарност во Европа која што ги спротивставува ревизионистичката Русија и хегемонистичката евроатланска заедница. Но, сепак, Унијата одбра да делува многу внимателно. Пристапот и дејствувањето на ЕУ во таа кризна ситуација најдобро се отсликува во ставот на тогашниот директор на Институтот за стратешки студии на ЕУ, Васконселос: “Руската прекумерна употреба на сила и унилатералното признавање на Абхазија и Јужна Осетија кое што следеше, иако претставуваат кршење на меѓународното право, не создадоа нова студена војна во Европа. Ниту пак, го прават застарен

⁸⁰ Manasijevski J., 2013, “The Common Security and Defence Policy of the European Union and the Republic of Macedonia: Transformational Partnership in Progress”, во Togo T., Ostojic N. and Bradley J. (eds.), *New Balkans and Europe - Peace, Development, Integration: Proceedings of the Eight ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans*, European Centre for Peace and Development, Belgrade, p.43

актуелниот стратегиски концепт на ЕУ ... Најдобра опција за ЕУ останува и натаму да се обидува да наоѓа решенија со Русија, не против Русија, за кризите на европско тло, вклучително и за оние кои што чекаат да се случат во заедничкото соседство.”⁸¹

И последната криза во најнепосредното соседство на ЕУ, Украинската криза од 2014г. уште еднаш покажа дека можностите и способностите на ЕУ да се соочи и одговори на традиционалните безбедносни закани се ограничени. Во тој контекст, треба да се појасни дека изборот на економски и дипломатски инструменти во третирањето на оваа криза воопшто не е спорен. Спорно е дали овие инструменти може да покажат ефективност доколку нивната примена не е поткрепена со веродостојна закана од употреба и на воени инструменти. Загрижувачки индикатор е тоа што земјите членки на ЕУ, особено оние што се чувствуваат најнепосредно загрозени (источните земји од најновиот бран проширувања), и покрај своето веќе десетгодишно членство во Унијата адресирањето на своите безбедносни грижи, независно од тоа дали се тие реални или предимензионирани, воопшто не го направија во ЕУ, туку преку НАТО. Тоа самото по себе е неуспех на ЗНБП, затоа што независно од различните декларативни и реторички позиции токму ЗНБП требаше да претставува примарен медиум за артикулација на европските безбедносните проблеми, токму поради својата сеопфатност во третирањето на безбедносните закани. Оттаму, јасно се наметнува заклучокот дека ЕУ не располага со доволна подготвеност да изврши одвраќање на воените интервенции во своето најблиско соседство. Унијата е немоќна да пружи доволни безбедносни гаранции на своите земји членки.⁸²

Какви ефекти ќе предизвика Украинската криза? Дали слични на оние што ги видовме во блиската историја, во смисла на дополнително поттикнување и забрзување на градењето на стратегиското актерство на ЕУ? Дали од оваа конфузна позиција, со дисонантни тонови внатре во Унијата и со изразено покровителство и мешање од страна на САД, ЕУ ќе го следи образецот од претходните кризи - првичен неуспех во соочувањето со проблемот, рефлексивна за причините, консолидација, па лансирање на нови механизми и инструменти кои што ќе водат кон натамошна интеграција и зајакнување на вкупните заеднички капацитети за дејствување на Унијата како кохерентен и ефективен меѓународен актер? Или, кризата ќе ја води ЕУ кон слабеење и ревизија на интеграциските напори во овие осетливи сфери, напуштање на амбициите да се развива како автономен и сеопфатен меѓународен актер. И, во функција на подолгорочно обезбедување на

⁸¹ Vasconcelos A., 2008, “Avoiding Confrontational Bipolarity”, *Issues* no.27, EUISS, Paris, pp.1-2

⁸² Manasijevski J., 2015, “External Crises and EU Strategic Actorness”, во Ostojic N., Bradley J. and Kawato A., (eds.), *New Balkans and Europe - Peace, Development, Integration: Proceedings of the Tenth ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans*, European Centre for Peace and Development, Belgrade, p.97

својата безбедност во контекст на антагонизацијата со Русија, наоѓање на дефинитивно прибежиште под трансатланскиот чадор? Дали Унијата е способна да продуцира сопствен пристап кон Украинската криза, пристап кој ќе биде заснован само на нејзините интереси, или, пак, во неможноста да го стори тоа, ќе ги следи САД? И, како во тој бизарен триаголник со две традиционални сили како САД и Русија, ЕУ ќе успее да ја зачува својата единственост и дистинктивност?

Во овој контекст, треба да се подвлече дека за нашата анализа спореден е начинот на кој што ЕУ ќе се соочи со оваа или некоја наредна криза - дали ќе се определи за поцврст пристап кон Русија или пак ќе пристапи кон процес на компромис со поголема толеранција за руските интереси. Она што е важно за нашата анализа, она што е клучно за оценка на стратегиското актерство на ЕУ е следново: дали ЕУ дејствува како ефективен меѓународен актер - од аспект на нејзиниот капацитет да произведе колективни одлуки до кои што ќе се држат дисциплинирано земјите членки, како и од аспект на нејзиното реално влијание врз настаните.

Украинската криза покажува како изгледа ривалското соочување помеѓу два силни меѓународни актери, помеѓу две стратегиски актерства од различен тип - Русија како традиционална сила втемелена на воена моќ и природни ресурси и ЕУ како постмодерна сила втемелена на нормативна и економско-трговска моќ. Гледано на тој начин, Украинската криза во својата суштина е директна закана за клучните принципи на европскиот проект - интеграцијата, преговорите, компромисот, владеењето на правото. Таа претставува обид за враќање кон старите парадигми - балансот на моќта, сферите на влијание, военото освојување како легитимен политички инструмент.

Секако, при ваквите и слични анализи многу е важно да ја разликуваме способноста за глобално актерство на Унијата во случај на традиционални и во случај на нетрадиционални безбедносни прашања. Земајќи го предвид претходново забележливо е дека ЕУ е подобро подготвена и опремена за справување со нетрадиционалните безбедносни закани. Но, што станува кога Унијата се соочува со класични, традиционални безбедносни закани? Дали ЕУ има доволен капацитет да им се спротивстави? Дали ЕУ е воопшто форматирана за соодветен третман на ваквите закани? Враќањето на сцената на традиционалните закани ја става Унијата пред решавање на дилемата која што не трпи одлагање - дали Унијата ќе го дозакружи и соодветно прилагоди својот систем за ефикасен и брз одговор на традиционалните закани етаблирајќи се на тој начин како клучен регионален и релевантен глобален актер, или, пак, соочена со традиционалните закани ќе се определи и понатаму да се потпира на воневропска, американска безбедносна и одбранбена

заштита, истовремено користејќи ги своите економски и нормативни инструменти за среднорочно и долгорочно структурно дејствување во насока на заштита и промоција на своите интереси.

Кризите во нејзиното соседство покажаа дека ЕУ мора континуирано, без исклучок, да се потврдува како клучен регионален безбедносен актер. Без тоа, не може да се зборува за стратегиско актерство на Унијата. Секоја криза на границите на ЕУ претставува силен предизвик за афирмација или проблематизација на нејзиното стратегиско актерство. Тоа го потврдуваат и последните најактуелни прашања во тој контекст - Украинската и Сириската криза. Слично како и во претходните случаите, може да се претпостави дека овие кризи ќе имаат значајно влијание на натамошниот развој на стратегиското актерство на ЕУ. Пред сè, може да се очекува еден авторефлексивен процес врзан за самоперцепцијата и самоконцептуализацијата на Унијата и нејзиното место во меѓународниот поредок, особено по однос на прашањето кое се чини определувачко за нејзината иднина - начинот на соочување со мултиполарниот поредок во настанување на пореалистичен начин кој што нејзината економска и нормативна моќ ќе ја поддржува и зацврстува со реален капацитет на воена моќ за одвраќање и пресретнување на заканите. Овој авторефлексивен процес, секако е дел од едно пошироко „реобмислување на меѓународните односи“.⁸³

Во однос на натамошната интеграција во рамки на ЗНБП може да се очекува јакнење на напорите за поголема кохерентност, и хоризонтална и вертикална. Тоа воопшто не значи дека тој процес е во спротивност со засилената улога на националните влади. Напротив, самите национални влади на земјите членки, согледувајќи ги своите се полимитирани можности за ефикасна индивидуална акција во мултиполарниот поредок во настанување тежнеат кон градење заеднички политики и заедничко дејствување како најефикасен начин за заштита на своите национални интереси.

⁸³ Vankovska B., 2014, “The Cold War II: Just Another Misnomer”, *Contemporary Macedonian Defence*, vol.14, no.26.

3. Европската стратегиска култура во настанување - од Европската безбедносна стратегија до Глобалната стратегија на ЕУ

Во условите на мултиполаризација на меѓународниот поредок и растечка меѓузависност на ЕУ ѝ беше неопходна стратегиска рамка за нејзино позиционирање и функционирање како меѓународен актер на одржлив начин. Токму затоа беше дизајнирана и донесена Европската безбедносна стратегија - како документ кој што треба да постави рамка за форматирање на ЕУ како функционален и дистинктивен глобален актер.⁸⁴ Во ЕБС како стратегиски цели на Унијата се поставени: справување со безбедносните закани; градење безбедност во соседството на ЕУ; и воспоставување на меѓународен поредок втемелен на ефективен мултилатерализам.

3.1. Новите безбедносни закани и променетото безбедносно окружување

Да видиме најнапред што се случува во делот на препознавањето и адресирањето на промените во безбедносното окружување и новите глобални и регионални безбедносни закани.⁸⁵ Безбедносното окружување, поради растечката меѓузависност, станува сè покомплексно. Бројот на актерите, особено не-државните, поради фрагментирањето и дисперзијата на моќта, се зголемува, бројот на интеракциите исто така, што создава многу потешка предвидливост и управливост на безбедноста. Во ЕБС, Унијата за прв пат прави посеопфатно дефинирање на заканите по европската безбедност и поставување на приоритетите. Притоа, се констатира дека „во ерата на глобализација далечните закани може да предизвикаат исто толку голема загриженост како и заканите што се непосредно до нас“.⁸⁶ Стратегијата упатува на променетите карактеристики на заканите кои што ги прават поразноврсни, потешко препознатливи и потешко предвидливи. Како клучни закани за европската безбедност дефинирани се: тероризмот, пролиферацијата на оружјата за масовно уништување (ОМУ), регионалните конфликти, неуспешните држави и организираниот криминал.⁸⁷ Пет години подоцна, со ИИЕБС се пристапи кон проширување и нијансирање на листата на закани за

⁸⁴ ЕБС, како најреферентен документ на ЗНБП во периодот опфатен со нашето истражување, е донесен од ЕС во декември 2003г. Пет години подоцна, во декември 2008г., во контекст на здобиените искуства со примената на ЕБС, спроведените операции на ЕБОП, како и детектирањето на нови безбедносни закани, ЕС пристапи кон ажурирање на ЕБС со усвојување на 'Извештајот за имплементација на ЕБС' (ИИЕБС). Во натамошниот текст на него ќе реферираме и како на ажурирана ЕБС.

⁸⁵ Текстот што следи во овој пододдел, како и во наредните два - пододделите 3.2. и 3.3. е деривиран од трудот објавен во 2014г. каде што се публикувани дел од резултатите од истражувањето за подготовка на оваа дисертација: Manasijevski J., 2014, "The European Security Strategy and Formatting of the EU as a Functional Global Actor - Between Ambitions and Limitations", во Dimitrijevic D. (ed.), *The Old and the New World Order - between European integration and the historical burdens: Prospects and challenges for Europe of 21st century*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, pp.310-325.

⁸⁶ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., p.15

⁸⁷ Ibid., pp.9-13

европската безбедност. Покрај претходно дефинираните, како нови клучни закани за европската безбедност, додадени се: сајбер безбедноста, енергетската безбедност и климатските промени.⁸⁸

Се наметнуваат две важни прашања: дали и со каква динамика ЕУ ги препознаваше, и дали и со каква динамика се приспособуваше на безбедносните закани?

Во однос на препознавањето и дефинирањето на најзначајните безбедносни закани, анализите недвосмислено потврдуваат дека постои добро разбирање на заканиите. Глобалните и регионалните безбедносни закани се добро идентификувани, дефинирани и разбрани. Што е уште позначајно, тргнувајќи од согледбите дека новите безбедносни закани брзо се менуваат и трансформираат, тие внимателно се следат, ажурираат и нијансираат. Тоа јасно се гледа од ажурирањето на ЕБС, каде што во период од пет години, листата на безбедносни закани беше проширена со најновата генерација безбедносни закани. Нивното препознавање и дефинирање се одвива автономно, но, сепак низ еден процес на продуктивен и двоен дијалог: прво, помеѓу земјите членки на ЕУ - поради меѓувладиниот карактер на областа, и второ, со релевантните документи од тој ранг на останатите глобални актери.

Во однос на приспособувањето на ЕУ кон новите безбедносни закани може да се забележи дека тоа се одвиваше побавно и со променлива динамика. Така, во почетниот период, непосредно по крајот на Студената војна и отпочнувањето на крвавите судири на територијата на поранешна Југославија, очигледно беше целосното неснаоѓање и дезориентација на Унијата. Во тој период, се покажа дека ЕУ нема ниту соодветни институции, ниту соодветни способности да ги решава проблемите во својот двор. Но, по овие горки искуства ЕУ ја разви и консолидираше ЗНБП, ја основаше ЕБОП, ја усвои ЕБС, изготви и усвои уште неколку супстратегии за соочување со одделните безбедносни закани (таргетираны стратегии за борба против тероризмот, против пролиферацијата на ОМУ, за енергетска безбедност, за сајбер безбедност, неколку стратегии за борба против одделните облици на организиран криминал), лансираше вкупно 34 мисии и операции (од кои што 17 се завршени, а 17 сè уште се во тек). Сето ова говори дека во ЕУ постои процес на системско и континуирано градење и приспособување на својата стратегија, своите политики и своите способности кон новите безбедносни закани. Сепак, и покрај постигнатите резултати приспособувањето сè уште е бавно и нецелосно. Секако, постојат повеќе причини за тоа,

⁸⁸ European Council, 2008, "Report on the Implementation of the European Security Strategy, *op.cit.*, p.456. Интересно е што со овој документ се пристапи и кон поинакво формулирање и приоритизирање на претходно дефинираните закани. Така, сега на прво место е ставена заканата од пролиферацијата на ОМУ, а потоа се поместени заканиите од тероризмот и организираниот криминал, овојпат земени заедно. Во ИИЕБС поголемо внимание се става на подолгорочните закани, како енергетската безбедност и климатските промени, како глобални закани со најдалекусежен потенцијал.

но, како најважна структурна причина може да се идентификува самиот меѓувладин карактер на ЗНБП и ЗБОП. Активностите во овој домен сè уште се под силно национално влијание, и, следствено, тие, од една страна, се многу фрагментирани, а, од друга страна, непотребно се удвојуваат.

3.2. Клучни обележја на дистинктивниот пристап на ЕУ

Уште на самиот почеток ЕБС воопшто не остава простор за сомнеж во статусот на ЕУ како глобален актер: „како Унија на 25 држави со преку 450 милиони жители и една четвртина од светскиот БНП, и со широк спектар на инструменти што и стојат на располагање, Европската Унија е неизбежно глобален актер“, при што, се разбира, таквиот статус повлекува и обврски - “ЕУ треба да е подготвена да ја сподели одговорноста за глобалната безбедност и градењето подобар свет”.⁸⁹ Дистинктивноста на ЕУ како глобален актер се деривира од самиот нејзин карактер како *suí generis* ентитет. Својот дистинктивен карактер Унијата преку ЕБС се обидува да го презентира и наметне и во областа на меѓународните односи. Со ЕБС Унијата демонстрира дека е во состојба да продуцира стратегиска рамка за свое глобално присуство и дејствување во меѓународниот поредок. Иако по својата форма е традиционална, стратегиската рамка во својот пристап е дистинктивна и уникатна, пред сè, по својот мултилатерален и холистички пристап кон проблемите на безбедноста. Да видиме кои се тие клучни обележја на пристапот на Унијата во справувањето со безбедносните закани.

Превенција. Стратегијата јасно соопштува дека безбедноста не е повеќе прашање на подготовки за одбрана од евентуална инвазија, туку, таа е многу повеќе прашање на навремено согледување и сопирање на насилството надвор од Европа, пред тоа да се прелее на континентот, преку превенција на конфликтите, интервенција во веќе избувнатите конфликти во функција на воспоставување и одржување на мирот, помагање на консолидацијата и реизградбата на неуспешните држави и дисфункционалните општества. Тоа, пак, „имплицира потреба од подготвеност за дејствување пред кризата да настане“.⁹⁰ Притоа, како што веќе забележавме, оддалеченоста на заканите станува сè помалку важна и експлицитно се вели дека „со новите закани, првата линија на одбрана честопати е поставена надвор од Европа“.⁹¹ Клучен предуслов за ефективен превентивен пристап е сеопфатното разбирање на безбедноста.

⁸⁹ European Council, 2003, *European Security Strategy*, *op.cit.*, p.6

⁹⁰ *Ibid.*, p.16

⁹¹ *Ibid.*

Сеопфатност. Ниту една од идентификуваните безбедносни закани во ЕБС не е од чисто воен карактер. Оттаму, ниту одговорот на нив не може да биде само со воени средства, туку бара комбинација на повеќе различни инструменти.⁹² Во ЕБС е кодифицирано ново и дистинктивно вреднување и употреба на воените инструменти во справувањето со закани, односно, сместување на воениот одговор во еден поширок, сеопфатен и балансиран пристап во управувањето со кризите. Пристапот е новитет на два начина: прво, во однос на поранешната неформална доктрина на ЕУ како цивилна сила; второ, во однос на дотогаш важечкиот доминантен стратески модел на одговор на безбедносните закани - првенствено со воени средства (присутен во останатите релевантни стратески документи, независно дали станува збор за стратегии на државни актери или на меѓународни организации, како, на пример, на САД и НАТО). Значи, настапува еден суштински ребаланс на воените и цивилните инструменти. ЕУ тежнее не само кон координација на цивилните и воените ресурси, туку кон креирање на интегрирана цивилно-воена стратегија.⁹³ ЕБС јасно соопштува дека “внатрешните и надворешните аспекти на безбедноста се нераздвојно поврзани”.⁹⁴ Во “Стратегијата за внатрешна безбедност на ЕУ”,⁹⁵ донесена во 2010г., клучните идентификувани внатрешни безбедносни приоритети, како превенцијата на криминалната илегална имиграција, организираниот криминал и тероризмот имаат и јасна надворешна димензија.⁹⁶ Исто така, говорејќи за најефикасните начини за адресирање на темелните причини на присутните безбедносни закани, Унијата го истакнува значењето на развојните инструменти, говорејќи за силна ‘безбедносно-развојна поврзаност’.⁹⁷

Меѓународен легитимитет. Пристапот на ЕУ во справувањето со безбедносните закани е најтесно поврзан со прашањето на легитимноста, односно, со обезбедување на што поширок меѓународен легитимитет за својот ангажман. Тоа содржи три клучни аспекти: прво, посветеност да се работи со меѓународните институции, првенствено со ОН - „јакнењето на ОН, нивното екипирање за да ги исполнат своите обврски и да дејствуваат ефективно е приоритет за ЕУ“;⁹⁸ второ, стриктно придржување до меѓународното право и решавање на проблемите преку соработка и врз основа на заеднички договорените правила и стандарди; и, трето, координација наместо удвојување и ривалство во решавањето на регионалните и глобалните проблеми.

⁹² Ibid.

⁹³ Drent M. and Zandee D., 2010, “Breaking Pillars: Towards a Civil-Military Security Approach for the European Union”, Netherlands Institute of International Relations ‘Clingendael’, The Hague.

⁹⁴ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., p.7

⁹⁵ European Union, 2010, *Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model*, European Union, Brussels

⁹⁶ Drent M. and Landman L., 2012, “Why Europe needs a new European Security Strategy”, *Policy Brief*, The Clingendael Institute, The Hague.

⁹⁷ European Council, 2008, “Report on the Implementation of the European Security Strategy”, op.cit., p.457

⁹⁸ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., p.20

Ефективен мултилатерализам. Ефективниот мултилатерализам, како клучно обележје на дистинктивниот пристап на ЕУ во соочувањето со заканите, е автентичен и цврсто поставен наспроти унилатерализмот. Тој носи и своевиден идентитетски белег на ЕУ и во таа смисла таквиот пристап е саморазбирлив, типичен за ЕУ, деривиран од нејзиното конститутивно и развојно искуство. Може да се каже дека тој верно го одразува карактерот на Унијата. За ефективниот мултилатерализам поопсежно веќе говоревме погоре. Тука, само дополнително ќе реферираме на контекстот во кој што се донесе ЕБС за појасно да го разбереме неговото поставување наспроти американскиот унилатерализам. Имено, тој треба да се гледа во светлината на 'Стратегијата за национална безбедност' на САД од септември 2002г.⁹⁹ како документ со изразен унилатералистички карактер и нејзината непосредна имплементација преку американската интервенција во Ирак во 2003г. Затоа, ЕБС започнува со констатацијата дека, иако крајот на Студената војна ги остави САД во позиција на доминантна воена сила, сепак, ниту тие, ниту било која друга земја не е способна самостојно да се справи со актуелните комплексни проблеми.¹⁰⁰ ЕБС претставува своевиден одговор на американската стратегија, чиј што експлицитен унилатерален воен пристап, особено, доктрината на преемптивен напад, предизвика серија неповолни реакции во повеќето европски земји, но и поделби меѓу нив.¹⁰¹ Иако силно се солидаризираа со САД по терористичките напади од 11 септември, повеќето земји членки на ЕУ сметаа дека ваквиот американски пристап во борбата против тероризмот е погрешен и дека не само што нема да ја постигне декларирана цел - да ја намали и елиминира опасноста од слични терористички напади во иднина, туку, напротив, ќе доведе до дополнителна радикализација на поширок круг на пауперизирани и фанатизирани структури. На тој начин ќе ја намали безбедноста и на европско тло, ќе ја афирмира употребата на сила надвор од мачно градените меѓународни правни норми и ќе го претвори светот во своевидна џунгла правејќи го непредвидлив и неуправлив. Токму со ЕБС, Унијата понуди соодветно концептуализирана алтернатива на таквиот ризичен американски пристап. Во ЕБС се јасно видливи разликите помеѓу американскиот унилатералистички пристап и европскиот мултилатералистички пристап. Пред сè, капиталната разлика во односот кон меѓународните правни норми. Наспроти европското инсистирање на

⁹⁹ The White House, 2002, "National Security Strategy", <<http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>> посетено 08.10.2014.

¹⁰⁰ European Council, 2003, *European Security Strategy*, *op.cit.*, p.5

¹⁰¹ По американската интервенција во Ирак од март 2003г., поддржана со активно учество и од повеќе земји членки на ЕУ, следеа серија тензични настани и постапки внатре во самата Унија. Се секаваме на познатата констатација на секретарот Рамсфелд за постоењето на 'стара' и 'нова' Европа, која што, за жал, кореспондираше со реалната ситуација. На моменти трансатланската криза се закануваше целосно да излезе од контрола и да нанесе трајни штети и на односите внатре во Унијата. Оттаму, беше потребна иницијатива во насока на акцентирање на клучните стратегиски безбедносни приоритети кои што се заеднички за сите земји членки на ЕУ и со тоа овозможување на обединување во соочувањето со сериозните безбедносни закани. Токму тоа беше и една од непосредните функции на ЕБС.

важењето на меѓународното право, стои американското игнорирање или, пак, негова селективна употреба. Тесно поврзано со претходното е и разбирањето на местото и улогата на ОН и сите практични импликации кои произлегуваат од тоа. Разликите се евидентни и во делот на преферираниот инструментариум за соочување со безбедносните закани. Во американската стратегија убедливо доминантно место во справувањето со безбедносните закани имаат воените инструменти. Во ЕБС работите стојат поинаку. Воените инструменти се поставуваат како дел од еден поширок и посеопфатен пристап во соочувањето со безбедносните закани. ИИЕБС уште еднаш ја подвлекува цврстата мултилатералистичка ориентација на ЕУ. Притоа, се констатира дека сега е вистинскиот момент за обнова на глобалниот мултилатерализам со учество и на САД, реферирајќи на штотуку извршената промена на американската администрација. Дури, со изразена самодоверба, се истакнува дека токму ЕУ „мора да ја води обновата на мултилатералниот поредок“.¹⁰²

Стратегиски партнерства. Сепак, во новиот мултиполарен поредок кој забрзано се оформува, ефективниот мултилатерализам не е доволен. Стратегиската цел за глобален поредок заснован на ефективен мултилатерализам не може да се изоди само со користење на мултилатерални инструменти, туку, потребно е и користење на напредни и покомплексни билатерални аранжмани помеѓу ЕУ и останатите етаблирани и растечки центри на моќ. Така, во ЕБС се вели дека ЕУ треба да ги реализира своите цели „и преку мултилатерална соработка во меѓународните организации и преку партнерства со клучните актери“.¹⁰³ Затоа се креирани стратегиските партнерства како флексибилен инструмент кој што треба да ги заштити и унапреди клучните интереси на Унијата, истовремено градејќи поширока рамка за долгорочна и одржлива соработка која што треба да резултира во систем на одговорно глобално управување. За стратегиските партнерства детално и сеопфатно ќе говориме во наредниот оддел.

Со промената на меѓународната констелација настанува и приспособување на самите инструменти на ЗНБП, како и нивното релативно значење во рамките на вкупниот расположив инструментариум. Со надоаѓањето на новиот мултиполарен поредок, стратегиските партнерства добиваат се поголем приоритет. Но, нивната полна ефективност е возможна само ако се добро избалансирани со останатите инструменти, особено со ефективниот мултилатерализам, фокусираната соседска политика и заокружувањето на процесот на проширување.

¹⁰² European Council, 2008, “Report on the Implementation of the European Security Strategy”, *op.cit.*, p.454

¹⁰³ European Council, 2003, *European Security Strategy*, *op.cit.*, p.28

Политиката на проширување се покажа како нужна за аспирациите на ЕУ да се здобие со тежина и моќ на глобален актер, затоа што со континуираните сукцесивни проширувања ЕУ значително ги зголемуваше своите расположиви ресурси, своето вкупно население и територија. Проширувањето е проектирано да продолжи додека не настане територијално заокружување на еден одржлив геополитички простор кој што треба да биде високо интегриран. Проширувањето е, исто така, меѓу другото, и инструмент за управување со кризите. Сведоци сме дека јасната перспектива за полноправно членство во Унијата играше клучна улога во надминувањето на конфликтите. Не случајно проширувањето се смета за најдобра надворешна и безбедносна политика на ЕУ - тоа истовремено ги превенира кризите и ја јакне моќта и ресурсите на Унијата. Но, треба да сме свесни и за неговите ограничувања. Имено, и кај новите членки на ЕУ, меѓутоа и кај некои од изворните земји членки видливи се сериозни пукнатини низ кои што воневропските влијанија го поткопуваат градењето заедничка европска политика.

На проширувањето природно се надоврзува инструментот на европската соседска политика, како инструмент за пацификација, адаптација и насочување на развојот во просторот непосредно на проектираните граници на ЕУ. ЕСП, всушност, е концептуализирана како процес на ретериторијализација каде се комбинира традиционалната геополитичка матрица и политиката на регионална различност со постнационален фокус на меѓузависноста и партнерството.¹⁰⁴ Така, на пример, во однос на субполитиката на 'Источно партнерство' се констатира следново: "За Унијата, новата европска соседска политика претставува воедно и одбегнување и продолжување на проширувањето со други средства. Одбегнување затоа што постои надеж дека ова ќе ѝ овозможи на Унијата во догледна иднина да избегне да одговори на барањата за приклучување на овие земји; продолжување, затоа што Унијата ја има изградено соседската политика на истата логика на нормативна хегемонија како и процесот на пристапување. Со очекување дека тоа ќе го олесни настанувањето на демократски и напреден 'круг на пријатели' околу Унијата каде што постои волја да се сподели 'сè освен институциите'".¹⁰⁵ Тоа особено е видно во 'Источното партнерство' кое што се заснова на контрадикторност - во исто време да се одбегне институционалното проширување на ЕУ со земјите од постсоветскиот простор, а да се применат

¹⁰⁴ Scott J.W., 2009, "Bordering and ordering the European Neighbourhood: A critical perspective on EU Territoriality and Geopolitics", *Trames*, 13(63/58), 3.

¹⁰⁵ Haukkala H., 2008, "The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy", *Europe-Asia Studies* 60(9), p.1618

истите механизми и истата логика на нормативна и економска хегемонија и условувања како и кон земјите кои што се во пристапниот процес.¹⁰⁶

3.3. Градење на стратегиската култура на ЕУ - помеѓу класичните и новите наративи

Еден од најзначајните аспекти на ЕБС е што таа претставува прв заокружен напор за градење на заедничка стратегиска култура. Имено, помеѓу земјите членки на ЕУ постоеше и се уште постои изразена хетерогеност по однос на нивните национални стратегиски култури. Тие бројни дивергентности се прецизно каталогизирани на повеќе рамништа.¹⁰⁷ Во светлината на мошне различните историски искуства, традиции и култури, обидот за развивање на заедничка стратегиска култура претставува вистински предизвик. Особено затоа што токму поради сопствените трагични историски искуства голем дел на земјите членки ги одликуваат национални стратегиски култури кои што всушност рефлектираат безбедносно окружување карактеристично за првата половина на минатиот век, а не за стратегискиот контекст на денешницата.¹⁰⁸ Но, развивањето на нова заедничка стратегиска култура е нужно доколку ЕУ сака да се позиционира како релевантен глобален актер, и тоа капитално сознание е јасно поместено во ЕБС, каде што се вели дека „нам ни е потребно развивање на стратегиска култура која охрабрува навремена, брза, и кога е потребно, робустна интервенција“.¹⁰⁹ И не само тоа, туку, и „ние треба да бидеме способни да изведуваме неколку операции истовремено“.¹¹⁰ Оттаму, ЕБС проектира радикално поактивен ангажман на ЕУ. Таквиот ангажман бара и поголеми капацитети и поголеми способности. Затоа ЕБС бара трансформација на воените сили кон поголема флексибилност и мобилност, и оспособеност за справување со новите закани. Бара подобрување на разузнавачката соработка, како и на цивилните и дипломатските капацитети. ЕБС проектира и поголема кохерентност помеѓу различните инструменти и капацитети, како, на пример, европските програми за помош, европските развојни фондови, трговските политики, дипломатските напори, цивилните и воените капацитети на земјите членки.¹¹¹

Во следењето на развојот на заедничката европска стратегиска култура, посебен интерес привлекуваат направените анализи за работата на централната институција на ЗНБП, Политичко-

¹⁰⁶ Ibid.

¹⁰⁷ Howorth J., 2002, “The CESDP and the Forging of a European Security Culture”, *Politique Européenne*, no.8.

¹⁰⁸ Hyde-Price A., 2004, “European Security, Strategic Culture and the Use of Force”, *European Security*, volume 13, no.4.

¹⁰⁹ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., p.23

¹¹⁰ Ibid., p.24

¹¹¹ Ibid., pp.26-27

безбедносниот комитет.¹¹² Овие емпириски анализи ја покажуваат клучната улога на овој орган во конвергирањето на стратегиските култури на земјите членки и неговата улога на мултипликатор во интеграциските процеси на оваа осетлива сфера.¹¹³ Тоа го потврдува и истражувањето кое сведочи дека процесот на институционална социјализација внатре во Политичко-безбедносниот комитет создава заеднички норми, заеднички очекувања и заеднички визии, што е клучно за настанувањето на европска стратегиска култура.¹¹⁴ На тој начин „се користат меѓувладините процедури за да се дојде до наднационален исход“, односно, како што се заклучува, „од меѓувладиниот процес настанува наднационална култура“.¹¹⁵

За градењето и развојот на европската стратегиска култура големо значење имаат изведените мисии и операции на ЕУ. Тие, всушност, на најнепосреден, искусвен начин ја конституираат. Од друга страна, во функција на успешно и целисходно изведување на операции на теренот ЕУ мора да поседува стратегиска рамка која што соодветно ќе ги интерпретира и ќе ги постави во дадена перспектива. ЕУ, на одреден начин, со усвојувањето на ЕБС се обидува да го кодифицира постоечкото ниво на стратегиска култура и дотогашните стекнати искуства.¹¹⁶ Притоа, од пресудно значење во осмислувањето и изведувањето на воените операции на ЕУ е влијанието на НАТО. Преку примената на Берлин плус договорите (БП), на примерите на првите воени мисии на ЕУ - Конкордија и Алтеа, повеќе од видлив е силниот НАТО печат. Двете воени мисии, ЕУ ги изведе буквално копирајќи ги постоечките НАТО оперативни процедури. Дури и наредната воена мисија на ЕУ - Артемис, која што беше прва автономно изведена ЕУ операција, надвор од БП и без никаква поддршка од НАТО, се реализираше според оперативните процедури и стандарди на НАТО. Така, може да се заклучи дека бројните научени лекции од НАТО и помогнаа на ЗБОП побрзо да стекнува автономност и да се еманципира од НАТО. Влијанието на НАТО врз ЗБОП, особено во нејзиниот конституитивен период не се исцрпува само во операциите на кризен менаџмент. Тоа е повеќеслојно и суштинско за речиси сите аспекти на ЗБОП. Таквото клучно влијание јасно се детектира и во институционалниот дизајн на ЗБОП, работните процедури и оперативните механизми на функционирање, како и во нејзините политики. Институционалниот дизајн на ЗБОП и нејзините клучни тела е целосно моделиран според НАТО и претставува речиси

¹¹² Meyer C.O., 2006, *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union*, Palgrave Macmillan, Basingstoke; Howorth J., 2010, "The Political and Security Committee: A case Study in Supranational Inter-Governmentalism", *Les Cahiers europeens de Sciences Po*, no. 1, Centre d'études européennes at Sciences Po, Paris; Biava A., 2011, "The Emergence of a Strategic Culture within the Common Security and Defence Policy", *European Foreign Affairs Review*, Volume 16, Issue 1.

¹¹³ Meyer C.O., 2006, *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union*, *op.cit.*

¹¹⁴ Biava A., 2011, "The Emergence of a Strategic Culture within the Common Security and Defence Policy", *op.cit.*

¹¹⁵ Howorth J., 2010, "The Political and Security Committee: A case Study in Supranational Inter-Governmentalism", *op.cit.*, pp.1,20

¹¹⁶ Biscop S., 2007, "The ABC of European Union Strategy: Ambition, Benchmark, Culture", *Egmont Paper* 45, Brussels.

реплика на институционалната структура на НАТО.¹¹⁷ Исто така, базичната воена култура на ЕУ и стандардот на мултинационална воена соработка де факто беше преземен од неколкудесетениската практика на НАТО и беше пренесен во ЗБОП преку интернализираните долгогодишни искуства на воениот персонал. Повеќенационалните штабови и командни структури кои што се поставија во ЗБОП, беа веќе добро апсолвирана норма преку НАТО практиката, исто како и исклучително значајните политики на интероперабилност.

Две искусвени сознанија се капитални: прво, со изведувањето на воените мисии ЕУ ги надмина ограничувањата на 'цивилен' актер; второ, со пристапот за интегрирање на цивилните и воените инструменти во изведувањето на мисиите ЕУ создаде основа за формулирање и примена на нов сеопфатен интегриран пристап. Со донесувањето на ЕБС, со развивањето на ЗБОП, особено со преземените операции, Унијата покажува дека расчистува со својата самоперцепција како исклучиво цивилна, 'мека' сила, и почнува да се профилира како глобален актер со целиот потребен сет на инструменти. Градењето и развивањето на воените капацитети и способности е во функција на зајакнување на надворешната политика на ЕУ заради заштита на нејзините интереси и вредности - затоа што, како што веќе истакнавме, сосема е јасно дека декларациите кои што не се поддржани со веродостојна закана за употреба на сила немаат голема тежина.

Во функција, меѓу другото, и на натамошното кодифицирање, стандардизирање, развој и ширење на стратегиската култура на ЕУ, веќе се основани неколку важни европски институции - Европскиот безбедносен и одбранбен колеџ, Европскиот полициски колеџ, Европската агенција за одбрана, Институтот за стратегиски студии на ЕУ.

Од претходната анализа евидентно е дека со ЕБС е отпочнат процесот на развој на заедничка стратегиска култура. Изведувањето на преку триесет мисии и операции претставува големо конкретно достигнување. Иако во прво време воените операции следат НАТО образец, тие стекнуваат се поголема автономност и дистинктивност. Со одредбите од ДЛ се отвараат уште поголеми можности за натамошна консолидација и развој на заедничката стратегиска култура, особено преку механизмите за зголемена флексибилност на ЗБОП, кои што во перспектива треба да донесат побрз развој, поголема интероперабилност и поголема ефикасност.

¹¹⁷ Така, Политичко-безбедносниот комитет на ЕУ е дизајниран според Североатланскиот совет на НАТО. Воениот комитет на ЕУ е идентичен на Воениот комитет на НАТО, а Воениот штаб на ЕУ е копија на Меѓународниот воен штаб на НАТО. Згора на тоа, самото именување на дотогашниот генерален секретар на НАТО Солана за прв Висок претставник на ЕУ, односно, неговата 'прекоманда' од прв човек на НАТО во прв човек на ЗНБП и штотуку оформената ЕБОП, говори за намерите максимално да се ползуваат искуствата на НАТО во функција на развојот на ЗБОП.

ЕБС е дизајнирана да ја формира ЕУ како актер со сеопфатни капацитети и способности за глобална проекција на моќта. Со пацификацијата и демократската консолидација на европското тло, тежиштето на активностите во функција на безбедноста и одбраната на европските земји се префрла на рабовите на континентот, во блиското европско соседство - во невралгичните точки на Средниот Исток и Северна Африка, како и во одредени подалечни зони кои се потенцијални извори на загрозување на безбедноста на европските земји. За ефикасно да се пресретнат, управуваат и постконфликтно консолидираат овие зони на загрозување на европската безбедност, Унијата мора да поседува широк спектар на добро осмислени, соодветно организирани и оперативни цивилни и воени инструменти.

ЕБС даде разбирлива и референтна рамка за функционирање на ЕУ на глобално ниво во променетата меѓународна констелација. Исто така, ЕБС верно ја одразува новата реалност на меѓународните односи. Со крајот на Студената војна и биполарниот поредок, како и кусиот униполарен период, се проблематизира и петдесетиската ситуација на Европа како безбедносен протекторат на САД. Се создава можност за безбедносна и одбранбена еманципација на европските земји. Во ситуација кога веќе имаат напреднат интеграциски процес во речиси сите други сфери, сосема 'природно' е во таа веќе постоечка интеграциска рамка да ја ситуираат и безбедносната и одбранбената соработка.

На ЕБС треба да се гледа и како на документ кој што дава јасни насоки за натамошен развој на заедничко европско дејствување во домен кој што е предмет на исклучиво меѓувладина регулација. Досегашните анализи покажаа дека компромисот помеѓу земјите членки е суштински елемент на ЗНБП и ЗБОП. Тоа се должи токму на меѓувладиниот карактер на ова подрачје. Ефикасното одлучување во такви околности, во подрачје на стриктна меѓувладина соработка е исклучително комплексно и тешко. Системот на можно вето од било која земја членка го забавува и оневозможува брзото дејствување кое што е од големо значење во безбедносната и одбранбената сфера. Но, иако се работи за област што потпаѓа под меѓувладината регулација, направени се низа релевантни чекори при што во изминативе десетина години земјите членки континуирано и плански концентрираа ресурси и експертиза во Брисел со цел создавање на потребна критична маса за остварување на целите во оваа област, што доведе до значителен пораст на капацитетите и на способностите да се преземаат акции. Процесите на депиларизација кои ги најави ЕБС, а кои што се формализираа со ДЛ, водат во натамошна транзиција на меѓувладините во супранационални аранжмани. Сепак, во основа, различните интереси на земјите членки на ЕУ, беа,

се, и во наредниот период се очекува да бидат клучен катализатор на обемот и темпото на развојот на ЗНБП и ЗБОП.

За целосно остварување на проектираната цел - ЕУ како функционален глобален актер, неопходно е натамошно јакнење на институциите на ЗНБП и ЗБОП и поголема кохерентност преку посуштинско, а не само механичко интегрирање на целокупниот расположив инструментариум. Сумарно, може да се заклучи дека, додека развојот на институциите и структурите на ЗНБП и ЗБОП се одвива на еден задоволителен начин, развојот на европските воени и цивилни способности, како и подигањето на кохерентноста се одвива бавно, под очекувањата и преземените обврски од страна на земјите членки. Со ДЛ се поставени потребните нормативни основи за водење покохерентна заедничка надворешна, безбедносна и одбранбена политика. Оттаму, во наредниот период може да се очекува Унијата да продолжи континуирано да ги развива своите цивилни и воени капацитети во функција на својата надворешна политика.

Емпириските анализи на кои што рефериравме покажуваат конвергирање на стратегиските култури на земјите членки и сугерираат значаен потенцијал за развој на заедничка европска стратегиска култура. Еволуцијата на стратегиските размислувања во европската безбедност е брза и непосредно видлива. Процесите на институционална социјализација создаваат заеднички норми, заеднички очекувања и заеднички визии, што е клучно за настанување на европска стратегиска култура. Преку меѓувладините процедури и меѓувладиниот процес постепено се создава наднационална стратегиска култура. И во периодот што претстои може да се очекува натамошна конвергенција на стратегиските култури на земјите членки и конструирање на заедничка стратегиска култура на ЕУ. Тој процес покрај од политичката и институционалната логика се повеќе ќе биде воден и од економски мотиви. Имено, последниве години, во услови на продолжена економска и финансиска криза, намалувањето на своите национални безбедносни и одбранбени буџети земјите членки видливо се обидуваат да го компензираат преку засилена соработка во користењето на ограничените воени ресурси преку т.н. пристап на 'здружување и споделување'. Тој пристап се базира на либерализација на одбранбениот пазар во рамките на ЕУ и засилена европеизација на националните одбранбени буџети преку спроведување на заеднички набавки на оружје и опрема, натамошна интеграција на структурата на силите и зголемена специјализација. Дали тој процес на конвергенција ќе води кон појава на автентичен, дистинктивен стратегиски идентитет на ЕУ, или, пак, ќе се задоволи со обезбедување соодветно место во рамките на една поширока трансатланска стратегиска култура, се уште е прерано да се види. Уште едно важно

прашање што се отвара е дали ЕУ, со ваквиот тренд на развој на стратегиската култура, може воопшто да ја зачува стратегиската дистинктивност. Односно, дали може да ја одбегне стапицата на стратегиската истоветност на која што предупредува Валц, укажувајќи дека „натпреварот на меѓународните актери создава тенденција натпреварувачите да станат исти“.¹¹⁸ Како и да е, во наредниот период може да се очекува ЕУ да продолжи континуирано да ги развива своите цивилни и воени капацитети за кризен менаџмент во функција на својата надворешна политика, засилувајќи го профилот на организација која што поседува цел спектар на потребни ресурси и инструменти - економски, финансиски, хуманитарни и воени - за ефикасно управување со кризи.

Во овој контекст важно е да се забележи утилизирањето на процесите на секуритизација како начин на градење на заедничка европска стратегиска култура. Последниве години е видлив обидот со секуритизација на определени прашања да се обезбеди нивно адресирање преку ЗНБП. Важен пример е дефинирањето на безбедносните закани во ЕБС, а особено нивното ажурирање во ревидираната ЕБС со новите нетрадиционални закани во домените на сајбер безбедноста, климатските промени и енергетската безбедност. Во иста насока е и се понагласената секуритизација на миграциите. Со адресирањето на ваквите закани преку ЗНБП се обезбедуваат услови за постепено создавање на заедничка стратегиска култура, особено кога станува збор за соочувањето со нетрадиционалните безбедносни закани. Бидејќи се работи за понови феномени земјите членки немале можност досега да етаблираат сопствени национални пристапи кон таквите закани и се ослободени од претходни оптоварувања и инерција. Оттаму, креирањето заедничка свест и заеднички однос кон ваквите закани би требало да се одвива на забрзан начин. Веќе говоревме за карактеристичниот образец на трансформација на Унијата, каде што кризите се користат за да се направи забележителен прогрес во интеграцијата. Секоја криза има потенцијал за секуритизација што потоа создава притисок за решавање на проблемот на европско ниво, што, понатаму, води до потребата од поголема интеграција преку поголема координација, поголема кохерентност, креирање нови политики и нови инструменти во функција на решавање на проблемот. Тоа е видливо низ бројните примери на одговорот на Унијата на заканите дефинирани во ЕБС. ЕУ го секуритизира проблемот, ги подига очекувањата, се создава притисок врз земјите членки за подобра координација на националните политики и за делумно делегирање на надлежностите на супранационално или на меѓувладино ниво заради поголема ефикасност.

¹¹⁸ Валц К.Н., 2008, *Теорија на меѓународната политика*, *op.cit.*, стр.138

3.4. Глобалната стратегија на Европската Унија

Сепак, и покрај солидните оценки за квалитетот на ЕБС, за да ја задржат својата основна функција на стратегиска рамка на ваквиот тип документи им е потребно периодично ажурирање, иновирање, надградување, редизајнирање, дури и реконцептуализирање. Тоа е особено случај во услови на значителни промени на стратегиското окружување. Сличните документи, кои што беа инспирација и модел за настанувањето на ЕБС, во изминатиот период веќе доживеа неколку трансформации. Така, во меѓувреме беа продуцирани три нови стратегии за национална безбедност на САД (во 2006, 2010 и 2015г.) и еден нов стратегиски преглед на НАТО во 2010г.¹¹⁹ Навистина, и ЕБС беше делумно ажурирана со ИИЕБС во 2008г., но, сепак, со текот на годините сè погласни и поаргументирани стануваа барањата за подготовка на нов стратегиски документ кој што би имал формат на т.н. голема или глобална стратегија на ЕУ. Во основа, се очекуваше продукцијата на нов стратегиски документ на Унијата да понуди одговор на констатацијата дека „и покрај својата стратегиска реторика, на ЕУ сè уште и недостасува вистинско стратегиско размислување“.¹²⁰

Во функција на подготовка на новата стратегија на ЗНБП, во јуни 2015г. беше изготвен Стратегиски преглед,¹²¹ со кој што се изврши проценка на окружувањето и на состојбите.¹²² Стратегискиот преглед, изготвен од ВП, започнува со констатацијата дека стратегиското окружување на ЕУ е радикално променето во однос на 2003г. кога беше донесена ЕБС. Од една страна, постои многу поголема глобална поврзаност, која што покрај тоа што создава позитивни развојни можности, исто така, креира и извонредни поволности за засилување и мултиплицирање на ефектите од економските и безбедносните закани. Од друга страна, ваквата поголема глобална поврзаност не води автоматски кон поголема меѓународна соработка и мирна коегзистенција, туку создава и поволни услови за меѓусебен натпревар и оспорување во меѓународните односи.¹²³ На внатрешен план, пак, силно изразената глобална меѓузависност создава силен притисок врз државите, генерирајќи ранливости и фрагментирајќи ги идентитетите со што се креираат услови за продлабочување на постојните и за создавање на нови конфликти. Во тој контекст, она што

¹¹⁹ NATO, 2010, “Strategic Concept”, NATO Public Diplomacy Division, Brussels.

¹²⁰ Renard T., 2010, “Strategy Wanted: The European Union and Strategic Partnerships”, Security Policy Brief, No.13, Egmont, Brussels, p.5

¹²¹ EEAS, 2015, “The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world”, Brussels, <https://eeas.europa.eu/docs/strategic-review_strategic_review_en.pdf> посетено 11.09.2015.

¹²² Врз основа на овој документ, ЕС донесе заклучок „ВП да продолжи со процесот на стратегиско размислување за подготовка на глобална стратегија за надворешна и безбедносна политика на ЕУ во тесна соработка со земјите членки, која што треба да биде поднесена до јуни 2016г.“ Види во: European Council, 2015, “Conclusions - 25 and 26 June 2015”, II.10.b., EUCO 22/15, Brussels, 26 June 2015, <<https://europa.eu/globalstrategy/en/european-council-conclusions-june-2015>> посерено 11.09.2015.

¹²³ EEAS, 2015, “The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world”, *op.cit.*, pp.4-6

најмногу безбедносно ја загрижува Унијата е ширењето на кршливите држави и просторите на безвластие на нејзините јужни и источни граници. Со документот се идентификувани пет сета на предизвици и можности врзани за географско-просторните параметри - Европското соседство, Северна Африка и Средниот Исток, Африка, Атлантските партнерства и Азија - при што се скицираат и основните насоки на дејствување на Унијата кон секој од овие региони одделно.¹²⁴ Врз основа на променетото окружување и поставените насоки за надворешно дејствување на ЕУ, со овој документ е извршен критички преглед на актуелните инструменти и политики на надворешно дејствување, при што се констатира дека „во светот кој што е сè повеќе поврзан, сè повеќе натпреварувачки ориентиран и сè покомплексен, ни треба јасен осет за насока“. Тоа подразбира неопходни адаптации на повеќе инструменти, при што на прво место се ставени стратегиските партнерства, каде што се констатира дека „ЕУ ја загуби истуреноста и импулсот“, и, дека, „СП бараат поизострена дефиниција за начинот на максимизирање на влијанието на ЕУ“.¹²⁵ Потребните адаптации на вкупниот инструментариум за надворешно дејствување на ЕУ подразбираат, покрај потребата од јасна насока, и, поголема флексибилност, поголема употреба на силата на потпора, подобра координација и јакнење на способностите. Во делот на способностите се оценува дека можностите дадени со ДЛ останаа целосно неискористени - Борбените групи кои што се во состојба на готовност уште од 2007г. никогаш досега не се испратени во мисија, механизмот на постојана структурирана соработка не е активиран,¹²⁶ чл.44 кој што го регулира извршувањето на одредена задача од група на земји членки воопшто не е употребен, одбранбените буџети на земјите членки претрпеа значително намалување.¹²⁷

Во однос на динамиката на поместувањето на моќта на глобално ниво во стратегискиот преглед се констатира дека конфигурацијата на моќта станува толку променлива што „светскиот систем не е повеќе биполарен, униполарен, дури ниту мултиполарен: самиот поим на 'поларност' е доведен во прашање“.¹²⁸ Во однос, пак, на динамиката на дифузијата на моќта на повеќе нивоа се констатира дека, иако државите и понатаму ќе останат основни чинители на меѓународниот систем, сепак, сведочиме поместување „од свет на национални држави кон вмрежен свет на државни, не-

¹²⁴ Ibid., pp.11-13

¹²⁵ Ibid., p.15

¹²⁶ Одредбите од ДЛ за механизмот на постојана структурирана соработка, поместени во чл.42, имаат за цел да го засилат и продлабочат процесот на градење на воените способности помеѓу оние земји членки кои што имаат волја да инвестираат повеќе ресурси. Сепак, ниту ДЛ, ниту усвоениот 'Протокол за постојана структурирана соработка' не ги дефинираат поблиску потребните критериуми кои што една земја членка треба да ги исполни за да се квалификува за учество во овој механизам. Овие прашања се оставени отворени, пред сè, поради нивната голема чувствителност.

¹²⁷ EEAS, 2015, "The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world", *op.cit.*, p.17

¹²⁸ Ibid., p.10

државни, меѓу-државни и транснационални актери - од цивилното општество, медиумите и бизнисот до регионални, суп-регионални и минилатерални групирања.¹²⁹

Во јуни 2016г., само неколку дена по британскиот референдум, ЕС ја донесе 'Глобалната стратегија за надворешна и безбедносна политика на ЕУ'.¹³⁰ Уште во првите реченици на ГС може да се увериме во радикално различната атмосфера и окружување во кое што се наоѓа ЕУ во моментот, во споредба со свездените моменти од 2003г. Така, ако тогаш ЕБС започнуваше со реченицата „Европа никогаш не била толку просперитетна, толку безбедна, ниту толку слободна“,¹³¹ сега ГС започнува вака: „Живееме во времиња на егзистенцијална криза, како внатре во ЕУ така и надвор од неа. Нашата Унија е загрозена. Нашиот Европски проект, кој што донесе досега незабележан мир, напредок и демократија, е доведен во прашање“.¹³²

Иницијалната анализа на овој нов стратески документ на Унијата покажува дека тој ги поседува потребните елементи што ги бара продукт од ваков формат. Имено, тој прво прецизно ги дефинира интересите на Унијата (ова досега не е сторено во ниту еден претходен документ на ЕУ), понатаму, ги определува принципите на надворешното дејствување на Унијата, за потоа да ги дефинира приоритетните цели на Европската надворешна и безбедносна политика, и, на крај, начините на ефективно остварување на тие приоритети. Со тоа ГС создава потребна стратеска рамка за конзистентно водење на европската надворешна политика, наспроти бројните досегашни забелешки за конфузниот и ад-хок карактер на надворешното дејствување на ЕУ.

Како интереси на Унијата се дефинирани: мирот и безбедноста; благосостојбата на нејзините граѓани; демократијата; и, глобален поредок заснован на правила. Притоа, во обид да се надмине континуирано присутната дихотомија интереси-вредности во надворешното дејствување на ЕУ, ГС инсистира на силна поврзаност помеѓу интересите и вредностите на Унијата - „во наш интерес е промоцијата на нашите вредности во светот, истовремено, нашите основни вредности се вградени во нашите интереси“.¹³³

Принципите на надворешното дејствување на Унијата „произлегуваат и од реалистичната проценка на стратеското окружување и од идеалистичката аспирација за придонес кон подобар

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ European Union, 2016, “Shared Vision, Common Action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”, Brussels, <<http://europa.eu/globalstrategy/en>> посетено 30.06.2016.

¹³¹ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., p.5

¹³² European Union, 2016, “Shared Vision, Common Action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”, op.cit., p.7

¹³³ Ibid., p.13

свет“,¹³⁴ и, оттаму, начелната водилка на надворешното дејствување на ЕУ се дефинира како ’принципиелен прагматизам’. Притоа, како принципи се определени: единството - при што се инсистира дека нема судир помеѓу националните и европските интереси, но, и се оценува дека „единството на Унијата никогаш досега не било пред толкав предизвик“,¹³⁵ ангажманот - што реферира на неможноста да се одвојат надворешните и внатрешните политики и потребата да се управува меѓузависноста со сите можности и закани што таа ги носи; одговорноста - што реферира на неопходноста од ангажман на Унијата во решавањето на кризите, но, со соодветна географска приоритизација; и, партнерството - што реферира на заедничко дејствување со клучните партнери, земјите истомисленици и регионалните групации, како и на селективни партнерства со актерите чија што соработка е неопходна во соочувањето со глобалните предизвици.¹³⁶ Од експликацијата на приоритетите што следи во текстот на ГС, станува јасно дека новата кованица ’принципиелен прагматизам’ упатува на конечно признавање и прифаќање на веќе присутната реориентација на ЕУ во своето надворешно дејствување, односно, на свртување кон реалполитиката, поточно ’реалполитиката со европски карактеристики’,¹³⁷ која што е на сцена последнива деценија.

ГС утврдува пет приоритети на надворешното дејствување на ЕУ. На прво место, зголемување на безбедноста на Унијата. „Како Европјани ние мора да преземеме поголема одговорност за нашата безбедност“. ¹³⁸ За да се оствари тоа потребно е соодветно ниво на амбиција и стратегиска автономија. ¹³⁹ Во таа функција неопходно е ползување на механизмите на одбранбена соработка востановени со ДЈ, како и зајакнување на соработката во одбранбената индустрија која што се смета за „критична по однос на автономијата во носењето одлуки и дејствувањето на ЕУ“. ¹⁴⁰ Притоа, постигнувањето на стратегиска автономија не е поставено конкурентно, туку, комплементарно во однос на НАТО, кој што останува примарна рамка за колективна одбрана за најголем дел од земјите членки на ЕУ. ¹⁴¹ Во ГС како нов тип на безбедносни закани во однос на претходно дефинираните со ЕБС и ИИЕБС наведени се хибридните закани. ¹⁴² ЕУ, само два месеци

¹³⁴ Ibid., p. 16

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid., p. 18

¹³⁷ Biscop S., 2016, “The EU Global Strategy: Realpolitik with European Characteristics”, Security Policy Brief, Egmont, Brussels.

¹³⁸ European Union, 2016, “Shared Vision, Common Action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy“, *op.cit.*, p. 19

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid., p. 11

¹⁴¹ Ibid., p. 20

¹⁴² Ibid., p. 9

претходно, во април 2016г., веќе усвои сеопфатен документ за одговор на хибридните закани.¹⁴³ Концептот на хибридни закани го „опфаќа миксот на присилни и субверзивни активности, конвенционални и неконвенционални методи, отворени и прикриени дејства, кои што можат да се употребат на координиран начин од државни или недржавни актери за постигнување на специфични цели, а притоа да се остане под прагот на формално објавено војување“.¹⁴⁴ Притоа, целта на хибридните закани е преку искористување на ранливостите да се предизвика не само директна штета, туку и дестабилизирање на општествата и креирање двосмисленост и нејаснотии за да се попречува носењето одлуки и да се подрива довербата на јавноста во институциите. Со овој документ, во функција на спротивставување на хибридните закани се предвидуваат 22 оперативни активности организирани околу постигнување на четири цели: подигање на свесноста; градење на отпорност; превенирање, одговор на кризата и опоравување; и, засилување на соработката помеѓу ЕУ и НАТО во овој домен.¹⁴⁵

Како втор приоритет на ГС е наведено јакнењето на отпорноста на државите и општествата во окружувањето на Унијата. На концептуално ниво наспроти концептот на кршливоста на државите како безбедносна закана, воведен е концептот на отпорност како одговор на таквата закана. Притоа, отпорноста се дефинира како „способност на државите и општествата да се менуваат и на тој начин да опстојат во ситуации на внатрешни и надворешни кризи, како и да се опорават од нив“.¹⁴⁶ Географски, инвестирањето на ЕУ во отпорноста се простира на југ се до Централна Африка и на исток се до Централна Азија. Притоа, јакнењето на отпорноста се применува во три различни контексти - кон кандидатските земји како дел од политиката на проширување; кон земјите од соседството преку европската соседска политика, каде јакнењето на отпорноста ќе се фокусира само на најакутните димензии на кршливоста и нема да следи само еден образец; и кон регионите што ја окружуваат Унијата, каде што, исто како и во соседството, ќе се применуваат наменски дизајнирани политики. Посебен акцент е даден на потребата од поефективни миграциски политики. Воведувањето на овој нов концепт веднаш отвори дебати во однос на неговата аналитичка и апликативна вредност. Од една страна, концептот на отпорност се оценува како потенцијално продуктивен во „надминувањето на дихотомијата помеѓу стабилноста и

¹⁴³ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2016, “Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats: a European Union response”, JOIN(2016) 18 final, Brussels, 6.4.2016

¹⁴⁴ Ibid., p.2

¹⁴⁵ Ibid., pp.3-17

¹⁴⁶ European Union, 2016, “Shared Vision, Common Action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy”, *op.cit.*, p.23

демократијата која што континуирано го измачува пристапот на ЕУ кон своето соседство“,¹⁴⁷ а, од друга, неговата многу широка поставеност во ГС го прави неупотреблив, односно, без додадена вредност во спроведувањето на ЗНБП, или, како што велат одредени автори, само уште една пригодна мантра која што ќе помине слично како и претходната - т.н. 'трансформативни пристапи'.¹⁴⁸ Факт е дека во ГС е маргинализиран дискурсот на демократизација, односно, нивото на амбициите на Унијата во однос на демократизацијата на нејзиното соседство е значително намалено и во таа смисла може да се интерпретира како своевидно 'отрезнување' на ЕУ и прифаќање на 'грдата' реалност. Акцентот е поместен од трансформативниот наратив фокусиран на промоцијата на демократијата, на градењето капацитети за одржлив и ендеген политички и економски развој.¹⁴⁹ Оваа линија во ГС сепак не е новина, туку претставува продолжување на курсот поставен со последниот документ за ЕСП од 2015г.¹⁵⁰ Оттаму, а во врска со концептот на отпорност, можат да произлезат многу незгодни интрепретации на новата европска доктрина. Како, на пример, дека јакнењето на отпорноста на државите во однос на екстерните закани, де факто значи и јакнење на отпорноста на репресивните режими - што е случај токму при соработката на ЕУ со авторитарните режими во борбата против ургентните закани како тероризмот и неконтролираниот миграциски наплив.

Трет приоритет на ГС претставува интегрираниот пристап кон кризите и конфликтите. Тоа подразбира доследна имплементација на 'Сеопфатниот пристап кон надворешните конфликти и кризи' од 2013г.¹⁵¹ Притоа, пристапот на Унијата треба да биде: мултидимензионален, што значи со употреба на сите расположливи политики и инструменти; мултифазен, што значи активно дејствување во сите фази на конфликтот; мултиетажен, што значи дејствување на локално, државно, регионално и глобално ниво; и, мултилатерален, што значи со вклучување на сите актери кои што се присутни и кои што се потребни во разрешувањето на конфликтот.¹⁵²

¹⁴⁷ Ülgen S., 2016, "Resilience as the Guiding Principle of EU External Action", Carnegie Europe, <<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=64007>> посетено 23.07.2016.

¹⁴⁸ Bendiek A., 2016, "The Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy", SWP, Berlin.

¹⁴⁹ Grevi G., 2016, "A Global Strategy for a soul-searching European Union", European Policy Centre, Brussels, p.7

¹⁵⁰ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, "Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Review of the European Neighbourhood Policy", JOIN(2015) 50 final, Brussels, 18.11.2015.

¹⁵¹ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, "Joint Communication to the European Parliament and the Council. The EU's Comprehensive Approach to external conflict and crises", JOIN(2013) 30 final, Brussels, 11.12.2013. Овој пристап, како и референтниот документ на ЕУ ќе бидат поопстојно анализирани подолу, во вториот дел на нашето истражување.

¹⁵² European Union, 2016, "Shared Vision, Common Action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", *op.cit.*, p.28-29

Четврти приоритет е поддршката на регионалните поредоци засновани на соработка. Унијата ги смета регионите за „критични простори на владеење во децентрираниот светски поредок“, ¹⁵³ особено во контекст на растечкиот геополитички натпревар и користењето на регионалното поврзување за балансирање на моќта на регионалните и глобалните актери. Бидејќи постоечките регионални поредоци немаат единствен облик на организација и функционирање, приодот на ЕУ кон секој од нив ќе биде различен, воден од специфичните цели. Притоа, Унијата истакнува дека нема да тежнее кон извоз на својот организациски и функционален модел. Се разбира, од клучно значење за ЕУ е Европскиот безбедносен поредок, при што се вели дека „Руското кршење на меѓународното право и дестабилизацијата на Украина како врв на долготрајните конфликти во поширокиот Црноморски регион го доведуваат суштински во прашање Европскиот безбедносен поредок“. ¹⁵⁴ Оттаму, и управувањето на односите со Русија се дефинира како клучен стратески предизвик. Притоа, единствениот и конзистентен став на ЕУ треба да биде камен темелник во нејзината политика кон Русија. Истовремено, се вели дека ЕУ ќе ја зајакнува отпорноста на своите источни соседи и ќе го поддржи нивното право за слободно определување на односот со Унијата.

Петтиот приоритет на ГС е глобалното управување, односно, тежнението на ЕУ да го трансформира актуелниот систем на меѓународни односи. И во овој документ ЕУ ги повторува своите заложби за реформирање на клучните организации на глобално управување, како ОН и меѓународните финансиски институции (ММФ, СБ и СТО), водена од проценката дека доколку не настане нивно соодветно реформирање тие ќе се соочат со натамошна ерозија и со појава на нови алтернативни меѓународни групирања кои што ќе бидат на штета токму на ЕУ и на нејзините земји членки. ¹⁵⁵ Во однос на ЕБС и нејзината доктрина на ефективен мултилатерализам, тука може да се регистрира сериозно поместување кое што се состои во напуштање на инсистирањето на ефективниот мултилатерализам како инструмент, со тоа што тој и натаму останува цел, односно, посакуван модалитет на глобално управување. Во ГС се говори за практикување на различни формати на партнерства за постигнување на ефективно глобално управување, кои што се определуваат и варираат од случај до случај, во зависност од областа на соработка. ¹⁵⁶

За остварување на овие приоритети на ГС потребна е адаптација и редизајнирање на инструментариумот на европската надворешна политика. Тоа подразбира, пред сè, засилено ургентно инвестирање во безбедноста и одбраната, заради подигање на потребните одбранбени

¹⁵³ Ibid., p.32

¹⁵⁴ Ibid., p.33

¹⁵⁵ Ibid., pp.39-43

¹⁵⁶ Ibid., p.43

способности за одговор на екстерните кризи, гарантирање на безбедноста на Унијата, и градење на капацитетите на партнерите на ЕУ. Заради остварување на таквите способности „одбранбената соработка помеѓу земјите членки мора да стане норма“.¹⁵⁷ ЗБОП мора да стане побрза и поефективна. Тоа нужно подразбира и ползување на потенцијалот што го дава ДЛ.¹⁵⁸ Како што беше констатирано и во Стратегискиот преглед од 2015г., речиси ништо од можностите што беа предвидени со ДЛ не е искористено, дури и во седмата година по неговото стапување во сила. Со ГС се упатува и на потребата од поголемо поврзување на повеќе нивоа - помеѓу разните екстерни политики на ЕУ, помеѓу земјите членки и институциите на Унијата и помеѓу интерните и екстерните димензии на политиките на Унијата.

Најнепосредно во контекст на ГС треба да се гледа и уште еден документ, усвоен само една недела по ГС - Заедничката декларација на ЕУ и НАТО.¹⁵⁹ Декларацијата ползува речиси идентични формулации и начин на изразување како и ГС, што упатува на координирана и временски програмирана манифестација на нов бран на трансатланска солидарност. Јасни навестувања за тоа можеа да се видат и во документот на ЕК и ВП за хибридните закани од април 2016г. Мотивацијата за ова ново зближување помеѓу ЕУ и НАТО може да се лоцира во загриженоста од натамошниот развој на руската надворешна политика. Тргувајќи од ставот во ГС, дека НАТО останува главно сидро на европската колективна одбрана, се чини дека не се брзо остварливи очекувањата дека постигнувањето стратегиска автономија на ЕУ ќе биде во функција на нејзина автономна надворешна политика, туку, дека, повеќе таа е израз на новата поделба на трудот помеѓу ЕУ и НАТО во делот на одбраната и безбедноста во контекстот на изменетото безбедносно окружување.

¹⁵⁷ Ibid., pp.11,46

¹⁵⁸ Ibid., p.47

¹⁵⁹ Во Декларацијата како ургентна потреба и стратегиски приоритет се дефинира соработката во: засилување на способностите за спротивставување на хибридните закани преку зацврстување на отпорноста, споделување на разузнавачки податоци, соработка во стратегиските комуникации; проширување и прилагодување на оперативната соработка за миграциите; зголемување на координацијата во сајбер безбедноста; развивање на комплементарни и интероперабилни одбранбени способности; градење на одбранбени капацитети и јакнење на отпорноста на партнерите на Истокот и Југот. European Commission, 2016, “Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the NATO”, Statement/16/2459, Brussels, 8 July 2016.

4. Стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП

4.1. Стратегиските партнерства во документите на ЕУ

Терминот стратегиски партнер во официјалниот дискурс на ЕУ за првпат се појавува во 'Заклучоците' на ЕС кои што се однесуваат на односите со Русија од 1998г. каде што „се реafirмира важноста на Русија како стратегиски партнер на Унијата“.¹⁶⁰ Веќе на наредниот самит на ЕУ, во најавата на првата 'Заедничка стратегија' на ЕУ,¹⁶¹ изработена токму за Русија, се вели дека „оваа прва заедничка стратегија на ЕУ ќе го зајакне стратегиското партнерство помеѓу Русија и ЕУ“.¹⁶² Оттука, се смета дека терминот стратегиски партнер е изведен, односно, тесно поврзан токму со Заедничката стратегија како инструмент на Унијата.¹⁶³

Правната основа на СП како инструмент на ЗНБП е дадена експлицитно во чл. 21 и 22 од ДЛ. Така, во чл.21 стои: „Унијата настојува да развива односи и да гради партнерства со трети земји и со меѓународни, регионални или глобални организации со кои што ги споделува принципите на демократија, владеење на правото, универзалноста и неделивоста на човековите права и основните слободи, почитување на човековото достоинство, принципите на еднаквост и солидарност и почитување на начелата на Повелбата на ОН и меѓународното право“. Во чл.22, надлежноста за спроведување на овие одредби е дадена на ЕС, при што, „на основа на принципите и целите наведени во чл.21, Европскиот Совет ги утврдува стратегиските интереси и цели на Унијата“.¹⁶⁴

Стратегиските партнерства почнуваат да се етаблираат во ЕБС, каде што се вели: „Речиси и да нема проблеми со кои што можеме да се справиме сами. Заканите опишани погоре се заеднички закани, кои што ги делиме со нашите блиски партнери. Меѓународната соработка е неопходност. ЕУ треба да ги реализира своите цели и преку мултилатерална соработка во меѓународните

¹⁶⁰ European Council, 1998, "Presidency Conclusions", XIII.111., Vienna, 11-12 December, <http://www.europarl.europa.eu/summits/wie1_en.htm#13> посетено 11.12.2014.

¹⁶¹ Заедничките стратегии за трети земји и региони се инструмент кој што беше воведен со Договорот од Амстердам. Изготвени беа вкупно три заеднички стратегии - покрај таа за Русија, уште за Украина и за Медитеранот. Но, овој нов инструмент на Унијата реално не заживеа.

¹⁶² European Council, 1999, "Conclusions of the Presidency", V.78., Cologne, 3-4 June, <http://www.europarl.europa.eu/summits/kol1_en.htm#V> посетено 11.12.2014.

¹⁶³ Renard T., 2010, "EU Strategic Partnerships: Evolution of a concept, from Amsterdam to Lisbon", *EU-China Observer*, Issue 5, College of Europe, Bruges, p.16

¹⁶⁴ European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *Official Journal of the European Union*, C 083, 30 March 2010

организации и преку партнерства со клучните актери“.¹⁶⁵ Во овој документ, ЕУ има идентификувано шест стратегиски партнери. Како најзначајно се третира трансатланското партнерство кое што се квалификува како незаменливо, но, се забележува дека целта треба да биде ’ефективно и балансирано’ стратегиско партнерство со САД. Во ЕБС експлицитно се третира и Русија при што се вели дека ЕУ треба да продолжи да развива поблиски односи со Русија која што е „голем фактор за безбедноста и просперитетот на Унијата“. Исто така, посебно се истакнува потребата од „развој на стратегиски партнерства со Јапонија, Кина, Канада и Индија“. На крајот на документот се остава отворена можноста за СП „со сите оние кои што ги споделуваат нашите цели и вредности, и кои што се подготвени да дејствуваат во нивна поддршка“.¹⁶⁶

Токму врз основа на вака поставената стратегиска ориентација во ЕБС, Унијата во периодот од 2003-2010г. своите билатерални односи со седум растечки држави ги надгради во стратегиски партнерства. Со тоа ЕУ стигна до бројката од десет стратегиски партнери, од кои што сите се членови на Г20. Процесот на надградување се одвиваше на начин што прво ЕК со посебен документ дава предлог за стратегиско партнерство детално елабориран во насока на профилот и значењето на односната трета земја за билатералните и мултилатералните односи на Унијата. Врз основа на тој документ од ЕК, Советот на ЕУ носи соодветни формални заклучоци за засновање на стратегиско партнерство, а самиот чин на отпочнување или формализирање се одвива на различни начини - преку билатерални самити како во случајот со Кина, Индија, Бразил и Јужна Кореја, преку Заеднички акциски план како во случајот со Јужна Африка, или, пак, само со Заклучоци на СЕУ на примерот со Мексико. Ваквата методологија укажува на тоа дека ЕК е практичен двигател на процесот на иницирање, поставување и содржинско проектирање на стратегиското партнерство со одредена трета земја, додека СЕУ, како и ЕС се во функција на формална поддршка и одобрување. Дали ваквото практично лидерство во дизајнот и примената на овој инструмент можеме да го интерпретираме како постепено комунитаризирање на надворешната политика на Унијата? Или, пак, ваквото клучно место на ЕК во овие процеси треба да го толкуваме само како потврда на доминантно трговскиот и економски карактер на стратегиските партнерства и на фасадната присутност на останатите елементи - безбедносните и вредносните - кои што, всушност, треба да го обезбедат квалификативот стратегиски на едно партнерство? Како и да е, од односните документи на ЕК јасно е видно дека таа на СП гледа како на инструмент кој што треба да овозможи продлабочување на економските и политичките односи на ЕУ, првенствено со

¹⁶⁵ European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit., pp.27-28

¹⁶⁶ Ibid., p.28

растечките економски сили, но, кој што не се исцрпува само на билатерално ниво, туку, дополнително, тежнее да има и структурна функција во обликувањето на меѓународниот поредок.

За илустрација на ова да видиме како ЕК, како клучен двигател на востановувањето и развојот на стратегиските партнерства, гледа на нив. Во тој контекст го консултираме документот на ЕК од 2008 г. со кој што се иницира стратегиското партнерство на ЕУ со Мексико.¹⁶⁷ Имено, таму се реферира на стратегиското партнерство како на 'двоетажен механизам'. „Прво, тоа ќе ја зајакне координацијата помеѓу ЕУ и Мексико на мултилатерално ниво во однос на глобалните прашања. Второ, тоа ќе даде дополнителен политички поттик на развојот на билатералните односи и иницијативи. Како резултат на тоа, стратегиското партнерство ќе функционира на основа на само-зајакнувачки двоетажен механизам: билатералните дијалози и соработка ќе се спроведуваат како дел од легалната и оперативна рамка на постојниот договор, и ќе бидат зајакнати со нововоспоставената политичка рамка и со динамиката што ќе резултира од неа. Овие дијалози и соработка ќе создадат поблиски и олеснувачки услови за размени помеѓу експертите, државните службеници и креаторите на политиките. Ова, за возврат, ќе ја поттикне координацијата за глобалните прашања во соодветните области. Во новиот политички контекст создаден од стратегиското партнерство, ЕУ и Мексико ќе имаат повеќе можности на продлабочен начин да се справуваат со чувствителните прашања, дури и оние внатрешните. Во чисто политичка смисла, зајакнувањето на билатералните односи во статус на стратегиски партнери ќе го подигне тонот и нивото на односот и ќе додаде нов извор на динамизам во соработката. Како и да е, главната причина за востановување на стратегиското партнерство со Мексико се состои во можноста за натамошно зацврстување на координацијата во клучните мултилатерални форуми и институции.“¹⁶⁸ Овој малку подолг цитат не е одбран за да послужи за генерализирање на мотивацијата на Унијата за примената на овој инструмент, затоа што поради изразената хетерогеност на стратегиските партнерства тоа е непродуктивен пристап. Сепак, тој добро ја илустрира 'бриселската идеологија' на стратегиските партнерства.¹⁶⁹

Стапувањето на сила на одредбите од ДП даде нов поттик и во однос на промислувањето и поиздржано поставување на овој инструмент на ЗНБП. Со воведувањето на функцијата на

¹⁶⁷ Commission of the European Communities, 2008, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Towards an EU-Mexico Strategic partnership", COM(2008) 447 final, Brussels, 15.7.2008.

¹⁶⁸ Ibid., pp.4-5

¹⁶⁹ Тој е дополнително релевантен и затоа што е продуциран после неколкугодишни искуства со најголем дел од стратегиските партнери. Имено, стратегиското партнерство со Мексико е деветто по ред.

претседател на ЕС, со зајакнувањето на улогата на Високиот претставник,¹⁷⁰ како и со основањето на Европската служба за надворешно дејствување,¹⁷¹ создадени се услови за покохерентно и поинтегрирано надворешно-политичко дејствување на ЕУ. На бранот на овој институционален редизајн на надворешната политика на Унијата, стратегиските партнерства добиваат приоритет во 'Заклучоците' на ЕС од септември 2010г., каде што се констатира следново: „Стратегиските партнерства на ЕУ со клучните актери во светот се корисен инструмент за реализација на европските цели и интереси. За да функционираат партнерствата мора да бидат двонасочни, засновани на взаемни интереси и предности, и на признавањето на тоа дека сите актери имаат свои права како и должности. Целосното учество на растечките економии во меѓународниот систем треба да овозможи предностите од тоа учество да се шират на балансиран начин и одговорностите да се делат рамномерно. Во тој контекст, зајакнувањето на трговијата со стратегиските партнери претставува клучна цел која што придонесува кон економското опоравување и создавањето работни места. Ние мора да превземеме конкретни чекори за да обезбедиме амбициозни договори за слободна трговија, поголем пазарен пристап за европските бизниси и продлабочена регулаторна соработка со главните трговски партнери“.¹⁷²

Во обидот за повторно промислување на стратегиските партнерства, покрај зајакнатите позиции и надлежности на Унијата во водењето на надворешната политика, голем удел имаа и непријатните шокови што ЕУ ги доживеа во низа, во кус период, и тоа од своите стратегиски партнери. Настан од пресвртен карактер беше меѓународната климатска конференција во Копенхаген во 2009г. каде што ЕУ доживеа многу непријатен удар, токму во областа каде што себе си сметаше за неприкосновен лидер и авторитет - во напорите за одржливо глобално адресирање на климатски промени. Имено, ЕУ на оваа конфрениција доживеа целосен дебакл, дури и дипломатско понижување, со тоа што и без да биде информирана, односно, зад нејзин грб, останатите клучни чинители, инаку сите нејзини стратегиски партнери, САД од една страна и земјите од БАСИК

¹⁷⁰ Еден од клучните новитети во ДЛ е посилното позиционирање на новиот 'Висок претставник на Унијата за надворешна и безбедносна политика'. Трансформацијата на дотогашниот 'Висок претставник за ЗНБП' е направена со цел да овозможи водење на покохерентна надворешна политика на ЕУ. Тој сега има двојна функција, поточно претставува персонална унија на две функции - дотогашната функција на Висок претставник за надворешна и безбедносна политика и функцијата на потпретседател на ЕК задолжен за надворешни односи. Притоа, од посебно значење е фактот што иако се вршат од една позиција двете функции и понатаму остануваат да бидат регулирани со различни процедури на одлучување, односно, наднационалната и меѓувладината. Дополнително, со одредбите од ДЛ, ВП го замени досегашното ротирачкото претседателство на Советот за надворешна политика, и се здоби со право на покренување на формални иницијативи и предлози во сите домени на ЗНБП, идентично како и земјите членки.

¹⁷¹ Оформувањето на ЕСНД како дипломатска служба на ЕУ е голема иновација во споредба со претходните европски договори. Креирањето на ЕСНД е јасен знак на волјата на земјите членки да инвестираат повеќе ресурси во нивната заедничка надворешна политика. Со тоа се создаваат услови надворешното дејствување на ЕУ да стане повидливо, покохерентно и поконзистентно. ЕСНД е поставен како автономен ентитет, независен од ЕК и од СЕУ. Таа е оформена со преземање на персонал од поранешниот ГД за надворешни односи од ЕК, ГС на СЕУ и од дипломатските служби на земјите членки. Формирањето на ЕСНД претставува клучен елемент на намерата да се зајакне новата позиција на ВП.

¹⁷² European Council, 2010, "Conclusions, 16 September 2010", I.4., EUCO 21/1/10 REV1, Brussels, 12 October 2010.

групата (Бразил, Индија, ЈАР и Кина) од друга, постигнаа договор кој што во целост ги релативизираше основните заложби на Унијата на кои што таа подолго време работеше, меѓу останатото, токму и со своите стратегиски партнери. Само неколку месеци подоцна следувааше уште еден непријатен удар. Имено, дури шест од нејзините дотогаш девет официјализирани стратегиски партнери, не ја поддржаа резолуцијата за унапредување на статусот на ЕУ во рамките на ГС на ОН.¹⁷³ Речиси истовремено, во рамките на ММФ земјите од БРИКС групата ги блокираа предлозите на ЕУ за дополнителна регулација на протокот, односно, одливот на финансиски капитал. Со тоа ЕУ прими јасна порака за нејзиниот влошен меѓународен статус и за потребата од промени во нејзиното меѓународно дејствување. Иако, значајна улога во ова деградирање на ЕУ имаа сè уште актуелните последици од силната економска и финансиска криза, би било многу сериозна грешка целата вина да се префрли само на тој факт. Оттаму, Унијата, иако во крајно неповолни внатрешни околности, мораше да влезе во процес на преиспитување на начинот на своето меѓународно претставување и дејствување, а во тие рамки, и на промислување на својот однос со клучните глобални и регионални актери. Значи, можеби дојде време, СП како востановен, но, сепак, 'празен' инструмент, да почнат да се обликуваат и користат на начин што ќе обезбеди нивно максимално искористување за заштита на интересите и целите на Унијата.

Во 'Заклучоците' на ЕС како клучен предизвик и потреба за да може ЕУ да дејствува постратегиски и да ја донесе на меѓународна сцена целата своја тежина, се дефинира следново: „Тоа бара јасно идентификување на стратегиските интереси на ЕУ и нејзините цели во дадениот момент и фокусирано размислување за начините на нивно понаметливо остварување“.¹⁷⁴ И, понатаму, „На ЕУ ѝ треба јасна слика за посебните прашања кои што произлегуваат од односите со одделните партнерски земји. Потребно е Унијата да развие среднорочно планирање кое што ќе ги постави целите што треба да бидат постигнати, додека секој самит треба да се концентрира на две или три суштински прашања“.¹⁷⁵

Да видиме што нуди самата ЕУ како главно образложение за својата посветеност на стратегиските партнерства. Во 'Извештајот за напредокот на стратегиските партнерства' се вели дека „ЕУ функционира во рапидно променето меѓународно окружување ... каде гледаме настанување на еден

¹⁷³ Четири стратегиски партнери на ЕУ - Кина, Русија, Индија и ЈАР гласаа против, а два - Бразил и Канада гласаа воздржано. Инаку, стануваше збор за едно бенигно унапредување на статусот - ЕУ да има право да зборува во рамките на ГС на ОН. Финално, ЕУ успеа да го издејствува ова право, но, дури после една година, со напорно лобирање и на сметка на тоа што таквото право се прошири и на повеќе други организации.

¹⁷⁴ European Council, 2010, "Conclusions, 16 September 2010", *op.cit.*, I, 3.

¹⁷⁵ European Council, 2010, "Conclusions, 16 September 2010. Annex I: Internal arrangements to improve the European Union's external policy", *op.cit.*, p.9

различен, покомплексен свет и каде постоечкиот мултилатерален поредок е под притисок. Како што тече развојот на глобализираниот свет, јасно е дека европските интереси се доведени во прашање, од аспект на европската безбедност и просперитет. За да ги одбраниме нашите интереси и вредности, нам не ни е доволен само голем пазар, туку ни треба и голема политичка тежина и обединета визија. Ако сакаме да работиме на рамна нога со играчите кои што ја дефинираат агендата и го обликуваат исходот, нам ни треба постратегиски пристап“.¹⁷⁶ И, понатаму: „ДЛ ни нуди можност да се соочиме со тој предизвик. Тој го зајакнува вкупното влијание на ЕУ со тоа што ни овозможува да размислуваме и да дејствуваме постратегиски, односно, долгорочно и фокусирано на клучните цели. Исто така, тој ја зајакнува нашата моќ со тоа што овозможува поголема кохерентност преку целиот спектар на политики и преку подобра синергија помеѓу дејствувањето на ЕУ и земјите членки“.¹⁷⁷

Клучната улога во процесите врзани за стратегиските партнерства е предвидена за штотуку формираната ЕСНД. Во 'Заклучоците' на ЕС кои што се однесуваат на внатрешните аранжмани за подобрување на надворешната политика на ЕУ се вели дека „ЕСНД ќе биде клучна алатка во поддршката на напорите за зајакнување на надворешната политика на Унијата. На ниво на служба, ЕСНД под надлежност на ВП, ќе овозможи поддршка на ЕС, СЕУ и ЕК во однос на стратегискиот преглед и координација неопходни за обезбедување на кохерентност на надворешното дејствување на ЕУ како целина“.¹⁷⁸ И неколку месеци подоцна, во 'Извештајот за напредокот на стратегиските партнерства', се вели: „со своите Делегации на ЕУ во трети земји, со своите односи со земјите членки и со Комисијата, и со својата координативна улога, ЕСНД ќе претставува централна движечка сила за врамување и имплементација на работата на стратегиските партнерства“.¹⁷⁹ Во сумирањето на наодите од овој Извештај се вели дека за секое стратегиско партнерство е потребен различен, наменски изработен пристап, односно, пристап по мерка - „јасно е дека е потребен диференциран пристап затоа што секое стратегиско партнерство е различно од аспект на стартните точки и на идните предизвици“. Притоа, се констатира дека постојат многу можности за јакнење на секое од воспоставените СП. Покрај билатералните аспекти, во наодите се цени дека е од растечка важност да се види на кој начин соработката со стратегиските партнери може да ја поткрепи целта на ЕУ за глобален поредок заснован на ефективен мултилатерализам, односно, што

¹⁷⁶ European Council, 2010, “Strategic partners Progress report for the European Council”, точка 2, Brussels, 16-17 December, <<http://www.asktheeu.org/en/request/379/response/1148/attach/4/Strategic%20partners%20Dec%202010%20disclosable%201.pdf>> посетено 19.02.2014.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ European Council, 2010, “Conclusions of 16 September. Annex I: Internal arrangements to improve the European Union’s external policy”, *op.cit.*, p.9

¹⁷⁹ European Council, 2010, “Strategic partners Progress report for the European Council”, *op.cit.*, точка 4.

можат да сторат заеднички ЕУ и нејзините стратегиски партнери за глобалната агенда, во рамките на ОН, Г20, како и со регионалните организации.¹⁸⁰ ЕУ мотото на практикувањето на СП го дефинира како: „помалку приоритети, поголема кохерентност, повеќе резултати“.¹⁸¹

Значењето и позицијата на стратегиските партнерства може да се детектираат и низ настапите на клучните функционери на Унијата - претседателот на ЕК, претседателот на ЕС и ВП. Така, претходниот ВП, на почетокот на својот мандат говорейќи за своите три врвни приоритети, го наведе и “јакнењето на политичките односи на ЕУ со стратегиските партнери”,¹⁸² истакнувајќи дека „во светот кој што го опишав, каде проблемите се глобални, и каде моќта се преместува, ние мора да инвестираме во партнерства, продолжувајќи ја работата со нашите ’востановени партнерства’ како со САД, Русија, Јапонија и Канада, и фокусирајќи се исто така на развивањето на нашите односи со силите кои се во настанување, или, кои што веќе се појавени, како Кина, Индија, Бразил, ЈАР, Индонезија“.¹⁸³ И претходниот претседателот на ЕС во два мандати,¹⁸⁴ и претседателот на ЕК,¹⁸⁵ како и првиот ВП,¹⁸⁶ во редица пригоди го истакнуваа значењето и потенцијалот на стратегиските партнерства како нов европски инструмент, како и важноста на секое од нив поединечно, во унапредувањето на билатералната соработка и креирањето поефикасна мултилатерална рамка за соочување со глобалните проблеми.

4.2. Досегашни тематизации на стратегиските партнерства

Стратегиските партнерства не се некаков ексклузивен надворешно-политички инструмент на ЕУ. Тие, иако со силно изразени разлики во својот опфат и длабочина, се една од важните карактеристики на меѓународните односи по крајот на биполарниот поредок, чинејќи една широка, испреплетена и комплексна мрежа на ’меко’, односно, делумно институционализирани релации.

¹⁸⁰ Ibid., точка 5

¹⁸¹ Ibid., точка 2

¹⁸² Ashton C., 2010, “Europe and the World”, *Speech at Megaron*, Athens, 8 July 2010, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-378_en.htm> посетено 18.12.2014.

¹⁸³ Ibid. Индикативно за нивото на консолидација на овој инструмент е што во официјално излагање на најодговорниот функционер во ЕУ за овие прашања на листата на СП недостасува Мексико кој што во тој момент го има формализирано својот статус на СП на ЕУ, а се споменува Индонезија, која еве ни после шест години од ова излагање нема таков статус. Исто така, оваа листа се разликува од онаа на тогашниот претседател на ЕС, ван Ромпуй, изложена само неколку месеци порано - таму, пак, на листата ја нема ЈАР која што во тој момент има веќе тригодишен стаж како стратегиски партнер.

¹⁸⁴ Van Rompuy H., 2010, “The challenges for Europe in a changing world”, *Speech at the College of Europe*, Bruges, 25 February; како и Van Rompuy H., 2010, Message of President Van Rompuy, European Council, September 2010.

¹⁸⁵ Barroso J.M., 2010, “State of the Union 2010”, *Speech to the European Parliament*, Strasbourg, 7 September 2010.

¹⁸⁶ Solana J., 2005, “Shaping an effective EU Foreign Policy”, *Address in Brussels*, 24 January 2005, во EU ISS, 2006, “EU Security and Defence: Core documents 2005 vol. VI”, Chaillot Paper 87, EU ISS, Paris; како и Solana J., 2008, “National Interests and European Foreign Policy”, *Speech in Berlin*, 7 October 2008, во Gliere C., 2009, *EU Security and Defence: Core documents 2008 vol. IX*, EU ISS, Paris

Кина има востановено преку 40 билатерални стратегиски партнерства, САД преку 50, Русија преку дваесет, Бразил близу дваесет. И земјите членки на ЕУ, особено поголемите, имаат развиено ваква практика. На пример, Франција има востановено 16, а Германија шест стратегиски партнерства.

Да видиме најнапред како се разбира поимот стратегиско партнерство во меѓународните односи. Станува збор за термин кој што е релативно нов во меѓународните односи. Неговата употреба за прв пат се детектира во почетокот на последната деценија од минатиот век кај американската администрација во реферирањето на билатералните односи помеѓу САД и одделни партнери, пред сè, Кина.¹⁸⁷ Со текот на годините неговата употреба зачестува, а вистинска пролиферација до степен кога што тој претставува веќе вообичаен израз во надворешно-политичкиот дискурс, настанува во текот на првата деценија на овој век. Зачестената употреба на овој термин во меѓународните односи не доведе до негово разјаснување. Напротив, може да се констатира дека терминот се употребува на различни начини од различните меѓународни актери кои што го практикуваат. Сепак, за практичарите кои што на дневна основа се занимаваат со стратегиските партнерства, а тоа се потврди и низ спроведените интервјуа во рамките на ова истражување, терминот СП се третира како саморазбирлив, а бројните најясноти и непрецизности кои што се јавуваат главно се третираат како нормални придружни појави на една комплексна активност која се одвива тековно.

Пред сè, потребно е да се направи основно концептуално ситуирање на стратегиските партнерства. Во неговата класификација на поврзувањата на меѓународните актери, Вилкинс ги определува СП како посебен модалитет. Според него, тие претставуваат нов начин на остварување на меѓународната соработка во безбедносната и во економската сфера. Покрај СП, како посебни модалитети на поврзување на меѓународните актери во современото безбедносно окружување, тој ги вклучува и сојузите, коалициите и безбедносните заедници.¹⁸⁸ Вилкинс, врз основа на емпириските анализи констатира серија диференцијални карактеристики кои што го одликуваат секој од овие модалитети на поврзување на меѓународните актери. Основни карактеристики на СП како најнов модалитет на поврзување се следниве: тие се засноваат на начелото на систем, односно настојуваат да се консолидираат во сеопфатна рамка; тие се целно-управувани (насочени кон остварување на заедничките цели); настојуваат да се од неформална природа; и најчесто се

¹⁸⁷ Hubbell L., 1999, "A Sino-American Cultural Exchange during the Bombing Crises: a personal experience", *Asian Affairs: An American Review*, Volume 26, Issue 3.

¹⁸⁸ Wilkins T.S., 2012, "'Alignment', not 'alliance' - the shifting paradigm of international security cooperation: toward a conceptual taxonomy of alignment", *Review of International Studies*, vol.38, no.1.

однесуваат на економската размена и потрадиционалните безбедносни интереси.¹⁸⁹ До ваквите констатации тој доаѓа со анализа на СП по пат на примена на модели позајмени од полето на организациските студии преку секвенцијална анализа на развојот на СП во три фази - конституирање, имплементација и евалуација.¹⁹⁰

Холслаг, аргументира дека наспроти отсуството на јасна дефиниција на СП и нивните бројни интерпретации, сепак може да се идентификуваат пет главни карактеристики кои што ги бара секое СП: експлицитно идентификување на заеднички интереси и очекувања; долгорочно формулирање; мултидимензионалност, односно операционализација во економската, политичката и воената сфера; глобален опсег; и, придобивките од него треба да се од таква природа што не би можеле да се постигнат без него, разликувајќи го на тој начин од останатите односи.¹⁹¹

Еден од најновите концептуални пристапи кон СП, на Бланко, одбива да им пристапи како на стабилен, консолидиран концепт со фиксирано значење и јасни карактеристики, односно, како на предмет на традиционална објективна анализа, туку ги третира како говорни акти, применувајќи методологија на перформативен говор, говор сфатен како дејствување. Потпирајќи се на 'лингвистичкото свртување' во теоријата на меѓународните односи, кое што прави отклон од материјалистичката онтологија и позитивистичката епистемологија, целта на овој пристап не е да дефинира што значи СП, туку да ги разбере значењата на СП. Според овој конструктивистички пристап, меѓународните односи и меѓународните актери, како и нивните интереси и вредности, претставуваат социјална конструкција и како на такви најсоодветно е да им се пристапи преку анализа на начинот на кој што се одвиваат процесите низ кои што се конституираат актерите, нивните места на интеракција и нивните правила на интеракција. Бидејќи социјалната реалност се конституира преку јазикот, односно, самиот јазик претставува дејствување, најсоодветен начин на анализа на СП е преку анализата на функциите на СП како говорен акт. Притоа, разбрани на ваков начин, СП имаат функции на: конституирање на рамката за билателарните ангажмани; соодветно означување и диференцијација и хиерархизација; и нормативна функција на унапредување на структурната надворешна политика.¹⁹²

¹⁸⁹ Ibid., p.68

¹⁹⁰ Wilkins T.S., 2008, "Russo-Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation", *Contemporary Security Policy*, vol.29, no.2.

¹⁹¹ Holslag J., 2011, "The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership", *Journal of Common Market Studies*, vol.49, no.2, p.295

¹⁹² Blanco L.F., 2016, "The functions of 'strategic partnership' in European Union foreign policy discourse", *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 29, Issue 1.

Интересно е што при обидот за конституирање на овој поим во меѓународните односи воопшто не се реферира на изворната употреба на овој поим во бизнис менаџментот. Таму, употребата на овој поим е одамна консолидирана реферирајќи на заеднички потфат на два комерцијални ентитети кои ги споделуваат своите ресурси, материјални или интелектуални, заради остварување заедничка бизнис цел, притоа целосно задржувајќи ја својата автономија¹⁹³. Имајќи ја предвид, историски гледано, преодоминатно трговската соработка на ЕУ со своите сегашни стратески партнери, како и водечката улога на ЕК во процесот на дизајнирање на овој инструмент, би било сосема логично да се претпостави дека инспирацијата за вакво именување на новиот инструмент на надворешната политика е дојдена токму од теоријата и практиката на бизнис менаџментот.

Досегашните тематизации на СП на ЕУ наметнаа повеќе дилеми овозможувајќи простор за критичко согледување на нивната улога и значење. Пред сè, тука е дилемата за статусот на ЕУ како стратески партнер: дали тој е веќе однапред зададен, саморазбирлив, предефиниран, конституитивен, односно, дали природно произлегува од вкупните капацитети на Унијата, или, независно од нив, треба да биде признаен од нејзините партнери и треба постојано да се потврдува? Гриви, смета дека статусот на стратески партнер на ЕУ не е даден, туку мора да биде признаен од нејзините партнери. Притоа, и веќе етаблираните и растечките центри на моќ се соочуваат со силни притисоци на континуирано прилагодување кон промените што ги носи се подлабоката глобална меѓузависност. За да добие ефикасен инструмент ЕУ треба да ги дизајнира СП на начин што ќе обезбеди деликатен баланс помеѓу нејзините интереси и нејзините вредности. Истовремено, земајќи ја предвид големата различност на одделните стратески партнери на ЕУ, не може да постои еден универзален рецепт за дизајнот и имплементацијата на СП.¹⁹⁴ Но, она што е најважно врзано за овој корпус на прашања се потребните прерогативи за еден меѓународен актер да може да дејствува стратески. Во таа насока Гриви констатира дека „стратеските партнерства бараат единство во целта, фокус, понекогаш тешко пазарење, флексибилна преговарачка позиција и секогаш политички авторитет. Чесно е да се каже дека актуелните главни меѓународни актери, независно дали се од редот на етаблираните или надоаѓачките, го доведуваат во прашање поседувањето на сите овие потребни атрибути од страна на ЕУ, со исклучок кога се работи за одредени трговски прашања“.¹⁹⁵ Дополнително, важно прашање е дали ЕУ како

¹⁹³ *Oxford Dictionary of Business and Management*, 2009, Fifth Edition, Oxford University Press.

¹⁹⁴ Grevi G., 2010, “Making EU strategic partnerships effective”, FRIDE, Madrid; како и Grevi G., 2012, “Why EU strategic partnerships matter”, FRIDE, Madrid.

¹⁹⁵ Grevi G., 2010, “Making EU strategic partnerships effective”, *op.cit.*, p.8

колективен меѓународен актер има волја и способност да дејствува како стратегиски актер.¹⁹⁶ Ова води до констатацијата дека ЕУ треба да биде реалистична, односно, да дејствува целосно свесна за своите ограничувања.

Наредната важна дилема е поврзана со прашањето дали СП се навистина стратегиски по својата 'природа', или, повеќе се ад хок партнерства. Според Ренар, тие ја немаат потребната сеопфатност, туку се во најголем дел фокусирани само на трговските и економските прашања. Тој дури смета дека ЕУ со своите стратегиски партнери не соработува по однос на виталните прашања кои што навистина имаат стратегиски карактер. Така, се констатира дека „досега стратегиските партнерства се употребуваат само за политички причини, за да наградат одреден партнер или да ја истакнат важноста на меѓусебниот однос, отколку за настојување да се постигнат стратегиски цели“.¹⁹⁷ Дури, Куклер го користи терминот ад-хокизам за да го опише „главниот тренд кој што досега детерминираше како се развиваат стратегиските партнерства“, и кој што, според него, најверојатно ќе продолжи и во иднина.¹⁹⁸ Емерсон, анализирајќи го стратегиското партнерство ЕУ-Русија, СП го разбира како однос кој што „вклучува два актери кои се моќни и способни заеднички да преземат стратегиско дејство“, притоа, не прецизирајќи што точно разбира под стратегиско дејство.¹⁹⁹ Блиско со ова е и прашањето за карактерот на СП - дали имаат активен или претежно реактивен карактер? Дури и претседателот на ЕС при отворањето на дебатата за СП во ова тело, лапидарно констатира „имаме стратегиски партнерства, сега ни треба стратегија“²⁰⁰.

Натаму, тука е дилемата за структурното влијание на СП на меѓусебните односи на стратегиските партнери. Ренар смета дека СП немаат структурно влијание на меѓусебните односи на ЕУ со нејзините стратегиски партнери.²⁰¹ Сотен, низ детална анализа на стратегиското партнерство на ЕУ со Кина, аргументира дека СП треба да се интерпретираат како инструменти на 'меко право', кои што се комплементарни со легалните билатерални рамки кои што ги дефинираат односите на ЕУ со нејзините партнери. Како такви, СП се развиваат симултано во две насоки: како паралегален инструмент кој што дава динамизам на економската соработка, помага да се дојде до склучување на секторски договори и ја интегрира политичката димензија; и, како пред-легален

¹⁹⁶ Grevi G., 2008, "The rise of strategic partnerships: between interdependence and power politics", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, *op.cit.*

¹⁹⁷ Renard T., 2010, "EU Strategic Partnerships: Evolution of a concept, from Amsterdam to Lisbon", *op.cit.*, p.18

¹⁹⁸ Keukeleire S. et al., 2011, "The EU Foreign Policy towards the BRICS and other emerging powers: Objectives and Strategies", *Study*, European Parliament, DG for External Policies of the Union, p.30

¹⁹⁹ Emerson M. and all., 2001, "The Elephant and the Bear: the EU, Russia and their Near Abroads", Centre for European Policy Studies, Brussels, p.45

²⁰⁰ European Council, 2010, "EU External Relations", The President, PCE 186/10, Brussels, 14 September 2010.

²⁰¹ Renard T., 2011, "The Treachery of Strategies: A call for true EU Strategic Partnerships", *Egmont Paper* 45, Academia Press, Gent.

инструмент кој што им овозможува на партнерите да трасираат постигнување на нови правно обврзувачки рамковни договори.²⁰²

Одредени автори констатираат дека „критериумите за оценка кој е квалификуван како потенцијален стратегиски партнер се оставени практично неодредени“.²⁰³ Всушност, никаде не постои официјална дефиниција на Унијата за нејзините СП. Тоа води до заклучокот дека „стратегиските партнерства се политичка категорија која што ниту еден документ или изјава на ЕУ не ја дефинира јасно“.²⁰⁴ Се разбира, низ документите на ЕК, особено комуникациите врзани за образложенијата за потребата од конституирање на одредено стратегиско партнерство, можат да се идентификуваат извесни елементи за дефинирање на овој инструмент, односно, за реконструкција на тоа кои значења му се придаваат во надворешно-политичкиот дискурс на Унијата, но, сепак, отворено и крајно релевантно останува прашањето што го формулира Ренар: „што точно за ЕУ ја прави разликата помеѓу стратегиско и обично партнерство со една трета земја?“²⁰⁵ Ние би можеле да го преформулираме прашањето порецизно, на следниов начин: што точно се менува во карактерот, содржината, форматот во односите помеѓу два меѓународни актери кога дотогашното билатерално партнерство прераснува во стратегиско партнерство? Или, гледајќи функционално - каква додадена вредност обезбедуваат СП во однос на останатите билатерални партнерства?

Посебно внимание заслужува меѓусебниот однос на СП и ефективниот мултилатерализам. Од една страна, е гледиштето за СП како инструмент на ефективниот мултилатерализам, односно, толкувањето дека СП, иако се билатерален инструмент, треба истовремено да ги поврзуваат и конвергираат билатералните, минилатералните и мултилатералните формати и на тој начин да бидат функционализирани во остварувањето на главната цел - ефективен мултилатерален поредок.²⁰⁶ Од друга страна, СП и ефективниот мултилатерализам може да се гледаат како конкуритивни инструменти во арсеналот на една прагматично, реалполитички ориентирана ЗНБП. Тие во одредени периоди или ситуации можат да бидат компатибилни, но, доколку има амбиции да функционира во формат на релевантен меѓународен актер, ЕУ не смее да робува на својата нормативна нарација и по секоја цена да ги става инструментите кои што ѝ стојат на располагање во функција на таа нарација, туку, треба прагматично, од случај до случај, во зависност од своите

²⁰² Sautenet A., 2008, “Europe and China: Cooperation with Complex Legal Dimensions”, Institut Francais des Relations Internationales, Paris.

²⁰³ Mennoti R. and Vencato F., 2008, “The European Security Strategy and the partners”, во Biscop S. and Andersson J.J. (eds.), *The EU and the European Security Strategy*, Routledge, p. 115

²⁰⁴ Grevi G., 2010, “Making EU strategic partnerships effective”, *op.cit.*, p. 2

²⁰⁵ Renard T., 2010, “EU Strategic Partnerships: Evolution of a concept, from Amsterdam to Lisbon”, *op.cit.*, p. 18

²⁰⁶ Grevi G., 2012, “Why EU strategic partnerships matter”, FRIDE, Madrid; како и во Gratius S., 2011, “Can EU Strategic Partnerships deepen multilateralism?”, FRIDE, Madrid.

интереси да го употребува најсоодветниот инструмент. Некаде тоа се стратегиските партнерства, некаде мултилатералните аранжмани. Во таа насока оди и интерпретацијата дека „наспроти официјалната реторика, ЕУ ги користи стратегиските партнерства како платформа за подобрување на билатералните односи наместо за глобално дејствување или јакнење на ефективниот мултилатерализам“.²⁰⁷ Инаку, некои автори говорат и за подривачкиот ефект на СП врз интеррегионалните аранжмани. Особено така се интерпретира развојот на настаните во случајот на СП ЕУ-Бразил и интеррегионалната соработка ЕУ-Јужна Америка, како и во случајот на СП ЕУ-ЈАР и интеррегионалното партнерство ЕУ-АУ.²⁰⁸ Сепак, доколку новиот глобален поредок се развива надвор од рамката на ефективниот мултилатерализам, тежината на ЕУ на глобалната сцена ќе биде релативно мала, затоа што таа како колективен актер нема традиција на дејствување во рамките на реалполитиката.²⁰⁹ Затоа, за да ја задржи својата релевантност на меѓународната сцена, ЕУ мора активно да тежнее кон обликување на еден мултилатерален поредок, каде што таа, поради самото свое конститутивно искуство, е на добро познат, свој терен. Во овој контекст вреди да се потсетиме и на втемелените предупредувања на неореалистичката школа на мислење дека мултиполарниот поредок кој што не е 'балансиран', односно, ситуиран во мултилатерални рамки е исклучително конфликтен и опасен систем на меѓународни односи.²¹⁰

До функционални мултилатерални решенија не може да се дојде ако не се земат предвид интересите и приоритетите на главните глобални актери, односно, ако се прават обиди тие да се заобиколат или избегнат. Оттаму, и потенцијалот на СП да претставуваат „важни оски на мултилатералната стратегија на ЕУ“.²¹¹ Односно, „стратегиските партнерства треба да се сметаат за клучен инструмент во движењето од мултипорност кон интерполарност, засилувајќи ја амбицијата на ЕУ за јакнење на ефективниот мултилатерализам“.²¹²

Инаку, од аспект на конкретен, мерлив ефект на СП на ефективниот мултилатерализам не може да се регистрира позитивно поместување. Направената емпириска студија за начинот на гласање на стратегиските партнери, односно, степенот на совпаѓање во гласањата во рамките на најзначајаната мултилатерална институција, во ГС на ОН, во периодот од 2004-2009г., го заклучува следново: „податоците сугерираат дека процесот на создавање на стратегиски

²⁰⁷ Gratius S., 2011, “Can EU Strategic Partnerships deepen multilateralism?”, *op.cit.*, p.15

²⁰⁸ Renard T., 2016, “Partnerships for Effective Multilateralism? Assessing the compatibility between EU bilateralism, (inter)-regionalism and multilateralism”, *Cambridge Review of International Affairs*, vol.29, no.1.

²⁰⁹ Renard T., 2012, “The EU Strategic Partnership Review: Ten Guiding Principles”, FRIDE, Madrid, p.4

²¹⁰ Валц К.Н., 2008, *Теорија на меѓународната политика*, *op.cit.*

²¹¹ Grevi G., 2008, “The rise of strategic partnerships: between interdependence and power politics”, *op.cit.*, p.158

²¹² *Ibid.*, p.162

партнерства нема видлив ефект на обрасците на гласање“, односно, дека „нема зголемување на консензусот помеѓу ЕУ и нејзините стратегиски партнери ... туку дека дури има тренд на занемарливо намалување“.²¹³

Досегашните истражувања на СП се главно од дескриптивен карактер и најмногу се фокусирани на востановувањето и еволуцијата на одделните стратегиски партнерства, како и на нивната внатрешна поставеност. Нивна основна цел беше да се даде поцелосна и попрецизна определба на СП како инструмент на надворешната политика на ЕУ. Ова е сложена задача, не само затоа што СП се подвижна мета, туку и рамката во која што тие функционираат - ЗНБП, е исклучително динамична, и во поглед на институционалниот развој, и во однос на содржината. Притоа, сето тоа се одвива во услови на сериозни екстерни кризи од различен карактер кои што во континуитет вршат притисок и ја тестираат ЗНБП и амбицијата на ЕУ да биде глобален меѓународен актер.

Во однос на поединечните СП на Унијата со државните актери, најголема база на дескриптивни и аналитички согледби има за стратегиското партнерство ЕУ-САД, како и за партнерството ЕУ-Русија. Последниве години, со јакнењето на меѓународниот профил на Кина, сè поголемо внимание предизвикува и ова стратегиско партнерство. Доста присутни се Индија и Бразил. Останатите СП се предмет на мошне ограничен и периферен интерес. Компаративните студии се поретки, и најчесто се ситуирани во БРИК или БРИКС контекстот, а многу поретки се оние компаративни студии посветени на одделна област, или, прашање од билатерален интерес. Убедливо најголем дел се посветени на трговските и инвестициските односи, а сосема мал дел на безбедносната соработка, или, на одделни безбедносни прашања.

4.3. Работа на определба на стратегиските партнерства

Во продолжение фокусот се става на формулирањето на една работна определба на стратегиските партнерства. Таквата работна определба е од исклучиво хеуристички карактер, односно, нејзиното формулирање е во функција само на истражувањето, и не пледира да понуди сеопфатна и општоважечка дефиниција на СП како феномен во современите меѓународни односи, која што би била универзално релевантна за сите истражувачки пристапи и за сите СП. Ваквата позиција произлегува најнепосредно од самиот предмет на истражувањето. Како што вели Холслаг, постојат

²¹³ Renard T. and Hooijmaaijers B., 2011, “Assessing the EU’s Strategic Partnerships in the UN System”, *Security Policy Brief*, Egmont, Brussels, pp.1-2

толку дефиниции колку што има и стратегиски партнерства, што значи дека во отсуство на дефиниција на СП, нивното определување и значење е ограничено на атрибутите што, оправдано или не, им ги припишуваат самите актери кои што ги конституираат. Се разбира, тоа создава дополнителни тешкотии академските истражувања да донесат додадена вредност.²¹⁴

Уште еднаш да се потсетиме, дека и покрај растечкото значење на СП, ЕУ никогаш досега не ги концептуализираше на јасен, недвосмислен начин, ниту на правно, ниту на политичко ниво, иако, минаа петнаесетина години од почетокот на нивната примена и тринаесет години од нивното ситуирање како инструмент на стратегиското дејствување со ЕБС. Ова недвосмислено говори дека ЕУ не сака да влезе во стабилизација на 'значењето' ниту на терминот, ниту на концептот, ниту на инструментот, што јасно покажува дека ѝ одговара послободна и пофлексибилна употреба на СП, де факто на ниво на рамковен политички концепт. Тоа, повторно, силно нè упатува дека треба да се ориентираме на истражувањето на функцијата/функциите што ги вршат СП.

Нашата цел не е да се обидеме да дефинираме идеален тип на стратегиско партнерство, па, врз основа на таквата определба да дојдеме до оценка на квалитетот на секое одделно стратегиско партнерство на ЕУ или на сите нив заедно како целина. Наша цел не е да ги детектираме аберациите, односно, отклоните на секое одделно СП во однос на идеалтипското. Ниту, пак, следствено, врз основа на таквите анализи и евалуација да дадеме препорака за дизајнот, форматирањето и управувањето на СП.

Наша цел е да ја разбереме функцијата/функциите што СП како инструмент на европската надворешна политика ги вршат во променетата меѓународна констелација. Бидејќи меѓународната констелација е променлива, и непрегледна поради сè поголемиот број на актери и уште поголемиот број на интеракции меѓу нив, обидот да се дојде до суштината на СП е непродуктивен, затоа што, стратегиските партнерства се функција, а не ентитет. Точниот увид на голем број на истражувачи дека СП се подвижна мета, е сосема доволен да упати кон попродуктивен пристап. Тој не гледа на СП како на некаква ентитетска даденост, туку, како на променлива функција на адаптација на актерите на системската динамика на меѓународниот поредок. Тоа не подразбира отклон од емпириските дадености. Напротив, потпирањето на емпириската реалност е клучно за ова истражување. Но, тоа не е во функција на доаѓање до одредено, извесно и консолидирано значење на СП, туку на разбирање и интерпретација на СП како функција на креирање и управување со билатералните интеракции заради прилагодување на системските промени.

²¹⁴ Holslag J., 2011, "The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership", *op.cit.*, p.295

За да биде коректно реализиран, ваквиот пристап подразбира анализа на СП на две нивоа: на билатерално ниво, односно, на ниво на единици на системот, при што акцентот е ставен на функциите на СП во билатералната интеракција помеѓу ЕУ и секој стратегиски партнер одделно; и на системско ниво, каде што акцентот е ставен на функциите на СП во рамките на надворешната политика на ЕУ, односно, во вкупните напори за нејзино прилагодување на променетата меѓународна констелација.

Работната определба на СП што ја предлагаме е следна: стратегиските партнерства се динамичен и флексибилен инструмент на структурирана билатерална соработка на подолгорочна основа, заснована на координирано планирање заради остварување на заеднички суштински цели кои што не се исцрпуваат само во билатералните односи.

Да пристапиме кон една првична, куса и лапидарна експликација на елементите на оваа предложена работна определба:

- Инструмент, значи СП како алатка за остварување на суштинските цели на ЗНБП. Во рамките на ова истражување често ќе реферираме на СП и како на концепт, но, само во функција на разбирање на функцијата на СП како инструмент на ЗНБП. Ова е така затоа што нашиот интерес е функционалното, а не суштинско определување на СП. Со други зборови, настојваме да ја разбереме неговата динамичка улога во процесите на интеракција, а не негово ентитетско определување во рамките на ЗНБП.
- Динамичен, значи променлив, нестатичен однос, и од содржински и од формален аспект, но, првенствено во дијахрониска смисла - во рамките на СП постојано се додаваат нови области на соработка, некои се маргинализираат, други се интензивираат, а некои се замрзнуваат.
- Флексибилен, реферира на еластичноста на инструментот во синхрониска смисла.
- Структурирана соработка, значи дека се тежнее кон организирано, системско подредување на соработката, кое најчесто подразбира и извесен степен, помал или поголем, на формализација и институционализација. Тоа најдобро го илустрираат константната пролиферација и реорганизација на секторските и политичките дијалози и другите пропратни механизми.
- На подолгорочна основа, значи дека не се очекуваат инстант резултати. Тоа се однесува на сите димензии на СП, особено на почувствителните, како безбедносната и вредносната соработка.
- Координирано планирање заради остварување на целите, реферира токму на 'стратегиското' во билатералните партнерствата. Координацијата има две нивоа: помеѓу стратегиските партнери, и, внатре во рамките на ЕУ како специфичен меѓународен актер. Внатрешната координација на

ЕУ, исто така, се одвива на две нивоа - помеѓу земјите членки, и, помеѓу институциите и телата на ЕУ.

- Заедничките цели се клучен елемент. Впрочем, поради нив и се пристапува кон СП, затоа што постои прелиминарна идентификација на заеднички цели. Постојењето на заеднички цели претпоставува и постоење на заеднички интереси, или, барем интереси кои конвергираат, како и постоење на барем основни заеднички вредности, односно, барем базично ниво на согласност, без кое што, не е ни возможна одржлива соработка.
- Суштински цели, значи цели кои што се од клучно значење за меѓународните актери, и кои што не би можеле да бидат остварени без соработка со стратегискиот партнер.
- Цели кои што не се исцрпуваат само во билатералните односи, односно, кои што одат и подалеку и понатаму од билатералните односи, реферира на тоа дека СП во основа имаат билатерална природа, но, и дека тежнеат да ја трансцендираат. Ова реферира не само на вградената димензија на СП да придонесуваат во градењето на нормативен и мултилатерален глобален поредок, туку и пошироко, на растечката свест кај сите меѓународни актери дека на повеќе клучни глобални проблеми мора да им се пристапи координирано. Тоа е директна последица на влијанието на глобализацијата и меѓузависноста.

4.4. Основни параметри на стратегиските партнерства

Досегашните анализи сугерираат дека СП се изразено дивергентни, по повеќе основи:

- по опсегот на области кои што ги покриваат, односно, по сеопфатноста;
- по степенот на институционализација;
- по нивото на еднаквост на партнерите, односно, асиметричноста во односот;
- по нивното значење за ЕУ;
- по декларираните заеднички цели и очекувања.

Дел од СП, особено оние со најдолга традиција и најголема содржинска исполнетост, се, гледано процедурално, всушност неформални. Од таков карактер се стратегиските партнерства со САД, Канада, Јапонија и Русија. Поголем дел од СП се формализирани, но, формализацијата се одвивала преку различни процедурални механизми - билатерални самити, заеднички акциски планови, или, пак, со Заклучоци на СЕУ, за што говоревме погоре. Исто така, постојат сериозни разлики и во степенот на институционализација помеѓу одделните стратегиски партнерства.

Таквата дивергентност произлегува од хетерогеноста на стратегиските партнери на ЕУ. Нивната хетерогеност е толку изразена што на моменти создава и дилема дали сите тие можат да се ситуираат под еден наслов - стратегиски партнери на ЕУ. Но, не треба да се изуми следново: тие се стратегиски партнери на ЕУ затоа што ѝ се неопходни на Унијата за ефективно да ги остварува своите цели и интереси. Оттаму, нивната хетерогеност не претставува пречка. Напротив, амбицијата за некаква униформност во поставувањето и развојот на СП попрво би довело до недоразбирања и би било контрапродуктивно. Флексибилноста и индивидуализираниот пристап на секое стратегиско партнерство се неопходни, ако се сака да се извлече максимум - и од аспект на ползување на билатералните односи и од аспект на градење на одржлив мултилатерален систем.

Брендирањето на односите како стратегиски не е доволно за тие навистина да имаат таков карактер. Тоа е само добра иницијатива што праќа позитивна и инклузивна порака кон партнерите. Но, сепак, и самото именувањето на едно партнерство како стратегиско веќе создава очекувања, односно, го поместува хоризонтот на очекувања.

Гледано содржински, економските, претежно трговските и инвестициските параметри се есенцијални за СП на ЕУ. За тоа, илустративно говори табелата бр.1. Интересен е фактот дека концептот на СП на Унијата почнува да се развива и да станува составен дел од надворешно-политичкиот дискурс на ЕУ речиси истовремено со свртувањето на ЕУ кон билатералните трговски договори како резултат на застојот во мултилатералните трговски преговори. Обидот со билатералните договори за слободна трговија (ДСТ) да се надомести она што не може да се постигне на мултилатерален план преку СТО, всушност, се пресликува во креирањето на СП како начин да се постигне она што не може со клучната официјална доктрина на ефективен мултилатерализам. Оттаму, може да се извлече заклучок дека СП не само што се инспирирани од ДСТ, туку, и дека претставуваат еден заокружен наратив за ДСТ. Тие служат за политичко надградување на економската суштина на односите. Потпирајќи се на ЕУ како трговска супер сила, СП треба да ја промовираат ЕУ и како политичка и безбедносна глобална сила. И, реципрочно, очекувајќи, со механизмот на повратна спрега, зајакнувањето на глобалниот политички и безбедносен профил на ЕУ да резултира во уште поголема проекција на нејзината трговска моќ.

Табела бр.1: Избрани економски параметри за стратегиските партнери и ЕУ

	Удел во вкупниот извоз на ЕУ (2014)	Удел во вкупниот увоз на ЕУ (2014)	Удел во светскиот БДП (PPP)* (2014)	Просечна стапка на раст на БДП (2000-2013)	население (милиони) (2015)
ЕУ			17%	1,7 %	508
Бразил	2,2 %	1,9 %	3 %	3,4 %	208
Индија	2,1 %	2,2 %	6,8 %	7,3 %	1.311
Јапонија	3,1 %	3,2 %	4,4 %	1,3 %	126
ЈАР	1,4 %	1,1 %	0,7 %	3,4 %	54
Ј. Кореја	2,5 %	2,3 %	1,6 %	4,1 %	50
Канада	1,9 %	1,6 %	1,5 %	2,2 %	36
Кина	9,7 %	18,0 %	16,6 %	9,8 %	1.376
Мексико	1,7 %	1,1 %	2 %	2,9 %	127
Русија	6,1 %	10,8 %	3,3 %	4,8 %	143
САД	18,3 %	12,2 %	15,9 %	2,1 %	322

* според паритетот на куповната моќ
Извори: Евростат, Светска банка, ММФ и Европска комисија

Последниве години ЕУ забрзано ги надградува и проширува СП, особено со растечките глобални актери, со сè повеќе безбедносни и надворешно-политички содржини. Се чини дека тука би можеле да се обидеме да ја побараме додадената вредност на СП. Имено, традиционалните партнерства беа исклучиво концентрирани и речиси целосно се исцрпуваа во економските и трговските аспекти. Стратегиските партнерства, иако, базично економски определени, сепак, се структурираат и околу други прашања кои што се од надворешно-политички и од безбедносен карактер. Адресирањето на тие прашања не настанува со некаков случаен или 'слободен' политички избор на партнерите, туку, се наметнува од потребата да се задржи и развива токму економската соработка, а во светлината на растечката меѓузависност и еволуцијата на заедничките закани. На пример, одржувањето и зголемувањето на трговската размена директно зависи од проодноста и безбедноста на трговските поморски рути што ги тера стратегиските партнери на соработка дури и во ангажирањето на воените поморски капацитети. Или, потребата од достапност и безбедност во транспортот на енергенсите и останатите сировини неопходни за одржување на економскиот раст ги наведува партнерите на соработка во воспоставувањето и одржувањето на мирот во кризните подрачја богати со ресурси. На тој начин, економските и безбедносните елементи на билатералниот однос почнуваат меѓусебно да се поткрепуваат и засилуваат, создавајќи нова конфигурација на билатералниот однос, која е од структурен, а не од контингентен карактер. Новата конфугурација се воспоставува и одржува преку низа неформални,

полуформални или формализирани контакти, механизми и аранжмани на повеќе нивоа - политички, административни и експертски, кои што создаваат цела инфраструктурна мрежа на билатералните односи. Таа додадена вредност на стратегиските партнерства во однос на претходните традиционални партнерства, не би се содржала само во присуството и на други (безбедносни) елементи во билатералниот однос покрај економските, туку, и во начинот на кој што меѓусебно се поврзани во рамка која што проектира подолгорочна системска поврзаност на различните димензии на билатералните односи. Токму оваа линија ја третираме во нашето истражување за да провериме дали впечатокот дека ЕУ системски се обидува преку СП да ги адресира и безбедносните закани дефинирани во ЕБС може да добие емпириска потврда. Ако со истражувањето осведочиме доволна емпириска евиденција, ќе се обидеме да дојдеме до соодветна интерпретација. Идејата е да разбереме зошто ЕУ ги вклучува овие прашања во своите билатерални партнерства, и кои цели сака со тоа да постигне? Дали новиот мултиполарен поредок во настанување наметнува и потреба од развој на стратегискиот билатерализам во рамките ЗНБП?

Одредени автори се определуваат за категоризирање на СП според нивното значење за ЕУ. Така, Ренар говори за: есенцијални партнери на ЕУ, односно, партнер, затоа што, според оваа интерпретација само САД влегува во оваа категорија, реферирајќи на тоа дека за остварување на било каква стратегиска цел на ЕУ ѝ е нужна соработка со САД; клучни партнери, кои што се многу значајни за остварување на целите на ЕУ, а каде што спаѓаат Кина и Русија, а до одреден степен и Индија и Бразил; природни партнери, кои што немаат толку големо значење како претходната категорија, но, се истомисленици на ЕУ кои што се глобално релевантни, како Канада и Јапонија; и, регионални партнери, земји како ЈАР и Мексико со регионална релевантност.²¹⁵

4.5. Институционална архитектура на стратегиските партнерства

Секое стратегиско партнерство има развиено комплексна архитектура од постојани и ад хок механизми на повеќе различни нивоа, кои што покриваат широк спектар на области, политики и прашања. Иако секое СП ги содржи основните институционални параметри како што се самитите, министерските дијалози, политичките и секторските дијалози, како и останатите помошни платформи, сепак, постојат големи разлики помеѓу СП. Дел од нив може да се видат и низ направената базична квантификација во табелата бр.2.

²¹⁵ Renard T., 2011, "The Treachery of Strategies: A call for true EU Strategic Partnerships", *op.cit.*, p.23

Табела бр.2: Стратегиски партнерства на ЕУ - инфраструктурни параметри

	Почнувајќи од	Одржани годишни Самити (заклучно со октом.2016г.)	Министерски дијалози	Вкупен број политички и секторски дијалози	Останати платформи
ЕУ-САД	1995	20	7	57	3
ЕУ-Канада	1996	16	1	46	2
ЕУ-Јапонија	2001	23	1	39	3
ЕУ-Кина	2003	18	8	62	3
ЕУ-Русија	2003	32	2	42	2
ЕУ-Индија	2004	13	1	38	3
ЕУ-Бразил	2007	7	1	33	2
ЕУ-ЈАР	2007	6	1	28	2
ЕУ-Мексико	2008	7	1	25	2
ЕУ-Ј.Кореја	2010	8	1	27	2

Извори: ЕСНД и Европска Комисија

Но, разликите не се однесуваат само на бројот и зачестеноста на востановените елементи (првенствено дијалозите), туку и на нивната структурираност, како и на нивниот карактер.

Самити. Самитската дипломатија има свои докажани предности во меѓународната политика. Притоа, анализирајќи го овој формат на соработка треба да се има предвид не само самиот настан, најчесто еднодневен, туку целиот самитски циклус, кој што опфаќа период помеѓу два самита и се состои од период на опсежни подготовки за самата агенда, драфтирање на документите, преговарање и усогласување на точната содржина и формулации, одржување на самиот настан со усвојување на договорените документи, заклучоци и официјални изјави во однос на самитската агенда, како и постсамитски период на следење на реализацијата на заклучоците и подготвување извештај за напредокот во реализација на договореното кој што се разгледува на наредниот самит. Во функција на поголема ефективност на самитите и ЕС укажува на важноста од нивна добра подготовка особено истакнувајќи дека „практиката на одржување ориентациони дебати доволно време пред одржувањето на самитите треба да се развива понатаму, со особен фокус на поставувањето приоритети и конкретни задачи“.²¹⁶ Инаку, практиката на одржување самити на највисоко ниво временски им претходи на СП, но, со нивното конституирање таа станува фокална точка на билатералната институционална машинерија. Самитите не се ексклузивна категорија на СП; ЕУ одржува самити и со трети земји кои што немаат статус на стратегиски партнери. Во

²¹⁶ European Council, 2010, “Conclusions, 16 September . Annex I: Internal arrangements to improve the European Union’s external policy”, *op.cit.*, p.8

’Заклучоците’ на ЕС за внатрешните аранжмани за подобрување на надворешната политика на ЕУ се вели дека „е потребно промислување на фреквенцијата, форматот и резултатите на самитите во функција на нивно подобро таргетирање кон остварувањето на целите на Унијата“.²¹⁷

Дијалози. Дијалозите се најразвиена и најфреквентна форма на билатерална соработка. Тие се конкретните рамки од кои што произлегува билатералната соработка и каде што таа најнепосредно се реализира. Најгрубо, според нивото на учесниците се делат на министерски дијалози, дијалози на високо ниво - кои што се одвиваат помеѓу високи функционери на партнерите, и експертски, односно, технички дијалози кои што се одвиваат на ниво на експерти и специјализирани институции и тела од соодветната област. Според содржината, дијалозите се делат на политички и секторски. Политичките дијалози ги опфаќаат надворешно-политичките прашања било на географска или на тематска основа, безбедносната соработка во разни специфични домени, како и билатералната соработка во контекст на трилатерални, минилатерални и мултилатерални формати. Политичките дијалози се одвиваат помеѓу ЕСНД и министерствата за надворешни работи на земјите партнери со учество и поддршка на разни специјализирани агенции во зависност од конкретниот дијалог. Секторските дијалози ги опфаќаат разните специфични области на економска соработка и со неа поврзаните прашања, како енергетиката, транспортот, заштитата на животната средина, научната и техничката соработка и сл. Секторските дијалози се одвиваат помеѓу Генералните директорати на ЕК и соодветните надлежни министерства и агенции на земјите партнери. Според целите, од една страна, дијалозите можат да бидат пооперативно насочени, односно, ориентирани кон постигнување на конкретни резултати во дадената област. Од друга страна, голем дел од дијалозите, особено со партнерите каде што е регистрирана посериозна нормативна дивергентност, не се фокусирани на испорака на конкретни резултати, туку, на процесот на социјализирање и градење доверба помеѓу партнерите, односно, тие се ориентирани кон одржување и поддршка на процесот на соработка. Јасно е дека се работи за два сосема различни контексти, и, оттаму, анализите и евентуалните споредби мора да се прават мошне внимателно. Како што добро се забележува, „легитимноста и ефективноста на секој дијалог може да биде оценета само во однос на функцијата што ја има во однос на остварувањето на различните цели, во спротивно ќе извлечеме погрешни заклучоци“.²¹⁸

²¹⁷ Ibid., p.9

²¹⁸ Renard T., 2016, “Partnering for Global Security: The EU, Its Strategic Partners and Transnational Security Challenges”, *European Foreign Affairs Review*, vol.21, no.1, p.28

Најголем дел од дијалозите, особено оние што се одвиваат на пониски нивоа, не споделуваат со јавноста подетални информации, така што е навистина тешко да се следи нивната работа и да се проценува нивната ефективност. Резултатите од нивната работа посредно може да се видат на самитите, односно, преку потпишаните секторски договори, усвоените акциски планови, извештаите за спроведување на планираното, усвоените декларации по одредени прашања и официјалните изјави. Клучните постигнати резултати во рамките на одреден дијалог најчесто се истакнуваат во официјалното соопштение од самитите. Значењето на дијалозите е огромно. Тие освен што ја сочинуваат внатрешната структура, односно, скелетот на секое СП, истовремено, претставуваат и негов крвоток, обезбедувајќи континуирана капиларна поддршка на стратегиското партнерство, односно, негова одржливост и натамошен развој. Но, нивното значење има и пошироки и подолгорочни импликации, особено во однос на политичката социјализација на административните и политичките структури на партнерите и градењето на свест за заедничките цели и потребата од соработка во нивното остварување. На пример, СП ЕУ-Кина се одвива преку вкупно 62 политички и секторски дијалози. Голем дел од нив функционираат преку повеќе одделни работни групи, супгрупи и останати помошни тела. Што е повисока структурираноста на дијалогот таа во себе вклучува поголем број на лица и институции кои што разменуваат мислења, прават аналитички проценки, преговараат и се усогласуваат. Имајќи ја предвид динамиката на одвивање на овие дијалози, како и вкупниот период од 13 години од востановувањето на ова стратегиското партнерство, може да направиме груба калкулација дека во овие процеси биле најнепосредно вклучени повеќе од илјада официјални лица од повеќе разни политички и административни нивоа. Самиот факт на постоење густа мрежа на институционални и персонални односи претставува огромен капитал и инвестиција во натамошната билатерална соработка.

Развојот на сите СП е проследен со раст на бројот на политичките и секторските дијалози, како и со нивно се поголемо внатрешно структурирање. Нашето истражување, меѓу другото, треба да покаже и дали и како бројот и структурираноста на дијалозите и вкупната институционална развиеност на едно стратегиско партнерство е поврзана со функциите што тоа ги врши, и на ниво на билатерална интеракција, и на системско ниво.

Останати платформи. Во рамките на СП функционираат и останати платформи кои што по својот опфат на актери и теми ја дополнуваат билатералната соработка и ја ставаат во поширок контекст на развој на соработката помеѓу пошироките политички заедници и цивилните општества на стратегиските партнери. Во рамките на речиси сите СП се одвиваат редовни интерпарламентарни

форуми и средби на бизнис секторот во различни формати. Во дел од СП се одвива и редовна соработка помеѓу граѓанскиот сектор, или, одделни негови сегменти, како, на пример, помеѓу организациите на потрошувачите.

4.6. Од донаторски кон партнерски однос

Мошне интересен е фактот што седум од десетте СП на ЕУ, паралелно со својот статус на СП беа и значајни корисници на финансиски средства од разни инструменти за помош на Унијата. Се разбира, и тука се забележливи сигнификантни разлики, како во износот (и во апсолутен износ и по глава на жител), така и во намената. На пример, во периодот 2007-2010г. вкупната помош на ЕУ се движела од 560 мил.евра за ЈАР, преку 260 мил.евра за Индија, 128 за Кина, сè до 61 мил.евра за Бразил.²¹⁹ Значи, гледено од аспект на примателите, таа била од релативно безначајно учество во нивниот национален буџет, па сè до значајно учество, како во случајот на ЈАР - каде што во континуитет, во речиси дведецениски период, таа чини повеќе од 1% на буџетот на ЈАР.

Таквата помош беше дел од билатералната соработка се до 2014г., од кога овие земји веќе не ги исполнуваа критериумите за добивање на билатерална развојна помош од Унијата. Оттогаш, тие станаа дел од новиот инструмент на ЕК - Инструментот за партнерство.²²⁰ Овој инструмент е дел од сетот на финансиски инструменти за надворешно дејствување на Унијата со глобален опфат, наменет за соработка со партнерите на ЕУ во реализацијата на нејзините стратегиски интереси, како и за соочување со глобалните предизвици. Проектирано е со помош на овој инструмент ЕУ да ги финансира активностите во повеќе области кои што имаат приоритетно значење за Унијата, односно, за екстерните димензии на дефинираните внатрешни приоритетни политики, како конкурентноста, истражувањето и иновациите, миграциите; како и активностите за соочување со клучните глобални предизвици, како енергетската сигурност, климатските промени и заштитата на животната средина. Целта на овој инструмент е да понуди различен пристап на развојната билатерална соработка во однос на традиционалните модели. Тој е дизајниран да понуди билатерална соработка на партнерите на ЕУ во конкретни области кои што се од стратегиски интерес на Унијата, создавајќи основа за 'навлекување' на партнерите на овие прашања и за политички дијалог на тие теми, како и поддршка на билатералните односи на ЕУ со земјите кои

²¹⁹ Податоците се според официјалниот сајт на ГД за меѓународна соработка и развој при ЕК <http://ec.europa.eu/europeaid/countries-territories-and-regeions-where-we-are-active_en> посетено 17.12.2015.

²²⁰ European Parliament and Council of the EU, 2014, "Regulation (EU) No 234/2014 of the European Parliament and the Council of 11 March 2014 establishing a Partnership Instrument for cooperation with third countries", *Official Journal of the EU*, L 77, 15.3.2014

што веќе не ги исполнуваат критериумите за билатерална развојна помош, односно, не можат да бидат опфатени со Инструментот за развојна соработка. Во 'Анексот на Регулативата' дефинирани се клучните тематски приоритети на финансирање со овој инструмент:

- Имплементација на меѓународната димензија на стратегијата 'Европа 2020' во сите три нејзини столба - економскиот, социјалниот и заштитата на животната средина;
- Олеснување и поддршка на економските и трговските односи на ЕУ со нејзините партнери, преку подобар пристап до пазарот, зајакната регулаторна соработка, поголема сигурност на инвестициите, заштита на интелектуална сопственост;
- Олеснување на поширокото разбирање и глобалната видливост на ЕУ и јакнење на нејзиниот профил, со промоција на нејзините вредности и интереси во партнерските земји по пат на јавна дипломатија, како и образовна и академска соработка.²²¹

Буџетот на овој инструмент за периодот 2014-2020г. изнесува речиси 1 млрд.евра.²²²

Сепак, традиционалната развојна помош за СП на ЕУ и понатаму е достапна, но, не на билатерална основа, туку во рамките на воспоставените интеррегионални партнерства. Така, Бразил и Мексико имаат пристап кон програмите за развојна помош во различни домени во рамките на ЕУ-СЕЛЈАК соработката, ЈАР во рамките на ЕУ-АУ и ЕУ-САДК соработката, Русија во рамките на програмите за прекугранична соработка.

4.7. Функции на стратегиските партнерства

За да можеме поизнијансирано да пристапиме кон анализа на постоечките СП и емпириските искуства од нивната имплементација, развивме една иницијална диференцијација на функциите, идентификувајќи ги следниве групи на функции на СП. Притоа, говориме за групи на функции, со оглед на тоа што во рамките на секоја генерална функција може да издвоиме повеќе супфункции кои што поблиску го определуваат одредено стратегиско партнерство и ни помагаат да ја разбереме неговата улога во дадениот контекст на билатерално, или, на системско ниво.

Управувачки функции. Оваа група на функции се однесува на интеракциите помеѓу единките на системот, односно, реферира на билатералните односи. СП се дизајнирани да дадат рамка за менаџирање на билатералните односи помеѓу ЕУ и трети земји - како во насока на нивно

²²¹ Ibid., Annex: Thematic Priorities under the Partnership Instrument

²²² Ibid., член 8

проширување, на нивно продлабочување, на консолидирање на практиките, така и кон генерално олеснување и забрзување на соработката. Тие треба да го олеснат остварувањето на економските интереси, пред сè, трговските и инвестициските. Но, соработката во СП не се исцрпува само со економските односи. Таа почнува со нив, се заснива на нив, и тие се неспорно клучниот дел на секое стратегиско партнерство. Но, стратегиските партнерства се дизајнирани да одат и отаде економијата. Тие треба да ги иницираат, постават и развиваат и безбедносните односи, како и соработката во вредносната димензија, како и да овозможат соодветно поврзување помеѓу различните подрачја. Станува збор за мошне сложени функции, затоа што треба да се обезбеди и одржи рамка за координирано одвивање дури и на шеесетина билатерални дијалози во рамките на одредени партнерства.

Структурни функции. Оваа група на функции се однесува на интеракциите на системско ниво, реферирајќи на улогата што ја имаат СП во однос на меѓународниот поредок, односно, во системот на меѓународни односи. Иако, инструмент на билатералната соработка, СП имаат функции и на дополнување и зајакнување на меѓународната соработка насочена кон градење на поредок заснован на ефективен мултилатерализам и глобално управување. Во овој контекст, тие може да се разберат како дел од структурната надворешна политика на ЕУ која што тежнее кон остварување на интересите на подолгорочен начин во рамките на нормативно заснован глобален поредок. Затоа, на оваа група функции може да се реферира и како на структурна функција на градење на систем на глобално управување преку мобилизирање и утилизирање на билатералните односи и инструменти за адресирање на релевантни меѓународни прашања.

Конституитивни функции. Станува збор за група на функции кои што ги овозможуваат интеракциите како такви, односно ја конституираат, реконституираат и одржуваат ЕУ како стратегиски актер способен за дејствување во меѓународните односи. За полесен аналитички третман на одделните стратегиски партнерства во истражувањето, оваа група на функции ја ситуираме во две подгрупи - легитимизациски и интегративни функции.

Легитимизациски функции. Со лансирањето и континуираното одржување на СП, ЕУ обезбедува една значајна функција на свое позиционирање, насочена кон себепрофилирање и градење перцепција за себе како глобален актер. Тоа се случува симултано на две нивоа, па, затоа може да говориме за интерни и екстерни легитимизациски функции. На внатрешен план, во рамките на ЕУ, односно, во диференцијацијата на Унијата како ентитет наспроти земјите членки и нејзиното позиционирање како двигател и управувач на процесите внатре во ЕУ врзани за градењето на

позициите кон стратегиските партнери. На надворешен план, низ развојот и натамошната институционализацијата на СП, ЕУ се профилира како посакуван стратегиски партнер, ги артикулира своите глобални амбиции, односно, се субјективизира на мапата на мултиполарниот поредок во настанување наспроти останатите меѓународни актери. Всушност, стратегиските партнерства функционираат како легитимизациски интеракции. СП се атрактивен и ефективен наратив наменет да наведе на дејствување и да произведе дејствување, како за надворешна, така и за внатрешна употреба. Во таа смисла, не станува збор за празна реторичка функција, туку за говорен акт, односно за перформативна употреба на јазикот.

Интегративни функции. Оваа група функции произлегува од потребите и обврските што ги продуцираат самите СП заради нивна успешна реализација. Самото поставување како субјект во СП бара од ЕУ поголемо ниво на кохерентност во употребата на различните инструменти кои што ѝ стојат на располагање во остварувањето на своите интереси. Дополнително, операционализацијата на ЗНБП преку инструментот на СП, бара продлабочување на политичката кохезија на Унијата и интензивирање на соработката помеѓу земјите членки во доменот на надворешната политика, односно, повисоко ниво на хармонизација на националните политики. Со оглед на фактот дека СП имаат сложена архитектура со голем број на дијалози на различни нивоа, самото нивно функционирање врши силен притисок внатре во ЕУ за поголема координација помеѓу нејзините институции и тела, како и помеѓу земјите членки. Дополнително, бидејќи СП покриваат мошне широк опсег на области и политики, ова претставува уште поголем предизвик. Во контекст на интегративната функција може да се забележи дека СП се и инструмент за постепено, внимателно трансферирање на надворешно-политичките интереси на земјите членки од национално на супранационално и меѓувладино ниво, што се гледа од фактот дека во СП се вградени и јасно видливи клучните национални интереси на најмоќните земји членки на Унијата. Се поставува прашањето: дали тоа ги компромитира стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП водејќи кон нивна инструментализација во функција на најмоќните земји членки, или, напротив, им дава соодветна тежина во смисла на тоа дека клучните дистинктивни национални интереси на земјите членки можат да бидат успешно вградени, интегрирани и реализирани низ инструментариумот на ЗНБП?

4.8. Одржливоста на стратегиските партнерства и можни насоки на нивниот натамошен развој како инструмент на ЗНБП

Анализата на СП, и како концепт, и како инструмент, детектира бројни недостатоци и неконзистентности, но, нашето истражување е фокусирано на функциите што СП ги вршат и се очекува да ги вршат. Затоа тие мора да се разгледуваат само во однос на целите на ЗНБП и нивната улога во остварувањето на тие цели. Односно, не нè интересира дали тие личат, туку дали вршат работа. Оттаму, за подобро разбирање на можностите што ги даваат, односно за нивна функционална проекција во наредниот период, како на корисна алатка упатуваме на моделот на Куклер. Во функција на поефективна употреба на СП во зависност од целите на ЗНБП, тој разви матрица за можните развојни опции на овој инструмент,²²³ идентификувајќи четири можни насоки за натамошниот развој на СП:

- Фузирање, при што ЕУ треба да развива подлабоки односи со само неколку стратегиски партнери врз основа на нивната геостратегиска важност и својата економска и политичка зависност од нив. Тоа подразбира многу тесен круг на земји кои што се од витално значење за ЕУ - најверојатно САД, Кина и Русија. Тоа накусо би значело водење на една типична реалполитика, заснована само на интересите, со маргинализирање на вредносните амбиции.
- Фокусирање, при што, исто така, ЕУ треба да развива подлабоки односи со помал број на одбрани стратегиски партнери, но, овојпат врз основа на заедничка нормативна визија на меѓународниот поредок и споделување на клучните вредности. Ова значи дека тие треба да бидат партнери кои што имаат консолидиран внатрешен демократски поредок и кои што го споделуваат уверувањето дека е потребен модел на глобално управување заснован на ефективен мултилатерализам.
- Дифузија, при што ЕУ наместо кон продлабочување на СП со помал број на партнери, треба да се насочи кон проширување на СП со оние трети земји кои што во актуелнава констелација имаат статус на регионални актери со средна сила, и покажуваат растечки економски и политички потенцијали, како, на пример, Индонезија, Нигерија, Турција, Египет, Аргентина, Пакистан. Фокусот на овие партнерства би бил ставен на интересите, без посебни амбиции на ЕУ за нормативно влијание врз нив и нивно приклучување кон нејзините вредности и нејзината глобална визија. Што значи, накусо, интересовно ориентирано проширување.

²²³ Keukeleire S. et al., 2011, "The EU Foreign Policy towards the BRICS and other emerging powers: Objectives and Strategies", *op.cit.*

- Разводнување, при што ЕУ треба да се насочи кон проширување на бројот на партнерства, но, во овој случај, кон нова група на релевантни трети земји кои што ги споделуваат европските вредности и се подготвени да дејствуваат во насока на градење на нормативен меѓународен поредок. Тоа значи, вредносно наместо интересовно ориентирано проширување. Целта на ваквото поврзување би била проширување на сојузништвата и балансирање, односно, контратежа на трендот на растот на авторитарност, суверенизам и тврда мултиполарност кои што служат и како алтернативен нормативен наратив за меѓународно поврзување и дејствување, што го предводат двата стратегиските партнери на ЕУ - Кина и Русија.²²⁴

Нашето истражување на поединечните стратегиски партнерства низ точно дефинираните параметри очекуваме да даде појасна слика за насоката на развој на СП. Сепак, и пред консултацијата со емпириската евиденција можеме да констатираме дека ваквата матрица покажува какви се можности нудат СП. Се разбира, како и секоја идеалтипска конструкција, таа е прилично натегната, но, јасно укажува и на проблемите и на можностите. Стратегиските партнерства се извонредно благодарен инструмент кој што ја дава толку неопходната флексибилност во надворешната политика. Но, нивната употреба не може да супституира отсуство на стратегиска ориентација, односно, кажано со потрадиционален речник - да го замени формулирањето на голема стратегија на Унијата. Можеби кај бриселската еврократија постоеше надеж дека самата зачестена и рутинизирана употреба на СП и нивното ширење, и по бројност и по опфат, ќе доведе до нужна консолидација на практиките која што ќе послужи како сигурна водилка за понатамошниот развој. Но, после повеќе од еднодецениска употреба на овој инструмент таквата надеж веќе се изјалови. Практиката на СП покажува таков интензивен диверзитет, што е сосема јасно дека од неа не може да се изнедри стратегија, односно, дека самиот инструмент или неговото користење не може да претставува стратегија. Во таа смисла придавката стратегиски може само да залажува. Тоа нè враќа на суштинската опсервација на ван Ромпуј - дека ЕУ има стратегиски партнерства, и сега и треба стратегија. „Вистинска стратегиска употреба на стратегиските партнерства значи нивна употреба во функција на надворешната политика на Унијата. Оттаму, таа мора да се заснова на темелна проценка на интересите на ЕУ во различните региони на светот и на јасна дефиниција на своите цели во однос на нив. Истовремено, ЕУ треба да направи приоритизација на своето дејствување во соочувањето со глобалните предизвици токму во функција на остварување на нејзините витални интереси. И така идентификуваните приоритети да ги вгради во стратегиските партнерства. Без стратегија, стратегиските партнерства бргу ќе

²²⁴ Ibid., pp.29-30

станат нерелевантни.²²⁵ Останува времето да покаже дали штотуку донесената 'Глобална стратегија' ќе ја овозможи таа толку неопходна рамка за оптимизирање на ефектот на стратегиските партнерства.

4.9. Останати стратегиски партнерства на Европската Унија

Во дискурсот на ЕУ квалификативот стратегиски партнерства се употребува и за означување на односите на ЕУ со одредени групи на земји, географски региони, регионални и меѓународни организации. Тоа внесува дополнителна конфузија околу дистинктивноста на стратегиските партнерства и како концепт и како инструмент.

Во ревидираната безбедносна стратегија од 2008г., во поглавјето 'Партнерства за ефективен мултилатерализам' посебно значење се дава на СП со другите глобални и регионални меѓународни организации. На прво место се ставени ОН како темел на системот на меѓународни односи, при што се укажува на конкретната ЕУ поддршка и учество во сите 16 операции за одржување на мирот на ОН актуелни во тој момент, и особено се истакнува дека „сè што има преземено ЕУ во доменот на безбедноста е поврзано со целите на ОН“.²²⁶ Во рамките на стратегиското партнерство помеѓу ЕУ и ОН развиени се повеќе цврсти институционални партнерства со специјализираните тела и организации на ОН или произлезени од него.²²⁷ Натаму, се констатира потребата од натамошно јакнење на стратегиското партнерство со НАТО, „со подобра оперативна координација и целосно почитување на автономијата во носењето одлуки на двете организации“.²²⁸ Исто така, се истакнува напредокот во продлабочувањето на односите со ОБСЕ. Безбедносните параметри сфатени најшироко, во рамките на идентификуваните безбедносни закани во ЕБС и ИИЕБС, се централни за стратегиските партнерства со другите глобални и регионални меѓународни организации. Тоа особено се однесува на соработката со НАТО во широк спектар на безбедносни прашања, со ОН во кризниот менаџмент, со ОБСЕ во реформите на безбедносниот сектор.

Стратегиските партнерства на ЕУ со групи на земји и региони се најмногу фокусирани на економската и развојната соработка. Досега се воспоставени три вакви СП. Стратегиското партнерство со Африканските земји е материјализирано преку две рамки за соработка. Првата се

²²⁵ Renard T. and Biscop S., 2010, "A Need for Strategy in a Multipolar World: Recommendations to the EU after Lisbon", *Security Policy Brief*, No.5, Egmont, Brussels, pp.3-4

²²⁶ European Council, 2008, "Report on the Implementation of the European Security Strategy", *op.cit.*, p.461

²²⁷ Како со МОТ, ИОМ, УНДП, СЗО, УНХЦР, УНЕСКО.

²²⁸ European Council, 2008, "Report on the Implementation of the European Security Strategy", *op.cit.*, p.461

однесува на соработката помеѓу ЕУ и АКП земјите (Африкански, Карипски и Пацифички). Таа датира уште од 1975г. со Конвенцијата од Ломе, за потоа, во 2000г. да биде надградена со Договорот од Котону.²²⁹ Втората, понова рамка, која се однесува само на Африка, добива сè поголемо значење. Таа е институционализирана преку 'Заедничката стратегија ЕУ-Африка' од 2007г., донесена на првиот интеррегионален самит ЕУ-Африка.²³⁰ Квалификативот СП го носи и меѓурегионалната соработка помеѓу ЕУ и ЗЕЛАК.²³¹ ЕК ги означува инвестициите како „клучен столб на ЕУ-ЗЕЛАК односите“.²³² На последниот бирегионален самит одржан во 2015г. е донесен 'Акциски план' со кој што, меѓу другото, партнерите се обврзуваат на унапредување на регулаторната рамка во функција на раст на инвестициите и обезбедување правна сигурност на инвеститорите.²³³ Соработката е особено развиена за прашањата кои се тесно поврзани со миграциите и со борбата против организираниот криминал. Еден период, називот СП се користеше и за односот помеѓу ЕУ и групата земји од Медитеранот и Блискиот Исток. Ова СП беше промовирано во 2004г., но, само неколку години подоцна, во 2008г. се трансформираше во нов аранжман наречен 'Унија за Медитеранот', и оттогаш престана и формалното реферирање на односите помеѓу ЕУ и овој регион како на СП, а односите на ЕУ и земјите членки со 15-те земји од јужниот и источниот Медитеран се адресираа низ новоформираната меѓувладина организација.²³⁴

Овие не-билатерални стратегиски партнерства не се предмет на анализа во ова истражување, но, одредени значајни елементи кои што влијаат или резултираат од функционирањето на анализираните билатерални СП ќе бидат третирани на соодветен начин. Во таа смисла, посебен интерес предизвикува односот помеѓу стратегиските партнерства на ЕУ со државни актери и со други регионални организации, т.н. интер-регионални партнерства на Унијата. Во последниов период ЕУ преферира и форсира СП со државите на сметка на СП со регионите и регионалните организации каде што припаѓаат тие држави. Тоа може да се интерпретира како индикатор за смирување на силните мултилатерални амбиции на ЕУ, на сметка на прилагодување кон императивите на реалполитиката. Но, тоа го отвора и прашањето дали ЕУ на овој начин со

²²⁹ European Commission, 2010, "The Cotonou Agreement", EC, Brussels.

²³⁰ Council of the EU, 2007, "A Joint Africa-EU Strategy", Lisbon 9 December, 16344/07. Стратегијата е фокусирана на осум области на соработка: мир и безбедност; демократско владеење и човекови права; регионална економска интеграција, трговија и инфраструктура; климатски промени; реализација на МРЦ; миграции, мобилност и вработување.

²³¹ Во оваа регионална организација основана во 2010 г. членуваат вкупно 33 држави од регионите на Јужна и Централна Америка и Карибите. Досега се одржани два самити ЕУ-ЗЕЛАК на највисоко ниво, во 2013 и 2015г. Овој ЕУ-ЗЕЛАК формат го наследи претходниот ЕУ-ЛАК формат во рамките на кој што се одржани шест самити.

²³² European Commission, 2013, "Memo", MEMO/13/15, Brussels, 18 January 2013.

²³³ EU-CELAC, 2015, "Action Plan", EU-CELAC Summit, Brussels, 10-11 June 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/11-eu-celac-summit-brussels-declaration/>> посетено 14.10.2015, p.21. Акцискиот план проектира соработка во повеќе области меѓу кои: наука, истражувања, иновации и технологија; одржлив развој; климатски промени; енергија; регионална интеграција; миграции.

²³⁴ Повеќе види на <<http://ufinsecretariat.org/>>

форсирање на билатералните аранжмани со одредена регионална сила ја демотивира, односно, влијае негативно на регионалната интеграција според нејзиниот модел. Дали тоа значи и слабеење на капацитетот за проекција на својот интегративен модел во останатите делови на светот, односно слабеење на нормативната моќ на ЕУ? „Главниот фокус на ЕУ сега е на работењето со билатералните стратегиски партнери понезависно во однос на борегионалната поставеност, но, сепак не без поврзаност со неа“.²³⁵

Паралелно со СП на ЕУ со трети земји, функционираат и билатералните стратегиски партнерства на одделни земји членки на ЕУ со истата трета земја. Така, дури десет земји членки на ЕУ имаат одделни билатерални стратегиски партнерства со Кина, пет земји членки со Русија, седум со Бразил, а три со Индија. Овие факти дополнително ги акцентираат проблемите со координацијата и конзистентноста, а циниците би можеле да кажат и воопшто постоењето на единствена политика на ЕУ кон одредени трети земји.

²³⁵ Hess N., 2012, “EU Relations with ‘Emerging’ Strategic Partners: Brazil, India and South Africa”, GIGA Focus, Number 4, German Institute of Global and Area Studies, Hamburg, p.4

ДЕЛ II: ИСТРАЖУВАЊЕ НА МУЛТИДИМЕНЗИОНАЛНОСТА И МУЛТИФУНКЦИОНАЛНОСТА НА СТРАТЕГИСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА НА ЕУ

5. Димензии и домени на анализа на стратегиските партнерства

Како што појаснивме во воведот, стратегиските партнерства на ЕУ ги анализираме во три димензии, преку 13 единици на анализа, односно, домени на билатерална соработка:

- економска димензија - преку трговската и инвестициската соработка;
- безбедносна димензија - преку соработката во соочувањето со идентификуваните безбедносни закани во стратегиските документи на ЕУ - тероризмот, пролиферацијата на ОМУ, неуспешните држави, регионалните конфликти, организираниот криминал, сајбер безбедноста, енергетската безбедност, климатските промени, и миграциите;
- вредносна димензија - преку соработката во човековите права и демократијата.

Низ деталната анализа на билатералните интеракции во секој од домените треба да ги детектираме и разбереме функциите што стратегиските партнерства ги вршат во контекстот на билатералната соработка, и на системско ниво во контекст на актуелниот меѓународен поредок. Предмет на најдетален интерес ќе биде безбедносната димензија преку девет единици на анализа кои соодветствуваат на дефинираните безбедносни закани во стратегиските документи на ЕУ.

За таа цел, пред сè, мора да ги разбереме и соодветно контекстираме домените кои што се предмет на анализа, нивното значење во рамките на ЕУ и нивната екстерна проекција, односно, материјализирање во меѓународната соработка. Затоа, тргнуваме од тоа како ЕУ го разбира секој од домените. Потоа, каков и колкав степен на интеграција постои во дадениот домен. Понатаму, дали и каква стратегија развила Унијата во однос на тој домен. За финално да видиме како ЕУ ја артикулира таа своја дефинирана стратегија за дадениот домен во своите екстерни односи, со посебен акцент на стратегиските партнери.

5.1. Економска димензија на стратегиските партнерства

5.1.1. Трговија и инвестиции

Како најголема економија во светот, без сомнение, ЕУ има статус на трговска супер сила. Според последните достапни консолидирани показатели за 2014г., ЕУ учествува во светскиот БДП (според ППП) со 17,1%, пред Кина со 16,6% и САД со 15,9%.²³⁶ Во глобални рамки ЕУ е и најголем извозник и најголем увозник на стоки и услуги земени заедно. Кога станува збор за трговијата со стоки во светот, ЕУ има најголем удел од 14,8%, пред Кина со 14,2% и САД со 13,3% (според консолидираните податоци за 2014г.). Во трговијата со услуги ЕУ е уште посупериорна. Нејзиниот удел изнесува 23,5%, пред САД со 15,3% и Кина со 8%.²³⁷ ЕУ е најголем трговски партнер за 80 земји, а втор најголем партнер за уште други 40 земји.²³⁸

Во однос на странските директни инвестиции (СДИ) ЕУ претставува дестинација број 1 со постигнати 523 млрд.евра во 2013г. ЕУ е, исто така, и најголем извор на СДИ со пласмани од 477 млрд.евра во 2013г.²³⁹

Иако овие бројки изгледаат одлично, трендовите зад нив не се розови. Така, ако се направи споредба со состојбите од пред само 10 години, учеството на ЕУ во светскиот БДП во 2004г. изнесувало 22,6 % за во 2014г. да падне на 17,1%. И падот на останатите високо развиени економии е сличен, на САД од близу 20% на близу 16%, на Јапонија од 6% на 4%. Истовремено, учеството на Кина во светската економија во истиот период расте од 9% на 16,6%, а на Индија од 4% на 7%.²⁴⁰ Овие трендови говорат за тектонските економски промени на глобално ниво. Глобализацијата, низ процесите на економска либерализација и брз технолошки развој, овозможи стоките, услугите, капиталот, компаниите и луѓето да се движат побрзо и полесно. Експлозивниот раст на новите силни економски актери донесе исклучително зголемена и заострена конкуренција, проследена со општ тренд на отворање на економиите. На пример, во периодот 2001-2013г. просечната царинска стапка во Кина падна од 15,3 на 9,4%. Сличен тренд е регистриран и во останатите растечки економии како Индија и Бразил.

²³⁶ European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", Brussels, p.65

²³⁷ Ibid., pp. 18-20

²³⁸ European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", Brussels, p. 7

²³⁹ <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/economic-globalization-indicators/indicators/foreign-direct-investments>> посетено 18.07.2016.

²⁴⁰ International Monetary Fund, 2015, "World Economic Outlook", Washinton DC.

Оттаму, за да одговори соодветно на брзите промени во економското окружување ЕУ во документот 'Глобална Европа' изготвен од ЕК во 2006г. како своја клучна цел го дефинира одржувањето и зголемувањето на својата конкурентност во рамките на глобалната економија. „Потребно е ЕУ да ги адаптира инструментите на трговската политика на новите предизвици, да вклучи нови партнери, да осигура дека Европа ќе остане отворена кон светот, а останатите пазари отворени кон неа“.²⁴¹ За таа цел, во 'Акцискиот план' кој што е составен дел од оваа трговска стратегија се предвидува активно дејствување на два фронта - преку мултилатерална соработка и преку билатерални договори за слободна трговија со трети земји и региони. Притоа, централно место му се дава на мултилатералниот трговски систем на СТО како најефикасен начин за ширење и управување со трговијата во корист на сите учесници и како единствена рамка за решавање на споровите. „ЕУ има стратегиски интерес во развивањето на меѓународни правила и соработката за политиките на конкурентност за да ги заштити европските компании на пазарите на трети земји од нефер државно субвенционирање“.²⁴² Поради сложеноста на мултилатералното преговарање и застоите во последната преговарачка рунда од Доха, ЕК во овој Акциски план многу повеќе простор и внимание посветува на билатералните договори за слободна трговија. „Многу клучни прашања, вклучително инвестициите, јавните набавки, конкуренцијата, други регулаторни прашања и правата на интелектуална сопственост, кои во овој период остааа надвор од рамката на СТО, може да бидат адресирани преку ДСТ“.²⁴³ Така, прецизно се упатува на потребата од проширување на постојните и склучување на нови билатерални трговски договори со трговските партнери на ЕУ, при што се даваат насоки за натамошниот развој на трговските односи, како од аспект на географскиот опфат, така и од содржински аспект, со вклучување на сите прашања кои што не може да се третираат на мултилатерално ниво. Како што сугерира и насловот на оваа стратегија, стратегиска цел на ЕУ е да обезбеди глобален трговски опфат. Оттаму, таргетирани се сите важни нови и растечки пазари, од најголемите азиски пазари како Кина и Индија, земјите на АСЕАН и Јужна Кореја, преку пазарите во Централна и Латинска Америка, па сè до африканските пазари.²⁴⁴ Притоа, се вели дека „клучни критериуми за склучување на нови ДСТ треба да бидат пазарниот потенцијал (економската големина и растот) и нивото на заштита против европскиот извоз“.²⁴⁵ Одлуката за отпочнување на преговори се носи засебно за секој случај и се заснова на

²⁴¹ European Commission, 2006, “Global Europe: Competing in the World”, External Trade, Brussels, p.2

²⁴² Ibid., p.10

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ Ibid., pp.10-14

²⁴⁵ Ibid., p.13

наведените економски критериуми, но, и на подготвеноста на партнерите и поширокиот политички контекст.²⁴⁶

Но, бројките за глобалната конкурентност на ЕУ покажуваат дека, дури и по економската и финасиската криза од 2008г., ЕУ стои мошне солидно. Така, во 2014г. уделот на ЕУ во вкупниот извоз на глобално ниво изнесува нешто над 15% споредено со 2000г. кога изнесувал 16%. Истата таа 2000г. уделот на САД изнесувал исто така 16%, но денес е намален на само 11%. Уделот на Јапонија, пак, од 10% во референтната 2000г. се намалил на само 4,5% во 2014г. Истовремено, уделот на Кина во истиот период пораснал од 5% на 15%.²⁴⁷ Овие бројки, како и оние за уделот во светската економија наведени погоре, доволно говорат за тектонските потреси во глобалната економија во последниве неполни две децении и за силниот глобализациски притисок врз конкурентноста на глобалните економски актери. Но, и јасно покажуваат дека наспроти бројните критики на сметка на бавноста и нефлексибилноста на ЕУ, Унијата покажува најголема прилагодливост на глобализацијата споредено со останатите развиени земји. Тоа, покрај капацитетот за адаптација, покажува дека стратешката ориентација на ЕУ во делот на нејзината трговска и инвестициска политика е сосема добро дефинирана.

Но, улогата на трговијата за економскиот раст на ЕУ ќе биде уште поважна и во иднина. Се проценува дека во периодот до 2030г. приближно 90% од вкупниот економскиот раст во светот ќе се генерира надвор од Европа. Оттаму, приоритет за ЕУ е да ги зајакне, прошири и продлабочи своите трговски и инвестициски односи со бројните нови центри на светскиот економски раст.²⁴⁸ Всушност, се аргументира дека ЕУ во натамошниот раст на трговијата, односно ширење на своите пазари треба да гледа шанса за излез од кризата. Во таа насока за ЕУ е извонредно важна отвореноста на пазарите. Во контекстот на глобализацијата отворените пазари се извор на сила за Унијата. „Економската отвореност е од витално значење за креирањето на работни места и економскиот раст во ЕУ и за нејзината меѓународна конкурентност... ЕУ мора да го отфрли протекционизмот“, се порачува јасно во стратегијата од 2006г.²⁴⁹ Бидејќи самата ЕУ е огромен пазар, таа отворањето на својот пазар го условува со отворањето на актуелните и потенцијалните атрактивни пазари. Притоа, пазарите на нејзините стратешки партнери се од огромно значење, поради нивната големина, раст и потенцијали. Кога се разговара за отвореноста на пазарите треба да се подвлече дека тоа не е статична цел или состојба која треба да се достигне. Повеќе се работи

²⁴⁶ Ibid., p.12

²⁴⁷ European Commission, 2015, “Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy”, *op.cit.*, p.9

²⁴⁸ Ibid., p.8

²⁴⁹ European Commission, 2006, “Global Europe: Competing in the World”, *op.cit.*, p.5

за процес на континуирано отворање на одредени нивоа на пазарите. Така, отворањето на пазарите за трговија со стоки е само една етапа. Од извонредно значење е отворањето на пазарите за услуги, па, понатаму, за инвестиции. Кажано поинаку, трговските односи се разбираат и поставуваат многу пошироко со цел да се постигне што поголема и суштинска, а не само делумна и ограничена отвореност на пазарите. Додека порано трговските преговори се сведуваа на прашањата на царините и квотите, денес тие покриваат широк опсег на политики, при што трговската политика има улога и во унапредувањето на одржливиот развој, доброто владеење и почитувањето на човековите права, како и во обезбедувањето стабилни и предвидливи легални рамки. Отворањето на пазарите се одвива постепено и фазно и во рамките на еден сегмент. Така, на пример, кај стоките, првично се работи на намалување и укинување на царинските давачки. Па, потоа, на намалувањето и елиминирањето на бројните не-царински бариери кои што се врзани за постоењето на различни стандарди во рамките на различните пазари за исти типови на стоки, процес кој што е извонредно сложен и осетлив, и кој што сè уште трае и со партнерите со кои што ЕУ има највисок степен на трговска соработка и отвореност, како САД и Канада.

Натамошен важен елемент е градењето на јасни регулаторни рамки. ЕУ на ова прашање посветува извонредно внимание. Во трговската стратегија од 2015г. истакната е потребата од зајакната регулаторна соработка како начин за надминување на т.н. регулаторна фрагментација која носи огромни непотребни трошоци за економските оператори. Притоа, се констатира дека иако е полесно адресирањето на овие прашања во рамките на билатералните договори, сепак, регионалните и глобалните, односно, мултилатералните решенија имаат поголемо влијание. На едно поопшто ниво, градењето јасни регулаторни рамки е најдиректно поврзано со правната сигурност на пазарите, односно, со предвидливоста и стабилноста на вкупните услови на трговското и економското работење. Затоа, стратегијата предвидува адресирање на регулаторната соработка како приоритет во трговските преговори на ЕК.²⁵⁰

Она што е многу значајно е што и самите трговски односи, разбрани дури и во нивната сеопфатност, ЕУ тежнее да ги стави во уште поширок контекст, односно, да ги врзе со прашањата на животната средина, стандардите за условите на трудот со кој што се создаваат стоките и услугите наменети за трговија, односно, правата на работниците, особено прашањата на женскиот и детскиот труд, како и состојбите на човековите права. Ваквото проширување на разбирањето на

²⁵⁰ European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", *op.cit.*, p.13

трговските односи, преговорите врзани за нив ги прави уште покомплексни и меѓузависни со редици други прашања од билатералните односи помеѓу ЕУ и нејзините партнери.

ЕУ има ексклузивна надлежност во трговската политика. Овој домен е во целосна супранационална надлежност. Земјите членки не можат паралелно или самостојно да развиваат било какви трговски односи со трети земји. Клучна улога во овој домен има ЕК која што ги иницира и води преговорите, врз основа на насоките дадени од СЕУ. За процесот на преговорите ЕК редовно ги известува СЕУ и ЕП. Советот ги одобрува резултатите од преговорите со квалификувано мнозинство, а ЕП дава согласност на постигнатите договори. Со ДЛ, ЕУ доби уште позасилени надлежности особено во делот на заштитата на инвестициите.²⁵¹ Веќе со документот на ЕК од јули 2010г. се операционализираат овие одредби и се дефинираат насоки за изградба на целосно заокружена меѓународна инвестициска политика на ЕУ, проследена со Регулатива за уредување на преодните аранжмани во однос на постоечките билатерални инвестициски договори на земјите членки на ЕУ со трети земји.²⁵² Со тоа, и оваа сложена и чувствителна област станува составен дел на трговските преговори и договори.

Новата трговска стратегија на ЕУ од октомври 2015г. говори за три столба на европската трговска политика: ефективност, транспарентност и вредносна заснованост.²⁵³ Реферирајќи на потребата од поефективна трговска политика стратегијата укажува на нужноста за подобро разбирање на меѓузависноста и обезбедување на местото на ЕУ во глобалниот синџир на создавање додадена вредност. Затоа е потребна холистичка трговска политика, која што оди многу понатаму од прашањата на царинските и не-царинските бариери и која што треба да се фокусира на:

- Унапредување на трговијата во областа на услугите - затоа што речиси 70% од БДП и од вработувањата во ЕУ се во секторот на услугите. Засилен и од брзиот технолошки раст извозот на услуги од ЕУ е дуплиран за последниве десет години и сега достигнува 40% од вредноста на извозот на стоки од Унијата.
- Вклучување на јавните набавки во трговските односи - се проценува дека трошењата на јавни набавки зафаќаат 15-20% од БДП на глобално ниво, при што инфраструктурните инвестиции и останатите крупни јавни набавки ќе бидат главни двигатели на економскиот раст во наредните

²⁵¹ Во чл.207 странските директни инвестиции се дефинираат како област која потпаѓа под заедничката трговска политика. Со чл.206 прогресивното укинување на ограничувањата во меѓународната трговија и на странското директно инвестирање се дефинираат како едни од целите на воспоставената царинска унија. European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *op.cit.*

²⁵² European Commission, 2010, "Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards a comprehensive European international investment policy", COM(2010) 343 final, Brussels, 7.7.2010.

²⁵³ European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", *op.cit.*

години и во развиените и во растечките економии. Оттаму, од клучно значење за Унијата е европските компании да не бидат изложени на дискриминација и разни ограничувања на пазарите на нејзините трговски партнери. Затоа ЕУ настојува да обезбеди еднаков пристап на пазарот на јавни набавки за своите компании, пред сè, преку билатералните трговски договори.

- Олеснување на дигиталната трговија - токму како најголем глобален извозник на услуги Унијата може најмногу да профитира од отворањето на дигиталните пазари преку регулаторна соработка и хармонизација на стандардите.
- Заштита на иновациите - преку вклучување на целиот спектар права од интелектуална сопственост во билатералните и мултилатералните трговските односи на ЕУ.
- Обезбедување на пристап до енергијата и суровините - земајќи ја предвид силната зависност на ЕУ од увозот на ресурси, ова прашање е од критично значење за европската конкурентност. Оттаму, стратегијата предвидува секој трговски договор на ЕУ да содржи поглавје врзано за пристапот до енергијата и суровините.
- Поддршка на мобилноста и легалните миграции - преку надминување на разните рестрикции на движењето на професионалците кое што ја отежнува трговијата во услужните сектори на кои што им е потребна високо професионална поддршка.²⁵⁴

Како исклучително важно прашање, односно, како втор столб на оваа стратегија се третира транспарентноста. Ова преставува изнуден одговор по бројните и жестоки критики врз ЕК за целосната нетранспарентност со која што се водеше процесот на преговори за најобемниот и најсеопфатен трговски и инвестициски договор досега - Трансатланското трговско и инвестициско партнерство (ТТИП). Од една страна, јавноста во многу земји членки е исплашена дека овој договор претставува сериозна закана за европскиот социјален и регулаторен модел. Од друга страна, граѓаните се чувствуваат немоќни да извршат притисок врз своите влади бидејќи со ДЛ надлежноста за заштитата на инвестициите и разрешувањето на споровите врзани со нив е префрлена на супранационално ниво. Во обид да одговори на овие оправдани реакции ЕК во оваа стратегија се обврзува на соработка и континуирано информирање за развојот на преговорите на сите чинители во поширокиот процес - земјите членки, ЕП, цивилното општество, со цел да се обезбеди демократски надзор и отчетност во водењето на трговската политика на ЕУ.²⁵⁵

Како клучно за трговската политика на ЕУ се појавува уште едно многу чувствително прашање од неекономска природа - прашањето на местото и улогата на европските вредности во нејзината

²⁵⁴ Ibid., pp.10-14

²⁵⁵ Ibid., pp.18-19

трговска политика. Оттаму, како трет столб на оваа стратегија е дефинирано дека трговската и инвестициската политика треба да се засновани на вредности. „Додека трговската политика мора да носи раст, работни места и иновации, таа, исто така, мора да биде конзистентна со принципите на Европскиот модел... Таа мора да ги унапредува и брани европските вредности“.²⁵⁶ Тоа, првенствено се однесува на целосната заштита на граѓанинот како потрошувач од сите аспекти - покрај квалитетот на производот или услугата, и заштитата на животната средина, заштитата на стандардите врзани за трудот. Во стратегијата експлицитно се бара трговската агенда на ЕУ не само да ги штити, туку и да ги унапредува доброто владеење и човековите права. Се разбира, ова треба да се прави во блиска координација со останатите европски политики, пред сè, надворешната и политиката на развојна соработка. Притоа, особен акцент се става на дизајнирањето и користењето на трговските договори во борбата против корупцијата.²⁵⁷ Што се однесува до заштитата на човековите права, треба да се истакне дека ова прашање растечки и конзистентно се инкорпорира во трговската политика на ЕУ - тоа е дел од ДСТ, како и од Општиот преференцијален систем (ОПС) наменет за неразвиените економии, каде што во случај на нарушување на човековите права се губи повластениот трговски статус во односите со ЕУ.

Односите со стратегиските партнери во овој домен ЕУ ги уредува преку мултилатерални и преку билатерални договори. Мултилатералното ниво во сите референтни документи на ЕУ се дефинира како прв избор во регулацијата на трговските односи. Притоа, централно место зазема СТО како единствена меѓународна организација која што ја регулира меѓународната трговија. СТО има три клучни функции: служи како широк мултилатерален форум за водење трговски преговори; како сет на 60-тина трговски договори со обврзувачки карактер ја следи нивната имплементација и почитување од страна на земјите потписнички; и, ги решава настанатите трговски спорови, односно има функција на меѓународен трговски суд.²⁵⁸ ЕУ е силно насочена кон јакнењето и натамошното надградување на централната улога на СТО во глобалниот трговски систем. Но, работите не зависат само од ЕУ. Долги години постоеше сериозен застој во работата на СТО, во рамките на т.н. Развојна рунда од Доха. Поради тоа, ЕУ се повеќе се ориентира кон билатералните ДСТ. Притоа, ЕУ гледа на овие договори двозначно: од една страна, преку нив ги задоволува своите потреби за ширење на нови и продлабочување на постојните пазари, а од друга, ги користи како „лабораторија за глобална трговска либерализација“, трудејќи се да ги дизајнира на начин кој

²⁵⁶ Ibid., p.7

²⁵⁷ Ibid., pp.20-26

²⁵⁸ За останатите важни функции на оваа единствена меѓународна трговска организација каде што членуваат 163 држави, повеќе види на: <<https://www.wto.org/>>

што би овозможил нивно вградување во идните мултилатерални договори, односно, нивно ситуирање и во проектираната мултилатерална трговска архитектура.²⁵⁹ Така, во стратегијата од 2006г. ДСТ се разбираат како надградба на правилата на СТО во „зафаќањето со прашањата кои се уште не се подготвени за мултилатерални дискусии, подготвувајќи го теренот за наредното ниво на мултилатерална либерализација“.²⁶⁰ Инаку, сите стратегиски партнери на ЕУ се членки на СТО.

Многу значаен мултилатерален форум претставува и Конференцијата за трговија и развој на ОН (УНКТАД), како специјализирано меѓувладино тело на ОН. Оваа организација е најзаслужна за креирањето и имплементацијата на ОПС со кој што од 1971г. на најнеразвиените земји им се овозможува бесцарински извоз, или извоз по најниски царински стапки на нивните производи на пазарите на развиените земји, односно, привилегиран пристап до нив.²⁶¹

Билатералните договори за слободна трговија се клучен инструмент на трговската политика на ЕУ, особено по застојот на развојната рунда од Доха. ЕУ има убедливо најголема бројка на важечки ДСТ (речиси половината од оние кои се регистрирани при СТО) во споредба со било кој друг трговски актер. Во однос на степенот на развиеноста на трговските партнери на ЕУ можеме да разликуваме главно три типа на ДСТ: ДСТ со развиените земји, со растечките економии и со најнеразвиените земји. За анализата на СП релевантни се трговските договори со развиените земји како САД, Канада и Јапонија, и со растечките економии каде спаѓаат останатите СП на ЕУ.²⁶²

Со билатералните трговските аранжмани со поединечни трети земји или региони се уредуваат повеќе различни сектори и прашања при што нивниот опсег и длабочина се разликуваат од случај до случај. Обично, во нив се содржани прецизни временски рокови за намалување или укинување на царините за поединечните дефинирани производи или групи на производи; различни не-царински бариери кои што се движат од заштита на интелектуалните права, преку разни санитарни и фито-санитарни стандарди, па се до јавните набавки; регулацијата на потеклото на стоките. Од аспект на ЕУ со овие договори клучно е да се таргетираат и намалуваат или елиминираат бариерите во дадената земја како извозен пазар за ЕУ. Преговорите за овие договори траат повеќе години и се водат и на формални рунди на преговори, но, и по пат на неформални косултации.

²⁵⁹ European Commission, 2015, “Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy”, *op.cit.*, p.29

²⁶⁰ European Commission, 2006, “Global Europe: Competing in the World”, *op.cit.*, p.12

²⁶¹ ОПС овозможи еден помал дел земји успешно да ја надминат неразвиеноста и да се интегрираат полноправно во светскиот трговски систем. Поголем дел од земјите, за жал, продолжија да заостануваат и покрај ваквиот привилегиран пристап до пазарите на развиени земји. Во 2014г. ОПС се реформираше со цел уште повеќе да се фокусира токму на најнеразвиените земји (со таков статус во тој момент беа дури 88 држави).

²⁶² За неразвиените земји ЕУ го употребува споменатиот ОПС, при што Унијата обезбеди и дополнителни бенефиции за дел од групата на најнеразвиени земји со тоа што на 49 од нив, преку механизмот ОПС+, им овозможува целосно отворен пазар, без никакви царини и ограничувања со квоти, за сите производи освен оружје и муниција.

Амбициозната ЕУ агенда за натамошна трговска либерализација и отворање на пазарите е изложена на силни критики од два правци. Од таборот на европските протекционисти се аргументира дека ваквото агресивно отворање на европскиот пазар резултира со нелојална конкуренција за европските производители преку дозволувањето на евтин увоз. Од друга страна, ЕУ се критикува дека со својата агресивна потрага и пенетрација во нови пазари ги уништува локалните економии и локалните работни места и на тој начин наместо да го помага развојот, создава бесперспективност во тие подрачја. Како и да е, отворањето на пазарите и борбата против протекционизмот останува клучна определба на ЕУ.

Од посебен интерес во нашето истражување е и нивото на вклученост на стратегиските партнери на ЕУ во регионални економски интеграции, како и нивото на бирегионална, односно, интеррегионална трговска соработка помеѓу ЕУ и регионалните организации каде што членуваат стратегиските партнери на Унијата.

5.2. Безбедносна димензија на стратегиските партнерства

5.2.1. Тероризам

ЕУ го идентификува тероризмот како една од клучните закани во ЕБС од 2003г., како и во 'Стратегијата за внатрешна безбедност' од 2010г.²⁶³ Во ЕБС се вели дека тероризмот претставува „растечка стратегиска закана за Европа во целина... Европа е цел а воедно и база за тероризмот... кој по својат опфат е глобален и поврзан со насилниот верски екстремизам“.²⁶⁴ Непосредно по донесувањето на ЕСБ, земјите членки беа изложени на поголеми терористички напади, во Мадрид во март 2004г. и во Лондон во јули 2005г. Во првиот годишен 'Извештај за состојбата и трендот на тероризмот' на Европол од 2007г. се констатира дека „ЕУ како политичка институција се повеќе се идентификува како симбол и веќе станува објект на закана и цел на терористите“.²⁶⁵ Со текот на годините заканите еволуираа и во географски поглед - од подрачјата во Авганистан и Пакистан, извориштата на терористичките закани доаѓаа се поблиску до границите на ЕУ, во регионот на Сахел и во Сирија.

²⁶³ European Union, 2010, *Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model*, op.cit.

²⁶⁴ European Council, 2003, *European security strategy*, op.cit., pp. 9-10

²⁶⁵ European Police Office, 2007, "EU Terrorism Situation and Trend Report 2007", The Hague, p.36

Конструкцијата на политиката на ЕУ во борбата против тероризмот започна во јуни 2002г. со усвојувањето на 'Рамковната одлука за борба против тероризмот', каде што се врши усогласување на соодветната легислатива на земјите членки.²⁶⁶ Со неа се воведе и Европскиот налог за апсење кој што многу ја олесни оперативната работа во борбата против тероризмот. На оваа одлука ѝ претходеа и повеќе конкретни мерки предвидени со Акцискиот план за борба против тероризмот донесен во септември 2001г. како непосредна последица на нападите во САД.²⁶⁷ Всушност, терористичките напади од септември 2001г. претставуваа повик за будење и на ЕУ, и се своевиден меѓник во пристапот на Унијата кон терористичките закани. Веќе во февруари 2002г. е основан Евроцаст чија што основна задача е да ја олесни и да ја направи поефективна соработката помеѓу земјите членки во обвинителско-судското процесирање на случаите во овој домен.

Во ноември 2005г. е донесена 'Стратегијата на ЕУ за борба против тероризмот' како клучен референтен документ на ЕУ во овој домен.²⁶⁸ Стратегијата е усвоена во периодот на претседавање на ОК и документот по својата структура и поставеност е направен по урнек на националната стратегија во борбата против тероризмот на оваа држава. Стратегијата е рамковен документ каде што дејствувањето на ЕУ се поставува на четири столба:

- Превенција - со активности кои што треба да спречат свртување на луѓето кон тероризмот, преку дејствување на причините кои водат кон радикализација и регрутирање на нови приврзаници и во Европа и на глобално ниво.
- Заштита - со активности кои што ќе ги заштитат граѓаните и инфраструктурата и ќе ја намалат ранливоста на напади преку подобрена безбедност на границите, транспортот и критичната инфраструктура.
- Потрага - со активности кои што ќе овозможат истраги на терористите преку националните граници, попречување на нивното планирање, патувања и комуникации, преку раскинување на мрежите на поддршка, пресекување на финансирањето и снабдувањето со материјали и нивно приведување пред правдата.

²⁶⁶ Со Одлуката прецизно се дефинираат кривичните дела на тероризам, кривичните дела кои се однесуваат на терористичките групи и кривичните дела кои што се поврзани со терористичките активности. Види во: Council of the EU, 2002, "Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism (2002/475/JHA)", *Official Journal of the EC*, L 164, 22.6.2002.

²⁶⁷ European Council, 2001, "Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council meeting on 21 September 2001", <<http://www.consilium.europa.eu/workarea/downloadasset.aspx?id=40802198169>> посетено 22.12.2015.

²⁶⁸ Council of the EU, 2005, "The European Union Counter-Terrorism Strategy", Brussels, 30 November 2005, p.6, <<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf>> посетено 22.12.2015.

- Одговор - со активности кои што ќе овозможат соодветни подготовки за минимизирање на последиците од терористичките напади, како и подобрување на способностите за управување на состојбите потоа и координирањето на одговорот.²⁶⁹

Во стратегијата јасно се вели дека клучната надлежност и одговорност во овој домен и натаму останува кај земјите членки. Задача на стратегијата е да создаде додадена вредност, и тоа на повеќе начини: со јакнење на националните способности на земјите членки; со олеснување на европската соработка (преку безбедно споделување на информациите помеѓу земјите членки и институциите и преку создавање механизми за олеснување на соработката помеѓу полициските и судските власти); со развивање на колективна способност преку обезбедување на соодветен капацитет на ниво на ЕУ; и, со промовирање меѓународно партнерство, преку соработка со ОН и со клучните трети земји во продлабочувањето на меѓународниот консензус и јакнењето на капацитетите во борбата против тероризмот.²⁷⁰

Во функција на поблиско таргетирање на одредени аспекти ЕУ има донесено и други стратегиски документи. Во 2004г. е донесена 'Стратегија за финансирањето на тероризмот', која што е ревидирана во 2008г.²⁷¹ Во 2005г. донесена е 'Стратегија за борба со радикализацијата и регрутирањето за тероризам'.²⁷² Во 2004г. е донесен и 'Концептот за ЕБОП димензијата на борбата против тероризмот', кој што ги вклучува разузнавањето и воените способности.²⁷³ Од 2005г. востановена е и функцијата Координатор на борбата против тероризмот, како дел од Генералниот секретаријат на СЕУ, кој што има сложена задача да обезбеди координација во овој домен и на внатрешен план (координација со земјите членки) и на надворешен план (со трети земји и други меѓународни организации). Во функција на обезбедување поголема конзистентност помеѓу различните области на екстерното дејствување на ЕУ и останатите нејзини политики, особено областа на слободата, безбедноста и правдата, СЕУ донесе 'Заклучоци за подобрување на поврзаноста помеѓу интерните и екстерните аспекти на борбата против тероризмот', каде што се врши дополнително појаснување и прецизирање на дејствувањето и очекувањата од секој актер во

²⁶⁹ Ibid., pp.7-16

²⁷⁰ Ibid., p.4

²⁷¹ Council of the EU, 2008, "Revised Strategy on Terrorist Financing", Brussels, 17 July 2008, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st11/st11778-re01.en08.pdf>> посетено 22.12.2015.

²⁷² Council of the EU, 2005, "The European Union Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism", 14781/1/05, 24 November 2005, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf>> посетено 22.12.2015.

²⁷³ Council of the EU, 2004, "Conceptual Framework on the ESDP Dimension of the Fight against Terrorism", <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms/Upload/14797Conceptual_Framework_ESDP.pdf> посетено 22.12.2015.

процесот.²⁷⁴ Врз основа на наведеното, држи оценката дека во овој домен „ЕУ е актер со растечки способности и со проширен географски опфат. Иако е на своите почетоци како актер во доменот, ЕУ секако располага со потенцијал да стане поефективен актер“.²⁷⁵ Сепак, и покрај постигнатиот напредок за најреферентна може да се смета следнава констатацијата: „Во доменот на борбата против тероризмот ЕУ може најдобро да се окарактеризира како актер во настанување, но, се уште некомплетен актер. ЕУ има значаен прогрес во развивањето заеднички стратегии, политики и инструменти, но, за да постигне комплетно актерство во овој домен на ЕУ ѝ е потребно подобрување на спроведувањето на своите цели, чинејќи го тоа на конзистентен начин“.²⁷⁶

Она што е важно за пристапот на ЕУ во сите нејзини документи е инсистирањето дека борбата против тероризмот (и глобално, и внатре во рамките на ЕУ) мора да се води со почитување на човековите права. Со тоа ЕУ прави јасна разлика во однос на пристапот на САД, особено во периодот до 2008г., каде што почитувањето на човековите права и меѓународниот правен поредок беа жртвувани во име на 'војната против теророт'. Но, исто така, и со т.н. суверенистички блок на држави, пред сè, Русија и Кина, кои што на човековите права гледаат како на пречка за ефикасно справување со терористичките закани. Во пристапот на ЕУ две работи се идентификуваат како дистинктивни во однос на најголем дел од нејзините стратегиски партнери, и, следствено, предизвикуваат недоразбирања и разлики во третирањето на ова прашање. Прво, разбирањето на тероризмот како облик на организиран криминал, и, второ, како цивилен а не воен проблем.

Анализирајќи ја надворешно-политичката димензија на борбата против тероризмот на Унијата, Киохејн идентификува три основни аспекти - промоција на конвенциите на ОН; дијалози за борба против тероризмот; и, давање помош во борбата против тероризмот.²⁷⁷ Стратегијата за борба против тероризмот, како и дејствувањето на ЕУ е засновано на карактеристичниот повеќеслоен пристап заснован на ефективниот мултилатерализам, унапредувањето на регионалната соработка и развивањето билатерална соработка со клучните земји. Во рамките на мултилатералниот систем за борба против тероризмот стожерна институција се ОН, а клучен мултилатерален документ е 'Глобалната стратегија за борба против тероризмот' усвоена од ГС на ОН во 2006г.²⁷⁸ Од 2011г. ЕУ и ОН воспоставиле редовен политички дијалог за борба против тероризмот каде што се

²⁷⁴ Council of the EU, 2011, "Council Conclusions on Enhancing the Links between Internal and External Aspects of Counter-Terrorism", Luxembourg, 9-10 June 2011, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/122505.pdf> посетено 22.12.2015.

²⁷⁵ Renard T., 2014, "Confidential partnerships? The EU, its strategic partnerships and international terrorism", FRIDE, Madrid, p.7

²⁷⁶ Brattberg E. and Rhinard M., 2012, "The EU as a global counter-terrorism actor in the making", *European Security*, vol.21, no.4, p.574

²⁷⁷ Keohane D., 2008, "The Absent Friend: EU Foreign Policy and Counter-Terrorism", *Journal of Common Market Studies*, vol.46, no.1.

²⁷⁸ United Nations, 2006, "Global Counter-Terrorism Strategy", <<http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml>> посетено 22.12.2015.

дискутираат и усогласуваат проектите. ЕУ има значајно учество и во најзначајниот неформален мултилатерален форум во овој домен - 'Глобалниот форум за борба против тероризмот'. Многу важна улога има и 'Оперативната група за финасиско дејствување' (FATF), како меѓувладино тело со задача да ги утврдува стандардите и да промовира ефективна имплементација на регулаторните и оперативни мерки за спречување на перењето пари и финансирањето на тероризмот. За таа цел FATF издава 'Препораки', кон кои што се очекува да се придржуваат земјите потписнички. Првите 'Препораки' се дефинирани во 1990г., а последните ревидирани датираат од 2012г.²⁷⁹ На регионално ниво ЕУ е присутна во овој домен преку соработката со клучните регионални организации како ОБСЕ во Европа и АСЕАН во Азија. Борбата против тероризмот е клучен елемент и во двете регионални стратегии на ЕУ за Африка - Стратегијата за Сахел²⁸⁰ и Стратегијата за рогот на Африка²⁸¹. На билатерално ниво, клучно значење има соработката на ЕУ со стратегиските партнери што е предмет на детална анализа во секое одделно СП.

5.2.2. Проплиферацијата на оружјата за масовно уништување

Ширењето на оружјата за масовно уништување - нуклеарните, хемиските и биолошките, како и носачите на овие оружја (балистичките и крстосувачките ракети), се идентификувани како една од клучните безбедносни закани во ЕБС, при што се квалификува како „потенцијално најголема закана за безбедноста на Унијата“.²⁸² Ширењето на ОМУ го зголемува ризикот од нивна употреба од страна на државите, но, и од страна на терористичките групи кои што можат да дојдат во нив. Во моментот девет земји поседуваат нуклеарно оружје, а дури четири од нив не се дел од клучниот меѓународен договор - 'Договорот за непролиферација на нуклеарното оружје' - со кој што се регулирани непролиферацијата, разоружувањето и употребата на нуклеарната технологија во мирољубиви цели.²⁸³

²⁷⁹ Financial Action Task Force, 2012, "The FATF Recommendations: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing Terrorism and Proliferation", Paris, <www.fatf-gafi.org/recommendations.html> посетено 22.12.2015. Пред тоа извршени се ревизии во 1996, 2001 и 2003 година.

²⁸⁰ EEAS, 2011, "Strategy for Security and Development in the Sahel", <http://eeas.europa.eu/africa/docs/sahel_strategy_en.pdf> посетено 22.12.2015.

²⁸¹ Council of the EU, 2011, "A Strategic Framework for the Horn of Africa", Annex to the FAC Conclusions, 14 November, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126052.pdf> посетено 22.12.2015.

²⁸² European Council, 2003, *European Security Strategy*, op.cit.

²⁸³ Treaty on the Non-proliferation of nuclear weapons, <<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml>> посетено 22.12.2015. Договорот стапи на сила во 1970г. и досега го ратификувале вкупно 190 земји.

Клучниот документ на ЕУ во овој домен е 'Стратегијата на ЕУ против пролиферацијата на оружјата за масовно уништување' донесена од СЕУ во декември 2003г.²⁸⁴, каде што се дефинираат целите на Унијата во овој домен и основните насоки за нивно остварување. Во стратегијата се вели дека „соочувањето со овој предизвик мора да биде централен елемент на надворешното дејствување на ЕУ. Унијата мора да дејствува решително, користејќи ги сите инструменти и политики кои што и стојат на располагање. Целта е да се спречат, одвратат, запрат и, каде што е можно, да се елиминираат програмите за пролиферација кои што создаваат загриженост ширум светот“.²⁸⁵ Со оваа стратегија неширењето на ОМУ стана еден од клучните приоритети на ЗНБП, а ЕУ си даде задача да стане глобален актер во неширењето на ОМУ. Како клучни приоритети на стратегијата наведени се: јакнење на меѓународниот режим на непролиферација на ОМУ; универзализација на меѓународните договори, конвенции и други инструменти; зајакнување на стриктната имплементација и придржување до нив; блиска соработка со стратегиските партнери; помош на трети земји и на меѓународните организации; и, ефективната и комплементарна употреба на сите достапни инструменти и финансиски ресурси на ЕУ.²⁸⁶

Стратегијата е заснована на карактеристичниот повеќеслоен пристап на Унијата заснован на ефективниот мултилатерализам, унапредувањето на регионалната стабилност и соработката со стратегиските партнери. Како стратегиски партнери на ЕУ во овој домен во стратегијата се експлицитно наведени САД, Русија, Јапонија и Канада²⁸⁷. Имплементацијата на стратегијата редовно и континуирано ја следи СЕУ, преку редовни шестмесечни извештаи. Во 2008г. стратегијата е ажурирана и надградена со документот 'Нови насоки за дејствување во борбата против пролиферацијата на ОМУ', чија цел е дополнително јакнење на кохезијата и координацијата внатре во ЕУ заради здобивање поголем оперативниот капацитет во борбата против пролиферацијата на ОМУ, особено во делот на спречувањето на трансферот на знаење, технологии, опрема и материјали, како и на финансирањето на ваквите операции.²⁸⁸

Со ДЛ, дениларизацијата и формирањето на ЕСНД започна и поголема координација и централизација на политиките на ЕУ за непролиферација на ОМУ. Имено, постоеше сериозна опасност дотогашната фрагментација која што произлезе од различниот институционален третман

²⁸⁴ Council of the EU, "EU Strategy against proliferation of weapons of mass destruction", Brussels, 10 December 2003, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st15/st15708.en03.pdf>> посетено 22.12.2015.

²⁸⁵ Ibid., p.2

²⁸⁶ Ibid.

²⁸⁷ Ibid., p.8

²⁸⁸ Council of the EU, "Council Conclusions and New Lines for Action by the European Union in Combating the Proliferation of Weapons of Mass Destruction and their Delivery Systems", Brussels, 17 December 2008, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st17/st17172.en08.pdf>> посетено 22.12.2015.

на прашањата на пролиферацијата да ги подрие напорите на Унијата да биде препознаена и третирана како меѓународен безбедносен актер во овој домен.²⁸⁹ Еден дел од прашањата се третираа преку меѓувладиниот механизам, односно преку СЕУ, покривајќи ја имплементацијата на Стратегијата и меѓународните договори, додека, друг дел, на супранационално ниво, преку ЕК, работеше на техничката и финансиската помош на постсоветските земји во справувањето со арсеналот на ОМУ, како и на прашањата на подолгорочно градење на капацитети.²⁹⁰

Сепак, и покрај силните напори на ЕУ да ја зајакне својата улога, нејзината политика на непролиферација на ОМУ „останува суштински водена од земјите членки при што нивните национални експерти и политички претставници имаат клучна улога“.²⁹¹ Треба да се има предвид дека две земји членки на ЕУ се нуклеарни сили - Франција и ОК, и, следствено, имаат свои приоритети. Од друга страна, самата појава и развој на ЕУ политиката на непролиферација на ОМУ претставува голем успех во услови на суштински разлики помеѓу земјите членки во поглед на клучните прашања како нуклеарното разоружување, употребата на нуклеарните технологии и разместувањето на ракетните системи на САД на европско тло. И покрај тоа што со паметна употреба на своите инструменти и ресурси и подобрена внатрешна координација ЕУ успеа да се постави како глобален актер во овој домен, Унијата сепак претставува скромна сила во областа и во основа фрагментиран актер поради дивергентните интереси на земјите членки.²⁹²

Во функција на ефективното спроведување на политиката на непролиферација на ОМУ, ЕУ разви и посебен инструмент - клаузула за ОМУ. Таа беше дизајнирана како „ефективна политика на стап и морков поврзана со обврските за непролиферација во односите со трети земји“.²⁹³ Внесувањето на клаузулата за ОМУ во т.н. мешани билатерални договори со трети земји значи директно политичко условување на трговските односи и развојната помош со прифаќањето и почитувањето на обврските за непролиферацијата на ОМУ. Оттаму, тоа е јасен показател на решеноста на ЕУ ова прашање да го третира високо на листата на своите приоритети. Сепак, оваа клаузула досега е

²⁸⁹ Zwolski K., 2011, “The external dimension of the EU’s Non-proliferation Policy: overcoming inter-institutional competition”, *European Foreign Affairs Review*, 16 (3), p.330

²⁹⁰ Токму еден од клучните и финансиски најголем инструмент на ЕУ е Инструментот за соработка во нуклеарната безбедност, со буџет од 524 мил.евра во периодот 2007-2013г. и проектиран буџет од 631 мил.евра за периодот 2014-2020г. Овој инструмент е во надлежност на ЕК и всушност произлегува од претходниот инструмент TACIS кој што беше фокусиран исклучиво на постсоветскиот простор. Со тек на времето постепено се ширеше и географскиот опсег на активности на ЕУ во овој домен. Последниве години се повеќе проекти се реализираат во Азија и на Средниот исток.

²⁹¹ Van Ham P., 2011, *The European Union’s WMD Strategy and the CFSP: A Critical Analysis*, EU Non-Proliferation Consortium, p.6

²⁹² Renard T., 2013, “Partnering for a nuclear-safe world: the EU, its strategic partners and nuclear non-proliferation”, FRIDE, Madrid, p.7

²⁹³ Council of the EU, 2003, “Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction”, Brussels, 13 June 2003, p.6

вградена во договорите со само два стратегиски партнери - ЈАР и Јужна Кореја. Овој скроман ефект покажува дека ЕУ не може да ја наметне клаузулата на поробустните стратегиски партнери.

Во мултилатерални рамки најважен документ е споменатиот 'Договор за непролиферација на нуклеарното оружје', кон кого што се приклучени сите СП на ЕУ, освен Индија. Исклучително важен документ за ЕУ е и 'Договорот за сеопфатна забрана на нуклеарни тестирања', со кој што се забрануваат сите нуклерани експлозии во било каква средина, независно дали се работи за цивилни или воени цели.²⁹⁴ ЕУ е силно посветена на неговото што побрзо стапување на сила. Два од нејзините СП - САД и Кина се уште го немаат ратификувано Договорот, а Индија воопшто го нема потпишано. Значаен документ е Резолуцијата 1540 на СБ на ОН, која што наметнува обврски за сите држави да усвојат национална регулатива што ќе спречи пролиферација на ОМУ и нивните носачи, како и да воспостават соодветна контрола на поврзаните материјали заради спречување на нелегална трговија.²⁹⁵ Од голема важност е и континуираната поддршка што ја обезбедува ЕУ како втор најголем донатор на Меѓународната агенција за атомска енергија.

Во доменот на хемиското оружје, ЕУ редовно и континуирано презема редица активности насочени кон примена на 'Конвенцијата за хемиски оружја', која што е на сила од 1997г.²⁹⁶ ЕУ е најголем донатор на Организацијата за забрана на хемиски оружја²⁹⁷, чија што главна задача е спроведување на одредбите на конвенцијата. Во доменот на непролиферацијата на биолошкото оружје ЕУ е силен поддржувач на 'Конвенцијата за биолошки и токсични оружја'.²⁹⁸ Досега ЕУ има реализирано три акциски планови за помош и поддршка на нејзината имплементација.

ЕУ во изминатиов период со своите СП воспостави мрежа на структурирани дијалози за непролиферација на ОМУ. Тие се различни по обем и по ефективност, како и по други параметри кои што варираат значително од еден до друг стратегиски партнер на ЕУ. Се разбира, не се сите СП со иста тежина и немаат сите исто значење за политиката на ЕУ во овој домен. Сепак, сите заедно се показател на еден организиран пристап и претставуваат корисен инструмент за поефективно остварување на целите на ЕУ. Тие се важен канал за размена на информации, на разбирање на проблемите и загриженоста за одредени состојби, за размена на експертиза и способности во областа, како и за надминување на недоразбирањата и градење доверба.

²⁹⁴ Comprehensive Nuclear-test-ban Treaty, <http://www.ctbto.org/fileadmin/content/treaty/treaty_text.pdf> посетено 22.12.2015.

Договорот е усвоен од Генералното собрание на ОН во 1996г., но, уште не е стапен на сила.

²⁹⁵ United Nations, 2004, "UN Security Council Resolution 1540 (2004)", <<http://www.un.org/en/sc/1540/>> посетено 22.12.2015.

²⁹⁶ Council of the EU, "Council Decision 2012/166/CFSP of 23 March 2012", *Official Journal of the EU*, L 87/49, Brussels, 24 March 2012.

²⁹⁷ Меѓународна организација со 192 земји членки која што за своите активности во 2013г. ја доби Нобеловата награда за мир.

²⁹⁸ Конвенцијата е на сила од 1975г. Заклучно со 2015г. 182 држави се потписнички, а 173 ја имаат ратификувано.

Многу значаен елемент е координација на политиките во однос на трети земји, особено соработката во однос на случаите кои што предизвикуваат најголема и долготрајна загриженост како Иран, Северна Кореја и односите Индија-Пакистан. Посебно внимание предизвика улогата на ЕУ во тешките преговори со Иран за неговата нуклеарна програма, при што постепено во рамките на компликуваниот преговарачки формат ЕУ ја презема клучната улога во процесот кој што резултираше со успешно завршување на повеќегодишните преговори. Низ овој повеќегодишен процес ЕУ покажа дека има капацитет и способност да се зафати со еден екстремно тежок проблем и дека е способна умешно да применува разни инструменти во процесот и од билатерален и од мултилатерален карактер, успешно комбинирајќи ги мерките на принуда со останатите помеки пристапи од преговарачкиот арсенал. Со успешниот исход на преговорите ЕУ на уверлив начин покажа дека може и знае да практикува улога на глобален безбедносен актер. Водечката улога на ЕУ во преговорите со Иран и успешната разрешница на овој случај претставува признание за капацитетот на ЕУ да дејствува ефективно на глобалната сцена, но, и поттик да продолжи со натамошно градење на својот профил како глобален безбедносен актер.

5.2.3. Регионални конфликти

Во ЕБС регионалните конфликти се третираат како една од петте клучни безбедносни закани за Унијата. Притоа, заканата е релевантна од повеќе аспекти:

- загрозување на интересите на ЕУ - „имаат директно и индиректно влијание на европските интереси“;
- загрозување на европската стабилност - „насилните или замрзнатите конфликти, кои што постојат на нашите граници, се закануваат на регионалната стабилност“;²⁹⁹
- загрозување на заедничките европски вредности - „уништуваат човечки животи ... ги загрозуваат малцинствата, основните слободи и човекови права“;
- индуцираат други безбедносни закани - „регионалните конфликти може да водат кон екстремизам, тероризам и пропаѓање на државите; создаваат можности за организиран криминал ... регионалната несигурност може да ја поттикне побарувачката за ОМУ“.³⁰⁰

²⁹⁹ Се разбира, најголема загриженост предизвикуваат регионалните конфликти во непосредното соседство, но, третманот на закани го имаат и географски поодалечените конфликти, како оние во Кашмир, во регионот на Големите езера или Корејскиот полуостров, кои што и експлицитно се наведени во ЕБС. European Council, 2003, *European security strategy, op.cit.*, p. 11

³⁰⁰ Ibid.

Пристапот на ЕУ кон регионалните конфликти е организиран на две нивоа:

- Краткорочно или симптоматски - преку менаџмент на конфликтите со примена на кризниот менаџмент на Унијата;
- Долгорочно или структурно - преку трансформација на конфликтите по пат на регионална интеграција.

Непосредниот и краткорочен одговор на регионалните кризи и конфликти е кризниот менаџмент на ЕУ. Европската доктрина на кризен менаџмент заговара надминување на спротивставеноста на цивилните и воените инструменти, нивно постепено конвергирање и интегрирање во еден нов квалитет, кој што не претставува само хибрид или механички збир на цивилните и воените компоненти, туку, нов сеопфатен пристап за управување со кризите. Се разбира, за успешно управување со кризите потребни се соодветни воени и цивилни способности и капацитети.

Процесот на градење на воените способности започна веднаш со лансирањето на ЕБОП. Така, во декември 1999г., на самитот на ЕУ во Хелсинки, ЕС усвои т.н. 'Планска цел 2003', со која што се дефинираат потребните воени способности на ЕУ. Со неа се предвидуваше ЕУ да биде способна да размести свои сили за брза интервенција во обем од 50 до 60 илјади војници најдоцна 60 дена од соодветната одлука. Притоа, овие сили можат да бидат распоредени на оддалеченост до четири илјади километри од европска почва и треба да бидат одржливи на теренот најмалку една година.³⁰¹ Една година подоцна, во ноември 2000г., министрите за одбрана на земјите членки на ЕУ го усвоија 'Каталогот на европските сили', документ со кој што се дефинира обемот на планираното учество на секоја земја членка на ЕУ во Европските сили за брза интервенција, како од аспект на воен персонал, така и од аспект на оружје и воена опрема и соодветна логистичка поддршка.³⁰² Во јуни 2004г. ЕС усвои нова 'Планска цел 2010'. Со неа се направи целосна ревизија на претходниот концепт на воени способности, со усвојување на нов концепт на 'борбени групи', со кој што се предвидуваше многу побрзо и пофлексибино распоредување на помали воени формации. Борбените групи се формации од 1.500 војници кои што треба да бидат распоредени најдоцна десет дена од одлуката и да бидат одржливи на теренот до 3 месеци.³⁰³ Од јануари 2007г. овој концепт стана оперативен со две борбени групи во состојба на перманентна оперативна

³⁰¹ European Council, 1999, "Presidency Conclusions", Helsinki 10-11 December 1999, во Rutten M. (ed.), 2001, *From St-Malo to Nice. European defence: core documents*, Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies of WEU, Paris.

³⁰² Capabilities Commitment Conference, 2000, "Declaration", Brussels, 20-21 November 2000, во Rutten M. (ed.), 2001, *From St-Malo to Nice. European defence: core documents, op.cit.*

³⁰³ European Council, 2004, "Headline Goal 2010", Brussels, 17-18 June 2004, во EU ISS, 2005, "EU Security and Defence: Core documents 2004 vol. V", Chaillot Paper 75, EU ISS, Paris.

готовност за распоредување во мисија. Сепак, и по речиси десет години од прогласувањето на нивна оперативна готовност, борбените групи се уште не се распоредени во операција на ЗБОП.

Цивилните способности ЕУ почна да ги гради непосредно по првичното дефинирање на воените способности. Во јуни 2000г., на самитот во Феира, ЕС ги разви цивилните компоненти на управувањето со кризи и тоа во четири приоритетни подрачја - полиција, заштита на цивилното население, администрација и владеење на правото. Определбата беше да се обезбедат до 5 илјади полицајци, од кои до 1.000 може да бидат распоредени најдоцна 30 дена од соодветната одлука.³⁰⁴ Неколку години подоцна, во декември 2004г. ЕС донесе 'Цивилна планска цел 2008', во која што се инкорпорираше способноста за комплексни мисии за реформирање на безбедносните сектори и поддршка на процесите на разоружување, демобилизација и реинтеграција во кризните региони.³⁰⁵ Во ноември 2007г. беше донесена нова 'Цивилна планска цел 2010' насочена кон постигнување што поголема синергија помеѓу цивилните и воените инструменти на ЕБОП.³⁰⁶ Во 'Декларацијата за јакнење на способностите' од 2008г. СЕУ дава консолидиран преглед на дефинираните проектирани цивилни и воени способности во функција на целите на ЗНБП.³⁰⁷ Во документот од 2010г. уште еднаш се потврдени вака дефинираните параметри.³⁰⁸

Почнувајќи од 2003г., реализирани се, или се во фаза на реализација широк спектар на операции од доменот на ЗБОП во Европа, Африка, Блискиот исток и Азија. ЕУ, заклучно со третиот квартал на 2016г., лансираше вкупно 34 операции и мисии. Станува збор за операции и мисии од различен обем и карактер. 11 операции од вкупно 34-те се рубрицираат како воени, а 23 спаѓаат во цивилниот домен. Во третиот квартал на 2016г. се уште се одвиваат вкупно 17 операции, од нив 6 воени операции и 11 цивилни мисии. Основите на оперативниот ангажман на Унијата се наоѓаат во Петерсбершките задачи. Овие задачи се изворно дефинирани од Советот на Западноевропската унија (ЗЕУ) во јуни 1992г., со што државите членки на ЗЕУ ја изразија својата готовност на располагање да ги стават своите воени сили за извршување на дефинираните различни видови воени задачи кои ЗЕУ може да ги презема. Притоа, тие може да бидат ангажирани на: „хуманитарни и спасувачки задачи, задачи за одржување на мирот и задачи на борбените сили во

³⁰⁴ European Council, 2000, "Presidency Conclusions", Santa Maria da Feira 19-20 June 2000, во Rutten M. (ed.), 2001, *From St-Malo to Nice. European defence: core documents*, op.cit., pp.134-135

³⁰⁵ European Council, 2004, "Civilian Headline Goal 2008", Brussels, 16-17 December 2004, во EU ISS, 2005, "EU Security and Defence: Core documents 2004 vol.V", op.cit.

³⁰⁶ Civilian Capabilities Improvement Conference, 2007, "Civilian Headline Goal 2010", Brussels, 19 November 2007, во Gliere C., 2008, *EU Security and Defence: Core documents 2007 vol.VIII*, Chaillot Paper 112, EU ISS, Paris.

³⁰⁷ Council of the EU, 2008, "Declaration on strengthening capabilities", Brussels, 11 December 2008,

<http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/esdp/104676.pdf> посетено 16.04.2016.

³⁰⁸ Council of the EU, 2010, "EU civilian and military capability development beyond 2010", 17127/10, Brussels, 7 December 2010

управувањето со кризи, вклучувајќи и воспоставување на мир“.³⁰⁹ Водејќи се од стекнатото искуство од изведените операции, со ДДЛ овие задачи се значајно проширени, и сега се однесуваат на: „операции на разоружување; хуманитарни и спасувачки задачи; задачи на воено советување и воена помош; задачи на превенција на конфликти и одржување на мирот; и задачи на борбените сили во управувањето со кризи, вклучувајќи и воспоставување на мир и постконфликтна стабилизација“.³¹⁰

Заради попрецизна анализа би било упатно да се запознаеме со класификацијата на мисиите, која што може да се направи на повеќе различни основи. Самата ЕУ често говори за своите мисии согласно географските зони во кои што ги изведува - така, се говори за мисии на Западен Балкан, мисии во Африка, на Блискиот исток, јужен Кавказ, југоисточна Азија. Од вкупно 34 операции, 10 се на подрачјето на Европа (6 на територијата на поранешна Југославија, од кои 3 во Македонија), 19 во Африка, 3 на Блискиот исток и 2 во Азија. Ваквата поделба на мисиите, за жал, не кажува ништо поконкретно за нив, и е речиси целосно нефункционална. Првиот Началник на Воениот штаб на ЕУ, врз основа на четирите клучни цели на ефективниот мултилатерализам на ЕБС говори за следниве видови на мисии: мисии во поддршка на ОН; мисии во поддршка на трансатланските односи; мисии за регионална стабилизација; и мисии за ширење на доброто владеење.³¹¹ Оваа класификација, деривирана од клучниот стратески документ е значајна во согледувањето на целите на изведените операции и нивното правилно разбирање како инструмент на ЗНБП на ЕУ. Хоуворт, изработи функционална класификација на досега реализираните ЕУ мисии, притоа разликувајќи неколку вида: воени мисии; мисии на воена поддршка; полициски мисии; мисии на контрола на границите; мисии на обука за владеење на правото; и мисии на мировен мониторинг.³¹² Ваквата класификација е многу покорисна во согледувањето на содржината и намената на изведените операции и нивниот опфат. Сепак, и натаму најчесто користена останува класификацијата на оперативниот ангажман на ЗБОП на: воени операции и цивилни мисии. Ваквата поделба е симплифицирана, и, во основа, спротивна на напорите за градење на доктрина

³⁰⁹ Western European Union, 1992, "Petersberg Declaration", Bonn, 19 June 1992, <<http://www.w eu.int/>> посетено 12.04.2014. Вака дефинираните одредби, со интегрирањето на ЗЕУ во ЕУ, беа инкорпорирани во Договорот од Амстердам (чл. J.7), а потоа и во Договорот од Ница (чл.17).

³¹⁰ European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *op.cit.*, чл.43, ст.1

³¹¹ Meservy-Whiting G., 2006, "ESDP Deployments and European Security Strategy", во Deighton A. (ed.), *Securing Europe: Implementing the European Security Strategy*, Zurcher Beitrage, Zurich, p.40

³¹² Howorth J., 2007, *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, London, p.209

на сеопфатен кризен менаџмент. И покрај тоа, таа најчесто се користи и во документите на ЗБОП.³¹³

Оценките за вистинското значење и тежина на изведените операции се поделени. Од целосно некритичка егзалтација, па се до исклучително строга критика која што на нив гледа како на „триумф на импровизацијата“.³¹⁴ Силната динамика на операциите - во периодот 2003-2016г. лансирани се дури 34 операции - недвосмислено говори за амбицијата на ЕУ со користење на овој нов инструмент да се наметне, не само во регионални, туку, и во глобални рамки како релевантен безбедносен актер. Со лансирањето на операциите ЕУ ја искажува својата цврста определба декларативните заложби да ги поткрепи и засили со јасна подготвеност за теренско дејствување. Со ваков опсег, број и географска разместеност на своите операции ЕУ се позиционира како глобален менаџер на конфликти, зголемувајќи ја својата присутност и дејственост. Со оваа своја хиперактивност (во истиот период НАТО лансираше едвај неколку мисии) ЕУ почна да наметнува една нова перцепција за себе како за амбициозен и заокружен глобален актер на кој што треба да се смета во меѓународните односи.

Сепак, мора да се подвлече дека од пресудно значење за одвивањето на овие операции е оперативната соработка помеѓу ЕУ и НАТО.³¹⁵ Во оперативната соработка клучна улога имаат т.н. Берлин плус аранжмани (БП), кои што претставуваат логичен резултат на фактот дека земјите членки на двете организации располагаат со една иста група одбранбени ресурси, односно, дека двете организации се потпираат на иста ресурсна база.³¹⁶ Со примената на БП, во ситуација на јасен планирачки, логистички и вкупен оперативен дефицит, ЕУ се здоби со можност за

³¹³ Првиот БП Солана во многу пригоди, говорејќи за значењето на операциите и мисиите на ЕУ, инсистира дека сите досега спроведени вклучуваат во себе и цивилни и воени елементи и дека токму во таквата цивилно-воена синергија лежи дистинктивниот, уникатен карактер на ЗБОП.

³¹⁴ Witney N., 2008, *Re-energising Europe's security and defence policy*, European Council on Foreign Relations, London, p.39

³¹⁵ Соработката е заснована на 'Декларацијата на ЕУ и НАТО за ЕБОП', донесена во декември 2002г., со која што ЕУ и НАТО, меѓу другото: го потврдуваат меѓусебното стратегиско партнерство во управувањето со кризи, засновано на заедничките вредности и неделивоста на нивната безбедност; ја потврдуваат улогата на НАТО како основа на колективната одбрана на земјите членки; ја поздравуваат ЕБОП како дел од ЗНБП на ЕУ во функција на градење на капацитети за успешно спроведување и на воени операции каде НАТО како целина не е ангажиран; се обврзуваат на цврсто партнерство преку заеднички консултации, соработка и отвореност; ЕУ гарантира најголема можна инволвираност во рамките на ЕБОП на европските земји членки на НАТО кои не се членки на ЕУ; НАТО гарантира пристап на ЕУ до неговите планирачки капацитети. EU-NATO, 2002, "EU-NATO Declaration on ESDP", Brussels, 16 December 2002, во Haine J., (ed.), 2003, *From Laeken to Copenhagen. European defence: core documents vol.III*, EU ISS, pp.178-180

³¹⁶ БП се финализирали во март 2003г. и со нив, во функција на ЕУ водените операции, се регулира следново: се осигурува пристапот на ЕУ до планирачките капацитети на НАТО; се обезбедува достапност на ЕУ до претходно идентификуваните НАТО капацитети и заеднички средства; се идентификува спектар на европски командни опции; се регулира размената на доверливи информации; се обезбедуваат потребните консултативни механизми. Според: НАТО, 2006, "Прирачник за НАТО", NATO Public Diplomacy Division, Brussels, стр.279-280. Имплементацијата на БП стартуваше веднаш по нивното формализирање, со операцијата 'Конкордија' во Македонија, како прва воена операција на ЕУ. Тајмингот на финализирање на БП нималку не е случаен. Имено, само неколку недели по нивното усогласување, на 31 март 2003г. заврши НАТО операцијата во РМ 'Килибарна лисица', а истовремено започна ЕУ операцијата 'Конкордија'. Така, со БП беше овозможен трансферот на обврските од НАТО кон ЕУ, како во случајот со Македонија, така, една година подоцна, и во БиХ, со операцијата 'Алтеа'.

исполнување на сите предуслови за успешно изведување на воени операции. На тој начин, ЕУ располага со три опции за спроведување на своите операции:

- ЕУ може да спроведе операција користејќи ги планирачките капацитети и средствата на НАТО со примена на БП,³¹⁷
- ЕУ може да спроведе операција целосно независна од НАТО поддршка, користејќи мултинационализиран национален штаб на одредена земја членка - рамковна нација;³¹⁸
- ЕУ може да спроведе операција користејќи сопствен централен штаб лоциран во Брисел преку Центарот за операции на ЕУ во рамките на Воениот штаб на ЕУ.³¹⁹

Притоа, треба да се истакне дека и во случај на примена на втората и третата опција континуирани консултации со НАТО се подразбираат. За таа цел се поставени и институционални линкови помеѓу ЕУ и НАТО - од една страна, тоа е ЕУ планирачката ќелија во SHAPE, а, од друга страна, НАТО офицерите за врска во Воениот комитет на ЕУ. Останува и опцијата НАТО да спроведе операција на европска почва, како во случаите со 'СФОР' во БиХ и 'КФОР' во Косово.

Сепак, како што и можеше да се очекува, операциите покажаа и повеќе слабости, пред сè, во делот на потребната посеопфатна подготовка на операциите, во делот на обезбедување интегрирана команда на операциите, и, дефинитивно, во делот на воените способности. Дополнително, еден од најизразените проблеми останува финансирањето на операциите на ЗБОП.³²⁰

Важен аспект на операциите на кризен менаџмент на ЕУ е и нивната отвореност за партиципација и на трети земји, кои што ги вклучуваат кандидатите за членство, стратегиските партнери, како и други земји со кои што ЕУ остварува соработка. Така, од првата мисија на ЗБОП па се досега, во нив учествувале дури 45 трети земји.³²¹ За таа цел, со 16 од нив ЕУ има склучено Рамковни договори за нивно учество во операциите на кризен менаџмент. Со овие договори се уредува правната рамка за условите под кои што се одвива ангажманот на трети земји во мисиите и операциите на ЗБОП. Од редот на СП вакви договори ЕУ има склучено со САД, Канада и Јужна

³¹⁷ Ползувајќи го НАТО Оперативниот штаб лоциран при Врховната команда на сојузничките сили во Европа, со нејзиниот заменик командант (DSACEUR) како командант на ЕБОП операцијата. На тој начин се реализираа операциите 'Конкордија' и 'Алтеа'.

³¹⁸ Оперативниот национален штаб може да го обезбедат пет земји членки на ЕУ - Франција, Германија, ОК, Италија и Грција, при што овој штаб дополнително се мултинационализира во функција на конкретната ЕБОП операција. Во овој случај, командантот на операцијата доаѓа од рамковната нација. Оваа опција беше користена при операцијата 'Артемис' со Франција како рамковна нација и при операцијата во ДР Конго со Германија како рамковна нација. Употребата на ваква опција претставува нужен продукт на отсуство на достатни воени и планирачки капацитети на самата ЕУ.

³¹⁹ Треба да се нагласи дека Центарот за операции не е постојана структура, туку се активира по потреба, со посебна одлука на СЕУ. Употребата на оваа опција стана возможна од јануари 2007г.

³²⁰ Постојат суштински разлики помеѓу финансирањето на цивилните мисии на кризен менаџмент и финансирањето на воените операции. Цивилните мисии се финансираат преку механизмот на европските заедници, но, воените операции не смеат да се финансираат од европскиот буџет. Нивното финансирање треба да е регулирано од самите земји членки.

³²¹ Поточно 32 трети земји, доколку се отстранат 13-те земји што сега се членки на ЕУ, но, во моментот на нивното учество во операциите на ЗБОП се уште немале статус на земји членки на ЕУ.

Кореја. Во операциите на ЗБОП досега земале учество половина од СП на ЕУ - Канада, САД, Русија, Бразил и ЈАР.

Целосно заокружување на доктрината на кризниот менаџмент на ЕУ, односно т.н. сеопфатен кризен менаџмент, се постигна со заедничкиот документ на ЕК и ВП од 2013г., со кој што се „опфатени сите фази од циклусот на еден конфликт или екстерна криза - преку раното предупредување и подготвеност; превенција на конфликтот; одговорот на кризата и кризниот менаџмент; првичното опоравување; стабилизацијата; градењето на мирот“.³²² Важно е да се истакне како самите изготвувачи на документот ја објаснуваат неговата цел - „тој не диктира политика или пристап кон одредени конкретни држави или региони, ниту пак предлага шема за дејствување на ЕУ во било која конкретна кризна ситуација. Всушност, сеопфатниот пристап не се однесува на тоа ‘што да се прави’, туку повеќе одговара на прашањето ‘како да се прави’ и како најдобро да се употребат колективните ресурси и инструментите на ЕУ при конфликти и кризни ситуации“.³²³ За постигнување на потребното ниво на кохерентност и ефективност на надворешните политики и дејствување на Унијата овој документ дефинира серија мерки и активности во осум подрачја.³²⁴ Во контекст на нашето истражување е важно да се истакне дека во подрачјето на партнерското дејствување документот предвидува „при развивањето на позициите и одговорите на ЕУ да бидат вклучени и целосно да се земе предвид улогата на останатите меѓународни актери како ОН, меѓународните и регионалните организации и стратегиските партнери на Унијата“.³²⁵ Откако во мај 2014г. СЕУ го усвои овој документ, се пристапи кон негова операционализација и во април 2015г. е донесен 'Акцискиот план', со задача да изврши приоритизирање на бројните активности содржани во документот.³²⁶

Гледано подолгорочно, односно, на структурно ниво, како најодржлив пристап во решавањето на регионалните конфликти ЕУ ја смета регионалната интеграција. „ЕК силно верува дека

³²² European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, “Joint Communication to the European Parliament and the Council. The EU’s Comprehensive Approach to external conflict and crises”, *op.cit.*, p.2

³²³ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, “Joint Staff Working Document. Taking forward the EU’s Comprehensive Approach to external conflict and crises. Action Plan 2015”, SWD(2015) 85 final, Brussels, 10.4.2015, p.2

³²⁴ Станува збор за следниве подрачја: развивање на заеднички анализи; дефинирање на заедничка стратегиска визија; фокусирање на превенцијата; мобилизирање на различни капацитети; долгорочна посветеност; поврзување на политиките на внатрешно и надворешно дејствување; подобра искористеност на Делегациите на ЕУ; партнерско дејствување. За повеќе види во: European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, “Joint Communication to the European Parliament and the Council. The EU’s Comprehensive Approach to external conflict and crises”, *op.cit.*, pp.5-12

³²⁵ *Ibid.*, p.12

³²⁶ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, “Joint Staff Working Document. Taking forward the EU’s Comprehensive Approach to external conflict and crises. Action Plan 2015”, *op.cit.*

регионалната интеграција е ефективно средство за постигнување прогрес, мир и безбедност“.³²⁷ Основата на успешна регионална интеграција, според ЕК, лежи во економската интеграција, односно, „суштински, регионалната интеграција е процес со кој што група на земји ја либерализираат трговијата преку развивање зона на слободна трговија или царински унии“.³²⁸

Изминатава деценија повеќе трудови ја третираат регионалната интеграција како стратегиски пристап за долгорочно решавање на конфликтите.³²⁹ Во основа, на регионалната интеграција се гледа како на соодветен механизам преку кој што може да се управува конфликтот со институционализација на односите помеѓу конфликтните страни. Со ситуирање на конфликтот во рамките на регионалната институционална структура, конфликтот може поспокојно да се отвара и третира во рамките на воспоставените заеднички правила и ограничувања. На тој начин, на конфликтот му се зема силата, односно неговата акутна, насилна манифестација. Тоа не значи дека тој се елиминира, но, со него може да се управува, односно, тој се ситуира во прифатливи и управливи рамки, кои што создаваат услови за рационален пристап кон него.

Регионалната интеграција, особено сопствениот пример како најреферентен, ЕУ континуирано се труди да ја извезува како најдобар начин за надминување, односно, за трансформација на регионалните конфликти. Тоа особено е карактеристично за пристапот на ЕУ во нејзиното непосредно окружување, каде што ја проектира својата нормативна моќ во комбинација со перспективите за интеграција и асоцијација. Но, паралелно со инсистирањето на неа во своето окружување, Унијата ја промовираше регионалната интеграција и како своја глобална стратегија за трансформација на регионалните конфликти. Во таа функција ЕУ инвестираше многу во креирањето и развојот на повеќе интеррегионални партнерства - особено со АСЕАН, Африканската Унија, Економската заедница на Западно Африканските земји, Меркосур. Постојат повеќе студии каде што на ЕУ се реферира како на успешен екстерен чинител на регионалната интеграција.³³⁰ Сепак, според една од последните пообемни студии, вкупното влијание на регионалните интеграции во надминувањето на конфликтите се оценува како прилично

³²⁷ Commission of the EU, 2014, “Promoting Regional Poles of Prosperity and Stability”, <http://ec.europa.eu/europeaid/what/economic-support/regional-integration/index_en.htm> посетено 16.04.2014.

³²⁸ Ibid.

³²⁹ Меѓу другото, види: Khan S.R. (ed.), 2009, *Regional Trade Integration and Conflict Resolution*, Routledge, London and New York; Stefanova B., 2006, “Regional Integration as a System of Conflict Transformation: The European Experience”, *World Affairs*, 169 (2); Wallensteen P., 2007, *Understanding Conflict Resolution, War, Peace and the Global System*, SAGE, London; Peck C., 2001, “The Role of Regional Organizations in Preventing and Resolving Conflict”, во Crocker C.A., Hampson F.O., Aall P.R. (eds.), *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*, US Institute of Peace Press, Washington D.C.

³³⁰ Како: Hanggi H., 2006, “Introduction. Interregionalism: A new Phenomenon in International Relations”, во Hanggi H. et al. (eds.), *Interregionalism and International Relations*, Routledge, London and New York, p.10; Ruland J., 2001, “ASEAN and the European Union: A Bumpy Interregional Relationship”, Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bonn, p.8

ограничено. Се заклучува дека „создадените регионални организации се во стагнација, ја немаат потребната ефективност и не ја охрабруваат натамошната политичка интеграција на начин на кој што очекуваше ЕУ“.³³¹ Како резултат на тоа, и ЕУ го прилагоди својот пристап, па, веќе не промовира сеопфатна регионална интеграција, туку помеки и полимитирани облици на регионална интеграција комбинирајќи ги со проекти за трансформација на конфликтите.³³²

Еден од клучните инструменти на Унијата чија што основна цел е да и овозможи на ЕУ конзистентен и интегриран одговор во ситуација на кризи и на кризи во настанување е 'Инструментот за стабилност' на ЕК.³³³ Тој беше донесен за периодот 2007-2013г., како сукцесор на 'Механизмот за брза реакција' кој што беше на сила од 2001-2006г.³³⁴ Со користењето на овој инструмент ЕК реагираше во многу кризи ширум светот. Инструментот е флексибилен и се употребува во широк спектар на активности кои што ги покриваат областите на превенција на конфликти, кризен менаџмент и градење мир. Во периодот на неговата примена, во компонентата наменета за одговор на кризите беа алоцирани 1,1 млрд.евра, на вкупно 288 активности во над 70 земји низ светот.³³⁵ Од 2014г. тој функционира како 'Инструмент за придонес кон стабилноста и мирот', „кој што овозможува за периодот 2014-2020г. директна поддршка на надворешните политики на Унијата со зголемување на ефикасноста и кохерентноста на дејствувањето на ЕУ во областите на одговор на кризите, превенција на конфликтите, градење на мирот и кризна подготвеност, и во адресирањето на глобалните и трансрегионалните закани“.³³⁶

На мултилатерално ниво од клучно значење е партнерството на ЕУ со ОН. Врз основа на заедничката посветеност за изградба на меѓународен поредок заснован на ефективен мултилатерализам соработката е формализирана преку 'Заедничката декларација за соработката во кризниот менаџмент' од 2003г.³³⁷ и 'Заедничката изјава за соработката во кризниот менаџмент' од

³³¹ RegioConf, 2015, "The EU, Regional Conflicts and the Promotion of Regional Cooperation: A Successful Strategy for a Global Challenge", *Final Report*, University of Tübingen, p.10

³³² Ibid.

³³³ The European Parliament and the Council of the EU, 2006, "Regulation (EC) No 1717/2006 of 15 November 2006 establishing an Instrument for Stability", *Official Journal of the EU*, L 327, 24.11.2006.

³³⁴ Council of the EU, 2001, "Council Regulation (EC) No 381/2001 of 26 February creating a rapid reaction mechanism", *Official Journal of the EC*, L 57, 27.2.2001.

³³⁵ Гледано географски, 34% од средствата се алоцирани во Африка, 34% во Средниот Исток и Северна Африка, 17% во Азија и Пацификот, 8% во Јужна Америка, 5% во Јужен Кавказ и Централна Азија и 1% во Источна Европа и Западниот Балкан. Според European Commission, 2014, "Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2013 Annual Report on the Instrument for Stability", COM(2014) 717 final, Brussels, 2.12.2014, pp.4-5. Треба да се истакне дека овој Инструмент не се применува изолирано туку најчесто во содејство со другите географски и тематски инструменти, ЗБОП и хуманитарната помош на ЕУ.

³³⁶ The European Parliament and the Council of the EU, 2014, "Regulation (EC) No 230/2014 of 11 March 2014 establishing an Instrument contributing to stability and peace", *Official Journal of the EU*, L 77, 15.3.2014.

³³⁷ Во документот од 2003г. се проектира јакнење на соработката во делот на планирањето на операциите, обуката на цивилниот и воениот персонал, комуникациите и размената на најдобрите практики. Во таа функција создаден е Управен одбор како заеднички

2007г.³³⁸ За соработката во овој домен од исклучителни значење е востановувањето и развојот на концептот на Одговорност за заштита на населението од геноцид, воени злосторства, етничко чистење и злосторства против човечноста формализиран со Резолуцијата 1674 во 2006г.³³⁹

5.2.4. Неуспешни држави

Во ЕБС неуспешните држави се детектирани како една од клучните безбедносни закани за Унијата, при што се говори за „алармирачки феномен, кој што го поткопува глобалното владеење и придонесува за регионална нестабилност“.³⁴⁰ Како главни причини кои што водат кон внатрешно еродирање на државите и кон нивна нефункционалност, во ЕБС се наведуваат лошото владеење и граѓанскиот конфликт. Притоа прецизно се наведени и облиците на лошо владеење - корупција, злоупотреба на власта, слаби институции и недостиг на отчетност.³⁴¹ Во некои случаи ваквиот развој ескалира во колапс на државите, при што се наведени тогаш рецентните примери на Сомалија, Либерија и Авганистан. Неуспешните и колабираните држави се идеални за непречен раст и на останатите клучни безбедносни закани, како тероризмот и организираниот криминал.³⁴² Слични констатации се повторуваат во ИИЕБС: „Неуспешните држави влијаат на нашата безбедност преку криминалот, илегалната имиграција, и во последно време, преку пиратството“.³⁴³

Последниве две децении присутни се различни обиди за концептуализирање на овој феномен. Во бројните продуцирани истражувања се говори за слаби, кршливи, неуспешни и пропаднати држави. Од една страна, присутни се обиди за појасна диференцијација и концептуализација на секој од овие статуси, а, од друга, се отфрла било каква аналитичка и употребна вредност на овој концепт, како премногу широк и нејасен во справувањето со емпиriskата различност на теренот.³⁴⁴ Одредени истражувачи сметаат дека ваквото брендирање на државите служи само како

консултативен механизам. UN-EU, 2003, “Joint Declaration on UN-EU cooperation in Crisis Management”, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st12730.en03.pdf>> посетено 16.04.2016.

³³⁸ Во документот од 2007г. се предвидуваат дополнителни мерки за зајакнување на соработката и координацијата преку редовен политички дијалог на високо ниво помеѓу Секретаријатот на ОН и ЕУ Тројката и редовни средби на експертско ниво помеѓу персоналот на Секретаријатот на ОН и Политичкиот и безбедносен одбор на ЕУ. UN-EU, 2007, “Joint Statement on UN-EU cooperation in Crisis Management”, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/EU-UNstatmntoncrsmngmnt.pdf>> посетено 16.04.2016.

³³⁹ United Nations, 2006, “Resolution 1674(2006)”, UN Security Council, 28 April 2006, <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674\(2006\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674(2006))> посетено 16.04.2016.

³⁴⁰ European Council, 2003, *European security strategy*, *op.cit.*, p.12

³⁴¹ Ibid.

³⁴² Ibid.

³⁴³ Council of the EU, 2008, “Report on the Implementation of the European security strategy”, *op.cit.*, p.453

³⁴⁴ Call C.T., 2008, “The Fallacy of the ‘Failed State’”, *Third World Quarterly*, vol.29. no.8.

оправдување за воените интервенции на нивна територија.³⁴⁵ Дури, овој концепт го сметаат за 'идеолошки изум' целосно во функција на легитимирање на американскиот интервенционизам и јакнењето на глобалната супремација на САД заради задоволување на интересите на американските елити.³⁴⁶

Најнапред потребно е да разјасниме дел од термилошките недоумици. Терминот неуспешни држави почна да се употребува непосредно по крајот на Студената војна од експертите за надворешна политика за именување на земјите кои што се зафатени од граѓански конфликти, фрагментација на државата и пропаѓање на институциите.³⁴⁷ Потоа, овој концепт беше прифатен од страна на американската администрација, особено по нападите од септември 2001г. и оттогаш остана силно присутен во дискурсот за меѓународната безбедност. Така, во 'Стратегија за национална безбедност' на САД од 2002г. стои онаа фамозна констатација дека „Америка сега е помалку загрозувана од освојувачките држави отколку од неуспешните држави“.³⁴⁸ Терминот кршливи држави е во широко меѓународна употреба кога станува збор за развојните банки и институции, донаторските кругови и разните технички агенции, особено кога се реферира на развојната поддршка, хуманитарната помош и градењето на мирот. Тој е во редовна употреба од страна на СБ и ОЕЦД, како и од многу влади кога се именуваат најсиромашните и најнестабилните земји кои што не се во состојба да ги исполнат ниту минималните стандарди за развојна помош поставени од донаторите. Овој концепт многу почесто од претходниот го користи и ЕУ. Или, како што сумира еден референтен автор, „кршлива држава е генеричка и сеопфатна категорија која што ја користат голем број на влади и меѓународни организации од 2005г. наваму, додека неуспешна држава останува поконтраверзен поим кој што е во екстензивна употреба од страна на САД“.³⁴⁹

Лансирањето и актуелноста на овој концепт непосредно по крајот на Студената војна произлегува од огромниот пораст и брзото ширење на ваквите ситуации речиси во сите делови на светот. Објаснувањето на силниот пораст на неуспешни држави се должи токму на крајот на биполарниот поредок. Имено, под чадорот на блоковската поделба повеќето, реално гледано, многу слаби и кршливи држави уживаа артифициелна стабилност како резултат на цврстата закрила од големите патрони. Со распаѓањето на блоковскиот систем, падна и дотогашниот интерес за субвенционирање и скапо одржување на овие режими и нивниот безбедносен апарат. Дополнително, се појави и

³⁴⁵ Boas M. and Jennings K., 2007, "Failed States and State Failure: Threats or Opportunities?", *Globalizations*, vol.4, no.4.

³⁴⁶ Chomsky N., 2006, *Failed States: the Abuse of Power and the Assault on Democracy*, Metropolitan Books, New York.

³⁴⁷ Helman G.B. and Ratner S.R., 1992, "Saving Failed States", *Foreign Policy*, vol.89.

³⁴⁸ The White House, 2002, "The National Security Strategy of the USA", p.1, <<http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>> посетено 11.03.2014.

³⁴⁹ Nay O., 2013, "Fragile and Failed States: Critical Perspectives on Conceptual Hybrids", *International Political Science Review*, vol.33, no.1

притисок за економска дерегулација и политички реформи, што уште повеќе ја наруши дотогашната стабилност, што многу од овие држави едноставно не можеа да ги издржат.³⁵⁰

Тргувајќи од Веберовскиот институционален пристап кон државата, за неуспешни држави треба да се сметаат оние кои што не се во состојба да одговорат на есенцијалните државни функции, односно, кои што не се во состојба да обезбедат контрола на територијата, монопол на употребата на сила и притоа да ја имаат потребната легитимност.³⁵¹ Последниве години направени се повеќе обиди за прилагодување на базичниот Веберов модел на современиот контекст во обид да биде операционализиран низ повеќе прецизни индикатори. Еден од најновите обиди е моделот кој неуспешноста на државите ја третира преку тоа колку државата е во состојба да има монопол во создавањето и спроведувањето на законите, во употребата на сила и во оданочувањето. Врз основа на ваквата реконцептуализација и следствената операционализација, во најновата обемна студија, детектирани се 17 случаи на државен колапс во целата постколонијална ера, од кои 11 во периодот по крајот на Студената војна.³⁵² Во најголем дел од овие случаи ЕУ активно учествуваше во санирањето на состојбите и обидите за враќање на функционалноста на овие држави.

Реферирајќи на овој феномен, во обид да даде аналитички, но, и практично употреблива концептуализација Ротберг говори за неколку фази или стадиуми на развојот или ескалацијата на неуспешноста на државите да одговорат на своите основни функции: слаби, неуспешни и пропаднати држави. Според него, државите преоѓаат од еден во друг статус, и во едната и во другата насока. Затоа, како приоритет се поставува прецизното детектирање на статусот и на факторите кои што го придвижуваат во една или друга насока, како би можело да се дизајнираат ефективни превентивни мерки со кои што би се спречила транзицијата на една држава од слаба во неуспешна, или од неуспешна во пропадната, и обратно, како од детериориран статус државите да се вратат на поголем степен на функционалност.³⁵³ Наместо натегнатата универзализација на овој концепт, Кол се обидува преку негово расчленување да дојде до употреблива аналитичка рамка. Така, тој пледира наместо за неуспешни држави да се говори за постоењето на јазови и тоа во три клучни подрачја - во капацитетот на државата, во легитимитетот и во безбедноста.³⁵⁴ Во обид дополнително да се операционализира концептот и да се обезбеди негова применливост

³⁵⁰ Ottaway M. and Mair S., 2004, "States at Risk and Failed States", Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C., p.4

³⁵¹ Вебер М., 1976, *Природа и друштво*, Просвета, Београд.

³⁵² Lambach D., Johais E. and Bayer M., 2015, "Conceptualising state collapse: an institutional approach", *Third World Quarterly*, vol.36, no.7.

³⁵³ Rotberg R.I., 2004, "The Failure and Collapse of Nation-states: Breakdown, Prevention and Repair", во Rotberg R.I. (ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, Princeton.

³⁵⁴ Call C.T., 2008, "The Fallacy of the 'Failed State'", *op.cit.*; и Call C.T., 2011, "Beyond the 'Failed State: Toward Conceptual Alternatives'", *European Journal of International Relations*, vol.17, no.2.

продуцирани се и различни модели за квантификација на неуспешноста на државите, најчесто преку индекси за мерење и класификација на државите по овој основ.³⁵⁵ Обидувајќи се да ја одбегне неговата токсичност и непотребна политизација и ЕУ почна се помалку да го употребува овој термин, определувајќи се да говори за кршливи држави. За разлика од ЕУ, САД кои што се најзаслужни за неговата промоција, и понатаму го користат во своите клучни стратегиски документи.³⁵⁶ Како и да е, поимот неуспешни држави и понатаму опстојува и се употребува во една поопшта смисла, поточно како чадор поим со кој што генерално се реферира на еден спектар на држави кои што во различен степен имаат проблеми со својата функционалност, односно, безбедност, ефикасност или легитимитет, и кои што поради тоа се плодно тло за создавање и ширење на повеќе разни регионални и глобални безбедносни закани.

ЕК во својот документ за 'Одговорот на ЕУ на ситуациите на кршливост' од 2007г., кршливоста ја идентификува како „ситуација на слаби или неуспешни структури и ситуации каде општествениот договор е раскинат како резултат на немањето капацитет на државата да ги извршува своите основни функции“.³⁵⁷ Ваквите ситуации на кршливост се присутни во многу земји со низок и среден приход кои што имаат структурно слаби економии и кои што се нестабилни и ранливи во случаи на разни кризи и внатрешни и надворешни шокови. Како одговор на ваквите ситуации ЕК заговара диференциран повеќеслоен пристап преку:

- идентификација на активаторите на ситуациите на кршливост и нивните основни одлики;
- мерки за превенирање на ситуациите на кршливост;
- адресирање на ситуациите на кршливост преку индивидуализиран и холистички пристап кон секоја ваква ситуација втемелен во стратегискиот документ на ЕУ за земјата;
- посебно адресирање на безбедноста преку капацитетите на ЕУ за превенција на конфликтите и кризен менаџмент;
- посткризно дејствување преку поврзување на рехабилитацијата и развојот;
- унапредување на демократското владеење и човековите права.³⁵⁸

³⁵⁵ За најрелевантен, како и најреферентен во академската примена, се смета Индексот на неуспешни држави (FSI) на Фондот за мир кој што се изготвува од 2005г. Од 2014г. називот на овој индекс е сменет во Индекс на кршливи држави. Оваа промена само на името, без никакви суштински промени во методологијата и употребените индикатори, говори за обидот да се избегне употребата на терминот како премногу исполитизиран и контаминиран. Овој индекс ги категоризира државите во четири главни статуси (со варијации во рамките на секој од нив), како: одржливи, стабилни, предупредувачки и алармирачки. Категоризацијата се прави врз основа на 12 индикатори групирани по три примарни основи - социјални, економски и политички. Покрај овој индекс во поширока примена се и Индексот на кршливост (FI), Индексот на кршливост на државите (SFI) и Индексот на слабост на државите (ISW).

³⁵⁶ The White House, 2015, "National Security Strategy", Washington D.C.

³⁵⁷ European Commission, 2007, "Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions : Towards an EU response to situations of fragility: engaging in difficult environments for sustainable development, stability and peace", COM(2007) 643 final, Brussels, 25.10.2007, p.4

³⁵⁸ Ibid., pp.4-8

Во овој документ особено се инсистира на пристап кој што се заснова на подобрување на употребата и унапредување на синергијата помеѓу различните инструменти кои што и стојат на располагање на ЕК.³⁵⁹

ДЛ уште поцврсто ја всидри развојната соработка во надворешната политика на ЕУ, при што како нејзина основна цел се дефинира „намалувањето и долгорочното искоренување на сиромаштијата“ во светот.³⁶⁰ Во документот за јакнење на влијанието на развојната политика на ЕУ од 2011г., ЕК ги дефинира „почитувањето на човековите права, демократијата и другите клучни елементи на доброто владеење како витални предуслови за одржлив развој“, и, оттаму, говори за цврста условеност на развојната помош со адресирањето на овие предизвици.³⁶¹ Притоа, се вели дека во ситуации кога владата на одредена земја го губи интересот за почитување на овие клучни предуслови ЕУ треба да ја зајакне својата соработка со не-државните актери и локалните власти, фактички заобиколувајќи ги некооперативните влади.³⁶² „Во ситуации на кршливост треба да бидат дефинирани специфични форми на поддршка за да се овозможи обновата и да се постигне поголема отпорност, во тесна соработка со меѓународната заедница ... за да се обезбеди стабилноста и за да се одговори на базичните потреби на краткорочно ниво, додека истовремено се работи на зајакнување на владеењето, подигањето на капацитетите и економскиот раст, задржувајќи го градењето држава како централен елемент.“³⁶³

Клучен предизвик од аспект на ефективното дејствување на ЕУ претставува потребата од приоритизирање и фокусирање. Наместо да се промовираат широк сет на позитивни, но, сепак, несуштински проекти (од аспект на базичната функционалност на државите), ЕУ прави напори да се фокусира на основните потреби на државите за тие да бидат функционални. Тоа значи, пред сè, обука на безбедносни сили, обука на професионална граѓанска служба отпорна на корупција, поддршка на судските власти и поддршка за изградба на финансиски механизми за собирање на даноци и нивно трошење со базична транспарентност. Сето ова е неопходно токму во функција на критериумите на функционалност - безбедност, легитимитет и ефикасност. Оваа дилема, упросто поставена како стабилност наспроти демократија, односно, ставање приоритет на ефикасното владеење пред демократското владеење, мошне често се јавува во практиката, па ЕУ, и

³⁵⁹ Се реферира на Европскиот развоен фонд, Инструментот за развојна соработка, Инструментот за европското соседство, Инструментот за стабилност, Хуманитарната помош, и Европскиот инструмент за демократија и човекови права. Ibid., pp.9-10

³⁶⁰ Во чл.208 од КДФЕУ.

³⁶¹ European Commission, 2011, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Increasing the Impact of the EU Development Policy: an Agenda for Change", COM(2011) 637 final, Brussels, 13.10.2011, p.5

³⁶² Ibid.

³⁶³ Ibid., p.10

покрај цврстите декларативни заложби, на терен се однесува многу прагматично. Приоритизирањето се поставува и од друг аспект - од потребата за стеснување и концентрирање на напорите само на оние држави чија што неуспешност може да има посериозни безбедносни последици на ЕУ. Тоа е неопходно затоа што бројот на земји кои што имаат потреба од европска помош е навистина голем, а ресурсите на Унијата, сепак, се ограничени. Тоа подразбира концентрирање на напорите врз земјите од поширокото соседство.

Во мултилатерални рамки, првенствено преку ОН, се преземаат активности за адресирање на ситуациите на кршливост. Но, паралелно, се јавуваат и други мултилатерални иницијативи. Како најнов продукт за сеопфатно и широко поддржан пристап се наметна 'Новиот договор за ангажман во кршливи држави'. Тој настана како резултат на работата на Меѓународниот дијалог за градење мир и градење држава, кој што претставува неформален мултилатерален форум на група од дваесетина кршливи и конфликтно оптеретени држави, од една страна, и донаторската заедница, составена од развиени земји, меѓународни организации и развојни партнери, од друга. Тој е развиен во контекстот на постигнувањето на Милениумските развојни цели.³⁶⁴

Во адресирањето на овие проблеми ЕУ одржува постојани контакти со најголем дел на своите стратегиски партнери. „ЕУ се повеќе препознава дека мора да го засили дијалогот и соработката со растечките сили за заедничките интереси и пристапи во однос на прашањата на развојот, конфликтите и кршливоста“.³⁶⁵ Во зависност од нивните интереси, стратегиските партнери се ангажирани со Унијата во третманот на многу од овие проблематични држави.

5.2.5. Организиран криминал

Во ЕБС организираниот криминал е идентификуван како една од клучните безбедносни закани за Унијата, при што „европската територија е маркирана како главна цел за организираниот криминал“. Притоа, се прецизира дека се работи за „внатрешна закана со важна екстерна димензија“.³⁶⁶ Во извештајот на Европол од 2013г. се проценува дека на територијата на ЕУ се

³⁶⁴ Целта е да се постави цврста основа со реализација на петте цели за градење мир и градење држава: легитимен политички процес, што подразбира инклузивни политички договори и решавање на конфликтите; безбедност, разбрана, пред сè, како хумана безбедност; правда, преку зголемување на пристапот до неа; економски основи, преку генерирање на вработувањето; и приходи и услуги, преку подобрување на управувањето со приходите и капацитетите за отчетно давање услуги. International Dialogue on Peacebuilding and Statebuilding, 2011, "A New Deal for engagement in fragile states", <<http://www.pbsdialogue.org/en/new-deal/>> посетено 16.04.2016.

³⁶⁵ Castillejo C., 2015, "Fragile States: an Urgent Challenge for EU Foreign Policy", FRIDE, Madrid, p.20

³⁶⁶ European Council, 2003, *European security strategy, op.cit.*, p.12

активни околу 3.600 организирани криминални групи. Упатувајќи на трендовите во развојот на сериозниот и организираниот криминал овој извештај заклучува дека како резултат на глобализацијата криминалните групи сè повеќе стануваат мултинационални, со сè поголема диверсификација на активностите и со трансформација на структурата од традиционалната хиерархиска кон мрежна.³⁶⁷ „Организираните криминални групи стануваат сè пофлексибилни, адаптивни и иновативни и се ангажирани во повеќе различни облици на криминал“.³⁶⁸

Во функција на поефективна борба против организираниот криминал ЕУ во 1998г., соодветно го дефинира злосторничкото здружување и учеството во кривичните дела кои што произлегуваат од него со 'Заедничката акција' на СЕУ.³⁶⁹ Овој документ изврши и големо меѓународно влијание затоа што неговите суштинските елементи, две години подоцна, се вградени во клучниот мултилатерален документ - 'Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал'. Во 2008г. 'Заедничката акција' е супституирана со 'Рамковната одлука за борба против организираниот криминал' на СЕУ.³⁷⁰ Треба да се има предвид дека станува збор за широк концепт кој опфаќа разни активности - трговија со дрога, трговија со луѓе, перење пари, фалсификување на разни видови стоки, изнудување, сериозен економски криминал.³⁷¹ Покрај тоа што тој самиот претставува сериозна безбедносна закана, уште поопасно е неговото содејство со тероризмот. Во ИИЕБС од 2008г. тероризмот и организираниот криминал се третираат интегрално како една комплексна безбедносна закана.³⁷² Исто така, во одредени делови на светот тој е или причина или последица, или и двете заедно, за кршливите држави, што има директно влијание и на регионалната безбедност.

Во март 2010г. е усвоена 'Стратегијата за внатрешна безбедност на ЕУ' (СВБ),³⁷³ а во ноември и документот на ЕК за нејзина операционализација, каде што прекинувањето на меѓународните криминални мрежи е дефинирано како прва од петте стратески цели на овој документ.³⁷⁴ Притоа, поставени се три оперативни цели - идентификување и демонтирање на криминалните мрежи; заштита на економијата од криминални инфилтрирања; и конфискување на криминалните

³⁶⁷ EUROPOL, 2013, "EU Serious and organized crime threat assessment", The Hague.

³⁶⁸ Ibid., p.37

³⁶⁹ Council of the EU, 1998, "Joint Action of 21 December 1998 (98/733/JHA)", *Official Journal of the EC*, L 351, 29.12.1998.

³⁷⁰ Council of the EU, 2008, "Council Framework Decision of 24 October 2008 on the fight against organized crime (2008/841/JHA)", *Official Journal of the EU*, L 300, 11.11.2008

³⁷¹ Council of the EU, 1998, "Joint Action of 21 December 1998 (98/733/JHA)", *op.cit.*

³⁷² European Council, 2008, "Report on the Implementation of the European Security Strategy", *op.cit.*, p.455. Сепак, во стратегиите за внатрешна безбедност од 2010г. и од 2015г. тие се третираат одвоено.

³⁷³ European Union, 2010, *Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model*, *op.cit.*

³⁷⁴ European Commission, 2010, "The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe", COM(2010) 673 final, Brussels, 22.11.2010, p.4

поседи, како и редица инструменти за нивно постигнување.³⁷⁵ И во најновиот документ на ЕУ, кој што ја замени СББ, донесен во април 2015г., 'Европска агенда за безбедност', како три врвни внатрешно-безбедносни приоритети се поставени: борбата против тероризмот и радикализацијата, борбата против организираниот криминал и борбата против сајбер криминалот.³⁷⁶ ЕУ се повеќе тежнее и кон термилошко и концептуално прецизирање, при што се повеќе во својата дискурзивна практика говори за сериозен криминал паралелно, или, наместо организиран криминал. Таквото прецизирање започнува веќе со СББ и продолжува низ официјалните годишни извештаи на Европол. Дистинкцијата е во насока на тоа што фокусот се префрла од организацијата и структурата на криминалните групи кон обемот и длабочината на штетата што криминалните групи ја предизвикуваат со своето дејствување.

Со текот на времето ЕУ разви надлежности во доменот на внатрешната безбедност. За таа цел беа создадени и развивани повеќе агенции и институции. Во функција на координација на полициската соработка е создаден Европол, во функција на унапредување на координацијата на истрагите и казнените прогони, како и соработката на надлежните тела на земјите членки во врска со тешките облици на прекуграничен криминал создаден е Евроцаст, а Фронтекс е востановен за соработка во контролата на надворешните граници на ЕУ. Како што веќе забележавме, во 2002г. е креиран Европскиот налог со кој што се заменети долгите екстрадициски постапки помеѓу земјите членки на ЕУ.³⁷⁷ Во 1999г. е оформена и Европската служба за сузбивање измами (OLAF) чија што основна задача е заштита на финансиските интереси на Унијата преку истраги за корупција и ненаменски трошења од ЕУ буџетот, и која што со текот на времето, исто така, добива своја улога и во екстерните активности на ЕУ.³⁷⁸ Со креирањето на овие актери се јави потребата и за нивна координација, и внатре во ЕУ, но, и во контекст на екстерните активности на ЕУ.

ЕУ нема формулирано посебна сеопфатна стратегија за борба против организираниот криминал. Најблиску до тоа беше документот на ЕК од 2005г.³⁷⁹ Сепак, формулирани се повеќе стратегии за одделните облици на организиран криминал. Така, во функција се Стратегијата за наркотици од

³⁷⁵ Ibid., pp.5-6

³⁷⁶ European Commission, 2015, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Council and the Committee of the Regions - The European Agenda on Security", COM(2015) 185 final, Strasbourg, 28.4.2015.

³⁷⁷ Council of the European Union, 2002, "Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between member states", 2002/584/JHA, *Official Journal of the EU*, L 190/1, 18.7.2002.

³⁷⁸ Од аспект на екстерните активности на ОЛЈАФ најзначајна е неговата улога во сузбивањето на шверцот на цигари, со оглед на тоа што тој најдиректно ги општетува буџетските приходи на земјите членки и на Унијата.

³⁷⁹ European Commission, 2005, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Developing a strategic concept on tackling organized crime", COM(2005) 232 final, Brussels, 2.6.2005.

2012г.³⁸⁰, Стратегијата за искоренување на трговијата со луѓе од 2012г.³⁸¹, Акцискиот план за борба против прекршувањата на правата на интелектуална сопственост од 2009г.³⁸² Внатрешната безбедност на ЕУ не може да се постигне во изолација од останатиот свет, особено не во услови на растечка и комплексна меѓузависност. Затоа е неопходно да се обезбеди соодветно ниво на кохерентност и комплементарност помеѓу интерните и екстерните аспекти на безбедноста на ЕУ. Во Извештајот за имплементацијата на СВБ се констатира дека „Европската внатрешна безбедност подразбира и дејствување надвор од границите на ЕУ и во соработка со трети земји. Оттаму, внатрешните безбедносни прашања треба да бидат посистематски адресирани во екстерните политики на Унијата, поврзувајќи ги со програмите за помош и соработка на Унијата“.³⁸³ Оттаму, уште во 2005г. е донесена 'Стратегија за екстерната димензија на правдата и внатрешните работи' каде што се бара оваа област да стане централен приоритет на надворешните односи на ЕУ.³⁸⁴ За имплементација на екстерните димензии на своите политики од ОСБП ЕУ користи повеќе разни инструменти - правно обврзувачки договори, декларации, акциски планови, агенди, министерски и експертски состаноци, мониторинг и евалуација, програми за помош, оперативна поддршка.

Значаен елемент на ЕУ активностите во овој домен се активностите во трети земји во насока на градење на нивните капацитети за борба против организираниот криминал преку разни облици на финансиска и техничка помош. Покрај тоа, за овие цели ЕУ ги користи и мисиите на ЗБОП. Така, најголем дел од досега спроведените цивилни мисии во својот мандат вклучуваат различни елементи на борбата против организираниот криминал, при што овие мисии се реализираа како:

- Полициски мисии (Македонија 2004-2005, Македонија 2006, БиХ 2003-2012, Конго 2005-2007, Конго 2007-2014, Палестина 2006-во тек, Авганистан 2007-во тек, Нигер 2012-во тек, Мали 2014-во тек, Украина 2014-во тек)
- Мисии за владеење на правото (Грузија 2004-2005, Ирак 2005-2013, Косово 2008-во тек)
- Мисии за поддршка на граничното управување (Палестина 2005-во тек, Либија 2013-во тек)

И соработката во борбата против организираниот криминал е заснована на препознатливиот повеќеслоен пристап на ЕУ заснован на ефективниот мултилатерализам, унапредувањето на

³⁸⁰ European Council, 2012, "EU Drugs Strategy (2013-20)", *Official Journal of the EU*, C 402/1, 29.12.2012

³⁸¹ European Commission, 2012, "The EU Strategy towards the eradication of trafficking in human beings 2012-2016", COM(2012) 286 final, Brussels, 19.6.2012.

³⁸² European Council, 2009, "Resolution on the EU Customs Action Plan to combat IPR infringements for the years 2009 to 2012", *Official Journal of the EU*, C 71/1, 23.3.2009.

³⁸³ European Commission, 2014, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on The final implementation report of the EU Internal security strategy 2010-2014", Brussels, 20 June 2014, COM(2014) 365 final, p.16

³⁸⁴ European Commission, 2005, "A Strategy on the external dimension of the Area of Freedom, Security and Justice", COM(2005) 491 final, Brussels, 12.10.2005.

регионалната и интеррегионална соработка и развивањето билатерална соработка со клучните земји. Во рамките на мултилатералниот систем централно место имаат ОН, а клучен мултилатерален документ е 'Конвенцијата против транснационалниот организиран криминал', позната како Конвенцијата од Палермо, усвоена во 2000г., како и пропратните протоколи.³⁸⁵ Значајна е и 'Конвенцијата за борба против корупцијата' - т.н. Конвенција од Мерида. Многу важна улога има и 'Оперативната група за финасиско дејствување' (FATF), која што како меѓувладино тело има задача да утврдува стандарди и да промовира ефективна имплементација на регулаторни и оперативни мерки за спречување на перењето пари. На регионално, односно, интеррегионално ниво, како најзначајни се идентификуваат две партнерства за соработка - помеѓу ЕУ и Латиноамериканските и Карипските држави (ЕУ-ЛАК/ЗЕЛАК) кое што е клучно за борбата против трговијата со дрога, и партнерската соработка ЕУ-Африка.³⁸⁶

На билатерално ниво ЕУ развива соработка со стратегиските партнери низ билатералните механизми. „Безбедноста треба да се интергрира во релевантните стратегиски партнерства ... особено приоритетите поврзани со внатрешната безбедност треба да се дел од политичкиот дијалог со трети земји каде што е соодветно и значајно во борбата со повеќекратните закани“. И, понатаму, „преку ЕСНД безбедносната експертиза треба да биде разместена во ЕУ делегациите во приоритетните земји, вклучувајќи ги офицерите за врска на Европол“.³⁸⁷ Во 'Стратегијата за екстерната димензија на правдата и внатрешните работи' од 2005г. ЕУ заговара диференциран и флексибилен пристап кон третите земји согласно потребите на Унијата³⁸⁸, што, следствено, резултира во тоа што нивото на соработка со различните стратегиски партнери значително варира.

5.2.6. Сајбер безбедност

Современите општества се повеќе се потпираат и својата функционалност ја засноваат на информатичките и комуникациските технологии и на интернетот. Цели витални сектори како финансиите, енергетиката, транспортот, останатите економски сектори, административните управувачки функции, се дигитално засновани и оперирани. Оттаму, и се поголемата нивна чувствителност и ранливост на загрозувањето на безбедноста во овие домени. Информатичките и

³⁸⁵ United Nations, 2000, "United Nations Convention against transnational organized crime and the protocols thereto", United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna.

³⁸⁶ European Council, 2010, "The Stockholm Programme - an open and secure Europe serving and protecting its citizens", *Official Journal of the EU*, C 115, 04.5.2010.

³⁸⁷ European Commission, 2010, "The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe", *op.cit.*, p.3

³⁸⁸ European Commission, 2005, "A Strategy on the external dimension of the Area of Freedom, Security and Justice", *op.cit.*, p.7

комуникациските системи се подложни на безбедносни загрозувања кои што се резултат на човечки грешки, природни настани, технички падови или планирани напади. Таквите инциденти стануваат се почести, поголеми, пософистицирани и покомплексни. Исто така, самата т.н. дигитална економија има се поголемо значење. Интернет економијата генерираше 21% од растот на БДП во ЕУ во периодот 2007-2012г. Информатичко-комуникацискиот сектор учествува со 6% во БДП на ЕУ. Притоа, на него се должи дури половина од вкупниот раст на продуктивноста.³⁸⁹ Дополнително, со комплетирањето на единствениот дигитален пазар ЕУ има потенцијали да го зголеми својот вкупен БДП за 500 млрд.евра годишно, односно, за 1.000 евра по глава на жител.³⁹⁰

Оттаму, загрозувањето на сајбер безбедноста со својот брзорастечки потенцијал станува една од клучните нетрадиционални безбедносни закани. Како референтно тука ќе го ползуваме дефинирањето на сајбер безбедноста направено од самата ЕУ во нејзиниот стратески документ од 2013г. како „заштитивање на сајбер просторот и во цивилните и во воените сфери од оние закани кои што се поврзани со, или, кои што можат да нанесат штета на меѓузависните мрежи и информациската инфраструктура ... и сочувување на достапноста и на интегритетот на мрежите и на инфраструктурата и на доверливоста на информациите содржани во нив“.³⁹¹ Сајбер безбедноста не може да се гледа одвоено од безбедноста во реалниот свет. Штетата која што настанува како резултат на сајбер инцидентите е реална и предизвикува стварни последици во физичкиот свет. Притоа бројот на сајбер напади континуирано расте, како и нивната тежина, а постои општа согласност дека таквите трендови ќе продолжат и во догледна иднина.

Сајбер безбедноста е комплексен, повеќедимензионален феномен. За подобро разбирање на комплексноста развиени се повеќе класификации на сајбер заканите. Корниш ги разгледува сајбер заканите на четири нивоа: хакирање, сајбер криминал, идеолошки и политички сајбер екстремизам и државно спонзорирана сајбер агресија.³⁹² Реферирајќи на концептуалните нејаснотии и термилолошката непрецизност, Бендиек смета дека најприменлива е дистинкцијата помеѓу сајбер заканите по националната безбедност и сајбер заканите по функционирањето на комерцијалните субјекти и приватната сопственост.³⁹³ Нај детектира четири категории на сајбер закани: сајбер

³⁸⁹ European Commission, MEMO/13/71, Brussels, 7 February 2013.

³⁹⁰ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, “Cybersecurity Strategy of the European Union”, Brussels, 7.2.2013, JOIN(2013) 1 final, p.2

³⁹¹ Ibid., p.3

³⁹² Cornish P., 2009, “Cyber Security and Politically, Socially and Religiously Motivated Cyber Attacks”, *Study*, European Parliament, Brussels.

³⁹³ Bendiek A., 2012, “European Cyber Security Policy”, SWP, Berlin, pp.8-11

криминал, сајбер шпионажа, сајбер тероризам и сајбер војна.³⁹⁴ Сајбер криминалот е најраспространета и највидлива сајбер закана. Исто како и обичниот криминал тој е присутен во повеќе различни форми и има тренд на забрзан раст, и, според одредени проценки, тежи неколку стотини млрд.евра годишно.³⁹⁵ Всушност, како што се вели, „веќе е развиена комплетна подземна сајбер економија, со сите видови на криминални продукти и услуги кои се тргуваат“.³⁹⁶ Сајбер шпионажата е всушност користењето на сајбер капацитетите за целите на традиционалната или индустриска шпионажа. Последниве години сме сведоци на бројни истекувања на податоци кои што говорат за голем обем на сајбер шпионажа на која што се подложни владите и компаниите. Сајбер тероризмот засега се манифестира преку радикализација и регрутирање на нови приврзаници на терористичките групи, користење на интернетот за финансирање, како и за планирање на терористички напади со ползување на т.н. паметни сервиси кои што се достапни за општа употреба. Сепак, со оглед на брзиот развој во блиска иднина може да се очекуваат и обиди за сајбер терористички напади насочени кон критичната инфраструктура. Говорејќи за опасноста од сајбер војна, пред сè, се реферира на фактот дека сајбер просторот веќе станува интегрален дел на воените конфликти како што покажаа и случувањата врзани за Украинскиот конфликт, а пред тоа и Грузискиот конфликт. Тоа се должи на третирањето на сајбер просторот како на уште една од димензиите на бојното поле, односно, екстензија на бојното поле и во сајбер доменот, со тоа што тој сега има ист статус како и другите димензии на бојното поле - копното, морето, воздухот и вселената³⁹⁷ и подлежи на истите императиви на негова заштита од непријателски напади. Треба да се истакне дека на ниво на меѓународна соработка сè уште се работи на усогласување на терминологијата и дефинирањето на нападите. Сè уште отсуствува прецизно дефинирање на клучните термин како сајбер напад и сајбер војна. Притоа, „непостоењето на меѓународен консензус за прецизно дефинирање на сајбер нападите не е резултат на спор околу техничките или правните параметри, туку го рефлектира фундаменталното несогласување околу соодветниот и потребен обем на владина регулација на оваа сфера“.³⁹⁸

ЕУ навремено ја согледа важноста на овие процеси и веќе во 2001г. ЕК почна да ја формулира својата политика во однос на информациската и мрежната безбедност.³⁹⁹ Во функција на

³⁹⁴ Naj Dz., 2012, *Buducnost moci*, Arhipelag, Beograd, str.177-181

³⁹⁵ Проценките на Европол се дека вкупните штети на жртвите на сајбер криминалот изнесуваат околу 290 билиони евра на годишно ниво во глобални рамки. Според Pawlak P. and Sheahan C., 2014, “The EU and its (cyber) partnerships”, Brief 9, EUISS, Paris.

³⁹⁶ European Commission, Press release, IP/14/129, Brussels, 10 February 2014.

³⁹⁷ Council of the EU, 2014, “EU Cyber Defence Policy Framework”, Brussels, 18 November 2014, 15585/14, p.2

³⁹⁸ Bendiek A., 2012, “European Cyber Security Policy”, *op.cit.*, p.7

³⁹⁹ European Commission, 2001, “Communication on ‘Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach’”, COM(2001) 298 final, Brussels, 6.6.2001.

обезбедување на високо и ефективно ниво на информациска и мрежна безбедност во 2004г. ЕУ формираше 'Агенција за европска мрежна и информациска безбедност' (ENISA) чија што задача е да обезбедува експертиза, совети и проценки на сајбер практиките на институциите на ЕУ и на земјите членки, како и да го олеснува дијалогот помеѓу различните актери во доменот на сајбер безбедноста на ниво на Унијата.⁴⁰⁰ Во ИИЕБС од 2008г. сајбер безбедноста веќе јасно се идентификува како сериозна безбедносна закана, при што се сугерира градење на сеопфатен пристап на Унијата, подигање на свесноста и зајакнување на меѓународната соработка.⁴⁰¹

Во февруари 2013г. ЕУ ја усвои 'Стратегијата за сајбер безбедност', подготвена од ЕК и ВП. Стратегијата претставува прв сеопфатен документ на ЕУ за овој домен, каде што се адресирааат сите клучни аспекти - внатрешниот пазар, правдата и внатрешните работи и надворешната политика на ЕУ за сајбер прашањата. Овој документ е организиран околу пет стратешки приоритети на ЕУ: постигнување на сајбер отпорност кон сајбер заканите; драстично намалување на сајбер криминалот; развивање на сајбер одбранбена политика и соодветни способности во рамките на ЗНБП; развивање на индустриски и технолошки ресурси за сајбер безбедност; и, воспоставување кохерентна меѓународна политика на ЕУ за сајбер просторот и промовирање на основните вредности на Унијата.⁴⁰²

Притоа, клучно начело на европската меѓународна сајбер политика е ставот дека европските закони, норми и суштински вредности кои што важат за физичкиот свет подеднакво важат и за сајбер просторот.⁴⁰³ Најважни приоритети се слободата и отвореноста - сајбер просторот се смета за простор на слободата и основните човекови права, при што „основните права, демократијата и владеењето на правото мора да бидат заштитени во сајбер просторот“.⁴⁰⁴ Оттаму, „растечката глобална информациска и комуникациска поврзаност не смее да биде проследена со цензура или масовен надзор“⁴⁰⁵, а меѓународните напори на ЕУ треба да се насочат кон зачувување на отворен, слободен и безбеден сајбер простор. Постојните меѓународни правни акти за заштита на човековите права се сметаат за доволни и како такви се целосно применливи и во сајбер просторот. Иако е тој виртуелен, ниту таму не смее да има толеранција на кршењето на овие права. Стратегијата беше проследена и со предлог на соодветна легислатива со 'Директивата за јакнење

⁴⁰⁰ Council of the EU, 2004, "Regulation (EC) No 460/2004", *Official Journal of the EU*, L 77, 13.3.2014. ЕНИСА располага со персонал од 70 лица и годишен буџет од 8 милиони евра. Седиштето на ЕНИСА е на островот Крит.

⁴⁰¹ European Council, 2008, "Report on the Implementation of the European Security Strategy", *op.cit.*, p.456

⁴⁰² European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, "Cybersecurity Strategy of the European Union", *op.cit.*

⁴⁰³ Ibid., pp.3-4

⁴⁰⁴ Ibid., p.2

⁴⁰⁵ Ibid., p.15

на сигурноста на информациските системи во Унијата' која што пропишува обврска за воспоставување на минимум безбедносни стандарди во секоја земја членка.⁴⁰⁶ Таквата легислатива произлезе токму од 'Студијата за проценка на влијанието', која што проблемот го дефинира како „недоволно ниво на заштита на мрежната и информациска инфраструктура од безбедносни инциденти, ризици и закани низ целата ЕУ подривајќи го соодветното функционирање на внатрешниот пазар“.⁴⁰⁷ Истовремено, основан е и 'Европски центар за сајбер криминал' како специјализирано тело во рамките на Европол за оперативна борба против растечкиот сајбер криминал на целата територија на ЕУ.⁴⁰⁸

Во ноември 2014г. СЕУ усвои 'Рамка за сајбер одбранбена политика на ЕУ' со цел да се зголеми сајбер отпорноста на структурите, мисиите и операциите на ЗБОП, како и да се помогне на земјите членки во развивањето на соодветни сајбер одбранбени способности врзани за ЗБОП.⁴⁰⁹ Со неа е истакнато дека треба „да се осигура и кохерентност помеѓу ЕУ и НАТО во сајбер одбраната“.⁴¹⁰

Во февруари 2015г. СЕУ усвои 'Заклучоци за сајбер дипломатијата', каде што силно ги реafirмира веќе погоре наведените ставови за сеопфатна глобална сајбер политика на ЕУ заснована на заштита и промоција на основните човекови права во сајбер просторот, заштита и унапредување на интернетот како слободен и отворен медиум, подигање на сајбер безбедносните способности на трети земји и соработка со стратегиските партнери во остварувањето на целите на глобалната сајбер политика на Унијата.⁴¹¹

Од големо значење е работењето на ЕУ во мултилатерални рамки. Тука напорите се концентрирани во две насоки - ефективна борба против сајбер криминалот и одржливо управување на интернетот. Во однос на првото ЕУ доследно и упорно работи на промоцијата на првиот и засега единствен обврзувачки меѓународен инструмент за сајбер безбедност - Конвенцијата на Советот на Европа за сајбер криминалот или т.н. Будимпештанска Конвенција. Конвенцијата ги обврзува земјите потписнички на креирање на соодветни прецизни регулаторни рамки на

⁴⁰⁶ European Commission, "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council concerning measures to ensure a high common level of network and information security across the Union", Brussels, COM(2013) 48 final, 07.02.2013.

⁴⁰⁷ European Commission, Executive Summary of the Impact Assessment accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council Concerning measures to ensure a high level of network and information security across the Union, SWD(2013) 31 final, Strasbourg, 7.2.2013.

⁴⁰⁸ European Commission, 2012, "Communication on 'Tackling Crime in a Digital Age: Establishing a European Cybercrime Centre'", 28 March 2012. Европскиот центар за сајбер криминал е сервисиран од персонал од 50 лица и годишен буџет од 10 мил.евра.

⁴⁰⁹ Council of the EU, 2014, "EU Cyber Defence Policy Framework", *op.cit.*

⁴¹⁰ Ibid., p.3

⁴¹¹ Council of the EU, 2015, "Council Conclusions on Cyber Diplomacy", Brussels, 11 February 2015, 6122/15.

национално ниво и нивна хармонизација на меѓународно ниво со цел ефективна соработка на државите во спречувањето, истражувањето и гонењето на сајбер криминалот.⁴¹²

Во однос на одржливото управување со интернетот, ЕУ е активно вклучена во барањето и постигнувањето глобален консензус помеѓу бројните спотивставени интереси во однос на ова осетливо прашање, притоа инсистирајќи функционирањето на интернетот да биде засновано на основните европски вредности. Во основа постои судир на два спротивставени модели за управување со интернетот. Едниот модел, кој што е важечки во моментот (предводен од САД, со поддршка на ЕУ, Канада, Јапонија), се заснова на учество во управувањето на сите заинтересирани страни - владите, приватниот сектор, цивилното општество и техничките експерти. Тој модел обезбедува баланс на интересите и на тој начин спречува ставање на интернетот под нечија контрола. За жал, практиката покажа дека, сепак, зад овој теориски коректно поставен модел, клучна улога има САД. И не само тоа, туку, дека овој модел им дава можност на владините агенции на САД да го злоупотребат интернетот за масовни тајни програми за надзор на останатите влади, бизнисите и граѓаните. На другата страна е моделот кој што го предлага т.н. суверенистички табор, предводен од Кина и Русија, кој што во основа се сведува на обезбедување на клучна улога на владите во процесот на управување со интернетот. Според тој модел управувањето со интернетот треба да помине во надлежност на соодветно меѓународно регулаторно тело, конституирано на меѓувладина основа, како, на пример, постојната специјализирана агенција на ОН - 'Меѓународната унија за телекомуникации', каде што улогата на владите би била поизразена на сметка на приватниот сектор. Актуелниот модел на управувањето преку ICANN⁴¹³ тие го третираат како приватизација на меѓународното управување, а во функција на одржување на доминацијата на САД. Целта на промената на моделот е двојна - од една страна, владите да се здобијат со поголема контрола врз интернетот и во функција на својата внатрешна политика и во функција на спречување на надворешна пенетрација, а од друга страна, да се ограничи сегашното клучно влијание на САД и следствено употребата и злоупотребата на интернетот за националните интереси на САД. Овие две концепции имаа силен судир во декември 2012г. на светската конференција за меѓународни телекомуникации околу новиот Договор за регулирање на меѓународните телекомуникации кој што беше поддржан од 89 земји предводен од

⁴¹² Council of Europe, 2001, "Convention on Cybercrime", Budapest, 23 November 2001, European Treaty Series - No. 185.

Конвенцијата е донесена во 2001г., а стапи на сила во 2004г. До 2016г. 54 земји ја потпишале, а 47 од нив ја ратификувале.

⁴¹³ Клучното тело во управувањето на интернетот - ICANN (Интернетска корпорација за доделени имиња и броеви) е непрофитна корпорација од јавен интерес, регистрирана во Калифорнија. Формално, корпорацијата беше ослободена од контрола на американската федерална влада во 2009г., до кога работеше како контрактор на Секретаријатот за трговија.

суверенистичкиот табор, а се спротивставија 55 држави меѓу кои што и сите земји членки на ЕУ.⁴¹⁴ Факт е дека по сознанијата обелоденети од Сноуден работите значително се сменија. Тие сознанија упатија на потребата од реорганизација на управувањето на интернетот, од една страна, но, и на потребата од поголема национална контрола на информациската инфраструктура. Како и да е, насоката во која што ќе се одвива натамошната регулација на интернетот ќе има значајни безбедносни, економски и пошироки општествени импликации.

Во остварувањето на петиот стратегиски приоритет дефиниран во 'Стратегијата за сајбер безбедност' - воспоставување кохерентна меѓународна политика на ЕУ за сајбер просторот и промоција на суштинските вредности на ЕУ, клучно место зазема соработката на Унијата со стратегиските партнери, при што се наведуваат четири цели: размена на информации и најдобри практики; координација на политиките и градење на капацитети во трети земји; јакнење на мултилатералните инструменти; и промоција на одржливо управување на интернетот.⁴¹⁵ Согласно овие цели и архитектурата на СП е изложена на соодветни адаптации заради интеграција на сајбер прашањата, при што се воспоставени повеќе билатерални дијалози помеѓу ЕУ и нејзините стратегиски партнери. Сајбер прашањата се дел и од министерските дијалози, а во неколку наврати беа дел и од билатералните самити. Нашата анализа на СП во доменот на сајбер безбедноста ќе биде фокусирана токму на соработката на ЕУ и нејзините стратегиски партнери во реализацијата на горенаведените четири цели дефинирани со оваа стратегија на Унијата.

5.2.7. Енергетска безбедност

Иако процесот на европските интеграции, веднаш по крајот на втората светска војна, започна токму со комунитаризација на дел од енергетските политики, во ЕУ прашањето на енергетската безбедност првпат се појави во текот на нафтената криза во 1973-74г. А, дури пред десетина години земјите членки направија први обиди за формулирање заедничка политика за енергетската безбедност. Тие преземени првични чекори се должеа на екстерниот шок што го предизвикаа прекините во снабдувањето со гас на повеќе новопримени членки на ЕУ, првин во зимата 2006г., а потоа и во 2009г. Во 2006г. ЕК го донесе т.н. Зелен документ, односно 'Европската стратегија за одржлива, конкурентна и сигурна енергија', а веќе наредната година ја усвои стратегијата

⁴¹⁴ Интересен е податокот дека на линија на ЕУ беа четири нејзини стратегиски партнери - САД, Јапонија, Канада и Индија, а на спротивната страна останатите шест стратегиски партнери на Унијата.

⁴¹⁵ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, "Cybersecurity Strategy of the European Union", *op.cit.*, pp.14-16

‘Енергетска политика за Европа’, каде што се декларирани три клучни цели - сигурност на снабдувањето, одржливост и конкурентност.⁴¹⁶ Клучните предизвици со кои што се соочува ЕУ во овој домен се растот на побарувачката, нестабилните цени, прекините во испораките и влијанието врз животната средина. Резервите на енергенси во ЕУ се недоволни и таа спаѓа во високо увозно зависни макро-региони во светот. Тоа претставува клучен чинител кој што може да го ограничи економскиот развој и со тоа директно да ја релативизира вкупната моќ на ЕУ и нејзината глобална позиција. ЕУ увезува 53% од енергијата која што ја троши. Гледано по одделни енергенси, Унијата увезува 90% од своите потреби за сирова нафта, 66% од гасот, 42% од цврстите горива и 40% од нуклеарното гориво. ЕУ учествува со 18% во вкупната светска потрошувачка на нафта, а нејзините докажани резерви се помалку од 2%. Од 10-те земји најголеми увозници на нафта дури 6 се ЕУ членки.⁴¹⁷ Притоа, на енергетската безбедност на Унијата мора да се гледа во контекст на брзорастечката глобална побарувачка на енергија која се очекува да порасне за цели 27% до 2030г. Дополнително, вкупното производство на енергија во ЕУ е намалено за 15% во периодот 2001-2012г.⁴¹⁸ Конкурентноста е, исто така, многу важен елемент. Имено, големопродажните цени на електричната енергија во ЕУ се за 30% повисоки од оние во САД, а големопродажните цени на гасот се двојно поголеми од оние во САД.⁴¹⁹

Најреферентната дефиниција за енергетска безбедност досега е дадена од Јергин, кој што едноставно ја определува како „достапност на доволни резерви по пристапни цени“.⁴²⁰ Најпрецизно, енергетската безбедност може да ја определиме како системска безбедност која што подразбира стабилно снабдување со енергенси во потребните количини, од разни снабдувачи и од разни извори, по пат на широка мрежа на транзитни коридори, по економски прифатливи цени и тоа не само моментно туку и во предвидлива иднина. Во документот на ЕК од 2006г. енергетската безбедност се дефинира како „осигурување на разновидност на енергетските извори, државите снабдувачи и транспортните патишта како одговор на растечката зависност од увозните енергенси“.⁴²¹ Гледано функционално, ЕУ енергетската безбедност ја разбира како управување со побарувачката преку користење на постојните и новите енергетски ресурси, создавање на регулиран и конкурентен внатрешен пазар на енергенси и контрола на увозните енергенси преку

⁴¹⁶ European Commission, 2006, "Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", COM(2006) 105, Brussels, 8.3.2006, pp.17-18; и European Commission, 2007, "An Energy Policy for Europe", COM(2007) 1, Brussels, 10.1.2007, pp.3-5

⁴¹⁷ European Commission, 2014, "European Energy Security Strategy", COM(2014) 330, Brussels, 28 May 2014, pp.2-3

⁴¹⁸ Ibid., p.12

⁴¹⁹ European Commission, 2015, "Energy Union Package: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy", COM(2015) 80, Brussels, 25 February 2015, p.3

⁴²⁰ Yergin, D., 2006, "Ensuring energy security", *Foreign Affairs*, Volume 85, March/April.

⁴²¹ European Commission, 2006, "Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", *op.cit.*

воспоставување посебни односи со државите снабдувачи. Енергетската безбедност има своја внатрешна и надворешна димензија. На внатрешен план ЕУ го третира ова прашење преку либерализација на пазарот, јакнење на конкуренцијата, подобро поврзување на пазарот, зголемена енергетска ефикасност, зголемено учество на обновливите извори на енергија. На екстерен план ЕУ работи на диверсификација на изворите и на правците на снабдување, енергетски партнерства и дијалози со клучните производители, снабдувачи и транзитни земји, и развивање на паневропска енергетска заедница.⁴²²

И покрај преземените гореспоменати активности во насока на креирање на заедничка енергетска политика, вистински услови за легална институционализација на енергетската политика на ЕУ се создадоа со ДЛ, каде што во чл.194 се дефинира дека „целта на енергетската политика на Унијата е да обезбеди сигурно снабдување со енергија на Унијата“.⁴²³ Со тоа, енергетската безбедност е дефинирана како една од областите каде што ЕУ има споделени надлежности со земјите членки и, каде, следствено, значајно јакнат капацитетите и способностите за супранационално дејствување.

Заради јакнење на надворешната димензија на енергетската политика на ЕУ, ЕК во септември 2011г. ја донесе 'Енергетската политика на ЕУ: ангажман со партнерите вон нашите граници', документ посветен на безбедноста на набавката на енергијата и меѓународната соработка, каде што се наведени дури 43 посебни активности во таа функција.⁴²⁴ Во документот се вели дека „екстерната енергетска политика е суштинска за комплетирање на внатрешниот енергетски пазар на ЕУ“.⁴²⁵ Притоа, наведени се следниве клучни приоритети:

- градење на надворешна димензија на внатрешниот енергетски пазар на ЕУ;
- јакнење на партнерствата за обезбедување сигурна, одржлива и конкурентна енергија;
- подобрување на пристапот до одржлива енергија за земјите во развој;
- подобра промоција на политиките на ЕУ вон нејзините граници.⁴²⁶

Проектирањето на реализацијата на овие приоритети е ставено во контекст на клучните партнери, при што најголем простор е одвоен за партнерството со Русија, потоа со САД, Кина, Јапонија, Индија и Бразил. Притоа, се заговара диференциран и флексибилен пристап во енергетските партнерства, како во однос на обемот на соработка, така и во однос на применетите инструменти, што јасно се гледа од табелата подолу.

⁴²² Ibid., pp.14-17

⁴²³ European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *op.cit.*

⁴²⁴ European Commission, 2011, "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders", COM(2011) 539, 7.9.2011.

⁴²⁵ Ibid., p.2

⁴²⁶ Ibid., pp.3-4

Табела бр.3: Енергетските партнерства на ЕУ

	Со соседите / партнерите кои целат кон интеграција на пазарите	Со клучните земји снабдувачи и транзитни земји	Со клучните глобални и регионални енергетски актери	Со земјите во развој
Обем	Сите прашања кои се регулирани со енергетската политика на ЕУ	Широк спектар на прашања од заеднички интерес како безбедноста на снабдувањето и побарувачката, индустриската соработка, трговски и инвестициски прашања	Фокус на приоритетни прашања како истражувања и иновации, ниско-карбонски технологии, енергетска ефикасност	Развој на стратегии за намалување на емисијата, пристап до енергијата, регулаторни рамки
Инструменти	Договорот за Енергетска заедница	Стратегиски енергетски дијалози	Ад хок енергетска соработка	Ад хок енергетска соработка
	Инструментите на соседската политика, Инструментите за одговор на кризи, и / или Посебни Договори за партнерство и соработка кои што, меѓу другото, ја покриваат енергијата Договорот на Енергетска повелба		Други инструменти	Инструментите за развојна политика на ЕУ, и, каде што е релевантно, Инструментите за одговор на кризи
	Длабоки и сеопфатни договори за слободна трговија			

Извор: European Commission, 2011, "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders", COM(2011) 539, 7.9.2011.

Во мај 2014г. ЕК донесе 'Европска стратегија за енергетска безбедност'. Потребата од нејзино донесување произлезе од се уште големата ранливост на ЕУ на екстерните енергетски шокови. Со реализацијата на стратегијата треба „краткорочно да се постигне отпорност на надворешните енергетски шокови и пореметувањата на снабдувањето со енергија, а долгорочно да се намали зависноста од определени енергенси, снабдувачи и рути“.⁴²⁷ Притоа, како еден од столбовите се дефинира зајакнувањето на координацијата на националните енергетски политики на земјите членки и единствен настап во надворешната енергетска политика со „систематска употреба на инструментите на надворешната политика, како доследното вклучување на енергетските прашања во политичките дијалози, особено на состаноците на највисоко ниво со стратегиските партнери“.⁴²⁸ За спроведување на овие задачи, како и на вкупното јакнење на ускладеноста на целите помеѓу енергетската и надворешната политика на ЕУ, задолжени се ЕК и ЕСНД.

⁴²⁷ European Commission, 2014, "European Energy Security Strategy", *op.cit.*, p.2

⁴²⁸ Ibid., p.18

Во февруари 2015г. ЕК донесе Пакет мерки за енергетска унија, односно 'Рамковна стратегија за отпорна енергетска унија со напредна климатска политика'.⁴²⁹ Со неа, преку 15 групи на мерки за воспоставување на енергетска унија, се заговара „темелна трансформација на европскиот енергетски систем“.⁴³⁰ Како една од мерките за воспоставување енергетска унија се наведува употребата на инструментите на надворешната политика за обезбедување на силна и единствена позиција на ЕУ како преговарач со енергетските партнери, при што: ЕК, заедно со нејзините потпретседатели, ВП и земјите членки треба да ја ревитализираат енергетската и климатската дипломатија на Унијата; ЕК, заедно со нејзините потпретседатели и ВП треба да развијат план за јакнење на енергетската соработка со трети земји; и, ЕК треба целосно да ја искористи трговската политика на ЕУ за пристап кон енергетските ресурси и кон надворешните пазари за европските енергетски технологии и услуги.⁴³¹

Токму на линија на овој сет мерки, СЕУ во јули 2015г. донесе 'Заклучоци за енергетска дипломатија', чиј што составен дел е и 'Акцискиот план на енергетската дипломатија на ЕУ'.⁴³² Акцискиот план е заснован на четири столба, а за негова имплементација се задолжени ВП, ЕК и земјите членки. Првиот столб е јакнење на стратегиското насочување преку редовен ангажман на високо ниво. Тоа вклучува редовни стратегиски дискусии за подобрување на заедничките анализи, доаѓање до заеднички пораки и овозможување на заедничко дејствување во поддршка на екстерните аспекти на енергетската унија. Притоа, треба да биде обезбедена кохерентност со целите на трговската, климатската и развојната политика на ЕУ.⁴³³ Вториот столб е воспоставување и натамошно развивање на енергетска соработка и енергетски дијалози. Тоа се однесува, пред се, на важните производни и транзитни земји и региони, земјите од соседството, како и на клучните стратегиски партнери. Притоа, енергетската соработка треба да е со посебен фокус на јакнење на диверсификацијата на изворите, снабдувачите и рутите на снабдување. Значаен елемент на енергетската соработка треба да биде и извозот на новите европски енергетски

⁴²⁹ European Commission, 2015, "Energy Union Package: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy", COM(2015) 80, Brussels, 25 February 2015.

⁴³⁰ Стратегијата се состои од пет димензии кои се тесно поврзани и взаемно засилувачки: 1. Безбедност во снабдувањето - преку диверсифицирање на снабдувањето (и на изворите, и на снабдувачите и на рутите), поголема солидарност помеѓу земјите членки и поголема транспарентност во склучувањето енергетски договори со трети земји; 2. Целосно интегриран внатрешен енергетски пазар - преку изградба на потребните интерконекции и елиминирање на сите технички и регулаторни бариери; 3. Обезбедување енергетска ефикасност - преку намалување на потрошувачката на енергија, особено во градежниот и транспортниот сектор; 4. Декарбонизација на стопанството - преку намалување на емисијата на штетни гасови со промена на системот на тргување со единиците на емисија и засилување на користењето на обновливи извори; 5. Вложување во истражувања, иновации и зголемена конкурентност - преку развој на нови ниско-карбонски технологии (тука вреди да се истакне дека фирмите од ЕУ имаат удел од дури 40% на глобално ниво во вкупниот број на патенти за технологиите на обновливи енергии). Ibid., pp.4-17

⁴³¹ Ibid., p.21

⁴³² Council of the EU, 2015, "Council Conclusions on Energy Diplomacy", 10995/15, Brussels, 20 July 2015.

⁴³³ Ibid, p.5

технологии. Сите релевантни финансиски инструменти на ЕУ треба да бидат употребени во поддршка на енергетската соработка, на поединечна основа, од случај до случај.⁴³⁴ Третиот столб е сконцентриран на поддршка на напорите за подобрување на глобалната енергетска архитектура и мултилатералните иницијативи. Тоа првенствено значи зголемени напори за постигнување единствени позиции на ЕУ во мултилатералните енергетски рамки и институции. Понатаму, тоа значи и јакнење на мултилатералните енергетски институции и иницијативи, модернизација на Енергетската повелба и реформа на Енергетската заедница.⁴³⁵ Последниот столб се однесува на јакнењето на капацитетите на енергетска дипломатија и заедничките пораки на ЕУ. Со него се бара преку систематски напори ЕУ да зборува со еден глас за важните енергетски прашања во билатералните, како и во мултилатералните односи. Притоа, во промоцијата на заедничките пораки за главните приоритети и предизвици на енергетската дипломатија се заговара употреба на целиот арсенал на надворешно-политичките инструменти.⁴³⁶

Енергетската политика често се користи како инструмент на надворешната политика, особено од земјите со големо производство на енергија и од транзитните земји. Затоа и ЕУ мора да ја зајакне својата способност за остварување влијание на глобалниот енергетски пазар. Пред се, тука станува збор за трговската политика на ЕУ која што може значително да придонесе за енергетската безбедност. Оттаму и определбата дека „ако ЕУ преговара за договори со земји кои што се значајни од аспект на обезбедување безбедност на енергетските набавки, ЕК ќе бара како приоритет во преговорите посебни одредби кои што се однесуваат на енергетската безбедност“.⁴³⁷ И, понатаму, „како дел од ревитализираната европска енергетска и климатска дипломатија, ЕУ ќе ги искористи сите свои расположиви инструменти на надворешната политика со цел утврдување на стратегиски енергетски партнерства со земјите производители и со транзитните земји“.⁴³⁸

Сепак, и покрај континуираните напори во последниве години, и понатаму дел од земјите членки се многу внимателни во однос на трансферот на националниот суверенитет кон Унијата во оваа област, затоа што енергетиката е многу важно внатрешно прашање и предуслов за националниот економски раст. Во однос на ова, во 'Пакетот' се констатира следново: „Денес ЕУ има енергетски правила утврдени на европско ниво, но, во практиката постојат 28 национални законски рамки.

⁴³⁴ Станува збор за Инструментот за Европско соседство, Инструментот за претпристапна помош, Инструментот за партнерство и Инструментот за развојна соработка. Ibid, pp.5-6

⁴³⁵ Ibid, p.7

⁴³⁶ Ibid, pp.7-8

⁴³⁷ European Commission, 2015, "Energy Union Package: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy", *op.cit.*, p.6

⁴³⁸ Ibid., p.7

Така, не може понатаму“.⁴³⁹ Посериозни чекори за надминување на овие состојби беа преземени со Одлуката за воспоставување на механизам за размена на информации внатре во ЕУ во однос на сите склучени енергетски меѓувладини договори помеѓу земјите членки и трети земји, која што е на сила од ноември 2012г.⁴⁴⁰ Анализата на спроведувањето на оваа Одлука покажа дека дури една третина од постојните договори врзани за енергетската инфраструктура и снабдувањето помеѓу земји членки на ЕУ и трети земји содржат одредби кои што не се во согласност со ЕУ регулативите.⁴⁴¹ Оттаму, како што е наведено и во Стратегијата од 2014г. и во Пакетот од 2015г. потребно е натамошно зајакнување на одредбите во насока на почитување и придржување до енергетската нормативна рамка на ЕУ. На пример, само во периодот од неполни три години откако е во сила Одлуката склучени се 124 вакви договори од кои дури 17 не се во согласност со ЕУ регулативите. Како резултат на тоа во февруари 2016г. ЕК предложи нова Одлука која ги обврзува земјите членки да ја известат ЕК пред склучувањето на нови или измена на постојните меѓувладини енергетски договори со трети земји, да ги достават до ЕК на мислење и оценка на црт-договорите, и да ги вградат евентуалните забелешки на ЕК пред нивното потпишување.⁴⁴²

Во функција на обезбедување на сопствената енергетска безбедност ЕУ ги шири надвор од своите граници своите правила на внатрешниот енергетски пазар. За таа цел, ЕУ ја формираше Енергетската заедница како платформа која што е дизајнирана да обезбеди трансфер на енергетските правила на ЕУ на земјите од своето непосредно окружување преку реформи и модернизација на нивните енергетски системи, со крајна цел нивна потполна интеграција во енергетската нормативна рамка на ЕУ. Енергетската заедница ја сочинуваат земјите членки на ЕУ и уште девет земји од Југоисточна и Источна Европа кои што не се членки на ЕУ.⁴⁴³ Врз основа на сето наведено погоре може да се констатира дека во текот на последниве неколку години остварен е значаен напредок во зајакнувањето на енергетската безбедност на ЕУ. Сепак, Унијата и понатаму останува многу чувствителна на екстерните енергетски шокови.

На мултилатерален план, клучна цел на ЕУ е постигнување на стабилни, транспарентни и ликвидни меѓународни енергетски пазари кои што се втемелени на правила. Најважна

⁴³⁹ Ibid., p.2

⁴⁴⁰ European Union, 2012, “Decision No.949/2012/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements between Member States and third countries in the field of energy”, *Official Journal of the EU*, L 299, 27.10.2012.

⁴⁴¹ European Commission, 2016, MEMO/16/309, Brussels, 16 February 2016.

⁴⁴² European Commission, 2016, “Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements and non-binding instruments between Member States and third countries in the field of energy and repealing Decision No.949/2012/EU”, Brussels, 16 February 2016.

⁴⁴³ Energy Community, 2005, “Treaty establishing the Energy Community”, <www.energy-community.org> посетено 20.02.2016.

меѓународна организација во овој домен е Енергетската повелба. Енергетската повелба беше лансирана од ЕУ во 1991г. Најголем дел на земјите членки на Енергетската повелба три години подоцна, во 1994г., го потпишаа Договорот на Енергетската повелба како правно-обврзувачки мултилатерален инструмент. Тој е на сила од 1998г. и досега го имаат прифатено вкупно 52 држави од Европа и Азија (вклучително сите земји членки на ЕУ). Договорот ги покрива сите аспекти на комерцијалните енергетски активности како трговијата, транзитот, инвестициите и енергетската ефикасност.⁴⁴⁴ ЕУ континуирано работи на проширувањето и на опфатот на регулација и на земјите членки на оваа мултилатерална рамка. Дополнително, во функција на натамошна универзализација на енергетската соработка и создавање на поволен амбиент за идна поамбициозна мултилатерална соработка во мај 2015г. е лансирана Меѓународната енергетска повелба како политичка декларација која што не содржи обврзувачки елементи и финансиски импликации. Таа, слично како и Европската енергетска повелба од 1991г., има за цел да ги мапира заедничките принципи и заедничките области на соработка во доменот на енергијата, создавајќи на тој начин глобална енергетска архитектура.⁴⁴⁵ Исто така, ЕУ е еден од основачите на меѓувладината организација 'Меѓународно партнерство за соработка во енергетската ефикасност' каде што членуваат и сите нејзини стратегиски партнери.⁴⁴⁶ ЕУ има клучен придонес и во работата на другите релеванти мултилатерални формати како Меѓународната агенција за обновлива енергија и Меѓународната агенција за енергетика.

5.2.8. Климатски промени

Во текот на последнава деценија климатските промени забрзано почнаа да се искачуваат на безбедносната агенда на многу држави, регионални и меѓународни организации. Ваквата растечка секуритизација јасно укажува на големиот потенцијал ова прашање да биде водилка на безбедносната политика во идниот период.

Прашањето на на климатската безбедност ЕУ првпат го концептуализира во документот на ВП и ЕК од март 2008г., каде што се анализира влијанието на климатските промени на меѓународната

⁴⁴⁴ Energy Charter Secretariat, 2015, "The International Energy Charter Consolidated Energy Charter Treaty with Related Documents", Brussels.

⁴⁴⁵ Energy Charter Secretariat, 2015, "International Energy Charter", Concluding Document of the Ministerial (The Hague II) Conference on the International Energy Charter", Brussels.

⁴⁴⁶ Организацијата функционира од 2009г. како форум за соработка на најразвиените земји и земјите кои допрва силно се развиваат и по тој основ се големи енергетски потрошувачи. Нејзиниот фокус е на соработката во креирањето и примената на најразлични политики, мерки и активности за постигнување поголема енергетска ефикасност. Повеќе види на: <<http://www.ipeec.org/>>

безбедност, влијанието на таквите околности врз европската безбедност и начинот на кој што ЕУ треба да одговори. Притоа, се вели дека „на климатските промени најдобро е да се гледа како на мултипликатор на заканите кој ги влошува постоечките трендови, тензии и нестабилност. Суштинскиот предизвик е во тоа дека климатските промени се закануваат да ги преоптоварат земјите и регионите кои што се веќе кршливи и склони на конфликт“.⁴⁴⁷ И, понатаму, „важно е да се препознае дека ризиците не се само од хуманитарна природа, тие, исто така, вклучуваат политички и безбедносни ризици кои што директно влијаат на европските интереси“.⁴⁴⁸ Документот ги наведува формите на конфликт кои што се водени од климатските промени:

- Конфликти околу ресурсите - предизвикани од намалувањето на обработливата почва, недостатокот на вода, намалувањето на залихите на храна и риба, зголемените поплави, пролонгираните суши и силниот демографски притисок;
- Економските штети и ризиците по крајбрежните градови и критичната инфраструктура - како подрачја кои што ќе бидат најпогодени од последиците на климатските промени, а каде што живее една петина од вкупната светска популација;
- Губиток на територии и гранични спорови - како резултат на подигањето на нивото на океаните и морињата, како и на десертификацијата;
- Климатски-индуцираните миграции - со нивниот потенцијал да предизвикаат сериозни конфликти во областите низ кои што транзитираат и во оние каде што дестинираат;
- Состојбите на кршливост и радикализација - преку дополнително зголемување на нестабилноста во слабите и кршливи држави со прекумерното напрегнување на веќе и така ограничените капацитети за управување;
- Тензиите околу енергетското снабдување - преку интензивираниот натпревар за пристапот и контролата на енергетските ресурси;
- Притисок врз меѓународното управување - преку загрозување на мултилатералниот систем со политиките на озлојаденост помеѓу оние држави кои што се најодговорни за климатските промени и оние кои што се најмногу засегнати од нив.⁴⁴⁹

Како најзагрозени региони од аспект на влијанието на климатските промени врз безбедноста каде што веќе се чувствуваат последиците наведени се Северна Африка, Сахел, Средниот Исток, Јужна Азија, Централна Азија, Јужна Америка, Карибите и Арктикот.⁴⁵⁰

⁴⁴⁷ High Representative and European Commission, 2008, “Climate Change and International Security”, Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council, S 113/08, Brussels, 14 March 2008, p.2

⁴⁴⁸ Ibid.

⁴⁴⁹ Ibid., pp.3-5

На влијанието на климатските промени се предупредува уште во ЕБС, каде што се вели дека „натпреварот за природните ресурси, особено водата, кој што поради глобалното затоплување ќе се влошува во наредните децении, веројатно ќе создаде натамошни турбуленции и миграциски движења во разни региони“.⁴⁵¹ Во ИИЕБС, токму врз основа на документот на ВП и ЕК, Унијата и официјално ги вбројува климатските промени во редот на клучните закани по безбедноста на ЕУ.⁴⁵² Документот од март 2008г. е важен и затоа што ги разгледува можностите за употреба на целиот сет на инструменти на ЕУ, вклучувајќи ги и оние на Заедницата и оние на ЗНБП и ЕБОП, во адресирањето на безбедносните ризици, заедно со политиките на ублажување и адаптација на климатските промени. Во него се заклучува дека безбедносните импликации од климатските промени треба да се адресираат со серија на мерки, на три нивоа: на ниво на Унијата;⁴⁵³ на ниво на билатерални односи;⁴⁵⁴ и на мултилатерално ниво.⁴⁵⁵ Како земји од посебен интерес за соработка наведени се САД, Кина, Индија и Русија.⁴⁵⁶

На крајот на 2008г. ЕС го усвои т.н. Климатски и енергетски пакет,⁴⁵⁷ со што, всушност, настана промена на дотогашната практика климатската политика да биде дел од политиката на заштита на животната средина и таа сега се врза со енергетската политика. На тој начин е направена стратегиска трансформација на пристапот на ЕУ кон климатските промени, проектирајќи долгорочна интеграција на климатската и енергетската политика, создавајќи услови на тој начин таа да биде вградена како политички приоритет и во надворешната политика на ЕУ. Градењето на интегрирана и конзистентна енергетска и климатска политика на Унијата е од клучно значење. Сепак, и покрај забележителните напори постигнати последниве години преку формулирањето на добри стратегиски документи, сепак, јасно се детектира една фундаментална контрадикторност во декларираните политики која што е многу тешко да се надмине. Имено, и трговските и

⁴⁵⁰ Ibid., pp.6-8

⁴⁵¹ European Council, 2003, European security strategy, *op.cit.*, p.8

⁴⁵² European Council, 2008, “Report on the Implementation of the European security strategy”, *op.cit.*, p.456

⁴⁵³ Што вклучува јакнење на капацитетите на ЕУ за анализирање, мониторинг и рано предупредување; натамошно унапредување на планирањето и способностите за цивилна заштита, кризен менаџмент и цивилните и воените инструменти за одговор на катастрофи и на ниво на Унијата и на ниво на земјите членки; и натамошна продлабочена анализа на ЕК за климатски индуцираните безбедносни импликации за секој од проблематичните региони одделно. Види: High Representative and European Commission, 2008, “Climate Change and International Security”, *op.cit.*, p.9

⁴⁵⁴ Се препорачува зајакнување на инструментите на ЕУ за соработка и политички дијалог со инкорпорирање на влијанието на климатските промени врз безбедноста, со акцент на управувањето со природните ресурси, трансферот на технологии, прекуграничната соработка, градењето капацитети за кризен менаџмент; и интегрирање на ублажувањето на климатските промени и градењето отпорност кон нив во сите постоечки регионални стратегии на ЕУ, како и развивање на ЕУ политика за Арктикот со оглед на поголемата достапност на ресурсите и новите трговски патишта како последица на климатските промени. Ibid., p.10

⁴⁵⁵ Се инсистира на лидерство на ЕУ во унапредувањето на глобалната климатска безбедност при што климатските промени се препознаваат како клучен елемент на идната меѓународна соработка кој што може да биде водилка за реформирање на глобалното управување; акцентот се става на соработката во рамките на ОН и неговите специјализирани тела, како и во Г8. Ibid., p.11

⁴⁵⁶ Ibid., p.9

⁴⁵⁷ Council of the EU, 2008, “Brussels European Council 11-12 December 2008: Presidency Conclusions”, 17271/1/08 REV 1, 13 December.

комерцијалните политики на ЕУ се насочени кон екстракција на енергенсите и енергетските ресурси за европска употреба во функција на енергетската безбедност на ЕУ, а, од друга страна, таквиот приоритет на екстракција ја нарушува нивната порамномерна и поправична дистрибуција (и во глобални рамки и во локалните контексти на ранливост и кривост), и на тој начин, создава окружување за климатски-индуцирана нестабилност и конфликтност.

Во Заедничкиот документ за размислување на ЕСНД и ЕК - 'Кон обновена и зајакната климатска дипломатија на ЕУ' - елаборирани се три нишки на дејствување на ЕУ климатската дипломатија:

- Унапредување на климатското дејствување - преку зајакнат билатерален ангажман со стратегиските партнери, посебно со САД, Кина, Индија, Русија, Бразил и ЈАР, како и преку мултилатералните форуми, пред се, ОН, а потоа и Г8 и Г20;
- Поддршка на имплементацијата на климатското дејствување - преку фокусирани напори за помагање на земјите во развој во градење на капацитети за соочување со климатските промени;
- Климатските промени и меѓународната безбедност - преку јакнење на глобалната свест за безбедносните ризици од климатските промени и нејзиниот карактер на мултипликатор на заканите, особено во ранливите региони.⁴⁵⁸

Во документот се укажува дека ЕУ како глобален актер, во климатската дипломатија треба да работи на реализација на серија конкретни препораки во рамките на овие дефинираните нишки.⁴⁵⁹

Во 2012г. ЕСНД ја презеде надлежноста врз 'Зелената дипломатска мрежа' - неформален форум на дипломати од земјите членки кои што работат на заштитата на животната средина.⁴⁶⁰

Во текот на целиот овој период на развој на својата климатска агенда, ЕУ сè повеќе и даваше приоритет на климатската безбедност во своите билатерални односи, креирајќи и одделни секторски дијалози со повеќето свои стратегиски партнери. ЕУ оствари значаен прогрес и во интегрирањето на климатските прашања во својата развојна агенда, како пристап кој обезбедува

⁴⁵⁸ EEAS, 2011, "Joint Reflection Paper 'Towards a renewed and strengthened EU climate diplomacy'", 9 July 2011, <http://eeas.europa.eu/environment/docs/2011_joint_paper_euclimate_diplomacy_en.pdf> посетено 10.01.2016.

⁴⁵⁹ Станува збор за следниве препораки: Да продолжи да ја подига загриженоста за климатските промени во односите со стратегиските партнери; Да ја јакне климатската експертиза во рамките на Делегациите на ЕУ во определени клучни земји; Да овозможи специфична обука за климатска дипломатија на дипломатскиот персонал на ЕСНД; Да се инкорпорира климатското дејствување во повеќегодишните стратегии за трети земји и региони; Да овозможи експертиза за помош на партнерските земји во развивањето стратегии за адаптација и превенција на климатски-индуцираните конфликти; Да основа локални работни групи за климатски промени во земјите кои се нејзини СП заради размена на информации и координација на дејствувањето помеѓу Делегациите на ЕУ и земјите членки; Да продолжи да ги подига безбедносните импликации на климатските промени во рамките на политичките дијалози со СП; Да изготвува пилот прегледи за рано предупредување за земјите/регионите за кои што постои сомневање дека се подложни на климатски-индуцирани безбедносни ризици, преку користење на инструментите за превенција на конфликти и управување со кризи. Ibid., pp.4-5

⁴⁶⁰ Мрежата е основана во 2003г. и нејзина цел е интегрирање на политиките на заштита на животната средина во екстерните политики на ЕУ. Иако неформална, со континуираната и агилна работа мрежата има значајна улога во унапредување на кохерентноста, конзистентноста и ефективноста на ЕУ во овој домен. Од истата година ЕСНД воведува и редовни обуки на дипломатскиот персонал за влијанието на климатските промени врз безбедноста.

најголема сеопфатност. Клучно место во тие напори има подобрувањето на достапноста до енергијата во посиромашните општества како дел од развојната помош на ЕУ и најефективен начин на поврзување на безбедноста и политиката на климатските промени. Регистрирани се и напори за интегрирање на климатските промени и во политиката на превенција на конфликти, преку неколку иницијативи реализирани преку Инструментот за стабилност. Сепак, во основа, фокусот и натаму е на реагирање на катастрофите, а не на подготвеноста во случај на катастрофи.

Како и да е, важи констатацијата дека „ЕУ е многу поуспешна во унапредувањето на своите внатрешни климатски цели отколку во интегрирањето на климатската безбедност во своите надворешни политики“.⁴⁶¹ Оттаму, и широко прифатеното уверување дека најголемиот придонес на ЕУ во глобалната климатска безбедност се состои, всушност, во реализацијата на нејзините внатрешни климатски политики.⁴⁶² Навистина, ЕУ постигна голем успех со предвременото исполнување на сите зададени цели на својата политика „20-20-20 до 2020 година“, дефинирана во 2008г.⁴⁶³ Како резултат на овој успех, надворешната климатска политика на ЕУ се сведе на извоз на своите интерни енергетски и климатски регулативи во трети земји. И покрај пошироките ефекти од овој успех, ваквиот пристап беше критикуван како пресимплифициран. „Обидот на ЕУ да го изведе својот високо-регулаторен пристап кон климатските промени ја попречува нејзината способност ефективно да ги адресира геополитичките димензии на климатската безбедност“.⁴⁶⁴

На мултилатерално ниво, „ЕУ силно верува дека за да ги избегне опасните климатски промени на светот му е потребна амбициозна, сеопфатна и правно-обврзувачка глобална рамка за климатските промени каде што би се ангажирале сите големи економии“.⁴⁶⁵ Мултилатерални активности се сконцентрирани во рамките на ОН. Клучен инструмент е 'Рамковната конвенција за климатски промени', која што претставува најшироко прифатен меѓународен договор за заштита на животната средина, ратификуван од сите членки на ОН, чија што цел е стабилизација на нивото на концентрација на стакленички гасови заради спречување на опасно антропогено влијание на

⁴⁶¹ Youngs R., 2014, "Climate Change and EU Security Policy: An Unmet Challenge", Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Europe, Brussels, p.7

⁴⁶² Веројатно најилустративен индикатор за актуелниот статус на климатската агенда во рамките на ЕУ е тоа што 20% од буџетската рамка на ЕУ за периодот 2014-2020г. е наменета за адресирање на климатските прашања во сите најзначајни секторски политики, како регионалниот развој, енергијата, транспортот, истражувањето и развојот, заедничката земјоделска политика. Види на: <<http://ec.europa.eu.clima/policies/budget/index/en.htm>> посетено 10.01.2016.

⁴⁶³ Зададените цели се однесуваа на: намалување на емисијата на штетни гасови; зголемување на уделот на обновливите енергии во вкупната потрошувачка; и подобрувањето на енергетската ефикасност.

⁴⁶⁴ Youngs R., 2014, "Climate Change and EU Security Policy: An Unmet Challenge", *op.cit.*, p.8

⁴⁶⁵ European Commission, 2011, MEMO/11/825, Brussels, 24 November 2011.

климатскиот систем.⁴⁶⁶ Сепак, самата конвенција нема правно-обврзувачко дејство (такво имаат само протоколите или договорите кои што произлегуваат од неа), туку, таа утврдува начелни обврски за адресирање на климатските промени, пред сè, за развиените земји, и ги скицира начините, односно, преговорите како да се дојде до овие протоколи или договори кои што ќе воспостават обврзувачки лимити на емисија за поединечни земји и механизми за нивно спроведување. Во таа смисла, како конкретна обврска е утврдено стабилизирање на емисијата на штетни гасови до 2000г. на нивото од 1990г., како и воспоставување на целосен попис на стакленичките гасови во секоја земја потписник. Чл.4 од Конвенцијата експлицитно наведува дека спроведувањето на обврските на земјите во развој ќе зависи од ефективното спроведување на преземените обврски од развиените земји поврзани со финансирањето и трансферот на технологии. Почнувајќи од 1995г., секоја година се одржува конференција на земјите потписници заради следење на спроведувањето на преземените обврски. На третата конференција во 1997г. веќе е усвоен првиот правно обврзувачки инструмент - Протоколот од Кјото. Со него се поставени конкретни таргети за нивото на емисија на штетни гасови за развиените земји за периодот 2008-2012г.⁴⁶⁷ Протоколот во 2012г. беше дополнет со втор период на имплементација 2013-2020г., но, поголем дел од земјите не утврдија нови таргети за оваа втора рунда.⁴⁶⁸

Дебаклот на ЕУ на климатската конференција во Копенхаген во 2009г. беше своевиден повик за буђење на Унијата, која што вложи големи напори конференцијата да резултира со правно-обврзувачки договор со дефинирани емисиони таргети за секоја земја, наметнувајќи го својот успешен модел на адресирање на климатските промени. Но, ЕУ не само што не успеа во своите намери, туку, остана речиси целосно изолирана. Заобиколувајќи ја, земјите големи емитери, како САД, Кина, Бразил, Индија и ЈАР подготвија декларативен, целосно необврзувачки финален документ, кој што дури не беше ни формално усвоен на конференцијата. Тоа, барем краткорочно, претставуваше жесток пораз на ефективниот мултилатерализам на ЕУ. Затоа, ЕУ и направи промени во својата климатска дипломатија, потпирајќи се многу повеќе на СП, на тој начин комбинирајќи го ефективниот мултилатерализам со стратегискиот билатерализам.

⁴⁶⁶ Конвенцијата, позната како Конвенцијата од Рио е потпишана во 1992г., а на сила е од 1994г. United Nations, 1992, "UN Framework Convention on Climate Change", <http://unfccc.int/files/essential_background/convention.pdf> посетено 21.01.2016.

⁴⁶⁷ United Nations, 1998, "Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change", <<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>> посетено 21.01.2016.

⁴⁶⁸ Нови таргети утврдија сите земји членки на ЕУ, но, тоа не го стори ниту еден од стратегиските партнери на ЕУ.

Последниот значаен мултилатерален инструмент - 'Парискиот договор' - од декември 2015г.,⁴⁶⁹ претставува балансиран документ, постигнат по тешки преговори, со значаен ангажман на ЕУ во процесот, и на мултилатерална и на билатерална основа. Со него е определена глобалната цел - лимитирање на растот на глобалните просечни температури на помалку од 2 целзиусови степени во однос на пред-индустриското ниво. За постигнувањето на оваа глобална цел државите сами си ги определуваат своите планирани национални придонеси во редукцијата на штетните гасови, со оценка на постигнувањата на секои пет години. За неисполнување на самодекларираните национални таргети не е предвидено меѓународно санкционирање.⁴⁷⁰ Сепак, наспроти нараснатата загриженост за ефектот на климатските промени и декларираната посветеност на најголемите емитери да преземат значајни мерки, во договорот отсутствуваат механизми кои што гарантираат спроведување на преземените обврски и санкционирање на нивното неисполнување. Непосредно по усвојувањето на договорот, СЕУ донесе 'Заклучоци за европската климатска дипломатија' со конкретни проектирани активности во рамките на трите дефинирани нишки.⁴⁷¹

5.2.9. Миграции

ЕУ веќе подолго време претставува една од најатрактивните мигрантски дестинации. После САД, таа е втора дестинација на глобално ниво.⁴⁷² Според Евростат, на почетокот на 2014г. во ЕУ живееле 19,6 милиони легални мигранти со потекло од трети земји.⁴⁷³ Дополнително, се проценува дека во ЕУ живеат помеѓу 2 и 4 милиони илегални мигранти.⁴⁷⁴ Миграцијата е од клучно значење за ЕУ од демографски и економски аспект. Така, во 2010г. дури 62% од вкупниот годишен пораст на популацијата во ЕУ се должи на нето миграцијата во таа година, која што во апсолутни цифри изнесува 0,9 милиони лица.⁴⁷⁵ Проценките се дека 9,5 % од вкупното население во ЕУ е родено надвор од нејзините граници.⁴⁷⁶

⁴⁶⁹ United Nations, 2015, "Paris Agreement", <http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement> посетено 11.02.2016.

⁴⁷⁰ Во април 2016г. Договорот го потпишаа 171 држава, кои што покриваат 93% од актуелната емисија на штетни гасови.

⁴⁷¹ Council of the EU, 2016, "Council Conclusions on European climate diplomacy after COP21", 6061/16, Brussels, 15 February 2016.

⁴⁷² International Organization for Migration, 2010, "World Migration Report 2010", IOM, Geneva.

⁴⁷³ Eurostat, 2015, "Migration and Migrant Population Statistics", <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics> посетено 16.04.2016.

⁴⁷⁴ House of Lords, 2012, "The EU's Global Approach to Migration and Mobility", *Report*, HL Paper 91, European Union Committee, p.16

⁴⁷⁵ European Commission, 2011, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions : The Global Approach to Migration and Mobility", COM(2011) 743 final, Brussels, 18.11.2011, p.3

⁴⁷⁶ International Organization for Migration, 2010, "World Migration Report 2010", *op.cit.*

И покрај продолжената економска криза и зголемените стапки на невработеност на ниво на Унијата, ЕУ се соочува со сериозен недостиг на работна сила. Таквите трендови, со текот на времето, со оглед на демографските показатели, само ќе се интензивираат. Истовремено, поради недоволно успешните политики на интеграција на мигрантите со различен културен, верски и поширок социјален светоглед, кај мнозинската популација расте скепсата, недовербата и стравот од таквиот развој на настаните. Така, од една страна, ЕУ има силна структурна потреба од континуиран прилив на мигранти, а од друга, паралелно се одвиваат процеси на секуритизација на миграциите со силен политички потенцијал пресудно да влијаат на вкупниот општествен пејсаж.

Во изминативе две децении ЕУ оствари значаен прогрес во развојот на заедничка миграциска политика. ЕУ се здоби со делумна надлежност во политиките на азил и имиграција со Договорот од Маастрихт, во рамките на меѓувладината соработка на т.н. трет столб. Неколку години подоцна, со Договорот од Амстердам, овие надлежности преминаа во т.н. прв столб, станувајќи предмет на супранационална регулација, при што во таа рамка беше додаден и Шенгенскиот систем со кој што се регулираше отстранувањето на внатрешните граници помеѓу земјите членки кои што партиципираат во него.⁴⁷⁷ Видно забрзување на овие процеси дадоа терористичките напади во САД, така што на самитот на ЕУ во Лаекен во декември 2001г. веќе се поставени основите на новиот интегриран систем на управување со границите.⁴⁷⁸ Структурно гледано, развивањето на системот на интегрирано управување на границите на ЕУ е нужна последица, од една страна, на отстранувањето на внатрешните граници во ЕУ, а, од друга страна, на процесите на демилитаризација на границите на земјите членки и на забрзаните процеси на економска либерализација. Веднаш по овој самит донесени се два Акциски плана - за борба против илегалната имиграција⁴⁷⁹ и за интегрирано управување со надворешните граници на ЕУ.⁴⁸⁰ Во почетокот на 2003г. беше лансирана и првата поморска операција на ЕУ 'Одисеј', за пресретнување на бродовите за шверц на мигранти во Медитеранот.

Терористичките напади во Мадрид и Лондон во 2004 и 2005г. јасно детектираа уште едно прашање непосредно врзано за миграциите кое што беше континуирано маргинализирано - неуспехот на дотогашните политики на интеграција на мигрантите во европските општества. Со

⁴⁷⁷ Со Шенген системот не се опфатени сите земји членки на ЕУ, додека истовремено во него партиципираа и земји кои што не се членки на Унијата - Норвешка, Исланд, Лихтенштајн.

⁴⁷⁸ European Council, 2001, "Presidency Conclusions", Laeken European Council meeting, 14-15 December 2001, SN/300/1/01.

⁴⁷⁹ Council of the EU, 2002, "Proposal for a Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the EU", *Official Journal of the European Communities*, C 142, 14.06.2002.

⁴⁸⁰ Commission of the European Communities, 2002, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Towards integrated management of the external borders of the Member States of the EU", COM(2002) 233 final, Brussels, 7.5.2002.

текот на времето процесите на разбирање на миграциите во насока на сериозни закани се развија во повеќе димензии: како закана за социјалниот систем, за постоечката држава на благосостојба; како закана за доминантните културни вредности, за културниот модел, односно, европскиот идентитет и европскиот начин на живот;⁴⁸¹ и како закана за безбедноста на европските општества.

Одредбите од ДП и оперативните насоки од 'Стокхолмската програма' поставија основи за еден поинтегриран пристап, каде што политиките на азил и политиките на миграции на ЕУ се спојуваат во рамките на едно посеопфатно управување со граничните контроли како дел од Областа на слободата, безбедноста и правдата (ОСБП).⁴⁸² КДФЕУ во чл.67 регулира дека Унијата „ја формулира заедничката политика на азил, имиграција и надворешна контрола на границите, заснована на солидарноста помеѓу земјите членки“. Според чл.79 од КДФЕУ секоја земја членка одлучува за бројот на мигранти од трети земји на кои што ќе им дозволи влез. Со 'Стокхолмската програма' се дефинираа политичките насоки за легислативно и оперативно планирање во ОСБП за периодот 2010-2014г. Програмата силно ја истакнува потребата од интегрирање на екстерните димензии на поранешниот трет столб во надворешната политика на ЕУ, јасно посочувајќи дека внатрешната и надворешната безбедност на ЕУ се неделиви. Така, на пример, се истакнува дека ЗБОП и многу екстерни дејства на ОСБП имаат исти или комплементарни цели. Мисиите и операциите на ЗБОП имаат значаен придонес за внатрешната безбедност на Унијата, „адресирањето на заканите, дури и многу далеку од нашиот континент, е есенцијално за заштитата на Европа и нејзините граѓани“.⁴⁸³ Понатаму, јасно се истакнува дека имплементацијата на дефинираниот глобален пристап кон миграциите треба да биде забрзана со стратегиска употреба на сите расположиви инструменти на Унијата, преку интегрирање на надворешната политика, управувањето со миграциите и развојната помош, притоа обезбедувајќи баланс помеѓу трите димензии - унапредување на мобилноста и легалната миграција, оптимизирање на поврзаноста на миграциите и развојот и превенцијата и сузбивањето на илегалната миграција.⁴⁸⁴ Со 'Стокхолмската програма' миграцијата се повеќе се дефинира како безбедносно прашање. Со интегрирањето на граничната контрола во надворешните односи на ЕУ, целта е контролата на имигрантот да се изврши пред тој физички да стигне до надворешните граници на ЕУ. Фокусот на

⁴⁸¹ Одредени автори сметаат дека токму разбирањето на културниот идентитет и неговата одбрана се клучни прашања во секуритизацијата на миграциите во ЕУ. На пример, види: Huysmans J., 2000, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, vol.38, no.5.

⁴⁸² Инаку, со самото тоа што воспоставува легален меѓународен субјективитет на ЕУ (со чл.47 од КДЕУ), ДП го јакне глобалниот пристап на Унијата кон миграциите значително олеснувајќи ги преговорите и постигнувањето мултилатерални договори и билатерални договори со трети земји. Ова е особено значајно во однос на надлежностите на ЕУ за склучување договори за реадмисија со трети земји што е специфицирано во чл.79.

⁴⁸³ European Council, 2010, "The Stockholm Programme - an open and secure Europe serving and protecting its citizens", *op.cit.*, p.33

⁴⁸⁴ Ibid., p.28

контрола се делокализира од надворешните граници на ЕУ и таа станува многу потаргетирана. Како клучни карактеристики на интегрираниот режим на управување со границите се истакнуваат хармонизирањето на категоризирањето помеѓу земјите членки на ЕУ и Шенген зоната, растечката употреба на новите технологии во воспоставување надзор над надворешните граници на Унијата и растечкото сортирање и филтрирање на лицата врз основа на безбедносни параметри.⁴⁸⁵

Бозвел идентификува две насоки на дејствување преку надворешните политики на ЕУ во функција на контрола и ограничување на приливот на мигранти и намалување на притисокот на границите:

- екстернализација на инструментите за гранична контрола на Унијата - преку ангажман на трети земји во контролата на нелегалниот прилив, трговијата и шверцот на мигранти и склучување на договори за реадмисија; и
- превентивен пристап - преку адресирање на причините за напуштање на своите земји кај мигрантите и создавање на механизми за заштита на раселените лица.⁴⁸⁶

Екстерната димензија на миграциската политика на ЕУ, дефинирана преку приоритетните дејства фокусирани на Африка и Медитеранот, е претставена во 'Глобалниот пристап кон миграциите' од 2005г.⁴⁸⁷ Нејзини клучни цели се намалување на илегалната миграција, безбедно враќање на илегалните мигранти во нивните земји и обезбедување потрајни решенија за бегалците кои што не можат да се вратат во своите земји.⁴⁸⁸ И во документот од наредната година, ЕК истакнува дека „суштинска компонента на управувањето на ЕУ со миграциите е партнерството со трети земји со цел да се обезбеди кохерентност помеѓу внатрешното и надворешното дејствување“.⁴⁸⁹ Во периодот 2005-10г., преку различни тематски и географски финансиски инструменти, ЕК во трети земји реализираше 300 различни проекти поврзани со миграциите, во вредност од 800 мил.евра.⁴⁹⁰

⁴⁸⁵ Takle M., 2012, "The Treaty of Lisbon and the European Border Control Regime", *Journal of Contemporary European Research*, Volume 8, Issue 3, pp.284-289

⁴⁸⁶ Boswell C., 2003, "The 'External Dimension' of EU Immigration and Asylum Policy", *International Affairs*, vol. 79, no.3.

⁴⁸⁷ Council of the European Union, 2005, "Global Approach to Migration: Priority Actions focusing on Africa and the Mediterranean", 15744/05, Brussels, 13 December 2005.

⁴⁸⁸ Приоритетните активности го опфаќаат следново: Прво, зголемување на оперативната соработка помеѓу земјите членки - пред сè, преку активностите на Фронтекс во имплементацијата на управувањето со екстерните граници на ЕУ на Медитеранот со спроведување на заеднички операции и пилот проекти, изготвување на Анализа на ризиците за Африка, изработка на студија на изводливост за следење и надзор на границата на Средоземното море и мрежа на крајбрежни патроли на земјите членки на ЕУ и на северно-африканските земји; востановување на регионални мрежи на имиграциски офицери за врска; креирање на тимови за брза реакција во случаи на голем прилив на мигранти. Второ, соработка со Африка - пред сè, преку дефинирањето на миграциите како приоритет во соработката во интеррегионалните формати како ЕУ-АУ и ЕУ-ECOWAS, основање на регионални програми за заштита, ефикасна имплементација на обврските за реадмисија, заедничко дејствување врз причините за миграциите. Трето, работа со земјите од соседството - особено со Мароко, Алжир и Либија во ефикасното пресретнување на илегалните миграции, јакнење на нивните национални институционални капацитети, заедничко работење на детекција на миграциските рути. Ibid., pp.4-8

⁴⁸⁹ European Commission, 2006, "Communication from the Commission on Policy priorities in the fight against illegal immigration of third-country nationals", COM(2006) 402 final, Brussels, 19.7.2006, p.3

⁴⁹⁰ European Commission, 2011, "The Global Approach to Migration and Mobility", *op.cit.*, p.10

Создавањето сеопфатни партнерства на ЕУ со земјите на потекло и транзит со цел да се охрабри синергијата помеѓу миграциите и развојот е поставено како една од петте клучни определби во 'Европскиот пакт за имиграција и азил', усвоен од СЕУ во 2008г. „Миграциите мора да станат главна компонента во надворешните односи на земјите членки и на ЕУ, што претпоставува испитување на квалитетот на постоечките дијалози за миграции со секоја трета земја одделно“.⁴⁹¹

Клучни европски институции за оперативнo спроведување на политиките на ЕУ во областа на миграциите и азилот се Фронтекс, Европската канцеларија за поддршка на азилот и Евросур. Агенцијата Фронтекс која што е оперативна од октомври 2005г., основана е во 2004г. заради управување со оперативната соработка на надворешните граници на земјите членки на ЕУ.⁴⁹² Европската канцеларија за поддршка на азилот е основана во мај 2010г.⁴⁹³ со цел олеснување, координација и зајакнување на практичната соработка помеѓу земјите членки во областа на азилот и подобрување на имплементацијата на екстерната димензија на Заедничкиот европски систем на азил. Евросур како заеднички европски систем за надзор на границите на ЕУ претставува рамка за размена на информации во функција на подобро управување на надворешните граници на Унијата.⁴⁹⁴ Тој е всушност мрежа на национални координативни центри на секоја земја членка кои што се задолжени за контрола на границите. Негова задача е да придонесе во спречувањето на илегалната миграција и борбата против прекуграничниот криминал.

'Глобалниот пристап кон миграциите и мобилноста' од 2011г. претставува ажурирана и надградена верзија на документот од 2005г. Таа е посеопфатна, уште во самиот наслов е додадена мобилноста како исклучително значајно прашање кое што треба да се третира заедно со миграциите.⁴⁹⁵ Овој документ претставува сеопфатна рамка на екстерната миграциска политика на ЕУ која што треба да се заснова на партнерства со третите земји во управувањето со миграциите и мобилноста, и да биде цврсто интегрирана во надворешната политика на ЕУ.⁴⁹⁶ Гледано географски, фокусот е на соседството на ЕУ, особено Јужниот Медитеран и земјите опфатени со

⁴⁹¹ Council of the EU, 2008, "European Pact on Immigration and Asylum", 13440/08, Brussels, 24 September 2008, p.13

⁴⁹² Council of the EU, 2004, "Council Regulation (EC) No 2007/2004", *Official Journal of the EU*, L 349, 29.11.2004.

⁴⁹³ European Parliament and Council, 2010, "Regulation (EU) No.439/2010, of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office", *Official Journal of the EU*, L 132, 29.5.2010.

⁴⁹⁴ European Commission, 2008, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions : Examining the creation of the European Border Surveillance System", COM(2008) 68 final, Brussels, 13.2.2008.

⁴⁹⁵ European Commission, 2011, "The Global Approach to Migration and Mobility", *op.cit.*

⁴⁹⁶ Документот дефинира четири тематски приоритети: организирање и олеснување на легалните миграции и мобилноста; превенирање и намалување на нерегуларните миграции и трговијата со луѓе; унапредување на меѓународната заштита и јакнење на екстерната политика на азил; и максимизирање на влијанието на миграциите и мобилноста на развојот. Ibid.

Источното партнерство. Од аспект на билатералните односи, како особено значајни во оваа област се наведени односите со Русија, Индија и Кина, како и со САД и Канада.⁴⁹⁷

Со текот на годините во рамките на ЕУ е изграден консензус дека контролата на имиграцијата од трети земји е одговорност на секоја земја членка, додека пак координиран пристап на ЕУ и на земјите членки во справувањето со екстерната димензија на миграциите не само што е посакуван, туку е и неопходен. Разгледувајќи ја соработката помеѓу земјите членки во овој домен, може да се заклучи дека резултатот на таа соработка е „слабо хармонизирани национални политики за миграции и азил и силен акцент на мерките на контрола ... при што создадените рамки за соработка се силно детерминирани од контролните и рестриктивните мерки“.⁴⁹⁸ Дури и по транзицијата на надлежностите од поранешниот трет столб во поранешниот прв столб на Унијата, клучните иницијативи и одлуки во овој домен ги носат и понатаму земјите членки, што значи дека регулацијата суштински и доминантно останува меѓувладина наместо супранационална. Сепак, растечкиот пристап кон миграциите како кон безбедносно прашање ја засили координацијата и соработката помеѓу земјите членки, што уште еднаш го потврдува карактеристичниот образец - претходна секуритизација на одредено прашање за да се добие негов институционален третман во ЕУ. Токму благодарение на секуритизацијата, управувањето со миграциите станува предизвик од стратески значење за ЕУ. Тој тренд дополнително се зајакнува со проширувањето на ЕУ последнава деценија, со што таа и географски се доближува до постојните и потенцијалните жаришта кои што индуцираат миграции.

Притисната од силниот наплив на бегалци и од структурните слабости да одговори ефективно на таквиот развој на настаните, во мај 2015г. ЕК донесе 'Европска агенда за миграции', чија што основна цел е да даде стратески насоки за еден сеопфатен пристап на ЕУ кон овој тежок предизвик.⁴⁹⁹ Документот е составен од два дела. Првиот дел ги дефинира мерките за непосредно дејствување во функција на ублажување на актуелната мигрантска криза.⁵⁰⁰ Вториот дел се обидува да дефинира подолгорочни одговори на структурните слабости и недостатоци кои што

⁴⁹⁷ Ibid., p.9

⁴⁹⁸ Ceccorulli M, 2009, "Migration as a security threat: internal and external dynamics in the European Union", *GARNET Working Paper*, No:65/09, p.26

⁴⁹⁹ European Commission, 2015, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions : A European Agenda on Migration", COM(2015) 240 final, Brussels, 13.5.2015.

⁵⁰⁰ Мерките вклучуваат: јакнење на операциите на Фронтекс во Средоземното море насочени кон спасување на животите на мигрантите и кон заштита на морските граници на ЕУ; таргетирање на криминалните мрежи за шверц на мигранти преку зајакнат ангажман на Европол, но, и преку можност за лансирање на посебна операција на ЗБОП; активирање на механизмот за итна привремена релокација на барателите на азил; донесување на план за распределба и населување на 20.000 раселени лица годишно на територијата на земјите членки врз основа на балансиран критериуми. Ibid., pp.3-6

станаа јасно видливи со текот на кризата. За сеопфатен и ефективен менаџмент на миграциите проектирано е дејствување на ЕУ засновано на четири столба:

- редукација на поттиците за нерегуларните миграции;⁵⁰¹
- подобро обезбедување на екстерните граници на ЕУ;⁵⁰²
- посилна и консолидирана заедничка политика на азил;⁵⁰³
- нова политика на легална миграција.⁵⁰⁴

Но, и покрај пакетот непосредни мерки за одговор на кризата, како резултат на силниот мигрантски притисок⁵⁰⁵ и сериозните недостатоци на екстерната гранична контрола на ЕУ, под најсериозна закана досега се најде еден од најважните симболички и практични дострели на европските интеграции - Шенгенскиот систем. Користејќи ги законските можности што се пропишани во самиот систем во случај на вонредни околности, од септември 2015г. дури осум земји од Шенген зоната донесоа унилатерални одлуки за привремено воведување на контрола на своите национални граници. Бидејќи ваквото времено воведување на гранични контроли може да трае најмногу до осум месеци, во март 2016г. ЕК изготви 'План за враќање кон Шенген', каде што се проектира негово ревоспоставување најдоцна до крајот на 2016г., и, каде што, за таа цел, се предвидуваат две клучни работи. Прво, брза реализација на предлогот на ЕК од декември 2015г. за формирање на 'Европска гранична и крајбрежна стража' како агенција која што треба да го замени Фронтекс со значително зајакнати надлежности.⁵⁰⁶ И, второ, доколку и натаму постои потреба од задржување на интерните гранични контроли, наместо со унилатерални решенија на земјите

⁵⁰¹ Преку адресирање на основните причини кои генерираат миграции низ развојна соработка и хуманитарна помош; зајакнување на Делегациите на ЕУ во клучните земји; борба против шверцот и трговијата со мигранти; зајакнување и ефективно спроведување на инструментот за враќање на нерегуларните мигранти. Ibid., pp.7-10. Според податоците на Евростат од 425.000 решенија за враќање издадени во 2013г. реализирани се само 167.000. Наведено во: European Commission, 2015, MEMO 15/4957, Brussels, 13 May 2015.

⁵⁰² Преку зајакнување на надлежностите и капацитетите на Фронтекс; воведување консолидирани стандарди за граничен менаџмент на ЕУ; јакнење на капацитетите на трети земји за управување и контрола на нивните граници. Ibid., pp.10-12

⁵⁰³ Преку воспоставување на нов систем на мониторинг и евалуација на Заедничкиот европски систем на азил; систематска идентификација на мигрантите и спречување на злоупотребите на системот на азил; евалуација и можна ревизија на т.н. Даблински правила. Ibid., pp.12-13

⁵⁰⁴ Преку модернизација на системот на Сина карта на ЕУ; давање приоритет на политики за ефективна интеграција на мигрантите во европските општества; максимизирање на развојната корист од миграциите за земјите на потекло, меѓу другото, и со олеснување на трансферот на паричните дознаки. Ibid., pp.14-17

⁵⁰⁵ Според проценките на ЕК во 2015г. во ЕУ влегле 1,5 милиони илегални мигранти. Види во: European Commission, 2015, "Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the European Border and Coast Guard and repealing Regulation (EC) No 2007/2004, Regulation (EC) No 863/2007 and Council Decision 2005/267/EC", COM(2015) 671 final, Strasbourg, 15.12.2015, p.2

⁵⁰⁶ Новата агенција започна со работа во октомври 2016г. Меѓу другото, со мандат да интервенира при забележани недостатоци на режимот на надзор и контрола на екстерните граници на ЕУ дури и без барање на земјата членка за чии граници се работи; изведување на заеднички операции со трети земји на нивна територија; зајакната улога во враќањето на илегалните мигранти. Ibid.

членки истото да се направи со заеднички пристап на ЕУ што е предвидено во Шенгенските прописи.⁵⁰⁷

Покрај притисокот врз Шенгенскиот систем, масовните миграциски бранови предизвикаа и актуелизирање на дебатата за ревизија на Даблинските регулативи кои што ги определуваат критериумите и механизмите за аплицирање и администрирање на барањата за азил. Податоците за 2014г. говорат дека дури 72% од апликациите биле третираны од само пет земји членки на ЕУ.⁵⁰⁸ Односно, согласно овој систем земјите кои што први се наоѓаат на бегалската рута, како Италија и Грција, сами го носат товарот. Ова укажува дека овие правила, иницијално креирани во 1990г.,⁵⁰⁹ односно, во услови на поинаква природа и обем на миграциите, не можат адекватно да одговорат на денешните предизвици. Сепак, иако постои консензус дека овие регулативи се надминати, мошне дивергентни се ставовите помеѓу земјите членки за содржината на нивната ревизија.

На регионално, како и на интеррегионално ниво ЕУ има развиено повеќе рамки за соработка кои имаат различни нивоа на оперативност.⁵¹⁰ На мултилатерално ниво, клучна улогата во организирањето и насочувањето на меѓународните активности врзани за миграциите има ОН. ЕУ има значајно учество во сите активности на ОН во овој домен.⁵¹¹ ЕУ има развиена соработка со ИОМ како клучна меѓувладина организација во областа на миграциите, настаната токму како резултат на потребата од регулација на миграциите на тлото на Европа по втората светска војна. Во 2012г. беше склучена 'Рамката за стратегиска соработка' помеѓу ИОМ, од една, и ЕСНД и трите ГД на ЕК (за меѓународна соработка и развој, за внатрешни работи, и за хуманитарна помош и цивилна заштита), од друга страна.

⁵⁰⁷ European Commission, 2016, "Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council: Back to Schengen - A Roadmap", COM(2016) 120 final, Brussels, 4.3.2016.

⁵⁰⁸ European Commission, 2015, MEMO 15/4957, *op.cit.*

⁵⁰⁹ Актуелната, трета генерација на Даблинските регулативи е на сила од 2013г. Претходно, втората генерација важеше од 2003г.

⁵¹⁰ Такви рамки за соработка се следниве:

- ♦ Прашкиот процес - востановен со Министерска декларација од Прага во 2009г. за да ја регулира соработката помеѓу ЕУ и земјите кои што се дел од Шенген системот, но, не се членки на ЕУ, и 19 партнерски земји од Истокот (Русија, земјите од Источното партнерство, Турција, Западниот Балкан, земјите на Централна Азија);
- ♦ Панелот за миграции и азил на Источното партнерство - востановен во 2011г. и ја регулира соработката помеѓу ЕУ и земјите на Источното партнерство;
- ♦ Африка-ЕУ партнерството за миграции, мобилност и вработување - востановено во 2007г. помеѓу ЕУ и Африканската Унија;
- ♦ Рабат процесот - востановен во 2006г. за да ја регулира соработката на ЕУ и земјите од западно-африканската миграциска рута;
- ♦ АКП-ЕУ дијалог за миграции - востановен во 2010г. кој ја регулира соработката помеѓу ЕУ и Африканско, Карипската и Пацифичка група на држави;
- ♦ Будимпештанскиот процес - востановен во 1991г. како консултативен форум на преку 50 влади и десетина меѓународни организации за развивање на сеопфатен и оддржлив систем на регуларни миграции;
- ♦ ЕУ-ЗЕЛАК дијалогот за миграции - наследник на ЕУ-ЛАК дијалогот востановен во 2009г., ја опфаќа соработката помеѓу ЕУ и Заедницата на Латиноамерикански и Кариписки земји.

Според: Council of the EU, 2014, "Annex 'GAMM Update'", 13605/14, Brussels, 08 October 2014.

⁵¹¹ Како Дијалогот на високо ниво за меѓународни миграции и развој, Глобалната комисија за меѓународни миграции, и, особено, Високиот комесаријат за бегалци. Од особено значење е и работата на Глобалниот форум за миграции и развој, кој што на неформален и необврзувачки начин, низ конкретни активности ја адресира врската помеѓу миграциите и развојот.

5.3. Вредносна димензија на стратегиските партнерства

5.3.1. Човекови права и демократија

ЕУ човековите права ги дефинира како „универзално применливи правни норми“, а демократијата ја разбира како „универзална аспирација“. Притоа, за ЕУ е неприфатливо било какво доведување во прашање на нивната универзална природа врз основа на културните разлики.⁵¹² Ваквите универзалистички разбирања на овие категории се од конститутивен карактер за ЕУ, за нејзината внатрешна саморегулација, но, и за екстерните односи. Во КДЕУ, во чл.2, се вели: „Унијата се темели на вредностите на почитување на човековото достоинство, слободата, демократијата, еднаквоста, владеењето на правото и почитувањето на човековите права, вклучително и правата на припадниците на малцинствата. Овие вредности се заеднички за земјите членки, во општество во кое преовладуваат плурализмот, недискриминацијата, толеранцијата, правдата, солидарноста и еднаквоста меѓу жените и мажите.“⁵¹³ Повелбата за основните човекови права на ЕУ, донесена во декември 2000г.,⁵¹⁴ со ДЛ стана негов составен дел, односно, доби правно обврзувачки карактер.

Во чл.21, ст.1, од КДЕУ, во поглавјето за општите одредби за надворешното дејствување, наведени се основите на надворешно-политичкиот пристап на ЕУ: „Дејствувањето на Унијата на меѓународната сцена се раководи од начелата кои го инспирираа самото нејзино создавање, развој и проширување, и кои Унијата настојува да ги промовира и во светот: демократијата, владеењето на правото, универзалноста и неделивоста на човековите права и основните слободи, почитувањето на човековото достоинство, начелата на еднаквост и солидарност, и почитувањето на начелата од Повелбата на ОН и меѓународното право“. Во ст.2 од истиот член се вели: „Унијата се стреми да развива односи и да гради партнерства со трети земји, и меѓународни, регионални или глобални организации кои што ги споделуваат начелата наведени во претходниот став“.⁵¹⁵

Одредени автори сметаат дека токму стремежот да стане што повлијателен актер на меѓународната сцена е клучната причина поради која што прашањето на човековите права последниве две децении станува централна тема на надворешното дејствување на ЕУ, односно, дека унапредувањето на човековите права „служи на двете цели што ги бара промоцијата на ЕУ како

⁵¹² Council of the EU, 2012, “EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy”, 11855/12, Luxembourg, 25 June 2012, p.1

⁵¹³ European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *op.cit.*

⁵¹⁴ Повелбата е всушност компилација на веќе постоечките меѓународни норми и принципи за човековите права преземени од клучните документи на Советот на Европа, ОН и МОТ.

⁵¹⁵ European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *op.cit.*

меѓународен актер - појасно дефиниран идентитет на Унијата и попрепознатливи цели на нејзината политика“.⁵¹⁶ Други автори, самото нејзино конституирање и развој како нормативен актер и дејствување како нормативна сила го разбираат и го аргументираат преку напорите и резултатите на ЕУ во унапредувањето и заштитата на човековите права. Така, авторот на синтагмата нормативна сила, Манерс, ги аргументира своите тези низ серија истражувања посветени на меѓународниот ангажман на ЕУ во унапредувањето и заштитата на човековите права - од неговото конститутивно истражување за овој концепт посветено на глобалната политика на ЕУ за укинување на смртната казна,⁵¹⁷ преку натамошната елаборација на концептот со меѓународната промоција на поширок сет на социјални права,⁵¹⁸ па, сè до промоцијата на правата на детето.⁵¹⁹

’Стратегиската рамка за човекови права и демократија’, усвоена од СЕУ во јуни 2012г. е најважниот, воедно и првиот обединет стратегиски документ на Унијата во овој домен. Пристапот на ЕУ кон човековите права и демократијата во надворешната политика трпеливо се градеше низ годините. ЕУ постојано беше присутна со свои официјални изјави од повеќе разни нивоа во однос на состојбите ширум светот во овие домени, но, сите тие беа фокусирани на поединечни прашања и земји. Во функција на унифицирање на својот настап и поголема кохерентност, почнувајќи од 1998г. СЕУ изготви серија официјални ’Насоки за политиките’ во однос на најзначајните прашања во доменот на човековите права, како и посебни документи за интеграција на човековите права во ЗНБП и останатите политики на ЕУ.⁵²⁰ За таквата потреба од вметнување на човековите права во сите политики на ЕУ се говори и во документот од 2006г.⁵²¹ Инаку, концептот на вметнување на човековите права се дефинира како „стратегиски процес на однапред смислено инкорпорирање на размислувањата за човековите права во процесите или организациите кои што немаат експлицитен мандат да се занимаваат со човековите права“.⁵²² Сепак, сите овие напори не обезбедуваа потребно ниво на кохерентност и сеопфатност. Оттаму, се јави и потребата од ваков документ со кој што ќе „се постават принципите, целите и приоритетите во функција на подобрување на ефективоста и

⁵¹⁶ Kissack R., 2015, “The EU and Human Rights Promotion”, во Jorgensen K.E. et al. (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, Volume 2, SAGE, London.

⁵¹⁷ Manners I., 2002, “Normative Power Europe: A Contradiction in Terms”, *op.cit.*

⁵¹⁸ Manners I., 2006, “The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez”, *Millenium: Journal of International Studies*, vol.35, no.1.

⁵¹⁹ Manners I., 2009, “The EU’s International Promotion of the Rights of the Child”, во Orbie J. and Torell L. (eds.), *The European Union’s Role in the World and the Social Dimension of Globalisation*, Routledge, London.

⁵²⁰ Council of the EU, 2006, “Mainstreaming Human Rights across CFSP and other EU policies”, 10076/06, Brussels, 7 June 2006.

⁵²¹ Ibid.

⁵²² Benoit-Rohmer F. et al., 2009, “Human Rights Mainstreaming in EU’s External Relations”, *Study*, European Parliament, DG for External Policies of the Union, p.15

конзистентноста на политиката на ЕУ во целина во наредниот десетгодишен период“.⁵²³ Со стратегиската рамка се обезбедува присутноста и интегрираноста на ова прашање низ ЕУ политиката како целина и низ сите екстерни политики. Така, експлицитно се вели: „ЕУ ќе ги унапредува човековите права во сите области на нејзиното надворешно дејствување без исклучок. Особено, унапредувањето на човековите права ќе се интегрира во трговијата, инвестициите, технологијата и телекомуникациите, интернетот, енергијата, заштитата на животната средина, корпоративната општествена одговорност, развојната политика, како и во ЗБОП, во ОСБП, вклучително и антитерористичката политика“.⁵²⁴ На тој начин, ова прашање станува составен и неизоставен дел на севкупниот надворешно-политички пристап на ЕУ, што подразбира дека сите нејзини и политики и инструменти треба да бидат конципирани на начин кој што мора да ја земе предвид оваа клучна вредност. ЕУ, пак, со ваквиот пристап континуирано се реконституира како меѓународен актер со силна нормативна димензија која што дејствува на воспоставувањето и потврдувањето на определени вредности и прифатливо однесување на глобално ниво.

Во делот на билатералната соработка, во документот се вели дека „ЕУ ќе ги постави човековите права во центарот на своите односи со сите трети земји, вклучувајќи ги стратегиски партнери“. Но, притоа, се вели дека политиката на ЕУ ќе биде внимателно дизајнирана според околностите во секоја одделна земја, преку натамошно продлабочување на билатералните дијалози и консултации за човековите права со цел доаѓање до конкретен напредок и резултати.⁵²⁵ Треба да споменеме дека обврзното вклучување на човековите права во сите билатерални агенди на ЕУ е дефинирано уште во 'Насоките за дијалозите за човекови права' од 2001г., каде што се вели: „ЕУ ќе обезбеди прашањето на човековите права, демократијата и владеењето на правото да биде вклучено во сите идни средби и дискусии со трети земји на сите нивоа“.⁵²⁶

Целосното интегрирање на вредносните параметри во сите области на надворешната политика на ЕУ носи сериозни предизвици на повеќе нивоа. Пред сè, клучното прашање на балансот помеѓу интересите и вредностите во надворешната политика на ЕУ, односно, европската нормативна надворешна политика наспроти реалполитиката на економските и безбедносни интереси на Унијата. Дали со ваквото високо и ултимативно позиционирање на ова прашање ЕУ не ризикува расипување или стагнирање на односите со повеќе свои важни економски и безбедносни партнери,

⁵²³ Council of the EU, 2012, “EU adopts Strategic Framework on Human Rights and Democracy”, Luxembourg, 25 June 2012, 11737/12, Presse 285.

⁵²⁴ Council of the EU, 2012, “EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy”, *op.cit.*, p.2

⁵²⁵ Ibid., p.3

⁵²⁶ Council of the EU, 2001, “EU Guidelines on Human Rights Dialogues”, p.3,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/14469EN_HR.pdf> посетено 22.04.2015.

а со тоа и директна штета на своите реални економски и безбедносни интереси? Настаните во последниве години, особено Арапската пролет и последиците од неа, како да ја акцентираат уште повеќе оваа дилема. Натаму, поради силниот и артикулиран отпор од страна на одредени етаблирани и растечки глобални и регионални актери, а врз основа на општиот наратив за културната различност и културната детерминираност на природата и карактерот на конкретното општествено уредување и припаѓачките институции, ЕУ се соочува со неможност за имплементација на ваквата своја нормативно набиена надворешна политика, односно со реална импотенција на теренот. Тоа е разбирливо, со оглед на фактот дека ЕУ не е единствениот актер, туку се наоѓа во жестока конкуренција, од една страна, со изразениот американски прагматизам кој што начелно ги дели вредностите со ЕУ, но, каде што тие се секогаш силно подредени и функционализирани на интересите, а од друга страна, со различниот вредносен сет на глобалните актери како Кина или Русија, кои што или ги спорат универзалистичките постулати како неосновани и како инструмент на западниот хегемонизам, или, ја прифаќаат нивната универзалност, но, не и унифицираната апликација во различните општества и различните култури. Впрочем, човековите права како политички и правен концепт се продукт и наследство на една специфична културна традиција - европската, и самиот обид за нивна универзализација, во основа, е хегемонистички зафат. Оттаму, константно е присутното на пристапот кој што фаворизира културна интерпретација на човековите права. Дополнително, поради неснаоѓањето на ЕУ како нетрадиционален глобален актер во новото геополитичко окружување, сведочиме, исто така, пад на атрактивноста на ЕУ, а со тоа и на нејзиниот капацитет за нормативно дејствување. На внатрешен план, во повеќе ситуации се забележува солирање на одредени земји членки, односно, нивно исклизнување од дефинираната заедничка политика. Имено, поттикнати од економски интереси, повеќе земји членки, иако декларативно ја следат линијата на ЕУ, во билатералните односи со трети земји, особено кога станува збор за Кина и Русија, се подготвени да ги заобиколат и игнорираат овие прашања.

Во функција на имплементацијата на Стратегиската рамка, истовремено со неа е донесен 'Акцискиот план за човекови права и демократија' од 2012г., кој што дефинира вкупно 96 различни активности распоредени во 36 наслови, предвидени за реализација до крајот на 2014г.⁵²⁷ Во Заклучоците на СЕУ од јуни 2015г. се констатира дека врз основа на Стратегиската рамка со реализацијата на овој Акциски план е „достигнат забележителен прогрес во подобрувањето на влијанието и кохерентноста на дејствувањето на ЕУ во областа на човековите права и

⁵²⁷ Council of the EU, 2012, "EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy", *op.cit.*

демократијата“.⁵²⁸ Во јуни 2015г. е донесен новиот Акциски план, кој што го опфаќа периодот до крајот на 2019г. и со кој што продолжува имплементацијата на Стратегиската рамка. Со него се проектирани вкупно 113 различни активности распоредени во 34 наслови.⁵²⁹

За имплементација на своите политики во овој домен во однос на трети земји, ЕУ разви повеќе инструменти по пат на кои што се обезбедува промоцијата и заштитата на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Најгрубо, овие инструменти спаѓаат во две категории - оние кои што се развиени во рамките на ЗНБП, и оние кои што припаѓаат на комунитарните надлежности. Во рамките на ЗНБП покрај стандардните дипломатски инструменти како декларациите, изјавите и демаршите, развиени се и повеќе специфични инструменти:

- Дијалозите и консултациите за човекови права, кои што како посебни дијалози се развиваат во рамките на политичкиот дијалог на ЕУ и односната трета земја. Во моментот Унијата има востановено дијалози или консултации за човекови права со над 40 трети земји,⁵³⁰ меѓу кои што и со сите свои стратегиски партнери. Сепак, постојат големи разлики помеѓу овие различни билатерални дијалози, од аспект на нивната сложеност и структурираност, од аспект на целите, како и од аспект на резултатите од нив. Впрочем, таквиот пристап - од случај до случај - во дефинирањето на целите и на прашањата што ќе бидат третираны во негови рамки на секој одделен дијалог, го востановува и препорачува и СЕУ во своите официјални документи.⁵³¹ Во функција на јакнење на ефективностa на овој билатерален инструмент, како и негова стандардизација, СЕУ има усвоено 'Насоки за Дијалозите за човекови права со трети земји'.⁵³²
- 'Насоки за политиките', во однос на најзначајните и најприоритетните прашања во доменот на човековите права. СЕУ почнувајќи од 1998г. продуцираше и разви цела серија на Насоки наменети за практична поддршка и помош на различните ЕУ актери при теренската имплементација на политиките на ЕУ за човекови права, кои што се предмет на континуирано

⁵²⁸ Council of the EU, 2015, "Council Conclusions on the Action plan on Human Rights and Democracy 2015-2019", Brussels, 20 July 2015, во Council of the EU, 2015, "EU Action plan on Human Rights and Democracy", European Union, Brussels.

⁵²⁹ Ibid.

⁵³⁰ EEAS, 2015, "EU Action plan on Human Rights and Democracy 2015-2019", Factsheet, Brussels, 20 July 2015, <http://eeas.europa.eu/factsheets/docs/150720_eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2015-2019_factsheet_en.pdf> посетено 21.09.2015.

⁵³¹ Council of the EU, 2009, "EU Guidelines on Human Rights Dialogues with third countries", p.5, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16526.en08.pdf>> посетено 22.04.2015.

⁵³² Овие насоки за прв пат се усвоени во 2001г., а потоа и ревидирани во 2009г. Ibid.

ажурирање. Досега СЕУ продуцираше вкупно 11 Насоки за политиките за одделни прашања во доменот на човековите права.⁵³³

- Клаузулата за човекови права, како инструмент за заштита на човековите права се применува од 1995г. Со неа се дефинираат човековите права како еден од клучните елементи кој што го одредува вкупниот натамошен однос на ЕУ со нејзините партнери. Со неа обете страни се обврзуваат дека сите нивни внатрешни и надворешни политики ќе бидат засновани на принципите на 'Универзалната декларација за човековите права'. Со тоа, клаузулата дава нормативна основа за политичко дејствување, како и за употреба на други инструменти кои што вклучуваат и рестриктивни мерки во случаите кога не се почитуваат човековите права. Од 2009г. клаузулата мора да биде содржана во секој политички или трговски договор кој што го склучува ЕУ. Иако е голем бројот на земји со кои што се склучени билатерални договори кои што содржат ваква клаузула (во моментот со преку 120 земји), сепак тоа не е случај со едни од најважните стратегиски партнери на ЕУ - САД и Кина.
- Стратегиите за состојбите со човековите права во трети земји, се изготвуваат за секоја земја одделно, како документи кои произлегуваат од Делегациите на ЕУ и дипломатските мисии на земјите членки во тие земји. Во 2014г. активни беа вакви стратегии за 132 трети земји.⁵³⁴ Се носат на секои три години и содржат насоки и алатки за реализирање на поставените цели. На крајот на секоја година се прави ревизија на документот и се подготвува извештај за имплементацијата. Во некои случаи, како поцелисходен се наметнува регионалниот пристап, за што во ЕСНД постојат пет регионални директорати кои што го координираат регионалниот пристап на ЕУ за човековите права, демократијата и владеењето на правото.
- Годишните извештаи за состојбите на човековите права и демократијата во светот, каде што се разгледуваат состојбите во доменот и конкретните политики на Унијата за унапредување на овие состојби. Извештаите се изготвуваат од 1999г. и содржат тематски дел - каде што се опфатени најприоритетните прашања во доменот, и географски дел, односно, анализа на состојбите на човековите права и демократијата во секоја трета земја одделно. Од 2012г. Извештаите во тематскиот дел се структурирани на начин кој што го следи Акцискиот план.

⁵³³ Продуцирани се следниве Насоки: за смртната казна во 1998г., за тортурата во 2001г., за дијалозите со трети земји во 2001г., за децата во вооружените конфликти во 2003г., за бранителите на човековите права во 2004г., за унапредување и заштита на правата на децата во 2007г., за меѓународното хуманитарно право во 2008г., за насилството врз жените и сите други форми на дискриминација кон нив во 2008г., за правата на различна сексуална ориентација во 2013г., за слободата на религија и верување во 2013г., и за правата на изразување на интернет во 2014г.

⁵³⁴ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, <http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2014-hr-annual-report_en.pdf> посетено 11.01.2016.

- Специјалните претставници на ЕУ, задолжени за одделни кризни земји и региони, во рамките на мандатот ги следат состојбите на теренот и во овој домен. На крајот на 2016г. ЕУ има девет специјални претставници кои што ја поддржуваат работата на ВП во засегнатите држави и региони, работејќи на консолидирање на мирот, стабилноста и владеењето на правото.⁵³⁵
- Специјалниот претставник на Унијата за човекови права, востановен во јули 2012г. како прв тематски специјален претставник на ЕУ. Неговата улога е да ја зајакне ефективната и видливоста на политиките на ЕУ во овој домен и во таа функција тој поседува широк и флексибилен мандат, со обезбедена целосна поддршка од ЕСНД.⁵³⁶

Како што наведовме, дел од инструментите е ситуиран и во рамките на комунитарните политики на Унијата, што ја комплетира сеопфатноста на нејзиниот пристап во овој домен:

- Во рамките на трговската политика ЕУ го условува користењето на ОПС за повластен царински пристап на својот пазар со почитувањето на човековите права. Дополнително, ЕУ го разви и ОПС+ кој што предвидува целосно укинување на царините за производите од оние држави кои што ги ратификувале и ги применуваат меѓународните конвенции за човековите права, правата на работниците, заштитата на животната средина и доброто управување. Во 2015г. вкупно 14 земји биле корисници на ваков повластен трговски однос со ЕУ.⁵³⁷
- Во функција на човековите права СЕУ во 1998г. донесе 'Насоки за извозот на оружје од ЕУ', со што е воспоставен механизам за информирање и консултации со утврдени критериуми за давање дозволи за извоз на оружје кои што нужно ги земаат предвид и состојбите со човековите права во односните земји. Овој систем на контрола на извозот на оружје, воена опрема и технологија е дополнително зајакнат со 'Заедничката позиција' на СЕУ од 2008г.⁵³⁸
- За почитувањето на човековите права врзани се и политиките за развојна соработка и развојна помош на ЕУ. Со примена на Инструментот за развојна соработка, Европскиот развоен фонд, Инструментот за европско соседство, ЕУ дава поддршка на буџетите на трети земји со условување на трошењето на средствата за унапредување на човековите права, демократијата и владеењето на правото. Во документот за јакнење на влијанието на развојната политика на ЕУ од 2011г., ЕК ги дефинира „почитувањето на човековите права, демократијата и другите клучни елементи на доброто владеење како витални предуслови за одржлив развој“, и, оттаму,

⁵³⁵ Повеќе види на: <http://eeas.europa.eu/background/eu-special-representatives/index_en.htm> посетено 22.01.2016.

⁵³⁶ Council of the EU, 2012, "EU adopts Strategic Framework on Human Rights and Democracy", *op.cit.*

⁵³⁷ Council of the EU, 2016, "EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2015 - Thematic Part", Brussels, 20 June 2016, <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2016-INIT/en/pdf>> посетено 24.07.2016.

⁵³⁸ Council of the EU, 2008, "Common Position 2008/944/CFSP of 8 December 2008 defining common rules governing control of exports of military technology and equipment", *Official Journal of the European Union*, L 335, 13.12.2008.

говори за цврста условеност на развојната помош со адресирањето на овие предизвици.⁵³⁹

Притоа, се вели дека во ситуации кога владата на одредена земја го губи интересот за почитување на овие предуслови ЕУ треба да соработува со не-државните актери и локалните власти, заобиколувајќи ги некооперативните влади.⁵⁴⁰

- Најнепосреден инструмент од комунитарниот домен е ЕИДЧП, кој што претставува програма за директна соработка со цивилното општество во унапредувањето на демократијата и човековите права со годишен буџет од 150 мил.евра. Со него, наместо преку владите на трети земји, ЕУ работи директно со невладиниот сектор во адресирањето на проблемите. За периодот 2014-2020г. инструментот располага со вкупен буџет од 1.249 млрд.евра.⁵⁴¹

На мултилатерално ниво, најзначајна е соработката во рамките на ОН, особено во Советот за човекови права на ОН и со Високиот комесар за човекови права на ОН. Клучна заложба на ЕУ е што повеќе трети земји да се приклучат кон шесте клучни конвенции на ОН кои што ги адресираат човековите права.⁵⁴² Важна е и соработката со МОТ, при што ЕУ е активен промотор на прифаќањето на осумте клучни конвенции на МОТ поврзани со трудовите права.⁵⁴³ ЕУ блиску соработува и со релевантните регионални организации како СЕ, ОБСЕ, АУ, АСЕАН.⁵⁴⁴

Посебен елемент на политиката на ЕУ е активното заговарање на пристапувањето на трети држави кон Римскиот статут на МКС. ЕУ како посветен застапник на принципите на меѓународна правда и поредок заснован на ефективен мултилатерализам, на МКС гледа како на клучен инструмент на остварувањето на овие принципи. Со Одлука на СЕУ од 2011г. поддршката на работата на МКС е вградена во вкупното надворешно-политичко дејствување на ЕУ при што „Унијата и земјите членки треба да ги вложат сите напори во остварувањето на целта за најшироко можно прифаќање и имплементација на Римскиот статут, секогаш кога е тоа можно во преговорите за постигнување договори или политичките дијалози со трети земји, групи земји или релевантни организации“.⁵⁴⁵

⁵³⁹ European Commission, 2011, “Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Increasing the Impact of the EU Development Policy: an Agenda for Change”, COM(2011) 637 final, Brussels, 13.10.2011, p.5

⁵⁴⁰ Ibid.

⁵⁴¹ EEAS, 2015, “EU Action plan on Human Rights and Democracy 2015-2019”, *op.cit.*

⁵⁴² Конвенциите за: елиминација на сите облици на расна дискриминација од 1965г.; економските, социјалните и културните права од 1966г.; граѓанските и политичките права од 1966г.; елиминација на сите облици на дискриминација на жените од 1979г.; против тортурата и останатите сурови, нехумани и деградирачки третмани или казнувања од 1984г.; и, правата на детето од 1989г.

⁵⁴³ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2011, “Joint Communication to the European Parliament and the Council: Human Rights and Democracy at the heart of EU External Action - Towards a more effective approach”, COM(2011) 886 final, Brussels, 12.12.2011.

⁵⁴⁴ Council of the EU, 2012, “EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy”, *op.cit.*, p.4

⁵⁴⁵ Член 2 во: Council of the EU, 2011, “Council decision 2011/168/CFSP of 21 March 2011 on the International Criminal Court and repealing Common Position 2003/444/CFSP”, *Official Journal of the EU*, L 76, 22.3.2011.

6. Стратегиските партнерства на Европската Унија

Откако се согледаа основите на секој од домените како дефинирани единици на анализа, постигнатото ниво на интеграција во секој од нив и нивното ситуирање во надворешната политика на ЕУ, односно, откако се согледа како ЕУ ги разбира и како им пристапува, треба да се премине на поединечна анализа на секое од СП во конкретниот домен на соработка. Анализата на секое одделно СП во секоја единица на анализа, односно, домен на соработка, е фокусирана на следново:

- ниво на развиеност на билатерални механизми и билатерална инфраструктура;
- усвоени билатерални документи;
- реализирани билатерални активности;
- координација на политиките и градење на капацитети врзани за трети земји;
- соработката во мултилатерални рамки.

6.1. Стратегиското партнерство ЕУ-САД

Дипломатските односи помеѓу ЕУ и САД се воспоставени во 1953г. Односите почнуваат да ги добиваат сегашните контури со 'Трансатланската декларација' од 1990г.⁵⁴⁶ и со 'Новата трансатланска агенда' (НТА) од 1995г. Во нив се дефинирани клучните приоритети на соработката: промовирање на мирот и стабилноста, демократијата и развојот во светот; одговарање на глобалните предизвици; придонес во ширењето на светската трговија и поблиските економски односи; и, градење на мостови на соработка преку Атлантикот.⁵⁴⁷ СП ЕУ-САД има развиено извонредна инфраструктура. Таа се состои од самит на највисоко ниво, седум министерски дијалози, вкупно 57 политички и секторски дијалози и три останати платформи.

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Билатералните економски релации помеѓу ЕУ и САД според својот обем и интензитет се едноставно неспоредливи со било кој друг билатерален однос. Двете економии заедно сочинуваат повеќе од половината од светскиот БДП, а нивниот билатерален трговски биланс зафаќа повеќе од една третина од целокупната светска трговија. Речиси не постои земја во светот за која што барем една од овие две економии не е најзначаен билатерален трговски партнер.

⁵⁴⁶ EC-US, 1990, "Transatlantic Declaration on EC-US Relations", <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/trans_declaration_90_en.pdf> посетено 19.06.2014.

⁵⁴⁷ EU-US, 1995, "The New Transatlantic Agenda", EU-US Summit, Madrid, 3 December 1995, pp.2-3, <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/new_transatlantic_agenda_en.pdf> посетено 28.02.2014.

Според консолидираните податоци за 2015г. ЕУ е најголем трговски партнер на САД со удел од 18,7% во вкупниот трговски биланс на САД. ЕУ е втор извозен пазар за САД, апсорбирајќи 18,2% од американскиот извоз. Истовремено, ЕУ е и втор по големина увозник во САД, со удел од 19% во вкупниот увоз во САД.⁵⁴⁸ Гледано од аспект на ЕУ, САД е нејзин најголем трговски партнер со удел од 17,6% во вкупниот трговски биланс на Унијата. На американскиот пазар ЕУ пласира 20,7% од својот вкупен извоз, а 14,4% од вкупниот увоз во Унијата доаѓа од САД.⁵⁴⁹

Билатералните инвестициски односи се уште позначајни. ЕК смета дека тие се вистински двигател на трансатланскиот однос, со клучен придонес за економскиот раст и отворањето работни места.⁵⁵⁰ Според консолидираните податоци за 2014г. странските инвестиции во САД кои што потекнуваат од земјите членки на ЕУ изнесуваа речиси 2.000 млрд.евра. Американските инвестиции во ЕУ истата година достигнаа 1.810 млрд.евра.⁵⁵¹

Соработката во овие домени се заснова на документот 'Трансатланско економско партнерство' (ТЕП) од 1998г.⁵⁵², кој што претставува дел од НТА. ТЕП, всушност, претставува план на активности со прецизен временски распоред во сите подрачја кои што се предмет на билатерален интерес. На самитот во 2004г. ЕУ и САД усвоија 'Декларација за јакнење на економското партнерство' која што пледира на натамошно продлабочување на трговската соработка.⁵⁵³ Врз основа на оваа декларација, ЕК во 2005г. продуцираше документ со пакет иницијативи во сите клучни подрачја, како, регулаторната соработка, услугите (вклучително авијацијата и финансиските пазари), инвестициите, конкуренцијата, јавните набавки.⁵⁵⁴ Во функција на зајакнување и уште поцврсто институционализирање на билатералната трговска и инвестициска соработка во 2007г. усвоена е повеќегодишната програма - 'Рамка за напредна трансатланска економска интеграција'. Со неа е формиран Трансатланскиот економски совет, со статус на министерски дијалог помеѓу европскиот комесар за трговија и заменикот на Советникот за национална безбедност за меѓународни економски прашања на претседателот на САД.⁵⁵⁵ Советот

⁵⁴⁸ European Commission, 2016, "United States Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113465.pdf> посетено 20.07.2016.

⁵⁴⁹ Ibid.

⁵⁵⁰ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/united-states/>> посетено 26.06.2016.

⁵⁵¹ Ibid.

⁵⁵² EU-US, 1998, "Transatlantic Economic Partnership", EU-US Summit, London, 18 May 1998, <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/trans_econ_partner_11_98_en.pdf> посетено 28.02.2014.

⁵⁵³ EU-US, 2004, "Declaration on Strengthening Our Economic Partnership", EU-US Summit, Dromoland Castle, 26 June 2004, <http://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/anuario/CD%202005/Europa/36-ue_eeuu-economic%20partnership.pdf> посетено 28.02.2014.

⁵⁵⁴ European Commission, 2005, "Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Social and Economic Committee: A stronger EU-US Partnership and a more open market for 21st Century", 18.5 2005, COM(2005) 196 final, p.4

⁵⁵⁵ EU-US, 2007, "Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration between the European Union and the United States of America", <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/framework_trans_economic_integration07_en.pdf> посетено 28.02.2014.

ја покрива соработката во трговијата, инвестициите, заштитата на интелектуалната сопственост, финансиските пазари, регулаторната соработка.

Билатералната соработка во овој домен, покрај на самитите и на трансатланскиот економски совет, се одвива преку десетина секторски дијалози, меѓу кои: Работната група на високо ниво за работни места и раст, востановена во 2011г. со цел да ги идентификува потребните политики и мерки за унапредувања на трговијата и инвестициите, односно да ги подготви условите за отпочнување и опфатот на преговорите за нов трговски и инвестициски договор; Форумот за регулаторна соработка; Состаноците за спроведување на законите за конкуренција; Одборот за царинска соработка, востановен 2006г.; Дијалогот за регулација на финансиските пазари, востановен 2002г.; Работната група за вработување и прашања поврзани со трудот, востановена 1996г.; Групата за безбедност на производите од аспект на потрошувачите.

Кога станува збор за толкав обем на трговија, составен дел од односите се и трговските спорови. Во текот на минативе децении се случија редица големи и значајни трговски спорови помеѓу ЕУ и САД. Дел се разрешени, дел сè уште траат. Тие се решаваат во рамките на предвидените механизми на СТО.⁵⁵⁶ Актуелните царински бариери помеѓу ЕУ и САД се ниски, и на просечно ниво изнесуваат околу 4%. Оттаму, фокусот е ставен на совладувањето и отстранувањето на нецаринските бариери. Главните изворишта на нецаринските бариери се лоцираат на две нивоа. Едно, во дивергентните регулаторни системи, односно различните технички регулативи и стандарди кои што се во примена, што укажува на потребата од нивна конвергенција и хармонизација. На друго ниво, во разните нецарински мерки насочени кон безбедноста на производите и заштита на потрошувачите, што, исто така, укажува на потребата од конвергенција и хармонизација, но, истовремено го отвара осетливото прашање - на чија сметка ќе биде тоа усогласување, односно, дали овие процеси ќе водат кон приспособување на повисоките стандарди кон пониските или обратно. Значењето на хармонизацијата е големо не само за овие две економии, туку и глобално. Со оглед на проценките дека ЕУ и САД заедно се одговорни за генерирањето на 80% од регулативите и правилата на глобално ниво,⁵⁵⁷ доколку овие две економии постигнат одредени нивоа на усогласеност, повеќе од извесно е дека и останатите земји ќе ги следат, со оглед на интересот да го ползуваат пристапот до двата огромни пазари. Во независната длабинска Студија за потенцијалните ефекти од натамошната трговска и инвестициска билатерална либерализација помеѓу ЕУ и САД од 2013г., наратана од ЕК, во заклучоците се вели дека клучен

⁵⁵⁶ European Parliament, 2013, "Principal EU-US Trade Disputes", Library Briefing, Library of the European Parliament, 130518 REV 1

⁵⁵⁷ Aheerne A. et al., 2006, "The EU and the governance of globalization", *Bruegel Working Paper*, no.2006/02.

елемент на трансатланската либерализација треба да биде намалувањето на нецаринските бариери. Според оценките на оваа студија „80% од проектираните добивки од либерализацијата ќе дојдат од намалувањето на наметнатите бирократски и регулациски трошоци, како и од натамошната либерализација на трговијата со услуги и на јавните набавки“.⁵⁵⁸

Преговорите за склучување нов ДСТ помеѓу ЕУ и САД, познат како Трансатланско трговско и инвестициско партнерство (ТТИП), официјално започнаа во јуни 2013г. Преговорите се одвиваа амбициозно и заклучно со јули 2016г. одржани се 14 рунди на преговори. Во официјалните заклучоци од последната преговарачка рунда се вели дека „има резултати и во моментот преговорите се во напредна фаза“.⁵⁵⁹ Со ТТИП е предвидено значително проширување и продлабочување на трговската и инвестициската активност помеѓу ЕУ и САД. Тој е проектиран како договор од т.н. нова генерација на сеопфатни ДСТ каде целосно се регулираат трговските и инвестициските односи, како и редица прашања непосредно поврзани со нив. Договорот е структуриран во три главни подрачја - пристап до пазарот, регулаторна соработка, и глобални трговски правила - и се предвидува да содржи 30 поглавја.⁵⁶⁰ ЕК го оквалификува неговото склучување како „еден од 10-те врвни приоритети на Комисијата во овој мандат“.⁵⁶¹ Според применетиот економски модел во погоре спомнатата студија од 2013г., според сценариото на сеопфатна либерализација, проектирни се значителни економски добивки за двете страни.⁵⁶²

Наспроти ентузијазмот на страната на преговарачите и во бизнис заедниците од двете страни, се повеќе гласност добиваат критиките кон ТТИП кои што се бројни и по повеќе основи. Пред сè, критикуван е самиот преговарачки процес како целосно нетранспарентен, без потребниот увид не само од јавноста, туку и од владите на земјите членки на ЕУ. За таа цел, ЕК презеде мерки за зголемување на транспарентноста на преговорите. Критиките се силно насочени кон намалувањето на веќе важечките стандарди на ЕУ во повеќе чувствителни домени, како во доменот на безбедноста на храната (прашањата на ГМО и хормонски третираната храна), стандардите врзани за животната средина, заштитата на правата на вработените. Понатаму, либерализацијата на јавните услуги потенцијално го става под прашање сегашниот профил на јавните услуги, особено националните здравствени системи на европските земји. Особено жолчни се критиките кои што го

⁵⁵⁸ Francois J. et al., 2013, *Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment*, Centre for Economic Policy Research, London, pp.95-96

⁵⁵⁹ European Commission, 2016, "Statement by Ignacio Garcia Bercero EU Chief Negotiator for TTIP: Conclusions of the 14th TTIP Negotiation Round", 15 July 2016, p.1, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/july/tradoc_154811.pdf> посетено 26.07.2016.

⁵⁶⁰ Ibid., pp.1-3

⁵⁶¹ European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", *op.cit.*, p.31

⁵⁶² Станува збор за 119 млрд.евра на годишно ниво за ЕУ, а 95 млрд.евра за САД. Извозот на ЕУ во САД би пораснал до 28%, а вкупниот извоз на ЕУ до 6%. Види: Francois J. et al., 2013, *Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment*, *op.cit.*, pp.95-96

портретираат ТТИП како договор за целосна превласт на големите корпорации врз националните законодавства, владите и судовите, односно, врз граѓаните и нивната изразена политичка волја. Со еден збор, како закана за демократијата. Таквите критики, всушност, се критика на развојот на глобализацијата во насока која што граѓаните веќе не можат да ја контролираат и која носи целосна неизвесност во однос на нивната економска и социјална иднина и статус.

Во одбрана на потребата и на содржината на ТТИП, ЕК го тврди токму спротивното - дека ТТИП и останатите слични договори во рамките на амбициозната трговска агенда на ЕУ се всушност начин како ЕУ може значајно да влијае, односно, да ја обликува глобализацијата, со тоа што со останатите клучни трговски актери ги воспоставува правилата на игра. Оттаму, и тврдењето дека покрај големото трговско и инвестициско значење, овој договор има и стратегиско значење во смисла на обликување на глобализацијата во најдобра корист и со најмали можни негативни последици за европските граѓани, односно, „ја зајакнува способноста на ЕУ да влијае на глобализацијата во согласност со европските вредности“.⁵⁶³ Речиси сите наводи од погоре сумираните критики, ЕК постојано ги демантира оценувајќи ги како популарни митови.⁵⁶⁴

САД, заедно со Канада и Мексико, е членка на регионалниот договор за слободна трговија НАФТА, кој што е во примена од 1994г. САД е членка на СТО од самото нејзино основање во 1995г., како и на нејзиниот претходник ГАТТ од 1948г.

Безбедносна димензија на стратегиското партнерство

Со распадот на Советскиот сојуз и блокот на сателити кои што орбитираа околу него, започна преобликувањето и на трансатланските односи. Крајот на биполарниот поредок произведе структурно влијание на меѓусебните односи и тие почнаа суштински да се менуваат. Трансатланските односи влегоа во нова етапа чиј финален дизајн сè уште не е обликуван. Со тоа почна да се рedefинира фазата на кооперативна безбедност, која што траеше од крајот на Втората светска војна и каде што врз основа на заедничките интереси и споделувањето заеднички вредности се изгради цврст сојуз, односно, безбедносна заедница.⁵⁶⁵ Во таа фаза, заедничките интереси и вредности ја направија безбедноста на сојузниците неделива и резултираа

⁵⁶³ European Commission, 2016, “Statement by Ignacio Garcia Bercero EU Chief Negotiator for TTIP: Conclusions of the 14th TTIP Negotiation Round”, 15 July 2016, p.4

⁵⁶⁴ European Commission, 2015, “The Top Ten Myths about the TTIP: Separating Fact from Fiction”, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153266.pdf> посетено 25.04.2016. Во функција на спречување на натамошното генерирање на спекулации, ЕК почна после секоја рунда преговори да ги објавува своите преговарачки позиции.

⁵⁶⁵ Kupchan C., 2007, “The fourth age: the next era in transatlantic relations”, *Crossroads*, vol.1, no.3, pp.224-225

во изградба на соодветна институционална рамка и преземање на цврсти, институционализирани обврски. Токму НАТО претставуваше најважен институционален продукт и израз на трансатланската безбедносна заедница. Но, во последниве две децении трансатланскиот поредок влезе во процес на трансформација. Приоритетот на трансатланските односи кој што ја карактеризираше надворешната политика на САД во времето на блоковските поделби повеќе не постои. Од друга страна, забрзаниот развој на ЕУ, сигнификантното продлабочување на нејзините интеграциски процеси, проследено со нејзиното големо територијално проширување и растот на нејзиното влијание во непосредното и поширокото соседство, ја намали зависноста на Европјаните од американската заштитничка моќ и поттикна автономно стратегиско размислување. Стратегиските приоритети на САД и ЕУ почнаа да се разидуваат. Со исчезнувањето на советската империја, европските и американските сојузници веќе не беа цврсто упатени едни на други во соочувањето со егзистенцијалните безбедносни предизвици. Едно прегнатно согледување на состојбата на трансатланските односи во предвечерието на лансирањето на ЕБОП, дава Волт: „Независно од бројните сериозни потврди кои доаѓаат од бескрајните паради на самитите на НАТО, врвот на трансатланската безбедносна соработка е веќе минато. Моќен сет на домашни и меѓународни сили ја раздвојува трансатланската алијанса. Процесот може да биде одложен од вештото државничко менаџирање или од бирократската инерција, но, постепеното раздвојување на патиштата е неизбежно.“⁵⁶⁶ За реалистичкиот и неореалистичкиот пристап сојузништвата се продукт на заеднички надворешни закани и како такви не се трајни, туку, променливи. Следствено, со распадот на советскиот блок престана и основната причина за цврстото трансатланско сојузништво.⁵⁶⁷ Од друга страна, либералниот и неолибералниот пристап аргументираат дека заедничките демократски вредности и воспоставените институционални врски ќе го продолжат и надградат дотогашното сојузништво и во ситуација на отсуство на заеднички надворешни закани.⁵⁶⁸

Говорејќи за натамошната судбина на трансатланските односи, Кисинџер, поставува две сценарија. Едно, според кое што ЕУ, развивајќи се во насока на глобален актер со своја поизразена надворешна политика во рамките на која што ќе има и силна безбедносна и одбранбена компонента, ќе почне поизразено да им опонира на САД и да се поставува како посредник помеѓу САД и останатите растечки центри не моќ. И, друго сценарио, според кое што ЕУ ќе го продолжи

⁵⁶⁶ Walt S.M., 1998, "The Ties that Fray", *The National Interest*, Winter edition, p.13

⁵⁶⁷ Mearsheimer J.J., 1990, "Back to the Future: Instability in Europe after the cold war", *International Security*, vol.15, no.1; Waltz K.N., 1993, "The emerging structure of International Politics", *International Security*, vol.18, no.2.

⁵⁶⁸ Nye J.S.Jr., 2000, "The US and Europe: Continental drift", *International Affairs*, vol.76, no.1.

натпреварот со САД на глобален економски план, но, на политички и безбедносен план ќе се повлекува од своите глобални обврски и се повеќе ќе наликува на своевидна мини верзија на ОН, лимитирајќи го дејствувањето на издавање декларации и делење меѓународни морални лекции.⁵⁶⁹

Бжежински, смета дека без оглед на изразените фрикции трансатланското партнерство уште долго ќе опстојува. Партнерството, вели Бжежински, и натаму ќе продолжи да биде асиметрично, со изразена американска доминација, но, како такво им е неопходно и на двете страни, пред сè, на Европјаните. Тоа се должи на фактот што, во основа, Европа не може да биде безбедна без американска партиципација, затоа што европската безбедност не може да се ограничи само на европскиот континент и на неговата периферија и затоа што автономната европска политичко-воена улога надвор од европското подрачје уште долго време ќе биде претежно декларативна. Кај Европјаните недостасува потребното единство и мотивација да израснат во сериозна воена сила, а, исто така, нема ни подготвеност да ја платат цената за таквата своја глобална улога. Истовремено, Бжежински смета дека ЕУ не може позначајно да влијае на САД освен ако не дејствува заедно со нив, дека само со глобално содејство ЕУ ќе биде во состојба да ги промовира и реализира и сопствените безбедносни приоритети низ таквата заедничка акција.⁵⁷⁰

По американскиот одговор на настаните од 2001г., разликите помеѓу трансатланските партнери стануваат јасно видливи, интересите почнуваат да дивергираат, а се јавуваат пукнатини и во заедничките вредности.⁵⁷¹ Можеби најевидентен индикатор во таа насока е фактот дека најсилниот оперативен и симболички израз на таквата безбедносна заедница - НАТО, воопшто не беше употребен во клучните глобални безбедносни кризи кога на тест беше ставена трансатланската солидарност - операциите во Авганистан и Ирак. Употреба на НАТО и во Авганистан и во Ирак не сакаа, ниту побараа САД, затоа што сметаа дека институционалните, организациските и командните аранжамани на НАТО ќе влијаат опструирачки на брзината и ефикасноста на операцијата. Затоа пристапија кон создавање на ад хок коалиција на волните земји која што вклучуваше и повеќе членки на ЕУ. Или, како што во повеќе прилики истакнуваше тогашниот американски секретар за одбрана Рамсфелд - 'мисијата ја одредува коалицијата, а не обратно'.⁵⁷² Употреба на НАТО во Ирак ниту сакаа, ниту ќе дозволеа европските земји групирани околу

⁵⁶⁹ Kissinger H., 2002, *Does America Need a Foreign Policy?*, Free Press, New York.

⁵⁷⁰ Brzezinski Z., 2004, *The choice: global domination or global leadership*, Basic Books, New York, pp.91-96

⁵⁷¹ Како такви се идентификуваат: европскиот мултилатерализам наспроти американскиот унилатерализам; европскиот примат на меѓународното право и генерално нормативниот поредок наспроти американскиот поредок заснован на супериорната воена надмоќ; европското преферирање на инструментите на 'мека' моќ, наспроти американското потпирање на инструментите на 'тврда' моќ.

⁵⁷² Wolfowitz P., 2002, "Speech by the US Deputy Secretary of Defence at the 38th Conference on European Security Policy", Munich, 2 February 2002, во Haine J. (ed.), 2003, *From Laeken to Copenhagen. European defence: core documents vol.III, op.cit.*, pp.22-29

Франција и Германија, каде што во јавноста се оформи генерална перцепција дека поголема закана по европската безбедност и по меѓународниот мир претставува американската инвазија на Ирак отколку останувањето на режимот на Садам Хусеин.⁵⁷³ Токму состојбите и контраверзите околу Ирачката војна претставуваа дефинитивен израз на новата реалност во трансатланските односи. Довчерашните цврсти сојузници не се веќе во состојба да изградат консензус по крупни прашања кои што една од страните ги смета за витално значајни. Интересите почнуваат да се развиваат во различни насоки, разликите во вредностите попримаат дури драматични размери. Сепак, она што останува како најважна константа е длабоката меѓузависност. Секако, таквата структурна меѓузависност има потреба да биде соодветно операционализирана на начин што ќе ги вреднува променетите меѓународни околности во кои што функционираат трансатланските односи.

Тероризам. Нападите од 11 септември 2001г. доведоа до брза институционализација и продлабочување на билатералните односи во борбата против тероризмот. Соработката се одвива континуирано и регуларно преку силно развиена билатерална инфраструктура - на самитите, преку министерскиот дијалог за правда и внатрешни работи, преку министерскиот дијалог за надворешни работи, преку политичкиот дијалог за тероризмот, дијалогот за борбата против тероризмот, Управниот одбор за борба против насилниот екстремизам и Работната група за безбедност во воздухопловството. Постои и специфичниот дијалог за борба против тероризмот и меѓународното право во формат 28-те земји членки на ЕУ+ЕУ+САД.

Билатералната соработка е заснована на неколку документи. Најзначајна е 'Декларацијата за борба против тероризмот' од 2004г., каде што се поставени седум групи на заеднички цели со вкупно 41 проектирана активност, во функција на: спречување на достапноста на финансиските и економските ресурси на терористите; развивање на капацитетите за детекција, истрага и прогон на терористите; засилување на безбедноста на меѓународниот транспорт и граничните контроли; засилување на градењето на анти-терористичките капацитети во трети земји.⁵⁷⁴

Развиената соработка најдобро се отсликува во постигнатите договори во различни области насочени кон спречување и борба против тероризмот. Договорот за трансфер на записите за податоците на патниците во авионскиот сообраќај функционира од 2004г. и важи за ефикасен

⁵⁷³ Ortega M., 2002, *Iraq: A European Point of View*, Occasional Papers no.40, EU ISS, Paris.

⁵⁷⁴ EU-US, 2004, "EU-U.S. Declaration on Combating Terrorism", Dromoland Castle, 26 June 2004, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/10760EU_US26.06.04.pdf> посетено 22.12.2015. Останати важни документи се 'Заедничката изјава' од неформалниот министерски состанок во Толедо од 2010г. посветена на натамошно зајакнување на безбедноста во воздухопловството, EU-US, 2010, "Toledo Joint Statement", Toledo, 21 January 2010, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st06/st06261.en10.pdf>> посетено 22.12.2015.; и 'Декларацијата за борба против тероризмот' од 2010г.

инструмент, и покрај бројните контраверзи кои што продолжува да ги предизвикува. Овој договор чиј што правен статус беше оспорен и од Европскиот суд на правдата во 2006г., по повеќе измени и со потребните прецизирања и ограничувања, формално стапи на сила во 2012г. Иако договорот имаше нејасен статус, неговите одредби континуирано се спроведуваа во целиот период. Со него се уредува собирањето на разни податоци за патниците во дури 19 категории, како и чувањето на овие записи, кое што може да трае и до 15 години во случај на истраги за тероризам. Соработката во спречувањето на финансирањето на тероризмот се одвива преку т.н. SWIFT Договор кој што обезбедува споделување на податоци помеѓу ЕУ и САД за финансиски трансфери поврзани со истраги во борбата против тероризмот. Всушност оваа соработка оперативнo се одвива од 2001г., а по долги преговори беше формализирана во 2010г. кога и ЕП го одобри овој договор. Оценките и од страна на ЕУ и САД се дека овој договор се покажа како ефикасен инструмент.⁵⁷⁵

Заедничките активности во овој домен, особено во соработката во текот на истрагите и формирањето заеднички истражни тимови, значително се олеснети со влегувањето во сила во 2010г. на двата договори - за екстрадиција и за взаемна правна помош, потпишани уште во 2003г. На оперативнo ниво, во функција на имплементација на договорите се одржуваат редовни средби помеѓу Евроцаст и претставниците од САД. Според ЕУ координаторот за борба против тероризмот „не постои значајна истрага во борбата против тероризмот во ЕУ каде поддршката на САД не играла клучна улога“.⁵⁷⁶ Истовремено, офицери за врска од повеќе безбедносни агенции од САД се лоцирани во ЕУ агенциите како Европол и Евроцаст, и, обратно, европски офицери за врска се присутни во американските институции. Од големо значење е и Договорот за безбедност на транспортните контејнери од 2004г. со кој што се презема обврска за скенирање на секој контејнер во функција на спречување на транспорт поврзан со терористички закани. Како и Договорот за безбедност во воздухопловството од 2010г. со кој што се обезбедува целосна компатибилност на безбедносните мерки во овој домен и на тој начин се елиминира дуплирањето на постапките.

Како дополнување на билатералната соработка ЕУ и САД се дел и од два значајни трилатерални формати - трилатерална соработка помеѓу ЕУ, САД и Канада во однос на заштитата на критичната инфраструктура и трилатералната соработка помеѓу ЕУ, САД и Русија за правда и внатрешни работи. Во градењето на антитерористичките капацитети во трети земји, иако постојат бројни декларативни определби, сепак, не може да се регистрира позабележлива конкретна соработка.

⁵⁷⁵ Archick K., 2013, “U.S.-EU Cooperation Against Terrorism“, Congressional Research Service, U.S.Congress, Washington D.C.

⁵⁷⁶ De Kerchove G., 2011, “EU Action Plan on Combating Terrorism“, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st15/st15893-re01.en10.pdf>> посетено 22.12.2015.

Постојат заеднички активности во Авганистан, но, најголем дел од нив се реализира преку НАТО форматот. На мултилатерален план, се соработува во промоцијата и имплементацијата на инструментите на ОН, како и на бројните активности во клучните регионални организации. Како значаен заеднички успех се смета усвојувањето на 'Декларацијата за воздухопловна безбедност' на Меѓународната организација за цивилно воздухопловство во 2010г., прифатена од 190 земји.

Треба да се истакне дека и покрај развиената соработка на релација ЕУ-САД, земјите членки на ЕУ одржуваат интензивни билатерални контакти со САД кои што вклучуваат и размена на најосетливи разузнавачки информации и други податоци. Тоа се должи на фактот што американската разузнавачка заедница ја преферира билатералната соработка со земјите членки.⁵⁷⁷

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен се заснова на повеќе билатерални документи, кои, иако немаат обврзувачки карактер, сепак, располагаат со доволна политичка тежина за обликување на соработката, бидејќи се донесени на самитите на највисоко ниво. Во 2004г. усвоена е 'Декларацијата за непролиферацијата на ОМУ', каде што се дефинирани приоритетите на соработката: нуклеарно разоружување и непролиферација, биолошко и хемиско оружје, ракетно вооружување, контрола на извозот на поврзаните материјали.⁵⁷⁸ Во насока на натамошна операционализација на соработката наредната година е усвоена 'Заедничката програма за работа на непролиферацијата на ОМУ'.⁵⁷⁹ Соработката е уште еднаш потврдена и ажурирана со 'Декларацијата за непролиферација и разоружување' од 2009г.⁵⁸⁰ ЕУ и САД имаат склучено Договор за користење на нуклеарната енергија во мирољубиви цели.⁵⁸¹

Соработката се одвива континуирано преку развиената билатерална инфраструктура - на самитите, на министерскиот дијалог за надворешни работи, на политичките дијалози за непролиферација и за разоружување, како и на специфичниот дијалог за непролиферација во формат 28-те земји членки на ЕУ+ЕУ+САД. Без сомнение, врз основа на развиената билатерална мрежа на средби, документи и проекти може да се заклучи дека во овој домен САД е најзначајниот СП на ЕУ.

⁵⁷⁷ Renard T., 2014, "Confidential partnerships? The EU, its strategic partnerships and international terrorism", *op.cit.*, p.24

⁵⁷⁸ EU-US, 2004, "EU-US Declaration on the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction", EU-US Summit, Dromoland Castle, 26 June 2004, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/81250.pdf> посерено 14.10.2014.

⁵⁷⁹ EU-US, 2005, "EU-US Joint Programme of Work on the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction", EU-US Summit, Washington, 20 June 2005, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/85388.pdf> посерено 14.10.2014.

⁵⁸⁰ EU-US, 2009, "EU-US Declaration on Non-proliferation and Disarmament", EU-US Summit, Washington, 3 November 2009, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/110929.pdf> посерено 14.10.2014.

⁵⁸¹ European Commission, 1996, "Agreement for cooperation in the peaceful uses of nuclear energy between European Atomic Energy Community and United States of America", *Official Journal of the EC*, L 120/1, 20.5.1996.

ЕУ и САД се дел и од два значајни трилатерални формати - трилатерална соработка помеѓу ЕУ, САД и Канада за справување со Иранската нуклеарна програма, и трилатералната соработка помеѓу ЕУ, САД и Русија за спречување на достапноста на нуклеарните материјали за терористичките групи. На мултилатерален план, покрај соработката околу Договорот за неширење на нуклеарното оружје, Резолуцијата 1540 и други иницијативи, постојат и сериозни тензии врзани за нератификацијата на Договорот за сеопфатна забрана на нуклерни тестирања од страна на САД. Соработката во однос на клучните кризи е најразвиена околу Иранската нуклеарна програма.

Регионални конфликти. Соработка во овој домен се формализира во март 2008г., со билатералниот 'План за работа', со кој што се зајакнуваат цивилните аспекти на кризниот менаџмент и превенцијата на конфликтите преку развивање практични модалитети во следново:

- Воспоставување основи за анализа и одговор - преку подобрување на споделувањето на анализите и податоците за ризиците по стабилноста; воспоставување на редовни консултации на високо ниво за превенција, стабилизација и реконструкција; редовно ажурирање на контакт точките за планирање и спроведување на кризниот менаџмент.
- Координирање на превенирањето на конфликтите и постконфликтниот одговор - преку идентификација на приоритетните области на билатерален ангажман; координирање на цивилните одговори на тековните кризи по пат на детални консултации.
- Јакнење на капацитетите - преку изведување заеднички обуки и вежби; периодичен преглед на реализацијата на мисиите со искусно стекнатите лекции.
- Градење на меѓународни капацитети - преку заедничка работа на надградување на кризниот менаџмент на релевантните меѓународни организации; координирање на поддршката за градење на капацитети на регионалните организации во кризните подрачја.⁵⁸²

Истата година, за да се овозможи учество на американски цивилен персонал во мисијата на ЕУ во Косово, беше постигнат посебен Договор со кој што се регулираа редица прашања.⁵⁸³ Заради регулирање и зајакнување на соработка во овој домен ЕУ и САД во 2011г. склучија 'Рамковен договор за учество на САД во операциите на кризен менаџмент на ЕУ'. Договорот се однесува на учеството на цивилен американски персонал и со него се регулираат обемот на операциите, статусот на персоналот и единиците, ланецот на командување, ракувањето со класифицирани

⁵⁸² EU-US, 2008, "Work Plan EU-US Technical Dialogue and Increased Cooperation in Crisis Management and Conflict Prevention", <http://eeas.europa.eu/us/docs/eu_us_crisis_management_work_plan_en.pdf> посетено 18.10.2014, pp.1-3

⁵⁸³ EU-US, 2008, "Agreement between the United States of America and European Union on the participation of the USA in the EU Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX Kosovo", *Official Journal of the EU*, L 282, 25.10.2008.

информации, финансиското учество.⁵⁸⁴ Во тек се преговори за постигнување на Договор за аквизиции и сервисирање со кој што значително би се олеснила меѓусебната логистичка поддршка и соработка при изведување на операции.⁵⁸⁵ Во моментот САД активно учествува во две мисии на ЕУ - мисијата за владеење на правото во Косово, и мисијата за реформи во безбедносниот сектор во ДР Конго. Покрај директното учество во мисиите на ЕУ, билатералната соработка се одвива и преку блиска координација на теренот помеѓу сличните мисии и проекти кои што се одвиваат во одредени региони, особено во Африка. Таков е случајот со ЕУ мисијата за обука во Мали која што тесно соработува со сличниот проект на САД за реформи на безбедносниот сектор во Мали, многу слична соработка се одвива и во ДР Конго, а особено е важна соработката на Рогот на Африка во антипиратските операции. Во периодот 2010-2013г. мисијата за обука на ЕУ во Сомалија и САД тесно соработуваа во обуката на сомалиските безбедносни сили која што се одвиваше на територијата на Уганда.⁵⁸⁶ Анализирајќи ги токму овие искуства се заклучува дека „флексибилната, ад хок поделба на работата помеѓу двата партнери може да стане правило во иднина - како во рамките на ЗБОП, така и пошироко“.⁵⁸⁷

Последниве години се регистрира и формализација на билатералната соработка на воените структури. Воспоставени се работни односи помеѓу Воениот штаб на ЕУ и главните штабови на американските борбени команди за Европа и за Африка - EUCOM и AFRICOM. Овие односи се на високо оперативно ниво што подразбира редовни состаноци на ниво на команданти, како и на ниво на штапскиот персонал, при што се одвива размена на информации, на проценки за развојот на ситуацијата, подобрување на координацијата на теренот и избегнување на недоразбирањата и конфликтите во кризните зони каде што двете страни имаат свои оперативни активности. На ваквите средби покрај воениот персонал учествуваат и експерти од структурите на ЕСНД.

Интензивирањето на соработката може да се интерпретира како последица на промената на односот на САД кон ЗБОП. „Првичниот непријателски однос поттикнат од загриженоста на САД околу дуплирањето на структурите на НАТО, постепено еволуираше во прифаќање на оперативниот придонес на ЕУ во меѓународните кризи и постконфликтните интервенции“.⁵⁸⁸ Исто така, во овој контекст можеме да регистрираме извесно влијание на европската доктрина на

⁵⁸⁴ EU-US, 2011, “Framework Agreement between the United States of America and European Union on the participation of the USA in EU crisis management operations”, *Official Journal of the EU*, L 143, 31.5.2011.

⁵⁸⁵ The White House, 2014, “Factsheet: US-EU Cooperation on Common Security and Defence Policy”, <<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/26/fact-sheet-us-eu-cooperation-common-security-and-defence-policy>> посетено 16.10.2015.

⁵⁸⁶ Domisiewicz R. and Gross E., 2014, “Breaking new ground: EU-US cooperation in crisis management”, *Brief Issue*, EUISS, Paris.

⁵⁸⁷ Ibid., p.4

⁵⁸⁸ Ibid., p.1

сеопфатен кризен менаџмент и на ЕБС врз американската практика и доктрина. Тоа е јасно видливо во СНБ на САД од 2010г. Навистина, за новата реторика во СНБ многу придонесоа самите негативните резултати на унилатералниот воен пристап на САД, како и промената на американската администрација,⁵⁸⁹ но, сепак, јасно читливо е и влијанието на ЕУ во делови на овој документ. Така, во СНБ јасно стои дека САД дава подеднакво значење на развојната помош и на партнерството со другите земји како и на воената безбедност. Исто така, се афирмира централното место на ОН и се прифаќа дека САД се дел од еден мултиполарен свет. Притоа, се вели дека „за САД ќе биде од критично значење да продолжи да ја продлабочува соработката со Кина, Индија и Русија“, реферирајќи на овие земји како на „центри на влијание во 21 век“.⁵⁹⁰ Сепак, не треба да се изуми дека САД отсекогаш на мултилатерализмот му приоѓале инструменталистички и дека таквото нивно ретерирање е од тактички карактер, бидејќи и покрај значително омекнатата реторика, САД не се откажаа од доктрината на превентивен удар.

На мултилатерално ниво, проекцијата на заедничките активности е формализирана со 'Планот за работа' од 2008г. Тие се фокусирани на заедничката работа во рамките на ОН, на јакнење на структурите на ОН за градење мир, односно, на поддршка на консолидацијата на Комисијата за градење мир како ефективно тело кое што ги собира сите релевантни актери и достапни ресурси.⁵⁹¹ Покрај во ОН, во овој домен ЕУ и САД заеднички работат и во рамките на НАТО, ОБСЕ и Г8.

Неуспешни држави. Како што веќе посочивме, САД го прифатија концептот на неуспешни држави во своите официјални документи и при практичното дејствување на теренот. Всушност, и првата посеопфатна мултидисциплинарна студија насочена кон поблиска идентификација на причините за овој феномен и испитување на аналитичкиот и апликативниот капацитет на овој концепт беше директно наратана и финансирана од ЦИА.⁵⁹²

Билатералната соработка во овој домен на највисоко ниво се одвива на годишните самити. На ниво на министерски дијалог, соработката се одвива помеѓу Комесарот за развој на ЕК и Управникот на УСАИД преку Консултативната група на високо ниво за развој, во рамките на која што, на ниво на дијалог, е оформена Заедничката работна група на вишо ниво за меѓународен развој, востановена

⁵⁸⁹ Hutchings R., 2009, "The United States and the emerging global security agenda", во Peral L. (ed.), 2009, "Global security in a multipolar world", EU ISS, Paris.

⁵⁹⁰ The White House, 2010, "National Security Strategy", p.43, <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf> посетено 08.10.2014.

⁵⁹¹ EU-US, 2008, "Work Plan EU-US Technical Dialogue and Increased Cooperation in Crisis Management and Conflict Prevention", p.3

⁵⁹² Почнувајќи од 1994 г. ЦИА финансираше повеќегодишен мултидисциплинарен истражувачки проект на Универзитетот Мериленд, наречен 'Оперативна група за неуспешноста на државите'. Наведено според Call C.T., 2008, "The Fallacy of the 'Failed State'", *op.cit.*, pp. 1492-1493

во 2009г. На техничко ниво, функционира посебна работна група за МРЦ. Министерскиот и секторскиот дијалог обезбедуваат блиска координација на ниво на развојните политики, како и на конкретната теренска работа. Иницијалниот фокус на овој дијалог беше на соработката во постигнувањето на МРЦ, обезбедувањето глобална безбедност за храна и климатските промени,⁵⁹³ за потоа да еволуира и во соработката на здравствените проблеми (спречување на развојот и ширењето на епидемии), развојот на цивилното општество и потесното поврзување на безбедноста и развојот.⁵⁹⁴ На теренот, во повеќе земји, регистрирано е исклучително високо ниво на соработка помеѓу Делегациите на ЕУ и мисиите на УСАИД во тие земји, што вклучува споделување на проценките за состојбите во земјата, меѓусебно информирање и координирање на процесите на планирање и создавање синергиски ефекти во имплементацијата на програмите.⁵⁹⁵

Билатералната соработка во овој домен се заснова на НТА од 1995г. и на 'Изјавата за развојниот дијалог и соработка', усвоена на самитот во 2009г.⁵⁹⁶ Соработката е најмногу сконцентрирана на Африка, каде што ЕУ спроведува најголем дел од операциите и мисиите на ЗБОП насочени кон безбедносна и институционална обнова на неуспешните држави и спречување на натамошно влошување на состојбите во бројните кршливи држави. Таму ЕУ ги применува и своите две иновативни стратегии за регионите на Сахел и Рогот на Африка, кои што служат како модел за нејзиниот сеопфатен пристап. САД се, исто така, сè поприсутни во Африка со се позасилени економски и воени интереси, што е јасно нагласено и со формирањето на Воената команда на САД за Африка во 2008г. Особено успешна билатерална теренска соработка е забележана во програмите за борба против недостигот на храна, токму во регионите на Сахел и Рогот на Африка. Мошне развиена е соработката и на Средниот Исток и во Централна Азија, пред сè, во институционалното обновување на Авганистан и Ирак.

Иако како главен мотив за бројните активности на САД во овој домен се посочува опасноста од ширењето и мултиплицирањето на безбедносните закани, сепак, станува сè повидлив и 'скриениот' мотив за задржување на глобалната хегемонија преку спречување на ширењето на влијанието на останатите глобални и регионални актери со нивното евентуално инсталирање во кршливите и неуспешните држави. Она што е позагрижувачко е дека во функција на проектирање

⁵⁹³ EU-US, 2009, "Statement on Development Dialogue and Cooperation", <http://eeas.europa.eu/us/sum11_09/docs/development_en.pdf> посетено 11.10.2014.

⁵⁹⁴ EU-US, 2014, "Joint Statement", EU-US Summit, Brussels, 26 March 2014, pp.8-9, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140326_02_en.pdf> посетено 12.10.2014.

⁵⁹⁵ European Commission, 2015, "International development dialogue with United States", <http://ec.europa.eu/europeaid/policies/international-development-dialogue/united-states_en> посетено 17.12.2015.

⁵⁹⁶ EU-US, 2009, "Statement on Development Dialogue and Cooperation", *op.cit.*

на својата глобална моќ и заштитата на своите интереси, САД со својот воен интервенционизам создава неуспешни и пропаднати држави. Или, пак, во случаите на т.н. некооперативни власти (или власти кои што се под влијание, или во сојузништво со ривалите на САД), работи на дестабилизација и слабеење на тие држави преку поттикнување и засилување на внатрешните проблеми и противречности во тие земји. Токму егземпларен во таа насока е случајот со Ирак. Со уривањето на Ирачкиот режим и окупацијата на земјата, оваа авторитарна, но, сепак, релативно стабилна држава со недемократски, но, базично функционални институции беше доведена до целосен распад, и се уште е пример за пропадната држава. Згора на тоа, регионот стана континуиран извор на најсериозни директни безбедносни закани како терористички акти и масовни илегални миграции како продукт од воените разурнувања и економската беда. Сличен е примерот и со Либија, каде што одговорноста за создавањето на уште една пропадната држава е споделена помеѓу САД и ЕУ. Токму ваквите примери и ваквите политики кои што стојат зад нив, стратегиските партнери на ЕУ од редот на растечките сили како Кина, Индија, Бразил, делумно Јужна Африка и Мексико, ги прават не само скептични, туку и непријателски настроени кон концептот на неуспешни држави, затоа што го гледаат како претекст на САД и неговиот сојузник ЕУ за воен интервенционизам и насилна промена на режимите кои што не одговараат на нивните регионални и глобални интереси и планови.

Последниве години се погласен е скептицизмот во однос на овој концепт и повиците за негово напуштање и во САД. Како што сумарно поентира еден автор „ерата на интервенционистичко градење држави од страна на САД привршува. Покрај тоа што има практични причини за таквиот пристап - САД повеќе не може да си дозволи такви мисии, а и јавноста е веќе уморна од нив - залезот на наративот за градење држави одразува една многу подлабока вистина: опсесијата со слаби држави отсекогаш била повеќе манија отколку солидна стратегиска доктрина. Нејзиното напуштање нема да ги направи САД поизолационистички и поранливи, туку, напротив ќе ја ослободи земјата да се фокусира на нејзините поважни глобални улоги.“⁵⁹⁷ Како и да е, официјалната американска политика се уште се потпира на овој концепт. Во актуелната СНБ од 2015г. „значајните безбедносни последици кои што се поврзани со слабите и неуспешни држави (вклучително масовните злосторства, регионалните прелевања на кризите и транснационалниот организиран криминал)“ се ставени помеѓу главните стратегиски ризици за интересите на САД.⁵⁹⁸

⁵⁹⁷ Mazarr M.J., 2014, “The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm”, *Foreign Affairs*, vol.93, no.1.

⁵⁹⁸ The White House, 2015, “National Security Strategy”, *op.cit.*, p.2

На мултилатерален план, ЕУ и САД, како убедливо најголеми донатори со заедничко учество од преку две третини во хуманитарната и развојната помош, соработуваат на рутинска основа во рамките на сите најрелевантни меѓународни организации и останати мултилатерални форуми.

Организиран криминал. Основите за соработка во овој домен се поставени во базичниот билатерален документ - НТА од 1995г. и во 'Заедничката изјава за зајакнување на трансатланската соработка во областа на правдата, слободата и безбедноста' од 2009г. Во НТА стратегиските партнери се обврзуваат на „активна и практична соработка во борбата против меѓународниот криминал, трговијата со наркотици и тероризмот“, како и на заедничка поддршка и придонес во програмите за обука во институциите за борба против организираниот криминал во трети земји, особено во поранешните земји членки на социјалистичкиот лагер.⁵⁹⁹ Во 'Заедничката изјава' се потврдува залошбата за проширување и интензивирање на соработката против заканите на сериозниот транснационален криминал, особено трговијата со луѓе, шверцот на мигранти, трговијата со наркотици, трговијата со забранети стоки, финансискиот криминал, корупцијата, сајбер криминалот и сексуалната злоупотреба на малолетниците.⁶⁰⁰ Изјавата се концентрира особено на две области - на соработката во спроведувањето на законот, каде што акцентот е ставен на продлабочување и проширување на заедничките активности помеѓу САД и Европол и Евроцаст, „вклучувајќи координирани операции, заедничка обука, соработка на анализата на заканите и идентификација на најдобрите практики“; како и на подобрувањето на правосудната соработка заради „откривање, истрага и гонење на транснационалниот криминал и тероризам“.⁶⁰¹

Соработката во овој домен се одвива преку развиената билатерална инфраструктура - на самитите, на министерскиот дијалог за правда и внатрешни работи, на Дијалогот за наркотици и Заедничката група за следење на прекурсорите, на Заедничкиот одбор за царинска соработка и на Работната група за безбедност во транспортот. Оперативната соработка се одвива преку бројни контакти на редовна основа помеѓу соодветните агенции на ЕУ и САД, која што опфаќа широк спектар на активности - од размена на информации, заедничка обука, формирање заеднички истражни тимови, па се до заедничко изведување на операции. Трите клучни европски агенции - Европол, Евроцаст и Фронтекс имаат оперативни договори за соработка со американските власти. Клучна улога во заедничките активности, особено во соработката во текот на истрагите имаат договорите

⁵⁹⁹ EU-US, 1995, "The New Transatlantic Agenda", *op.cit.*

⁶⁰⁰ EU-US, 2009, "Joint Statement on 'Enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security'", US-EU Summit, Washington D.C., 3 November 2009, <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/privacy_eu_us_joint_statement_oct_2009.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶⁰¹ Ibid.

за взаемна правна помош и екстрадиција. Добри резултати дава и долгогодишната примена на Договорот за трансфер на записите за податоците на патниците во авионскиот сообраќај.

Како дополнување на билатералната соработка, ЕУ и САД се дел и од два значајни трилатерални формати - трилатерална соработка помеѓу ЕУ, САД и Канада која што се одвива помеѓу високи официјални лица од областа на правдата и внатрешните работи и трилатералната соработка помеѓу ЕУ, САД и Русија за правда и внатрешни работи. Значајна е и соработката во трети земји. Така, во 'Заедничката изјава' се реферира на плодната соработка во Западен Балкан, Авганистан и Пакистан. Исто така, постои континуирана оперативна соработка во подигањето на капацитетите на засегнатите земји преку финансиска и техничка помош во однос на борбата против трговијата со наркотици во регионите на Латинска Америка и Западна Африка.⁶⁰² Во овој контекст, меѓу другото, САД учествува и во ЕУ мисијата за владеење на правото во Косово.

На мултилатерално ниво, соработката е фокусирана на промоцијата и имплементацијата на Конвенцијата од Палермо и пропратните протоколи. Покрај тоа, ЕУ и САД заеднички работат и на промоција на Конвенцијата на ОН против корупција⁶⁰³ и на заострување и почитување на механизмите за следење на примената на нејзините одредби.

Сајбер безбедност. СП во овој домен е и институционално и содржински најразвиено во споредба со останатите СП на ЕУ. СП со САД е единствено експлицитно наведено во 'Стратегијата за сајбер безбедност' на ЕУ.⁶⁰⁴ Соработката е најнепосредно заснована на 'Заедничката изјава за зајакнување на трансатланската соработка во областа на правдата, слободата и безбедноста' од 2009г.⁶⁰⁵ Соработката се одвива на самитите, на министерскиот дијалог за правда и внатрешни работи кој што се одржува два пати годишно, Работната група за сајбер безбедност и сајбер криминал, Сајбер дијалогот и Дијалогот за информатичко општество. Најважна алка е Работната група за сајбер безбедност и сајбер криминал, формирана на самитот во 2010г. со задача да развива заеднички пристапи за широк сет на прашања од сајбер безбедноста и сајбер криминалот.⁶⁰⁶ Активностите на ова тело се организирани во четири групи на приоритети: менаџмент на сајбер инцидентите, борба против сајбер криминалот, подигање на свеста, и, јавно-приватни партнерства.

⁶⁰² EU-US, 2009, "Joint Statement on 'Enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security'", *op.cit.*

⁶⁰³ United Nations, 2004, "United Nations Convention against Corruption", United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna.

⁶⁰⁴ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, "Cybersecurity Strategy of the European Union", *op.cit.*, pp.8,15

⁶⁰⁵ EU-US, 2009, "Joint Statement on 'Enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security'", *op.cit.*

⁶⁰⁶ European Commission, 2010, MEMO/10/597.

Сајбер дијалогот беше востановен на самитот во март 2014г. со цел да ги адресира најновите сајбер прашања, нивната меѓународна димензија и надворешно-политичките прашања врзани за сајбер доменот. Првиот сајбер дијалог беше одржан во декември 2014г.⁶⁰⁷ Заедничките активности, особено во соработката во текот на истрагите и формирањето заеднички истражни тимови, значително се олеснети со влегувањето во сила во 2010г. на договорите за екстрадиција и взаемна правна помош. Треба да се истакне дека територијата на САД е најголем извор на злонамерни сајбер напади.⁶⁰⁸ ЕУ и САД одржаа и заедничка сајбер вежба во ноември 2011г. - 'Сајбер Атлантис 2011' со учество на над сто владини експерти од двете страни.⁶⁰⁹ Трансатланското сајбер партнерство е зајакното и со трилатералните консултации помеѓу ЕУ, САД и Канада на ниво на високи службеници а во функција на заштита на критичната инфраструктура. Трансатланската соработка се одвива и преку форматот ЕУ-НАТО и е фокусирана на подигање на способностите во сајбер одбраната, а од 2010г. се одвиваат неформални штапски состаноци и консултации.

На мултилатерален план, на глобалната важност на овие прашања ЕУ и САД се осврнаа уште во Декларацијата на самитот од 2009г.⁶¹⁰ САД ја има потпишано и ратификувано Будимпештанската Конвенција за сајбер криминалот на Советот на Европа како единствен обврзувачки меѓународен договор во доменот. ЕУ и САД заеднички работат на промоцијата на конвенцијата и на зголемување на бројот на потписнички.⁶¹¹ ЕУ и САД се иницијатори на уште еден меѓународен инструмент - 'Глобалната алијанса против онлајн сексуалната злоупотреба на децата'.⁶¹² Иако необврзувачки, овој инструмент востановен во 2012г., се смета за значаен во борбата против овој специфичен вид сајбер криминал, и него веќе го прифатија 54 држави.

Постојат и сериозни проблеми и несогласувања помеѓу ЕУ и САД околу управувањето со интернетот, заштитата на податоците, и, генерално околу калибрирањето на балансот помеѓу сајбер безбедноста и сајбер слободата.⁶¹³ Овие разлики добија видливост и актуелност по сознанијата за нелегалните активности на американските власти во надзорот на комуникациите на европските влади и граѓаните, кои што ги обелодени поранешниот консултант Сноуден. Како

⁶⁰⁷ EEAS, "1st EU-US Cyber Dialogue", Press release, Brussels, 05.12.2014, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2014/141205_05_en.htm> посетено 16.12.2014.

⁶⁰⁸ Според податоците за 2015г. од САД доаѓаат 24% од злонамерните сајбер напади. Види: Kaspersky Security Bulletin, 2015.

⁶⁰⁹ Вежбата беше одржана една година по првата сајбер вежба на ЕУ. Целта на вежбата беше проценка на ранливоста и капацитетот за соодветен одговор и на координацијата при симултани сајбер напади на критичната инфраструктура во повеќе земји.

⁶¹⁰ EU-US, 2009, "2009 EU-US Summit Declaration", Washington, 3 November 2009, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum11_09/docs_declaration_en.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶¹¹ EU-US, "Concept Paper", EU-US Working Group on Cyber-security and Cyber-crime, 13 April 2011

⁶¹² European Commission, "Declaration on the Launch of the Global Alliance against child sexual abuse online", MEMO/12/944, Brussels, 05 December 2012.

⁶¹³ Bendiek A., 2014, "Tests of Partnership: Transatlantic cooperation in cyber security, internet governance and data protection", SWP, Berlin

резултат на овие сознанија нарушена е меѓусебната доверба. Кредитилитетот на САД како партнер силно опадна, а ЕУ беше принудена појасно да застане во одбрана на своите основни вредности кои што, според овие сознанија, биле најдиректно атакувани и загрозени.

Иако, ова сајбер СП е најразвиено во споредба со останатите, сепак, како резултат на големиот јаз помеѓу ЕУ и САД во развиените способности и капацитети за соочување со сајбер заканите, како и трендот на негово натамошно продлабочување, може да се прифати оценката дека „на некој начин САД го управува одговорот на Унијата на сајбер заканите, било преку билатералната соработка или во рамките на НАТО во однос на сајбер одбраната“.⁶¹⁴

Енергетска безбедност. Соработката во овој домен се одвива преку мошне развиена институционална билатерална инфраструктура на повеќе нивоа. На врвот се годишните самити. На ниво на министерски дијалог е востановен Советот за енергија, основан во 2009г., кој што се одвива помеѓу ВП и Комесарот за енергија од страна на ЕУ и државниот секретар и секретарот за енергетика од страна на САД. На ниво на секторски дијалози функционираат повеќе тела, а првенствено трите Работни групи основани од Советот за енергија - за енергетска безбедност, за енергетска политика и за енергетски технологии, кои што се состануваат на редовна основа и за својата работа реферираат на Советот. Потоа, Техничката комисија за програмите за означување енергетска ефикасност која што ја следи имплементацијата на соодветниот договор.⁶¹⁵ Во делот на соработката во нуклеарната енергија основани се и работат два секторски дијалози.⁶¹⁶

На самитот во 2005г. усвоена е 'Декларацијата за енергетска безбедност, енергетска ефикасност, обновливи извори и економски развој', каде што се адресира потребата од поголема и конкретна соработка во подобрувањето на енергетската безбедност во функција на натамошниот економски развој, преку развивање на нови технологии, воведување мерки на енергетска ефикасност и зголемена употреба на алтернативни извори на енергија.⁶¹⁷ На самитот во 2006г. востановен е Дијалогот на високо ниво за климатски промени, чиста енергија и одржлив развој заради институционализирање и продлабочување на дотогашната билатерална и мултилатерална соработка на тој план. За соодветно следење и насочување на проектираната соработка предвидено

⁶¹⁴ Renard T., 2014, "The rise of cyber-diplomacy: The EU, its strategic partners and cyber-security", Working paper 7, FRIDE, Madrid, p.26

⁶¹⁵ Станува збор за 'Договорот за координација на означувањето на енергетската ефикасност', попознат како Energy Star, склучен во 2000г. Нов Договор, со истиот назив е склучен 2006г., а во 2013г. постигнат е најнов билатерален Договор со кој што се регулира оваа материја - EU-US, 2013, "Agreement between the Government of the USA and the EU on coordination of the energy-efficiency labelling programs for office equipment", *Official Journal of the EU*, L 63/7, 6.3.2013.

⁶¹⁶ Станува збор за Заедничката техничка работна група за истражувања и развој на нуклеарната технологија и Заедничкиот Управен одбор за заштита на нуклеарниот материјал и истражување и развој на нуклеарната безбедност.

⁶¹⁷ EU-US, 2005, "Declaration on energy security, energy efficiency, renewables and economic development", <https://www.eeas.europa.eu/us/docs/declaration_energy_summit_2005_en.pdf> посетено 22.12.2015.

е изготвување на Годишен стратегиски преглед на билатералната енергетска соработка.⁶¹⁸ Овој секторски дијалог функционираше само две години, за да прерасне во поамбициозен билатерален формат - погоре спомнатиот Совет за енергија. На самитот во 2007г. усвоена е 'Заедничката изјава за енергетска безбедност, ефикасност и климатски промени'. Во овој детален самитски документ наведени се главните цели на соработката, како унапредување на новите технологии со многу ниска емисија на штетни гасови, развој, поставување и комерцијализација на обновливи и алтернативни енергии и унапредување на енергетската ефикасност; дефинирани се приоритетите за нивно остварување; и, поставен е работен акциски план.⁶¹⁹

Во 2009г. основан е Советот за енергија со цел „да се продлабочи дијалогот за стратегиските енергетски прашања, да се поттикне соработката на енергетските политики и да се зајакне истражувачката соработка на напредните чисти технологии“.⁶²⁰ Советот претставува централна институција на билатералната енергетска соработка со бројни надлежности. До крајот на 2015г. одржани се шест годишни сесии. За својата работа и за активностите на Работните групи кои функционираат на ниво на секторски дијалози Советот продуцира годишен документ кој што ги изразува заедничките позиции по однос на најважните трансатлански и глобални енергетски прашања и го верификува постигнатиот напредок во билатералната соработка.

Во Извештајот на ЕК од 2013г. се вели дека соработката со САД продолжува да се одвива за „прашањата за глобалните пазари на гас и нафта, развојот во соседството на ЕУ вклучувајќи го јужниот гасен коридор, напредните електроенергетски мрежи и нуклеарната безбедност“.⁶²¹ За натамошниот развој на билатералната енергетска соработка, особено во однос на трговијата и инвестициите во енергенси и сировини од големо значење ќе биде исходот од преговорите за ТТИП.⁶²² ЕУ и САД соработуваат интензивно и на мултилатерално ниво. Двете се активни членки на сите релевантни меѓународни организации од областа - Енергетската повелба, Меѓународно

⁶¹⁸ EU-US, 2006, “Vienna Summit Declaration”, EU-US Summit, Vienna, 21 June 2006, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum06_06/docs/decl_final.210606_en.pdf> посетено 22.12.2015.
⁶¹⁹ EU-US, 2007, “2007 EU-US Summit Statement: Energy Security, Efficiency and Climate Change”, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum04_07/joint_statement_energy_security.pdf> посетено 22.12.2015. Со документот определени се поблиску и приоритетите на соработката во истражувањата - втората генерација на биогорива, водороденските ќелии, зафаќањето и складирањето на јаглерод диоксид. Овој многу важен дел од билатералната енергетска соработка - истражувањата и развојот на новите енергетски технологии се одвива на основа на Договорот за научна и технолошка соработка: EU-US, 1998, “Agreement for scientific and technological cooperation between the EU and the Government of the USA”, *Official Journal of the EC*, L 284/37, 22.10.1998.
⁶²⁰ EU-US, 2009, “The EU-US Energy Council”, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum11_09/docs_energy_en.pdf> посетено 22.12.2015.
⁶²¹ European Commission, 2013, “Report on Implementation of the Communication on Security of the Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011”, COM(2013) 638 final, Brussels, 13.9.2013, стр.11.
⁶²² Ibid. Поради огромното зголемување на производство на нафта и гас на неконвенционален начин во САД настанува нова динамика во енергетските односи, со поголем акцент на билатералната трговија со енергенси и индустриската конкурентност.

партнерство за соработка во енергетската ефикасност, Меѓународната агенција за обновлива енергија, Меѓународната агенција за енергетика.

Климатски промени. Соработката во овој домен е развиена на повеќе нивоа. На највисоко ниво таа се одвива преку самитите. На ниво на министерски дијалог преку Консултативната група на високо ниво за развој, во рамките на која што, на ниво на секторски дијалог, е оформена Заедничката работна група на вишо ниво за развој. На техничко ниво функционира посебна работна група за климатски промени. На самитот во 2006г. востановен е Дијалогот на високо ниво за климатски промени, чиста енергија и одржлив развој заради институционализирање и продлабочување на дотогашната билатерална и мултилатерална соработка.⁶²³ Овој дијалог функционираше само две години и беше исклучиво фокусиран на глобалните климатски преговори. На самитот во 2007г. усвоена е 'Заедничката изјава за енергетска безбедност, ефикасност и климатски промени'.⁶²⁴ Во Декларацијата од самитот во 2009г. се искажува заедничка согласност за постигнување амбициозен и сеопфатен меѓународен климатски договор и подготвеност за „мобилизација на значителни финансиски ресурси за поддршка на активностите за ублажување и адаптација на климатските промени на земјите во развој“. ⁶²⁵ Притоа, како клучно се смета јакнењето на напорите за развој на силни и функционални пазари на трговија со емисии на штетни гасови како начин на максимизирање на климатското финасисирање и вклучување на растечките економии и економиите во развој во поамбициозни редукции на емисиите.⁶²⁶ На овој самит, со 'Изјавата за развоен дијалог и соработка', обновен е Дијалогот за развој, во рамките на кој што се проектирани активности и мерки за ублажување и адаптација на климатските промени. Во Изјавата, како приоритетна се определува соработката во поддршка на одделни земји во развој за нивна поефикасна борба со климатските промени на национално ниво.⁶²⁷

На мултилатерално ниво, САД е главно конструктивен партнер во напорите за создавање глобална меѓународна климатска рамка, но, смета дека целиот товар на редукција на штетните емисии не може да паѓа на развиените земји. САД го потпиша, но, не го ратификуваше Протоколот од Кјото, затоа тоа што со него не беа предвидени никакви, дури ни минимални, обврски за растечките економии како големи емитери на стакленички гасови. Помеѓу ЕУ и САД постојат редовни

⁶²³ EU-US, 2006, “Vienna Summit Declaration”, EU-US Summit, Vienna, 21 June 2006.

⁶²⁴ EU-US, 2007, “2007 EU-US Summit Statement: Energy Security, Efficiency and Climate Change”. На овој детален самитски документ, кој што предизвиците на климатските промени, енергетската безбедност и енергетската ефикасност ги гледа како многукратно поврзани и ги третира на интегрален начин, рефериравме во делот на соработката во енергетската безбедност.

⁶²⁵ EU-US, 2009, “2009 EU-US Summit Declaration”, Washington D.C., 3 November 2009, p.1

⁶²⁶ На овој самит основан е и Советот за енергија како клучна билатерална институција што „ќе ја подобри енергетската сигурност и ќе придонесе во постигнувањето на амбициозните заеднички цели во однос на климатските промени“. Ibid., p.3

⁶²⁷ EU-US, 2009, “Statement on Development Dialogue and Cooperation”, *op.cit.*, Annex 1, p.2

консултации и усогласувања за сите клучни мултилатерални прашања. Сепак, тоа не значи дека исходот е секогаш успешен. На пример, на климатската конференција во Копенхаген во 2009г., иако силно се вложи во постигнување нов обврзувачки мултилатерален договор ЕУ се најде целосно изолирана, при што САД направи ад хок коалиција со државите со растечки економии токму заради блокирање на амбициозниот предлог на ЕУ.

Миграции. Основите за соработка во овој домен се поставени во базичниот билатерален документ - НТА од 1995г. и во 'Заедничката изјава за зајакнување на трансатланската соработка во областа на правдата, слободата и безбедноста' усвоена на самитот во 2009г., позната и како Вашингтонска изјава. Оваа изјава, во доменот, се концентрира на две цели:

- на олеснување на мобилноста на граѓаните во безбедно окружување - преку подобрување на безбедноста на личните документи; континуирано следење и ажурирање на Договорот за трансфер на записите за податоците на патниците; комплетирање на безвизниот режим; имплементација на Работната спогодба помеѓу Фронтекс и американските власти.
- на соработка во спроведувањето на законот - преку проширување и интензивирање на соработката против трговијата со луѓе и шверцот на мигранти.⁶²⁸

Во 2010г. е донесена 'Платформа за соработка на прашањата на миграциите и бегалците', каде што се потврдени веќе дефинираните активности од Вашингтонската изјава. Во 'Заедничката изјава' од министерскиот дијалог во Рига од 2015г., со која што се проектира соработката во ОСБП во наредниот петгодишен период, се квалификува како „успешна досегашната соработка во областа на мобилноста и миграциите“, и се дефинираат понатамошните активности во доменот на миграциите и контролата на границите.⁶²⁹

Билатералната соработка во овој домен се одвива преку развиена инфраструктура - на годишните самити, на министерскиот дијалог за правда и внатрешни работи, на Управниот одбор за миграции и прашања на бегалците основан во 2010г. и на Дијалогот за границите и безбедноста на транспортот востановен во 2004г.⁶³⁰ Дополнително, на секои шест месеци, при промената на

⁶²⁸ EU-US, 2009, "Joint Statement on 'Enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security'", *op.cit.*

⁶²⁹ Како такви дефинирани се: унапредување на дијалогот за доброволно и присилно враќање и реадмисија во склад со меѓународните стандарди и во соработка со трети земји; развивање на соработка во однос на идните системи за влез/излез и решенија за забрзана гранична контрола; соработка во сузбивањето на организираниот криминал поврзан со трговијата со луѓе и шверцот на мигранти; зајакнување на соработката во меѓународната заштита и доброволното преселување на бегалците од Сирија. EU-US, 2015, "Riga Statement on enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security", EU-US Ministerial meeting on Justice and Home Affairs, Riga, 3 June 2015, <https://eu2015.lv/images/Kalendars/IeM/Riga_Statement_EU_US_Ministers.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶³⁰ Во овој формат ЕУ и САД се состануваат два пати годишно со цел да се зајакнат безбедносните политики по сите транспортни коридори - на земја, на море и во воздух.

земјата претседавач со ЕУ, се одржува состанок на ниво на високи функционери за правда и внатрешни работи кој што е од неформален карактер, но, е многу значаен за обезбедување континуитет во соработката. „Оперативната соработка се одвива на дневна основа на повеќе различни начини“⁶³¹, помеѓу соодветните агенции на ЕУ и САД. Како што спомнавме и погоре, Фронтекс има склучено Работна спогодба за соработка со Секретаријат за внатрешна безбедност на САД.⁶³² Со Програмата за визно откажување на САД на државјаните на 23 земји на ЕУ им е дозволено безвизно патување во САД за краткотраен престој до 90 дена. На мултилатерално ниво, САД не е потписник на Конвенцијата на ОН за статусот на бегалците од 1951г., но, го има прифатено Протоколот од 1967г.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Основата за соработка во овие домени е поставена со ’Трансатланската декларација’ од 1990г., каде што како прва заедничка цел на соработката се дефинира „поддршката на демократијата, владеењето на правото, и почитувањето на човековите права и индивидуалната слобода“.⁶³³ Со декларацијата е воспоставена вкупната институционална рамка за одвивање на консултациите чиј што составен дел се структурираните политички дијалози. Во НТА од 1995г., унапредувањето на човековите права и демократијата е клучен дел од првата од четирите дефинирани цели на соработката помеѓу ЕУ и САД.⁶³⁴ Во Заедничкиот акциски план за имплементација на НТА, во посебниот дел посветен на човековите права и демократијата, се проектираат редовни консултации за трети земји каде што се регистрирани сериозни кршења на човековите права заради координација на политиките и развивање заеднички иницијативи. Соработката се проектира и на билатерално ниво и во рамките на ОН преку натамошно зајакнување на нејзините клучни тела - Комисијата за човекови права и канцеларијата на Високиот комесар за човекови права.⁶³⁵ Политичкиот дијалог за човекови права се одвива два пати годишно помеѓу ЕСНД и Стејт департментот. Покрај овој дијалог, прашањата како заштитата на личните податоци, борбата против тероризмот од аспект на почитување на човековите права, надзорот над

⁶³¹ <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/united-states/index_en.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶³² EU-US, 2009, “Working Arrangement establishing cooperation between the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union and the United States Department of Homeland Security”, Prague, 28 April 2009, <http://frontex.europa.eu/assets/Partners/Third_countries/WA_with_US.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶³³ EC-US, 1990, “Transatlantic Declaration on EC-US Relations”, *op.cit.*

⁶³⁴ EU-US, 1995, “The New Transatlantic Agenda”, *op.cit.*, p.2-3

⁶³⁵ EU-US, 1995, “Joint EU-US Action Plan”, p.5, <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/joint_eu_us_action_plan_95_en.pdf> посетено 28.02.2014.

електронските комуникации, се разгледуваат и во рамките на министерските и политичките дијалози во областа на слободата, правдата и внатрешните работи.⁶³⁶

И покрај силната реторика за сојузништво засновано на вредности, последниве две децении покажаа сериозни разидувања во однос на разбирањето и примената на човековите права помеѓу ЕУ и САД. Притоа, овие концептуални и практични разидувања не покажуваат знаци за нивно смирување или надминување. Напротив, тие се засилуваат и како да тежнеат кон подолгорочно дивергентно позиционирање на ЕУ и САД на меѓународната политичка сцена кое што би било токму вредносно засновано. Имено, ЕУ континуирано, потпрена на своето саморазбирање како нормативен актер, токму на овие вредносни разлики го развива и продлабочува својот дистинктивен идентитет на меѓународен актер. Низ годишните извештаи на ЕУ за состојбите на човековите права и демократијата во светот јасно се детектираат точките на разидување со САД.

САД има многу проблематично досие во однос на прифаќањето на меѓународните документи за човековите права. Така, неколку клучни конвенции на ОН, како Конвенцијата за правата на детето, Конвенцијата за елиминирање на сите облици на дискриминацијата против жените и Конвенцијата за економските, социјалните и културните права не се ратификувани во САД. Притоа, образложенијата што се нудат од Конгресот и Сенатот за неприфаќањето на овие клучни меѓународни документи само дополнително го засилуваат впечатокот дека тука не станува збор за некакви тактизирања на меѓународен план, туку, за прашања од потемелен концептуален карактер врзани за разбирањето на човековите права и нивната универзалност и неделивост.

Темелни разлики се појавија и во однос на прашањето на МКС. Иако ЕУ и САД имаа идентични иницијални позиции во однос на концептот на меѓународна кривична правда и основање на постојан меѓународен кривичен суд, сепак, за време на преговорите за статусот на МКС на конференцијата во Рим во 1998г. дојде до сериозно разидување околу две клучни прашања - територијалната јурисдикција на МКС и неговата независност во однос на СБ на ОН, при што САД виде опасност по своите национални интереси.⁶³⁷ Тие дивергентни позиции со текот на времето дополнително се антагонизираа на начин што во времето на првиот мандат на претседателот Буш, ЕУ и САД во однос на ова прашање имаа отворено конфликтни позиции. ЕУ даваше силна политичка поддршка на МКС, работеше на неговото што пошироко прифаќање и обезбедуваше најголем дел од финансиите за функционирањето на оваа нова институција, додека

⁶³⁶ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.265
⁶³⁷ Wouters J. et al., 2014, "A Comparative Study of EU and US Approaches to Human Rights in External Relations", *Study*, European Parliament, DG for External Policies of the Union, pp.102-104

САД не само што не пристапија кон МКС, туку најотворено ја подриваа неговата позиција и активно работеа на негова изолација преку интензивен ангажман на својата дипломатија што резултираше во билатерални договори со повеќе од сто држави за изземање на американските државјани од јурисдикцијата на МКС.

Натаму, сериозна точка на разидување претставуваат одредени аспекти на борбата против тероризмот, поточно третманот на осомничените од страна на властите на САД, што предизвика загриженост на ЕУ во однос на кршењето на човековите права, како од аспект на американските практики за испитување на осомничените, така и од аспект на статусот на овие затвореници. Во последниве години, во истиот контекст, тема на сериозна загриженост претставува употребата на дроновите во елиминирањето на терористичките закани,⁶³⁸ како и масовниот надзор на електронските комуникации и нарушување на приватноста на граѓаните. Во 2013г. беше формирана ад-хок билатерална работна група за испитување на последиците од активностите на американските разузнавачки агенции врз заштитата на личните податоци на граѓаните на ЕУ.⁶³⁹

Континуирано е присутно и прашањето на смртната казна. Според последниот извештај на ЕУ за состојбите на човековите права и демократијата во светот, во 2014г. во САД биле извршени 35 смртни казни, а на извршување чекаат повеќе од 3.000 осудени лица.⁶⁴⁰ Преку инструментот ЕИДЧП во текот на 2013г. ЕУ поддржа серија активности во САД за укинување на смртната казна во вкупна вредност од 1,5 мил.евра.⁶⁴¹ Иако ЕУ постигна забележителни успеси во меѓународната промоција на политиката на укинување на смртната казна, и на воведување на мораториуми за нејзино неизвршување, тоа не предизвика никакво поместување во позициите на САД. А поради нивната силна меѓународна позиција ваквото поставување има поширок ефект на одвраќање на останатите земји од преиспитување на оваа драстична форма на кршење на човековите права.

⁶³⁸ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, стр.266

⁶³⁹ Council of the EU, 2013, "EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2013", Brussels, 23 June 2014, стр.333, <http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2013_hr_report.en.pdf> посетено 16.12.2014.

⁶⁴⁰ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.265

⁶⁴¹ Council of the EU, 2013, "EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2013", *op.cit.*, p.333

6.2. Стратегиското партнерство ЕУ-Русија

Актуелната правна рамка на односите помеѓу ЕУ и Русија е востановена во 1994г. со Договорот за партнерство и соработка (ДПС).⁶⁴² ДПС е сеопфатен документ во кој што се идентификувани сите области од заемен интерес каде треба да се проектира билатералната соработка. Врз основа на ДПС е востановена и институционалната рамка на партнерството. Квалификувањето на односите ЕУ-Русија како стратегиско партнерство за првпат се појави во 'Заедничката стратегија на ЕУ за Русија'⁶⁴³ во 1999г. СП ЕУ-Русија има мошне развиена инфраструктура. Таа се состои од самит на највисоко ниво, два министерски дијалози, вкупно 42 политички и секторски дијалози и две останати платформи. Почнувајќи од 1997г. досега се одржани вкупно 32 самити на највисоко ниво, од кои што последниот во јануари 2014г. Ова беше единствено СП на ЕУ каде динамиката на самитите наместо еднаш се одвиваше два пати годишно. Едно ниво подолу се двата министерски дијалози. Едниот, се одвива помеѓу двата извршни органи - ЕК и Руската федерална влада. Тој се одвива два пати во годината, покривајќи ги сеопфатно билатералните односи, со учество на претседателот на ЕК и рускиот премиер, како и одделни европски комесари и федерални министри на руската влада, зависно од агендата. Вториот е, всушност, Постојаниот совет на партнерството (ПСП) кој што се среќава неколку пати годишно на министерско ниво во различни формати во зависност од прашањата кои што се на дневниот ред, помеѓу ВП, европските комесари и министрите од ротирачкото претседателство, од ЕУ страна, и федералните министри, од руска страна. Понатаму, постојат вкупно 42 дијалози. Речиси половината од нив се политички дијалози помеѓу ЕСНД и руското МНР, а другата половина отпаѓа на секторските дијалози кои што се организирани околу економските прашања и се одвиваат помеѓу разните ГД на ЕК и руските министерства и федерални агенции. Соработката се одвива и преку две останати платформи - на меѓупарламентарна основа помеѓу ЕП и рускиот федерален парламент, и втората, помеѓу бизнис претставниците, која што се одвива на годишно ниво почнувајќи од 1997г.

Во 2003г. ЕУ и Русија договорија зајакнување на нивната соработка со креирање на една квази интеграциска рамка за ситуирање и развој на билатералните односи. Создадени се четири 'Заеднички простори' кои што ги покриваат следниве подрачја - економија; слобода, безбедност и правда; надворешна безбедност; и истражување и образование. Во 2005г. беа продуцирани

⁶⁴² Договорот стапи на сила во 1997г. Види: EC-Russia, 1997, "Agreement on Partnership and Cooperation", *Official Journal of the EC*, L 327, 28.11.1997.

⁶⁴³ European Council, 1999, "Common strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia", (1999/414/CFSP), <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf> посетено 11.12.2014.

‘Патоказите’ за сите четири простори како инструмент за поставување на конкретните цели и потребните конкретни дејства за нивно остварување.

Во јуни 2010г., на 25-от билатерален самит, беше лансирано ‘Партнерството за модернизација’ (ПзМ). Во заедничката декларација се вели: „ЕУ и Русија како долготрајни стратегиски партнери во рамките на мултиполарниот свет што се менува, се посветени да работат заедно во адресирањето на заедничките предизвици со балансиран пристап насочен кон резултати“.⁶⁴⁴ ПзМ претставува нов обид за прагматично содржинско развивање на стратегиското партнерство. Иако може да се зборува за определен прогрес, сепак, клучните разлики се евидентни: Русија ја разбира модернизацијата главно во смисла на технолошки иновации и пристап до европските финансиски, индустриски и енергетски пазари. ЕУ, пак, иако силно ги вреднува взаемните економски придобивки, сепак ја истакнува потребата од политички и институционални реформи во Русија. Сепак, со лансирањето и имплементацијата на ПзМ се забележува одредено пренасочување кон попрагматичен пристап од страна на ЕУ. „Дискурсот на модернизација претставува поместување од дискурсот на демократизација, кое што се користи за да се нагласи попрагматичната економска визија на односите, иако политичката димензија останува во форма на реферирање на судските реформи и антикорупциската борба“.⁶⁴⁵

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Според консолидираните податоци за 2015 г. ЕУ е убедливо најголем трговски партнер на Русија со удел од дури 44,8% од вкупниот трговски биланс. ЕУ е прв извозен пазар за Русија, апсорбирајќи дури 48,4% од целокупниот руски извоз. Истовремено, 38,4% од вкупниот руски увоз доаѓа од Унијата.⁶⁴⁶ Гледано од аспект на ЕУ, Русија е четврти трговски партнер со удел од 6% во вкупниот трговски биланс на ЕУ. На рускиот пазар ЕУ пласира 4% од својот вкупен извоз, а 7,9% од вкупниот увоз во Унијата доаѓа од Русија, при што во најголем дел се работи за увоз на нафта и гас.⁶⁴⁷ ЕУ е убедливо најголем извор на директни странски инвестиции во Русија. Дури 75% од вкупните странски инвестиции во Русија доаѓаат од земјите

⁶⁴⁴ EU-Russia, 2010, “Joint Statement on the Partnership for Modernization”, EU-Russia Summit, Rostov-on Don, 31May-1June 2010, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/114747.pdf> посетено 14.12.2015.
⁶⁴⁵ David M. and Romanova T., 2015, “Modernisation in EU-Russian Relations: Past, Present and Future”, *European Politics and Society*, 16:1, p.4
⁶⁴⁶ European Commission, 2016, “Russia Trade Statistics”, DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf> посетено 20.07.2016.
⁶⁴⁷ Ibid.

членки на ЕУ.⁶⁴⁸ Според податоците за 2013г., над 10.000 компании од ЕУ и Русија имаат деловни активности на пазарот на другата земја, што само по себе говори за значајната меѓузависност.⁶⁴⁹

Трговската и инвестициска соработка се заснова на ДПС, каде што се опсежно регулирани трговските односи, условите за инвестирање и водење бизнис, индустриската политика, конкуренцијата и економската соработка.⁶⁵⁰ На мајскиот самит во 2003г. беше лансиран проектот за 'Заеднички економски простор' чија што крајна цел е создавање на отворен и интегриран пазар помеѓу ЕУ и Русија. Две години подоцна проектот беше операционализиран низ 'Патоказот за заеднички економски простор'. Во него се идентификувани клучните подрачја каде што е потребно заедничко дејствување, целите кои што треба да се постигнат и примената на конкретни инструменти во таа функција.⁶⁵¹ Како резултат, во наредните неколку години оформени се и почнаа со работа повеќето клучни секторски дијалози, низ кои што потоа на еден институционализиран начин и во континуитет се адресираа проблемите. Во 2010г. со ПЗМ беше направен нов обид да се динамизира соработката во најзначајните сектори од заемен интерес преку интензивирање на работата на постоечките секторски дијалози со нови иницијативи за либерализација на трговијата, идентификација и елиминација на трговските и инвестициските бариери и подобрување на инвестициската клима, и натамошна хармонизација на регулативите и стандардите.⁶⁵² Преговорите за склучување нов договор кој што ќе го замени ДПС стартуваа во 2008г.⁶⁵³, но, по 12 преговарачки рунди процесот целосно застана на крајот на 2010г., првенствено поради различните пристапи кон опсегот што треба да го покрие поглавјето за трговија и инвестиции, како и поради отпочнатиот трансфер на надлежности од руската влада кон новоформираната царинска унија и единствениот пазар со Казахстан и Белорусија, односно, кон Евроазиската економска комисија како клучна институција на новата регионална организација - Евроазиската економска унија (ЕАЕУ).⁶⁵⁴

⁶⁴⁸ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>> посетено 21.07.2016.

⁶⁴⁹ EU-Russia, 2013, "Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050", <http://www.russianmission.eu/sites/default/files/user/files/user/2013.03.22_Roadmap%20Russia%20-%20EU%20Energy%20Cooperation%20until%202050.pdf> посетено 13.12.2015.

⁶⁵⁰ EC-Russia, 1997, "Agreement on Partnership and Cooperation", *op.cit.*

⁶⁵¹ Како подрачја на дејствување дефинирани се: зајакната регулаторна соработка во клучните индустриски сектори, транспарентен и конкурентен систем на јавни набавки, подобра заштита на правата од индустриската, интелектуална и комерцијална сопственост, заштита на конкуренцијата, олеснување и заштита на инвестициите, унапредување на финансиските услуги, царинската соработка. EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Economic Space", Annex 1, <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf> посетено 14.12.2015.

⁶⁵² EU-Russia, 2012, "Work plan for activities within the EU-Russia Partnership for Modernization", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/eu_russia_workplan_2010_en.pdf> посетено 14.12.2015.

⁶⁵³ European Commission, 2008, "Review of EU-Russia Relations", COM(2008) 740 final, Brussels.

⁶⁵⁴ EU-Russia, 2013, "Common Spaces Progress Report 2012", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/commonsaces_prog_report_2012_en.pdf> посетено 14.12.2015.

Во рамките на СП воспоставени се близу триесет секторски дијалози кои што ги покриваат трговските и инвестициските односи и со нив поврзаните области, меѓу кои:

- Дијалогот за трговија и инвестиции, како механизам низ кој што се идентификуваат и решаваат бариерите преку две одделни работни групи - за трговија и за инвестиции.
- Дијалогот за индустриски политики, формиран во 2005г., кој што функционира преку повеќе работни групи задолжени за одделни сектори.
- Дијалогот за правата од интелектуална сопственост, помеѓу ГД за трговија на ЕК и руската федерална служба за интелектуална сопственост.
- Дијалогот за јавните набавки, востановен во 2006г., кој што се одвива помеѓу ГД за внатрешен пазар и руското министерство за економски развој на ниво на директори.
- Регулаторниот дијалог, востановен во 2005г., оперира преку неколку тематски подгрупи кои што работат на конвергенција на техничките регулативи и стандарди. Во 2013 г. склучен е Договор за соработка помеѓу надлежните тела за стандардизација на ЕУ и Русија. Договорот е оценет како „голем чекор напред кон целосна хармонизација на стандардите и отстранување на техничките трговски бариери“.⁶⁵⁵
- Дијалогот за царини, како механизам за олеснување на царинската соработка и отстранување на бариерите за слободен проток на стоки.
- Дијалогот за финансиска и макроекономска политика, востановен во 2007г., вклучува повеќе работни групи - за сметководствени и ревизорски стандарди, за банкарство, за осигурување.

Од аспект на понатамошната трговска и инвестициска соработка како исклучително важно се поставува прашањето на новоформираната ЕАЕУ. ЕАЕУ како интегриран заеднички пазар од над 180 милиони луѓе се смета за огромен играч во глобалниот енергетски сектор, суровините и воената индустрија. Создавањето на ЕАЕУ и нејзиното досегашно кусо функционирање, иако во еден прилично проблематичен и тензичен амбиент (предизвикан од политичките и економските последици на Украинскиот конфликт), доведе до промени во економската реалност на тие простори. Голем број на внатрешни трговски бариери се отстранети како резултат на имплементацијата на царинската унија, а со востановувањето на Евроазискиот економски простор лансиран е единствениот пазар на овој нов ентитет. Подолу поопширно ќе го разгледаме вкупниот амбивалентен однос на ЕУ кон ЕАЕУ. Тука, само ќе истакнеме дека царинската унија и заедничкиот пазар се реалност на теренот и ЕУ ќе треба соодветно да се прилагоди на тоа. Во однос на прашањето што неодложно следи, за потребата од некаква регулација на односите помеѓу

⁶⁵⁵ <http://ec.europa.eu/growth/tools-databases/newsroom/cf/itemdetail.cfm?item_id=6946> посетено 21.01.2016.

ЕУ и ЕАЕУ, односно, отпочнување на преговори за регулирање, пред сè, на трговските и инвестициските односи помеѓу ЕУ и ЕАЕУ, покрај неспорната политичка димензија, од клучно значење, сепак, ќе биде економската димензија. Процесот ќе зависи од реалниот трансфер на регулаторните надлежности од земјите членки на ЕАЕУ во Евроазиската Комисија (ЕАК), како и од капацитетите на ЕАК и останатите структури на ЕАЕУ да ги спроведуваат тие надлежности.

Во 2012г. Русија стана членка на СТО што треба да донесе позитивни долгорочни ефекти на билатералните трговски и инвестициски односи. Сепак, по две години, ЕУ оцени дека „Русија сè уште не ги исполнила преземените обврски и дека ЕУ ќе ги употреби сите достапни билатерални и мултилатерални инструменти за да обезбеди почитување на правилата на СТО како клучен елемент за долгорочно подобрување на трговските и инвестициски односи помеѓу ЕУ и Русија“.⁶⁵⁶

Како резултат на санкциите на ЕУ кон Русија поради анексијата на Крим и дестабилизацијата на Украина, од март 2014г. повеќето билатерални и регионални програми за соработка, како и институционалните механизми воспоставени во рамките на ДПС се времено замрзнати. Санкциите силно ги погодуваат и трговските и инвестициските односи, затоа што опфаќаат и забрана на пристап до пазарите на капитал, како и извоз на чувствителни технологии и во енергетскиот сектор кој што е од витално значење за руската економија. На пример, вкупната билатерална стокова размена во 2015г. е опадната за една третина во однос на 2013г. - од тогашните 326 млрд.евра на 210 млрд.евра. Во функција на решавање на комплексот проблеми врзан за Украинската криза и имплементацијата на Договорите за придружување и за слободна трговија помеѓу ЕУ и Украина воспоставен е нов трилатерален механизам помеѓу ЕУ, Русија и Украина.⁶⁵⁷

Безбедносна димензија на стратегиското партнерство

Кога би се обиделе најкусо да ги окарактеризираме односите помеѓу ЕУ и Русија би ги опишале како односи на силна безбедносна меѓузависност. Безбедноста е една од најважните димензии на нивната заемна меѓузависност, но, и на меѓусебен натпревар.

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот се одвива на самитите, на ПСП, како и на политичкиот дијалог за антитероризам како најнов инструмент лансиран на крајот на 2012г. Билатералната соработка се реализира врз основ на два документи - 'Заедничката изјава' од 2002г. и 'Патоказите' од 2005г. Во „Заедничката изјава за борба против тероризмот“, овој домен се определува како клучна компонента на СП при што се изразува определба за што поскоро

⁶⁵⁶ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/russia/>> посетено 10.09.2015.
⁶⁵⁷ Во рамките на овој ад хок механизам до крајот на 2015г. беа одржани 13 трилатерални сесии, од кои 4 на министерско ниво.

финализирање на договорот за размена на технички и стратегиски информации помеѓу Европол и руските власти, изнаоѓање начини за јакнење на судската соработка и засилена соработка во рамките на ОН.⁶⁵⁸ Со Изјавата се определени и повеќе конкретни области на соработка. Веќе наредната година, во ноември 2003г., склучен е 'Договор за соработка помеѓу Европол и Руската Федерација' со што е создадена рамка за соработка во овој домен.⁶⁵⁹

Во 'Патоказите' борбата против тероризмот се третира во два од четирите дефинирани заеднички простори - во оној на слободата, безбедноста и правдата, и во оној на надворешната безбедност. Во првиот простор, како клучна цел е поставено подобрувањето на соработката во борбата против тероризмот и сите форми на организиран криминал преку имплементација на 'Заедничката изјава' од 2002г., преку имплементација на сите 12 конвенции и протоколи на ОН за борба против тероризмот, како и со нив поврзаните релевантни резолуции.⁶⁶⁰ Во 'Патоказот за заедничкиот простор на надворешната безбедност' ЕУ и Русија ја дефинираат својата цел да работат заеднички на меѓународно ниво во спречувањето и борбата против тероризмот во согласност со меѓународното право, при што како приоритет го истакнуваат интензивирањето на соработката, и на политичко и на експертско ниво, преку формални и неформални консултации, пред и за време на позначајните мултилатерални средби заради координација на позициите и активностите. Се укажува и на потребата за засилена соработка на регионално и на меѓународно ниво за подобрување на капацитетите на трети земји во овој домен. Исто така, постојат редовни контакти помеѓу ЕУ Координаторот за борба против тероризмот и руските власти со цел размена на информации и стекнати искуства.⁶⁶¹ Последниот документ од овој домен - 'Заедничката изјава за борбата против тероризмот' е донесен на самитот во јануари 2014г.⁶⁶²

Покрај соработката ЕУ-Русија, паралелно се одвива билатерална соработка на Русија со земјите членки на Унијата. Како добро развиена оперативна соработка се посочува таа со Шведска,

⁶⁵⁸ EU-Russia, 2002, "Joint Statement on the fight against terrorism", EU-Russia Summit, Brussels, 11 November 2002, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/73188.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶⁵⁹ EU-Russia, 2003, "Agreement on cooperation between the European Police Office and the Russian Federation", <http://www.russianmission.eu/userfiles/file/agreement_on_cooperation_between_the_european_police_office_and_the_russian_federation_2003_english.pdf> посетено 22.12.2015.

⁶⁶⁰ Особено зајакнувањето на заедничките напори за запирање на финансирањето на тероризмот, замрзнување на сметките и други финансиски поседи на терористите, нивна конфискација, вклучително и злоупотребите во непрофитниот и хуманитарен сектор.

⁶⁶¹ Hernandez i Sagraera R. and Potemkina O., 2013, "Russia and the Common Space on Freedom, Security and Justice", Study, European Parliament, Brussels, p.23

⁶⁶² Со Изјавата ЕУ и Русија се обврзуваат на засилена билатерална и мултилатерална соработка во сите сегменти на борбата против тероризмот и со него тесно поврзаниот организиран криминал. Заради развојот на ситуацијата во Украина оваа изјава останува само на хартија. EU-Russia, 2014, "Joint EU-Russia statement on combatting terrorism", 28 January 2014, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/140835.pdf> посетено 22.12.2015.

Шпанија, Полска и Германија.⁶⁶³ ЕУ и Русија се дел и од трилатералната соработка во областа на правдата и внатрешните работи помеѓу ЕУ, САД и Русија, востановена на министерскиот состанок во 2006г., каде што борбата против тероризмот е приоритетна област на соработка.⁶⁶⁴

На регионално ниво, во доменот на борбата против тероризмот важно е се укаже на учеството на Русија, заедно со Кина, во етаблирањето на Шангајската организација за соработка (ШОС), како амбициозна регионална организација поставена на поинакви основи од европскиот нормативен мултилатерализам. Во рамките на ШОС преку работата на 'Регионалната антитерористичка структура' се развива соработката на земјите членки заради ефикасна борба против тероризмот, сепаратизмот и екстремизмот.⁶⁶⁵ Ваквата мисија одлично се вклопува во главните цели на ШОС за балансирање на моќта на САД во Евроазија и спречување на западен интервенционизам при евентуални конфликти во пограничните подрачја на Русија и Кина.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен се заснова на 'Патоказот за заедничкиот простор на надворешната безбедност', каде што непролиферацијата на ОМУ и нивните носачи, јакнењето на режимите на контрола на извозот и разоружувањето се дефинирани како една од петте приоритетни области на соработка.⁶⁶⁶ Притоа, акцентот е ставен на предвидените заеднички активности во релевантните мултилатерални и регионални рамки. Соработката се одвива преку развиена билатерална инфраструктура: на самитите; на ПСП; на Политичкиот дијалог за контрола на оружјето и за непролиферација; и на Дијалогот за енергија.

Според висината на алоцирани средства на ЕУ, Русија е исклучително важен партнер на ЕУ во овој домен, поточно примател на финансиска помош. Пред се, преку програмата TACIS наменета за техничка и финансиска помош во справувањето со огромниот арсенал на ОМУ и со нив поврзаните материјали. По овој основ, од распадот на СССР до 2006г. Русија прими повеќе од 600 мил.евра. Од 2007г. соработката продолжи со новиот Инструмент за соработка во нуклеарната безбедност, со годишни буџети од просечно 100 мил.евра, од кои повторно значаен дел беа наменети за Русија, како и за останатите земји од постсоветскиот простор. ЕУ и Русија се дел и од трилатералната соработка со САД во врска со спречувањето на достапноста на нукларните материјали за терористичките групи.

⁶⁶³ Renard T., 2014, "Confidential partnerships? The EU, its strategic partnerships and international terrorism", *op.cit.*, p.21
⁶⁶⁴ EU-Russia-USA, 2006, "Communique", Meeting at Ministerial level, Vienna, 4 May 2006, <http://www.eu2006.at/de/News/information/draft_press-communique-MP_04_05_final.pdf> посетено 14.12.2015.
⁶⁶⁵ Shanghai Cooperation Organization, "Regional Counter-Terrorism Structure", <<http://www.sectso.org/EN123/AntiTerrorism.asp>> посетено 14.10.2014.
⁶⁶⁶ EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Space of External Security", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf> посетено 14.12.2015.

Соработката во однос на клучните кризи беше сконцентрирана околу Иран, каде што ЕУ и Русија ја споделуваат загриженоста, но, имаат и видливи разлики во пристапот. Така, Русија во еден период се спротивставуваше на санкциите кон Иран. На мултилатерален план, постои добра соработка во Договорот за неширење на нуклеарното оружје, Резолуцијата 1540 на СБ на ОН, Конвенцијата за хемиски оружја, Конвенцијата за биолошки и токсични оружја, Хашкиот кодекс на однесување против пролиферацијата на балистичките ракети, бидејќи Русија ги има ратификувано и се придржува до сите договори кои што се релевантни во областа.

Регионални конфликти. Соработката во овој домен се одвива на самитите, на ПСП, на Политичко-безбедносниот одбор, на политичките дијалози за одделните географски региони - Африка, Азија, Средниот Исток и Магреб, Западен Балкан, Јужна Америка, како и на политичкиот дијалог за заедничкото соседство. Прашањата од овој домен се дискутираат и на политичкиот дијалог за ОБСЕ, како и на политичкиот дијалог за ОН. Соработката се заснова на 'Патоканот за заедничкиот простор на надворешната безбедност', каде што кризниот менаџмент е дефиниран како еден од клучните приоритети, со цел „јакнење на дијалогот ЕУ-Русија за прашањата на практична соработка во кризниот менаџмент ... во решавањето на регионалните конфликти, меѓу другото и на оние во соседството“.⁶⁶⁷ За таа цел, предвидено е следното:

- склучување на трајна рамка за легалните и финансиските аспекти на соработката во операциите на кризен менаџмент;
- склучување на договор за заштита на доверливоста на информациите;
- размена на искуства и научени лекции во однос на одговорите на кризите и испитување на можноста за развивање на здружен пристап;
- соработка во областа на обуката и вежбовните активности;
- соработка во логистичката поддршка на операциите на кризен менаџмент.⁶⁶⁸

ЕУ и Русија во текот на изминатава деценија остварија позитивна конкретна соработка во кризниот менаџмент преку руското учество во операциите на ЗБОП. Русија и ЕУ немаат постигнато општ рамковен договор за партиципација на Русија во операциите на ЕУ. Учеството на Русија се регулираше одделно за двете мисии - полициската мисија во БиХ во периодот 2003-2006г.⁶⁶⁹ и воената операција во Чад и ЦАР во периодот 2008-2009г.⁶⁷⁰ Исто така, регистрирана е

⁶⁶⁷ Ibid., p.42

⁶⁶⁸ Ibid., pp.42-43

⁶⁶⁹ EU-Russia, 2003, "Agreement between the European Union and the Russian Federation on the participation of the Russian Federation in the EU police mission in Bosnia and Hercegovina", *Official Journal of the EU*, L 197, 5.8.2003.

добра соработка во рамките на мисијата Аталанта за заштита на трговските бродови од пиратските напади на Сомалискиот брег. Во рамките на вкупната безбедносна соработка во 2010г. потпишан е билатерален Договор за заштита на класифицирани информации, со што се обезбедуваат услови за заштита на класифицираните информации кои што се предмет на меѓусебна размена.⁶⁷¹

По Грузискиот конфликт во 2008г., во функција на спречување на ескалации и на другите замрзнати конфликти во постсоветскиот простор, Германија, како една од клучните земји членки на ЕУ, презеде нова иницијатива за вклучување на Русија во европската безбедност и нејзин третман како целосно рамноправен партнер. Како резултат на тие напори настана Иницијативата од Мезеберг на германската канцеларка Меркел и тогашниот руски претседател Медведев. Со 'Меморандумот од Мезеберг' од јуни 2010г. тие предлагаа градење заеднички пристап во разрешувањето на конфликтите, вклучувајќи и востановување на Заеднички политичко-безбедносен одбор на министерско ниво заради обезбедување редовни и постојани консултации и координација на највисоко ниво.⁶⁷² Но, оваа иницијатива наиде на силен отпор во САД и НАТО, поради што заврши неуспешно. Иако имаше конкретна цел врзана за решавање на конфликтот во регионот на Транснистрија во Молдавија, оваа иницијатива, гледана пошироко, претставуваше обид за изнаоѓање на нов заеднички наратив за идната безбедносна архитектура во Европа. Земајќи го предвид фактот за американската стратесиска преориентација кон Пацификот, тоа беше обид европската сигурност да се потпре на подлабока и посеопфатна безбедносна соработка со Русија. Се разбира, силно влијание на актуелната, како и на идната соработка во овој домен имаат веќе постоечките институционализирани формати - соработката со НАТО преку БП во случајот на ЕУ и Организацијата на договорот за колективна безбедност (ОДКБ) во случајот на Русија. Како и да е, јасно е дека постои потреба за реинтерпретација и трансформација на актуелните безбедносни аранжмани со цел изградба на сеопфатна европска безбедност која што ќе ги вклучи сите релевантни актери на рамноправна основа.

Во исклучително комплексната конфигурација на соработка, натпревар и меѓузависност заедничкото соседство се појавува како клучна арена за економски, безбедносен и нормативен натпревар помеѓу ЕУ и Русија. Таквата ситуација е дополнително нагласена со постоењето на спротивставени заокружени проекти на ниво на регионални политики - Источното партнерство на

⁶⁷⁰ EU-Russia, 2008, "Agreement between the European Union and the Russian Federation on the participation of the Russian Federation in the EU military operation in the Republic of Chad and in the Central African Republic", *Official Journal of the EU*, L 307, 18.11.2008.

⁶⁷¹ EU-Russia, 2010, "Agreement between the Government of the Russian Federation and the European Union on Protection of Classified Informations", *Official Journal of the EU*, L 155, 22.6.2010.

⁶⁷² Memorandum, 2010, Meeting of Chancellor Angela Merkel and President Dmitri Medvedev on 4-5 June 2010 in Meseberg, <<http://www.russianmission.eu/sites/default/files/user/files/2010-06-05-meseberg-memorandum.pdf>> посетено 01.09.2015.

ЕУ наспроти сферата на привилегирани интереси на Русија. Станува збор за два компетитивни проекти за регионална интеграција, каде што постои висока инкомпатибилност. Натпреварот не е само од економска и геополитичка, туку и од идеолошка природа.⁶⁷³ Оттаму, инсистирањето на заокружувањето на овие проекти според проектираното, неизбежно ќе води во ескалација на ривалитетот помеѓу ЕУ и Русија. Источното партнерство има важна улога во надворешната политика на ЕУ. Со него, наместо понуда за членство и интегрирање, ЕУ се труди да го стабилизира тој регион преку вршење на позитивно влијание и поддршка на трансформациските напори. Генералниот метод е политиката на асиметрично партнерство засновано на условувања од ЕУ. Русија, пак, овој простор го гледа како зона на свои привилегирани интереси, што постојано се истакнува од официјални лица. Со лансирањето на ЕАЕУ Русија нуди за овие земји алтернативен проект во однос на нивното партнерство со ЕУ, кој што нуди економски и развојни придобивки без нормативните условувања во однос на демократијата и човековите права. Дополнително, продолжените, замрзнати конфликти во овој регион Русија вешто ги користи како инструмент за задржување на своето тврдо безбедносно влијание и за одвраќање на овие земји од посилна ориентација кон ЕУ. Всушност, токму на примерите на замрзнатите конфликти во постсоветскиот простор присуствуваме и на судир на кризниот менаџмент на ЕУ и на Русија.

Без сомнение, заедничкото соседство претставува приоритет и за ЕУ и за Русија. Но, за да не дојде до понатамошна ескалација на состојбите, а, до што неизбежно води инсистирањето на спроведувањето на веќе зацртаните проекти од двете страни, ЕУ и Русија ќе мора сериозно да ги преиспитаат своите досегашни пристапи кон регионот. По колапсот на СССР, Русија не успеа да понуди модерен регионален интеграциски проект туку се врати на стариот модел на донатор кој што дава економски привилегии барајќи за возврат политичка лојалност. И ЕУ направи слична грешка. На земјите од регионот не им понуди јасна перспектива, а истовремено не понуди никаква улога ниту за Русија како клучен регионален актер, дури, обидувајќи се да ја исклучи Русија од овој процес. Оттаму, проблемот на перспективите за регионално интегрирање на заедничкото соседство е исклучително сериозен, со силни потенцијали за натамошна ескалација. Украинскиот конфликт и анексијата на Крим се најновата фаза од континуираната ескалација на недоразбирањата во однос на заедничкото соседство и конфликтните проекти на регионална интеграција. проблемот не е од техничка или функционална природа, ниту е прашање на поинаква институционална поставеност и

⁶⁷³ Cornell S.E., 2014, "The European Union: Eastern Partnership vs. Eurasian Union", во Starr F.S. and Cornell S.E. (eds.), *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents*, Institute for Security and Development Policy, Stockholm.

соработка. Тој лежи во компетитивните и спротивставени интереси при што треба да се најде начин за нивно меѓусебно приспособување и ставање во подолгорочна перспектива.

Во постсоветскиот простор има повеќе конфликти со значаен потенцијал за регионална дестабилизација. ЕУ и Русија редовно разменуваат мислења за нив, но, нема заеднички оперативни активности. ЕУ со свои мисии на ЗБОП е присутна во повеќето од овие кризни региони:

- Од 2005г. ЕУ е присутна со мисија за помош во граничното управување на границата на Молдавија и Украина, што го вклучува сепаратистичкиот регион на Транснистрија. Целта на мисијата е да ја подобри граничната контрола и да ги хармонизира царинските и трговските постапки по европски урнек во овој кризен регион.⁶⁷⁴
- Во Грузија ЕУ ја лансираше својата Мониторинг мисија во септември 2008г., непосредно по завршувањето на кусиот, но, интензивен вооружен конфликт. Целта на мисијата е следење на спроведувањето на договорот за прекин на конфликтот, постигнат со посредување на ЕУ. Мисијата е уште активна и располага со персонал од 200 лица. На мисијата не ѝ е дозволен пристап на територијата на двата сецесионистички региони - Јужна Осетија и Абхазија.⁶⁷⁵ Истовремено, во двата од нив продолжи руското силно воено и политичко присуство.
- Во јули 2004г. во Грузија беше лансирана првата цивилна мисија за владеење на правото на ЕУ која траеше до јули 2005г.
- Во Украина од декември 2014г. активна е Советодавната мисија на ЕУ во функција на спроведување на реформите во цивилниот безбедносен сектор.⁶⁷⁶
- Во долготрајниот замрзнат конфликт во Нагорно Карабах, кој што по 22 години повторно ескалираше во април 2016г., ЕУ воопшто не е ангажирана, ниту пак има најави за тоа. Таму кризната ситуација целосно ја менаџира Русија посредувајќи помеѓу Ерменија и Азербејџан.

Ако се точни согледувањата дека по својата внатрешна консолидација и закрепнување во текот на минатата деценија Русија сега веќе не настапува како статус кво актер во европската и меѓународната политика, туку, како ревизионистичка сила, тогаш треба да очекуваме период на несигурност и зголемена конфузија во најблиското окружување на ЕУ. Обидите на Русија за ревизија на постојниот европски безбедносен поредок беа најавени со говорот на Путин на Минхенската безбедносна конференција во 2007г., каде што рече: „Очигледно е дека ширењето на НАТО нема никаква врска со осигурувањето на безбедноста во Европа. Напротив, тоа претставува

⁶⁷⁴ Види повеќе на: <www.eubam.org/> посетено 13.05.2016.

⁶⁷⁵ Повеќе на: <<https://eumm.eu/>> посетено 14.05.2016.

⁶⁷⁶ <<http://www.euam-ukraine.eu/>> посетено 15.05.2016.

сериозна провокација која што го намалува нивото на меѓусебна доверба“.⁶⁷⁷ Една година подоцна беше лансирана иницијативата на тогашниот претседател Медведев за нова европска безбедносна архитектура, која што наиде на студен европски одговор, поточно, на игнорирање. И во случајот со Грузија, и со Украина, Русија јасно ја демонстрира својата определба со сите расположиви ресурси и инструменти да го одбрани и да го поврати своето силно влијание и присуство во постсоветскиот простор. Во таа смисла и робустната воена интервенција воопшто не претставува табу. Од аспект на Русија, тој простор е веќе јасно маркиран како сфера на нејзино влијание и како дел од евроазиската заедница во настанување. Таа заедница, со Русија во својот центар треба да се конституира како силен пол на влијание во новиот мултиполарен свет и новата биполарна Европа.

Тензиите во пристапот кон регионалните кризи не се ограничени само на постсоветскиот простор.⁶⁷⁸ Сериозни разлики има во однос и на повеќе други активни и замрзнати конфликти, како Сирија, Либија, Косово и БиХ.⁶⁷⁹ Сепак, тие различни позиции континуирано се комуницираат низ политичките дијалози посветени на тие региони. На регионален план, Русија е клучен актер во две организации со силен безбедносен профил - ОДКБ и ШОС.

Во контекст на долгорочно превенирање и управување со кризите и регионалните конфликти преку регионалната интеграција од најголемо значење е секако ЕАЕУ. Со нејзиното креирање Русија се обидува да понуди заокружен, сеопфатен проект на регионална интеграција, во голема мерка по урнекот на ЕУ. Тука е мошне индикативно што ЕУ, за разлика од својата а priori поддршка на сите облици на регионална интеграција насекаде низ светот, во однос на ЕАЕУ има резервиран став, на моменти дури и непријателски. Тоа е директна последица на конфликтните проекти на регионална интеграција кои што се однесуваат на истиот простор на заедничкото соседство, за што говоревме погоре. ЕАЕУ претставува нов играч на регионалниот терен. Оттаму, покрај постојните бројни билатерални прашања во односите помеѓу ЕУ и Русија, со креирањето на ЕАЕУ се наметнува уште едно ново: кој треба да биде партнер на ЕУ - Русија или ЕАЕУ? Или, двете истовремено?

⁶⁷⁷ Putin V., 2007, "Putin's prepared remarks at 43rd Munich Conference on security policy", 10 February 2007, <www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555_pf.html> посетено 10.07.2014.

⁶⁷⁸ За третманот на дејствувањето на ЕУ кон кризите во постсоветскиот простор како израз на некохерентната надворешна политика на Унијата, види: Никодиновска Крстевска А., 2015, *Односот меѓу вредностите и политиките на Европската Унија низ призмата на нејзината надворешна политика*, 2-ри Август, Штип, стр.146-169

⁶⁷⁹ Во однос на Балканот, забележливи се обидите на Русија за инструментализација на бројните нерешени конфликтни прашања за свое безбедносно инсталирање. На таквиот можен развој на настаните веќе се предупредува во повеќе анализи, како, на пример: Bugajski J., 2013, "Return of the Balkans: Challenges to European Integration and U.S. Disengagement", The Letort Papers, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College, Carlisle; Balkans in Europe Policy Advisory Group, 2014, "The Unfulfilled Promise: Completing the Balkan Enlargement", Center for Southeast European Studies and European Fund for the Balkans; Clark D. and Foxall A., 2014, "Russia's Role in the Balkans - Cause for Concern?", The Henry Jackson Society, London; Lasheras F.B., 2014, "Europe must not neglect the Western Balkans", European Council on Foreign Relations, London.

Веќе споменавме дека ЕАЕУ како интегриран заеднички пазар од над 180 милиони луѓе се смета за исклучително значаен актер во повеќе економски сектори. Во моментот, ЕАЕУ има пет земји членки, кои што истовремено се членки и на ОДКБ како меѓувладин одбранбен сојуз. Договорот за основање на ЕАЕУ беше потпишан во мај 2014г., а стапи на сила во јануари 2015г.⁶⁸⁰ Целта на земјите членки на оваа унија, според одредбите од договорот, е да ги обединат своите правни системи и економии во поголем транснационален ентитет сличен на ЕУ, што, пак, ќе придонесе за создавање на нов силен меѓународен актер во Евроазија. Како што забележавме, ЕАЕУ настојува да го базира својот модел по урнекот на ЕУ. Така, ЕАЕУ функционира преку наднационални и преку меѓувладини институции. Централна наднационална институција е Евроазиската економска комисија (ЕАК) која што беше основана во 2012г. Таа е поставена како стручно регулаторно тело и служи како регулаторна агенција на царинската унија, единствениот економски простор и ЕАЕУ.⁶⁸¹ ЕАК работи на сличен начин како и ЕК, вршејќи надзор и обезбедувајќи соработка за широк сет на прашања и поседува надлежност за спроведување на правилата и регулативите. ЕАК е екипирана со најдобриот персонал од земјите членки. На пример, во ЕАК е префрлен целиот руски тим кој што успешно го преговараше пристапувањето на земјата кон СТО, како и голем број на реформски ориентирани официјални лица од Казахстан.⁶⁸²

ЕАЕУ се одликува со супстанцијална асиметрија која што природно произлегува од големите диспаритети во обемот на економиите на земјите членки, како и од разликите во нивните национални интереси. Русија како водечка земја има неприкосновена доминација. Сепак, и останатите земји членки имаат определена тежина, претежно од аспект на брзината со која што се одвива интеграцијата, но, во некои случаи, и од аспект на суштинскиот профил на организацијата и карактерот на интеграцијата. Така, Казахстан, кој што по многу параметри е втора по значење земја членка на унијата, во континуитет е против натамошна подлабока политичка еволуција на ЕАЕУ, инсистирајќи на економскиот и развојниот карактер на унијата. Сепак, јасна е свеста за тоа дека натамошната економска интеграција нужно ќе води и кон поголема политичка интеграција. Не смее да се заборави дека две земји членки, Русија и Белорусија, веќе отпорано се влезени во уште повисока политичка интеграција со формирањето на Сојуз на Држави помеѓу нив двете.⁶⁸³

⁶⁸⁰ Eurasian Economic Union, 2014, "Treaty on the Eurasian Economic Union", <<http://www.eaeunion.org/?lang=eu#info>> посетено 15.09.2015.

⁶⁸¹ Eurasian Economic Commission, 2015, "Eurasian Economic Integration: Facts and Figures", Board of the Eurasian Economic Commission, Moscow.

⁶⁸² Shumylo-Tapiola O., 2012, "The Eurasian Customs Union: Friend or Foe of the EU?", *The Carnegie Papers*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.

⁶⁸³ Види повеќе на: <<http://eng.soyuz.by/>> посетено 15.09.2015.

Перспективите за натамошно ширење на ЕАЕУ во постсоветскиот простор се ограничени. Преговори за членство се во тек само со Таџикистан. Покани се упатени и до останатите постсоветски држави - Украина, Грузија, Молдавија и Узбекистан. Невклучувањето на Украина во ЕАЕУ значајно влијае на тежината на целиот интеграциски проект. И покрај тоа, извесно е дека доколку бидат реализирани одредбите од Договорот за формирање на ЕАЕУ, овој интеграциски проект ќе израсне во дистинктивен и важен пол на влијание во мултиполарниот поредок во настанување. Реферирајќи на прашањата на проширувањето и продлабочувањето на ЕАЕУ, или, поточно, на дилемата на проширувањето наспроти продлабочувањето, одредени автори говорат за постоење на две диспаратни евроазиски логики - Евроазија како економски проект и како геополитички проект. „Реалната Евроазија има потреба да се фокусира првенствено и најмногу на своето внатрешно устројување и функционирање пред да продолжи да се шири. Логиката на геополитичката Евроазија е спротивна. Таа сугерира дека што поголема е Евроазиската Унија толку е посилен имидот на Русија како голема сила - и внатрешно и на меѓународен план“.⁶⁸⁴

Постојат повеќе редуccionистички и еднострани интерпретации на ЕАЕУ, кои што, за жал, се преовладувачки. Сепак, ЕАЕУ е комплексен, повеќедимензионален проект и затоа е потребен ист таков интерпретативен пристап. Притоа, може да се детектираат повеќе различни димензии на овој регионален интеграциски процес:

- ЕАЕУ како уште еден проект на регионална интеграција, дел од глобално присутниот образец заснован на функционалните потреби. ЕАЕУ треба да се гледа во поширокиот контекст на еден општ планетарен тренд на регионализација како придружник на глобализацијата.
- ЕАЕУ како економски интеграциски проект на високо компатибилни и високо меѓузависни економии, заснован на фактот дека, денес, регионализмот е една од движечките сили на меѓународната економија.
- ЕАЕУ како проект на реинтеграција на постсоветскиот простор. Тој претставува досега најсериозен обид на Русија за ресоздавање на длабоко интегрирана сфера на влијание. Целта е повторно собирање, но, во нов современ формат, на заедницата на држави под лидерство на Русија како обид за повторно здобивање на поранешната руска моќ и влијание.
- ЕАЕУ како проект за запирање на ширењето на ЕУ во руската сфера на привилегирани интереси. Обезбедувајќи контратежа на ЕУ со повторното здобивање руска контрола на соседството, овој интеграциски проект истовремено нуди за него алтернативен модел на ЕУ.

⁶⁸⁴ Popescu N., 2014, *Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely*, EU ISS, Paris, pp.19-20

- ЕАЕУ како одговор на растот на Кина и на нејзиното натамошно пенетрирање во постсоветскиот простор. За евроазискиот концепт од клучно значење е влијанието и во Централна Азија, затоа што значењето на ЕАЕУ не се однесува само на јакнењето на позицијата на Русија наспроти ЕУ на европскиот континент, туку и на јакнењето на руската позиција наспроти Кина на азискиот континент.
- ЕАЕУ како форма на политичка еволуција, чекор напред кон нова современа управувачка парадигма отелотворена низ процесот на трансформација на националните држави, слично на примерот на ЕУ и нејзините земји членки.

ЕУ, во основа, секогаш била ориентирана кон силна поддршка на регионалните интеграциски проекти, како и на интеррегионалните аранжмани за соработка. Дури, како што многупати се покажа, ЕУ ги употребуваше интеррегионалните односи како инструмент за унапредување на регионалната соработка и стимулирање повисок степен на интеграција внатре во тие региони. Меѓу другото, и затоа што, структурно и функционално, ЕУ е подобро опремена за интеррегионални отколку за билатерални односи со трети земји. Сепак, спротивно на својот општ пристап, ЕУ покажуваше резервираност, дури и критичност за разните интеграциски проекти во постсоветскиот простор што се јавуваа изминативе две децении. Таквиот однос сега продолжува и во однос на ЕАЕУ. Објаснувањата што доаѓаат од ЕУ за оправдување на ваквата нејзина позиција се нејасни, конфузни, рефлектирајќи една генерална нелагодност - „се чини дека ЕАЕУ е создадена како паралелен проект на ЕУ, а не како проект кој е хармонизиран со ЕУ“.⁶⁸⁵ Во ЕУ постојат различни гледишта за интеррегионалната соработка помеѓу ЕУ и ЕАЕУ. Идејата ЕУ да ѝ понуди отварање формален дијалог на ЕАЕУ беше поддржана од германскиот МНР во ноември 2013г., во насока на тоа дека таквиот дијалог ќе придонесе за подобро меѓусебно информирање и разбирање на целите на ЕУ во заедничкото соседство и ќе служи како механизам за намалување на тензиите помеѓу ЕУ и Русија врзани токму за заедничкото соседство. Од друга страна, повеќе земји членки на ЕУ силно се противат на било какви односи помеѓу ЕУ и ЕАЕУ. Сепак, без сомнение, неприфаќањето на ЕАЕУ како партнер и отфрлањето на потенцијалниот развој на интеррегионална соработка би било во колизија со принципите и практиката на европската надворешна политика.

Во овој контекст, присутна е и една линија на аргументација според која што воопшто нема потреба од интеррегионална соработка помеѓу ЕУ и ЕАЕУ. За пример се зема фактот дека не

⁶⁸⁵ Dragneva R. and Wolczuk K., 2012, “Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?”, The Royal Institute of International Affairs, London, pp.15

постои ниту интеррегионален однос помеѓу ЕУ и НАФТА, туку постојат само билатералните стратегиски партнерства ЕУ-САД, ЕУ-Канада и ЕУ-Мексико.⁶⁸⁶ Понатаму, дури и во ситуации на развиени интеррегионални односи како во случајот помеѓу ЕУ и Јужна Америка, последнава деценија сведочиме силен подем на стратегиското партнерство ЕУ-Бразил токму за сметка на веќе востановениот интеррегионализам.

Се разбира, постои голема разлика во нивото на институционална, како и политичка интеграција помеѓу ЕУ и ЕАЕУ, но, тоа, воопшто не би требало да претставува пречка за отпочнување соработка, бидејќи ЕУ многу често, на многу различни места во светот, ја помага и стимулира регионалната интеграција во функција на градење посоодветни услови за интеррегионална соработка со тие региони. Краткорочно, целта на оваа интеррегионална соработка треба да биде поправање на влошената политичка динамика во односите ЕУ-Русија. Долгорочно, една од клучните цели треба да биде економска либерализација помеѓу ЕУ и ЕАЕУ, што потенцијално би водело и кон зона на слободна трговија од Атлантикот до Пацификот.

Финално, се поставува прашањето дали воопшто е реално да се иницираат вакви аранжмани во актуелниот миг на најголема поларизација на глобалната политика од крајот на Студената војна. Сепак, и покрај сето тоа, на ЕАЕУ може да се гледа како на можен нов поттик за замрзнатите односи помеѓу ЕУ и Русија. Овој нов евроазиски интеграциски проект треба да се гледа како отелотворение на една голема нагодба базирана на развојот на мултилатерализмот што ќе овозможи структурна стабилност во регионот.⁶⁸⁷ Во таа насока, создавањето и функционирањето на ЕАК покажува дека Русија е подготвена да прифати поголем степен на мултилатерализам и мултилатерален ангажман и во своите релации со ЕУ, и на глобален план.⁶⁸⁸

Имајќи го на ум значајното влијание на САД врз ЕУ, при следењето на развојот на настаните треба да се земе предвид силното противење на САД на создавањето на ЕАЕУ, гледајќи на него како на закана за американските интереси.⁶⁸⁹ Од американска перспектива ЕАЕУ се разбира како руски проект „за исклучување на САД од Евроазиската копнена маса“.⁶⁹⁰ Но, треба да се земе предвид и дека, гледајќи ја големата слика, Кина ги предизвикува и Русија и ЕУ, како на регионално, така и на глобално ниво. Едно од најнеповолните сценарија за ЕУ би било спојувањето на руските природни

⁶⁸⁶ Aggarwal V. and Fogarty E., 2005, "The Limits of Interregionalism", *Journal of European Integration*, vol.27, no.3.

⁶⁸⁷ Sakwa R., 2012., "Looking for a greater Europe: From mutual dependence to an international regime", *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), p.321

⁶⁸⁸ Dragneva R. and Wolczuk K., 2012, "Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?", *op.cit.*

⁶⁸⁹ Cohen A., 2013, "Russia's Eurasian Union Could Endanger the Neighborhood and U.S. Interests", *Backgrounder* no.2804, The Heritage Foundation, Washington D.C.

⁶⁹⁰ Rutland P., 2012, "Still out in the cold? Russia's place in a globalizing world", *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), p.352

ресурси и кинеската агресивна економска експанзија. Од таа гледна точка нема алтернатива за вклучувањето на Русија, односно, во дадениот контекст продлабочување и проширување на односите покрај билатералното СП и со развивање интеррегионална соработка со ЕАЕУ.

Неуспешни држави. Билатералната соработка во овој домен се одвива на самитите, на ПСП, на Политичко-безбедносниот одбор кој што се состанува на квартално ниво, на неколкуте политички дијалози кои што покриваат одделни географски региони - Африка, Азија, Средниот Исток и Магреб, Западен Балкан, Јужна Америка, како и на политичкиот дијалог за заедничкото соседство. Соработката во овој домен не е посебно истакната во билатералните документи. Се добива впечаток дека таа на некој начин се подразбира во рамките на соработката во кризниот менаџмент и решавањето на регионалните конфликти за што говоревме опширно погоре. И досегашното руско учество во двете мисии на ЗБОП беше во функција на изградба и консолидирање на безбедносните институции во неуспешните држави.

Состојбите во неуспешните и кршливи држави во Централна Азија и на Средниот Исток, особено во Авганистан, Ирак и Сирија, поради нивното допирање на јужните руски граници и големото учество на радикализирани руски државјани во дел од овие конфликти претставуваат силни безбедносни закани за Русија, така што постои голем интерес за континуирана соработка со ЕУ во стабилизирањето на состојбите во овие држави. За жал, постојат и сериозни несогласувања во разбирањето на дел од овие опасни конфликти, како што е случајот со Сирија. Токму на примерот на Сирија јасно се судрени двата спротивставени пристапи во третманот на ваквите држави. ЕУ, заедно со САД се определи за, условно кажано, Либиско сценарио, односно за уривање на авторитарскиот режим,⁶⁹¹ затоа што како основна причина за колапсот на сириската држава го виде недемократскиот, репресивен, неинклузивен режим. Русија, од друга страна, како главна причина за пропаѓањето на сириската држава ја гледа агесијата од терористичките групи и, оттаму, решението го гледа во силна воена поддршка на актуелниот режим, подигање на неговите безбедносни капацитети како најдобар начин за спречување на целосен колапс на државата и нејзино преземање од терористичките групи.

Организиран криминал. Соработката во овој домен се базира на 'Патоканот за заедничкиот простор на слободата, безбедноста и правдата', каде што се идентификувани повеќе од 70 поединечни активности. Овој сеопфатен план опфаќа конкретни активности во девет подрачја на

⁶⁹¹ Заради неможноста од директна воена интервенција поради силното руско спротивставување, се пристапи кон активна поддршка на разнородните опозициски групи од кои дел и со терористичко педигре.

соработка: контрола и управување на границите; справување со илегалната миграција; подобрување на безбедноста на личните документи; креирање сеопфатен режим за спречување на перење пари; спречување на трговијата со наркотици; спречување на трговијата со луѓе; спречување на трговијата со украдени возила и културни артефакти; борба против корупцијата; зајакнување на правосудната соработката во гонењето на криминалот.⁶⁹²

Соработката се одвива на самитите, на ПСП, на Дијалогот за борба против трговијата со наркотици и на Заедничкиот одбор за царинска соработка, како и на годишната средба во трилатерален формат на високи претставници за правда и внатрешни работи на ЕУ, Русија и САД. На практично ниво соработката тече преку бројните контакти на агенциски нивоа. Така, врз основа на стратегискиот договор помеѓу руските власти и Европол,⁶⁹³ работниот договор помеѓу Фронтекс и Русија, како и соработката на Русија со Евроцаст и ОЛАФ, реализирани се бројни заеднички активности кои што се одвиваат преку офицерите за врска и советниците лоцирани при делегациите кај двете страни. Русија, исто така, е примател на финансиска помош од ЕК во функција на градење на националните капацитети преку повеќе проекти кои што се реализираат преку различни инструменти - TACIS, Инструментот на европското соседство и партнерство, ЕИДЧП и Инструментот за техничка соработка и размена на информации. Иако СП во овој домен има солидна инфраструктура и е добро формализирано, сепак, се цени како „недоволно ефективно, најмногу поради недостатокот на доверба и нормативната дивергентност“.⁶⁹⁴ Напоредно со СП, во овој домен постои развиена билатерална соработка помеѓу Русија и одделни ЕУ земји членки. Дополнително, соработката се одвива и преку Оперативната група на Балтикот против организираниот криминал каде што се вклучени земјите членки на ЕУ од тој регион.

Во однос на градењето капацитети во трети земји, Русија зеде учество во полициската мисија на ЕУ во БиХ. Но, отсуствува соработка во Централна Азија која што е исклучително значајна од аспект на нарко-трговијата. Тоа се должи на фактот што Русија проблемите на организираниот криминал во регионот на Централна Азија се определи да ги адресира преку ШОС. На мултилатерално ниво, соработката е фокусирана во рамките на ОН и на Конвенцијата за борба против организираниот криминал. Сепак, Русија се противи на воспоставувањето на построги

⁶⁹² EU-Russia, 2005, “Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice”, *op.cit.*, pp.23-33

⁶⁹³ Европол со трети земји партнери склучува два типа на договори за соработка. Едниот тип т.н. оперативни договори се од повисок тип, односно со нив е опфатена и размената на високо осетливи податоци. Такви договори Европол има склучено само со САД и Канада од редот на стратегиските партнери. Другиот тип се т.н. стратегиски договори кои што се од понизок тип, односно, не опфаќаат размена на високо осетливи податоци, каков што е договорот со Русија. Инаку, Европол има добиено мандат од СЕУ за преговори со Русија за постигнување на оперативен договор уште во 2009г., но, до тоа сè уште не е дојдено.

⁶⁹⁴ Renard T., 2014, “Partners in crime? The EU, its strategic partners and international organized crime”, *op.cit.*, p.31

механизми за оценка на имплементацијата на Конвенцијата. Во рамките на FATF се одвива соработката во однос на финансиските аспекти на борбата против организираниот криминал.

Сајбер безбедност. Соработката е заснована на 'Патоказите' од 2005г. и е прилично тенка, иако постојат институционални услови таа да се одвива позасилено и континуирано преку ПСП, преку Дијалогот за информатичко општество и преку Дијалогот за правда и внатрешни работи. Дијалогот за информатичко општество е востановен од 2005г., за него се одговорни ГД Конект при ЕК и Руското министерство за телекомуникации и маскомуникации, и се одвива еднаш до два пати годишно. Европол има оперативна соработка со руските власти која што се состои во редовни експертски средби, работилници за повеќе разни технички аспекти на соработката, како и за градење мерки на доверба. Сепак, не постои размена на осетливи податоци, токму поради ниското ниво на меѓусебна доверба. Соработката најмногу е фокусирана на употребата на интернетот од страна на терористичките групи. Русија активно партиципира во иницијативата на Европол за мониторирање на сајтовите поврзани со тероризмот. Одредена оперативна соработка има и во сузбивањето на сајбер криминалот преку размена на информациите за штетните вируси што се користат од сајбер криминалците, која што се реализира преку Европскиот центар за сајбер криминал. Се смета дека СП во овој домен е се уште далеку од воспоставување на оперативна соработка, и дека е повеќе ориентирано кон воспоставување мерки за градење доверба.⁶⁹⁵ Гледано од аспект на ЕУ, во овој домен Русија претставува повеќе предизвик, дури и закана, отколку партнер, имајќи ги предвид бројните сајбер напади и примери на сајбер шпионажа кои што доаѓаат од руска територија, особено во периоди на политички тензии како во време на грузиската криза во 2008г. и украинската криза во 2014г. Се смета дека Руската држава располага со силни сајбер капацитети концентрирани во нејзините разузнавачки служби. Во Русија се лоцирани и силни сајбер криминални организации кои што се одговорни за сите типови на сајбер криминал.⁶⁹⁶

На мултилатерално ниво, јасно се детектира отворен конфликт во однос на единствениот обврзувачки мултилатерален инструмент - Конвенцијата од Будимпешта. За Русија тој е неприфатлив, затоа што нејзината политика е насочена кон промена на постоечкиот управувачки модел и јакнење на улогата на државите во контролата на сајбер сферата и управувањето на интернетот, како начин за намалување на сегашната доминација на САД во овој домен.

⁶⁹⁵ Renard T., 2014, "The rise of cyber-diplomacy: the EU, its strategic partners and cyber-security", *op.cit.*

⁶⁹⁶ Klimburg A. and Tirmaa-Klaar H., 2011, "Cybersecurity and Cyberpower: Concepts, Conditions and Capabilities for Cooperation for Action within the EU", *Study*, European Parliament, Brussels, pp.58-60

Енергетска безбедност. Енергетската меѓузависност помеѓу ЕУ и Русија е силно изразена. Русија е најголемиот снабдувач со гас на ЕУ, при што обезбедува повеќе од една третина од увозот на ЕУ. ЕУ пак е најголемиот купувач на руски гас. Русија, исто така, е најголем поединечен снабдувач на сурова нафта во ЕУ - 34% од вкупниот увоз во 2010г. Од друга страна, увозот на нафта и деривати претставува 64% од вредноста на вкупниот руски извоз во ЕУ.⁶⁹⁷ Одредени аналитичари уште поодамна забележаа дека „не постои европска стратегија за справување со силната и одлучна Русија која што ја користи контролата на енергетските залихи, нивниот транспорт и дистрибуција со цел да се ревоспостави себе си како голема светска сила“.⁶⁹⁸

Соработката во овој домен се базира на ДПС од 1994г., на 'Заедничката декларација' од 2000г., 'Патоказот за заедничкиот економски простор' од 2005г. и 'Партнерството за модернизација' од 2010г. Соработката се одвива преку самитите, преку ПСП и преку Дијалогот за енергија. Русија е примател на финансиска помош од Унијата во функција на градење на националните капацитети во овој домен преку повеќе проекти кои што се реализираат преку различни инструменти на ЕК.

Дијалогот за енергија е востановен на шестиот билатерален самит, во октомври 2000г.⁶⁹⁹ Негова главна цел е развој на долгорочно енергетско партнерство помеѓу ЕУ и Русија како дел од ДПС. Дијалогот е фокусиран на повеќе клучни прашања - снабдувањето со природен гас, снабдувањето со нафта, поврзувањето на електричните мрежи, трговијата и безбедната употреба на нуклеарните материјали. Значењето на овој дијалог е и пошироко. Имено, тој е првиот енергетски дијалог на ЕУ воспоставен со трета земја. Дополнително, тој е прв постигнат секторски дијалог со Русија, и како таков претставуваше модел за останатите секторски дијалози кои што следеа подоцна. Во документ од 2007г. ЕК акцентира дека сеопфатна цел на овој дијалог е да ја засили енергетската безбедност на европскиот континент преку поврзување на Русија и ЕУ во блиски односи за сите прашања од заеднички интерес во енергетскиот сектор.⁷⁰⁰ Една од главните цели на дијалогот е воспоставување на неопходни услови за охрабрување на инвестициите и трансферот на технологии во застарениот руски енергетски сектор. Тие се неопходни во сите негови сегменти - производството, транспортот и потрошувачката. Во таа функција ЕУ бара од Русија сериозни реформи преку зголемување на предвидливоста и транспарентноста во инвестирањето и водењето

⁶⁹⁷ EU-Russia, 2013, "Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050", *op.cit.*

⁶⁹⁸ Baran Z., 2007, "EU Energy Security: Time to end Russian Leverage", *Washington Quarterly*, Vol.30 No.4, p.142

⁶⁹⁹ EU-Russia, 2000, "Joint Declaration", EU-Russia Summit, Paris, 30 October 2000, во European Commission, 2011, "EU-Russia Energy Dialogue", Directorate-General for Energy, Brussels, pp.6-7

⁷⁰⁰ Поконкретно, како краткорочни и среднорочни цели, се наведени: обезбедување на сигурно краткорочно и долгорочно снабдување со енергија; отварање на енергетските пазари; обезбедување на долгорочни инвестиции; зголемување на енергетската ефикасност; осигурување на физичката безбедност на транспортните мрежи. European Commission, 2007, "Energy Policy for a Competitive Europe", <http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm> посетено на 13.12.2015.

бизнис во доменот.⁷⁰¹ Секоја година се продуцира Извештај за напредокот во рамките на дијалогот. Според овие извештаи до крајот на 2010г. беа регистрирани 31 заеднички проект во рамките на дијалогот. За интензитетот на билатералната соработка говори и фактот дека само во текот на 2010г. се одржани 19 официјални средби на различните тематски работни групи и подгрупи.⁷⁰² Како резултат на кризата што настана со прекинот на испораките на гас на почетокот на 2009г., во ноември истата година е донесен 'Механизмот за рано предупредување' со кој што се обезбедува брза комуникација во функција на меѓусебно информирање и превенција на ненадејни значајни прекини на испорака на гас, нафта и електрична енергија и ублажување на последиците од таквите состојби.⁷⁰³ Овој механизам е ажуриран две години подоцна.⁷⁰⁴ Во Извештајот на ЕК од 2013г. за имплементацијата на документот од 2011г. се констатира дека „Дијалогот за енергија и понатаму е интензивен и дека за енергетските односи се дискутира редовно на највисоко ниво“.⁷⁰⁵ Во рамките на дијалогот се разгледуваат и прашањата на нуклеарната безбедност. Така, од 2007г. помошта на ЕУ се фокусира на разни проекти кои што треба да ја унапредат безбедноста на руските нуклеарни постројки и управувањето со нуклеарниот отпад.

Најважен рецентен заеднички документ е 'Планот за енергетска соработка помеѓу ЕУ и Русија до 2050 година' усвоен во 2013г.⁷⁰⁶ Како стратегиска цел со овој план се дефинира до 2050г. да се постигне паневропски енергетски простор со интегрирана функционална инфраструктурна мрежа и конкурентни и транспарентни пазари со што ќе се обезбеди енергетска сигурност. До оваа крајна цел двете страни се обврзуваат да дојдат постепено преку потребното приближување на правилата, стандардите и енергетските пазари како основа за поголеми реципрочни инвестиции и технолошка размена. Планот е дизајниран како жив документ, подложен на промени и насочен кон покривање на најактуелните прашања кои што се во центарот на енергетските односи помеѓу ЕУ и Русија. За сите опфатени подрачја Планот дава специфични препораки, дефинира активности и рокови, кои што ќе бидат третирани во рамките на разните програми од Дијалогот за енергија.

Паралелно со Украинската криза дојде до заострување на реториката и дејствувањето и во енергетските односи ЕУ-Русија. Во 'Стратегијата за енергетска безбедност на ЕУ' од мај

⁷⁰¹ Во рамките на овој дијалог уште во 2001г. беа формирани четири Работни групи за следниве клучни области: трговија, инвестиции, инфраструктура и енергетска ефикасност. Со текот на активностите, во ноември 2007г. настана реорганизација и редукција, и тоа на три главни тематски работни групи и на неколку подгрупи: Работна група за стратегии, прогнози и сценарија; за развој на пазарите; и за енергетска ефикасност. Види: European Commission, 2011, "EU-Russia Energy Dialogue", pp. 16-19

⁷⁰² Ibid., pp. 72-74

⁷⁰³ European Commission, 2009, "Press Release", IP/09/1718, Brussels, 16 November 2009.

⁷⁰⁴ European Commission, 2013, "Report on Implementation of the Communication on Security of the Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011", COM(2013) 638 final, Brussels, 13.9.2013, p.9

⁷⁰⁵ Ibid.

⁷⁰⁶ EU-Russia, 2013, "Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050", *op.cit.*

2014г., во делот на краткорочните цели, се вели дека „новите вложувања во инфраструктурата кои што доаѓаат од доминантните снабдувачи мора да бидат во склад со сите правила на внатрешниот пазар и пазарниот натпревар. Особено треба да се сопре проектот 'Јужен ток' сè додека не биде потполно усогласен со законодавството на ЕУ и преоценет врз основа на приоритетите на енергетската безбедноста на ЕУ“.⁷⁰⁷ Во делот на долгорочните цели, стои дека „Унијата треба да ја намали својата надворешна зависност од одредени снабдувачи преку диверсификација на изворите, снабдувачите и правците на снабдување“.⁷⁰⁸ Во 'Пакетот на Енергетска унија' од февруари 2015г. се вели дека „кога ќе се стекнат поволни услови, ЕУ ќе го разгледа повторното дефинирање на рамката на енергетските односи со Русија на основа на еднакви услови во поглед на отварањето на пазарот, фер пазарен натпревар, заштитата на животната средина и безбедноста“.⁷⁰⁹ Говорејќи за односите со Русија, Комесарот за енергија оценува дека „земјите членки на ЕУ ќе останат зависни од снабдувач кој што продажбата на природен гас не ја гледа како комерцијален однос, туку како политичко оружје“.⁷¹⁰ Има автори кои што сметаат дека со пролиферацијата на мрежата на руските гасоводи, особено со конструкцијата на двата нови гасоводи, Северен и Јужен ток, доколку не се изнајдат алтернативи за рускиот гас, „само прашање на време е кога Русија ќе го искористи природниот гас како инструмент на принуда против земји кои што се членки на НАТО“.⁷¹¹

И покрај континуираните напори последниве години, и понатаму дел од земјите членки на ЕУ се многу внимателни во однос на трансферот на националниот суверенитет кон Унијата во оваа област, затоа што енергијата е многу важно внатрешно прашање и предуслов за националниот економски раст. „Анализата покажува дека повиците за солидарност во рамките на ЕУ во однос на обезбедувањето на снабдувањето со природен гас служат првенствено за прикривање на задоволувањето на индивидуалните а не колективните интереси на земјите членки“.⁷¹² Продолжената економска и должничка криза ја засили конкурентската трка помеѓу земјите членки на ЕУ кои што имаат енергетска соработка со Русија. Тоа особено се однесува на најголемите земји членки кои што наоѓаат дека им е поисплатливо енергетската соработка со Русија да ја

⁷⁰⁷ European Commission, 2014, "European Energy Security Strategy", *op.cit.*, p.20

⁷⁰⁸ Ibid.

⁷⁰⁹ European Commission, 2015, "Energy Union Package: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy", *op.cit.*, p.7

⁷¹⁰ Canete M.A., 2015, "Towards an Effective Energy Union", *Speech*, SPEECH/15/4439, 2015, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-4439_en.htm> посетено 13.12.2015.

⁷¹¹ Ghaleb A., 2011, "Natural gas as an instrument of Russian state power", *The Letort Papers*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle, PA, p.127

⁷¹² Schmidt-Felzmann A., 2011, "EU Member states' Energy relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies", *Geopolitics*, Volume 16, Issue 3, p.574

остваруваат на билатерално ниво, заобиколувајќи го заедничкиот ЕУ пристап. Најнов пример е проектот за гасоводот 'Северен ток 2', со кој што е предвидено да се дуплира испораката на руски гас во Германија преку Балтичкото море. Дури осум земји членки на ЕУ, сите од редот на новопримените источно-европски земји, изразија официјално противење на овој проект до ЕК. Од друга страна, пак, Русија како главен снабдувач на ЕУ со природен гас „намерно ја користи предноста од недостиг на потребната кохезија за постигнување на поповолни енергетски договори и засилување на енергетската зависност од руските залихи“.⁷¹³

Иако меѓузависноста е несомнено голема и постојано расте што се гледа и од растот на руските испораки на енергенси, сепак, со текот на времето се кристализираа појасно големите разлики во пристапот. Тие се покажаа преку сериозните разлики околу 'Енергетската повелба' и пристапот кон либерализацијата на пазарите, а особено се подвлекоа при големите кризи со прекилот на испорака на гас во 2006 и 2009г. ЕУ стана енергетски многу поранлива со проширувањето од 2004г. кое што вклучи земји од Источна Европа, енергетски зависни од руските испораки, без некоја друга алтернатива. Енергетските прашања и натаму се извор на многу тензии, благодарейќи и на дополнителната политизација на дебатата за енергетска безбедност, што укажува на потребата да се реобмислат енергетските односи.

Во рамките на мултилатералната соработка Русија го потпиша 'Договорот на енергетската повелба' во 1994г. Сепак, поради неприфаќање на одредбите за пристап на трети страни на руските гасоводи, во 2009г. Русија соопшти дека нема да го ратификува. Имено, според регулативата воспоставена со т.н. Трет енергетски пакет, една страна не може истовремено да биде снабдувач со енергенси и сопственик на мрежата за нивен транспорт. Токму според овие регулативи не беше дозволена реализацијата на гасоводот Јужен ток.

Климатски промени. ЕУ е силно заинтересирана за соработка во овој домен затоа што Русија е четвртиот најголем загадувач во светот според емисија на стакленички гасови. Сепак, Русија не го дели ентузијазмот на ЕУ во овој домен, односно, борбата против климатските промени не стои високо на листата на приоритети. ЕУ и Русија соработуваат во решавањето на одредени прашања од оваа област од 1995г. Во ДПС во чл. 69, определени се петнаесетина конкретни подрачја на соработка во животната средина, при што се дефинирани и начините на остварување на таа соработка.⁷¹⁴ Веќе од 2001г. почнува да се одвива построкурирана билатерална соработка преку

⁷¹³ Baran Z., 2007, "EU Energy Security: Time to end Russian Leverage", *op.cit.*, p.131

⁷¹⁴ EC-Russia, 1997, "Agreement on Partnership and Cooperation", *op.cit.*

ЕУ поддршка на проекти за подигање на стандардите во оваа област во Русија. Фокусот на билатералната соработка е во заштитата на животната средина и во одржливото искористување на природните ресурси. Во рамките на 'Патоказот за Заедничкиот економски простор' од 2005г. проектирани се редица активности на мултилатерален, регионален и билатерален план.⁷¹⁵

Најважен инструмент на соработка е Дијалогот за животна средина кој што функционира од 2006г. Носители на активностите се ГД за животна средина на ЕК и руското министерство за природни ресурси и животна средина. Дијалогот се одвива еднаш до два пати годишно. На две до три години овој дијалог се одвива на министерско ниво, односно во формат на ПСП. Во рамките на дијалогот функционираат пет експертски работни групи за следниве прашања: климатски промени; почисто производство; биодиверзитет; проценка на влијание врз животната средина и конвергенција на политиките за заштита на животната средина; и, вода и поморски прашања.⁷¹⁶

Најголем дел од конкретните проекти се реализирани во рамките на заштитата на Балтичкиот регион. Финансиската поддршка на ЕУ е на проектна основа и се одвива преку Инструментот за соседство и Инструментот за партнерство во рамките на прекуграничната и регионалната соработка. Важна област на соработка е хармонизацијата на стандардите за заштита на животната средина. Хармонизацијата на руската легислатива е потребна во функција на развојот на заедничкиот економски простор на ЕУ и Русија, како и за поддршка на меѓународните комерцијални активности. Во оваа смисла мошне значајна е поддршката на ЕУ во развојот и имплементацијата на системот на интегрирани еколошки дозволи за руските производствени капацитети. Важен аспект на соработката е и управувањето со нуклеарниот отпад, особено искористеното нуклеарно гориво и радиоактивниот отпад на Руската северна флота во Баренцовото море. Борбата со климатските промени, како и развојот на одржливи ниско-карбонски економии се дефинирани како приоритети за соработка и во последниот заеднички билатерален продукт - 'Партнерството за модернизација'.⁷¹⁷ На регионално ниво, ЕУ и Русија имаат добра соработка во регионалните рамки за животна средина - онаа за Балтикот, како и Северната димензија на партнерството за животна средина. На мултилатерално ниво, Русија е потписник на сите релевантни меѓународни договори во областа.

⁷¹⁵ EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Economic Space", Annex 1, *op.cit.*, pp.18-20

⁷¹⁶ EU-Russia, 2014, "The EU-Russia Environmental Dialogue", http://ec.europa.eu/environment/international_issues/relations_russia_en.htm посетено на 14.12.2015.

⁷¹⁷ EU-Russia, 2010, "Joint Statement on the Partnership for Modernization". Како приоритетни активности во оваа област се наведени: развој на заеднички информациски систем за животна средина; регулација на индустријата, преку интегрирани еколошки дозволи, намалена енергетска потрошувачка и почисто производство; развој на заеднички акции за сузбивање на нелегалната и неодржливата сеча на шумите; создавање на унифицирани стандарди за проценка на влијанието врз животната средина на прекуграничните проекти. Види: EU-Russia, 2012, "Work plan for activities within the EU-Russia Partnership for Modernization", *op.cit.*

Миграции. Русија претставува централна дестинација за мигранти од земјите на поранешната Советска федерација, особено од подрачјето на Централна Азија и по тој основ се соочува со слични предизвици како и ЕУ. Истовремено, се случува голем одлив на населението од Русија, при што се смета дека околу 4 милиони лица емигрирале во периодот 1991-2011г. Притоа, половина од руската емиграција е ситуирана во ЕУ.⁷¹⁸ Соработката се заснова на 'Патоказот за заедничкиот простор на слободата, безбедноста и правдата', каде што се дефинирани целите на соработката:

- Олеснување на движењето на граѓаните - преку завршување на паралелните преговори за склучување Договори за визно олеснување и за реадмисија како краткорочна цел, и продолжување на визниот дијалог на експертско и политичко ниво за испитување на условите за безвизен режим како подолгорочна цел;
- Соработка на прашањата на границите - преку довршувањето на демаркацијата на границите, подобрување на управувањето со границите и зајакнувањето на јужните граници на Русија;
- Поддршка на ефикасна политика на миграции - преку размена на информации и искуства во управувањето со миграциите, спречувањето на илегалните миграции и со нив придружните криминални појави, развивање на програми за обука на граничните и царинските служби;
- Развивање на соработка во областа на политиката на азил - преку имплементација на Конвенцијата на ОН и придружниот Протокол за статусот на бегалците и почитување на препораките за азил на УНХЦР.⁷¹⁹

Соработката се одвива на самитите, на ПСП, на Дијалогот за визи и на Дијалогот за миграции. Од мај 2007г. воспоставен е Дијалогот за визи. Целта на овој дијалог е олеснување на издавањето на визи и постепено создавање услови за нивно укинување. Тој се одвива помеѓу ГД за внатрешни работи на ЕК и Руското МНР, преку експертски средби и средби на високи функционери, организирани во четири подрачја: безбедност на личните патни документи, вклучително биометриските документи; илегалната миграција, вклучително реадмисијата, прашањата врзани за азилот и управувањето со границите; јавниот ред и безбедноста, вклучително борбата против организираниот криминал, корупцијата и тероризмот, соработката помеѓу органите за спроведување на законот, судската соработка и личните податоци; и, надворешните односи, вклучително дискусии и соработка во однос на релевантните препораки на ОН, ОБСЕ, Советот на Европа во областите на слобода на движењето, олеснување на контактите помеѓу луѓето, заштита

⁷¹⁸ Migration Policy Centre, 2013, "MPC Migration Profile: Russia", MPC, Brussels.

⁷¹⁹ EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice",

<http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf> посетено 14.12.2015., pp.23-24

на човековите права.⁷²⁰ Во декември 2013г., ЕК во 'Извештајот за прогресот во реализацијата на договорените чекори' констатира дека има значаен напредок во сите четири подрачја.⁷²¹ Билатералниот 'Договор за реадмисија' е на сила од јуни 2007г.⁷²² Истовремено беше склучен и 'Договорот за олеснување на издавањето визи'.⁷²³ Овој пакет договори претставува операционализација на 'Заедничката изјава' од самитот во мај 2003г.⁷²⁴ Заклучно со март 2013г. беа потпишани Протоколите за имплементација на Договорот за реадмисија со сите земји членки на ЕУ. Од мај 2011г. е воспоставен Дијалог за миграциите помеѓу ГД за внатрешни работи на ЕК и Руската федерална служба за миграции. Првиот работен план за периодот 2011-12г. е реализиран, а вториот за периодот 2013-14г. само делумно поради кризата во 2014г.

На регионално ниво Русија учествува во Будимпештанскиот и во Прашкиот процес на европско тло. Во Централна Азија, Русија е активна во регионалната соработка во овој домен во рамките на ОДКБ и ШОС. Во рамките на мултилатералната соработка се одвива процес на континуирани консултации во однос на релевантните препораки на ОН, ОБСЕ и Советот на Европа во областите поврзани со миграциите и азилот. Русија ја има ратификувано Конвенцијата на ОН за статусот на бегалците и придружниот Протокол од 1967г. Русија има статус на набљудувач во ИОМ.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Соработката во овие домени е заснована на ДПС како клучен договор со правно-обврзувачки карактер. Во чл.2 од ДПС е ситуирана стандардната клаузула за човекови права,⁷²⁵ а на основа на него се востановени и билатералните консултации за човекови права. И во 'Патоканот за заедничкиот простор на слободата, безбедноста и правдата', се наведува дека соработката се базира на следниве принципи:

- Придржување до заедничките вредности, особено демократијата и владеењето на правото, и нивната транспарентна и ефективна примена од независен судски систем;

⁷²⁰ EU-Russia, 2012, "Common steps towards visa free short-term travel of Russian and EU citizens", Russia-EU Visa Dialogue, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/russia/docs/common_steps_towards_visa_free_short_term_travel.en.pdf> посетено 14.12.2015.

⁷²¹ European Commission, 2013, "Report from the Commission to the European Parliament and the Council: First Progress Report on the implementation by Russia of the Common steps towards visa free short-term travel of Russian and EU citizens under the EU-Russia Visa Dialogue", COM(2013) 923 final, Brussels, 18.12.2013.

⁷²² European Community-Russian Federation, 2007, "Agreement between European Community and Russian Federation on readmission", *Official Journal of the EU*, L 129, 17.5.2007.

⁷²³ European Community-Russian Federation, 2007, "Agreement between European Community and Russian Federation on the facilitation of the issuance of visas to the citizens of the European Union and Russian Federation", *Official Journal of the EU*, L 129, 17.5.2007.

⁷²⁴ За негова имплементација Русија доби поддршка од ЕУ, со цел да се зајакнат капацитетите на Руската федерална служба за миграции за исполнување на одредбите од договорот, особено за лицата од трети земји и за почитување на правата на мигрантите во текот на постапките. Во рамките на проектот во период од две години (2009-2011) преку 200 руски официјални лица поминале сеопфатни програми за обука со поддршка на ЕУ за правилна имплементација на одредбите од Договорот, како и фамилијаризација со најдобрите ЕУ практики во областа.

⁷²⁵ EC-Russia, 1997, "Agreement on Partnership and Cooperation", *op.cit.*

- Почитување на човековите права, вклучително на припадниците на малцинствата, и придржување и ефективно имплементирање на Конвенциите на ОН и СЕ заедно со поврзаните со нив протоколи, како и преземените обврски кон ОБСЕ во областа;
- Почитување на основните слободи, вклучително слободни и независни медиуми.⁷²⁶

Последниот позначен билатерален документ, ПзМ од 2010г., е сконцентриран исклучиво на економската и енергетската соработка и воопшто не ги третира овие домени.

Истовремено со лансирањето на споменатиот 'Патоказ', од март 2005г. ЕУ и Русија започнуваат со одржување Консултации за човековите права на секои шест месеци. Целта на консултациите помеѓу ЕСНД и руското МНР е дискутирање за прашањата од взаемен интерес во доменот, како и јакнење на соработката во мултилатералните форуми, особено во ОН. Досега се одржани 17 рунди, последната во ноември 2013г. Оценувајќи ги неколкуте рунди во 2007 и 2008г., во Годишниот извештај за состојбите на човековите права СЕУ констатира дека „има само неколку точки на согласност помеѓу двете страни, при што Русија систематски применува контранапади секогаш кога е критикувана. Русија е заинтересирана да се фокусира на процесот, истакнувајќи дека на консултациите гледа како на практикување градење доверба, додека ЕУ бара пристап ориентиран кон резултати“.⁷²⁷ Во студијата од 2011г. наредена од ЕП, се констатира дека „постои широк консензус дека консултациите за човекови права помеѓу ЕУ и Русија се неефективни, дека им недостигаат реперни механизми и механизми за нивно следење и оценка и дека всушност се совпаѓаат со периодот на влошување на политичките состојби во Русија“.⁷²⁸ За ЕУ клучни точки на загриженост се: состојбата на човековите права во Чеченија и Северниот Кавказ, тортурата, слободата на изразување и на здружување, медиумските слободи, состојбите со граѓанскиот сектор и ограничувањата на невладините организации, правата на бранителите на човековите права.⁷²⁹ „Растечките рестрикции на основните слободи на изразување, собирање и здружување се суштински елемент на загриженоста на ЕУ“, стои во последниот годишен извештај на ЕУ.⁷³⁰ А се констатира и дека кризата и конфликтот во Украина „ја влошија дополнително состојбата со човековите права во Русија, особено преку натамошни ограничувања на слободата на

⁷²⁶ EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice", *op.cit.*, p.22

⁷²⁷ Council of the European Union, 2008, "EU Annual Report on Human Rights 2008", Brussels, 27 November 2008, p.34, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en08.pdf>> посетено 13.09.2015.

⁷²⁸ Youngs R. and Shapovalova N., 2011, "EU Human Rights Policy towards Russia", *Study*, DG for External Policies of the Union, European Parliament, Brussels, p.4

⁷²⁹ <http://www.eeas.europa.eu/russia/about/index_en.htm> посетено 13.09.2015.

⁷³⁰ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p. 142

изразувањето, и во традиционалните медиуми и на интернетот“.⁷³¹ Русија, пак, го проблематизира односот кон руското малцинство во балтичките земји членки на ЕУ.

Во заштитата на човековите права и поддршката на развојот на демократијата и граѓанското општество, покрај на билатералната соработка, ЕУ многу се потпира и на директната соработка со граѓанскиот сектор преку ЕИДЧП. Притоа, се третираат прашањата на реформи во казниот систем, јакнење на капацитетот на официјалните лица за спроведување на законот и на адвокатите за примена на ЕКЧП, борба против кршењето на човековите права во Северен Кавказ, човековите права на регрутите во руските вооружени сили, унапредување на правата на децата, правата на домородното население.⁷³² Во периодот 2002-2006г. преку ЕИДЧП за микро-проекти за наведените прашања се алоцирани 5.8 мил.евра.⁷³³ Од 1997г., кога започна примената на овој инструмент во Русија, поддржани се преку 350 проекти. ЕК во Русија е активна и преку 'Програмата за граѓанско општество и локални иницијативи', при што во периодот 2002-2011г. поддржани се 190 проекти. Поддршката на рускиот граѓански сектор преку ЕИДЧП, и покрај воведените санкции, продолжи и во текот на 2014г. со финансирање на проекти во вкупна вредност од 3 мил.евра.⁷³⁴

На регионално ниво, ЕУ и Русија соработуваат во рамките на СЕ и ОБСЕ, при што во континуитет се регистрираат суштински несогласувања околу мандатот и обемот на ангажман на овие две организации. На мултилатерално ниво соработката е фокусирана во рамките на телата на ОН.

И покрај тоа што на декларативно ниво, како и во сите официјални документи, се говори за заеднички вредности последниве години сведочиме видлив нормативен ривалитет помеѓу ЕУ и Русија. Тој особено се манифестира на просторот на заедничкото соседство на две нивоа: преку проекцијата на вредностите и преку управувачката парадигма. Реферирајќи на дистинкцијата помеѓу ЕУ како либерален актер и Русија како реал-политички актер, ривалитетот може да се сумира на следниов начин: на својата периферија ЕУ се потпира на изгледите за членство, пристапот до пазарот и доделувањето помош, додека, пак, Русија се потпира на енергетските ресурси и на воената моќ; карактеристичен начин на оперирање на ЕУ во своето соседство е институционалниот инженеринг, додека за Русија тоа е политичкиот инженеринг и воениот интервенционизам; стратегиите на легитимизација се, исто така, прилично различни - за Русија тоа се гарантирањето на стабилност и поредок, а за ЕУ универзалната валидност на нејзините

⁷³¹ Ibid.

⁷³² European Commission, 2007, "The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners", DG External Relations, European Communities, Brussels, p.15

⁷³³ European Commission, 2007, "Furthering Human Rights and Democracy across the Globe", *op.cit.*, p.17

⁷³⁴ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.144

норми.⁷³⁵ На едно друго ниво, се наметнува прашањето кое што има суштински последици за мнозинството политички елити во постсоветскиот простор - кој начин на управување повеќе им одговара? Станува збор за конкуренцијата на управувачките парадигми, односно, прашањето на либералната демократија на ЕУ наспроти суверената демократија на Русија. По сè изгледа дека за голем дел од нив рускиот управувачки модел на изборна автократија е поприфатлив.

6.3. Стратегиското партнерство ЕУ-Кина

СП ЕУ-Кина, востановено во есента 2003г., има силно развиена инфраструктура. Таа се состои од самит на највисоко ниво, осум министерски дијалози, дури 62 секторски и политички дијалози и три останати платформи. Почнувајќи од 1998г. досега се одржани 18 билатерални самити на највисоко ниво. Структурата на СП е тростолбна, при што соработката во секој столб се следи и имплементира преку соодветните дијалози: Стратегискиот дијалог на високо ниво; Економскиот и трговски дијалог на високо ниво; и, Меѓучовечкиот дијалог на високо ниво.

Економска димензија на стратегиското партнерството

Трговија и инвестиции. Кина е голема економија со огромни потенцијали. Нејзиното учество во глобалниот БДП изнесува 16,6%, а нејзиниот удел во вкупната светска трговија 12,9%.⁷³⁶ Се проценува дека нејзиното учество во глобалниот БДП до 2030г. ќе изнесува дури 20%.⁷³⁷

Според консолидираните податоци за 2015г. ЕУ е најголем трговски партнер на Кина со удел од 14,6% во вкупната надворешна трговија на Кина. Уделот на Унијата во вкупниот увоз во Кина изнесува 13% и со тоа ЕУ е најголем извозник во Кина. Истовремено, ЕУ е втора извозна дестинација за Кина, при што на извозот во ЕУ отпаѓа 15,6% од целокупниот кинески извоз. Од аспект на Унијата, Кина претставува втор по големина трговски партнер на ЕУ, со удел од 14,8% во вкупниот трговски биланс на ЕУ, при што уделот на Кина изнесува 20,3% од вкупниот увоз во ЕУ.⁷³⁸ Главна одлика на трговските односи е огромниот трговски дефицит на ЕУ, кој што континуирано расте и во 2015г. изнесуваше 180 млрд.евра, односно, годишниот дефицит на ЕУ

⁷³⁵ Zielonka J., 2011, "The EU as an International Actor: Unique or Ordinary?", *European Foreign Affairs Review*, Vol.16, Issue 3, pp.300-301

⁷³⁶ European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", European Union, Luxembourg.

⁷³⁷ EEAS, 2015, "The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world", *op.cit.*

⁷³⁸ European Commission, 2016, "China Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016,

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf> посетено 20.07.2016.

беше поголем од целокупниот нејзин годишен извоз остварен во Кина.⁷³⁹ За значењето на Кина, не само како клучен економски партнер на ЕУ, туку, и како репер за глобалното позиционирање и адаптирање на Унијата доволно говори оценката дека „Кина е најголемиот поединечен тест за капацитетот на ЕУ да направи од глобализацијата можност за нови работни места и раст“.⁷⁴⁰

Билатералните односи во овие домени се засновани на 'Договорот за трговија и економска соработка' од 1985г.⁷⁴¹ Преговорите за нов Договор за партнерство и соработка започнаа во 2007г. и уште се во тек. Билатералната соработка се одвива на самитите и преку два министерски дијалози. Едниот, Заедничкиот одбор, кој што се одвива помеѓу европскиот комесар за трговија и кинескиот министер за трговија, е формиран уште со Договорот од 1985г. Овој одбор има големи надлежности и неговите одлуки имаат правно обврзувачки карактер. Вториот министерски дијалог, Дијалогот на високо ниво за економија и трговија, е востановен во 2008г. Заедничкиот одбор и Дијалогот на високо ниво ја следат работата на над триесет активни секторски дијалози кои што ги покриваат трговските и инвестициските односи и поврзаните области, при што најзначајните меѓу нив ќе ги наведеме подолу заедно со приоритетите на билатералната соработка.

И покрај прогресивното отварање и либерализација на пазарот во Кина, сè уште постојат сериозни проблеми кои што ЕУ континуирано ги адресира,⁷⁴² и кои што ги наоѓа како клучни причини за големиот трговски дефицит, па континуирано бара решенија за нивно надминување. Многу често, ЕК прибегнува и кон примена на инструментите на трговската одбранбена политика, како антидампинг и антисубвенции, кон кинеските компании со цел да ревоспостави фер услови на европскиот пазар. На пример, дури две третини од вкупниот број на покренатите истраги за дампинг и субвенционирање во 2015г. се водат токму за кинески компании.⁷⁴³

За разлика од солидните вкупни трговски показатели, состојбата со СДИ е незадоволителна, затоа што на Кина отпаѓаат скромни 4,5% од вкупниот инвестициски пласман на ЕУ. На самитот во 2013г. беше објавен почетокот на преговорите за склучување на билатерален Договор за инвестициите, со кој што треба постепено да се либерализираат инвестициите, да се елиминираат

⁷³⁹ Ibid.

⁷⁴⁰ European Commission, 2006, "Global Europe: Competing in the World", *op.cit.*, p.12

⁷⁴¹ EC-China, 1985, "Agreement on Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and the People's Republic of China", *Official Journal of the EC*, L 250, 19.9.1985.

⁷⁴² Како најзначајни проблеми се издвојуваат: примената на индустриски политики и разни не-царински мерки со кои што се дискриминираат странските компании на кинескиот пазар; високото ниво на директен владин интервенционизам во економијата проследено со доминантната позиција на компаниите во државна сопственост и нееднаквиот пристап до државните субвенции и евтиното кредитирање на бизнисот; неадекватната заштита и спроведување на правата од интелектуална сопственост. Види: <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/china/>> посетено 14.11.2015.

⁷⁴³ <<http://trade.ec.europa.eu/tdi/>> посетено 14.06.2016.

пречките за инвестирање и да се обезбеди подолгорочна сигурност за инвеститорите. Договорот за инвестиции е дефиниран како приоритет токму поради фактот што, како што стои во официјалната оценка на ЕК, „сегашното ниво на билатерални инвестиции помеѓу ЕУ и Кина е далеку под нивото од она што се очекува од двата економски блока кои што се меѓу најважните во светот“.⁷⁴⁴ Имено, нивото на странски директни инвестиции е во сериозна дискрепанца со нивото на трговска размена на стоки и услуги. Овој договор ќе ги замени сите досегашни билатерални договори за инвестиции помеѓу Кина и земјите членки на ЕУ. Во официјалниот документ од самитот во 2015г. се вели дека „тековните преговори за договорот за инвестиции се едно од најважните прашања на билатералните економски односи“.⁷⁴⁵ Очекувањата се дека со договорот ќе бидат опфатени заштитата на инвестициите, пристапот до пазарите и други прашања кои што ги олеснуваат инвестициите. До средината на 2016г. одржани се седум рунди на преговори.

Во последниот усвоен билатерален план за соработка, 'Стратегиската агенда 2020', наведени се клучните приоритети за заедничко дејствување, меѓу кои: склучување на билатерален инвестициски договор; постигнување сеопфатен ДСТ како долгорочна цел, по исполнувањето на потребните предуслови; зајакнување на царинската соработка, целосно искористување на институционалните механизми за решавање на трговските недоразбирања, унапредување на соработката во заштитата на правата од интелектуална сопственост, соработка во подготовките за брзо и целосно пристапување на Кина кон мултилатералниот договор за јавни набавки при СТО, соработка во натамошната интернационална стандардизација, постигнување на билатерален договор за географското потекло и означување на производите.⁷⁴⁶ Кина стана членка на СТО во 2001г. Оттогаш, дополнително се засили нејзината трговска експанзија, што ја охрабри да влезе во натамошна либерализација и отворање на пазарот.

Прашање од исклучителна важност за олеснување на трговијата е конвергенцијата на стандардите, при што како основа за кинеските стандарди се ползуваат близу сто важечки европски стандарди. Во таа функција востановена е и заедничка информативна платформа за стандардизација каде што компаниите може да ги добијат сите потребни податоци за важечките стандарди и пазарниот пристап за производите кои што се регулирани од ЕУ и Кинеските закони.⁷⁴⁷ Овие прашања, како

⁷⁴⁴ European Commission, 2014, "EU and China begin investment talks", Press Release, Brussels, 20 January 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-33_en.htm> посетено 13.05.2015.

⁷⁴⁵ EU-China, 2015, "EU-China Summit Joint Statement", Brussels, 29 June 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/29-eu-china-statement/>> посетено 14.11.2015.

⁷⁴⁶ EU-China, 2013, "EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation", 16th China-EU Summit, Beijing, 21 November 2013, <http://eeas.europa.eu/china/docs/eu-china_2020_strategic_agenda_en.pdf> посетено 13.10.2014., pp.5-8

⁷⁴⁷ EEAS, 2015, "The EU-China Comprehensive Strategic Partnership", Factsheet/Memo, Brussels, 30 June 2015, p.2

и редица други прашања врзани за одредени специфични сектори се дел од Регулаторниот дијалог. Во овој контекст, важен е и Дијалогот за санитарни и фито-санитарни стандарди основан во 2006г.

Царинската соработка е исто така многу важно прашање кое што е регулирано со посебен договор - Договорот за царинска соработка и взаемно администрирање од 2004г. Целта е да се олесни и забрза трговијата и да се спречи нелегалниот проток на стоки. Со договорот е воспоставен Заедничкиот одбор за царинска соработка како секторски дијалог за следење на имплементацијата на одредбите од овој договор. Многу значаен е и Дијалогот за интелектуална сопственост, востановен во 2003г., во функција на борбата против фалсификатите и пиратеријата.

Од извонредно значење е соработката во монетарната сфера, односно, силната кинеска поддршка на еврото. Кризата на Еврозоната оваа димензија на соработката ја донесе на централно место. Имено, Кина со огромни количини свежи пари интервенираше со купување на еврообврзниците за спасување, со што ја стабилизира еврозоната. Кризата на еврото коинцидираше со стратегиската определба на Кина за диверзификација на своите девизни резерви и за детронизација на доларот како универзална платежна валута. Така, проценките се дека една третина од своите резерви во странска валута Кина држи во евра. Ваквата масивна кинеска интервенција резултираше со поголеми придвижувања во меѓубанкарската и финансиска соработка, со поголемо присуство на кинеските банки на европскиот пазар, како и со зголемен интерес на европските инвеститори за учество како основачи во Азиската развојна и инвестициска банка. Во октомври 2013г. Кинеската и Европската централна банка склучија огромен договор за валутна размена во висина од 45 млрд.евра, а наредната година ЕЦБ донесе одлука дел од своите резерви во странски валути да чува и во кинеската валута јуан.

Безбедносна димензија на стратегиското партнерство

Тероризам. Помеѓу ЕУ и Кина не е воспоставен дијалог или друг инструмент на билатерална соработка кој што би го покривал овој домен. Ова прашање исклучително ретко се третира во заедничките документи, изјави или планови. Така, еден став од 'Заедничката изјава' од самитот во 2007г., начелно ја третира соработката на ова поле со реафирмација на ОН како единствен вистински глобален форум за борба против тероризмот.⁷⁴⁸ Потоа, една единствена реченица во таа

⁷⁴⁸ EU-China, 2007, "EU-China Summit Joint Statement", 10th EU-China Summit, Beijing, 28 November 2007, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97355.pdf> посетено 14.10.2014.

насока е забележана дури во 'Заедничката изјава' од јуни 2015г. каде што се вели дека „постои согласност за засилување на размената на ставови за борбата против тероризмот на билатерално и мултилатерално ниво“.⁷⁴⁹ Досега, како поконкретна соработка е регистрирана само заедничката работилница за спречување на перењето пари во функција на финансирање на тероризмот. Ова воочливо отсуство дури и на декларативни заложби се должи на кинескиот став дека „борбата против тероризмот не смее да се користи како претекст за промовирање хегемонизам“⁷⁵⁰, при што подеднакво се реферира и на американскиот воен, и на европскиот нормативен хегемонизам.

На мултилатерално ниво, Кина ги има прифатено клучните конвенции, придружни протоколи и инструменти на ОН, вклучително оние за борба против финансирањето на тероризмот во рамките на FATF и воздухопловната безбедност во рамките на ICAO. Во овој домен Кина е активна и на регионално ниво - во рамките на АСЕАН и АПЕК, како и на интеррегионален план, во рамките на заедничките активности за борба против тероризмот на АСЕМ.

Најважен регионален форум за соработка во борбата против тероризмот за Кина е ШОС, како регионална организација поставена на поинакви основи од европскиот нормативен мултилатерализам. Во Шангајскиот модел е доминантна воената соработка, тој не ги адресира човековите права, а соработката во борбата против тероризмот се одвива низ работата на 'Регионалната антитерористичка структура'. Овој постојан орган на ШОС, востановен со Договорот од 2002г., а оперативен од 2004г., има Совет и Извршен одбор, а секоја држава членка има постојан претставник во седиштето во Ташкент. Негова задача е да ја развива соработка на земјите членки заради ефикасна борба против тероризмот, сепаратизмот и екстремизмот.⁷⁵¹ Клучен програмски документ на ШОС во борбата против тероризмот е 'Шангајската конвенција за борба против тероризмот, сепаратизмот и екстремизмот' од 2001г.⁷⁵² Ваквата мисија одлично се вклопува во главните цели на ШОС за балансирање на моќта на САД во Евроазија и спречување на западен интервенционизам при евентуални конфликти во пограничните подрачја на Русија и Кина. ШОС е активен во овој домен и во кризните жаришта во своето окружување. ШОС и Авганистан во 2009г. донесоа 'Акциски план за борба против тероризмот, нелегалната трговија со

⁷⁴⁹ EU-China, 2015, "EU-China Summit Joint Statement", Brussels, 29 June 2015.

⁷⁵⁰ Zhongping F. (ed.), 2009, "China's new security perceptions and practice", во Peral L. (ed.), "Global security in a multipolar world", op.cit., p.40

⁷⁵¹ The Shanghai Cooperation Organization, "Regional Counter-Terrorism Structure", <<http://www.sectsc.org/EN123/AntiTerrorism.asp>> посетено 14.10.2014.

⁷⁵² The Shanghai Cooperation Organization, 2001, "The Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism", <<http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=68>> посетено 14.10.2014.

наркотици и организираниот криминал’ каде што се предвидени цел сет на активности, вклучително и изведување на заеднички операции за борба против терористичките закани.⁷⁵³

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Клучен билатерален документ во овој домен е ’Заедничката декларација за непролиферација и контрола на оружјето’ од 2004г., каде ЕУ и Кина „се признаваат меѓусебно како важни стратегиски партнери во областа на непролиферацијата и разоружувањето“, и се обврзуваат на целосно почитување на меѓународните договори и конвенции од областа.⁷⁵⁴ За таа цел во документот се проектирани редица билатерални активности. Соработката се одвива на самитите, на Стратегискиот дијалог на високо ниво, на Политичкиот дијалог за непролиферација и разоружување и на Управниот одбор за мирољубива употреба на нуклеарната енергија од 2011г. Кина е корисник на средства од Инструментот за соработка во нуклеарната безбедност, со реализирани четири проекти во вредност од 7 мил.евра.

Во однос на кризните точки, постои континуирана и редовна размена на ставови и во однос на Иранската и во однос на Севернокорејската нуклеарна програма. Улогата на Кина во напорите за разрешување на Севернокорејската криза е многу важна. Сепак, иако постои согласност за крајните цели на преговорите, во однос на постигнувањето на тие цели постојат сериозни разлики во поглед на двата случаи. „И покрај тоа што Кина не ја поддржува Севернокорејската нуклеарна програма, Кина се противи на туркањето на оваа земја до работ на војна. Кина стои на истата позиција и во однос на Иран“.⁷⁵⁵

Регионални конфликти. Кина со голем интерес и внимание ја следеше појавата и развојот на ЗБОП. Во почетните години многу повеќе од геостратегиски отколку од оперативен аспект, разбирајќи ја како индикатор на структурните поместувања во меѓународните односи кон мултиполаризација. Подоцна, Кина почна да се интерсира и за оперативните искуства на кризниот менаџмент на ЕУ, што отвори простор за конкретна соработка. Сепак, дивергентните пристапи ја отежнуваат соработката во решавањето на регионалните кризи и конфликти - Кина е застапник на принципите на политиката на државен суверенитет и немешање, додека ЕУ ја застапува политиката на одговорност за заштита и хуманитарни интервенции.

⁷⁵³ The Shanghai Cooperation Organization, 2009, “Plan of Action of the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime”, <<http://www.sectsc.org/EN123/show.asp?id=99>> посетено 14.10.2014.

⁷⁵⁴ EU-China, 2004, “Joint Declaration of the People’s Republic of China and the European Union on Non-proliferation and Arms Control”, The Hague, 08 December 2004, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/83002.pdf> посетено 14.10.2014.

⁷⁵⁵ Zhongping F. (ed.), 2009, “China’s new security perceptions and practice”, *op.cit.*, p.39

Соработката во овој домен се одвива на самитите, на Стратегискиот дијалог на високо ниво помеѓу ВП и кинескиот МНР, како и на Дијалогот за безбедност и одбрана помеѓу ЕСНД и МНР на Кина. Овој дијалог, кој што ги замени поранешните консултации за кризен менаџмент, првпат се одржа помеѓу Претседавачот на Воениот одбор на ЕУ и НГШ на кинеските вооружени сили во октомври 2014г.⁷⁵⁶ На ниво на дијалог се одвиваат и состаноците помеѓу Специјалните претставници на ЕУ и Специјалните пратеници на Кина за кризните подрачја каде што се назначени.

Со актуелниот документ кој што ја регулира билатералната соработка, 'Стратегиската агенда 2020' од 2013г., се предвидува одржување на редовни дијалози за безбедносната и одбранбена политика, продолжување на соработката во поморската безбедност со акцент на антипиратските операции, одржување заеднички вежби и обуки, соработка во унапредувањето на управувањето и доставувањето хуманитарна помош.⁷⁵⁷ Веќе ја спомнавме соработката во антипиратските операции во Аденскиот залив која што се одвива од 2011г., како и првата заедничка воена вежба помеѓу операцијата Аталанта на ЕУ и Кинеската воена морнарица. На Корејскиот полуостров заедничките активности се насочени кон денуклеаризација како основ за регионалната стабилност.⁷⁵⁸ Можеби најилустративна за односите во овој домен е соработката во Африка која што се одвива на повеќе нивоа, водена од трговските и комерцијалните интереси, како и од ползувањето на енергетските и други ресурси. Особено по финансиската криза од 2008г., Кина има сè поголемо значење и влијание во Африка, станува поробуствен актер и клучен чинител преку финансирање на капитални инфраструктурни проекти без никакви дополнителни нормативни условувања, кои што ЕУ, пак, редовно ги применува. На тој начин, Кина станува поатрактивен партнер за голем број африкански влади. На билатералниот самит во 2007г. одлучено е соработката да се одвива и на трипартитна основа - ЕУ, Кина и Африка, заснована на прагматичен и практичен пристап, со фокус на четири области: обезбедување мир и сигурност, поддршка на инфраструктурата, одржливо управување со природните ресурси, и земјоделие и безбедност на храната.⁷⁵⁹ Кина е силно присутна со свои мировни сили во Африка, како дел од мировните операции на ОН. Од самитските документи и оперативната соработка јасно е видно дека безбедносните интереси на ЕУ и Кина во Африка сè повеќе конвергираат и дека конкретната соработка се развива на сметка на дивергентните реторики - онаа на ЕУ за вредносно заснована надворешна и безбедносна политика и онаа на Кина за светоста на суверенитетот и немешањето во внатрешните работи. Имено, потребата за заштита

⁷⁵⁶ EEAS, 2014, "EU and China to hold Dialogue on Security and Defence", Press release, 141008/2, 08 October 2014.

⁷⁵⁷ EU-China, 2013, "EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation", *op.cit.*, p.4

⁷⁵⁸ EU-China, 2015, "EU-China Summit Joint Statement", Brussels, 29 June 2015.

⁷⁵⁹ European Commission, 2008, "The EU, Africa and China: Toward Trilateral Dialogue and Cooperation", COM(2008) 654 final, Brussels, 17 October 2008, pp.5-6

на своите економски интереси во Африка и осигурување базична безбедност за своите амбициозни економски планови, Кина ја води во оперативен ангажман кој што е спротивен на нејзината декларирана политика на немешање.⁷⁶⁰ ЕУ, пак, станува помалку гласна во однос на примената на декларирани вредности соочена со опасноста од губење на своето влијание во Африка поради кинескиот амбициозен и агресивен економски настап поткрепен со големиот капитал ставен на располагање за развој на африканската инфраструктура. Сепак, и покрај доминатниот тренд на конвергентност, односите содржат и отворени ривалства и конфронтации, како, на пример, во случаите на Дарфур и Иран (каде што Кина има силни енергетски интереси). Додека ЕУ се трудеше да ги изолира овие режими применувајќи економски и политички санкции во функција на решавање на кризите, Кина со неподдржувањето на мерките на ЕУ ја продолжуваше соработката со овие режими одржувајќи ги во живот, на тој начин директно подривајќи ги напорите на ЕУ.⁷⁶¹

Кина и ЕУ се активни и во доменот на унапредувањето на регионалните интеграции и интеррегионалната соработка, особено во форматот АСЕМ и Регионалниот форум на АСЕАН.⁷⁶² Како што веќе наведовме, на регионално ниво Кина воената соработка ја има фокусирано на ШОС. Во 2014г. токму Кина беше домаќин на досега најголемата воена вежба на ШОС, наречена 'Мировна мисија'. Кина има најголемо учество во мировните операции помеѓу сите членки на СБ на ОН.⁷⁶³ Кина досега има земено учество во 30 мировни операции на ОН.

Неуспешни држави. Во доменот на адресирањето на проблемите на неуспешните, кршливите и конфликтно оптеретени држави Кина е најактивна и глобално најангажирана земја од редот на растечките глобални актери. Додека во нејзиното соседство тој ангажман е мотивиран од безбедносни причини, во поодалечените региони, особено во Африка, тој е врзан со растечките економски интереси, особено со пристапот до природните ресурси и новите пазари. Јасно артикулираното настојување на Кина да биде перцепирана како веродостоен глобален актер за прашањата на безбедноста и развојот укажува на нејзин поинтензивен ангажман и во иднина.⁷⁶⁴

⁷⁶⁰ Stahl A.K., 2011, "Contrasting Rhetoric and Converging Security Interests of the European Union and China in Africa", *Journal of Current Chinese Affairs*, vol.40, no.4.

⁷⁶¹ Van der Putten F.P. and Van der Meulen E., 2009, "Europe and China in International Conflict Management: Rivals and Partners", во De Zwaan J., Bakker E. and Van der Meer S. (eds.), 2009, *Challenges in a Changing World*, Asser Press, The Hague.

⁷⁶² EU-China, 2013, "EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation", *op.cit.*, p.3

⁷⁶³ Според податоците на ОН, во април 2016г. Кина имала вкупно учество од 3.042 мировници, од кои што 2.833 мировни трупи, 171 полицајци и 38 воени експерти. United Nations, 2016, "Troop and Police Contributors", UN Peacekeeping, <<http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors.shtml>> посетено 10.06.2016.

⁷⁶⁴ Small A., 2015, "China: two kinds of assertiveness", во Grevi G. and Keohane D. (eds.), *Challenges for European Foreign Policy in 2015: How others deal with disorder*, FRIDE, Madrid.

Со 'Стратегиската агенда 2020', се констатира дека „неврамнотеженоста во глобалниот развој се проширува, конвенционалните и неконвенционалните безбедносни прашања се испреплетуваат“.⁷⁶⁵

Со неа е договорено востановување на нов дијалог за развој, заради јакнење на билатералната соработка за важните прашања на меѓународниот развој, како и за актуелните политики на развој на ЕУ и Кина.⁷⁶⁶ Соработката се одвива и низ воспоставените одделни политички дијалози за Азија, за Централна Азија, за Африка, за Латинска Америка и неформалниот дијалог за Средниот Исток и Северна Африка, кои што се одвиваат на годишна основа помеѓу ЕСНД и МНР на Кина.

Кина и ЕУ имаат различна дијагностика и различен пристап кон кршливите држави. За Кина клучна причина за кршливоста на државите е нивната недоволна развиеност, и, оттаму, одговорот е насочен кон поддршка на економската инфраструктура и унапредување на растот. ЕУ, пак, причините за кршливоста ги гледа во лошото владеење и слабите институции и затоа нејзиниот одговор е насочен кон поддршка во елиминирањето на практиките на лошо владеење и градење и јакнење на институциите. Враќањето на стабилноста во овие држави Кина го разбира на потрадиционален начин, како јакнење на државите и владините капацитети за контрола на територијата, а ЕУ како јакнење на инклузивноста на институциите преку постигнување на договори кои што ги вклучуваат сите засегнати страни во конфликтот. Еден од последните типични примери како овие разлики се рефлектираат во конкретна кризна ситуација на теренот е случајот со Шри Ланка. Додека во 2010г. ЕУ ги укина трговските привилегии затоа што владата на оваа земја не постапуваше по сериозните наводи за повредите на човековите права и отсуството на политичка инклузивност, Кина ѝ овозможи на Шри Ланка интензивно вооружување за превенција и справување со сепаратизмот и обезбеди поддршка на изградба на инфраструктурата.⁷⁶⁷ Врз основа на ваквите примери, некои истражувачи сметаат дека „длабоките разлики во пристапот кон развојната соработка ја ограничуваат можноста за позначајна соработка помеѓу ЕУ и Кина“.⁷⁶⁸ Од друга страна, пак, постојат и повеќе примери на поклопување на интересите и конвергирање на практиките во справувањето со кршливоста на државите и јакнењето на нивните капацитети за одговор.⁷⁶⁹ Оттаму, ЕУ треба да гради подолгорочна соработка со Кина ориентирана повеќе кон

⁷⁶⁵ EU-China, 2013, "EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation", *op.cit.*, p.3

⁷⁶⁶ Ibid., p.14

⁷⁶⁷ Castillejo C., 2015, "Fragile States: an Urgent Challenge for EU Foreign Policy", FRIDE, Madrid, p.12

⁷⁶⁸ Grimm S., 2014, "The China-EU Strategic Partnership on development: unfulfilled potential", Policy Brief, FRIDE, Madrid, p.1

⁷⁶⁹ Како, на пример, случаите на Непал и Мозамбик. Според: Castillejo C. and Hackenesch C., 2014, "The EU and its partners on development: how strategic on the ground?", Policy Brief, FRIDE, Madrid.

нејзино вклучување и фамијализирање со европските практики отколку кон обиди за промена на нејзината развојна политика.⁷⁷⁰

На мултилатерален план, Кина стои на клучните начела на својата надворешна политика за почитување на сувереноста на државите и немешање во нивната внатрешна политика. Оттаму, многу внимава разните мултилатерални развојни, безбедносни и други ангажмани да не ги дерогираат овие начела и да не се користат за имплицитна промоција и наметнување на западните норми на владеење. Токму од овие причини Кина не ги прифаќа и концептите на кршливи и неуспешни држави, третирајќи ги како инструменти на хегемонизмот. Кина, слично како и Индија, во голем дел го одбива и 'Новиот договор' од 2011г. На последниот самит ЕУ и Кина ја истакнаа заедничката посветеност за успешно завршување на меѓувладините преговори за развојната агенда по 2015г., односно, за Целите за одржлив развој како рамка што ги наследи МРЦ.⁷⁷¹

Организиран криминал. Соработката во овој домен е скромна. Воспоставен е само еден формален механизам - Заедничкиот одбор за царинска соработка, механизам кој што ЕУ го има и со повеќето други стратегиски партнери. Овој одбор востановен во 2004г. предвидено е да се состанува еднаш годишно и во својот делокруг ја има координацијата на кинеските и европските царински власти во сузбивањето на фалсификувањето стоки, пиратеријата и злоупотребата на прекурсорите. Кина, според извештаите на Европол е главен извор на фалсификување на стоки.⁷⁷² Оттаму, соработката е фокусирана на спречувањето на фалсификувањето на разни стоки и шверцот на цигари. За таа намена, од 2008г. во Пекинг е лоциран офицер за врска на OLAF. Регистрирана е извесна соработка и во борбата против трговија со луѓе и трговија со наркотици. Сепак, како поразвиена се смета билатералната соработка на Кина со одделни земји членки на Унијата, при што нивните агенции за спроведување на законот имаат свои офицери за врска во Кина. Не постојат договори за соработка на Кина со Европол, Евроцаст и Фронтекс. На самитот во 2015г. склучена е 'Спогодба за стратегиска соработка во сузбивањето царински измами', помеѓу OLAF и Кинеската царина.⁷⁷³

Во 'Стратегиската агенда 2020' од 2013г. како една од клучните активности за постигнување на заедничката цел за поголем глобален мир и безбедност се наведува соработката на проекти за борба против организираниот криминал, при што се вели дека „ЕУ и Кина треба да се

⁷⁷⁰ Ibid.

⁷⁷¹ EU-China, 2015, "EU-China Summit Joint Statement", *op.cit.*, p.4

⁷⁷² Europol, 2011, "EU Organized Crime Threat Assessment 2011", The Hague.

⁷⁷³ EU-China, 2015, "EU-China Summit Joint Statement", *op.cit.*

информираат меѓусебно за криминалните активности, организираниот криминал, недозволената трговија на мали оружја, киднапирањата, трговијата со луѓе, шверцувањето луѓе, илегалната миграција, перењето пари, фалсификувањето и наркотиците, како и економските и финансиските случаи, и да преземаат заеднички акции. Соработката во полициската обука треба да се зајакне“.⁷⁷⁴

Како мошне значајна се смета и соработката во сузбивањето на пиратството на отворено море. Кинеските воена морнарица патролира од 2011г. како придружба и заштита на бродовите на Светската програма за храна. Во функција на оперативна координација во борбата против пиратскиот криминал во 2014г. беше одржана првата заедничка вежба во Аденскиот залив помеѓу силите на ЕУ мисијата Аталанта и Кинеската воена морнарица.

Не е регистрирана соработка во градењето капацитети во трети земји, иако ЕУ е силно фокусирана во борбата против трговијата со наркотици во регионот на Централна Азија. Најголем дел од активностите на Кина во овој домен се одвиваат преку соработката во рамките на ШОС. На мултилатерално ниво, Кина и ЕУ се обрзуваат со 'Стратегиската агенда 2020' да ја зајакнат соработката во рамките на двете конвенции на ОН - за борба против транснационалниот организирани криминал и за борба против корупцијата.⁷⁷⁵

Сајбер безбедност. Билатералната соработката во доменот на сајбер безбедноста е заснована на 'Стратегиската агенда 2020'. Соработката се одвива преку Оперативната група за сајбер прашања основана во 2012г., преку дијалогот за информатичка технологија, телекомуникации и информатизација воспоставен во 2009г., преку стратегискиот дијалог на високо ниво помеѓу ВП и кинескиот МНР, и преку годишните самити на највисоко ниво. Соработката се одвива во контекст на недоволна взаемна доверба поради фактот што територијата на Кина е извор на многу сајбер напади, и, особено, на сајбер шпионажа. Оттаму, соработката е проектирано да се одвива во неколку насоки - мерки за градење доверба, развивање на регулатива за заштита на податоците, и сузбивање на сајбер криминалот. Сè уште не постои оперативен договор за соработка во сузбивањето на сајбер криминалот помеѓу Европол и соодветната кинеска институција. Инаку, Кина има силно развиени сајбер способности и капацитети, како резултат на стратегиската одлука на нејзиниот воен и политички естаблишмент за силни вложувања и развој во сајбер моќта, уште

⁷⁷⁴ EU-China, 2013, "EU-China Strategic Agenda for Cooperation", *op.cit.*, p.4

⁷⁷⁵ Ibid.

веднаш по првата заливска војна од 1991г, како обид за создавање асиметрична контратежа во однос на огромната конвенционална воена предност што тогаш ја демонстрираа САД.⁷⁷⁶

На мултилатерално ниво, соработката е исто така проблематична. Кина не е потписник на Будимпештанската Конвенција на Советот на Европа. Дополнително, таа силно опонира на Конвенцијата со што отворено се судира со ЕУ која што се труди да го зголеми бројот на земји потписнички. Во однос на прашањето на управување со интернетот позициите на ЕУ и Кина суштински се разликуваат. Кина инсистира на промена на актуелниот модел на управување со интернетот заснован на вклученост на сите заинтересирани страни со класичен модел на меѓувладино управување каде што позициите на државите би биле одлучувачки.

Енергетска безбедност. Соработката со Кина во овој домен е исклучително важна затоа што Кина станува се поголем потрошувач на енергенси и на тој начин суштински влијае на пазарот на глобалната побарувачка. Во рамките на стратегијата за урамнотежување на глобалниот енергетски пазар за ЕУ е многу важна долгорочната соработка со државите кои што се, или, набргу ќе станат најголеми глобални потрошувачи, како што се Кина и Индија.

Соработката се одвива преку Средбите на високо ниво и преку повеќе секторски дијалози. Уште во 1994г. е востановена Конференцијата за енергија која што се состанува еднаш во две години. Дијалогот за енергија е востановен во 2006г. Со него се идентификувани шест приоритетни области за соработка во доменот на енергијата: обновлива енергија, чист јаглен, нуклеарна енергија, енергетско законодавство, енергетска ефикасност и паметни енергетски мрежи. Востановен е и посебен Дијалог за енергетски учинок во градежниот сектор, а од 2012г. функционира и Форумот за урбанизација како посебен секторски дијалог кој што треба да се соочи со предизвиците на урбанизацијата. Тоа во контекстот на Кина како огромен енергетски потрошувач е исклучително важно затоа што се очекува многу брз пораст на стапката на урбанизација во Кина - дури до 50% во релативно кус временски период.⁷⁷⁷ Енергетската соработка се одвива и во рамките на министерскиот дијалог за иновации од 2012г.

Енергијата како едно од главните прашања од заеднички интерес се наметна со подготовката и одржувањето на Состанокот на Високо ниво за енергија во мај 2012г. На овој состанок на клучните

⁷⁷⁶ Klimburg A. and Tirmaa-Klaar H., 2011, "Cybersecurity and Cyberpower: Concepts, Conditions and Capabilities for Cooperation for Action within the EU", *op.cit.*, pp.55-57

⁷⁷⁷ European Commission, 2013, "Report on Implementation of the Communication on Security of the Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011", COM(2013) 638 final, Brussels, 13.9.2013, p.11. Ваквото урбанизациско партнерство претставува прв инструмент од тој вид.

луѓе од ЕК, министрите на земјите членки и креаторите на кинеската политика енергетската безбедност беше утврдена како ново подрачје на соработка отворајќи на тој начин пат кон стратегиска расправа за обезбедување одржливи глобални енергетски пазари. Притоа, усогласени се три одделни заеднички изјави: за засилена соработка на пазарите на електрична енергија, за енергетската безбедност и за партнерство во урбанизацијата.⁷⁷⁸ На работно ниво, во рамките на Дијалогот за енергија се развија низа активности во врска со регулацијата на електричната енергија, развојот на пазарот на гас, долгорочното планирање и управување со потрошувачката, нуклеарната безбедност.⁷⁷⁹ Билатералната соработката во областа на енергијата е стабилно позиционирана и во 'Стратегиската агенда 2020', при што, како приоритети се наведени: осигурувањето глобална енергетска безбедност, унапредувањето на легислативата и стандардите, истражување и развој на ниско-карбонски технологии, развој на безбедна нуклеарна енергија.⁷⁸⁰ На мултилатерално ниво, Кина е потписник на Меѓународната енергетска повелба од нејзиното усвојување во мај 2015г. и има статус на набљудувач во Конференцијата на енергетската повелба. Регистрирано е и расположение за поконкретна соработка на ЕУ и Кина во рамките на тој формат.

Климатски промени. Како резултат на континуираниот повеќедецениски силен економски раст и целосното запоставување на последиците на индустриската експанзија врз животната средина, во доменот на климатските промени Кина се најде во непријатна положба и на домашен и на меѓународен план. По спектакуларните завеси од смог во сите урбани центри, кинеските власти се најдоа под силен домашен притисок. На глобално ниво, во емисијата на стакленички гасови Кина учествува со близу 30%. Во 1990г. тоа учество беше само 10%. Кина е одговорна за две третини од вкупната глобална емисија на јаглерод диоксид по 2000г. Овие факти ја прват исклучително значаен актер во напорите за глобално климатско дејствување. Билатералната соработка во овој домен започна уште во средината на последната деценија од минатиот век за да се институционализира на ниво на Министерски Дијалог за животна средина помеѓу Европскиот комесар за животна средина и кинескиот министер за заштита на животната средина во 2003г. На ниво на секторски дијалог од 2005г. функционира Партнерството за климатски промени помеѓу ГД за клима при ЕК и Кинеската Комисија за национален развој и реформи. Од 2009г. активен е уште еден секторски дијалог - Дијалогот за управување со шумите помеѓу ГД за животна средина на ЕК и Кинеската државна шумска администрација. Како инструмент на билатерална соработка се јавува и една специфична платформа т.н. билатерални Тркалезни маси, кои се востановени во

⁷⁷⁸ Ibid.

⁷⁷⁹ Ibid.

⁷⁸⁰ EU-China, 2013, "EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation", *op.cit.*, pp.10-11

2006г. Тие се одвиваат помеѓу Европскиот економски и социјален одбор и Кинескиот економски и социјален совет, а на агендата се прашања за животната средина и одржливиот развој.

На самитот во 2005г. востановено е Партнерството за климатски промени и донесена е 'Заедничка декларација за климатски промени'. Партнерството е дизајнирано како билатерална политичка рамка на високо ниво каде што ќе се реализираат конкретни проекти од взаемен интерес. Во рамките на Партнерството идентификувани се повеќе области на техничка соработка.⁷⁸¹ Содржините на Партнерството се имплементираат преку Механизмот за билатерални консултации и преку директна соработка на соодветните тела и официјални лица. За остварување на двете клучни цели на Партнерството донесени се Акцискиот план за технологии на чист јаглен и Акцискиот план за енергетска ефикасност и обновливи енергии.⁷⁸² Проектираните активности се проследени со голема финансиска поддршка на ЕУ. Само во првите пет години од лансирањето на Партнерството одобрени се преку 250 мил.евра за над дваесетина поголеми билатерални проекти. Дополнително, од 2007г. Кина е корисник на Рамковен кредит за ублажување на климатските промени од Европската инвестициска банка во висина од 500 мил.евра. Во 2011г. направено е продолжување на овој кредит со уште 500 мил.евра.⁷⁸³ Натамошната билатерална соработка, како и заедничките активности на мултилатерално ниво се потврдени и во Заедничка изјава од 2010г.⁷⁸⁴ Од 2011г. е активна билатералната Програма за управување на животната средина која што има за цел јакнење на кинеските институционални капацитети во овој домен. Во наредната година е лансирана Програмата за одржливост на животната средина како проект целосно насочен во поддршка на остварувањето на дефинираните цели за заштита на животната средина и ублажување на климатските промени во последниот Петгодишен развоен план на Кина.

Важен сегмент на билатералната соработка претставува и развојот на модел на одржлива урбанизација на кинеското општество. На пример, бројот на станбени единици што ќе се изградат во Кина во периодот 2010-2020г. е еднаков на приближно две третини од вкупниот број постоечки станбени единици во ЕУ. А во рамките на ЕУ токму станбениот и градежниот сектор земени заедно се најголемиот емитер на јаглород диоксид. Овој важен сегмент се адресира преку Форумот за урбанизација како посебен секторски дијалог кој што функционира од 2012г. Позиционирајќи

⁷⁸¹ Редукција на штетните емисии, технологии за зафаќање и складирање на јаглород диоксид, адаптација на климатските промени, енергетска ефикасност, обновливи енергии, градење на институции и капацитети.

⁷⁸² EU-China, 2005, "Joint Declaration on Climate Change between China and the European Union", MEMO 05/298, September 2005.

⁷⁸³ Lee B., 2012, "The EU and China: Time for a strategic renewal", во Grevi G. and Renard T. (eds.), 2012, "Hot Issues, Cold Shoulders, Lukewarm Partners: EU Strategic Partnerships and Climate Change", FRIDE, Madrid, pp.24-25

⁷⁸⁴ EU-China, 2010, "Joint Statement on Dialogue and Cooperation on Climate Change",

<http://ec.europa.eu/clima/policies/international/cooperation/china/index_en.htm> посетено 15.10.2015.

го одржливиот развој како една од главните цели на билатералната соработка во 'Стратегиската агенда за соработка 2020' се вели дека „растот на зелените сектори треба да претставува клучна област на стратегиска и практична соработка помеѓу ЕУ и Кина“.⁷⁸⁵ И на последниот одржан самит во јуни 2015г. продуцирана е Заедничка изјава за климатските промени, каде што двете страни се обврзуваат на заедничка работа за доаѓање до амбициозен и правно-обврзувачки меѓународен договор на претстојната климатска конференција во Париз.⁷⁸⁶ Последниве години Кина направи спектакуларен прогрес во инвестирањето и развојот на обновливите енергии. Од 2011г. таа стана светски лидер во инвестициите во обновливи енергии со 52 млрд.долари на годишно ниво, што претставува 20% од инвестициите во овој сектор на планетарно ниво.⁷⁸⁷

Мултилатералната соработка е сконцентрирана во рамките на Конвенцијата за климатските промени на ОН и во реализацијата на Протоколите од Монреал и Кјото. Кина е тврд застапник (впрочем како и останатите недоволно развиени земји кои што последниве години покажуваат високи стапки на раст) на принципот на заеднички, но, диференциран придонес во намалувањето на емисијата на штетни гасови, институционализиран и во самата Конвенција. Поради сè уште големиот број на сиромашна популација и неразвиени подрачја Кина инсистира и понатаму да ужива третман на земја во развој. Од друга страна, во моментов 80% од своите енергетски потреби Кина задоволува со користење на јаглен што јасно укажува на големината на проблемот и ургентноста на акцијата. Оттаму, клучен сегмент на билатералната соработка меѓу ЕУ и Кина е развивањето на технологии на чист јаглен преку зафаќање и геолошко складирање на јаглерод диоксидот. Кина и ЕУ тесно соработуваа и во постигнувањето на Договорот од Париз во 2015г.

Миграции. Либерализацијата и економскиот раст во Кина предизвикаа и раст на илегалната миграција од Кина во ЕУ. Иако е исклучително тешко да се определи бројката, се смета дека Кина претставува еден од главните извори на илегална миграција во ЕУ.⁷⁸⁸ Оттаму, Кина е дефинирана како една од приоритетните земји во 'Глобалниот пристап на миграциите' на ЕУ.⁷⁸⁹

Билатералната соработка е формализирана преку Дијалогот на високо ниво за миграции и мобилност, воспоставен во 2013г., кој што се одвива помеѓу ГД за миграции и внатрешни работи

⁷⁸⁵ Како приоритети наведени се: користењето на пазарните механизми за адресирање на климатските промени - особено развојот на кинескиот пазар за трговија со емисии на штетни гасови, развојот на ниско-карбонски технологии, изградбата на ниско-карбонски градови, заедници и индустриски паркови, намалување на авиационата емисија, заштита на водите. Види: EU-China, 2013, "EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation", *op.cit.*, pp.9,11-13

⁷⁸⁶ EU-China, 2015, "Joint Statement on Climate Change", 29 June 2015,

<http://ec.europa.eu/clima/policies/international/cooperation/china/index_en.htm> посетено 15.10.2015.

⁷⁸⁷ UNEP/Bloomberg, 2012, "Global Trends in Renewable Energy Investment 2012", United Nations Environment Programme, New York.

⁷⁸⁸ Anich R. and Laczko F., 2008, "Recent trends in migration from China to Europe", International organization for migration, Geneva, p.23

⁷⁸⁹ European Commission, 2011, "The Global Approach to Migration and Mobility", *op.cit.*, p.9

на ЕК и министерствата за надворешни работи и јавна безбедност на Кина. Врз основа на усвоениот патоказ, фокусот на соработката во рамките на овој дијалог е на олеснувањето на визните постапки и отварање на центри за апликација во повеќе кинески градови, како и развивање на практична соработка во борбата со нелегалната миграција.⁷⁹⁰ Визната соработка е значајна не само поради исклучителниот раст на меѓусебната трговска и инвестициска соработка, туку, и поради силниот раст на туризмот како резултат на подемот на кинеската средна класа.⁷⁹¹ Формални преговори за Договор за реадмисија не се започнати иако ЕК доби преговарачки насоки за таа цел уште во 2002г. Во 2015г. започна реализацијата на тригодишниот Проект за поддршка на Дијалогот за миграции и мобилност како прва активност во Кина финансирана од новиот Инструмент за партнерство на ЕК. Проектот треба да помогне во управувањето со миграциите во Кина, и е фокусиран на реализација на активностите од четирите столба на 'Глобалниот пристап' на ЕУ. Овој проект ќе биде имплементиран од ИОМ и МОТ.⁷⁹²

На регионално ниво, во Централна Азија, најголем дел од активностите на Кина во доменот на управувањето со границите и сузбивањето на илегалната миграција се одвиваат во рамките на ШОС. На мултилатерално ниво, Кина и ЕУ соработуваат во рамките на ОН во однос на релевантните препораки на ОН во областите поврзани со миграциите и азилот. Кина ја има ратификувано Конвенцијата на ОН за статусот на бегалците и придружниот Протокол од 1967г. Кина има статус на набљудувач во Меѓународната организација за миграции.

Вредносна димензија на стратешкото партнерство

Човекови права и демократија. Клучен инструмент на билатералната соработка во овие домени е Дијалогот за човекови права, востановен во 1995г. До крајот на 2015г. одржани се вкупно 34 рунди на овој дијалог, кои што се одвиваа во редовен шестмесечен интервал до 2010г., а оттогаш наваму еднаш годишно, помеѓу ЕСНД и кинеското МНР. Дијалогот функционира како платформа за „искрена и конструктивна размена на гледишта“⁷⁹³, при што ЕУ го користи за изразување на

⁷⁹⁰ EU-China, 2015, “EU-China Summit Joint Statement”, *op.cit.*

⁷⁹¹ Близу 2 милиони патувања на кинески граѓани во ЕУ се реализирани во 2013г. Вкупниот обем на патници во двата правци во 2014г. изнесува 7 милиони, што е триплиран раст во споредба со 2003г. Види: EEAS, 2015, “The EU-China Comprehensive Strategic Partnership”, Factsheet/Memo, Brussels, 30 June 2015. Соработката во визното олеснување за туристи датира од Меморандумот за разбирање од 2004г. каде што се регулира прашањето на групните туристички визи за кинеските граѓани: EU-China, 2004, “Memorandum of Understanding between European Community and the National Tourism Administration of the People’s Republic of China, on visa and related issues concerning tourist groups from the People’s Republic of China (ADS)”, *Official Journal of the EU*, L 83, 20.3 2004.

⁷⁹² EEAS, 2015, “EU-China Dialogue on Migration and Mobility Support Project”, <http://eeas.europa.eu/delegations/china/press_corner/all_news/news/2015/20150413_en.htm> посетено 14.11.2015.

⁷⁹³ Council of the EU, 2009, “EU-China Dialogue on Human Rights”, Prague, 14 May 2009, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/107795.pdf> посетено 10.10.2015.

својата загриженост за редица прашања, како и за барање на дополнителни информации за развојот на настаните во Кина. ЕУ гледа на овој дијалог како на можност „најреформски ориентираните кинески носители на одлуки да ги изложи на меѓународните стандарди и практиките на ЕУ во областа“.⁷⁹⁴ Од друга страна, дијалогот како место каде што заеднички се дефинираат приоритетите за соработка и се усогласуваат идните проекти, преставува процес кој што постепено генерира долгорочно подобрување на состојбите. „За многу прашања, дијалогот не води до промени веднаш, туку придонесува за создавање поволна клима за постепени или експериментални подобрувања“.⁷⁹⁵ Како резултат, меѓу другото, и на процесите во рамките на овој дијалог, Кина со текот на времето ја прифаќаше и се приклучуваше кон меѓународната архитектура на човекови права во рамките на ОН - ја потпиша и ратификуваше Конвенцијата на за економски, социјални и културни права, и ја потпиша Конвенцијата за граѓански и политички права. Давајќи оценка за еднодецениското одвивање на овој дијалог ЕК во својот стратегиски документ за Кина од 2006г. вели дека очекувањата на ЕУ не се исполнети, и дека дијалогот треба да биде пофокусиран и ориентиран кон постигнување конкретни резултати, како и подобро координиран со сличните билатерални дијалози што некои од земјите членки ги имаат со Кина.⁷⁹⁶ Клаузула за човекови права во билатералните договори нема, затоа што правната рамка што ја регулира соработката - 'Договорот за трговија и економска соработка', датира уште од 1985г. Двата нови договори што треба да го заменат се уште се преговараат - преговорите за новиот Договор за партнерство и соработка започнаа во 2007г., а за Договорот за инвестициите во 2013г.

За ЕУ клучни точки на загриженост во текот на целиот дведецениски период на одвивање на овој дијалог се: слободата на изразување, медиумските слободи, правата на бранителите на човековите права, положбата на Тибетанската и Ујгурската малцинска заедница, смртната казна, тортурата, ратификацијата на Конвенцијата на ОН за граѓански и политички права (Кина ја има потпишано уште во 1998г.).⁷⁹⁷ Истите овие прашања се актуелни и во последниот годишен извештај на ЕУ за човековите права и демократијата во светот.⁷⁹⁸ Кина, пак, ги проблематизира состојбите со расната дискриминација во ЕУ, укажувајќи на повеќе случаи во земјите членки на Унијата. Како резултат на задушувањето на граѓанските протести во јуни 1989г., ЕУ вовеле ембарго на извозот на оружје во Кина, кое што и натаму е во сила и значајно ги обременува вкупните билатерални односи.

⁷⁹⁴ European Commission, 2007, "Furthering Human Rights and Democracy across the Globe", *op.cit.*, p.11

⁷⁹⁵ Ibid.

⁷⁹⁶ European Commission, 2006, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: EU-China: Closer partners, growing responsibilities", COM(2006) 631 final, Brussels, 24.10.2006, pp.4-5

⁷⁹⁷ Council of the EU, 2009, "EU-China Dialogue on Human Rights", Prague, 14 May 2009.

⁷⁹⁸ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*

Во својот последен извештај за билатералните односи ЕУ-Кина, ЕП во декември 2015г. констатира „влошување на состојбите со човековите права, кое што започна од 2013г. и со што се интензивира веќе постоечкото строго казнување на населението, ограничувајќи го уште повеќе просторот за изразување и мирно застапување за граѓанско општество“.⁷⁹⁹ На начелно ниво ЕП изразува „загриженост од кинескиот официјален став за проблематизирање на универзалноста на човековите права врз основа на културните разлики, што претставува важен извор на концептуални разлики кои што водат до недоволно разбирање и недоверба во билатералните односи и го ограничуваат напредокот во дијалогот за човековите права“.⁸⁰⁰ Уште една важна назнака за разбирање на длабочината на разликите во разбирањето на човековите права помеѓу ЕУ и Кина е тоа што за Кина и понатаму социо-економските права имаат приоритет пред индивидуалните граѓански и политички права.⁸⁰¹

Кина е земја со најголем број на извршени смртни казни во светот, без почитување на меѓународните минимални стандарди.⁸⁰² Точниот број е многу тешко да се утврди затоа што тој податок властите го чуваат во тајност, но, независните процеки за последниве неколку години говорат за неколку илјади извршени смртни казни на годишно ниво, што е далеку поголем број од сите останати извршувања во светот заедно.⁸⁰³

Специјалниот пратеник на ЕУ за човекови права за три години има остварено две официјални посети на Кина, при што со релевантните кинески институции се дискутираат приоритетните прашања.⁸⁰⁴ Во функција на зајакнување на соработката во доменот на владеењето на правото на самитот во 2015г. е востановен Дијалог за правни работи, кој што ја одржа својата прва средба во јуни 2016г.⁸⁰⁵ Преку ЕИДЧП, ЕК, во периодот 2002-2006г., во Кина финансираше микро-проекти во вредност од 1,8 мил.евра.⁸⁰⁶ Во својата нова предлог стратегија за Кина од јуни 2016г. (за разлика од претходната од 2006г.), ЕК и ВП многу малку простор одвојуваат за човековите права

⁷⁹⁹ European Parliament, 2015, “Report on EU-China relations”, *op.cit.*, p.18

⁸⁰⁰ Ibid.

⁸⁰¹ Ibid.

⁸⁰² Ibid.

⁸⁰³ Според последниот извештај на Амнести Интернешнл. Инаку, од 2009г. оваа организација престана да објавува прецизни проценки за извршените смртни казни во Кина предизвикувајќи ги кинеските власти сами да ги објават податоците со оглед на нивното тврдење дека извршувањето е намалено и ограничено. < <https://www.amnesty.org/en/latest/research/2016/04/death-sentences-executions-2015/> > посетено 10.07.2016.

⁸⁰⁴ EEAS, 2015, “EU Special Representative for Human Rights visits China”, Press release, Brussels, 16/11/2015, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151116_03_en.htm> посетено 14.07.2016.

⁸⁰⁵ EEAS, 2016, “EU-China relations”, Factsheet, Brussels, 22 June 2016, p.3, <http://eeas.europa.eu/factsheets/docs/eu-china_factsheet_en.pdf> посетено 14.07.2016.

⁸⁰⁶ European Commission, 2007, “Furthering Human Rights and Democracy across the Globe”, *op.cit.*, p.17

и останатите универзални вредности, говорејќи за нив на многу општ начин и ставајќи ги во контекст само на мултилатералната соработка и глобалното владеење.⁸⁰⁷

6.4. Стратегиското партнерство ЕУ-Канада

Соработката помеѓу ЕУ и Канада се одвива на синхронизиран начин помеѓу различните нивоа - билатералното, трилатералното (трансатланско) и мултилатералното. Билатералната соработка е ситуирана во стратегиското партнерство, чија што архитектура ја сочинуваат самитите на највисоко ниво (досега се одржани 16 билатерални самити), еден министерски дијалог, вкупно 46 политички и секторски дијалози и две останати платформи. Клучна заедничка определба на соработката е јакнење и ширење на мултилатерализмот. Во клучниот документ на СП, 'Агендата за партнерство' од 2004г., се вели дека ЕУ и Канада се „посветени да ги унапредуваат меѓународниот мир и безбедност преку поефективен мултилатерален систем и преку промоција на владеење на правото на меѓународно ниво“.⁸⁰⁸ Канада, како и ЕУ е многу активна во мултилатерални рамки и многу полага во мултилатералните механизми, што јасно се детектира во сите нивни заеднички официјални ставови и документи. Станува збор за исклучително високо ниво на поклопување на интересите, како и на разбирањата на проблемите и на состојбите, и на излезните решенија во речиси сите домени. Јасен показател во таа насока е т.н. гласачка кохезија во ГС на ОН на ЕУ и Канада, која што изнесува преку 90%.⁸⁰⁹

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Канада претставува важен економски партнер на Унијата. Нејзиното учество во глобалниот БДП изнесува 1,5%, а нејзиниот удел во вкупната светска трговија 3%.⁸¹⁰ Канада, заедно со САД и Мексико, е членка на регионалниот договор за слободна трговија НАФТА од 1994г., како и членка на СТО од основањето во 1995г.

Според консолидираните податоци за 2015г. ЕУ е втор најголем трговски партнер на Канада со удел од 9,5% во вкупниот трговски биланс. ЕУ е и втор извозен пазар за Канада, апсорбирајќи

⁸⁰⁷ European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2016, "Joint Communication to the European Parliament and the Council: Elements for a new EU Strategy on China", JOIN(2016) 30 final, Brussels, 22.6.2016, p.15

⁸⁰⁸ EU-Canada, 2004, "EU-Canada Partnership Agenda", EU-Canada Summit, Ottawa, 18 March 2004, <http://www.eeas.europa.eu/canada/docs/partnership_agenda_en.pdf> посетено 14.10.2014., p.2

⁸⁰⁹ Ibid., p.1

⁸¹⁰ European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", European Union, Luxembourg.

7,2% од нејзиниот извоз. Истовремено, 11,4% од вкупниот канадски увоз доаѓа од Унијата.⁸¹¹ Од аспект на ЕУ, Канада е единаесетти трговски партнер со удел од 1,8% во вкупниот трговски биланс на ЕУ. На канадскиот пазар ЕУ пласира 2% од својот вкупен извоз, а 1,6% од вкупниот увоз во Унијата доаѓа од Канада.⁸¹²

Билатералните инвестициски односи се, исто така, многу значајни. Според консолидираните податоци за 2014г., СДИ во Канада кои што потекнуваат од ЕУ изнесуваа 275 млрд.евра. Канадските инвестиции во ЕУ достигнаа 166 млрд.евра.⁸¹³

Клучен документ кој што ги регулира трговските односи е 'Рамковниот договор за трговска и економска соработка' од 1976г.⁸¹⁴ Со него е определено и билатералното тело кое ги следи и унапредува активностите кои што произлегуваат од примената на одредбите - Заедничкиот одбор за соработка, кој што се состанува еднаш годишно, помеѓу ЕК и ЕСНД, од една, и Секретаријатот за надворешни работи и меѓународна трговија, од друга страна. Покрај 'Рамковниот договор', во функција на олеснување на трговските односи склучени се и 'Договорот за соработка и взаемна административна помош во царинските работи' од 1997г., 'Договорот за ветеринарна соработка' од 1999г. за унапредување на трговијата со животни и животински продукти, и 'Договорот за воздушен транспорт' од 2009г.⁸¹⁵ Билатералната соработка во овие домени, покрај на самитите и Заедничкиот одбор за соработка, се одвива преку десетина секторски дијалози, меѓу кои: Пододборот за трговија и инвестиции; Одборот за регулаторна соработка; Полугодишните состаноци за конкуренција; Одборот за царинска соработка; Одборот за взаемно признавање; Одборот за воздушен транспорт; Дијалогот за земјоделие; Одборот за ветеринарни прашања; Одборот за вино и алкохол.

Преговорите за склучување нов 'Сеопфатен економски и трговски договор' (СЕТА) помеѓу ЕУ и Канада официјално започнаа во мај 2009г. Текстот на одредбите беше усогласен на билатералниот самит во септември 2014г., по што договорот беше склучен на самитот во октомври 2016г.⁸¹⁶ Со

⁸¹¹ European Commission, 2016, "Canada Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113363.pdf> посетено 20.07.2016.

⁸¹² Ibid.

⁸¹³ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/canada/>> посетено 12.07.2016.

⁸¹⁴ EC-Canada, 1976, "Framework Agreement for commercial and economic cooperation between European Communities and Canada", *Official Journal of the EC*, L 260, 24.9.1976

⁸¹⁵ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/canada/>> посетено 12.07.2016.

⁸¹⁶ EU-Canada, 2016, "Joint Declaration", XVI EU-Canada Summit, Brussels, 30 October 2016, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/30-eu-canada-declaration/>> посетено 30.10.2016.

СЕТА се формира зона на слободна трговија помеѓу ЕУ и Канада.⁸¹⁷ Тој претставува договор од т.н нова генерација на сеопфатни ДСТ каде целосно се регулираат трговските и инвестициските односи, како и прашањата поврзани со нив. ЕК го оквалификува како „досега најсеопфатен ДСТ на ЕУ“.⁸¹⁸ Според применетиот економски модел во изготвената заедничка студија од 2008г. за ефектите од усвојување на ДСТ помеѓу ЕУ и Канада, проектиран е пораст на извозот на ЕУ во Канада за 24% во период од седум години и пораст на Канадскиот извоз во ЕУ за 20%.⁸¹⁹ Со примената на СЕТА ќе се отстранат 99% од царинските давачки (најголем дел веднаш по стапувањето на сила, а последните најмногу во рок од седум години), ќе бидат елиминирани редица на нецарински бариери врзани за примената на техничките регулативи и стандарди, како и ограничувањата за пристап до јавните набавки на сите нивоа.⁸²⁰ Она што е особено интересно е дека заради овозможување повисоко ниво на заштита на инвестициите се предвидува формирање на посебни независни инвестициски судови и на основно и на апелациско ниво,⁸²¹ што значи дека странските инвеститори нема да бидат под јурисдикција на домашниот судски систем. Дополнително, во чл.8.29 од СЕТА, ЕУ и Канада ја истакнуваат својата заложба заедно со други заинтересирани страни да работат на проширување на оваа практика, односно, на „создавање на меѓународен мултилатерален инвестициски суд и соодветен апелациски механизам“.⁸²² Она што беше особено важно за европската јавност, која што беше и се уште е силно сензибилизирана во однос на содржината на преговорите за овој ДСТ, а особено за ТТИП со САД, е дека примената на одредбите од СЕТА нема да ги намали важечките високи ЕУ стандарди, особено во областите на безбедноста на храната, заштитата на животната средина и правата на вработените.⁸²³

Безбедносна димензија на стратетгиското партнерство

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот е заснована на ’Заедничката изјава’ од самитот во 2002г., каде што се нотирани следните приоритети: засилена полициска соработка во размена на информациите со почитување на највисоките стандарди за заштита на личните податоци; засилена соработка во правосудната сфера, особено помеѓу Евроцаст и канадските

⁸¹⁷ Council of the EU, 2016, “Comprehensive Economic and Trade Agreement between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part”, чл.1.4, Brussels, 14 September 2016, 10973/16.
⁸¹⁸ European Commission, 2015, “Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy”, *op.cit.*, p.30
⁸¹⁹ European Commission and Government of Canada, 2008, “Assessing the costs and benefits of a closer EU-Canada economic partnership”, Joint Study, стр.179-180, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/october/tradoc_141032.pdf> посетено 20.12.2014.
⁸²⁰ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/>> посетено 11.07.2016.
⁸²¹ European Commission, 2016, “Investment provisions in the EU-Canada free trade agreement”, February 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/november/tradoc_151918.pdf> посетено 20.07.2016.
⁸²² Council of the EU, 2016, “Comprehensive Economic and Trade Agreement between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part”, *op.cit.*
⁸²³ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ceta/>> посетено 11.07.2016.

органи; засилување на соработката против финансирањето на тероризмот; засилена контрола на границите и имиграцијата.⁸²⁴ Соработката се одвива на самитите, на Политичкиот дијалог за борба против тероризмот, и на годишната средба на Високи претставници за правда и внатрешни работи. Соработката во овој домен, впрочем како и целокупната билатерална соработка помеѓу ЕУ и Канада е ситуирана во пошироката рамка на трансатланска соработка. Оттаму, сведочиме и еден специфичен формат на трилатерална соработка помеѓу ЕУ, САД и Канада во однос на заштитата на критичната инфраструктура од терористички напади. Канада е единствена држава, покрај САД и Австралија со која што ЕУ има склучено Договор за трансфер на записите за податоците на патниците во воздушниот сообраќај, со кој што се уредува собирањето и задржувањето на податоците во функција на борба против тероризмот. Договорот е на сила од 2006г. и следи непосредно по сличниот таков договор помеѓу ЕУ и САД.⁸²⁵ Полициската соработка во склад со насоките од погоре споменатата 'Заедничка изјава' и 'Агендата за партнерство' е уредена со Договорот за соработка помеѓу Еуропол и Канада.⁸²⁶

Значајна е соработката во заедничкото градење на антитерористички капацитети во трети земји. Така, Канада е единствената земја надвор од ЕУ која што зема активно учество во ЕУ мисијата за полициска обука во Авганистан. Исто така, во градењето на капацитети во трети земји Канада и ЕУ имаат блиска соработка во рамките на Глобалниот форум за борба против тероризмот.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен е заснована на 'Агендата за партнерство' од 2004г., каде што се повикува на зголемени напори во јакнењето на имплементацијата на меѓународните договори од областа и придржувањето до преземените обврски за разоружување и непролиферација, како и во натамошниот развој на инструментите за верификација.⁸²⁷ Соработката се одвива на самитите на највисоко ниво, преку политичкиот дијалог за разоружување и преку политичкиот дијалог за непролиферација. Дополнително, ЕУ и Канада имаат оформено и Заеднички управен одбор за нуклеарна соработка, како и уште два секторски дијалози - Заедничката техничка работна група и Консултациите за членот 13, формирани врз основа на Договорот помеѓу Еуроатом и Канада. И покрај ваквата развиена билатерална инфраструктура, соработката помеѓу ЕУ и Канада е ситуирана во пошироката рамка на

⁸²⁴ EU-Canada, 2002, "Joint Summit Statement", Toledo, 8 May 2002,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70444.pdf> посетено 14.10.2014.

⁸²⁵ EU-Canada, 2006, "Agreement between European Community and the Government of Canada on the processing of Advance Passenger Information and Passenger Name Record data", *Official Journal of the EU*, L 82/15, Brussels, 21.03.2006.

⁸²⁶ EU-Canada, 2005, "Co-operation Agreement between the Government of Canada and the European Police Office", The Hague, 24 November 2005, <http://www.eeas.europa.eu/canada/docs/index_en.htm> посетено 14.10.2014.

⁸²⁷ EU-Canada, 2004, "EU-Canada Partnership Agenda", *op.cit.*, p.2

трансатланска соработка. Во однос на кризните точки, Канада и ЕУ, заедно со САД воспоставија трилатерален формат кој што редовно го разгледува развојот на настаните во врска со Иранската нуклеарна програма. Во мултилатерални рамки најмногу напори се вложуваат во соодветната имплементација на корпусот на меѓународни договори од областа.

Регионални конфликти. Уште од самите почетоци на операциите на кризен менаџмент на ЕУ, Канада има активно и значајно учество. Таа учествуваше уште во првата мисија на ЕУ - полициската мисија во БиХ од јануари 2003г. со 7 полициски офицери. Истата година започна и канадското учество во воените операции на ЕУ - во операцијата Конкордија во Македонија со 1 офицер, во операцијата Артемис во Конго со 50 припадници и два транспортни авиони - а во наредната година и во операцијата Алтеа во БиХ со воен персонал од 73 лица.⁸²⁸ Всушност, во голем дел од досегашните операции на ЗБОП Канада има свое учество, што ја прави убедливо најактивен СП во европскиот кризен менаџмент во споредба со останатите СП.

Соработката во овој домен е редовна тема на речиси сите билатерални самити, на годишните средби на Политичко-безбедносниот одбор помеѓу ЕСНД и канадското МНР, како и во редицата билатерални политички дијалози кои што се однесуваат на одделни региони. Заради регулирање и зајакнување на добрата соработка во овој домен ЕУ и Канада во 2005г. склучија 'Договор за воспоставување рамка за учество на Канада во операциите на кризен менаџмент на ЕУ'.⁸²⁹ Веќе на самитот во 2007г. донесена е „одлука за продлабочување на соработката во воениот и цивилниот кризен менаџмент“.⁸³⁰ На самитот во 2008г. донесен е Заеднички план за работа во однос на кризниот менаџмент, превенцијата на конфликти и обуката на персоналот.

Во моментов Канада активно учествува во повеќе мисии на ЕУ. Таа е дел од полициската мисија на ЕУ на Палестинските територии чија што цел е поддршка за воспоставување ефективни и одржливи полициски сили на овие територии, како и од советодавната мисија на ЕУ за реформи на цивилниот безбедносен сектор во Украина која стартуваше во 2014г. со цел помош на Украина во реформите на полицијата и владеењето на правото.⁸³¹ Особено значајно е учеството во полициската мисија во Авганистан и во мисијата за владеење на правото во Косово. Канада

⁸²⁸ Fraterman J., 2006, "Canada-EU Crisis Cooperation in Military Crisis-Management: Principles, Modalities and Practice", *European Foreign Policy Unit Working Paper* 2006/1.

⁸²⁹ EU-Canada, 2005, "Agreement between the European Union and Canada establishing a framework for the participation of Canada in the EU crisis management operations", *Official Journal of the EU*, L 315, 01.12.2005.

⁸³⁰ EU-Canada, 2007, "EU-Canada Summit Statement", Berlin 4 June 2007, <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/bilateral_relations_bilaterales/2007_06_04_statement_declaration.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.

⁸³¹ Canada-EU, 2015, "Stabilization and Reconstruction Missions", <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/policies-politiques/stabilization_reconstruction.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.

учествува и во мисијата за обука во Мали, цивилните мисии за подигање на способностите во Нигер и на рогот на Африка. На мултилатерално ниво, ЕУ и Канада континуирано ги усогласуваат позициите во рамките на ОН во однос на актуелните кризни ситуации и регионални конфликти.

Неуспешни држави. Слично како и во однос на регионалните конфликти, и прашањата од соработката во овој домен редовно се разгледуваат на билатералните самити, на трилатерално трансатланско ниво ЕУ-Канада-САД, и во формализираните и неформалните мултилатерални рамки. На билатерално ниво, покрај на самитите, соработката се одвива на годишните средби на Политичко-безбедносниот одбор помеѓу ЕСНД и канадското МНР, како и во рамките на десетина билатерални политички дијалози кои што покриваат одредени кризни региони. Најобемна теренска соработка има во Авганистан, каде што ЕУ и Канада заеднички работат на „поддршка на владеењето, подигањето на капацитетите, изборите, помирувањето и регионалниот дијалог“.⁸³² Особено важни се активностите за јакнење на вкупните капацитети и способности на полициските сили во Авганистан. Како што веќе наведовме, Канада има континуирано и активно учество во повеќе проекти на ЕУ за градење на внатрешната безбедност и доброто владеење во неуспешните држави во рамките на цивилните мисии на ЗБОП. На мултилатерално ниво, соработката се одвиваше во рамките на ОН во реализацијата на МРЦ и во процесот на договарање на новите Цели за одржлив развој. ЕУ и Канада како едни од најистакнатите членови на меѓународната донаторска заедница вложуваат континуирани напори за подобрување на ефективноста на развојната и хуманитарната помош преку различните мултилатерални формати како ОЕЦД, Г7 и Г20.

Организиран криминал. Соработката во овој домен се заснова на 'Агендата на партнерството', каде што едно од петте дефинирани подрачја на соработка се однесува на правдата и внатрешните работи, при што се вели дека „ЕУ и Канада ги споделуваат истите цели на полето на правдата и внатрешните работи како од аспект на борбата против тероризмот и организираниот криминал така и од аспект на заштитата на граѓанските слободи“.⁸³³ Соработката се одвива на самитите, на Заедничкиот одбор за царинска соработка и на годишната средба во трилатерален формат на Високите претставници за правда и внатрешни работи на ЕУ, Канада и САД. Иако можеби билатералната инфраструктура делува скромно, сепак соработката е солидно развиена. Канада има оперативни договори за соработка со Европол и Фронтекс и развиена соработка со Евроцаст.

⁸³² EU-Canada, 2010, "Report to the Joint Cooperation Committee 2010", <http://eeas.europa.eu/canada/docs/2010_report_to_jcc_en.pdf> посетено 12.10.2015., p.2

⁸³³ EU-Canada, 2004, "EU-Canada Partnership Agenda", *op.cit.*, p.5

Канада е стратегиски партнер со кој што ЕУ има силна соработка во градењето капацитети во трети земји. Така, Канада е стратегиски партнер кој што има најголемо учество во цивилните мисии на Унијата со мандат за борба против организираниот криминал. Таа беше дел од полициските мисии на ЕУ во БиХ, Палестина и Авганистан, како и од мисијата за владеење на правото во Косово. Тоа ја прави Канада најдоследен и најкомплетен партнер на ЕУ во цивилните мисии на ЗБОП. Нејзиното учество во нив е засновано на Договорот од 2005г.⁸³⁴ На мултилатерално ниво, соработката е фокусирана на промоцијата и имплементацијата на Конвенцијата на ОН за борба против организираниот криминал.

Сајбер безбедност. Не постои посебен документ на кој што е непосредно заснована соработката во доменот на сајбер безбедноста помеѓу ЕУ и Канада. Соработката се одвива преку годишните состаноци на високите функционери за правда и внатрешни работи. Не постои посебен сајбер дијалог. Соработката е најмногу фокусирана на сузбивањето на сајбер криминалот (за што постои соодветен оперативен договор помеѓу Европол и канадските власти), и заштитата на критичната инфраструктура. Билатералната соработка, сепак, е подредена, или, подобро кажано, е ситуирана во пошироката трансатланска рамка, односно, во трилатералната трансатланска соработка која што се одвива преку консултации помеѓу ЕУ, САД и Канада на ниво на високи службеници.

На мултилатерално ниво, Канада е конструктивен партнер на ЕУ. Будимпештанската Конвенција на Советот на Европа, како единствен обврзувачки меѓународен договор за сајбер безбедноста и сузбивањето на сајбер криминалот, Канада ја има потпишано, но, ја нема ратификувано. Таа се приклучи кон 'Глобалната алијанса против онлајн сексуалната злоупотреба на децата'. Во однос на управувањето со интернетот ЕУ и Канада имаат мошне блиски позиции, залагајќи се за моделот на управување во кој што се вклучени повеќе заинтересирани страни.

Енергетска безбедност. Соработката во овој домен се одвива на самитите, на Дијалогот на високо ниво за енергија и на Заедничкиот управен комитет за нуклеарна соработка. Енергетскиот дијалог на високо ниво е основан на самитот во 2007г.,⁸³⁵ а почнува да функционира од наредната година. Идентификувани се три клучни подрачја на соработка: редукација на емисијата на штетни гасови со нивно зафаќање и складирање; развој на биоенергијата и втората генерација биогорива; и промоција на обновливите видови енергија.⁸³⁶ И на самитот во 2008г., енергетската соработка е

⁸³⁴ EU-Canada, 2005, "Agreement between the European Union and Canada establishing a framework for the participation of Canada in the EU crisis management operations", *op.cit.*

⁸³⁵ EU-Canada, 2007, "EU-Canada Summit Statement", Berlin, 4 June 2007.

⁸³⁶ <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/policies-politiques/energy-energie/asp?lang=eng&menu_id=4> посетено 12.10.2015.

една од клучните теми, при што опфатот на работа на Дијалогот на високо ниво дополнително се проширува и на обезбедување поголема транспарентност на енергетските пазари, развој на напредните електроенергетски мрежи, дисеминација на новите технологии на земјите во развој.⁸³⁷

И со најновиот рамковен документ со кој што ќе биде сеопфатно регулирана билатералната соработка, 'Договорот за стратегиско партнерство' (уште не е стапен на сила), во чл.12 се предвидува понатамошно одржување на Дијалогот на високо ниво за енергија и продолжување на билатералната и мултилатералната соработка на сите важни енергетски прашања.⁸³⁸ ЕУ и Канада имаат високо развиена соработка во областа на нуклеарната енергија. Врз основа на Договорот за соработка помеѓу Евроатом и Канада,⁸³⁹ воспоставени се и функционираат уште два секторски дијалози - Заедничката техничка работна група и Консултациите по однос на член 13.

ЕУ и Канада исклучително високо ја вреднуваат и многу вложуваат во мултилатералната соработка во овој домен. Постои редовна координација за позициите и иницијативите во сите релевантни меѓународни организации од областа - Енергетската повелба, Меѓународно партнерство за соработка во енергетската ефикасност, Меѓународната агенција за обновлива енергија, Меѓународната агенција за енергетика.

Климатски промени. Соработката се одвива на самитите и на соодветниот секторски дијалог - Консултациите на високо ниво за животна средина кои што се одржуваат на период од 12-18 месеци помеѓу Директорот на ГД за животна средина при ЕК и заменик министерот на канадското министерство за животна средина.⁸⁴⁰ Овие консултации се одржуваат уште од 1983г., при што на дневен ред се тематски прашања од билатерален и мултилатерален карактер. Во меѓупериодите се одржуваат редовни средби на работни и експертски нивоа за широк сет прашања од областа. Во континуитет се актуелни прашањата за меѓународното климатско управување и соодветните мултилатерални договори, а последните години актуелни се и прашањата за биодиверзитетот, зелениот раст и соработката врзана за Арктикот.

⁸³⁷ Canada-EU, 2008, "Canada-EU Summit Statement", Quebec, 17 October 2008, <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/bilateral_relations_bilaterales/2008_10_17_statement_declaration.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.

⁸³⁸ Canada-EU, 2014, "Annex 'Strategic Partnership Agreement between EU and Canada' to the Joint Proposal for a Council Decision", European Commission and High Representative of the EU for Common Foreign and Security Policy, <http://www.canadainternational.gc.ca/Europe/can-eu_spa-aps_can-ue.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.

⁸³⁹ Canada - European Atomic Energy Community, 1998, "Agreement between Canada and European Atomic Energy Community for cooperation in the area of nuclear research", *Official Journal of the EC*, L 346/65, 22.12.1998.

⁸⁴⁰ EU-Canada, 2011, "2011 Report to the Canada-EU Joint Cooperation Committee", <http://eeas.europa.eu/canada/docs/report_jcc_2011_en.pdf> посетено 12.10.2015., p.3

ЕУ и Канада силно подржуваат востановување на меѓународен пазар за трговија со штетни емисии, сметајќи го тоа за суштински чекор во напорите за редукција на емисиите со најмали трошоци и за поттикнување на инвестициите во одржливи ниско-карбонски технологии. Идентични ставови имаат и во однос на нужноста од преземање меѓународни обврзувачки мерки за редукција на енормните емисии на штетни гасови од воздушниот и поморскиот транспорт, како и во однос на дефорестацијата во тропските предели. Покрај одличната соработка во мултилатералните форуми, при што постои извонредно висок степен на усогласеност по сите најважни прашања на глобалната климатска агенда, интересна е соработката и во еден специфичен минилатерален формат помеѓу ЕУ, Канада, САД, Јапонија, Австралија и Нов Зеланд, која се однесува на важните меѓународни собири кои што се однесуваат на животната средина и климатските промени.⁸⁴¹ Канада е потписник на сите релевантни меѓународни конвенции и протоколи во областа. Таа го реализираше првиот период од Кјото протоколот, за во 2011г. да се повлече од учеството во т.н. втор период.

Миграции. ЕУ и Канада, како едни од најатрактивните имигрантски дестинации покрај САД, се соочуваат со слични предизвици. Соработката се заснова на 'Агендата на партнерството' каде што се наведени приоритетите, како: размена на информации за политиките и програмите во доменот; размена на најдобрите практики за интеграција на имигрантите; соработка во сузбивањето на илегалната миграција; координација на активностите во меѓународните институции за зајакната заштита на бегалците преку изнаоѓање трајни решенија за нивно населување во трети земји; координација на политиките за враќање на илегалните мигранти.⁸⁴²

Билатералната соработката се одвива на самитите и на Заедничките консултации за имиграциски прашања и азил од 2007г., кога е потпишан Меморандумот за разбирање помеѓу ГД за слобода, безбедност и правда на ЕК и Канадската федерална служба за државјанство и имиграција, со што се формира нова рамка за соработка на овие прашања.⁸⁴³ Сепак, консултациите немаат статус на секторски дијалог, туку се повеќе од неформален карактер. Во новиот Договор за стратегиско партнерство, во чл.23, се третираат прашањата на имиграцијата, азилот и управувањето со границите. Двете страни како заедничка определба го истакнуваат што поскорото воспоставување услови за целосно безвизен режим. Со чл.23 се предвидува и склучување на Договор за реадмисија кој што би се однесувал и на државјани на трети земји, како и на лица без државјанство. Страните

⁸⁴¹ EU-Canada, 2010, "Report to the Joint Cooperation Committee 2010", <http://eeas.europa.eu/canada/docs/2010_report_to_jcc_en.pdf> посетено 12.10.2015., p.8

⁸⁴² EU-Canada, 2004, "EU-Canada Partnership Agenda", *op.cit.*, p.5

⁸⁴³ <http://www.eeas.europa.eu/canada/sector_en.htm> посетено 14.10.2014.

се обврзуваат и на соработка во превенцијата и контролата на илегалната миграција.⁸⁴⁴ На мултилатерално ниво, Канада е член во сите релевантни меѓународни организации и форуми во областа и е потписник на Конвенцијата и Протоколот на ОН за статусот на бегалците.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Основата за соработка во овие домени е поставена со 'Декларацијата за трансатланските односи' од 1990г., каде што како прва заедничка цел на соработката се дефинира „поддршката на демократијата, владеењето на правото, и почитувањето на човековите права и индивидуалната слобода“.⁸⁴⁵ Со Декларацијата се креирани и клучните механизми на билатералните политички консултации и соработка, како самитите на највисоко ниво и шестмесечните консултации помеѓу претседавачот на СЕУ и ЕК, од една, и канадскиот секретар за надворешни работи, од друга страна. Во 'Заедничката политичка декларација' од 1996г. се вели дека основа за заедничко дејствување се „нивната длабока приврзаност кон демократијата и владеењето на правото, заедничката посветеност на заштитата на човековите права и унапредувањето на слободниот пазар“.⁸⁴⁶ Во новиот Договор за стратегиско партнерство, во чл.2 е содржана клаузулата за човекови права.⁸⁴⁷

Политичкиот дијалог за човекови права се одвива два пати годишно помеѓу ЕСНД и Министерството за надворешни работи и надворешна трговија на Канада. Најголем дел од билатералната соработка е фокусиран на иницијативите и проектите за човекови права во трети земји. Веќе наведовме дека Канада редовно партиципира во мисиите на ЕУ за владеење на правото. Канада соработува со Унијата и во набљудувањето на изборите, во 2014г. беше дел од две ЕУ мисии за набљудување на изборите - во Египет и во Тунис.⁸⁴⁸ На регионално ниво, соработката се остварува во рамките на ОБСЕ. На мултилатерално ниво, соработка се материјализира преку консултациите и усогласувањата во рамките на Советот за човекови права на ОН. Канада и ЕУ заеднички работеа на воспоставувањето на МКС и на неговата промоција и пошироко прифаќање.

⁸⁴⁴ Canada-EU, 2014, "Annex 'Strategic Partnership Agreement between EU and Canada' to the Joint Proposal for a Council Decision", *op.cit.*, p.14

⁸⁴⁵ EC-Canada, 1990, "Declaration on Transatlantic Relations", <http://eeas.europa.eu/archives/delegations/canada/eu_canada/political_relations/bilateral_agreements/1990_declaration/index_en.htm> посетено 11.06.2016.

⁸⁴⁶ EU-Canada, 1996, "Joint Political Declaration on EU-Canada Relations", Canada-EU Summit, Ottawa, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/3_JointPoliticalDeclaration_onEU_CanadaRelations_1996.pdf> посетено 12.10.2015.

⁸⁴⁷ Canada-EU, 2014, "Annex 'Strategic Partnership Agreement between EU and Canada' to the Joint Proposal for a Council Decision", *op.cit.*

⁸⁴⁸ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.264

6.5. Стратегиското партнерство ЕУ-Јапонија

Стратегиското партнерство ЕУ-Јапонија е воспоставено во 2001г. со 'Акцискиот план', сеопфатен билатерален документ каде што се идентификувани над 100 области на потенцијална соработка. Амбициозниот обем на активности е поместен во 4 делови, односно, цели на Акцискиот план: промовирање на мир и безбедност, јакнење на економското и трговското партнерство, справување со глобалните и општествените предизвици и приближување на луѓето и културите.⁸⁴⁹ Инаку, основите на соработката се поставени со 'Заедничката декларација' од 1991г.⁸⁵⁰

СП ЕУ-Јапонија има мошне солидна инфраструктура, која што се состои од самит на највисоко ниво (досега се одржани 23 билатерални самити), еден министерски дијалог, 39 политички и секторски дијалози и три останати платформи. Покрај на билатерално, соработката солидно се остварува и на мултилатерално ниво, за што сведочи податокот дека гласачка кохезија помеѓу ЕУ и Јапонија во ГС на ОН е најголема во споредба со останатите стратегиски партнери на Унијата.⁸⁵¹

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Како високо развиена економија со силно трговско и инвестициско портфолио, Јапонија е исклучително важен економски партнер на ЕУ. Таа е четврта најсилна национална економија во светот. Веднаш после Кина таа претставува втор најголем трговски партнер на ЕУ во Азија. Според консолидираните податоци за 2015г. ЕУ е трет најголем трговски партнер на Јапонија, после Кина и САД, со удел од 10,8% во вкупната јапонска трговија. Од аспект на Унијата, Јапонија е нејзин седми по големина трговски партнер, со удел од 3,3 % во вкупниот трговски биланс на ЕУ.⁸⁵² Споредено со останатите стратегиски партнери, Јапонија е вториот најголем инвеститор во Унијата, веднаш зад САД. Вкупните јапонски инвестиции во ЕУ, на пример, се значително поголеми од сите инвестиции на БРИКС земјите во ЕУ заедно.⁸⁵³

Економските односи од 70-те до 90-те години беа во знакот на трговските тензии, недоразбирања и конфликти, поради јапонскиот протекционизам операционализиран низ редица нецарински

⁸⁴⁹ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future: An Action plan for EU-Japan Cooperation", Brussels, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/actionplan2001_en.pdf> посетено 14.10.2014.

⁸⁵⁰ EU-Japan, 1991, "Joint Declaration on Relations between the European Community and its Member States and Japan", The Hague, 18 July 1991, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/joint_pol_decl_en.pdf> посетено 14.10.2014.

⁸⁵¹ Grevi G. (ed.), 2012, "Mapping EU Strategic Partnerships", FRIDE, Madrid, p.25

⁸⁵² European Commission, 2016, "Japan Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113403.pdf> посетено 20.07.2016.

⁸⁵³ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/japan/>> посетено 20.07.2016.

бариири кои што реално го оневозможуваа европскиот извоз. Традиционално трговските односи ги карактеризираше голем дефицит на страната на ЕУ. Таквата слика последниве години значително се смени, јапонскиот пазар значително се отвори и трговските односи се речиси избалансирани.

Десетина секторски дијалози најдиректно ги покриваат прашањата од овие домени. Најактуелен последниве години е секторскиот дијалог кој што се однесува на преговорите за ДСТ. Востановен е непосредно по самитот од 2011г., каде што е постигната согласност за отпочнување на преговори за постигнување сеопфатен ДСТ.⁸⁵⁴ По обемните подготовки, преговорите за склучување Договор за економско партнерство и Договор за слободна трговија помеѓу ЕУ и Јапонија официјално започнаа во март 2013г. Преговорите се одвиваат мошне амбициозно и до средината на 2016г. одржани се 16 рунди. Во рамките на повеќе работни групи се преговараат прашања во 14 различни области.⁸⁵⁵ Според последните официјални најави се очекува договорите да бидат постигнати до крајот на 2016г.⁸⁵⁶ Според Студијата за оценка на влијанието на ДСТ, што побрзото склучување на ДСТ е клучно за задржување на пазарниот удел на ЕУ во Јапонија имајќи го предвид веќе постигнатиот Договор за Транспацифичко партнерство (ТПП) од февруари 2016г. кој што ги вклучува Јапонија и САД.⁸⁵⁷ Во стратегијата на ЕК од 2015г. се вели „склучувањето на ДСТ помеѓу ЕУ и Јапонија е стратегиски приоритет, кој што нема да води само кон зголемена билатерална трговија и инвестиции, туку, и кон поголема економска интеграција и поблиска соработка помеѓу ЕУ и Јапонија во меѓународните тела за регулација и стандардизација“.⁸⁵⁸ Соработката во овој домен се одвива и преку другите секторски дијалози, како: Дијалогот на високо ниво за конкуренцијата, воспоставен уште во 1980г.; Дијалогот на високо ниво за финансиски прашања воспоставен во 1985г.; Дијалогот за индустриска политика во рамките на кој функционираат повеќе работни групи; Дијалогот за правата на интелектуална сопственост од 2003г.; Дијалогот за владини набавки. До отпочнувањето на подготвителните активности за преговорите за ДСТ беше активен Дијалогот на високо ниво за трговија кој што функционираше на две нивоа, политичко и експертско, за потоа овие активности да бидат апсорбирани од новиот

⁸⁵⁴ EU-Japan, 2011, “Joint Press Statement”, 20th EU-Japan Summit, Brussels, 28 May 2011, 11015/11, PRESSE 162, p.2

⁸⁵⁵ European Commission, 2016, “Report of the 16th EU-Japan FTA/EPA negotiating round”, Tokyo, 11-20 April 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/may/tradoc_154554.pdf> посетено 18.07.2016.

⁸⁵⁶ EU-Japan, 2016, “Joint Statement on the EU-Japan Economic Partnership Agreement/Free Trade Agreement”, Ise-Shima, 26 May 2016, <http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2016/5/47244641354_en.pdf> посетено 19.07.2016.

⁸⁵⁷ European Commission, 2016, “Trade Sustainability Impact Assessment of the Free Trade Agreement between the EU and Japan”, Directorate-General for Trade, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/may/tradoc_154522.pdf> посетено 17.07.2016., p.19. Инаку, ТПП е напреден ДСТ помеѓу 12 пацифички земји од четири континенти - Северна и Јужна Америка, Азија и Австралија. ТПП е во фаза на ратификација во земјите потписнички.

⁸⁵⁸ European Commission, 2015, “Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy”, *op.cit.*, p.31

дијалог. Во функција на поттикнување на трговските и вкупните економски односи, покрај формалните секторски дијалози, активни се и неколку неформални дијалози.⁸⁵⁹

Од донесувањето на 'Акцискиот план' склучени се четири важни правно-обврзувачки договори со цел олеснување на трговијата и инвестициите: Договорот за взаемно признавање од 2002г., за регулирање на проценувањето на сообразноста на производите како телекомуникациската опрема, електричните производи, хемиската и фармацевтската индустрија; Договорот за соработка за анти-конкурентските активности од 2003г., чија што цел е обезбедување порамноправни пазарни услови помеѓу домашните и странските компании; Договорот за наука и технологија од 2009г.; Договорот за соработка и взаемна административна помош од 2008г.⁸⁶⁰ Јапонија е членка на СТО од основањето во 1995г., како и на нејзиниот претходник ГАТТ од 1955г.

Безбедносна димензија на стратешкото партнерство

Соработката во оваа димензија, структурно гледано, беше овозможена со определбата на Јапонија за диверзификација на својата надворешна и безбедносна политика веднаш по крајот на студената војна и подигање на нејзиниот политички и безбедносен профил и во регионот и пошироко, што значеше отклон од целосната надворешно-политичка и безбедносна подреденост на САД.

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот е заснована на два клучни документи - 'Акцискиот план' од 2001г. и 'Декларација за тероризмот' од истата година. Во Акцискиот план поставени се заедничките програми за непосредни активности во борбата против тероризмот, како и посветеноста за преземање натамошни активности во таа насока. Како заеднички активности кои непосредно следат наведени се: засилена соработка во сите меѓународни и регионални форуми; засилување на заедничките напори за запирање на финансирањето на тероризмот, вклучително замрзнување на сметките и други финансиски поседи на терористите; засилување на техничката соработка за градење на анти-терористичките капацитети на земјите во развој.⁸⁶¹ Во декември 2001г. донесена е 'Декларација за тероризмот' во која уште еднаш се реafirмирани заложбите од Акцискиот план, сега во контекст на состојбите после терористичките напади во САД.⁸⁶²

⁸⁵⁹ Како: Тркалезната бизнис маса, востановена во 1999г. заради соработка помеѓу бизнис заедниците; Центарот за индустриска соработка, основан во 1987г., насочен кон размена на искуства и знаења заради подобрување на конкурентноста на компаниите; Рамката за соработка од 2004г. насочена кон унапредување на инвестициите во двете насоки преку конкретни активности.

⁸⁶⁰ Види повеќе на <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/japan/>> посетено 19.07.2016.

⁸⁶¹ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation", *op.cit.*

⁸⁶² EU-Japan, 2001, "Declaration on Terrorism", EU- Japan Summit, Brussels, 8 December 2001, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2001_terrorism_en.pdf> посетено 14.10.2014.

Соработката се одвива континуирано и регуларно на годишните самити на највисоко ниво како и на годишниот Политички дијалог за борба против тероризмот. Од голема важност за ефикасна соработка е Договорот за взаемна правна помош од 2009г. Јапонија е единствениот стратески партнер, покрај САД, со кој што ЕУ има потпишано ваков договор. Постои определено ниво на соработка помеѓу Европол и јапонските власти, иако уште не е постигнат договор за размена на информации. Значајна е и соработката во заедничкото градење на антитерористички капацитети во трети земји. Во југоисточна Азија соработката е оперативна преку регионалните антитерористички центри.⁸⁶³ Во Авганистан, ЕУ и Јапонија заеднички го основаа полицискиот тренинг центар.⁸⁶⁴

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен е заснована на 'Акцискиот план' и на 'Декларацијата за разоружување и непролиферација' од 2004г., каде што се дефинирани приоритетните области за конкретна соработка: нуклеарно разоружување и непролиферација - со посебен акцент на што побрзото влегување во сила на Договорот за сеопфатна забрана на нуклеарни тестирања; биолошко и хемиско оружје - со посебен акцент на универзализацијата на двете релевантни Конвенции и нивна соодветна имплементација во националните регулативи; ракетно вооружување - со акцент на универзализацијата на Хашкиот кодекс; контрола на извозот - со повеќе мерки за јакнење на постојните режими.⁸⁶⁵

Соработката се одвива на самитите на највисоко ниво, на политичкиот дијалог за глобално разоружување, контрола на оружјето и непролиферација, како и на ад хок основа преку соработката за нуклеарна безбедност. Важна е соработката во давањето помош на трети земји и тоа во повеќе насоки - во градење капацитети за соодветна имплементација на обврските од меѓународните договори, како и во конкретното спроведување на разоружувањето и безбедното справување со вишокот оружје и поврзаните материјали. Јапонија заедно со ЕУ развиваше и учествуваше во проекти во Русија за создавање научни центри каде што се вработуваа советските нуклеарни експерти, како и за безбедно одлагање на вишокот нуклеарен материјал. Во однос на кризните точки, Јапонија е најмногу заинтересирана за Северна Кореја, но, ЕУ, покажува помал интерес за прашањето. Во мултилатерални рамки, има исклучително високо ниво на поклопување на интересите и погледите во однос на состојбите и во однос на излезните решенија во овој домен.

⁸⁶³ EU-Japan, 2005, Joint Press Statement, 2 May 2005, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_disarm_en.pdf> посетено 14.10.2014.

⁸⁶⁴ EU-Japan, 2011, Joint Press Statement, 28 May 2011, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_disarm_en.pdf> посетено 14.10.2014.

⁸⁶⁵ EU-Japan, 2004, "Japan-EU Joint Declaration on Disarmament and Non-proliferation", Japan-EU Summit, Tokyo, 22 June 2004, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_disarm_en.pdf> посетено 14.10.2014.

Регионални конфликти. Соработката во овој домен е заснована на 'Акцискиот план' од 2001г., каде што, во поглавјето за превенција на конфликти и градење на мир, се проектира натамошно продолжување на размената на информации и искуства за цивилните аспекти на кризниот менаџмент - како за општата употреба на инструментите, така и за конкретното дејствување. Се предвидува и заедничка работа на јакнењето на капацитетите на меѓународните и регионалните организации за дејствување во сите фази на кризите - од нивна превенција, преку што побезболна постконфликтна транзиција, до трансформација на хуманитарната помош во поддршка на реконструкцијата и развојот.⁸⁶⁶ Понатаму, во делот посветен на конкретните регионални прашања најмногу внимание е посветено на конкретната соработка на Корејскиот полуостров и на Балканот.⁸⁶⁷ Инаку, пристапите кон регионалните кризи и конфликти - јапонскиот пристап на хумана безбедност и европскиот сеопфатен пристап - се во основа многу слични инсистирајќи на важноста на поврзаноста на безбедноста и развојот.

Фокусот е ставен исклучиво на цивилната соработка, иако постои и неборбена воена соработка, како што е соработката во антипиратските активности на брегот на Сомалија и во Аденскиот залив.⁸⁶⁸ Веќе извесно време се одвиваат преговори за финализација на соодветен Рамковен договор за цивилно учество на Јапонија во мисиите на ЗБОП со што се очекува да зајакне соработката во кризните подрачја на Средниот Исток, Северна и Подсахарска Африка и Југоисточна Азија. Од 2005г. се одвива Стратегискиот дијалог за безбедноста во Источна Азија. Координацијата во пристапот и решавањето на кризите се одвива во рамките на повеќе политички дијалози посветени на одредени региони. Така, активни се дијалозите за Централна Азија и Источна Европа, за Западниот Балкан, за Африка и за Блискиот Исток. На Корејскиот полуостров заедничките активности се насочени кон наоѓање начини за намалување на опасностите кои што доаѓаат од непредвидливиот карактер на севернокорејскиот режим.

Значајни и плодни се заедничките активности во стабилизацијата и поствоената реконструкција на Западниот Балкан. Активностите беа групирани околу промовирањето на безбедноста, демократизацијата и економскиот развој, особено во БиХ, Македонија, тогашната СР Југославија и Косово. Меѓу другото, ЕУ и Јапонија беа копреседавачи на Министерската конференција за консолидација на мирот и економски развој на Западниот Балкан во 2004г. Понатаму, соработуваа во реконструкцијата и рехабилитацијата на регионот со поддршката на десетина проекти преку

⁸⁶⁶ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation, *op.cit.*, p.7

⁸⁶⁷ Ibid., pp.7-8

⁸⁶⁸ Japan-EU, 2015, "Joint Press Statement", 23rd Japan-EU Summit, Tokyo, 29 May 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/05/29-joint-press-statement-eu-japan-summit/>> посетено 18.09.2015., p.2

Фондот за хумана безбедност на ОН. Значајна е соработката во Авганистан каде што Јапонија е втор, а ЕУ трет донатор според вредноста на вкупната алоцирана помош.⁸⁶⁹ Постои и координација на активностите на ЕУ и Јапонија во Африка - во Аденскиот залив, Мали, Нигер, Јужен Судан и ДР Конго,⁸⁷⁰ како и координирана поддршка на регионалните африкански организации во изградба на нивните капацитети за превенција и решавање на кризите на континентот. На регионален план, заеднички работат на јакнењето и на натамошниот развој на безбедносната димензија на АСЕАН преку Регионалниот форум на АСЕАН.

Неуспешни држави. Билатералната соработка во овој домен се одвива на самитите, на министерскиот дијалог помеѓу ВП и Јапонскиот МНР, преку редицата дијалози за одредени географски подрачја - Стратегиските дијалози за Азија и за Централна Азија, Политичките дијалози за Африка, за Средниот Исток, за Западен Балкан - кои што се одвиваат помеѓу ЕСНД и Јапонското МНР, како и преку секторскиот дијалог за развојна политика, кој што е креиран врз основа на заклучоците на самитот од 2009г.⁸⁷¹ Конкретната проектна соработка во развојната политика се одвива помеѓу ЕК и Јапонската агенција за меѓународна соработка и се одликува со бројни кофинансирани операции и со заедничко планирање на развојната помош.⁸⁷²

Соработката е заснована на 'Акцискиот план', каде што покрај предвидените активности во рамките на поглавјето за превенција на конфликти и градење мир, проектирани се и активности во областа на развојната соработка и борбата против сиромаштијата.⁸⁷³ Билатералната соработка е најмногу концентрирана во Азија и Африка. Особено во подрачјата на Централна Азија и во подсахарска Африка. Претходно, во процесот на нивната постконфликтна стабилизација соработката беше обемна и во кршливите држави во постјугословенскиот простор.

Со текот на времето обемот на развојната соработка во кршливите и неуспешните држави се разви уште повеќе, одејќи подалеку од реконструкцијата и унапредувањето на економскиот развој и насочувајќи се и кон јакнење на владеењето и градење отпорност во ваквите држави, како во пред, така и во посконфликтни состојби. Во таа насока, Јапонија директно го помага и спроведувањето на цивилните мисии на ЕУ во Нигер и во Мали, насочени кон реформи и јакнење на капацитетите

⁸⁶⁹ EU-Japan, 2010, "Joint Press Statement", 19th EU-Japan Summit, Tokyo, 28 April 2010, 9157/10, PRESSE 96, p.3

⁸⁷⁰ EU-Japan, 2014, "Joint Press Statement", 22nd EU-Japan Summit, Brussels, 7 May 2014, 9577/14, PRESSE 274, p.7

⁸⁷¹ EU-Japan, 2009, "Joint Press Statement", 18th EU-Japan Summit, Prague, 4 May 2009, pp.3-4,

<http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2009_summit_js_en.pdf> посетено 10.10.2014.

⁸⁷² European Commission, 2015, "International development dialogue with Japan", <http://ec.europa.eu/europeaid/policies/international-development-dialogue/japan_en> посетено 19.10.2015.

⁸⁷³ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation", *op.cit.*, p.13

на безбедносните сектори во овие две земји.⁸⁷⁴ Значајна е соработката во однос на Авганистан, каде што ЕУ и Јапонија како едни од најголемите донатори, координирано и заеднички работат на безбедноста, реинтеграцијата и развојната помош, особено на трансферот на одговорностите од меѓународните на авганистанските национални безбедносни сили. Во функција на спречување на кризното прелевање ЕУ и Јапонија беа домаќини на Конференцијата за управување со безбедноста на границата помеѓу Авганистан и Таџикистан во 2011г.

На мултилатерално ниво, покрај континуираната заедничка работа во рамките на ОН, како во постигнувањето на МРЦ, така и во креирањето и имплементацијата на Целите за одржлив развој, ЕУ и Јапонија како иницијални потписнички заеднички работат и на спроведувањето на 'Новиот договор' за кршливите држави од конференцијата во Бузан во 2011г.

Организиран криминал. Соработката во овој домен се одвива преку годишните самити и преку Заедничкиот одбор за царинска соработка. Ваквата билатерална инфраструктура не делува амбициозно, но, соработката е долготрајна, континуирана и со конкретни резултати. Таа започна на самитот во 1996г. кога партнерите ја изразија својата посветеност заеднички да се борат против меѓународниот организиран криминал.⁸⁷⁵ Соработката се заснова на 'Акцискиот план', каде што се поставени основите на соработката помеѓу Еуропол и јапонската полиција со особен фокус на перењето пари, трговијата со наркотици, трговијата со луѓе и шверцот на мигранти и новите облици на криминал како сајбер криминалот.⁸⁷⁶ И тука вреди да се истакне дека, покрај САД, Јапонија е единствениот СП со кој што ЕУ има Договор за взаемна правна помош.

Јапонија е стратегиски партнер со кој што ЕУ има силна соработка во градењето капацитети во трети земји. ЕУ и Јапонија заеднички основаа центар за полициска обука во Авганистан.⁸⁷⁷ Во Централна Азија, врзано за трговијата со наркотици, ЕУ и Јапонија заедно работат во подигањето на капацитетите на земјите за ефективната контрола на своите граници. Мултилатералната соработка во борбата против организираниот криминал е висок заеднички приоритет поставен уште со 'Акцискиот план'. Таа е фокусирана на промоцијата и имплементацијата на Конвенцијата на ОН за борба против организираниот криминал заедно со пропратните протоколи. Покрај тоа,

⁸⁷⁴ Fukushima A., 2015, "Japan-Europe Cooperation for Peace and Stability: Pursuing Synergies on a Comprehensive Approach", Policy Brief, GMF, Washington D.C.

⁸⁷⁵ EU-Japan, 1996, "Joint Summit Communiqué", Tokyo, September 1996, <http://www.euinjapan.jp/en/relation/political/political_05/> посетено 14.10.2014., p.5

⁸⁷⁶ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation", *op.cit.*, pp.19-20

⁸⁷⁷ EU-Japan, 2011, "Joint Press Statement", *op.cit.*

заеднички се поддржуваат и други мултилатерални механизми кои што имаат за цел зголемена правосудна соработка, како, на пример, во рамките на Г8 и Советот на Европа.

Сајбер безбедност. Соработката во областа на сајбер безбедноста е заснована на два документи - 'Акцискиот план' и 'Заедничката изјава за соработка во информатичката и комуникациската технологија' од 2004г.⁸⁷⁸ Соработката во овој домен се одвива континуирано и регуларно преку сајбер дијалогот лансиран во 2014г.⁸⁷⁹, преку годишниот дијалог за информатичката и комуникациската технологија, како и на годишните самити. Соработката е најмногу фокусирана на сузбивањето на сајбер криминалот и е канализирана преку Европскиот центар за сајбер криминал при Европол. И во овој домен од големо значење е 'Договорот за взаемна правна помош' од 2009г., при што треба да се истакне дека договорот е единствен што ја покрива оваа сфера, односно, не коегзистира истовремено и со билатерални договори и со земјите членки на Унијата како што е тоа случај со сличниот ваков договор помеѓу ЕУ и САД. Останатите пошироки сајбер безбедносни прашања се разгледуваат помеѓу ЕНИСА и соодветната јапонска агенција.

На мултилатерално ниво, ЕУ и Јапонија заедно работат на промоција на Будимпештанската Конвенција на СЕ како единствен обврзувачки меѓународен договор за сајбер безбедноста и сузбивањето на сајбер криминалот. Јапонија ја ратификуваше оваа Конвенција. Јапонија се приклучи кон 'Глобалната алијанса против онлајн сексуалната злоупотреба на децата'. Во однос на управувањето со интернетот ЕУ и Јапонија имаат мошне блиски позиции. Во 2012г. ЕУ и Јапонија беа коорганизатори на голем Форум за интернет безбедност со цел размена на информации и најдобри практики за политиките и техничките трендови во областа.

Енергетска безбедност. Соработката во овој домен се одвива на годишните самити, на Дијалогот за енергија, на Заедничкиот комитет за научна и технолошка соработка и на ад хок Дијалогот за нуклеарна безбедност. Првиот сеопфатен енергетски дијалог ЕУ-Јапонија е одржан во 2007г. помеѓу ГД за транспорт и енергија на ЕК и Јапонската Агенција за природни ресурси и енергија. Оттогаш тој станува регуларна практика при што се дискутираат прашањата од взаемен интерес и загриженост. Дијалогот сукцесивно се надградува во наредните години. Така, на самитот во 2009г. поблиску е дефинирана соработката во обезбедување поголема транспарентност, предвидливост и стабилност на глобалните енергетски пазари; подобрување на инвестициската клима во

⁸⁷⁸ EU-Japan, 2004, "EU-Japan Joint Statement on Cooperation on Information and Communication Technology", <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_ict_en.pdf> посетено 13.10.2014.

⁸⁷⁹ EU-Japan, 2014, "Joint Press Statement", 22nd EU-Japan Summit, *op.cit.*

енергетските сектори; зајакнување на енергетската ефикасност; диверсифицирање на снабдувањето; осигурување на физичката безбедност на критичната енергетска инфраструктура.⁸⁸⁰

На самитот во 2011г. беше усвоен посебен документ за соработка по катастрофата во Фукушима. Се работи за сеопфатен план за засилување на енергетската соработка кој што е поставен на два столба: зајакнување на нуклеарната безбедност⁸⁸¹ и оживување на енергетската соработка.⁸⁸² И во официјалните соопштенија од последните два самити, одржани во 2014 и 2015г., се истакнува потребата за соработка во енергетската сигурност поради фактот дека двата партнери се критично зависни од увоз на енергенси. Притоа, покрај обновливите извори, складирањето на течен гас, особено се истакнува важноста во соработката на нуклеарната фузија.⁸⁸³

ЕУ и Јапонија високо ја вреднуваат и вложуваат во мултилатералната соработка во доменот. Редовно, во сите заеднички документи се истакнува значењето на работата и натамошното јакнење на сите релевантни меѓународни организации од областа - Енергетската повелба, Меѓународно партнерство за соработка во енергетската ефикасност, Меѓународната агенција за обновлива енергија, Меѓународната агенција за енергетика.

Климатски промени. Соработката во овој домен се одвива низ два секторски дијалози - Дијалогот на високо ниво за животна средина помеѓу ГД за животна средина при ЕК и Јапонските министерства за животна средина и надворешни работи; и Дијалогот на високо ниво за климатски промени. Соработката е заснована на 'Акцискиот план', каде што акцентот е ставен најмногу на заедничките активности во земјите во развој во функција на поддршка и помош на нивната преориентација кон одржлив развој, особено во конзервацијата и управувањето со шумските фондови и запирањето на десертификацијата.⁸⁸⁴ Речиси дека нема самит каде што во заедничката изјава не се реafirмирани усогласените заложби за климатските промени.

Јапонија е потписник на сите релевантни меѓународни договори во областа, како Рамковната конвенција за климатски промени, Протоколите од Кјото и Монреал, Парискиот договор, Конвенцијата за биодиверзитет, Конвенцијата за борба против десертификацијата. Јапонија учествуваше во првиот Кјото период, но, за вториот период не утврди нови таргети. Соработката

⁸⁸⁰ EU-Japan, 2009, "Joint Press Statement", 18th EU-Japan Summit, *op.cit.*

⁸⁸¹ Преку доведување на безбедноста на нуклеарните енергетски постројки на највисоки нивоа, промоција на високи меѓународни технички стандарди и мерки на нуклеарна сигурност, размена на податоци и искуства за нуклеарните реактори. EU-Japan, 2011, "Joint Press Statement", 20th EU-Japan Summit, Brussels, *op.cit.*

⁸⁸² Преку јакнење на Дијалогот за енергија, засилување на соработката на енергетските истражувања на повеќе полиња со ползување на одредбите од Договорот за научна и технолошка соработка, кој токму таа година стапи на сила. *Ibid.*

⁸⁸³ EU-Japan, 2014, "Joint Press Statement", 22nd EU-Japan Summit, *op.cit.*; и Japan-EU, 2015, "Joint Press Statement", *op.cit.*

⁸⁸⁴ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation", *op.cit.* pp.15-16

во овој домен помеѓу ЕУ и Јапонија, покрај на билатерален и мултилатерален план, успешно се одвива и на интеррегионално ниво - во рамките на АСЕМ, каде што се третираат редица важни теми. Досега се одржани четири министерски конференции за животна средина на АСЕМ.

Миграции. Јапонија последниве децении станува се поатрактивна мигрантска дестинација како резултат на силниот економски раст проследен со недостиг на работна сила. Таа развива многу внимателна, во основа рестриктивна политика. Но, и покрај тоа, речиси два милиони мигранти се присутни во земјата, најголем дел од соседството - од Кореја, Кина и Филипините.⁸⁸⁵

Во 'Акцискиот план' од 2001г., прашањето на миграциите се третира еднодимензионално, во рамките на делот на борбата против тероризмот, транснационалниот криминал, трговијата со дрога и правосудната соработка, каде што се поставени основите на соработката помеѓу Европол и јапонската полиција, меѓу другото, и во областите на трговијата со луѓе и шверцот на мигранти.⁸⁸⁶ Не постои посебен билатерален дијалог за миграциите. Соработката во овој домен се одвива на ад хок начин, претежно врзан за акутните кризи во одредени региони, низ политичките дијалози структурирани за нив - за Средниот Исток, Африка, Централна Азија, Западниот Балкан. Сепак, како посредна, но, мошне значајна од аспект на миграциите, односно, на дејствувањето на основните причини за нив, е континуираната билатерална соработка на глобалните развојни политики која што се потврдува и надградува на секој билатерален самит. Јапонија значително придонесува и во рамките на активностите на ЕУ на интеррегионално ниво, врзани за развојот на Африка и Азија како значајни извори и транзитни рути на мигранти. На мултилатерално ниво, Јапонија е активен член во сите релевантни меѓународни организации и форуми и особено активно придонесува во рамките на ОН.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Основата за соработка во овој домен е поставена со 'Заедничката декларација' од 1991г. која што започнува токму со истакнувањето на „заедничката приврзаност кон слободата, демократијата, владеењето на правото и човековите права“.⁸⁸⁷ Со неа се креирани и клучните механизми на билатералните политички консултации и соработка како самитите на највисоко ниво и Консултациите за човекови права помеѓу ЕЗ Тројката и комесарот за

⁸⁸⁵ Kashiwazaki C. and Akaha T., 2006, "Japanese Immigration Policy: Responding to conflicting pressures", Migration Policy Institute, Washington D.C.

⁸⁸⁶ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation", *op.cit.*, p.20

⁸⁸⁷ EC-Japan, 1991, "Joint Declaration on Relations between European Community and its Member States and Japan", The Hague, 18 July 1991, p.1

надворешни односи, од една, и јапонскиот МНР, од друга страна.⁸⁸⁸ Консултациите, со статус на политички дијалог, се одвиваат два пати годишно помеѓу ЕСНД и МНР на Јапонија. По правило, се одржуваат во пресрет на годишната сесија на Комисијата за човекови права при ОН и пред состаноците на третиот комитет на ГС на ОН.⁸⁸⁹

Со 'Акцискиот план' се проектира координација во унапредувањето на демократијата во трети земји со „јакнење на функционирањето на судските, правните, административните и изборните системи“, преку испраќање експерти и инструктори за јакнење на човечките и институционалните ресурси, како и конкретно заедничко дејствување во борбата против детскиот труд и комерцијалната сексуалната експлоатација на децата.⁸⁹⁰ Исклучително блиска и добро координирана е билатералната соработка во креирањето и спроведувањето различни програми за давање помош во обезбедувањето почитување на човековите права, промоцијата на демократијата и доброто владеење. Притоа, карактеристичен е поширокиот и посеопфатен пристап кон овие проблеми, преку намалување на сиромаштијата и поттикнување на социјалниот развој.

Единствена точка на неслагање е политиката кон смртната казна. Јапонија, крајно ограничено, но, во континуитет ја применува смртната казна, што е предмет на реакции на ЕУ. Имено, после секоја извршена смртна казна ЕУ официјално ги повикува јапонските власти да воведат мораториум на извршување и целосно да ја укинат оваа нехумана и сурова мерка.⁸⁹¹ На мултилатерално ниво особено важна е цврстата соработка на ЕУ и Јапонија во основањето и функционирањето на МКС во Хаг. Тие обезбедуваат најголем дел од средствата за функционирање и континуирано даваат голема политичка поддршка на оваа меѓународна институција.

⁸⁸⁸ Ibid., p.3

⁸⁸⁹ EU-Japan, 2001, "Shaping our Common Future" An Action plan for EU-Japan Cooperation", *op.cit.*, p.6

⁸⁹⁰ Ibid.

⁸⁹¹ EEAS, 2013, "Statement by EU High Representative Catherine Ashton on the executions in Japan", Brussels, 12 December 2013, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131212_02_en.pdf> посетено 13.10.2014.

6.6. Стратегиското партнерство ЕУ-Индија

СП ЕУ-Индија е воспоставено на билатералниот самит во ноември 2004г. со 'Заедничкиот акциски план', каде што се вели дека „Индија и ЕУ како две најголеми демократии во светот, споделуваат заеднички вредности и убедувања кои што ги прават природни партнери, како и фактори на стабилноста во постојниот светски поредок“.⁸⁹² СП има мошне солидна инфраструктура - самит на највисоко ниво, еден министерски дијалог, 38 политички и секторски дијалози и три останати платформи. Почнувајќи од 2000г., одржани се 13 самити, од кои последниот во март 2016г.

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Индија е голема и брзорастечка економија. Нејзиното учество во глобалниот БДП изнесува 6,8%, а уделот во вкупната светска трговија 2,9%.⁸⁹³ Се проценува дека нејзиното учество во глобалниот БДП ќе изнесува дури 16% до 2030г.⁸⁹⁴ Според консолидираните податоци за 2015г. ЕУ е најголем трговски партнер на Индија со удел од 13,3% во вкупната надворешна трговија на Индија. ЕУ е прва извозна дестинација за Индија, при што на извозот во ЕУ отпаѓа 16,9% од целокупниот нејзин извоз. Уделот на Унијата во вкупниот увоз во Индија изнесува 11% и со тоа ЕУ е втор извозник во Индија, зад Кина. Од аспект на Унијата, Индија претставува деветти по големина трговски партнер на ЕУ, со удел од 2,2% во вкупниот трговски биланс на ЕУ.⁸⁹⁵ ЕУ е најголем извор на СДИ во Индија, со износ од 38,5 млрд.евра во 2014г.

И покрај прогресивното отварање и либерализација на пазарот во Индија во текот на последнава деценија, сепак, трговскиот режим и регулаторното окружување важат, компаративно гледано, за рестриктивни. И понатаму се присутни значајни царини што го попречуваат увозот, како и бројни нецарински бариери - квантитативни ограничувања, увозни лиценци, задолжителни тестирања и сертификарања за голем број производи, долги и сложени царински постапки. Во повеќе важни економски сектори важат сериозни ограничувања за странски инвестиции. Поради овие причини, како и поради огромниот индиски пазар со одлични потенцијали, ЕУ настојува што побргу да се дојде до билатерален ДСТ. Индија, пак, бавно и постепено ги напушта протекционистичките политики, а, од друга страна, уште ги ползува трговските повластици во трговијата со ЕУ преку примената на ОПС. Преговорите за склучување на ДСТ започнаа во јуни 2007г. Тие уште се во

⁸⁹² India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan",

<http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/86130.pdf> посетено 19.10.2014., p.1

⁸⁹³ European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", *op.cit.*

⁸⁹⁴ EEAS, 2015, "The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world", *op.cit.*

⁸⁹⁵ European Commission, 2016, "India Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016,

<http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113390.pdf> посетено 20.07.2016.

тек, и иако се тврди дека има значаен напредок,⁸⁹⁶ по се изгледа дека уште долго нема да се дојде до постигнување договор. За тоа веројатно најдобро говори следнава формулација од официјалниот документ на последниот билатерален самит одржан во март 2016г.: „Лидерите ја поздравиле обновената ангажираност од двете страни во размислувањата како да се продолжи со преговорите за постигнување трговски и инвестициски договор со широк опфат“.⁸⁹⁷ Бидејќи целта е да се постигне сеопфатен договор преговорите покриваат повеќе области: пристап до пазарите за стоки, услуги и јавни набавки; рамка за регулирање на инвестициите; регулација на конкуренцијата и интелектуалната сопственост; одржливиот развој.

И покрај бавните и тешки преговори трговските односи блежат солиден напредок. Регистрирани се значителни подобрувања во трговскиот и инвестицискиот билатерален биланс. Во периодот од една деценија (2003-2014г.) обемот на трговија е зголемен за 150%, при што трговијата со услуги пораснала за четири пати.⁸⁹⁸ И во последниот усвоен билатерален план за соработка, 'Агендата за дејствување 2020', наведени се клучните приоритети: олеснување на ЕУ инвестициите во Индија, целосно искористување на институционалните механизми за решавање на трговските недоразбирања, унапредување на соработката во заштитата на правата од интелектуална сопственост, олеснување на регистрацијата за географско потекло на производите.⁸⁹⁹

Билатералните односи во овие домени се засновани на 'Договорот за соработка' од 1994г., кој што преставува чадор договор за севкупните билатерални односи.⁹⁰⁰ Билатералната соработка се одвива на самитите, на Заедничката комисија задолжена за спроведување на Договорот од 1994г. и на нејзините две поткомисии: за трговија (клучна за решавање на тековните проблеми во трговските односи), и за економска соработка, како и преку редица секторски дијалози - Заедничкиот одбор за царинска соработка, Дијалогот за финансиски услуги, Дијалогот за макроекономска соработка, Заедничката група за текстил и облека, Регулаторните дијалози (преку Работната група за техничките трговски бариери и санитарните и фито-санитарните мерки и Работната група за фармација, биотехнологија и медицински апарати). Индија е членка на СТО од нејзиното основање во 1995г., како и на нејзиниот претходник ГАТТ од 1948г.

⁸⁹⁶ EEAS, 2016, "EU-India Relations Factsheet", Brussels, 30 March 2016, <http://eeas.europa.eu/factsheets/news/eu-india_factsheet_en.htm> посетено 13.07.2016.

⁸⁹⁷ EU-India, 2016, "Joint Statement", 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, p.1, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.

⁸⁹⁸ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/india/>> посетено 12.05.2016.

⁸⁹⁹ EU-India, 2016, "EU-India Agenda for Action-2020", 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, p.2, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.

⁹⁰⁰ EU-India, 1994, "Cooperation Agreement between the European Community and the Republic of India on partnership and development", *Official Journal of the European Communities*, L 223, 27.8.1994.

Безбедносна димензија на стратегиското партнерство

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот е заснована на 'Заедничкиот акциски план на стратегиското партнерство' (ЗАП) од 2005г., 'Заедничката декларација' од 2010г., како и на најновата 'Заедничка декларација' од 2016г.⁹⁰¹ Во ЗАП, покрај определбата активно да се соработува во рамките на инструментите на ОН, проектирани се и повеќе конкретни мерки, како поблиска соработка помеѓу Координаторот за борба против тероризмот на ЕУ и неговиот индиски хомолог, помеѓу Европол и индиското Централно истражно биро, како и востановување индиска контакт точка на Евроцаст.⁹⁰² Со 'Заедничката декларација' од 2010г. поблиску се определени заедничките активности во борбата против тероризмот на повеќе нивоа - на ниво на политички дијалог (и билатерално, а особено мултилатерално), на ниво на спроведување на законот и оперативна полициска соработка, на ниво на безбедност на границите, воздухопловството и патничкиот транспорт, менаџментот на последиците од терористичките напади.⁹⁰³

Билатералната соработка во овој домен се одвива на самитите, на Дијалогот за безбедност и на Дијалогот за борба против тероризмот. На оперативно ниво, во 2012г. одржана е заедничка работилница на Европол, Евроцаст и индиските власти заради подобрување на правосудната соработка во доменот. Европол има одредено ниво на соработка со индиските власти. Исто така, регистрирани се активности и на Координаторите за борба против тероризмот. Покрај соработката ЕУ-Индија, паралелно се одвива билатерална соработка на Индија со земјите членки на ЕУ. Индија го преферира билатералниот ангажман со земјите членки бидејќи не е убедена дека ЕУ носи додадена вредност во борбата против тероризмот.⁹⁰⁴ Особено добро развиена оперативна соработка со постојани заеднички работни групи Индија има со ОК и Германија.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен е заснована на ЗАП од 2005г.⁹⁰⁵ и ЗАП од 2008г.⁹⁰⁶, каде што се истакнува дека ЕУ и Индија се решени да ја зајакнат колективната акција за борба против пролиферацијата на ОМУ и нивните носачи преку повеќе активности и со здружување на сите напори и ресурси. За таа цел, воспоставена е и солидна билатерална инфраструктура. Соработката се одвива на самитите, на Дијалогот за безбедност, како

⁹⁰¹ EU-India, 2016, "Joint Declaration on the fight against the terrorism", 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.

⁹⁰² India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.5-6

⁹⁰³ EU-India, 2010, "EU-India Joint Declaration on International Terrorism", <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118405.pdf> посетено 19.10.2014.

⁹⁰⁴ Renard T., 2014, "Confidential partnerships? The EU, its strategic partnerships and international terrorism", *op.cit.*, p.27

⁹⁰⁵ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan" *op.cit.*

⁹⁰⁶ EU-India, 2008, "The EU-India Joint Action Plan", 5th EU-India Summit, Marseille, 29 September 2008, <http://www.eeas.europa.eu/india/sum09_08/joint_action_plan_2008_en.pdf> посетено 19.10.2014.

и на неформалните консултации за непролиферација и разоружување кои што се на пат да прераснат во формален дијалог. За жал, соработката е само декларативна. Во практиката, врз основа на досега направеното може да се заклучи дека Индија е најпроблематичниот стратегиски партнер на Унијата во доменот на непролиферацијата. Индија го нема потпишано Договорот за непролиферација, клучниот меѓународен договор во областа. Таа не прифаќа никакви условувања од страна на ЕУ во тој поглед и таквата нејзина цврстина комбинирана со големината на нејзината економија и нејзиното значење како трговски партнер за ЕУ предизвика проблеми и пукнатини внатре во самата Унија помеѓу земјите членки. Дополнително, самата Индија, односно постојаните тензии на релациите Индија-Пакистан е една од трите планетарни невралгични нуклеарни точки. Исто така, во однос на иранската нуклеарна програма, Индија со своите позиции воопшто не помагаше во преговорите. Напротив. Поради својата голема зависност од иранската нафта Индија не ги поддржа санкциите кон Иран, кои што беа суштински елемент во преговарачката позиција. Дури постоеа сомнежи дека Индија го зголемува увозот на иранска нафта за време на санкциите.

Регионални конфликти. Индија е водечка земја според учеството на своите трупи во мировните операции на ОН. Таа досега има учество во дури 43 мировни операции на ОН.⁹⁰⁷ Оттаму, соработката во овој домен, не само во рамките на ОН, туку, и во унапредувањето на практиките во чувањето и градењето на мирот, е од големо значење и за Индија и за ЕУ.

Билатералната соработка се одвива на самитите, на Дијалогот за безбедност и на Дијалогот за борба против пиратството. Соработката се заснова на ЗАП од 2005г. каде што е предвидена соработка во мировните операции на ОН, градењето на мирот и постконфликтната поддршка. Со документот се предвидуваат консултации пред сите поголеми дебати во ОН посветени на овие прашања. Поконкретна оперативна соработка се предвидува во обуката за изведување на цивилните и воените компоненти на мисиите, со посебен акцент на полициските и другите безбедносни сили.⁹⁰⁸ Со ЗАП од 2008г. направено е надополнување со нови активности во однос на регионалните прашања и споделувањето на најдобрите практики врзани за цивилно-воените прашања на градење на мирот, особено во Африка.⁹⁰⁹ Исто така, постои соработка и во борбата против пиратството покрај Сомалискиот брег, во рамките на ЕУ операцијата Аталанта. И со најновиот заеднички документ, 'Агендата 2020', усвоен на самитот во март 2016г., со кој што се проектира соработката во наредниот петгодишен период, предвидено е натамошно зајакнување и

⁹⁰⁷ Според официјалните податоци на ОН, во април 2016г. Индија имала вкупно учество од 7.696 мировници, од кои 6.730 мировни трупи, 895 полицајци и 71 воен експерт. Види: United Nations, 2016, "Troop and Police Contributors", *op.cit.*

⁹⁰⁸ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.4-5

⁹⁰⁹ EU-India, 2008, "The EU-India Joint Action Plan", *op.cit.*, p.3

продлабочување на соработката во борбата против пиратството, морската безбедност, градењето на мирот и постконфликтната поддршка.⁹¹⁰ Со Агендата е направено и спојување на двата дијаложи - дотогашните Дијалог за безбедност и Консултации за надворешната политика - во Консултации за безбедноста и надворешната политика - заради подобрена ефективност и координација.⁹¹¹ Во Изјавата од последниот самит се истакнува потребата од соработка за долгорочна стабилизација на Авганистан во рамките на планот 'Трансформациска декада 2015-2024', како и потребата од поголема синергија во градењето на способностите и капацитетите на Африканскиот континент.⁹¹²

Во рамките на регионалната соработка, Индија и ЕУ се активни во Регионалниот форум на АСЕАН. Со своето полноправно членство во ШОС од октомври 2015г. Индија прави крупен чекор во диферзифицирањето на својата безбедносна регионална соработка.

Неуспешни држави. Индија покажува исклучително мал и селективен интерес за соработка со ЕУ во овој домен.⁹¹³ Во ЗАП од 2005г. се споменува само размената на гледишта за глобалните развојни прашања и испитувањето на можноста за билатерална соработка на развојни проекти во трети земји.⁹¹⁴ Во ЗАП од 2008г. се говори за потребата од здружени напори во меѓународни рамки за користење на експертизата во глобалната развојна политика во функција на реализација на МРЦ и поголема ефективност на програмите за помош.⁹¹⁵ И во најновиот заеднички документ 'Агендата 2020' од 2016г. во рамките на поддршката на трети земји е спомнато „испитување на можностите за развојно партнерство и триангуларна соработка“.⁹¹⁶ Конкретна соработка на теренот во координацијата на имплементацијата на развојните проекти, дури и во меѓусебното информирање за нив, многу ретко може да се регистрира. Единствен позитивен пример на соработка е Авганистан. Таму Индија како еден од најголемите донатори има ограничена соработка со ЕУ и останатите актери на теренот.⁹¹⁷ Делумна соработка е регистрирана и во Непал.⁹¹⁸ Индија, разбирливо, најмногу е ангажирана во своето непосредно соседство - во Бангладеш, Шри Ланка, Авганистан, Мианмар и Непал. Состојбите во овие кршливи и неуспешни држави претставуваат постојана закана по стабилноста и растот на Индија. Истовремено, преку засилен ангажман во нив,

⁹¹⁰ EU-India, 2016, "EU-India Agenda for Action-2020", 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, p.1

⁹¹¹ Ibid., p.5

⁹¹² EU-India, 2016, "Joint Statement", 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, pp.2-3

⁹¹³ Mawdsley E., 2014, "Development and the India-EU strategic partnership: Missing incentives and divergent identities", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid

⁹¹⁴ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.19-20

⁹¹⁵ EU-India, 2008, "The EU-India Joint Action Plan", *op.cit.*, p.3

⁹¹⁶ EU-India, 2016, "EU-India Agenda for Action-2020", *op.cit.*, p.1

⁹¹⁷ Mawdsley E., 2014, "Development and the India-EU strategic partnership: Missing incentives and divergent identities", *op.cit.*

⁹¹⁸ Castillejo C. and Hackenesch C., 2014, "The EU and its partners on development: how strategic on the ground?", *op.cit.*, pp.3-4

како во Шри Ланка и Непал, Индија го балансира растечкото влијание во овие кршливи држави на својот голем регионален ривал Кина.

На мултилатерално ниво, Индија важи за тежок партнер. Тоа произлегува од нејзиниот силно изразен суверенистички пристап и политиката на немешање, како и нејзината посветеност на солидарноста Југ-Југ. Тоа особено е случај кога нејзиното најнепосредно соседство е предмет на можен мултилатерален ангажман и акција. Во такви случаи, за до го задржи доминантното влијание, Индија воопшто не се воздржува најотворено да ги опструира таквите напори, како, на пример, последниот нејзин обид да го запре востановувањето на мисија на ОН во Непал.⁹¹⁹ Индија отворено не ги прифаќа концептите на неуспешни и кршливи држави, како и новите мултилатерални напори во таа сфера како 'Новиот договор', токму како резултат на својот длабоко вкоренет скептицизам и недоверба кон западната глобална развојна агенда. Индија дипломатски беше многу активна во обидот да се блокира попрогресивен пристап кон прашањата на кршливоста на државите во рамките на мултилатералните преговори за новите глобални развојни цели после 2015г. кои што ги наследија МРЦ.⁹²⁰ Во последниов период во доменот на меѓународната развојна политика Индија е доста активна во новите форми на организирање на растечките економии како Новата развојна банка на БРИКС, како и ИБСА.⁹²¹

Организиран криминал. Соработката во доменот е проектирано да се одвива врз основа на ЗАП од 2005г., каде се говори за соработка во борбата против трговијата со наркотици и прекурсори, воспоставување соработка помеѓу Европол и индиското Централно истражно биро, како и воспоставување односи на Евроцаст со индиските власти.⁹²² Но, веќе во првото ажурирање на ЗАП сите реферирања на соработката во овој домен се елиминирани од текстот.⁹²³ Иако интересот на ЕУ за соработка е изразен, сепак, од страна на Индија „недостатокот на политичка волја и доверба ја попречува соработката“.⁹²⁴ Билатералната соработката се одвива преку Дијалогот на високо ниво за миграции каде што се дискутираат прашањата за легалната и илегалната миграција и преку Заедничкиот одбор за царинска соработка. Евроцаст има своја контакт точка во Индија. ЕУ досега финансираше повеќе проекти во Индија насочени кон сузбивањето на трговијата со луѓе. На мултилатерално ниво, Индија последна од сите СП ја прифати Конвенцијата ОН за борба против транснационалниот криминал. Индија ги има прифатено FATF стандардите.

⁹¹⁹ Castillejo C., 2015, "Fragile States: an Urgent Challenge for EU Foreign Policy", *op.cit.*, p.13

⁹²⁰ Mawdsley E., 2014, "Development and the India-EU strategic partnership: Missing incentives and divergent identities", *op.cit.*, p.4

⁹²¹ Ibid.

⁹²² India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.6

⁹²³ EU-India, 2008, "The EU-India Joint Action Plan", *op.cit.*

⁹²⁴ Renard T., 2014, "Partners in Crime? The EU, its strategic partnerships and international organized crime", *op.cit.*, p.23

Сајбер безбедност. Соработката во доменот на сајбер безбедноста е заснована на два документи - ЗАП од 2005г.⁹²⁵ и 'Заедничката декларација за меѓународниот тероризам' од 2010г.⁹²⁶ Билатералната соработка се одвива преку Дијалогот за сајбер безбедноста, преку Заедничката работна група за информатичко општество, преку министерскиот дијалог помеѓу ВП и индискиот МНР, и преку самитите на највисоко ниво. Соработката започна во рамките на борбата против тероризмот, но, со растот на значењето на сајбер безбедноста беше оформен посебен сајбер дијалог во 2012г., помеѓу ЕСНД и МНР на Индија. На последниот сајбер дијалог одржан во мај 2015г. се разговарало за сајбер криминалот и управувањето со интернетот, при што особено е истакнато значењето на меѓународната соработка и заклучено е дека основните вредности што ги споделуваат ЕУ и Индија, како човековите права (особено правото на слободно изразување) и владеењето на правото, важат подеднакво и во сајбер просторот.⁹²⁷ Сепак, и покрај постоењето на овие дијалози станува збор за ограничена соработка. На пример, не постои никаков договор за соработка во сузбивањето на сајбер криминалот помеѓу соодветните институции.

На мултилатерално ниво, соработката е исто така ограничена. Индија не е потписник на Будимпештанската Конвенција. Сепак, слично како и Бразил, ги користи нејзините препораки во реформирањето на националната регулатива. Во однос на прашањето на управувањето со интернетот позициите на ЕУ и Индија се блиски, што го покажуваат и изјаснувањата по повеќе иницијативи во доменот на сајбер безбедноста.

Енергетска безбедност. Индија е голем и брзорастечки енергетски потрошувач. Енергетската безбедност станува клучна за нејзиниот натамошен развој, слично како и во случајот на Кина. Оттаму, за да проектира долгорочна одржливост на своите растечки потреби Индија е фокусирана на развојот на нуклеарната енергија и на обновливите извори, како и на енергетската ефикасност. Во сите овие подрачја трансферот на напредни технологии од ЕУ за Индија е многу значаен.

Соработката во овој домен е заснована на ЗАП од 2005г. Соработката се одвива преку Панелот за енергија како секторски дијалог кој што се одржува на годишно ниво помеѓу ГД за енергија при ЕК и МНР на Индија. Во рамките на Панелот функционираат три Работни групи фокусирани на одделни области - за енергетска ефикасност и обновливи извори; за редукција на емисијата на

⁹²⁵ EU-India, 2005, "The India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*

⁹²⁶ EU-India, 2010, "Joint Declaration on International Terrorism",

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118405.pdf> посетено 19.10.2014.

⁹²⁷ EEAS, 2015, "EU and India Cyber Dialogue", Press Release, Brussels, 22.05.2015, <http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150522_03_en.htm> посетено 13.11.2015.

штетни гасови и преод кон чисти технологии; и за развој на нуклерната фузија.⁹²⁸ Редица заеднички конкретни проекти, кои што произлегуваат од работата на Панелот (за искористување на соларната енергија, енергијата на ветерот, интеграција на преносните електроенергетски мрежи), се финансираат преку Инструментот за партнерство и Инструментот за развојна соработка на ЕК. Клучен документ од понов датум е 'Заедничката декларација за зајакната соработка во областа на енергијата' од 2012г.⁹²⁹ Во 2009г. потпишан е Договор за соработка помеѓу Евроатом и Индија за истражување на енергијата на фузијата,⁹³⁰ а од 2005г. ЕУ и Индија соработуваат во рамките на ITER проектот.⁹³¹ На мултилатерално ниво, во рамките на Панелот за енергија, со проширувањето на обемот на прашања кои што се разгледуваат на него, од 2011г. се разменуваат мислења и координираат позициите и иницијативите во однос на енергетските прашања во меѓународните форуми.⁹³² Индија не е потписник на Меѓународната енергетска повелба.

Климатски промени. Како и во случајот на останатите земји во развој, и во Индија прашањата врзани за климатските промени се подредени на приоритетите на економски развој и намалување на сиромаштијата. Соработката во овој домен е заснована на ЗАП од 2005г. Соработката се одвива на самитите и преку посебниот секторски дијалог конституиран како Заедничка работна група за животна средина, кој што се одвива помеѓу ГД за животна средина на ЕК и федералното министерство за животна средина на Индија. Дијалогот е сконцентриран на глобалните климатски прашања и на транзицијата кон зелена економија. Билатералната соработка се одвива и преку Форумот за животна средина во чија што работа земаат учество претставниците на бизнисот, академската заедница и цивилното општество и се дискутираат широк сет на прашања од доменот на заштитата на животната средина и климатските промени.

Содржините и инструментите на соработка се поставени со ЗАП. Во него низ две одделни целини, за животна средина и за чист развој и климатски промени, поместени се редица активности. Клучно место зазема лансирањето на 'Иницијативата за чист развој и климатски промени', која што е фокусирана на соработката во областа на чистите технологии како начин на борба против

⁹²⁸ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p. 14

⁹²⁹ Декларацијата ги дефинира клучните области на соработка, меѓу кои: развој и примена на стратегии за производство на чиста енергија; зголемување на енергетската ефикасност во производството, особено во градежниот сектор; развој и интегрирање на напредни, паметни преносни мрежи; сигурност на нуклеарната енергија и развој на нуклеарната фузија. EU-India, 2012, "Joint Declaration on Enhanced Cooperation on Energy", https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20120210_joint_declaration_eu_india.pdf посетено 18.10.2014.

⁹³⁰ EU-India, 2009, "Agreement for cooperation between European Atomic Energy Community and the Government of the Republic of India in the field of fusion energy research", *Official Journal of the EU*, L 242/26, 15.9 2009

⁹³¹ Станува збор за меѓународен истражувачки проект во областа на нуклеарната фузија, воден и финансиран од седум членки - ЕУ, Индија, САД, Јапонија, Кина, Русија и Јужна Кореја (International Thermo Experimental Reactor).

⁹³² EU-India, 2012, "Joint Declaration on Enhanced Cooperation on Energy", *op.cit.*

климатските промени, нивниот полесен трансфер, финансирањето, истражувањата и развојот поврзани со нив.⁹³³ Оваа Иницијатива во 2008г. ќе прерасне во 'Заедничка работна програма за енергија, чист развој и климатски промени',⁹³⁴ а на самитот во 2016г. ќе авансира во 'Партнерство за чист развој и климатски промени', кое што во себе ќе ги инкорпорира постоечкиот секторски дијалог за енергија и секторскиот дијалог за климатски промени кој што треба да се воспостави.⁹³⁵ На последниот одржан самит востановен е уште еден билатерален инструмент - 'Партнерство за води'. Негова цел е зајакнување на технолошките и управувачките способности во третирањето на водите.⁹³⁶ Во периодот 2000-2009г. ЕУ финансираше повеќе од сто проекти во областа на животната средина и одржливиот развој во вкупна вредност од 340 мил.евра, од кои 45% се алоцирани на ублажување на климатските промени и прилагодување кон нив.⁹³⁷ Во тој контекст како особено успешна се смета соработката во управувањето со електронски отпад. Во доменот на климатските промени Индија има добро развиена соработка со одредени земји членки на Унијата - ОК, Шпанија, Германија и Франција, пред се, во развојот на обновливите енергии.

На мултилатерално ниво, уште во ЗАП се констатира дека ЕУ и Индија „како големи глобални актери се целосно свесни за нивниот капацитет да имаат централна улога во меѓународните напори за подобро глобално управување со животната средина“.⁹³⁸ Сепак, генералниот пристап и разбирањето на меѓународните климатски договори помеѓу ЕУ и Индија е прилично различно и тоа нужно се рефлектира и во проекциите на глобалното климатско управување. Додека ЕУ се залага за посилни и поефективни меѓународни регулативи и режими со обврзувачки и квантифицирани таргети и рокови, Индија става приоритет на своите национални интереси за што повисок економски раст заради намалување на сиромаштијата. Оттаму, неволно, како на пречки во остварувањето на своите цели, гледа на било какви обврзувачки елементи во меѓународните договори. Индија е потписник на сите релевантни меѓународни договори во областа.

Миграции. Соработката во доменот на миграциите е заснована на ЗАП од 2005г., каде што ова прашање се детектира како исклучително важно „во контекст на глобализацијата и големите движења на популацијата од еден во друг регион од економски или други причини, како и

⁹³³ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.12-13

⁹³⁴ EU-India, 2008, "The EU-India Joint Action Plan", *op.cit.*

⁹³⁵ EU-India, 2016, "Joint Declaration on a Clean Energy and Climate Partnership", EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <<http://www.consilium.europa.eu/press/press-releases/2016/03/30-eu-india/>> посерено 22.04.2016.

⁹³⁶ EU-India, 2016, "Joint Declaration on an India-EU Partnership", EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <<http://www.consilium.europa.eu/press/press-releases/2016/03/30-eu-india/>> посерено 22.04.2016.

⁹³⁷ European Union, 2009, "Working with India to tackle climate change", <http://www.euindiagrid.eu/index.php/documents/cat_view/5-public-documents/45-publications/104-reports-and-scientific-papers> посерено 20.10.2014.

⁹³⁸ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.12

големите мигрантски заедници кои што постојат и во Индија и во ЕУ“.⁹³⁹ Индија се идентификува како „извор, транзитна точка и дестинација на мигранти“.⁹⁴⁰ Следствено, постои потреба за одржување на континуиран дијалог за сите аспекти на миграциите, особено „земајќи ја предвид поврзаноста на миграциите со останати прашања како јавната безбедност“.⁹⁴¹

Билатералната соработка почна да се структурира уште веднаш по првиот одржан самит во 2000г. Формирана е Заедничка работна група за конзуларни прашања како секторски дијалог кој што треба да ја „зајакне соработката во олеснувањето на движењето на луѓето помеѓу Индија и ЕУ“.⁹⁴² Оваа работна група се состануваше два пати годишно. Билатералната соработката се одвива на самитите и преку секторскиот Дијалог на високо ниво за миграции, востановен во 2006г. Во рамките на овој дијалог се дискутираат прашањата за легалната и илегалната миграција, визните политики и поврзаноста помеѓу миграциите и развојот. Дијалогот се одвива на годишно ниво помеѓу ГД за внатрешни работи на ЕК и Федералното министерство за прекуморски индиски работи. На самитот во 2010г. Дијалогот дополнително се надгради кога индиската страна почна да го омекнува својот, инаку генерално резервиран, пристап кон прашањата што на било кој начин ја допираат нејзината внатрешна безбедност. Во документите на ЕУ, важноста на соработката во доменот на миграциите со Индија е посебно истакната во 'Стокхолмската програма' од 2010г.⁹⁴³ Индија е дефинирана како приоритетна земја за соработка и во 'Глобалниот пристап кон миграциите и мобилноста' од 2011г.⁹⁴⁴ На последниот билатерален самит во март 2016г., донесена е 'Декларација за заедничката агенда за миграциите и мобилноста', како нова, посеопфатна, но, и поконкретна рамка за прецизно адресирање на бројните прашања од овој домен.⁹⁴⁵

Со станувањето на полноправна членка на ШОС од октомври 2015г. Индија се определи дел од безбедносни аспекти врзани за миграциите и контролата на границите да ги адресира во рамките на овој формат. На мултилатерално ниво, Индија и ЕУ соработуваат во рамките на ОН и

⁹³⁹ Ibid., p.6

⁹⁴⁰ Ibid.

⁹⁴¹ Ibid.

⁹⁴² Ibid.

⁹⁴³ European Council, 2010, "The Stockholm Programme - an open and secure Europe serving and protecting its citizens", *op.cit.*

⁹⁴⁴ European Commission, 2011, "The Global Approach to Migration and Mobility", *op.cit.*, p.9

⁹⁴⁵ Агендата се реализира во рамките на Дијалогот на високо ниво. Со неа, како приоритетни дефинирани се четири области: подобра организација и менаџмент на легалната миграција и мобилноста, вклучително и олеснување на издавањето на визи; максимизирање на влијанието на миграциите и мобилноста врз развојот, вклучително и соработка на прашањата на социјална сигурност помеѓу Индија и земјите членки на ЕУ; превенција и борба против илегалната миграција и трговијата со луѓе; унапредување на меѓународната заштита во согласност со преземените обврски. Во рамките на овие четири подрачја дефинирани се вкупно 30 конкретни активности. EU-India, 2016, "Joint Declaration on Common Agenda on Migration and Mobility", 13th EU-India Summit, Brussels, 29 March 2016, pp.3-5, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.

Меѓународната организација за миграции. Индија не е потписник на Конвенцијата на ОН за статусот на бегалците, ниту на Протоколот од 1967г. Индија е полноправен член на ИОМ.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Уште со старто на СП во 2004г. институционализирана е и билатералната соработка во овие домени со востановување на Дијалогот за човекови права, кој што е проектирано да се одвива на годишно ниво. Веќе наредната година, со ЗАП од 2005г. се определува поблиску опфатот на дијалогот: тој треба да функционира и во билатерален и во мултилатерален контекст со цел градење поголемо меѓусебно рабирање во функција на јакнење на основите на стратегиското партнерство; се одвива преку консултации и дискусии за ставовите по однос на прашањата од доменот на човековите права и демократијата; насочен е кон заеднички иницијативи за унапредување на состојбите во доменот, ко-спонзорство на резолуции во релевантните меѓународни форуми.⁹⁴⁶ Досега се одржани осум рунди на овој дијалог. Стандардната клаузула за човекови права е содржана во клучниот правно-обврзувачки договор кој што ги регулира вкупните меѓусебни односи - 'Договорот за соработка' од 1994г.⁹⁴⁷

Во последниот годишен извештај за човековите права и демократијата во светот се констатира дека приоритети на Унијата во однос на состојбите во Индија продолжуваат да бидат заштитата на правата на жените и децата, барањето за мораториум на извршување на смртната казна како и нејзино укинување, борбата против сите облици на дискриминација и заштитата на бранителите на човековите права.⁹⁴⁸ Загриженост предизвикува и рекриминализацијата на хомосексуалната ориентација од страна на Врховниот суд на Индија, што беше предмет на официјална изјава на ВП на Унијата.⁹⁴⁹ Европскиот парламент, во континуитет, со усвојување на повеќе резолуции укажува на проблемите во овој домен во Индија.⁹⁵⁰ Во поддршка на унапредувањето и заштитата на човековите права во Индија, ЕК континуирано одобрува реализација на нови проекти преку своите соодветни инструменти, пред сè, преку ЕИДЧП. Во текот на 2014г. за најургентното прашање

⁹⁴⁶ India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.3

⁹⁴⁷ EU-India, 1994, "Cooperation Agreement between the European Community and the Republic of India on partnership and development", *Official Journal of the EC*, L 223, 27.8.1994.

⁹⁴⁸ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.239

⁹⁴⁹ EEAS, 2013, "Statement by EU High Representative Catherine Ashton on LGBTI persons' rights in India", Brussels, 12 December 2013, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131212_02_en.pdf> посетено 13.10.2015.

⁹⁵⁰ Особено со Резолуциите за дискриминацијата на основа на кастинскиот систем од октомври 2013г. и декември 2012г., Резолуцијата за насилството врз жените од јануари 2013г., Резолуцијата за состојбите на Далитското малцинство од февруари 2007г., како и повеќе Резолуции врзани за извршувањето на смртни казни.

според проценките на ЕУ - растечкото насилство врз жените и родовата еднаквост - реализирани се шест проекти во вредност од 3,5 мил.евра.⁹⁵¹

На регионално ниво, Индија нема никакви активности во овие домени. На мултилатерално ниво, Индија ги има прифатено клучните меѓународни конвенции за заштита на човековите права. Притоа, треба да се има предвид начелниот тврд суверенистички став на Индија и консеквенците од така дефинираната политика на немешање во внатрешните односи на државите. Всушност, ЕУ е и единствениот субјект со кој што Индија има востановено дијалог во овие домени.

6.7. Стратегиското партнерство ЕУ-Бразил

Вкупните билатерални односи ЕУ-Бразил се одвиваат во поширокиот контекст на двете институционализирани бирегионални партнерства: ЕУ-Меркосур⁹⁵² и ЕУ-ЗЕЛАК⁹⁵³. Всушност, соработката симултано се одвива и во двете рамки - интеррегионалната и билатералната - со динамично ситуирање и префрлање на тежиштето помеѓу едниот и другиот модалитет, во зависност од домените на соработка и поширокиот регионален и меѓународен контекст.

СП е востановено во јули 2007г. на првиот билатерален самит. Досега се одржани седум самити на највисоко ниво, последниот во февруари 2014г. Архитектурата на СП ја чинат уште и еден министерски дијалог и вкупно 33 политички и секторски дијалози, како и две останати платформи. Суштинската определба на СП е рефлектирана на следниов начин: „како глобални актери во мултиполарниот свет ЕУ и Бразил се согласни дека најдобар начин за справување со глобалните проблеми е преку јакнење на мултилатералниот систем со ОН во неговиот центар“.⁹⁵⁴

Последнава деценија, паралелно со јакнењето на вкупниот економски и политички профил на Бразил, се забележува и видлива промена во неговиот надворешно-политички пристап и позиционирање во меѓународните односи. Паралелно со застојот на билатералните преговори за

⁹⁵¹ European Union, 2015, “Human Rights and Democracy in the World in 2014”, Annual Report 2014, *op.cit.*, pp.239-240

⁹⁵² Меркосур (Заедничкиот пазар на југот) претставува царинска унија и единствен пазар на пет држави од Јужна Америка - Аргентина, Бразил, Венецуела, Прагвај и Уругвај, основан во 1991г.

⁹⁵³ ЗЕЛАК (Заедницата на Латиноамериканските и Карипските држави) претставува регионална организација основана во 2010г., каде што членуваат вкупно 33 држави од регионите на Јужна, Централна Америка и Карибите. Досега се одржани два самити ЕУ-ЗЕЛАК на највисоко ниво, во 2013 и 2015г. ЕУ-ЗЕЛАК форматот го наследи претходниот ЕУ-ЛАК формат во рамките на кој што беа одржани шест самити на највисоко ниво.

⁹⁵⁴ Brazil-EU, 2008, “Brazil-European Union Strategic Partnership Joint Action Plan”, 2nd Brazil-EU Summit, Rio de Janeiro, 22 December 2008, <http://www.eeas.europa.eu/brazil/docs/2008_joint_action_plan_en.pdf> посетено 16.11.2015., p.2

ДСТ и интеррегионалните преговори ЕУ-Меркосур, Бразил ја развива и зацврстува својата партиципација во алтернативните минилатерални алијанси како БРИКС, БАСИК и ИБСА. Таквата реориентација е со таков интензитет што некои автори сметаат дека Бразил веќе има усвоено двоен идентитет - покрај оној традиционалниот на латиноамериканска земја, сега и идентитет на групата на земји од глобалниот југ со брзорастечки економии, кои што бараат и поширока валоризација на новостекнатата моќ.⁹⁵⁵ „Бразил, иако е шеста економија во светот, уште силно се идентификува со ‘глобалниот Југ’“.⁹⁵⁶ Ова поместување на надворешно-политичката ориентација (придвигувањето од насоченоста кон западниот свет кон поблиско партнерство со останатите големи растечки економии) доведе и до дивергентни меѓународни позиции на Бразил и ЕУ. Тоа се детектира низ повеќе прашања од меѓународно значење, од кризите со Иран и Сирија, реформите на меѓународниот финансиски систем, глобалната трговија, па се до развојната соработка.

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Трговските и инвестициските односи помеѓу ЕУ и Бразил се извонредно значајни. Бразил претставува најзначаен пазар за ЕУ во Јужна Америка. Бразил е шеста најголема економија во светот и најголема латиноамериканска економија. Неговото учество во глобалниот БДП изнесува 3%, а неговиот удел во вкупната светска трговија 1,6%.⁹⁵⁷ ЕУ претставува најголем трговски партнер на Бразил, опфаќајќи 19,5% од вкупната трговска активност на Бразил. Од аспект на ЕУ, на трговијата со Бразил отпаѓаат 2% од вкупниот нејзин трговски обем, и со тоа тој претставува десетти по големина трговски партнер на Унијата. Бразил е најголем извозник на земјоделски производи на пазарот на ЕУ.⁹⁵⁸ ЕУ е најголем извор на СДИ во Бразил. Во периодот 2008-2012г. приливот на СДИ од ЕУ претставува 50% од вкупните инвестиции во Бразил. Според консолидираните податоци за 2013г. во Бразил се влеваат 55% од вкупните инвестиции на ЕУ во Јужна Америка.⁹⁵⁹ Според консолидираните податоци за 2012г. вкупните ЕУ инвестиции во Бразил изнесуваа 247 млрд.евра што е поголем износ од инвестициите на ЕУ во Кина и Индија земени заедно, во истата година. Бразил, пак, е петти најголем инвеститор во ЕУ. Инаку, во 2014г. на трговијата со Бразил отпаѓа 33,6% од вкупната трговска активност на ЕУ со Јужна Америка.

⁹⁵⁵ Gratius S. and Gonzalez D., 2012, “The EU and Brazil: Shared goals, different strategies”, во Grevi G. and Renard T. (eds.), 2012, “Hot Issues, Cold Shoulders, Lukewarm Partners: EU Strategic Partnerships and Climate Change”, FRIDE, Madrid.

⁹⁵⁶ Ibid., p. 11

⁹⁵⁷ European Commission, 2016, “DG Trade Statistical Guide 2016”, *op.cit.*

⁹⁵⁸ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/brazil/>> посетено 14.05.2016.

⁹⁵⁹ Ibid.

Соработката во овие домени се заснова на 'Рамковниот договор за соработка' од 1992г.⁹⁶⁰ и 'Интеррегионалниот рамковен договор за соработка помеѓу ЕУ и Меркосур' од 1995г.⁹⁶¹ Билатералната соработка, покрај на самитите, се одвива преку секторскиот Дијалог за инвестиции и трговија, преку Консултативниот механизам за санитарни и фитосанитарни прашања, како и преку повеќе индустриски и регулаторни дијалози во неколку индустриски сектори.⁹⁶² Во 2009г. се воспоставија уште неколку важни секторски дијалози - Дијалог на високо ниво за макроекономски и финансиски прашања; Дијалог за административна соработка во политиката на конкурентност помеѓу ГД за конкурентност на ЕК и Бразилскиот орган за заштита на конкуренцијата; Дијалог за финансиски услуги и финасиска регулација.⁹⁶³ На самитот во 2011г. востановен е уште еден секторски дијалог - Ад хок работната група за економски прашања.⁹⁶⁴ Резултатите од работата на секторските дијалози ги следи Заедничкиот одбор како надлежно тело за координација и надзор на билатералната соработка, формирано со билатералниот 'Рамковен договор за соработка'.

Пазарот на Бразил е релативно високо заштитен, со просечна царинска стапка од 13,5%. Дополнително, според извештаите на ЕК за последните две години, Бразил е меѓу земјите со највисок број на воведени нови потенцијално рестриктивни трговски мерки.⁹⁶⁵ Оттаму, напорите на ЕУ се насочени кон намалување на царинските и нецаринските бариери и создавање поотворено регулаторно пазарно окружување. Уште со документот продуциран пред формализацијата на СП ЕУ-Бразил во 2007г., ЕК заклучува дека ова партнерство треба „да ги адресира прашањата со специфично билатерално значење кое што е комплементарно со дискусиите помеѓу ЕУ и Меркосур, како, на пример, интелектуалната сопственост, индустриската политика, регулаторната соработка, санитарните и фитосанитарните прашања“.⁹⁶⁶

За трговските и инвестициските односи помеѓу ЕУ и Бразил големо значење има интеррегионалната соработка, односно, бирегионалната рамка воспоставена помеѓу ЕУ и Меркосур. Бразил, како најголема и најзначајна членка на Меркосур, на која што отпаѓа 70% од БДП на Меркосур, има клучно влијание во бирегионалните трговски преговори помеѓу ЕУ и

⁹⁶⁰ EC-Brazil, 1995, "Framework Agreement for Cooperation between European Economic Community and the Federative Republic of Brazil", *Official Journal of the EC*, L 262, 1.11.1995

⁹⁶¹ EC-Mercosur, 1996, "Interregional Framework Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Southern Common Market and its Party States, of the other part", *Official Journal of the EC*, L 69, 19.3.1996.

⁹⁶² Brazil-EU, 2008, "Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.6-7

⁹⁶³ EU-Brazil, 2011, "EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan", 5th EU-Brazil Summit, Brussels, 04 October 2011, pp.12-13, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/124878.pdf> посетено 16.11.2016.

⁹⁶⁴ EU-Brazil, 2014, "Joint Statement", 7th EU-Brazil Summit, Brussels, 6930/14, Presse 96, 24 February 2014, p.3

⁹⁶⁵ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/brazil/>> посерено 14.05.2016.

⁹⁶⁶ European Commission, 2007, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Towards an EU-Brazil Strategic Partnership", COM(2007) 281 final, Brussels, 30.5.2007, p.10

Меркосур. Меркосур како царинска унија и заеднички пазар има голем потенцијал за раст. На пример, инвестициите од ЕУ во земјите на Меркосур во 2012 г. изнесуваа 285 млрд.евра, што е поголем износ од инвестициите на ЕУ во Кина, Индија и Русија заедно.⁹⁶⁷ Во мај 2010г., после повеќегодишен застој, повторно се отпочнати преговорите меѓу двете царински униии - ЕУ и Меркосур - со цел постигнување сеопфатен трговски и инвестициски договор како дел од поширок Договор за придружување помеѓу ЕУ и Меркосур. Овие преговори се започнати уште во 1999г. но, во 2004г. настана застој. На последниот билатерален самит во 2014г. уште еднаш е потврдена определбата за „постигнување на амбициозен, сеопфатен и балансиран Договор за придружување помеѓу ЕУ и Меркосур“.⁹⁶⁸ Досега се одржани девет рунди преговори. Значајна е и меѓурегионалната соработка помеѓу ЕУ и ЗЕЛАК. ЕК ги означува инвестициите како „клучен столб на ЕУ-ЗЕЛАК односите“.⁹⁶⁹ На последниот бирегионален самит ЕУ-ЗЕЛАК во 2015г., донесен е 'Акциски план', со кој што партнерите се обврзуваат на унапредување на регулаторната рамка во функција на раст на инвестициите и обезбедување правна сигурност на инвеститорите.⁹⁷⁰ Бразил е членка на СТО од нејзиното основање. Билатералните консултации за мултилатералните преговори во СТО се редовна тема на сите билатерални самити.

Безбедносна димензија на стратетиското партнерство

Генерално, билатералната безбедносна соработка помеѓу ЕУ и Бразил е неразвиена, ниту, пак, се забележува поконкретен интерес за нејзино зајакнување. На пример, во стратетскиот документ за Бразил во периодот 2007-2013г., ЕУ нема предвидено ниту еден проект поврзан со безбедноста.⁹⁷¹

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот е заснована на 'Заедничките акциски планови на стратетиското партнерство' (ЗАП) од 2008 и 2011г., при што текстот посветен на ова прашање е целосно идентичен во двата документи,⁹⁷² што говори за отсуството на конкретни активности и ниското ниво на амбициозност во овој домен. Во плановите главно се реферира на соработката во рамките на ОН и имплементацијата на нејзините инструменти. Помеѓу ЕУ и Бразил не е воспоставен дијалог или друг инструмент на билатерална соработка кој што би го покривал овој домен. На мултилатерално ниво, Бразил ги има прифатено сите клучни конвенции,

⁹⁶⁷ European Commission, 2014, "EU-Brazil Fact Sheet", MEMO/14/122, Brussels, 20 February 2014.

⁹⁶⁸ EU-Brazil, 2014, "Joint Statement", *op.cit.*, p.3

⁹⁶⁹ European Commission, 2013, "Memo", MEMO/13/15, Brussels, 18 January 2013.

⁹⁷⁰ EU-CELAC, 2015, "Action Plan", EU-CELAC Summit, Brussels, 10-11 June 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/11-eu-celac-summit-brussels-declaration/>> посетено 18.10.2015, p.21

⁹⁷¹ European Commission, 2007, "Brazil - Country Strategy Paper (2007-2013), E/2007/889, <http://www.eeas.europa.eu/brazil/csp/07_13_en.pdf> посетено 28.10.2014.

⁹⁷² Brazil-EU, 2008, "Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.4-5; како и EU-Brazil, 2011, "EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.9-10

придружни протоколи и инструменти на ОН, вклучително оние за борба против финансирањето на тероризмот во рамките на FATF и воздухопловната безбедност во рамките на ICAO.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен е заснована на ЗАП од 2008г. и 2011г. Соработката се одвива на самитите, на политичкиот дијалог на високо ниво кој што се одвива еднаш годишно од 2010г., на политичкиот дијалог за разоружување и непролиферација кој што се одвива од 2003г., како и на најновиот дијалог за нуклеарни прашања, востановен врз основа на Договорот за соработка и истражувања во користењето на нуклеарната енергија во мирољубиви цели од 2013г. Бразил е корисник на средства од Инструментот за соработка во нуклеарната безбедност. Досега се реализирани три проекти за градење на капацитети и стратешко планирање во вредност од 7 мил.евра.

Во однос на глобалните кризни точки, Бразил покажа голема амбициозност за прашањето на иранската нуклеарна програма, кога во 2010г. се обиде да постигне договор со Иран надвор од воспоставената преговарачка рамка, по пат на паралелна иницијатива преземена заедно со Турција. Тоа беше предмет на силни тензии со ЕУ, која што ова го оцени како неспособност за тимско дејствување на Бразил и негов обид да го подигне својот меѓународен профил на сметка на едно исклучително чувствително прашање.⁹⁷³ Иако е силен поборник на мултилатерализмот, Бразил нема целосна доверба во однос на одредени делови на воспоставениот мултилатерален режим во областа на непролиферацијата и инсистира на многу побрз и целосен процес на нуклеарно разоружување. Тој е една од ретките земји што го нема потпишано дополнителниот протокол на Меѓународната агенција за атомска енергија и не дозволува подетални контроли на своите цивилни нуклеарни потенцијали.⁹⁷⁴ Од друга страна, токму со цел постигнување брзо и целосно нуклеарно разоружување Бразил беше иницијатор на нова мултилатерална иницијатива во 1998г. наречена Коалиција за нова агенда, заедно со уште неколку земји, меѓу кои што и два други стратешки партнери на ЕУ - Мексико и ЈАР.

Регионални конфликти. Соработката во овој домен е заснована на ЗАП од 2008 и 2011г. при што проектираните заеднички активности се групирани во два дела. Во делот кој што се однесува на превенцијата на конфликтите и кризниот менаџмент фокусот е ставен на подигањето на способностите за кризен менаџмент на сите нивоа - во рамките на ОН, на регионално и на

⁹⁷³ Sauer T., 2011, "The Emerging Powers and the Nuclear Non-proliferation and Disarmament Regime", Egmont, Brussels.

⁹⁷⁴ Треба да се истакне дека Бразил со уставна одредба од 1988г. го забрани производството и поседувањето на нуклеарно оружје.

билатерално ниво.⁹⁷⁵ Во ЗАП од 2011г. се предвидува отпочнување на разговори за можноста Бразил да партиципира во мисиите на ЗБОП и за трилатерална соработка во спроведувањето на мировните операции.⁹⁷⁶ Во делот посветен на градењето на мирот и постконфликтната стабилизација фокусот е ставен на јакнење на Комисијата на ОН за градење на мирот, зајакната координација во донаторските активности, во имплементацијата на релевантните резолуции на ОН, како и на размена на искуствата во делот на постконфликтната реконструкција.⁹⁷⁷

Во контекст на добрата соработка во рамките на ОН, треба да се истакне дека Бразил е една од земјите со позначајно учество во мировните операции на ОН.⁹⁷⁸ Сепак, по меѓународната воена интервенција во Либија се манифестираа значајни разлики во разбирањето и примената на доктрината на ОН за интервенција во кризни ситуации - 'Одговорност за заштита', при што Бразил официјално предложи модифицирање на концептот во 'Одговорност додека се заштитува' преку измена на насоките за воена акција. Предлозите на Бразил беа во насока на повнимателно и само во крајна нужда користење на воената интервенција, засновано на претходно стриктно исполнети услови, и со континуиран засилен надзор над имплементацијата. ЕУ не ги поддржа овие измени сметајќи дека ќе доведат до блокирање на воените интервенции при ескалирањето на кризните ситуации. Со оглед на тоа што прашањата од доменот на мировните операции и градењето на мирот имаат висок приоритет во билатералните односи, од 2013г. е востановен Дијалог на високо ниво за меѓународниот мир и безбедност, кој што се одвива еднаш годишно помеѓу ЕСНД и бразилското МНР. Во рамките на овој дијалог во тек се преговори за постигнување на рамковен договор кој што би го регулирал учеството на Бразил во операциите на ЗБОП. Последниве години поголем фокус на соработката се става на кризите во Африка и потребата од сеопфатен пристап кон нив заснован на поврзаноста помеѓу безбедносните и развојните елементи. Тоа е видно и во последниот официјален самитски документ од 2014г.⁹⁷⁹ и од развивањето и конкретизирањето на трилатералната соработка на Африканскиот континент.

Неуспешни држави. Во овој домен, Бразил покажува исклучително растечки меѓународен профил. Во периодот 2003-2010г. Бразил се ангажирал во поддршката и обезбедил помош во дури

⁹⁷⁵ Brazil-EU, 2008, "Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.3

⁹⁷⁶ EU-Brazil, 2011, "EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.8

⁹⁷⁷ Brazil-EU, 2008, "Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.4

⁹⁷⁸ Според официјалните податоци на ОН, во април 2016г. Бразил имал вкупно учество од 1.303 мировници, од кои 1.272 мировни трупи, 5 полицајци и 26 воени експерти. Види: United Nations, 2016, "Troop and Police Contributors", *op.cit.* Претходно, во 2013г. Бразил учествуваше со вкупен персонал од 2.200 лица, според: Grevi G., 2013, "The EU and Brazil: Partnering in an Uncertain World", CEPS Working Document No. 382, CEPS, Brussels, p.10

⁹⁷⁹ EU-Brazil, 2014, "Joint Statement", *op.cit.*, pp.7-8

23 кршливи и конфликтно обременети земји.⁹⁸⁰ Пристапот на Бразил кон овие земји и нивните проблеми е многу сличен со оној на останатите растечки економии и е фокусиран главно на солидарноста Југ-Југ. Соработката се одвива на самитите на највисоко ниво, преку министерскиот политички дијалог на високо ниво од 2010г. помеѓу ВП и МНР на Бразил, преку Дијалогот за меѓународниот мир и безбедност, востановен во 2013г., кој што ги покрива прашањата поврзани со чувањето и градењето на мирот, Дијалогот за прашањата врзани за соработката во рамките на ОН, и преку Заедничкиот одбор каде што се следи имплементацијата на ЗАП во сите подрачја. Билатералната соработка е заснована на ЗАП од 2008 и 2011г. каде што акцентот е ставен на трилатералните активности со трети земји кои што имаат проблем со функционалноста - „се дава големо значење на улогата на триангуларната соработка која што треба да биде една од главните области на стратегиското партнерство“.⁹⁸¹ Сепак, и покрај постоењето на солидна билатерална инфраструктура и амбициозно проектираните активности, конкретната соработка во координацијата на активностите на теренот во кршливите и неуспешните држави каде што се присутни и ЕУ и Бразил е доста скромна. Таа е регистрирана во Хаити, во рамките на вкупните напори за јакнење на институциите, вклучително на централните полициски сили.⁹⁸² Одредена соработка е регистрирана и во Африка, особено во португалските јазични подрачја. На мултилатерално ниво, соработката беше концентрирана на остварувањето на МРЦ како заеднички приоритет во намалувањето на економските и социјалните диспаритети.⁹⁸³ ЕУ и Бразил заедно работеа и на обликувањето на глобалната развојна агенда за периодот по 2015г.⁹⁸⁴

Организиран криминал. Соработката во овој домен е заснована на ЗАП од 2008 и 2011г., каде што во рамките на соработката во областа на правдата и внатрешните работи, се изразува интерес за билатерална полициска и правосудна соработка во доменот на организираниот криминал, со посебен фокус на нарко-трговијата.⁹⁸⁵ Бразил е значаен како транзитна рута на трговијата со наркотици која што оди од Јужна Америка преку Западна Африка кон Европа, и, оттаму, соработката е најмногу фокусирана на тоа прашање.

⁹⁸⁰ Safeworld, 2013, “Brazil and conflict affected states”, Safeworld Briefing, London.

⁹⁸¹ Пригоа, особено се специфицираат повеќе конкретни заложби за подобрување на финансните механизми за поддршка на развојните политики, унапредувањето на координацијата на одделните донаторски активности, јакнењето на соработката во обезбедувањето ефективна хуманитарна помош. Brazil-EU, 2008, “Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan”, *op.cit.*, pp.8-9

⁹⁸² EU-Brazil, 2014, “Joint Statement”, *op.cit.*, p.6

⁹⁸³ EU-Brazil, 2011, “EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan”, *op.cit.*, p.14

⁹⁸⁴ EU-Brazil, 2015, “The XVI European Union-Brazil Joint Committee - Final Communiqué”, Brasilia, 28 April 2015, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/124878.pdf> посетено 10.10.2015., p.4

⁹⁸⁵ Brazil-EU, 2008, “Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan”, *op.cit.*, pp.5-6

Соработката се одвива на самитите и преку Дијалогот за наркотици, воспоставен во 2013г. Дијалогот се одвива помеѓу ЕСНД и земјите членки на ЕУ, од една, и бразилското МНР, од друга страна. Главна цел на дијалогот е превенцијата и контролата на наркотиците и криминалот поврзан со нив. Овој дијалог претставува надополнување на порано воспоставената интеррегионална соработка помеѓу ЕУ и ЛАК во сузбивањето на трговијата со наркотици преку „ЕУ-ЛАК Механизмот за координација и соработка за прашањата на наркотиците“, воспоставен уште во 1999г. Впрочем, овој механизам се истакнува како клучен форум каде што треба да се одвива соработката во сузбивањето на нарко-трговијата.⁹⁸⁶ Во рамките на агенциската оперативна соработка Евроцаст има своја контакт точка во Бразил. Соработката е многу значајна и во рамките на двата проекта предводени од ЕУ - SEACOP и AIRCOP кои што се насочени кон сузбивање на клучните трансатлански кокаински рути преку јакнење на контролата и надзорот на морските и воздушните пристаништа во Јужна Америка и Карибите и во Западна Африка. Во рамките на Дијалогот за наркотици предвидено е да се одвива и билатералната соработка во градењето безбедносни капацитети врзани со трговијата со наркотици во трети земји, пред се, во регионот на Западна Африка како транзитен регион. На мултилатерално ниво, соработката е фокусирана на промоцијата и имплементацијата на Конвенцијата на ОН за борба против организираниот криминал, Конвенцијата за борба против корупцијата, на трите меѓународни конвенции за наркотици, како и примената на FATF стандардите.

Сајбер безбедност. Билатералната соработка се одвива преку Дијалогот за меѓународна сајбер политика воспоставен во 2014г. и преку Дијалогот за информатичко општество од 2010г. помеѓу ГД Конект на ЕК и министерството за наука, технологија и иновации на бразилската федерална влада. Во рамките на овој дијалог се разменуваат информации и мислења во однос на политиките, регулацијата и стандардите во секторот на информациски и комуникациски технологии. Соработката е најмногу фокусирана на сузбивањето на сајбер криминалот и е канализирана преку Европскиот центар за сајбер криминал при Европол за што постои и оперативен договор.

На мултилатерално ниво, Бразил не е потписник на Будимпештанската Конвенција на Советот на Европа. Иако не е потписник, Бразил во ниту еден елемент суштински не ја оспорува Конвенцијата, туку, напротив, ги користи нејзините препораки за реформа на своето национално законодавство. Во однос на управувањето со интернетот ЕУ и Бразил имаат делумно блиски позиции. Во 2011г. ЕУ и Бразил лансираа заеднички истражувачки програм кој што го адресира

⁹⁸⁶ Ibid.

управувањето на интернетот и неговата безбедност во вредност од 10 мил.евра.⁹⁸⁷ Во април 2014г. Бразил организираше една од најголемите меѓународни конференции посветени на управувањето со интернетот со учество на претставници од над 80 земји. ЕУ и Бразил работат заедно и на други мултилатерални иницијативи, како, на пример, за основање на Глобална опсерваторија за интернет политиката од 2013г. На последниот одржан самит во 2014г. ЕУ и Бразил декларираа дека сајбер безбедноста и управувањето со интернетот ќе бидат дел од нивниот нареден Акциски план.⁹⁸⁸

Енергетска безбедност. Соработката во овој домен се одвива преку Дијалогот за енергија, востановен во 2007г. помеѓу ГД за енергија на ЕК и бразилското министерство за рударство и енергетика. Лансирањето на дијалогот треба да доведе до значаен напредок во енергетската соработка, како на регулаторно, така и на техничко ниво.⁹⁸⁹ Клучни документи на кои што се заснова соработката се двата ЗАП од 2008 и 2011г., каде што се наведени повеќе приоритети врзани за регулаторната рамка на енергетските пазари, енергетската ефикасност, развојот на обновливите енергии, меѓународните технички стандарди за биогоривата.⁹⁹⁰ Фокусот на соработката е на развојот на биогоривата, усогласувањето на стандардите врзани за нив и потребната сертификација, со што би се зголемила нивната употреба,⁹⁹¹ што е разбирливо, затоа што Бразил е светски лидер во производството и во потрошувачката на биогорива. Во 2009г. потпишан е Договор за соработка помеѓу Евроатом и Бразил во областа на истражувањето на енергијата на фузијата.⁹⁹² На мултилатерално ниво, во рамките на Дијалогот за енергија се разменуваат мислења и усогласуваат позиции во однос на енергетските прашања во меѓународните форуми. Бразил не е потписник на Меѓународната енергетска повелба.

Климатски промени. Бразил се смета за своевидна зелена супер-сила. Тоа се должи на неколку работи. На ниво на реален сектор дури 45% од своите енергетски потреби Бразил ги задоволува од обновливи извори. На нормативно ниво, Бразил уште во 2008г., во исто време кога и ЕУ, усвои законска регулатива со амбициозни таргети и рокови во однос на намалувањето на емисијата на

⁹⁸⁷ European Commission, "Digital Agenda: EU and Brazil strengthen ties with 10 million joint ICT field research programme", Press Release, 8 November 2011.

⁹⁸⁸ EU-Brazil, 2014, "Joint Statement", *op.cit.*

⁹⁸⁹ Дијалогот како свои цели има дефинирано: размена на информации, искуства и ставови за прашањата на обезбедување енергетска безбедност, одржливост и компетитивност; истражување и развој на натамошната употреба на фосилните и обновливите извори на енергија во функција на обезбедување одржлив развој; развивање конкретни билатерални проекти во функција на обезбедување енергетска безбедност и одржливост. European Commission, 2007, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Towards an EU-Brazil Strategic Partnership", *op.cit.*, pp. 7-8

⁹⁹⁰ Brazil-EU, 2008, "Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp. 12-13; како и EU-Brazil, 2011, "EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp. 21-22

⁹⁹¹ European Commission, 2013, "Report on Implementation of the Communication on Security of the Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011", *op.cit.*, p. 12

⁹⁹² European Commission, 2014, MEMO/14/122/, Brussels, 20 February 2014.

штетни гасови.⁹⁹³ На мултилатерално ниво, Бразил, уште со организацијата на сега веќе историската Конференција во Рио во 1992г., во континуитет се наметнува како важен актер во креирањето систем на глобално управување со климатските промени.

Билатералната соработка во овој домен се заснова на ЗАП од 2008 и 2011г. Во ЗАП од 2008г. се говори за унапредување на партнерството за животна средина во функција на обезбедување одржлив развој при што се наведени повеќе приоритети на билатерално и мултилатерално ниво врзани за управувањето со шумите, заштитата на биодиверзитетот, управувањето со водите.⁹⁹⁴ Во ЗАП од 2011г. поместено е цело ново поглавје каде што се проектирани активностите за зајакнување на соработката во доменот на климатските промени.⁹⁹⁵ Соработката се одвива на самитите и преку два секторски дијалози - Дијалогот за животната средина како димензија на одржливиот развој и Дијалогот за климатски промени. Дијалогот за животна средина е востановен во 2006г. и се одвива помеѓу ГД за животна средина на ЕК и бразилското МНР.⁹⁹⁶ Дијалогот за климатски промени е лансиран во 2011г. и тој всушност се изнедри од претходниот дијалог за да се фокусира на поблиска соработка во мултилатералните климатски преговори и на соработката во однос на дефорестацијата.⁹⁹⁷ Во однос на развојната соработка и помош треба да се истакне дека 30% од вкупните средства на ЕУ во рамките на Стратегијата за Бразил 2007-2013г. се алоцирани на унапредувањето на одржливоста на животната средина.⁹⁹⁸ Регистрирана е и соработка на Бразил и ЕУ во однос на трети земји, како во случајот на Мозамбик со заедничкиот проект за развој на обновливите енергии. Оваа соработка покажува потенцијал да се прошири и на други африкански земји. Во доменот на климатските промени Бразил има извонредно развиена соработка со одредени земји членки на ЕУ, најмногу со Германија, а потоа и со Шпанија, Франција, Италија и Португалија, првенствено во областа на дефорестацијата и биодиверзитетот.

Постојат и сериозни несогласувања. Бразил е една од најгласните земји која што говори за зелен протекционизам и зелен меркантилизам на ЕУ и останатите земји од северот кои што се обидуваат да го задржат монополот на зелените технологии. Големи несогласувања има и за трговијата со

⁹⁹³ Причините за емисиите на штетни гасови се целосно различни во ЕУ и Бразил. Во ЕУ, речиси целата емисија доаѓа од употребата на фосилните горива, а во Бразил дури 85% од емисијата доаѓа од дефорестацијата и деградацијата на Амазонскиот басен главно поради пренамена на употребата на земјиштето.

⁹⁹⁴ Brazil-EU, 2008, "Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, pp.10-12

⁹⁹⁵ EU-Brazil, 2011, "EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p.20

⁹⁹⁶ Задачата на овој Дијалогот е да обезбеди рамка за редовната размена на позиции и искуства за политиките на заштита на животната средина, за соработката во мултилатерални рамки, како и оперативната соработка на конкретни проекти.

⁹⁹⁷ Во рамките на овој дијалог предвидено е да се третираат и прашањата за пазарните механизми, користењето напредни технологии и можностите за трилатерална соработка со земјите во развој.

⁹⁹⁸ Реализацијата се одвиваше низ пет клучни цели: сузбивање на дефорестацијата, зачувување на биодиверзитетот, намалување на штетните емисии, подобро управување со природните ресурси и унапредување на условите за живот на староседелците и руралната сиромашна популација. European Commission, 2007, "Brazil: Country Strategy Paper 2007-2013", *op.cit.*, pp.25-30

биогорива, затоа што ЕУ силно го субвенционира своето производство на биогорива и наметнува високи царини за бразилските биогорива за да го заштити сопственото производство на биодизел.

Во однос на мултилатералниот ангажман, Бразил, слично као и ЕУ, себе си се гледа како земја предводник на глобалната климатска акција. Тој е организатор и домаќин на мошне важни мултилатерални настани и е еден од клучните актери во долгогодишните глобални климатски преговори. Бразил е потписник на сите релевантни меѓународни договори во областа, како Рамковната конвенција за климатски промени, Протоколите од Кјото и Монреал, Парискиот договор, Конвенцијата за биодиверзитет, Конвенцијата за борба против десертификацијата. Бразил во климатските преговори настапува и како дел од клубот БАСИК, составен од четири растечки економии, кои што изминативе години се усогласуваат околу заедничките позиции во однос на климатските промени и претставуваат значаен фактор во глобалните климатски преговори.

Миграции. Соработката е заснована на ЗАП од 2008 и 2011г., каде што се дефинирани повеќе прашања од заемен интерес.⁹⁹⁹ Не постои посебен билатерален секторски дијалог. Соработката во доменот е речиси целосно ситуирана во рамките на интерегионалното партнерство помеѓу ЕУ и ЛАК/ЗЕЛАК. Во јуни 2009г. е лансиран „ЕУ-ЛАК структурираниот дијалог за миграциите“. Основни цели на дијалогот се „идентификација на заедничките предизвици и прашања во областа и градење на посилна емпириска база како основа за разбирање на ЕУ-ЛАК миграциите“.¹⁰⁰⁰ Во рамките на дијалогот соработката се фокусира на: врската помеѓу миграциите и развојот; легалната и илегалната миграција; заштитата на човековите права на мигрантите; мерки за борба против трговијата со луѓе и шверцот на мигранти и превенција на фалсификувањето на документи.¹⁰⁰¹ Напредокот во остварувањето на дијалогот се следи на Состанокот на високите официјални лица задолжени за подготовка и следење на активностите на ЕУ-ЛАК самитите. Во функција на поддршка на овој дијалог, ЕК покренала и финансира посебен Проект за востановување на модели за управување на миграциите и развојните политики. Проектот, чија што имплементација е доверена на ИОМ,¹⁰⁰² има две основни цели: јакнење на политичкиот дијалог ЕУ-ЛАК и јакнење на националните и регионалните капацитети на земјите од ЛАК.¹⁰⁰³ На

⁹⁹⁹ Brazil-EU, 2008, “Brazil-EU Strategic Partnership Joint Action Plan”, *op.cit.*, pp.15-16; како и EU-Brazil, 2011, “EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan”, *op.cit.*, p.25

¹⁰⁰⁰ Council of the EU, 2009, “Launch of the EU-LAC Structured Dialogue on Migration”, 11577/09, Brussels, 30 June 2009.

¹⁰⁰¹ Ibid.

¹⁰⁰² Проектот има три компоненти: јакнење на националните капацитети на земјите од регионот за собирање, анализа и размена на податоците за миграциите; развивање на модели за реинтеграција на мигрантите во подрачјата од каде што потекнуваат; ставање на паричните дознаки на мигрантите во функција на развојот на подрачјата од каде што потекнуваат. Ibid.

¹⁰⁰³ EU-LAC, 2011, “Strengthening the dialogue and cooperation between the EU and LAC to establish management models on migration and development policies”, <<http://www.migracion-ue-alc.eu/index.php/en-GB/>> посетено 17.11.2015.

мултилатерално ниво, Бразил е член во сите релевантни меѓународни организации и форуми во областа, како и потписник на Конвенцијата и Протоколот на ОН за статусот на бегалците.

Вредносна димензија на стратетиското партнерство

Човекови права и демократија. Институционализација на билатералната соработка во овие домени е направена во 2009г. кога е востановен Дијалогот на високо ниво за човекови права. Досега се одржани пет рунди на овој дијалог. Вообичаено, разговорите ги предводат Специјалниот претставник на ЕУ за човекови права и бразилскиот министер за човекови права. Темите за дискусија се однесуваат на правата на ЛГБТИ популацијата, бранителите на човековите права, тортурата, расната дискриминација, правата на повозрасната популација и правата на децата.¹⁰⁰⁴ Соработката се заснова на ЗАП од 2008г. и 2011г. Стандардната клаузула за човекови права е содржана и во двата клучни договори кои што ги регулираат меѓусебните односи: во чл.1 од билатералниот договор;¹⁰⁰⁵ и во чл.1 од интеррегионалниот договор.¹⁰⁰⁶ Во поддршка на унапредувањето и заштитата на човековите права во Бразил, ЕУ континуирано реализира нови проекти преку повеќе свои инструменти.¹⁰⁰⁷

Дел од прашањата, особено оние тесно поврзани со миграциите и со борбата против организираниот криминал се адресираат на интеррегионално ниво преку механизмите на ЕУ-ЗЕЛАК соработката. На мултилатерално ниво, Бразил во овој домен ужива висок углед. Од основањето на Советот за човекови права при ОН, Бразил во континуитет е негов член, при што за својот избор добива речиси плебисцитарна поддршка од земјите членки на ОН. Бразил има пристапено кон сите релевантни меѓународни конвенции и договори за заштита на човековите права. ЕУ и Бразил заеднички работат и на промоцијата на МКС. И покрај реториката за соработка во промоцијата на заедничките вредности, сепак, направената емпириската анализа покажува многу скромна координација и поклопување на позициите во клучното меѓународно тело - Советот за човекови права на ОН. Во периодот 2006-2013г., од вкупно 133 резолуции кои што биле предмет на изјаснување на редовните сесии на ова тело, Бразил и ЕУ гласале идентично за само 39, а дури за 86 резолуции нивните позиции биле различни.¹⁰⁰⁸ Притоа, дури и во однос на

¹⁰⁰⁴ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.272

¹⁰⁰⁵ EC-Brazil, 1995, "Framework Agreement for Cooperation", *op.cit.*

¹⁰⁰⁶ EC-Mercosur, 1996, "Interregional Framework Cooperation Agreement", *op.cit.*

¹⁰⁰⁷ Пред сè, преку ЕИДЧП, Програмата за граѓанско општество и локални власти и Инструментот за придонес кон стабилноста и мирот. Во 2014г. стартувани се проекти за заштита на женските права, правата на децата, на домородното население и на ЛГБТИ популацијата. European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.273

¹⁰⁰⁸ Paveze C., Wouters J. and Meuwissen K., 2014, "The European Union and Brazil in the Quest for the Global Diffusion of Human Rights: Prospects for a Strategic Partnership", *Working Paper* no.143, p.15, Leuven Centre for Global Governance Studies, KU Leuven, Leuven

прашањата кои што се високо на агендата за соработка, гласањата покажале дивергентни позиции - како во случајот со резолуциите за расизмот и ксенофобијата, каде за вкупно деветте резолуции кои што биле на дневен ред во анализираниот период, ЕУ и Бразил ниту еднаш не гласале идентично.¹⁰⁰⁹

6.8. Стратегиското партнерство ЕУ-Јужно Африканска Република

ЈАР е регионална сила, која што има многу важна улога на африканскиот континент. Ја одликува растечки меѓународен профил и силна ориентација кон мултилатерална соработка. ЈАР е исклучително активна во новите минилатерални организации создадени на оската југ-југ, како БАСИК, ИБСА, БРИКС, како и Г-77. По воспоставувањето на демократскиот систем во ЈАР во 1994г., веднаш започна интензивно да се развива билатералната соработка ЕУ-ЈАР, сконцентрирана на силната развојна помош што во континуитет ја обезбедуваше ЕУ заради стабилизација и развој на новото демократско општество. Во 1999г. е усвоен клучниот заеднички документ на кој што се уште се заснова вкупната билатерална соработка - 'Договорот за трговија, развој и соработка'.¹⁰¹⁰ ЕУ и ЈАР се стратегиски партнери од 2007г. Почнувајќи од 2008г. одржани се шест билатерални самити на највисоко ниво. Покрај самитите, СП го чинат и еден министрески дијалог, вкупно 28 политички и секторски дијалози и две останати платформи.

Економска димензија на старатегиското партнерство

Трговија и инвестиции. ЈАР е најголемата економија на Африканскиот континент. Нејзиното учество во глобалниот БДП изнесува 0,7%, а нејзиниот удел во вкупната светска трговија 0,6%.¹⁰¹¹ ЈАР е најголем трговски партнер на ЕУ во Африка. Според консолидираните податоци за 2015г. ЕУ е најголем извозник во ЈАР, со удел од 29,7% во вкупниот увоз на ЈАР. ЕУ, исто така, е и прва извозна дестинација за ЈАР. На извозот во ЕУ отпаѓа 20,1% од целокупниот извоз што го

¹⁰⁰⁹ Ibid., p.16

¹⁰¹⁰ EC-RSA, 1999, "Agreement on Trade, Development and Cooperation between the European Community and its Member States, of the one Part, and the Republic of South Africa, of the other Part", *Official Journal of the EC*, L 311, 4.12.1999

¹⁰¹¹ European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", *op.cit.*

остварува ЈАР. Од аспект на Унијата, ЈАР е нејзин седумнаесетти трговски партнер, со удел од 1,3% во вкупниот трговски биланс на ЕУ.¹⁰¹² ЕУ претставува и најголем извор на СДИ во ЈАР.

Клучен документ кој што ги регулира односите е 'Договорот за трговија, развој и соработка' од 1999г.¹⁰¹³ Со него е создадена зона на слободна трговија која што покрива повеќе од 90% од билатералната трговија. ДСТ е од асиметричен карактер, што значи дека ЕУ побрзо и за поголем број производи го отвараше својот пазар. Последните одредби за либерализација стапија на сила во 2012г. и со тоа се исполнија во целост проектираните цели на ДСТ. Тој содржи и посебни одредби за конкуренцијата, инвестициите, јавните набавки и заштитата на интелектуалната сопственост. Целосната примена на ДСТ донесе значителни подобрувања во трговскиот и инвестицискиот билатерален биланс. Обемот на трговија е зголемен за 120%, а СДИ пораснале дури за пет пати.¹⁰¹⁴ Билатералната соработка во овие домени се одвива на самитите на највисоко ниво, преку Заедничкиот совет за соработка кој што врши надзор над имплементацијата на сите одредби од договорот, како и преку повеќе секторски дијалози, меѓу кои, Дијалогот за трговија, Дијалогот за царини и Дијалогот за макроекономска соработка.

За трговските и инвестициските односи помеѓу ЕУ и ЈАР значајна е и интеррегионалната соработка, односно, бирегионалната рамка воспоставена помеѓу ЕУ и Јужно Африканската развојна заедница (SADC),¹⁰¹⁵ каде што ЈАР е убедливо најсилна економија, со удел од близу 75% во вкупниот БДП на SADC.¹⁰¹⁶ Во јуни 2016г. ЕУ склучи 'Договор за економско партнерство' со шест земји членки на SADC, вклучително и ЈАР, односно, со т.н. SADC-EPA група.¹⁰¹⁷ По завршувањето на процесите на ратификација овој Договор целосно ќе го замени постоечкиот билатерален ДСТ. ЈАР е членка на СТО од нејзиното основање во 1995г.

¹⁰¹² European Commission, 2016, "South Africa Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113447.pdf> посетено 20.07.2016.

¹⁰¹³ EC-RSA, 1999, "Agreement on Trade, Development and Cooperation", *op.cit.*

¹⁰¹⁴ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/south-africa/>> посетено 18.06.2016.

¹⁰¹⁵ Јужно Африканската развојна заедница е меѓувладина организација на 15 африкански држави од југот на континентот, чија цел е продлабочена економска интеграција и политичка и безбедносна соработка.

¹⁰¹⁶ European Commission, 2006, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Towards an EU-South Africa Strategic Partnership", COM(2006) 347 final, Brussels, 28.6.2006, p.4. Пет земји од SADC на чело со ЈАР имаат формирано царинска унија. Покрај ЈАР, Намибија, Боцвана, Лесото и Свазиленд се членки на Јужно Африканската царинска унија, која што има статус на најстара царинска унија во светот - формирана е уште во 1910 г. Повеќе на: <<http://www.sacu.int/>> Во 2008г. востановена е зона на слободна трговија помеѓу 12 земји членки на SADC.

¹⁰¹⁷ Овој трговски договор е развојно ориентиран, што значи дека со својот асиметричен карактер им дава на земјите од оваа група привилегиран пристап на европскиот пазар, додека, пак, тие ја задржуваат можноста да заштитат одредени свои чувствителни производи од либерализација, односно, од притисокот на европскиот извоз на нивните пазари. European Commission, 2016, "Economic Partnership Agreement between EU and the SADC (EPA) Group: Key Advantages", June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152818.pdf> посетено 20.07.2016.

Безбедносна димензија на стратегиското партнерство

Тероризам. Од анализата на достапните извори и податоци не може да се регистрира никаква соработка во овој домен. Не постојат заеднички документи, ниту пак билатерална инфраструктура, кои што реферираат на билатерална соработка во борбата против тероризмот. Ова наспроти фактот што ЕУ голем дел од своите надворешни активности во борбата против тероризмот има концентрирано на Африканскиот континент, при што има донесено две сеопфатни регионални стратегии каде што токму борбата против тероризмот е клучен елемент - Стратегијата за Сахел и Стратегијата за рогот на Африка.¹⁰¹⁸ На мултилатерално ниво, ЈАР ги има прифатено сите клучни конвенции, придружни протоколи и инструменти на ОН, вклучително оние за борба против финансирањето на тероризмот во рамките на FATF и воздухопловната безбедност на ICAO.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. ЈАР е првиот СП со кој што ЕУ во 2008г. ја инсталира клаузулата за ОМУ како суштински и обврзувачки елемент во нивната билатерална соработка, со дополнувањето на 'Договорот за трговија, развој и соработка'.¹⁰¹⁹ Соработката се одвива преку Дијалогот за непролиферација и разоружување, воспоставен во 2011г. ЈАР е мошне активна на мултилатерален план во овој домен и поседува навистина уникатен углед затоа што е единствена држава што извршила целосно нуклеарно разоружување. Оттаму, во континуитет, во сите мултилатерални форуми се залага за целосно и брзо глобално нуклеарно разоружување.

Регионални конфликти. ЈАР е една од водечките земји според учеството на своите трупи во мировните операции на ОН.¹⁰²⁰ Соработката во превенирањето и управувањето со кризите и конфликтите е редовна тема на билатералните самити. Соработката се одвива на Дијалогот за мир и безбедност помеѓу ЕСНД и МНР на ЈАР, кој што е фокусиран на кризните состојби во Африка, но, се дискутираат и останатите кризни жаришта низ светот. Регистрирана е соработка во антипиратските операции, како и во подигањето на регионалните безбедносни капацитети. ЕУ и ЈАР заедно работат на стабилизација на состојбите во Сомалија, Зимбабве, Судан.¹⁰²¹ Но, присутни се и сериозни несогласувања околу одредени кризи, како во Либија и Сирија.¹⁰²²

¹⁰¹⁸ EEAS, 2011, "Strategy for Security and Development in the Sahel", *op.cit.*; и Council of the EU, 2011, "A Strategic Framework for the Horn of Africa", *op.cit.*

¹⁰¹⁹ EU, 2008, "Council Decision amending the Agreement on Trade, Development and Cooperation", Brussels, 22 June, 2004, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008PC0050:EN:NOT>> посетено 11.06.2015.

¹⁰²⁰ Според официјалните податоци на ОН, во април 2016-та ЈАР имала вкупно учество од 1.589 мировници, од кои 1.561 мировни трупи, 13 полицајци и 15 воени експерти. Според United Nations, 2016, "Troop and Police Contributors", *op.cit.*

¹⁰²¹ SA-EU, 2011, "Joint Communiqué", Fourth South Africa-European Union Summit, 15 September 2011, 14292/11, Presse 311.

¹⁰²² Helly D., 2012, "The EU-South Africa Strategic Partnership: changing gear", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid, p.3

Важен аспект на соработката е и регионалната интеграција, односно, институционалниот развој на Африканската Унија и градењето капацитети на Африканската Комисија. ЕУ и ЈАР се значајно посветени на овие процеси гледајќи на нив како на долгорочно решение за превенирање и поуспешно управување со кризите на континентот. Треба да се истакне дека ЈАР има водечка улога во АУ во развојот на регионалните мировни и безбедносни процеси и институции. Нејзиното влијание е толку изразено што се смета дека ЈАР беше клучниот фактор внатре во АУ што придонесе во поврзувањето на мировните и безбедносните процеси на ОН и АУ преку прифаќањето на концептот на Одговорност за заштита од страна и на АУ, односно, за ревизијата на првично утврдената политика на АУ за немешање преку интервенции.¹⁰²³

Неуспешни држави. Билатералната соработка во овој домен се одвива на самитите, на министерскиот Дијалог за политиките кој што ги покрива сите надворешно-политички прашања, и на Дијалогот за мир и безбедност, кој што, како што веќе наведовме, е сконцентриран на кризите во Африка. Соработката е ориентирана исклучиво на африканските кршливи и неуспешни држави. ЈАР е исклучително вреден партнер за ЕУ во овој домен затоа што споделуваат сличен пристап кон проблемите. И ЈАР е поборник на холистичкиот пристап и давање подеднакво значење на прашањата на политичката инклузивност и реформата на институциите со прашањата на безбедноста и економскиот развој. Во тој однос ЈАР сериозно се разликува од останатите растечки економии и покрај тоа што припаѓа на глобалниот Југ и е посветена на солидарноста Југ-Југ. Така, ЈАР претставува своевиден мост во овој домен помеѓу политиките на развиените земји од Северот, како ЕУ, САД и Канада и растечките глобални актери од Југот како Кина, Индија и Бразил.

Во овој домен ЈАР ужива исклучителен углед и своевиден морален авторитет во своето африканско окружување затоа што самата таа како држава се пресоздаде преку успешно надминување на тешките внатрешни конфликти. Всушност, може да се каже дека „трансформацијата на конфликтот е суштински елемент на идентитетот на ЈАР“¹⁰²⁴ и дека таквото искуство има пресудно влијание на нејзината надворешна и регионална политика. Тоа и овозможи на ЈАР да настапи во улога на медијатор во редица кршливи и неуспешни африкански држави - Бурунди, Брегот на Слоновата коска, Лесото, Зимбабве, ДР Конго, Судан, Јужен Судан.¹⁰²⁵

Не треба да се изуми дека паралелно со градењето партнерски однос со ЕУ во развојната соработка во однос на трети кршливи и неуспешни држави, самата ЈАР е клиент на ЕУ, односно,

¹⁰²³ Castillejo C., 2015, “Fragile States: an Urgent Challenge for EU Foreign Policy”, *op.cit.*, p.15

¹⁰²⁴ Safeworld, 2013, “South Africa and conflict affected states”, Safeworld Briefing, London.

¹⁰²⁵ Castillejo C., 2015, “Fragile States: an Urgent Challenge for EU Foreign Policy”, *op.cit.*, p.14

голем примател на развојна помош од ЕУ уште од 1995г. ЕУ заедно со земјите членки е најголем донатор во ЈАР, обезбедувајќи во континуитет, во речиси дведецениски период, повеќе од 1% на буџетот на ЈАР. Просечната трансферирана помош на годишно ниво изнесува околу 125 мил.евра. Во периодот 2007-2013г. за оваа намена преку Инструментот за развојна помош беа алоцирани вкупно 980 мил.евра, а само за 2013г. беа обезбедени 150 мил.евра помош насочена кон инфраструктурни проекти и стимулирање на нови вработувања.¹⁰²⁶ Токму затоа, како пресудно во развојот на овој домен на СП, особено од аспект на нивната соработка во трети земји, се смета надминувањето на досегашниот модел на нивниот однос на донатор и примател на помош.¹⁰²⁷

Организиран криминал. Соработката во доменот е исклучително скромна, речиси непостоечка. Основи постојат во Заедничкиот акциски план (ЗАП) од 2007г. каде што се проектира развивање на соработка во борбата против организираниот криминал, недозволените наркотици, перењето пари, трговијата со луѓе и тероризмот.¹⁰²⁸ Сепак, ништо од наведеното не е материјализирано. Соработката е проектирано да се реализира преку Дијалогот за криминал и правда кој што се одвива на ад хок основа. Не е регистрирана соработка во градењето капацитети во трети земји, иако ЕУ е силно фокусирана во борбата против организираниот криминал во Африка. На мултилатерално ниво, ЈАР ја имплементира Конвенцијата од Палермо и стандардите на FATF.

Сајбер безбедност. Не постои посебен документ на кој што е непосредно заснована соработката во овој домен. Билатералната соработка е проектирано да се одвива преку дијалогот за информациски и комуникациски технологии. Сепак, според расположивата документација не може да се идентификува конкретна соработка. На мултилатерално ниво соработката е исто така ограничена. ЈАР е потписник на Будимпештанската Конвенција, но, уште ја нема ратификувано. Во однос на прашањето на управување со интернетот позициите на ЈАР се блиски до оние на групата растечки стратески партнери на ЕУ - Бразил, Индија, Мексико.

Енергетска безбедност. Соработката во овој домен се одвива преку Дијалогот за енергија кој што се одржува на годишно ниво помеѓу ГД за енергија и министерство за енергетика на ЈАР. Фокусот на соработката е ставен на: редукцијата на емисијата на штетни гасови преку технологии за нивно зафаќање и депонирање; на нуклеарната енергија; обновливите извори; и на енергетската ефикасност. Особено активна улога во процесот има Работната група за технологии за редукција

¹⁰²⁶ European Commission, 2013, "EU-South Africa Relations", MEMO/13/686, Brussels, 16 July 2013.

¹⁰²⁷ Masters L., 2014, "The EU and South Africa: towards a new partnership for development", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid, p.8

¹⁰²⁸ SA-EU, 2007, "The South Africa - European Union Strategic Partnership Joint Action Plan", p.8

<<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%209650%202007%20INIT>> посетено 20.12.2015.

на емисијата на штетни гасови, основана во 2008г., која што во својот состав покрај официјални лица има и претставници на индустријата од ЕУ и ЈАР. Токму во овој домен се реализирани и повеќе заеднички проекти, меѓу кои и основањето на Центар за технологии за редуција на емисијата на јаглерод диоксид во ЈАР во 2009г. Веќе подолг период во тек се преговори за склучување на договор за соработка помеѓу Евроатом и ЈАР, но, тој уште не е финализиран. На мултилатерално ниво, ЈАР е активна во Меѓународно партнерство за соработка во енергетската ефикасност. ЈАР не е потписник на Меѓународната енергетска повелба.

Климатски промени. Според податоците на ОН, ЈАР е најголем емитер на јаглерод диоксид во Африка и тринаесетти најголем во светот.¹⁰²⁹ Тоа е резултат на нејзиното силно потпирање на јагленот како главен енергент - дури 72% од вкупното примарно енергетско снабдување отпаѓа на него. Оттаму, од аспект на климатските промени, најголем структурен предизвик претставува преориентацијата на енергетскиот систем и карбонски зависната економија. Билатералната соработка се заснова на ЗАП од 2007г.¹⁰³⁰ и е канализирана преку Форумот за животна средина и одржлив развој кој што е основан истата година и се одвива помеѓу ГД животна средина, ГД клима и ЕСНД од една, и министерствата за животна средина и наворешни работи на ЈАР, од друга страна. Во рамките на Форумот функционираат Дијалогот за животна средина на високо ниво и три Работни групи - за климатски промени, техничка соработка и градење капацитети. Соработката е сконцентрирана на ублажување и прилагодување на климатските промени, управување со животната средина, управување со отпадот, заштита на биодиверзитетот, транзиција кон зелена економија, како и на соработка во мултилатерални рамки. Форумот е проектирано да се одржува на годишно ниво, но, досега се одржани само три средби. ЕК учествува во редица проекти во ЈАР врзани за развивање и имплементација на ублажувањето и прилагодувањето на климатските промени. Одделни земји членки, особено Германија, ОК и Холандија, исто така, значајно придонесуваат во тоа.

На мултилатерално ниво, соработката се одвива главно во рамките на ОН и Рамковната конвенција за климатски промени. ЈАР поддржува востановување на меѓународна правно-обврзувачка рамка и за развиените и за земјите во развој, со тоа што се противи таа да содржи обврзувачки квантитативни таргети за редуција на емисиите за земјите во развој. Во тие рамки ЈАР силно се ангажира за изнаоѓање механизми за финансиска, технолошка и техничка поддршка од развиените

¹⁰²⁹ UN Statistics Division, 2012, "Millennium Development Goals Indicators. Carbon dioxide emissions", <<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=749&crd=>> посетено 25.12.2015.

¹⁰³⁰ SA-EU, 2007, "The South Africa - European Union Strategic Partnership Joint Action Plan", *op.cit.*, p. 7

земји за земјите во развој во остварувањето на плановите за редукција на емисиите. Се смета дека ЈАР во доменот на климатските промени главно успешно балансира помеѓу своите надворешно-политички приоритети - градењето ефективен глобален систем за климатски промени, застапување на позициите на економиите во развој, како и задржување на регионалното африканско лидерство.¹⁰³¹ ЈАР е потписник на сите релевантни меѓународни договори во областа, како Рамковната конвенција за климатски промени, Протоколите од Кјото и Монреал, Парискиот договор, Конвенцијата за биодиверзитет, Конвенцијата за борба против десертификацијата.

Миграции. Соработката во овој домен е институционализирана преку Дијалогот за миграции помеѓу ГД за миграции и внатрешни работи и ЕСНД и министерствата за внатрешни и надворешни работи на ЈАР. Дијалогот е лансиран во 2008г. и е фокусиран на трговијата со луѓе и шверцувањето на мигранти; високо-квалификуваната работна сила; одливот на мозоци; и дијаспората.¹⁰³² Дијалогот се оценува како успешен, за што сведочат и официјалните документи: од третиот самит во 2010г. каде што се констатира „извонреден напредок во прашањата врзани за мобилноста на високо-квалификуваните работници, одливот на мозоци и трговијата со луѓе“;¹⁰³³ и од самитот во 2011г., каде што се констатира „извонреден напредок, особено во прашањата врзани за азилот и трговијата со луѓе“.¹⁰³⁴ ЕК преку своите инструменти финансира повеќе проекти во овој домен.¹⁰³⁵ На интеррегионално ниво, ЈАР е дел од соработката помеѓу ЕУ и АУ преку 'ЕУ-Африка партнерството за миграции, мобилност и вработување' воспоставено во 2007г. Ова партнерство се операционализира преку двегодишни Акциски планови. Досега се реализирани два акциски плана, при што како најзначајни резултати се истакнуваат основањето на Африканскиот институт за парични дознаки и засилената борба во сузбивањето на трговијата со луѓе.¹⁰³⁶ На мултилатерално ниво, ЈАР е членка во сите релевантни меѓународни организации и форуми во областа и е потписник на Конвенцијата и Протоколот на ОН за статусот на бегалците.

¹⁰³¹ Oberthur S. and Groen L., 2012, "The EU and South Africa: Building bridges", во Grevi G. and Renard T. (eds.), 2012, "Hot Issues, Cold Shoulders, Lukewarm Partners: EU Strategic Partnerships and Climate Change", FRIDE, Madrid, p.51

¹⁰³² <http://eeas.europa.eu/delegations/south_africa/eu_south_africa/coop_other_areas/migration/index_en.htm> посетено 26.12.2015.

¹⁰³³ South Africa-EU, 2010, "Joint Communiqué", Third South Africa-European Union Summit, Brussels, 28 September 2010.

¹⁰³⁴ South Africa-EU, 2011, "Joint Communiqué", Fourth South Africa-European Union Summit, 14292/11, South Africa, 15 September 2011

¹⁰³⁵ Проектите се насочени кон поефикасна контрола на границите, градење на институционалните капацитети на локалните власти во интеграцијата на мигрантите, заштита на најосетливите категории мигранти. Види на: <http://eeas.europa.eu/delegations/south_africa/eu_south_africa/support_civil_society/thematic_prog/migration_asylum/index_en.htm> посетено 28.12.2015.

¹⁰³⁶ European Commission, 2015, "The EU-Africa Partnership on Migration, Mobility and Employment", DG Migration and Home Affairs, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/africa/index_en.pdf> посетено 28.12.2015.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Билатералната соработка се одвива преку Дијалогот за човекови права, востановен во 2012г. помеѓу ЕСНД и МНР на ЈАР. Дијалогот се одвива на годишно ниво и досега се одржани три сесии.¹⁰³⁷ Тој ги покрива сите релевантните прашања од домените на човековите права, демократијата и владеењето на правото и негова цел е да ја зајакне практичната соработка.¹⁰³⁸ Дијалогот се однесува и на домашните состојби во ЕУ и ЈАР, како и на соработката во регионалните и мултилатералните форуми. Во рамките на дијалогот се разменуваат информации и се разгледуваат и поединечни случаи кои што се предмет на интерес и загриженост. Со него се дефинирани и 10 конкретни репери за оценка на билатералната соработка.¹⁰³⁹

Стандардната клаузула за човекови права е содржана во клучниот правно-обврзувачки договор кој што ги регулира севкупните билатерални односи - во чл.2 од 'Договорот за трговија, развој и соработка', каде што како суштински елемент се утврдува „почитувањето на демократските принципи, основните човекови права, како и владеењето на правото“.¹⁰⁴⁰ Клаузулата за човекови права е дел и од интеррегионалниот 'Договор за економско партнерство' помеѓу ЕУ и SADC-EPA групата. Како што напоменавме, по ратификацијата овој Договор целосно ќе го замени постоечкиот билатерален Договор од 1999г. ЕУ и ЈАР соработуваат и во рамките на интеррегионалниот дијалог за човекови права помеѓу ЕУ и АУ, кој што функционира како дел од партнерството помеѓу двете регионални организации, при што досега се одржани 11 сесии.¹⁰⁴¹

¹⁰³⁷ EEAS, 2015, "The 3rd EU-South Africa Structured Dialogue Forum on Human Rights", Joint Press release, Brussels, 15/12/2015, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151215_02_en.pdf> посетено 11.07.2016.

¹⁰³⁸ Дијалогот е структуриран за да овозможи: унапредување и заштита на човековите права, демократските принципи, владеењето на правото, одговорно владеење и отчетен изборен процес; барање на заеднички пристапи во мултилатералните форуми, особено во унапредувањето на мандатот на Советот за човекови права при ОН; и развивање на практични трилатерални партнерства со трети земји. Види: Council of the EU, 2012, "Council Conclusions on the establishment of a Human Rights Dialogue with South Africa", Annex: Modalities of the Human Rights Dialogue between the EU and South Africa, Brussels, 19 November 2012, p.2, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/133571.pdf> посетено 28.12.2015.

¹⁰³⁹ Меѓу кои: борбата против расизмот, расната дискриминација и со нив поврзаната нетолеранција; соработката во однос на МКС; унапредување на недискриминацијата по основ на сексуалната ориентација и родовиот идентитет; зајакнување на заштитата и унапредувањето на правата на децата. Ibid., p.4

¹⁰⁴⁰ EC-RSA, 1999, "Agreement on Trade, Development and Cooperation", *op.cit.*

¹⁰⁴¹ AU-EU, 2015, "11th AU-EU Human Rights Dialogue", Joint Communiqué, Kigali, 24 November 2015, <<http://www.africa-eu-partnership.org/en/newsroom/all-news/european-union-and-african-union-human-rights-dialogue>> посетено 28.12.2015.

6.9. Стратегиското партнерство ЕУ-Мексико

СП ЕУ-Мексико е востановено во 2008г. Почнувајќи од 2002г., на секои две години се оддржуваат самити на највисоко ниво. Досега се одржани 7 билатерални самити, последниот во јуни 2015г. СП се потпира уште и на еден министерски дијалог, 25 политички и секторски дијалози и две останати платформи.

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Мексико е втора најголема економија во Латинска Америка. Неговото учество во глобалниот БДП изнесува 2%, а уделот во вкупната светска трговија 2,3%.¹⁰⁴² Мексико е мошне солидно глобално интегрирана економија, која што има ДСТ со сите позначајни глобални економии. Покрај ДСТ со ЕУ, Мексико членува во Северноамериканскиот договор за слободна трговија (НАФТА) заедно со САД и Канада од 1994г., а има ДСТ и со Јапонија. Мексико е единствена латиноамериканска земја членка на ОЕЦД. Сето ова него го прави високо интегрирана земја во глобалната трговија. Оттаму, Мексико е и земја со највисоки СДИ во регионот.

ЕУ претставува трет најголем трговски партнер на Мексико, веднаш после САД и Кина, и втор по големина извозен пазар, веднаш зад американскиот. ЕУ е втор по големина извор на СДИ во Мексико.¹⁰⁴³ Клучен документ кој што ги регулира односите е ДСТ од 2000г., кој што е дел од поопштиот 'Договор за економско партнерство, политичка координација и соработка', познат како 'Глобален договор'.¹⁰⁴⁴ ДСТ помеѓу ЕУ и Мексико, всушност, го сочинуваат два дела: првиот, кој што ја регулира трговијата со стоки од 2000г.,¹⁰⁴⁵ и, вториот, кој што ја регулира трговијата со услуги од 2001г.¹⁰⁴⁶ Покрај ова, ДСТ содржи и посебни поглавја за јавните набавки, конкуренцијата, инвестициите и заштитата на интелектуалната сопственост.¹⁰⁴⁷ Со ДСТ се определени и заедничките билатерални тела за негова реализација. Клучна улога во неговото спроведување има Заедничкиот совет како министерско тело кое што се состанува на две години. Оперативно, ДСТ се следи преку повеќе специјализирани одбори со специфични надлежности, кои што за својата работа реферираат на Заедничкиот одбор кој што се состанува на годишно ниво, и, кој што, покрај надзорот во спроведувањето на договорот, има надлежност и за истражување на

¹⁰⁴² European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", *op.cit.*

¹⁰⁴³ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/mexico/>> посетено 23.06.2016.

¹⁰⁴⁴ EC-Mexico, 2000, "Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one Part, and the United Mexican States, of the other Part", *Official Journal of the EC*, L 276, 28.10.2000.

¹⁰⁴⁵ EC-Mexico Joint Council, 2000, "Decision No 2/2000 of 23 March 2000", *Official Journal of the EC*, L 157, 30.6.2000.

¹⁰⁴⁶ EC-Mexico Joint Council, 2001, "Decision No 2/2001 of 27 February 2001 implementing Articles 6,9,12 (2) (b) and 50 of the Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement", *Official Journal of the EC*, L 70, 12.3.2000.

¹⁰⁴⁷ EC-Mexico, 2000, "Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement", *op.cit.*

нови подрачја на соработка.¹⁰⁴⁸ На самитот во 2015г. донесена е одлука за старт на преговорите за иновиран ДСТ „со цел да се креира најамбициозна и најсеопфатна можна рамка за билатерална трговија и инвестиции“.¹⁰⁴⁹ Првата рунда преговори се одржа во јуни 2016г., при што се истакнува дека модернизираниот договор треба да донесе „највисок можен степен на либерализација“.¹⁰⁵⁰

За трговските и инвестициските односи ЕУ-Мексико значајна е и интеррегионалната соработка, односно, бирегионалната рамка воспоставена помеѓу ЕУ и ЗЕЛАК. ЕК ги означува инвестициите како „клучен столб на ЕУ-ЗЕЛАК односите“.¹⁰⁵¹ На последниот бирегионален самит одржан во 2015г. донесен е 'Акциски план', со кој што, меѓу другото, партнерите се обврзуваат на унапредување на регулаторната рамка во функција на раст на инвестициите и обезбедување правна сигурност на инвеститорите.¹⁰⁵² Мексико е членка на СТО од нејзиното основање во 1995г., како и на нејзиниот претходник ГАТТ од 1986г.¹⁰⁵³

Безбедносна димензија на стратегиското партнерството

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот е заснована на клучниот документ кој што ја регулира билатералната соработка - 'Заедничкиот извршен план на стратегиското партнерство' (ЗИП) од 2010г., каде што се упатува на соработка во рамките на инструментите на ОН, особено во борбата против финансирање на тероризмот преку перењето пари и поврзаните криминални активности.¹⁰⁵⁴ Соработката е предвидено да се одвива преку дијалогот на високо ниво за безбедност и спроведување на законот. Дијалогот е лансиран во 2011г. и е целосно сконцентриран на соработката во борбата против организираниот криминал, така што досега не се регистрирани никакви активности во доменот на борбата против тероризмот.¹⁰⁵⁵ На мултилатерално ниво, Мексико ги има прифатено сите клучни конвенции, придружни протоколи и инструменти на ОН,

¹⁰⁴⁸ Во функција на натамошно проширување и продлабочување на СП, на почетокот на 2013г. формирана е заедничка работна група која што во период од две години ги заврши подготвителните работи за отпочнување на преговори за надградба на 'Глобалниот договор', и во тие рамки и модернизација на ДСТ како негова клучна компонента.

¹⁰⁴⁹ EU-Mexico, 2015, "Joint Statement", VII EU-Mexico Summit, Brussels, 12 June 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/12-eu-mexico-summit-final-statement/>> посетено 14.11.2015., p.1

¹⁰⁵⁰ EU-Mexico, 2016, "Joint Press Release on the first round of EU-Mexico negotiations of the Global Agreement", Brussels, 14 June 2016, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160614_03_en.htm> посетено 14.08.2016.

¹⁰⁵¹ European Commission, 2013, MEMO/13/15, Brussels, 18 January 2013.

¹⁰⁵² EU-CELAC, 2015, "Action Plan", EU-CELAC Summit, Brussels, 10-11 June 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/11-eu-celac-summit-brussels-declaration/>> посетено 06.10.2015., p.21

¹⁰⁵³ Во 'Акцискиот план' од 2010г. експлицитно е наведена заложбата за унапредување на билатералната координација со ЕУ во рамките на СТО во однос на надминување на застојот на рундата од Доха. Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", Comillas, 16 May 2010, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/114467.pdf> посетено 10.12.2014., p.19

¹⁰⁵⁴ Ibid., стр.11-12

¹⁰⁵⁵ EU-Mexico, 2011, Press release, Brussels, 15 July 2011, <http://www.eeas.europa.eu/mexico/docs/mexico_1sthighlevel_en.pdf> посетено 11.12.2014.

вклучително оние за борба против финансирањето на тероризмот на FATF и воздухопловната безбедност на ICAO.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката е заснована на ЗИП од 2010г., каде што се упатува на соработка во универзализацијата на клучните меѓународни инструменти и придржувањето до нивната примена.¹⁰⁵⁶ Сепак, не се регистрирани конкретни активности врз таа основа, дури не е воспоставен ни секторски дијалог за таа намена, како во останатите СП. Мексико е корисник на средства од Инструментот за соработка во нуклеарната безбедност на ЕК. Досега се реализирани два проекти за градење на капацитети и стратегиско планирање во вредност од 3 мил.евра. На мултилатерално ниво не е регистрирана конкретна соработка. Со цел постигнување брзо и целосно нуклеарно разоружување Мексико е активен во мултилатералната иницијатива 'Коалиција за нова агенда', заедно со уште неколку земји, меѓу кои и два СП на ЕУ - Бразил и ЈАР.

Регионални конфликти. Соработката во овој домен се одвива најмногу во рамките на ОН и е фокусирана на поддршката на учеството на Мексико во мировните операции на ОН. Во клучниот документ на СП се вели дека ЕУ и Мексико се посветени на имплементацијата на концептот на Одговорност за заштита.¹⁰⁵⁷ Не постои посебен дијалог во овој домен, ниту, пак, посебен договор или спогодба со кој што се регулирани односите. На министерскиот дијалог во 2015г. е поздравена определбата за соработка во обуката на воениот персонал на Мексико во функција на успешно изведување на мировните операции на ОН.¹⁰⁵⁸ Зајакнатата соработка во регионалната и глобалната безбедност и мировните операции, како дел од заедничката глобална одговорност беше дискутирана на последниот самит во јуни 2015г., при што е изразена „решеност за унапредување на соработката во меѓународните мировни и безбедносни прашања“.¹⁰⁵⁹

Неуспешни држави. Не е регистрирана конкретна билатерална соработка во овој домен. Во ЗИП од 2010г. соработката е проектирана исклучиво во мултилатерални рамки, при што се говори за „јакнење на координацијата и ефективноста во обезбедувањето помош“.¹⁰⁶⁰ И во официјалниот документ од последниот самит искажана е политичка волја за заедничка работа на јакнење на меѓународната развојна соработка и обезбедувањето ефективна хуманитарна помош, но, без

¹⁰⁵⁶ Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", *op.cit.*

¹⁰⁵⁷ Ibid., p.8

¹⁰⁵⁸ EU-Mexico, 2015, "Joint Communiqué" Ministerial Meeting, Brussels, 21 April 2015, <http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150421-ministerial-communication_en.pdf> посетено 14.11.2015.

¹⁰⁵⁹ EU-Mexico, 2015, "Joint Statement", *op.cit.*, p.5

¹⁰⁶⁰ Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", *op.cit.*

никакви конкретни определби.¹⁰⁶¹ Оттаму, целата соработка се одвива во рамките на процесите и институциите во ОН, при што во последниот период беше фокусирана на учеството во формулирањето и градењето консензус околу новите пост-2015 развојни цели.¹⁰⁶²

Организиран криминал. Мексико е земја силно обременета со организиран криминал, во која што нарко картелите држат силни позиции во вкупниот општествен живот. Европа, покрај САД, е најважна крајна дестинација на нарко-трговијата. Оттаму, интересот на ЕУ за соработка е најмногу фокусиран на тоа прашање. Соработката е заснована на ЗИП, каде што се адресирани најголемите предизвици, како трговијата со наркотици, корупцијата и илегалната миграција.¹⁰⁶³ Билатералната соработката се одвива на самитите, на заедничкиот совет на министерско ниво и на дијалогот на високо ниво за безбедност и спроведување на законот од 2011г. Дијалогот е сконцентриран на соработката во борбата против организираниот криминал, особено против нарко-трговијата и потребните правосудни реформи во тој контекст.¹⁰⁶⁴ Иако се уште не е склучен формален договор, Европол има оперативна соработка со мексиканските власти преку размена на информации и обезбедување соодветна обука. И покрај изразениот интерес за соработка со ЕУ во овој домен, Мексико повеќе ги преферира веќе изградените билатерални релации на соработка со земјите членки на ЕУ, како Франција, Шпанија, Португалија, Италија и ОК.

Многу значајно место во борбата против нарко-трговијата има воспоставената интеррегионална соработка помеѓу ЕУ и ЛАК/ЗЕЛАК во сузбивањето на трговијата со наркотици преку „ЕУ-ЛАК Механизмот за координација и соработка за прашањата на наркотиците“. На мултилатерално ниво, соработката е фокусирана на промоцијата и имплементацијата на Конвенциите на ОН од Палермо и Мерида и пропратните протоколи и инструменти, трите меѓународни конвенции за наркотици, како и примената на FATF стандардите.

Сајбер безбедност. Соработката во овој домен е заснована на ЗИП од 2010г.¹⁰⁶⁵ И покрај тоа што постои годишен дијалог за безбедност и спроведување на законот од 2011г., како и работна група за телекомуникациите од 2013г., нема известувања за некаква поконкретна соработка. На мултилатерално ниво, во тек е постапката на пристапување на Мексико кон Будимпештанската Конвенција. Мексико се приклучи и кон 'Глобалната алијанса против онлајн сексуална

¹⁰⁶¹ EU-Mexico, 2015, "Joint Statement", *op.cit.*, p.5

¹⁰⁶² EU-Mexico, 2015, "Joint Communiqué" Ministerial Meeting, *op.cit.*; како и EU-Mexico, 2015, "Joint Statement", *op.cit.*

¹⁰⁶³ Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", *op.cit.*, pp.9-12

¹⁰⁶⁴ EU-Mexico, 2011, Press release, Brussels, 15 July 2011, <http://www.eeas.europa.eu/mexico/docs/mexico_1sthighlevel_en.pdf> посетено 11.12.2014.

¹⁰⁶⁵ Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", *op.cit.*

злоупотреба на децата'. Во однос на прашањето на управувањето со интернетот позициите на Мексико се блиски до групата растечки СП на ЕУ - Бразил, Индија, ЈАР.

Енергетска безбедност. Во клучниот документ кој што ја регулира билатералната соработка - ЗИП од 2010г., не е проектирана соработка во доменот на енергијата. Таквата можност се воспоставува со министерскиот дијалог од април 2015г., каде што енергијата е идентификувана како област на можна идна соработка.¹⁰⁶⁶ На последниот самит декларирана е подготвеност за соработка во истражувањето и развојот на обновливите енергии и во преземањето заеднички иницијативи за енергетска ефикасност.¹⁰⁶⁷ Не се декларирани планови за воспоставување секторски дијалог или друг облик на институционализирана соработка. На мултилатерално ниво, Мексико е присутен во работата на Меѓународното партнерство за соработка во енергетската ефикасност. Мексико не е потписник на Меѓународната енергетска повелба.

Климатски промени. Во ЗИП од 2010г. проектирана е амбициозна соработка во доменот на животната средина, при што се определени повеќе приоритети: воспоставување ефективен систем на меѓународно управување со животната средина, транзиција кон зелена економија, мерки за заштита на биодиверзитетот, менаџмент на опасните хемиски супстанции, јакнење на научната и техничката соработка.¹⁰⁶⁸ Во делот на климатските промени наведени се следниве активности: развој и примена на политики за ублажување и адаптирање на климатските промени; реализација на проекти за редукција на емисиите на штетни гасови во повеќе различни сфери; испитување на можноста за развој на пазарни механизми за трговија со штетни емисии во Мексико, по примерот на ЕУ; трансфер на нови технологии; соработка на имплементација на Рамковната конвенција на ОН и Кјото Протоколот.¹⁰⁶⁹

Соработката се одвива преку секторските дијалози на високо ниво за климатски промени и животна средина. До 2016г. одржани се пет официјални сесии на дијалогот за климатски промени и шест сесии на дијалогот за животна средина. Во рамките на дијалогот за климатски промени се одвиваат билатералните консултации за текот на меѓународните климатски преговори, за климатските иницијативи на национално ниво, како и за имплементација на климатските политики. Мексико е потписник на сите релевантни меѓународни договори во областа.

¹⁰⁶⁶ EU-Mexico, 2015, "Joint Communiqué", Ministerial Meeting, *op.cit.*

¹⁰⁶⁷ EU-Mexico, 2015, "Joint Statement", *op.cit.*

¹⁰⁶⁸ Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", *op.cit.*, pp.19-25

¹⁰⁶⁹ Ibid., pp.21-22

Миграции. Соработката е заснована на ЗИП од 2010г., каде што соработката на меѓународните миграции се третира како дел од корпусот на мултилатерални прашања,¹⁰⁷⁰ а сузбивањето на илегалната миграција се третира како дел од соработката во областа на транснационалниот организиран криминал.¹⁰⁷¹ Билатералната соработката се одвива на самитите и на дијалогот на високо ниво за безбедност и спроведување на законот од 2011г., во делот на сузбивањето на трговијата со луѓе и шверцот на мигранти.¹⁰⁷² Во документот од последниот самит меѓународните миграции се идентификуваат како една од приоритетните области за зајакната билатерална, интеррегионална и мултилатерална соработка.¹⁰⁷³ Во него се заговара балансиран и интегрален пристап - од една страна, заострување на сузбивањето на илегалната миграција, трговијата со луѓе и шверцот на мигранти, а од друга, хуман и достоинствен третман на мигрантите, со целосна заштита на нивните човекови права.¹⁰⁷⁴ Клучно место во соработката во областа на миграциите има воспоставената интеррегионална соработка преку „ЕУ-ЛАК структурираниот дијалог за миграциите“ од 2009г.¹⁰⁷⁵ На него подетално веќе се осврнавме при анализата на СП ЕУ-Бразил. На мултилатерално ниво, Мексико е член во сите релевантни меѓународни организации и форуми во областа, и потписник е на Конвенцијата и Протоколот на ОН за статусот на бегалците.

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Соработката во овие домени е заснована на ЗИП од 2010г.¹⁰⁷⁶ За нејзина институционализација востановен е секторскиот дијалог на високо ниво за човекови права помеѓу ЕСНД и МНР на Мексико, со следниве цели: јакнењето на соработката преку консултации и размена на информации во рамките на релевантните тела на ОН; преглед на состојбите и идентификација на прашањата за натамошната соработка; и ширење на дијалогот кон цивилниот сектор. Досега се одржани шест рунди на дијалогот, при што односот се квалификува како „силен партнерски однос на истомисленици, со докажана меѓусебна доверба и разбирање“.¹⁰⁷⁷ Стандардната клаузула за човекови права е содржана во чл.1 од 'Глобалниот договор' од 2000г.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁰ Ibid., p.10

¹⁰⁷¹ Ibid., p.9

¹⁰⁷² EU-Mexico, 2011, Press release, Brussels, 15 July 2011.

¹⁰⁷³ EU-Mexico, 2015, “Joint Statement”, *op.cit.*, p.1

¹⁰⁷⁴ Ibid, pp.3-4

¹⁰⁷⁵ Council of the EU, 2009, “Launch of the EU-LAC Structured Dialogue on Migration”, 11577/09, Brussels, 30 June 2009.

¹⁰⁷⁶ Mexico-EU, 2010, “Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan”, *op.cit.*

¹⁰⁷⁷ EEAS, 2016, “Mexico and EU strengthen their cooperation in the Human Rights field”, Press release, Brussels, 21/06/2016, <http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160621_03_en.htm> посерено 14.07.2016.

¹⁰⁷⁸ EC-Mexico, 2000, “Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement”, *op.cit.*

Во последниот годишен извештај на ЕУ за човековите права и демократијата во светот фокусот е ставен на најсериозните злоупотреби на човековите права во Мексико: во кривично-правниот систем, вклучувајќи ја неказнивоста, тортурата, арбитрарното притворање, военото правосудство, родовото насилство, правата на ранливите групи.¹⁰⁷⁹ Во адресирањето на овие прашања, ЕУ покрај на билатералната соработка, многу се потпира и на директната соработка со граѓанскиот сектор преку инструментот ЕИДЧП¹⁰⁸⁰ и Програмата за граѓанско општество и локални власти, при што во тек е реализацијата на 39 програми во вкупна вредност од над 10 мил.евра.¹⁰⁸¹ Дел од прашањата, особено оние тесно поврзани со борбата против наркотрговијата и организираниот криминал, како и миграциите, се адресираат на интеррегионално ниво преку ЕУ-ЗЕЛАК соработката. На мултилатерално ниво, соработката е фокусирана во рамките на телата на ОН.

6.10. Стратегиското партнерство ЕУ-Јужна Кореја

Билатералните односи помеѓу ЕУ и Ј.Кореја добија статус на СП од 2010г. Ј.Кореја е последниот стратегиски партнер на ЕУ. Архитектурата на СП е стандардна. Почнувајќи од 2002г. одржани се 8 билатерални самити на највисоко ниво. СП има еден министерски дијалог и вкупно 27 политички и секторски дијалози.

Економска димензија на стратегиското партнерство

Трговија и инвестиции. Кореја е многу вибрантна економија, која што во многу кус период од само неколку децении се трансформираше од неразвиена во високо развиена економија. Нејзиното учество во глобалниот БДП изнесува 1,6%, а уделот во вкупната светска трговија 3,5%.¹⁰⁸² Според консолидираните податоци за 2015 г., Кореја е деветта најголема извозна дестинација на производи од ЕУ. Од друга страна, ЕУ е трета најголема дестинација за корејскиот извоз.¹⁰⁸³ Според консолидираните податоци за 2014г., ЕУ е најголем извор на СДИ во Кореја.¹⁰⁸⁴

¹⁰⁷⁹ European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, *op.cit.*, p.287

¹⁰⁸⁰ Ibid, p.288

¹⁰⁸¹ European Commission, 2016, "International Cooperation and Development: Mexico", <http://ec.europa.eu/europeaid/countries/mexico_en> посетено 14.07.2016.

¹⁰⁸² European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", *op.cit.*

¹⁰⁸³ <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/south-korea/>> посетено 24.06.2016.

¹⁰⁸⁴ ЕУ инвестираше 43,7 млрд.евра во Кореја, а, во обратната насока се регистрирани вкупни инвестиции од 20,3 млрд.евра. Ibid.

Клучен документ кој што ги регулира трговските односи е ДСТ.¹⁰⁸⁵ Врз основа на насоките од трговската стратегија на ЕК 'Глобална Европа' од 2006г., веќе во мај 2007г. започнаа преговорите помеѓу ЕУ и Кореја. По одржани осум преговарачки рунди ДСТ беше финиширан во октомври 2010г., а стапи на сила во јули 2011г. Тој претставува прв договор од т.н. нова генерација на сеопфатни ДСТ. Тој е и прв ДСТ на ЕУ со една азиска земја. Самата ЕК го квалификува како „досега најамбициозен трговски договор на ЕУ со кој што се елиминираат 99% од царините на обете страни во рок од пет години“.¹⁰⁸⁶ Покрај царинските тарифи, со ДСТ се регулирани и повеќе нецарински бариери, конкуренцијата, јавните набавки, правата на интелектуална сопственост. ДСТ не го покрива доменот на заштита на инвестициите што се должи на фактот дека преговорите за него се водеа пред ЕУ да ги добие надлежностите во овој домен со ДЛ. На последниот одржан самит во септември 2015г. двете страни изразија подготвеност „да изнајдат начини за подобрување на инвестициските норми“.¹⁰⁸⁷ Неколкугодишната примена на ДСТ донесе извонредни резултати, што ја покажува потребата и оправданоста од оваа нова генерација на сеопфатни трговски договори. Така, за четири години примена, извозот на ЕУ во Кореја порасна за 55%. Уделот на ЕУ во вкупниот остварен увоз на Кореја, во истиот период, порасна од 9% на 13%, додека, истовремено, уделот на САД на овој пазар остана непроменет, а на Јапонија падна за 2 процентни поени.¹⁰⁸⁸ Нешто помал, но, исто многу значаен пораст е постигнат и кај корејскиот извоз во ЕУ.

За да се обезбеди ефикасна имплементација на ДСТ, како и решавање на проблемите со пристапот до пазарите и поблиската регулаторна соработка, со ДСТ се воспоставени шест специјализирани одбори и седум работни групи кои што го следат неговото спроведување во различни сегменти.¹⁰⁸⁹ Клучно билатерално тело кое врши надзор над примената на одредбите од ДСТ е Одборот за трговија, кој што се состанува еднаш годишно на министерско ниво помеѓу комесарот за трговија на ЕК и министерот за трговија, индустрија и енергија на Кореја. Билатералната соработка се одвива и преку Дијалогот за соработка во политиката на конкурентност помеѓу европскиот комесар за конкурентност и директорот на корејската Комисија за слободна трговија; Дијалогот за интелектуална сопственост востановен во 2011г.; и преку Дијалогот на високо ниво за индустриска

¹⁰⁸⁵ EU-RoK, 2011, "Free Trade Agreement between the European Union and its Member States, on the one Part, and the Republic of Korea, on the other Part", *Official Journal of the European Union*, L 127, 14.5.2011.

¹⁰⁸⁶ European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", *op.cit.*, p.9

¹⁰⁸⁷ RoK-EU, 2015, "Joint Press Statement", 8th RoK-EU Summit, Seoul, 15 September 2015,

<<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/15-korea-joint-press-statement/>> посетено 18.11.2015., p.2

¹⁰⁸⁸ European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", *op.cit.*, p.9

¹⁰⁸⁹ European Commission, 2011, "The EU-Korea Free Trade Agreement in practice", Brussels, *op.cit.*, p.17

политика воспоставен на самитот во 2013г.¹⁰⁹⁰ Покрај ДСТ, склучени се уште два важни правно-обврзувачки договори чија што цел е олеснување на трговијата и инвестициите: 'Договорот за соработка и взаемна административна помош во царинските работи' од 1997г., и 'Договорот за соработка за анти-конкурентските активности' од 2009г.¹⁰⁹¹

Безбедносна димензија на стратегиското партнерство

Тероризам. Соработката во борбата против тероризмот е заснована на 'Рамковниот договор' (РД) од 2010г., каде што ЕУ и Кореја преземаат обврски за имплементација на инструментите на ОН, борба против финансирањето на тероризмот, размена на информации за терористичките групи и нивните логистички мрежи, размена на искуства за превенција од терористички напади, како и споделување на најдобрите практики за заштита на човековите права во борбата против тероризмот.¹⁰⁹² Помеѓу ЕУ и Кореја не е воспоставен дијалог или друг инструмент на билатерална соработка во овој домен. Многу малку од она што е проектирано во РД е конкретизирано. На мултилатерално ниво, Кореја ги има прифатено сите клучни конвенции, придружни протоколи и инструменти на ОН. На интеррегионален план, Кореја е активна во рамките на заедничките активности за борба против тероризмот на АСЕМ.

Пролиферација на оружја за масовно уништување. Соработката во овој домен е заснована на РД, каде што се дефинира како суштинска и обврзувачка, односно, во договорот е вградена клаузулата за ОМУ.¹⁰⁹³ Соработката се одвива на самитите, преку политичкиот дијалог на високо ниво и преку политичкиот дијалог за непролиферација. Во однос на кризните точки, постојат редовни контакти за ситуацијата со Северна Кореја, која што претставува егзистенцијална закана за Ј.Кореја. ЕУ не е учесник во шест-партитните долгогодишни тешки преговори за севернокорејската нуклеарна програма и не покажува амбиции за некаква своја позначајна улога во нив. Во стратегискиот документ за својата надворешна и безбедносна политика во Источна Азија, денуклеаризацијата на Корејскиот полуостров ЕУ ја смета за суштинска за целокупната стабилност на регионот.¹⁰⁹⁴ На мултилатерално ниво, постои високо ниво на поклопување на интересите и погледите во однос на состојбите и во однос на излезните решенија во овој домен.

¹⁰⁹⁰ EU-RoK, 2013, "Joint Press Statement", EU-RoK Summit, Brussels, 8 November 2013,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/139429.pdf> посетено 18.11.2015, p.2

¹⁰⁹¹ Види повеќе на <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/south-korea/>> посетено 24.06.2016.

¹⁰⁹² EU-RoK, 2010, "Framework Agreement between the European Union and its Member States, on the one Part, and the Republic of Korea, on the other Part", <http://www.eeas.europa.eu/korea_south/docs/framework_agreement_final_en.pdf> посетено 28.11.2014., pp.18-19

¹⁰⁹³ Ibid., p.16

¹⁰⁹⁴ Council of the EU, 2012, "Guidelines on the EU's Foreign and Security Policy in East Asia", 11492/12, Brussels, 15 June.

Регионални конфликти. Клучен заеднички интерес во овој домен е развојот на состојбите на Корејскиот полуостров. Заедничките активности се од комплексен карактер, вклучувајќи мерки за справување со критичната хуманитарна ситуација во Северна Кореја, обидите да се поттикнат економски реформи и регионална интеграција на нејзината рудиментирана економија, енергетско поврзување и развој, активности за почитување на меѓународните норми за непролиферација на нуклеарното оружје и сопирање на со него поврзаните активности за ракетното вооружување, па се до обидите за подобрување на ужасните состојби со човековите права.

Во мај 2014г. склучен е 'Рамковен договор за учество на Кореја во операциите на кризен менаџмент на ЕУ'.¹⁰⁹⁵ Конкретна соработка на ЕУ и корејската морнарица е регистрирана во антипиратските операции за заштита на трговските патишта во Аденскиот залив. На регионално ниво, соработката се одвива на Регионалниот форум на АСЕАН, а на мултилатерално ниво, во рамките на ОН. Ј.Кореја има статус на значаен придонесувач во мировните операции на ОН.¹⁰⁹⁶

Неуспешни држави. Соработката во овој домен е заснована на РД, каде што во чл.27, посветен на развојната помош, двете страни имаат „договорено соработка во размената на информациите за нивните политики за развојна помош, со намера за воспоставување на редовен дијалог за целите на таквите политики и програми во трети земји“.¹⁰⁹⁷ Соработката се одвива на самитите и на дијалогот за меѓународен развој, востановен во 2012г. На овој дијалог му претходеше механизмот на билатерални консултации за развојна соработка, кој што се одвиваше на годишна основа од 2008г. Сепак, конкретни резултати од проектираната соработка не се регистрирани. Таа уште стои само на искажаната посветеност на највисоко ниво поставена уште во РД.¹⁰⁹⁸ Соработката е посоддржајна со одредени земји членки отколку со ЕУ. Тоа особено се однесува на заедничките проекти на Кореја и Германија, како и нејзината соработка со Данска, Франција и Шпанија.¹⁰⁹⁹

На мултилатерално ниво, Кореја има се позначајно место во донаторската заедница, особено по нејзиниот прием во Одборот за развојна помош на ОЕЦД во 2009г., во чии што рамки се одвиваат континуирани консултации помеѓу ЕУ, земјите членки и Кореја. Кореја и ЕУ во овој домен

¹⁰⁹⁵ Со него се регулирани статусот на персоналот, распоредувањето, синџирот на командување, управувањето со класифицираните информации, финансиската партиципација и други важни аспекти на корејското учество во цивилните и воените операции на ЗБОП. EU-RoK, 2014, "Agreement between the European Union and the Republic of Korea establishing a framework for the participation of the Republic of Korea in EU crisis management operations", *Official Journal of the EU*, L 166, 5.6.2014.

¹⁰⁹⁶ Според официјалните податоци на ОН, во април 2016г. Ј.Кореја имала вкупно учество од 623 мировници, од кои 608 мировни трупи и 15 воени експерти. Според United Nations, 2016, "Troop and Police Contributors", *op.cit.*

¹⁰⁹⁷ EU-RoK, 2010, "Framework Agreement", *op.cit.*, p.16

¹⁰⁹⁸ Park S.H., 2014, "South Korea and the European Union: A promising partnership for development cooperation", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.

¹⁰⁹⁹ Ibid., p.4

соработуваат и во рамките на групата Г-20. Кореја, како земја домаќин на конференцијата во Бузан и нејзината дипломатија носи голема заслуга за успешното усвојување на 'Новиот договор за кршливите држави' од 2011г.

Организиран криминал. Соработката во овој домен е проектирано да се заснова на РД. Во повеќе членови од овој правно-обврзувачки договор, ЕУ и Кореја преземаат обврски за соработка во борбата против илегалната имиграција, трговијата и шверцувањето луѓе, трговијата со наркотици, корупцијата, фалсификувањето, перењето пари и сајбер криминалот.¹¹⁰⁰ Во таа функција во документот се укажува и на потребата за склучување договори за взаемна правна помош и екстрадиција, како и засилена соработка помеѓу агенциите задолжени за спроведување на законите. Сепак, практиката покажува дека соработката во овој домен не е од висок приоритет во билатералните односи. Помеѓу ЕУ и Кореја не е воспоставен дијалог или друг инструмент на билатерална соработка кој што би го покривал доменот. Иако се водат преговори, не е направен исчекор кон постигнување конкретни договори кои што би овозможиле посериозна оперативна соработка. Единствено, Еуроцаст има свој офицер за врска во Кореја. Мултилатералната соработка се одвива во рамките на ОН.

Сајбер безбедност. Кореја важи за „највмрежена“ земја во светот, односно, држава со најголема пенетрација на интернетот.¹¹⁰¹ Билатералната соработка во сајбер безбедноста е заснована на РД. Проектирано е да се одвива преку Консултациите за сајбер политика востановени на почетокот на 2014г. и преку годишниот дијалог за информатичко општество. Сепак, не може да се регистрира конкретна материјализација на соработката. На мултилатерално ниво, соработката е исто така ограничена. Кореја не е потписник на Будимпештанската Конвенција. Во однос на прашањето на управувањето со интернетот позициите на Кореја се поблиску до ЕУ отколку до оние на групата земји, предводени од Кина и Русија, која што бара клучна улога на државите во тој процес.

Енергетска безбедност. Соработката во овој домен е проектирано да се заснова на РД, каде што во чл. 17 се дефинирани целите на соработката, како и активностите за нивно остварување.¹¹⁰² Меѓутоа, конкретна соработка не е регистрирана. Не е оформен секторски дијалог ниту некоја друга форма на институционализирана соработка. На последниот самит се изразува заложба за

¹¹⁰⁰ EU-RoK, 2010, "Framework Agreement", *op.cit.*, pp.45-49 (членови 31-38)

¹¹⁰¹ Интернет пенетрацијата беше проценета на преку 80%, според Pawlak P. and Sheahan C., 2014, "The EU and its (cyber) partnerships, *Brief* 9, EUISS, Paris.

¹¹⁰² Ibid., pp.27-28

соработка во промоцијата на енергетската безбедност и енергетската ефикасност.¹¹⁰³ На мултилатерално ниво, Кореја е потписник на Меѓународната енергетска повелба и учествува во работата на Меѓународно партнерство за соработка во енергетската ефикасност.

Климатски промени. Соработката во доменот се одвива на самитите, како и на средбите на Заедничкиот одбор. Иако нема секторски дијалог, сепак, повремени ад-хок средби на експертско ниво во областа се одржуваат на маргините на билатералните самити или на соодветните меѓународни конференции. Соработката е проектирано да се заснова на РД, каде што во чл.23 се третираат животната средина и природните ресурси при што како цели се дефинирани конзервацијата и одржливото управување со ресурсите и биодиверзитетот. Во чл.24, поставени се целите во областа на климатските промени, при што страните се обврзуваат на брза транзиција кон ниско-карбонски општества, драстична редукција на емисијата на штетни гасови, ефикасно искористување на ресурсите, развој на пазарни механизми за ублажување и адаптација на климатските промени.¹¹⁰⁴ На последниот самит најавен е заедничкиот проект за билатерална техничка соработка за развој на пазарен механизам за трговија со емисиите во Кореја врз основа на искуствата во ЕУ. Проектот стартуваше преку Инструментот за партнерство во 2016г.¹¹⁰⁵ На мултилатерално ниво, Кореја е потписник на сите релевантни меѓународни конвенции и протоколи во доменот и има блиски позиции со ЕУ по сите најважни прашања.

Миграции. Соработката е заснована на РД, каде што во чл.33 ЕУ и Кореја преземаат обврски за „јакнење на соработка во областите на илегалната миграција, трговијата и шверцувањето луѓе“.¹¹⁰⁶ Двете страни изразуваат подготвеност за склучување и на договор за реадмисија, доколку тоа се покаже неопходно.¹¹⁰⁷ Сепак, не можеме да регистрираме конкретни резултати од проектираната соработка, што покажува дека ова не е област од висок приоритет. Помеѓу ЕУ и Кореја не е воспоставен дијалог или друг инструмент на билатерална соработка во овој домен. ЕУ и Кореја имаат значајно место во обезбедување развојна помош во подрачјата кои што важат за изворишта на миграции. Сепак, отсуствува поформализиран степен на координација. Мултилатералната

¹¹⁰³ RoK-EU, 2015, “Joint Press Statement”, 8th RoK-EU Summit, Seoul, 15 September 2015,

<<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/15-korea-joint-press-statement/>> посетено 14.11.2015.

¹¹⁰⁴ EU-RoK, 2010, “Framework Agreement”, *op.cit.*, pp.36-39

¹¹⁰⁵ RoK-EU, 2015, “Joint Press Statement”, 8th RoK-EU Summit, Seoul, 15 September 2015, pp.5-6

¹¹⁰⁶ EU-RoK, 2010, “Framework Agreement”, *op.cit.*, p.46

¹¹⁰⁷ Ibid, p.47

соработка се одвива во рамките на ОН. Кореја и ЕУ во овој домен соработуваат и во рамките на интерегионалната платформа АСЕМ.¹¹⁰⁸

Вредносна димензија на стратегиското партнерство

Човекови права и демократија. Соработката во овие домени е заснована на РД, кој што како договор од понов датум ја содржи стандардната клаузула за човекови права. Во чл.1 како суштински елемент на договорот се утврдува „приврзаноста кон демократските принципи, човековите права и основните слободи и владеењето на правото“. Консултациите за човекови права, со статус на политички дијалог, се востановени во 2013г. и се одвиваат помеѓу ЕСНД и корејското МНР. Овие консултации, покрај меѓусебната размена на искуства и практики и разгледувањето на конкретните состојби во овој домен во Азија, главно се фокусирани на координацијата и соработката во Советот за човекови права на ОН и во третиот комитет на ГС на ОН, како и на јакнење на вкупниот меѓународен систем за заштита и унапредување на човековите права.¹¹⁰⁹ Притоа, има речиси целосно поклопување во гласањето на ЕУ и Кореја во Советот за човекови права и во третиот комитет на ГС. Единствен исклучок се гласањата врзани за мораториумот и укинувањето на смртната казна, каде што Кореја редовно гласа воздржано.¹¹¹⁰ Во последниот годишен извештај на ЕУ се цени одржувањето на практичниот мораториум на извршување на смртни казни кој што трае непрекинато од 1998г. и се охрабрува Кореја да преземе чекори за целосно укинување на смртната казна.¹¹¹¹

6.11. Стратегиските партнерства помеѓу продлабочување и проширување

Најпрво, да се обидеме накусо да ги сумираме постоечките СП на Унијата.

Стратегиското партнерство ЕУ-САД може да се окарактеризира како дефинирачко СП, односно, партнерство способно суштински да влијае и на развојот на другите СП на ЕУ. По тоа, ова партнерство е уникатно. Тоа се простира во сите димензии и сите домени, односно, има најголем степен на сеопфатност и меѓусебна поврзаност на соработката. Тоа е единственото партнерство каде што е присутна негативна асиметричност по ЕУ, која што се должи исклучиво на

¹¹⁰⁸ EU-Asia Dialogue, 2013, “Europe-Asia Cooperation on Migration”, Conference Report, Paris, 15 May 2013, <http://www.eu-asia.eu/index.php?eID=tx_nawsecuredl=KAS_Files/Paris_full_report.pdf> посетено 30.11.2014.

¹¹⁰⁹ EEAS, 2013, “EU and Republic of Korea hold first human rights consultation”, Press release, Brussels, 09 October 2013, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131009_01_en.pdf> посетено 30.11.2014.

¹¹¹⁰ Ibid., p.242

¹¹¹¹ European Union, 2015, “Human Rights and Democracy in the World in 2014”, Annual Report 2014, *op.cit.*, pp.242-243

безбедносната димензија, односно, на трансатланскиот безбедносен чадор каде што улогата на САД не само што е доминантна, туку е и ултимативна. Креирањето на ЗБОП е крупен чекор токму во насока на намалување на асиметричноста и придвижување кон партнерски однос во безбедносната димензија.

Во многу блиска корелација со СП ЕУ-САД треба да се согледува и СП ЕУ-Канада. Во повеќе области, како што покажа нашето истражување билатералната соработка практично се имплементира низ трилатерални дијалози помеѓу ЕУ, САД и Канада. Односно, ова билатерално партнерство е дел од трансатланската рамка. Рамка во која што и се создаде ЕУ како меѓународен актер. Оваа рамка го овозможи појавувањето и афирмацијата на ЕУ како проект. Но, сега се наметнува прашањето дали ЕУ ја надрасна оваа рамка, и дали таа веќе не претставува фактор на ограничување на потенцијалите на Унијата. Дали предоминантната атлантска стратегиска ориентација карактеристична за минатиот век е соодветна рамка за остварувањето на клучните интереси на ЕУ во овој век?

Стратегиското партнерство ЕУ-Русија е секако најтензично и со најголеми амплитуди во својот развој. Го одликува силна економска и безбедносна меѓузависност и растечка вредносна дивергентност. Ривалитетот е силно и постојано присутен со тоа што секоја од страните се обидува да го адресира во контекст кој што е најповолен за неа. Русија, низ едно традиционално сфаќање на меѓународните односи засновано на одбрана на своите сфери на влијание со употреба на воената моќ и енергетски ресурси, а, Унијата низ трговско и нормативно ширење, односно, колонизација со мирни средства. И за двете страни е клучна стабилизацијата на ова партнерство, што, се разбира, подразбира компромиси. Сепак, за тоа е нужна целосна автономија за стратегиско дејствување, што ЕУ се уште ја нема, дел поради трансатланскиот чадор, дел поради недоволната хармонизација на одделните интереси на земјите членки во однос на ова партнерство. Во моментов, состојбите со ова СП, најточно може да се определат како замрзнато или хибернирано стратегиско партнерство, затоа што ЕУ унилатерално ги замрзна најголемиот дел на формалните билатерални односи, но, реализацијата на веќе отпочнатите заеднички проекти и натаму се одвива.

Стратегиското партнерство ЕУ-Кина се очекува да биде најдинамично во периодот пред нас. Тоа се должи на натамошната силна глобална трговска и инвестициска експанзија на Кина и нејзиното очекувано заземање на лидерската економска позиција во светот. Последниве години сведочиме се посилено и повидливо економско присуство на Кина и во Европа, што само дополнително ќе ја продлабочува меѓузависноста. Но, може да се очекува и јакнење на безбедносната соработка. Кина

покажува растечки воен профил и развој на капацитетите за стратегиско дејствување. Веќе почнува да проектира моќ далеку од своите граници и ја постави првата прекуморска воена база во Африка во функција на заштита на поморските трговски рути, односно, на нејзините економски интереси. Дали ќе има натамошен развој на безбедносната соработка се чини дека повеќе ќе зависи од тоа колку ЕУ ќе успее да се дооформи и наметне како релевантен безбедносен актер.

Стратегиското партнерство ЕУ-Индија се очекува се повеќе да добива во значење. Индиската економија, слично како и кинеската се очекува да има постојан интензивен раст кој што во релативно кус период ќе продуцира нови десетици и стотици милиони припадници на средната класа, што значи енормен пораст на потенцијалниот пазар на потрошувачи. Оттаму, ЕУ има клучен интерес да ја продлабочува трговската и инвестициската соработка. Индија, и покрај тоа што споделува заеднички демократски вредности со ЕУ, сепак, во меѓународната политика се покажа како тежок и незгоден партнер на Унијата. Во безбедносната соработка Индија се повеќе инклинира кон ШОС, учествувајќи во создавањето на нов баланс на меѓународната сцена.

Стратегиското партнерство ЕУ-Бразил, како и ЕУ-Мексико, се најдобар пример како оперативно се одвива кохабитацијата на различните пристапи на Унијата во надворешната политика, односно, како на дело се балансираат билатерализмот, интеррегионализмот и мултилатерализмот. Се разбира, тие процеси не одат мазно, но, сепак сведочиме растечка синхронизација. Притоа, многу е тешко да се определи дали е таа плански водена, или е повеќе резултат на ад хок приспособувања. Сепак, мора да се забележи дека безбедносната димензија е многу малку присутна во овие СП. Различните домени на безбедносната димензија се адресираат во интеррегионални рамки - низ партнерството ЕУ-ЗЕЛАК/ЛИАК (како во случаите со организираниот криминал и миграциите) и во мултилатерални рамки. Економската димензија се операционализира и на интеррегионално и на билатерално ниво. Вредносната димензија, пак, доминантно на мултилатерално ниво. Овие СП ни предочуваат една нијансирана поделба на трудот во пристапите на меѓусебна соработка.

Стратегиските партнерства со Јапонија и со Јужна Кореја се јасен израз на глобалните амбиции на ЕУ. На овој начин ЕУ станува дел и од регионалната динамика на Далечниот исток. Секако, нејзиното влијание, поради отсуство на воени потенцијали е мошне ограничено во споредба со американското, но, сепак со паметно користење на билатералните односи со овие два вредносно блиски стратегиски партнери ЕУ не само што е присутна, туку е и способна да дејствува во обликувањето на регионалната динамика. Партнерството со Јапонија е од постар датум, и веќе носи епитет на зрел, тестиран однос. Она со Кореја, иако е од најскор датум, институционално и

легално е најкомплетно од сите десет стратегиски партнерства, односно, целосно е заокружено со ратификацијата на трите клучни билатерални договори кои што ги покриваат економската, политичката и безбедносната димензија - договорите за слободна трговија, за рамковна политичка соработка и за учество во мисиите на кризен менаџмент. Врзано за регионалната динамика на Далечниот Исток во двете партнерства има и елементи на балансирање на Кина, односно, градење на сојузништва по вредносна основа кои што ќе бидат контратежа на ширењето на кинескиот нормативен модел во регионот.

Стратегиското партнерство со ЈАР е уникатно по својата траекторија. Со огромна развојна помош и поддршка ЕУ успеа да ја изгради ЈАР како свој стратегиски партнер на африканскиот континент. Со билатералните аранжмани со ЈАР, како и со интеррегионалните аранжмани каде ЈАР е клучен чинител, ЕУ успева да постигне мека и ефективна екстензија во овој дел на континентот.

Понатамошната соработка со постоечките стратегиски партнери, во смисла на натамошно институционализирање и управување со се покомплексната меѓузависност, е сосема извесна. Таа ќе тече и понатаму, со јасно изразени трендови за продлабочување, првенствено во економската димензија, односно, во трговскиот и инвестицискиот домен. За тоа јасно говорат веќе постигнатиот сеопфатен договор ЕУ-Канада, завршните рунди на трговскиот договор со Јапонија, привршувањето на интеррегионалниот трговски договор со Меркосур (70% од економската активност во рамките на Меркосур отпаѓа на Бразил), тековните преговори за инвестицискиот договор со Кина. Натамошно продлабочување со сигурност може да се очекува и во рамките на безбедносната димензија на СП. За тоа говорат повеќе отпочнати процеси, кои што, и покрај честите фрикции кои што се сосема нормални бидејќи во тие процеси се допираат и мошне чувствителни интереси на партнерите, продолжуваат да се одвиваат со една одржлива динамика. Примери за тоа има навистина многу, од зајакнатата соработка во борбата против тероризмот и пролиферацијата на ОМУ, па, се до се поголемиот фокус на областите како климатските промени и организираниот криминал. Во однос на потенцијалите за продлабочување на соработката во вредносната димензија работите, за жал, стојат поинаку, особено во однос на одредени СП. Таму, факт е дека во одредени домени соработката ги достигна своите лимити. Во случаите со Русија и Кина, во однос на човековите права, демократијата и либералните вредности таа е исцрпена. И не само тоа, туку отворениот нормативен јаз почнува да се заканува да ги контаминира и останатите области. Ако ЕУ продолжи да инсистира на тие прашања се чини дека може сериозно да ги загрози односите во другите домени на партнерството кои што за неа се многу важни. Тука

повторно го допираме прашањето дали е можно СП кое што нема за цел исти вредности или барем некаква подолгорочна проекција за конвергенција на тие вредности.

Дилемата помеѓу продлабочување и проширување не е само од аналитички карактер. Таа има и практична димензија. Иако, во практиката е можно СП да се развиваат истовремено во обете насоки, односно, дека и досегашната практика покажа дека тие не се исклучуваат, сепак, таквиот развој на настаните јасно ќе укаже на отсуство на надворешно-политичка стратегија на Унијата и сведување на надворешното дејствување на ЕУ на ад-хокизам, кој што, за да биде иронијата поголема би се сокривал зад помпезниот назив стратегиски партнерства. Унијата веќе шест години не конституирала ново СП. Ова, во споредба со претходниот период на динамично креирање на нови партнерства е досега најголемата пауза (да потсетиме дека за неполни седум години е дојдено до актуелната листа на десет СП). Во овој период продолжија процесите на заокружување и продлабочување на постојните стратегиски партнерства. Дали тоа говори дека листата на потенцијални нови СП е исцрпена? Тоа, веројатно би бил избрзан заклучок. Според нас тоа покажува дека процесот на рефлексивност во Унијата се уште трае. И дека, најверојатно по донесувањето на 'Глобалната стратегија' ќе ги видиме првите наредни чекори. Односно, дали и кон кои трети земји ќе се проширува употребата на инструментот стратегиско партнерство. Врз основа на тоа ќе можеме да дадеме оценка дали ова проширување ќе биде доминантно интересовно, или, доминантно вредносно ориентирано. Односно, дали новите СП на ЕУ ќе бидат избрани врз основа на нивните растечки економски потенцијали и нивната позначајна улога во натамошната глобална и регионална прераспределба на моќта, или, пак, врз основа на нивното прифаќање и доследна имплементација на вредностите на демократијата, човековите права и владеењето на правото на домашен терен и принципите на ефективниот мултилатерализам, односно, јакнењето на меѓународниот нормативен поредок на надворешно-политички терен.

Тесно поврзано со овие проблеми, како и со целиот контекст во кој што се тематизираат, е и прашањето на последиците на Брегзит врз процесите кои што се предмет на анализа. Брегзит е целосно нов чинител во промислувањето на проблемите со кои што се зафати нашето истражување. Самиот настан се случи по завршувањето на истражувањето. Покрај тоа, сè уште ја немаме потребната минимална дистанца која што би дозволила објективен пристап. Згора на тоа, и Брегзит, разбран како процес, е на самиот почеток, и неговото реално влијание ќе зависи од начинот на кој што тој процес ќе биде операционализиран во годините пред нас. Сепак, и покрај сите овие ограничувања, не би можеле да не се осврнеме на овој уникатен настан во историјата на

ЕУ. Се разбира, мошне накусо и во обид барем иницијално да ги маркираме прашањата што треба внимателно да се следат во периодот пред нас, пред сè, во контекст на влијанието на Брегзит врз ЕУ како економски и како безбедносен актер, и очекуваните последици во однос на фокусот на истражувањето - стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП.

Со Брегзит се отвора цело ново поле на истражувачки интерес. Наспроти досегашните бројни тематизации на влијанието на проширувањето на ЕУ врз нејзината интеграција, сега ќе треба да се позанимаваме со влијанието на скратувањето на ЕУ врз нејзините интеграциски процеси. Следствено, и врз нејзините капацитети и способности за надворешно дејствување. Дали Брегзит ќе предизвика хомогенизирање на Унијата, или нејзино натамошно дезинтегрирање? Како заминувањето на воено најспособната земја членка ќе се одрази на ЗНБП? Какво влијание ќе има врз оперативната способност на ЕСНД и врз имплементацијата на новата Глобална стратегија на ЕУ? Притоа, на Брегзит не треба да се гледа како на изолиран настан, туку, како на симптом на еден поширок тренд на преиспитување на глобализацијата и соочување со нејзината неуправливост, за што веќе говоревме.

Иако разврската на процесот на преуредување на односите меѓу ЕУ и ОК не е сè уште ниту започната, врз основа и во контекст на анализите и сознанијата на нашето истражување може да тематизираме одредени прашања токму од аспект на нашиот истражувачки интерес. Пред сè, не треба да се изуми и досегашниот специјален статус на ОК во ЕУ. Имено, ОК и Данска и досега имаа најасиметрични односи со Брисел внатре во Унијата. ОК ниту беше вклучено, ниту пак изразуваше намера во иднина да се вклучи во двата симболички и практично најнапредни интеграциски проекти на Унијата - монетарната унија и Шенгенскиот систем.

Пред сè, најголемо значење ќе има преуредувањето на односите врзани за единствениот европски пазар. Тој и досега беше поширок од самата ЕУ (членки на европскиот единствен пазар покрај 28-те земји членки на ЕУ се и Норвешка, Исланд, Лихтенштајн и Швајцарија), што значи дека не постојат никакви формални пречки ОК и натаму да остане дел од него. Евентуалното напуштање на единствениот европски пазар од страна на ОК би довело до нарушување на статусот на ЕУ како трговска суперсила, со серија директни и индиректни последици на нејзините односи и со стратегиските партнери.

Значајни последици од Брегзит може да се очекуваат по однос на политичкиот статус на ЕУ како глобален актер. Улогата на ЕУ на мултилатерален план сигурно ќе биде нарушена. Нејзината

тежина во меѓународните организации и тела ќе биде намалена, а со тоа и нејзиниот вкупен капацитет да влијае во обликувањето на меѓународниот поредок. Брегзит веќе произведува значајни последици на статусот на ЕУ како нормативна сила. Имено, оваа нејзина специфична моќ, која што произлегуваше од нејзиниот успешен интеграциски модел, сега е сериозно нарушена. Тој модел на регионална интеграција сега јасно ги покажа своите лимити. Неговата атрактивност е нарушена и доведена во прашање. Се демонстрира дека европската интеграција е реверзибилен процес и се подотвора вратата на идни можни дезинтеграциски трендови, кои што можеби нема да бидат спектакуларни како Брегзит, но, можат да имаат силен подривачки и дестабилизирачки ефект на европскиот интеграциски проект. Секако, се подразбира дека Унијата ќе има помалку енергија за надворешно дејствување кога е зафатена со преуредување на односите со голема и исклучително значајна земја членка која што сега треба да добие статус на трета земја.

Стратегиските партнери на ЕУ внимателно ќе го следат развојот на настаните. Тие, како и досега, ќе се водат единствено од својот национален интерес. Тие и досега во голема мерка паралелно ги развиваа односите со Унијата и со земјите членки, вршејќи проценки во континуитет што повеќе одговара на нивните интереси. Ова особено се однесува на таборот на суверенисти како Кина, Индија, Русија и Бразил. Нивната перцепција за ЕУ како политички ентитет и досега беше слаба, а сега веројатно ќе биде деградирана на уште пониско ниво. Сепак, за нивниот однос кон ЕУ далеку најважна е нејзината перцепција како економски, односно, трговски и инвестициски ентитет. Оттаму, тие внимателно ќе ги следат евентуалните последици од преуредувањето на односите на ЕУ и ОК токму во тие домени, и во зависност од евентуалните промени ќе ги калибрираат своите односи со Унијата.

Но, Брегзит може да предизвика и ефект на хомогенизација на земјите членки и да иницира засилена интеграција во одредени области. Меѓу другото, и во рамките на ЗНБП. Отсуството на ОК од ЗНБП веројатно силно ќе се почувствува. ОК досега беше клучен чинител во развојот на ЗНБП. Нејзиното влијание особено беше одлучувачко во формирањето и во развојот на ЗБОП. Не само во политичката поддршка на овој процес, туку и во развојот на стратегиската култура, во согледувањето на потребата и обликувањето на глобалната проекција на ЕУ, во напорите Унијата да се стабилизира како регионален и да се развива како глобален безбедносен актер. Покрај тоа што е една од трите најголеми земји членки, ОК, во рамките на Унијата, поседува убедливо најголеми капацитети и способности за проекција на воена моќ надвор од своите граници. Што значи, дека ова и досега многу чувствително и нерешено прашање - неопходното генерирање на

експедициски сили на Унијата - сега дополнително ќе биде заострено. И кредибилитетот на ЕУ за одвраќање, и нејзиниот капацитет за воено дејствување во услови на екстерни конфликти и кризи, значително ќе биде намален. Истовремено, ОК досега имаше најголема заслуга за одржувањето на деликатниот баланс помеѓу атлантскиот и континенталниот пристап во разбирањето и обликувањето на европската безбедност, кој што овозможуваше автономен развој на европските безбедносни и одбранбени структури со истовремено задржување под трансатлантскиот чадор. Но, парадоксално, токму во овој чувствителен домен, како колатерален ефект на Брежитот, може да се очекува позабрзана интеграција. Имено, досегашните иницијативи на дел од земјите членки, особено француско-германските, за натамошна одбранбена интеграција беа континуирано блокирани од ОК. Сега, со нејзиното напуштање се отвара простор за операционализација на овие иницијативи кои што можат да имаат слична развојна траекторија како и другите покрупни европски интеграциски проекти (монетарната унија, Шенген унијата). Односно, во прво време, натамошно зајакнување и формализирање на одбранбената соработка преку користење на механизмот на постојана структурирана соработка, инсталиран уште со ДЈ, кое што потоа постепено би резултирало во формирање на одбранбена унија од заинтересираните земји членки, предводени од Германија, Франција и Италија. Со дефинирање на критериумите за членство, институционализација на структурите и процедурите на оваа одбранбена унија, и ориентација кон постигнување на јасен долгорочен бенефит за сите нејзини членки, пред сè, преку порационална одбранбена потрошувачка и натамошен раст и конкурентност на мошне значајната одбранбена индустрија, која што сè уште не е целосно вклопена во единствениот европски пазар.

ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА: СТРАТЕГИСКИТЕ ПАРТНЕРСТВА КАКО ИНСТРУМЕНТ НА АКОМОДАЦИЈА НА ЕВРОПСКАТА УНИЈА КОН НОВИОТ МУЛТИПОЛАРЕН ПОРЕДОК ВО НАСТАНУВАЊЕ

Во воведот ги поставивме параметрите на истражувањето. Тоа требаше да ги продлабочи сознанијата за стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП преку детекцијата и анализата на функциите што ги вршат. Истовремено, истражувањето требаше да ни ги доближи комплексните релации на СП со останатите инструменти на ЗНБП и да ни даде поблиски координати за нивното место во вкупниот инструментариум на ЗНБП, нивното значење во системот на европската надворешна политика и нивниот потенцијал во натамошното меѓународно профилирање на Унијата. Истражувањето требаше да ја потврди или отфрли хипотезата дека новиот мултиполарен поредок во настанување и растечката сеопфатна меѓузависност, имаат определувачко влијание на појавата, развојот и институционализацијата на стратегиските партнерства како инструмент на ЗНБП.

За таа цел, ги утврдивме карактеристиките на променетата меѓународна констелација, констатирајќи настанување на еден полицентричен свет, со фрагментирана и дифузно распоредена моќ кај повеќе, веќе етаблирани и нови актери во подем, во услови на растечка сеопфатна меѓузависност. Во таквата променета меѓународна констелација беа анализирани модалитетите на оперирање на ЕУ како меѓународен актер преку нејзиното балансирање и ребалансирање на билатерализмот, интеррегионализмот и мултилатерализмот. Понатаму, фокусирајќи се на билатерализмот, поточно на стратегискиот билатерализам во надворешното дејствување на ЕУ, спроведовме опсежна анализа на секое од десетте воспоставени СП во три клучни димензии - економска, безбедносна и вредносна, преку тринаесет предефинирани домени на билатералната соработка: трговија, инвестиции, тероризам, пролиферација на оружјата за масовно уништување, регионални конфликти, неуспешни држави, организиран криминал, сајбер безбедност, енергетска безбедност, климатски промени, миграции, човекови права и демократија. Притоа, примарен интерес во спроведената анализа беше детектирањето и разбирањето на функциите на СП, и на ниво на интеракција на единиците на системот, и на ниво на системска интеракција.

Главниот придонес на истражувањето е во проширеното разбирање на улогата и на функциите на стратегиските партнерства во прилагодувањето на ЕУ кон трансформацијата на меѓународниот

поредок. Со спроведената мултидимензионална и мултифункционална анализа истражувањето ги продлабочи сознанијата за СП како инструмент на ЗНБП преку разбирање на нивните билатерални и системски функции.

Истражувањето ја потврди општата хипотеза дека новиот мултиполарен поредок во настанување и растечката сеопфатна меѓузависност, имаат определувачко влијание на појавата, развојот и институционализацијата на СП како значаен инструмент на ЗНБП. Наодите од истражувањето потврдија дека основна задача на СП е да овозможат прилагодување на ЕУ на актуелната трансформација кон нов мултиполарен поредок во настанување, односно, дека СП како инструмент на ЗНБП се востановени за да овозможат функционалност на Унијата во променетата меѓународна констелација.

Трансформацијата на меѓународниот поредок кон сè поизразена мултиполарност и растот на меѓузависноста ја форматираат позицијата и функционирањето на ЕУ на меѓународната сцена. Последниве две децении се одбележани со напорите на Унијата за акомодирање кон новите комплексни околности и навремено соочување со опасноста од својата потенцијална ирелевантност како глобален актер. Во таа функција е и нејзината надворешна и безбедносна политика, во рамките на која што се иновираат и редизајнираат постоечките и се лансираат нови инструменти, со што ЕУ се труди да се позиционира и одржи како релевантен меѓународен актер. Со промената на меѓународната констелација настанува и приспособување на самите инструменти на ЗНБП. Во новата мултиполарна конфигурација СП добиваат поголем приоритет, особено во однос на ефективниот мултилатерализам. Од тој аспект, СП претставуваат израз на ребалансирањето на инструментариумот на ЕУ, односно, приоритизирање на билатерализмот, особено на стратегискиот билатерализам во услови на напредната мултиполаризација. Во контекст на растечката комплексност на системот на меѓународни односи, СП се генерираат како флексибилен и мултифункционален дел на инструментариумот на Унијата и даваат широки можности за постојани приспособувања за што подобар опфат на приоритетите на партнерите и за промените на нивниот профил на глобалната сцена. Поради брзата трансформација на меѓународниот поредок, дизајнот на СП како инструмент на потребната континуирана акомодација е флексибилен. За критичарите, овој инструмент е недовршен, прерастеглив, недоволно супстанцијален. Но, од друга страна, токму тие 'недостатоци' му ја даваат неопходната флексибилност и отвореност кон трансформации за ефективно да ги извршува своите функции.

Истражувањето на стратегиските партнерства на ЕУ, всушност, значи истражување на концептуализацијата, институционализацијата и функционирањето на односите на ЕУ со водечките регионални и глобални актери, односно, клучните чинители на новиот мултиполарен поредок во настанување. Затоа, најпрво пристапиме кон мапирање на сите СП на ЕУ засновано на широка емпириска база собрана од примарните извори, односно, документите кои што ги форматираат и регулираат билатералните односи на ЕУ со десетте стратегиски партнери. Паралелно, спроведовме и основна каталогизација на билатералните односи и продуктите од тие односи низ предефинираната рамка во тринаесет домени, релевантни за проценка на функционалноста на СП. Домените на анализа беа непосредно деривирани од стратегиските документи на Унијата. Иако за тоа постојат основани причини, истражувањето не интервенираше со критичка реинтерпретација која што би резултирала во помала или поголема реконцептуализација на изворно дефинираните домени, односно, ги третираше како што се дадени во клучните стратегиски документи на ЕУ, затоа што токму елементите на долгорочното планирање и дијахрониска конзистентност се клучни за проценката дали станува збор за стратегиско дејствување на ЕУ како меѓународен актер, или, за тековно и ад хок реагирање на актуелната динамика на меѓународните односи. И мапирањето и каталогизација не се реализирани само како дескриптивни операции, туку содржат и компаративна и интерпретативна димензија кои што се неопходни за остварувањето на целта на нашето истражување - разбирање на функциите што ги вршат стратегиските партнерства.

Поради нагласената мултиполаризација на меѓународниот поредок, токму низ функционирањето на СП можеме најточно да го следиме и разбереме реалното функционирање на ЕУ во современиот свет. Иако, гледано формално, ЕУ континуирано го проширува своето присуство и учество во разни мултилатерални механизми, низ примерите кои што ги анализиравме се потврди дека реалниот ефект од таквото делување е исклучително ограничен и периферен. Тоа се должи на неефективноста на мултилатерализмот која што произлегува од кризата на претставувањето и легитимноста на традиционалните мултилатерални институции. Своите клучни цели и интереси, не само оние од билатерален карактер, туку и оние од глобален карактер, денес ЕУ доминантно ги адресира низ стратегиските партнерства. Се разбира, ЕУ продолжува и понатаму да ги адресира и во интеррегионални и мултилатерални рамки, но, претежно рутински и со ограничен домет. Тоа, можеби најјасно се гледа во трговската политика на ЕУ, каде што долгогодишниот застој во либерализацијата на трговијата во рамките на клучниот мултилатерален форум - СТО беше, и сè уште е, успешно бајпасиран преку пролиферацијата на билатералните договори за слободна

трговија. Но, тоа, како модус операнди на Унијата е присутно и во сите останати области на соработка. Оттаму, не случајно сведочиме континуирано ширење на опфатот на СП со вклучување во нив дури и на 'најтврдите' безбедносни прашања, како, на пример, соработката во изведувањето на воените операции на кризен менаџмент. Затоа, можеме да констатираме дека анализата на СП на ЕУ, во споредба со сите останати инструменти, ни дава најточна слика за тоа кои се и како се спроведуваат клучните надворешно-политички приоритети на Унијата.

СП како инструмент на европската надворешна политика се востановени за да ѝ овозможат на Унијата да функционира во меѓународната констелација што интензивно се менува. Во времето на биполарниот поредок, ЕУ беше цврсто врзана за САД и ситуирана во сенката на трансатланскиот безбедносен чадор. Во кусиот период на униполарност ЕУ почна да се врти кон себе и да го гради својот политички и безбедносен субјективитет, но, и натаму со ориентација кон својот долгогодишен ментор и заштитник. Во првите години на овој век, во веќе изменетата меѓународна констелација, нужно беше соодветно прилагодување на ЕУ кон новиот мултиполарен поредок во настанување. Со лансирањето на ЕБОП во 1999г., со донесувањето на ЕБС во 2003г., со стапувањето во сила на Договорот од Лисабон во 2009г. и со оперативноста на ЕСНД од 2010г., ЗНБП станува реалност. СП треба да овозможат ефективно спроведување на ЗНБП во функција на реализација на целите и заштита на интересите на ЕУ. СП треба да и овозможат на Унијата глобална присутност, видливост и препознатливост, ефикасна рамка за оптимална реализација на економските и безбедносните интереси и континуирано проширување и продлабочување на сферите на соработка создавајќи реални основи за долгорочен одржлив систем на меѓународни односи, систем кој што ќе обезбеди одговорно глобално управување како одговор на растечките глобални проблеми и предизвици.

Појавата и развојот на СП е резултат на новите реалности на дистрибуцијата на моќта во меѓународниот поредок. Таквата нова дифузија и редистрибуција на моќта, поради инертноста и бавноста на мултилатералните институции не е соодветно претставена во нив. Оттаму, потребата и притисокот таа да изнајде соодветна материјализација се операционализира преку креирање на нови инструменти и механизми на билатерална и мултилатерална соработка кои што служат како коректив на видливиот дефицит на репрезентативност во меѓународниот систем. Од една страна, тоа се новите мултилатерални механизми како Г20 и бројните нови минилатерални механизми како БРИКС, ИБСА, БАСИК, ШОС. Од друга страна, тоа се СП како облик на стратегиски билатерализам кој што треба делумно да ја супституира и надополни несоодветната

мултилатерална рамка. Но, целта и на двата тренда е идентична. Новите растечки актери го бараат своето место во меѓународниот поредок и нивната растечка моќ мора да биде соодветно материјализирана и институционализирана. Оттаму, и појавата на нови инструменти и механизми на интеракција во меѓународните односи. Тие на своите почетоци делуваат како да се од ад хок карактер, со мала или непостоечка формализација и институционализација, но, со текот на времето настанува неизбежна консолидација на најсоодветните мултилатерални, минилатерални и билатерални инструменти и механизми во функција на обезбедување на репрезентативност и легитимност на системот на меѓународни односи, односно, негова базична одржливост. Креирањето на СП како инструмент на ЗНБП е најдиректно предизвикано од растот на новите глобални и регионални актери. Тоа, меѓу другото, јасно го покажува и фактот што, на пример, дотогашната мошне развиена билатерална соработка на ЕУ со етаблираните глобални и регионални актери како САД, Канада и Јапонија воопшто не беше рубрицирана на тој начин. СП претставуваат обид низ конкретна надворешно-политичка практика и низ посебно дизајниран инструмент за таа намена ЕУ да се соочи со глобалниот баланс на моќта што се менува изразен низ новиот мултиполарен поредок во настанување.

1. Мултидимензионалноста на стратегиските партнерства

Стратегиските партнерства претставуваат обид да се надмине јазот помеѓу амбицијата на ЕУ да биде стратегиски актер и нејзините недоволни постоечки способности и инструменти. Оттаму, и тежнението на ЕУ да обезбеди повеќедимензионалност и сеопфатност во рамките на еден инструмент како начин за градење на консолидиран настап во односите со клучните глобални и регионални актери. Нашето истражување идентификуваше и анализираше три клучни димензии на стратегиските партнерства - економска, безбедносна и вредносна.

Во однос на економската димензија на СП, односно, спроведената анализа за местото на трговијата и инвестициите во нив, можеме да констатираме дека таа претставува 'рбет на секое СП. Таа е единствена постојана димензија во секое одделно СП присутна од самиот почеток, со еден збор, конститутивна за секое од нив. Увидот во трговските и инвестициските показатели јасно укажува и на основната причина зошто секој од стратегиските партнери на ЕУ го заслужил таквиот статус. Соработката во оваа димензија резултира во висок и континуиран тренд на конвергенција на позициите, регулаторна и техничка хармонизација, и либерализација на пазарите. Сепак, истражувањето недвојбено потврди дека СП не се исцрпува со постоењето на таа димензија, односно, дека таа не е доволна за билатералниот однос да добие таков квалификатив.

На тоа јасно укажува и фактот дека постојат и такви трети земји со кои што ЕУ има извонредно развиени трговски и инвестициски односи, дури и подобри споредбено со некои од стратегиските партнери (и квантитативно и квалитативно), па, сепак, тие не се здобиле со статус на стратегиски партнер. Исто така, неспорно е дека со најголем дел од стратегиските партнери ЕУ има склучено соодветни договори за економска и трговска соработка кои претходеле на СП, што јасно говори дека форматот на СП мора да содржи и нешто повеќе. (Дел од тие економски договори уште се актуелни, односно статусот на СП досега не ги авансирал дополнително. За тоа говорат договорите со Кина, Русија, САД, Јапонија.) Сепак, СП помагаат во надминувањето на различните позиции во економските домени и придонесуваат кон доаѓање до понапредни и посеопфатни билатерални договори за економска соработка. Факт е дека од економската соработка започнува сè, дека овие односи се темелот на кој што се надградуваат односите во останатите подрачја и затоа еден од основните мотиви на СП е токму да овозможат плодна рамка за унапредување на трговските и инвестициските односи.

Во безбедносната димензија, споредено со економската димензија може да се констатира еден побавен и повнимателен, но, јасно забележлив тренд на делумна конвергенција. Истражувањето регистрираше значајно и видливо приближување во идентификацијата на безбедносните закани и во нивното слично или идентично разбирање. Исто така, со самото забрзано влегување во соработка во повеќе разни безбедносни домени, се манифестира потребата и определбата за координација и соработка во соочувањето со идентификуваните безбедносни закани. Сè уште се присутни разлики, понекогаш и многу силно изразени, во согледбите како најоптимално да се одговори на таквите закани. Сепак, и таму е забележлив тренд на намалување на разликите, и на нивна маргинализација на сметка на соработката во соочувањето со безбедносните закани каде што нема разлики и постои голем интерес за соработка. Од аспект на континуираното проширување на соработката во сè поголем број безбедносни домени, генерално може да се констатира значаен напредок во развојот на безбедносната димензија во сите СП. Основањето и развојот на ЗБОП, особено нејзините мисии и операции на кризен менаџмент, дадоа силен поттик во таа насока, затоа што со нив ЕУ почна да се конституира и како безбедносен актер од 'нормален', традиционален тип. Од аспект на ЕУ може да идентификуваме конзистентна линија на континуирани напори за адресирање на клучните безбедносни закани (дефинирани во ЕБС и ИИЕБС) преку нивно вклучување во СП. Нашето истражување, разгледувајќи ја билатералната соработка детално, на основа на секоја од дефинираните безбедносни закани одделно, утврди јасен системски и практичен напредок. Но, останува уште многу да се направи. Наодите од

истражувањето сугерираат дека главна пречка за поголем напредок во безбедносната димензија на СП е недоизградениот и уште неубедлив формат на Унијата како класичен, 'тврд' безбедносен актер. Особено во земјите на суверенистичкиот табор на ЕУ не ѝ се придава значење на глобален безбедносен актер, туку само на регионален. Тоа произлегува од нивното традиционално разбирање на безбедноста, но, и од реалната оценка на активностите и доменот на ангажманот на ЕУ при појавата и адресирањето на кризите ширум светот. Оттаму, тие не препознаваат суштинска потреба да развиваат посериозна безбедносна соработка со ЕУ на глобално ниво. Сепак, тие земји врз основа на одредени свои интереси прифаќаат соработка во безбедносните домени, но, не се потпираат и не инвестираат многу во неа. На пример, Кина влезе во такви кооперативни аранжамани водена првенствено од својот глобален геостратегиски интерес за градење контратежа на САД во рамките на напорите за што побрзо етаблирање на новиот мултиполарен поредок, перцепирајќи ја ЕУ, особено по лансирањето на ЗБОП, како можен нов пол на моќ, и, како таков, како потенцијален сојузник во ограничувањето на глобалната хегемонија на САД. Исто така, развојот на безбедносната соработка Кина го гледаше и како начин за што побрзо симнување на ембаргото на оружје од страна на ЕУ како важен чинител во напорите за натамошно подигање на својот регионален и глобален воен профил.

Истражувањето покажа дека, и покрај регистрираниот раст на нејзините способности и безбедносен профил, ЕУ уште не е докрај развиен и оформен безбедносен актер. Оперативната соработка на ЕУ во безбедносната димензија речиси целосно зависи од земјите членки. Улогата на ЕУ се состои повеќе во врамување и институционализирање на соработката помеѓу земјите членки на ниво на Унијата, а помалку во реално надополнување или супституирање на земјите членки во оперативното дејствување. Сепак, имајќи ја предвид транснационалната природа на безбедносните закани, како и нивното растечко значење, потребата од координација на земјите членки ќе расте и улогата на ЕУ како безбедносен актер ќе се консолидира и натаму ќе се развива.

Безбедносната димензија е различно развиена во различни СП, што се должи на фактот дека не сите партнери се еднакво релевантни во безбедносната соработка. Дополнително, и во рамките на повеќето СП регистриравме големи разлики во степенот на соработка во однос на одделни безбедносни домени. Но, дури и во најнеразвиените домени, каде што билатералната соработка не дава конкретни резултати, функцијата на СП е значајна како механизам на градење доверба во чувствителните и дотогаш непристапни подрачја на безбедносна соработка. Оваа карактеристика ја илустрира прагматичноста на ЕУ во дизајнирањето и манаџирањето на СП. ЕУ ја развива

билатералната соработка во одделните безбедносни домени само врз основа на своите специфични потреби во однос на дадениот стратегиски партнер. Оттаму, и може да се регистрираат такви огромни разлики во соработката помеѓу одделните стратегиски партнерства, како и помеѓу одделни безбедносни домени во рамките на едно стратегиско партнерство. Затоа кога се говори за безбедносната димензија на СП треба да се внимава да не се генерализира. На пример, во доменот на соработката во борбата против организираниот криминал, помеѓу ЕУ и Русија со 'Патоказот' од 2005г. се идентификувани педесетина заеднички активности, додека, меѓу ЕУ и Кореја со соодветниот документ не е идентификувана ниту една заедничка активност во тој домен. Но, токму тоа говори за СП како за флексибилен инструмент кој што се дизајнира според реалните потреби, интереси и цели на партнерите, а не според некакви догматски, однапред зададени параметри што треба да ги следи секое СП.

Во однос на вредносната димензија констатиравме најголем диверзитет во СП. Додека во економската димензија, и покрај бројните тековни разлики и недоразбирања сведочиме релативно брз тренд на конвергенција и хармонизација на меѓусебните позиции, а во безбедносната димензија побавен и повнимателен, но, забележлив тренд на делумна конвергенција, во домените на вредносната соработка (особено во дел од СП) не само што нема знаци на конвергенција, туку видливи се јасни трендови на дивергенција, односно, продлабочување на разликите во однос на местото и значењето на одредени вредности, како и во однос на нивното различно разбирање од страна на стратегиските партнери. Ваквите трендови говорат за лимитираниот досег на нормативната моќ на ЕУ. Дел од стратегиските партнери јасно и недвосмислено го предизвикуваат нормативниот поредок што сака да го наметне ЕУ, дисквалификувајќи го како нормативен хегемонизам и нова форма на неоколонијализам со која што ЕУ, и западниот свет пошироко, преку наметнувањето на нејзините партикуларни вредности како универзални, сака да воспостави и да одржи правила на игра кои што ќе ја фаворизираат на сметка на останатиот дел од светот кој што е недоволно развиен. Аргументацијата од корпусот на културниот релативизам особено се зајакнува последната деценија, при што од позиција на разликите во културните идентитети отворено се проблематизираат и доведуваат во прашање универзалистичките аспирации на клучните вредности на ЕУ, како човековите права и демократијата. Ваквото заострување на позициите, особено во СП со Кина и Русија, го отвора појасно и прашањето на местото и значењето на вредносната димензија во СП. Дали е таа неопходен елемент на СП? Дали е возможно СП помеѓу меѓународни актери кои што не споделуваат исти вредности, или, кои што не ги разбираат и применуваат тие вредности на ист начин? Опстанувањето, натамошното ширење и

продлабочување на СП ЕУ-Кина, како и динамиката на СП ЕУ-Русија (до ескалацијата во врска со Украинскиот конфликт), покажуваат дека за да бидете стратегиски партнери не мора да споделувате исти вредности, или, да ги разбирате на истоветен начин. Или, преформулирано, СП се можни и изводливи и помеѓу нормативни ривали, односно, во услови на нормативен натпревар, а не само во услови на нормативна соработка. Се разбира, СП има поголеми потенцијали за развој ако партнерите се поблиски во разбирањето и практикувањето на вредностите кои што ги сметаат конститутивни за својот политички и културен идентитет. Но, и без нив се може. Ова води до заклучокот дека вредносната блискост не е неопходен услов за воспоставување и одржување на едно стратегиско партнерство, но и дека, големите разлики во вредностите имаат значајно влијание на ефективната на СП. Вредносната блискост ја олеснува и забрзува билатералната соработка, додека, вредносната дивергентност го отежнува заедничкото дејствување. Ако виталните економски и безбедносни интереси се силни, односно, ако во остварувањето на своите стратегиски цели партнерите си се неопходни еден на друг, тогаш и вредносните разлики ќе бидат тргнати настрана. Тоа не значи дека нормативниот ривалитет ќе престане да влијае на нивните односи, но, ќе биде во сенка на клучните заеднички цели на стратегиските партнери заради кои што тие и имаат билатерален однос со таков статус. Јасна потврда на оваа линија на аргументација дава опстојувањето и развивањето на одделни СП, дури и во услови на продлабочување на нормативниот ривалитет. Огромното значење на трговската и инвестициска билатерална соработка помеѓу ЕУ и Кина, како и улогата на кинеските девизни резерви во финансиската консолидација на европските пазари, особено по кризата од 2008г., речиси целосно ги маргинализира меѓусебните разлики во однос на прашањата на човековите права и демократијата. Или, пак, значењето на енергетската соработка помеѓу ЕУ и Русија е толку суштинско и дефинирачко за нивното СП, што дури и во екстремни ситуации на судир на вредностите, проследени и со вооружени судири како во Грузија и Украина, соработката и покрај квалификативот замрзната, продолжува на ниво прилагодено на новите услови. Потврда за ова може да се најде дури и во билатералната соработка на стратегиските партнери врзана за трети земји. На пример, во случајот на силниот нормативен ривалитет на ЕУ и Кина проектиран во нивните односи со трети земји на африканскиот континент, кој што сепак не ја загрозува нивната безбедносна и развојна соработка во тие земји. Тој е присутен во сенка и во континуитет, но, не ги ремети клучните цели на нивната економска и безбедносна соработка на овој континент.

2. Хетерогеноста на стратегиските партнерства

Наодите од истражувањето целосно ја потврдија хипотезата за значајна хетерогеност на стратегиските партнерства која што произлегува од спектарот на различни актери кои што го конституираат новиот мултиполарен поредок, и тоа по сите испитувани основи: по основ на асиметричноста во односот помеѓу стратегиските партнери; по основ на сеопфатноста, односно, спектарот на домени кои што се адресираат преку СП; како и по основ на степенот на институционализација, односно, бројот и структурираноста на дијалозите и вкупната институционална развиеност на СП.

По основ на асиметричноста во односот помеѓу стратегиските партнери хетерогеноста се потврди кај сите СП. Ова е исклучително важно затоа што колку е асиметричната позиција изразена тоа ѝ дава на Унијата поголема моќ на условување на партнерите и суштинско влијание врз СП. Но, се детектира и тренд на намалување на асиметричноста, што е логично затоа што низ процесите на билатерална соработка се рефлектираат поместувањата во релативната моќ на партнерите во глобалниот поредок. Така, сите СП на ЕУ со меѓународните актери во подем стартуваа од една позиција на силно или умерено изразена надмоќ на Унијата, која што ѝ даваше можност во некои случаи речиси целосно да ја одредува агендата, односно, да го моделира партнерството според своите интереси. Во основа на тоа лежеше огромната моќ на нејзиниот единствен пазар, што ѝ даваше, и уште ѝ дава моќ, низ дозволувањето на пристап на тој пазар, да ги моделира билатералните односи со своите партнери. Како што растеше економската моќ на партнерите и атрактивноста на нивните пазари, како и вкупните синергиски ефекти на растечката меѓузависност, така, таа појдовна асиметричност постепено се намалуваше. Истовремено, со сè посеопфатниот карактер на СП и инкорпорирањето на безбедносни домени во нив (за кои што ЕУ имаше голем интерес, но, уште докрај неоформени способности и капацитети), се зголемуваа можностите за правење компромиси, односно, меѓусебни отстапки во наизглед неповрзаните или посредно поврзани домени што резултираше со посолидни преговарачки позиции на партнерите. Намалувањето на асиметричноста е највидливо во вредносната димензија на СП, каде што се регистрира опаѓање на нормативната моќ на Унијата - и преку маргинализирање на содржините и активностите врзани со тоа, и преку нормативниот ривалитет кој што се развива на теренот во подрачјата каде меѓународните актери се борат да го наметнат своето влијание. Тоа се гледа во Африка каде ЕУ се повлекува пред кинеското влијание, меѓу другото, и затоа што својата трговска, инвестициска и развојна соработка со африканските земји ја условува со почитување на

европските вредности. Кина, пак, за разлика од ЕУ не поставува такви тешки услови за претежно авторитарните елити, туку, напротив, со самиот свој пример дава оправдување и ги легитимира нивните практики. Сè поизразениот мултиполарен карактер на поредокот имаше и има големо влијание на тоа, независно дали се работи за етаблираните или растечките стратегиски партнери. На пример, анализирајќи ги односите ЕУ-Русија, враќањето на реалполитиката во меѓународните односи, како и развојот на експлоатација на нејзината огромна ресурсна база и одлуката за реинвестирање во својата тврда моќ, на Русија ѝ овозможи авансирање од изразено подреден однос во почетоците на стратегиското партнерство во речиси рамноправен однос, што на Русија ѝ дозволи и значајно редефинирање на целите на соработката со целосно маргинализирање на вредносната димензија и насочување кон економската соработка и технолошкиот развој. ЕУ, од своја страна, успеа да ја материјализира таа појдовна асиметричност со тоа што, без никаков руски отпор, проширувајќи се со десетина нови земји, успеа да направи капитално геополитичко и геоекономско поместување на исток, значително намалувајќи ги сферите на руско влијание. Иако намалувањето на асиметричноста со стратегиските партнери се одвива со различен интензитет, сепак трендот е недвојбен и тоа говори дека билатералните односи се развиваат во поизбалансирана насока.

По основ на сеопфатноста, односно, спектарот на домени кои што се адресираат преку СП, исто така, регистриравме голема хетерогеност. Во функција на доаѓање до целосни сознанија, во истражувањето инсистиравме на анализа на сите домени, без исклучок, во секое СП, токму и за да регистрираме видливо отсуство на соработка во одделните домени, што и се посведочи за определени прашања во определени стратегиски партнерства. Наспроти тоа, одредени СП, за да ја истакнат сеопфатноста и еднаквиот статус на партнерите се поставија како односи на квази или параинтеграција, како што се гледа од примерот на 'заедничките простори' во сите витални области помеѓу ЕУ и Русија. Финално, и во овој домен регистриравме намалување на хетерогеноста, односно еден тренд на проширување на соработката на сите домени каде што ќе се регистрира заеднички интерес. Притоа, на пример, детектиравме и интересен тренд на рационално и прагматично однесување, кој што се одликува со утврдување на заеднички интерес во одреден домен, но, проследено со констатација дека нема потреба од развивање и институционализирање на билатерална соработка, туку, дека е поефективен пристапот на адресирање на таквите интереси на мултилатерално ниво, при што се пристапува на практикување на неформален механизам на билатерални консултации врзани исклучиво за соработката во мултилатерални рамки. Тоа дава

потврда на тезата за користење на СП и во функција на ефективното дејствување во мултилатерални рамки.

По основ на хетерогеноста во степенот на институционализација, нашето истражување, меѓу другото, требаше да ни помогне да разбереме дали и како овој аспект на хетерогеноста, односно, бројот и структурираноста на дијалозите и вкупната институционална развиеност на едно СП, е поврзан со функциите што тоа ги врши и на ниво на билатерална интеракција и на системско ниво. Со анализата првенствено утврдивме дека бројноста и структурираноста, како и степенот на вкупна институционализација на едно СП не мора да биде показател на неговата зрелост и ефективност, односно, дека се работи само за формална развиеност и пролиферација на институционални структури кои испорачуваат малку конкретни резултати. Дури, констатиравме и парадоксални ситуации. Едни од најразвиените СП на ЕУ, во смисла на формална институционализација и бројност на формализирани билатерални интеракции, оние со Русија и Кина, даваат скромни конкретни резултати. Според нашето уверување, тоа е последица на сериозната нормативна дивергентност помеѓу партнерите. Таквата состојба има силно влијание на самиот карактер на дијалозите, односно, детерминира најголем дел од енергијата и интеракциите да бидат сконцентрирани на воспоставување и одржување на каналите за комуникација и градење и одржување на довербата помеѓу партнерите. За да бидеме појасни, да се обидеме да направиме едно инстант скицирање на ваквата динамика. Врз основа на објективната анализа се утврдува постоење на прашање од заеднички интерес, на пример, заедничка безбедносна закана како тероризмот или пролиферацијата на ОМУ. Врз основа на утврдениот заедничкиот интерес се пристапува кон дефинирањето на заедничката стратегиска цел - ефикасна борба против овие безбедносни закани. Врз основа на тоа, се востановува билатерален дијалог кој што треба да пристапи кон операционализација на соработката за остварување на дефинираната заедничка цел. Но, тука почнуваат проблемите. Се јавуваат разлики во разбирањето кои се причините за појавата и одржувањето на заканата, разлики во перцепцијата и оценките за релевантноста на конкретната инкарнација на таквата закана (еден прост увид во значајните разлики во содржината на официјалните листи на терористички организации помеѓу глобалните актери доволно говори за ова), потоа, разлики во однос на приоритизацијата на одредена закана во однос на другите актуелни закани, и, што е уште поважно, разлики во начинот на справување со заканата (помеѓу ЕУ и нејзините СП регистриравме цел спектар на различни мислења за тоа како да се спречи заеднички дефинираната цел Иран да не развие нуклеарно вооружување, или, долго ги сведочевме нараснатите тензии помеѓу ЕУ и САД во однос на глобалната војна против тероризмот и

инструментите кои што е дозволено да се применат во нејзините рамки). Така, разликите во рамките на дијалогот се напластуваат, создаваат и дополнителен негативен кумулативен ефект и неможност за испорака на конкретни резултати, односно, за операционализација на декларираната соработка. Но, во такви услови соработката не се прекинува затоа што нема резултати, туку воспоставените канали се држат отворени и се работи на натамошно подобро разбирање на мотивацијата и аргументацијата на партнерот и на меѓусебната доверба. Погоре, веќе предупредивме дека во оценката на резултатите на одредени дијалози, како и на самите стратегиски партнерства, треба да бидеме исклучително внимателни. Односно, оценките и евентуалните споредби за нивната целисходност и ефективност може да бидат дадени само во однос на функцијата што ја имаат во однос на остварувањето на целите. А таквите цели, не се и не можат да бидат идентични во однос на различните поединечни стратегиски партнерства.

3. Мултифункционалноста на стратегиските партнерства

Спроведената детална анализа на СП ја покажа нивната изразена мултифункционалност. Во нашиот пристап, детектирањето и анализата на функциите на СП е од клучно значење затоа што функциите се тие кои што поблиску го определуваат одредено СП и ни помагаат да ја разбереме неговата улога во дадениот контекст, и на билатерално и на системско ниво.

Управувачките функции на стратегиските партнерства. Со наодите од истражувањето утврдивме дека оваа група на функции се однесува на интеракциите помеѓу единките на системот, односно, на самите билатералните односи. СП претставуваат еден сложен управувачки механизам. Тие се во основа дизајнирани да дадат рамка за менаџирање на билатералните односи помеѓу ЕУ и трети земји. СП овозможуваат структурирано и целисходно вградување на вкупните билатерални односи и активности. Ова е особено важно, затоа што на тој начин се создава платформа за компромиси и за тргување преку линиите кои што ги омеѓуваат домените во рамките на една димензија, како и помеѓу различните димензии. Тоа дава вистински нов квалитет на односите затоа што обезбедува многу поголем маневарски простор за партнерите да направат соодветни приоритизации и да стигнат до реализација на своите цели. Понатаму, СП делуваат консолидирачки на интерактивните практики кои што произлегуваат од бројните и хетерогени активности и односи. Ова на СП им обезбедува потребна рутина, но, обезбедува и прегледност и рационално управување со очекувањата. Со вградувањето и консолидацијата се овозможува ползувањето и на функциите на олеснување и забрзување на соработката таму каде што ќе се

идентификува ново поклопување или конвергирање на интересите. Утврдивме дека СП имаат и функција на градење и одржување на меѓусебната доверба на партнерите. Од нивото на взаемна доверба зависи брзината и амбициозноста на билатералната соработка. Кумулативните ефекти на консолидација и на јакнење на довербата создаваат услови за стимулирање на нова соработка. Поради сето наведено СП се и идеален медиум за билатерални преговори.

Во рамките на управувачките функции СП имаат и функција на менаџирање на разликите помеѓу партнерите. Ова е значајно и се однесува на сите партнерства, но, особено на партнерите со кои што има најсериозни несогласувања, и тоа токму за оние покрупни и поостро изразени разлики. Таквите разлики на овој начин не се игнорираат, целосно се признава нивното постоење и значење, но, се ставаат во контекст на севкупните односи и така ја губат острицата, се пацифизираат. Доколку не постои таков поширок контекст во кој што тие де факто се релативизираат преку присутноста на редица други прашања за кои што има согласност и определба да се дејствува заеднички помеѓу партнерите, таквите разлики би биле во позиција да доминираат со билатералните односи и суштински да ги определуваат.

Структурните функции на стратегиските партнерства. Оваа група на функции се однесува на интеракциите на системско ниво, односно, реферира на улогата што ја имаат СП во однос на меѓународниот поредок, односно, на системот на меѓународни односи. Иако се во основа инструмент на билатералната соработка, СП имаат функции и во однос на градењето и одржувањето на системот на глобална регулација преку мобилизирање и утилизирање на билатералните односи и инструменти за адресирање на најрелевантните глобални прашања.

Во тој контекст, најважна е акомодациската функција. Констатиравме дека меѓународниот поредок бргу се менува и дека етаблираните мултилатерални институции ја немаат потребната репрезентативност, пребавни се и не можат да го испорачаат потребното ниво на регулација. Меѓународните актери се изложени на потребата од постојано приспособување на глобалната динамика. Оттаму, таа потреба се реализира преку свртување на меѓународните актери кон јакнење на билатерализмот, што кумулативно создава густа мрежа на билатерални односи кои што обезбедуваат базична регулација на поредокот.

Тесно поврзана со претходната е стабилизаторската функција. СП претставуваат комплексни односи на меѓусебна соработка и натпревар. Оттаму, тие се одраз на интенцијата на актерите да го стабилизираат системот на меѓународни односи кој што се движи кон нестабилност,

непрегледност и неуправливост. Дури и ревизионистичките меѓународни актери, кои што чинат мнозинство од стратегиските партнери на ЕУ, тежнеат да предизвикаат промени, но, со што помала дестабилизација, затоа што поради непрегледноста и нестабилноста не можат да изкалкулираат до крај како тоа ќе се одрази на остварувањето на нивните приоритетни цели. СП создаваат една таква рамка која што овозможува натпреварот да не излезе од контрола, односно, овозможуваат преку сè поширокиот опфат на односи да воспостават соработка која што преку артикулацијата на заедничките интереси и цели континуирано го пацифизира натпреварот, односно, го омеѓува просторот каде што тој е дозволен, од оној каде што тој би бил ризичен и би предизвикал штети по клучните интереси на партнерите. Оттаму, СП претставуваат инструмент на стабилизација на меѓународниот поредок. Нивното значење ќе јакне дотолку повеќе доколку јакне мултиполаризацијата на поредокот. Инхерентната нестабилноста на мултиполарниот поредок ја наметнува потребата од натамошно јакнење на стратегиските партнерства. Доколку има амбиција да претставува релевантен актер во новиот мултиполарен поредок во настанување, ЕУ нужно ќе тежнее кон сè поголема и позначајна употреба на овој инструмент. Притоа, ќе тежнее да го употребува во двете клучни насоки: и употреба на стратегискиот билатерализам како цел сама за себе, односно, користејќи го за стабизирање и управување со меѓународниот поредок; и инструментална употреба на стратегискиот билатерализам како посреден начин на јакнење на свесноста и потребата на клучните актери на новиот мултиполарен поредок за мултилатерален пристап во управувањето со меѓународните односи.

Стратегиските партнерства се дел од одговорот на ЕУ на нејзината опаѓачка улога во новонастанатата глобална редистрибуција на моќта. Таквиот тренд ЕУ го забележа навремено и почна системски да се приспособува на него. Енормниот и брз процес на проширување на ЕУ со нови членки од 2004г., агресивната глобална трговска агенда дефинирана со трговската стратегија од 2006г., афирмацијата на стратегискиот билатерализам како значајна алатка со ЕБС од 2003г., се јасни елементи на тој процес на приспособување. Економската и финансиската криза од 2008г. и последиците од нив само ја потврдија нужноста и исправноста на ваквата проектирана стратегиска реориентација и приспособување на Унијата. Оттаму, проблемот не е во валидноста и оправданоста на ваквата реориентација туку во капацитетот и способностите на ЕУ да ја реализира. Затоа клучно прашање е дали неколкугодишното континуирано кризирање на ЕУ ќе изнедри нова интеграциска динамика. Историската анализа дава потврден одговор дека екстерните кризи делувале поттикнувачки, олеснувачки и забрзувачки на натамошната интеграција. Но, тука не станува збор само за екстерни кризи, туку и за внатрешни структурни кризи кои што ја

одразуваат напрегнатоста помеѓу тежината на предизвиците и очекувањата, од една страна, и капацитетите за дејствување во соочувањето со нив, од друга. Оттаму, одговорот на тоа прашање ќе го даде комплексната интеракција на екстерниот системски притисок врз ЕУ за нејзино приспособување на глобалните промени преку јакнење на нејзините капацитети за стратегиско дејствување, од една страна, и внатрешната динамика на Унијата, односно, обезбедување таква рамнотежа помеѓу супранационалната и меѓувладината димензија која што е способна да произведе и одржи стратегиско дејствување, а не да го ескивира или инхибира, од друга страна.

Конститутивните функции на стратегиските партнерства. Оваа група на функции ги овозможуваат интеракциите како такви, односно ја конституираат, реконституираат и одржуваат ЕУ како актер способен за дејствување во меѓународните односи. Во оваа група, легитимизациските функции се исклучително важни, затоа што со лансирањето и континуирана реализација на СП, ЕУ обезбедува една значајна функција на свое позиционирање, насочена кон себепрофилирање и градење перцепција за себе како глобален актер. Констатиравме дека тоа се случува симултано на две нивоа. Интерните легитимизациски функции на СП и овозможуваат на ЕУ на внатрешен план, во рамките на самата Унија, диференцијација на Унијата како меѓународен актер наспроти земјите членки и нејзино позиционирање како двигател и управувач на процесите внатре во ЕУ врзани за градењето на позициите кон стратегиските партнери. Екстерните легитимизациски функции на СП низ развојот и функционирањето на стратегиските партнерства овозможуваат глобална присутност и видливост на ЕУ, артикулација на нејзините глобални амбиции, нејзино профилирање како атрактивен стратегиски партнер, односно, нејзина субјективизација на мапата на мултиполарниот поредок во настанување наспроти останатите меѓународни актери.

Низ истражувањето видовме дека одредени анализи ги третираат СП како реторички фигури испразнети од содржина, како етикети кои што симулираат глобално актерство на ЕУ, односно, обезбедуваат глобална присутност и видливост, но, без никакво посериозно влијание врз меѓународните односи. Функцијата на брендирање е важна во хиерархизацијата и диференцијацијата на односите и придонесува во приоретизацијата, што е, пак, неопходен услов за стратегиско дејствување. Но, тука не станува збор само за брендирање. СП вршат функција и на нов наратив на Унијата, и, за Унијата, во меѓународната политика. Креирањето нов наратив е составен дел од процесот на акомодација на ЕУ на променетото окружување и нејзино позиционирање во него. Наративот е наменет да наведе на дејствување, и да произведе

дејствување, како за надворешна, така и за внатрешна употреба. Во таа смисла, не станува збор за празна реторичка функција, туку за дискурзивна конструкција, односно, за перформативна употреба на јазикот.

Сепак, дали држат констатациите во одредени анализи дека СП се само фасада што помпезно треба да ја сокрие хроничната неспособност на Унијата да дејствува како стратегиски актер? Не би можеле да се согласиме со ова. Пред сè, стратегиски актер не се станува преку ноќ. Всушност, ЕУ многу брзо се развива во таа насока. Дури пребрзо, така што ризикува пренапрегнување и упропастување на можностите кои што ги дава одличната основа што ја има во етаблираните трговски и економски односи. Всушност, може да се каже дека постои реална опасност ЕУ да стане жртва на своите амбициозни обиди за 'пребрза' интеграција во надворешната и безбедносната политика. Впечаток е дека Унијата како да ги прескокнува или претрчува преку периодите на консолидација нужни после секој интеграциски зафат. Станува збор за потребата и за институционална консолидација и за консолидација на политиките, без која што се ризикува пропаѓање на направеното и враќање чекор назад. Однесувањето на повеќе земји членки последниве години може токму на тој начин да се толкува. Притисоците на глобализацијата се толку силни, општото чувство на непрегледност и нестабилност на меѓународното окружување е толку изразено, што владите и јавноста на одделни земји членки престануваат да ги разликуваат овие притисоци и закани од потребата за посилна интеграција внатре во ЕУ како единствен рационален 'одбранбен' одговор и приспособување на глобализацијата. Оттаму, рационалниот одговор на заканата почнуваат да го поистоветуваат со заканата. А тоа е, меѓу другото, резултат на немањето време за дигестија на веќе реализираните етапи на интеграцијата. Односно, немањето време оствареното ниво на интеграција да се интернализира води до отфрлање на интеграцијата како наметната, иако, таа е плод на рационална стратегиска одлука дека за земјите членки на ЕУ поголемата интеграција е најдобар начин за одбрана на постигнатите стандарди и вредности од негативните консеквенци на глобализацијата. Оттука сведочиме еден тренд на ресуверенизација наместо европеизација на надворешните политики на земјите членки. Тој процес не ја доведува во прашање целисходноста на стратегиската ориентација на европската надворешна политика, но, може да ја остави во опасен вакуум кога таа нема воопшто да ги рефлектира актуелните позиции на своите земји членки, колку и да се тие контингентни и дезориентирани, односно, нестратегиски, тактички во најлошата смисла на зборот, дневно ориентиран за хонорирање на популистичките барања.

Интегративните функции се многу важен дел на конститутивните функции на СП. Во нашето истражување видовме дека оваа група функции произлегува од потребите и обврските што ги продуцираат самите стратегиски партнерства заради нивна успешна реализација, затоа што самото поставување како субјект во стратегиските партнерства бара од ЕУ да биде насочена кон постигнување на поголемо ниво на кохерентност во употребата на различните инструменти што и стојат на располагање. Дополнително, операционализацијата на надворешната политика на ЕУ преку инструментот на СП бара продлабочување на политичката кохезија на Унијата и интензивирање на соработката помеѓу земјите членки во доменот на надворешната политика, односно, повисоко ниво на хармонизација на националните политики. Со оглед на фактот дека СП имаат сложена архитектура со голем број дијалози на различни нивоа, самото одржување на нивното функционирање врши силен притисок внатре во ЕУ за поголема координација помеѓу нејзините институции и тела, како и помеѓу земјите членки. Дополнително, бидејќи СП покриваат мошне широк опсег на области и политики, ова претставува уште поголем предизвик. СП се инструмент кој што низ своето оперативно дејствување ја најави, а по нејзината формализација со ДЛ најдобро ја илустрира депиларизацијата на ЕУ. Како во ниту еден друг инструмент на Унијата, тука јасно се гледа поврзаноста и меѓузависноста на одделните области од поранешните три столба. И не само тоа, туку самите СП се поставени на начин да генерираат поврзаност и меѓузависност, и на тој начин да ја консолидираат надворешната политика на ЕУ.

Се произразеното конфигурирање на мултиполарниот поредок ја акцентира потребата од поголема европска интеграција. Засилената европска интеграција преку договорите од Амстердам, Ница и финално Лисабон говори во насока на нејзина интерпретација како функција на транзицијата на меѓународниот поредок. Затоа што членките на ЕУ, како претежно мали држави, имаат многу ограничени можности за самостоен развој и нивната перспектива во мултиполарниот свет е одржлива единствено преку регионалниот пристап. Впрочем, како што уште на почетоките на европската интеграција забележа еден од нејзините најсилни протагонисти, Спаак: „Европа ја сочинуваат само мали земји - некои од нив тоа го знаат, а некои се уште не“.

Истражувањето даде контрадикторни резултати во однос на нашата почетна позиција дека СП се и инструмент за постепено, внимателно трансферирање на надворешно-политичките интереси на земјите членки од национално на супранационално и меѓувладино ниво. Од една страна, неспорни се показателите кои што одат во прилог на ова и кои што јасно ги регистриравме низ анализата во сите домени. Исто така, гледано содржински, во СП јасно се вградени клучните национални

интереси на најмоќните земји членки на Унијата, што дава дополнителна тежина и легитимација во смисла на тоа дека клучните национални интереси на земјите членки можат да бидат успешно вградени, интегрирани и реализирани низ инструментариумот на ЕУ. Но, од друга страна, се позачестената реторика на ресуверенизација, како и преземените чекори на одредени земји членки во соочувањето со одредени безбедносни закани укажуваат на нестабилизираниот, неконсолидиран, се уште реверзибилен карактер на интеграцијата.

Релативната моќ на ЕУ во глобални рамки е во опаѓање како резултат на растот на релативната моќ на останатите актери. Рационален одговор на тоа е собирањето на моќта и нејзино трансферирање и концентрација заради поефикасна утилизација. Тоа целосно го демонстрираше економската интеграција која што ја направи ЕУ трговска супер сила. Слична траекторија се проектира и со ЗНБП, во напор ЕУ да се конституира и одржи и како безбедносен и политички меѓународен актер, односно, да се форматира како стратески меѓународен актер способен за остварување и заштита на своите интереси на глобалната сцена. Стратеските партнерства се инструмент каде што тоа треба практично да се демонстрира. Каде што на непосредно ниво, низ примерите на управување на билатералните односи со клучните меѓународни актери треба да се демонстрира супериорноста и ефективноста на заедничкиот европски пристап наспроти националниот, во реализацијата на клучните национални интереси на земјите членки. И, каде што утврдената моќ во трговската димензија треба да се прелее и во безбедносната димензија и понатаму во вредносната димензија. И, следствено, сето тоа да резултира во активна способност за обликување на меѓународен поредок кој што ќе одговара на перформансите и на интересите на ЕУ.

Економската и финансиската криза ги пренасочија енергијата и активностите на ЕУ повеќе кон внатре, односно, кон консолидирање на состојбите кои што беа пореметени од последиците на кризите. Од една страна, таквата ориентација на Унијата е сосема разбирлива и очекувана. Но, од друга страна, се чини дека дел од решението на овие внатрешни проблеми на Унијата лежи во развојот на нејзината надворешна политика. Тоа точно го утврдува и проектира и ЕБС од 2003г., а во контекст на економската и финансиската криза, уште пред тие да се случат, најдобро го адресира трговската стратегија на ЕУ од 2006г., каде што јасно се заговара решавање на внатрешните економски и финансиски проблеми преку јакнење на глобалната позиција на ЕУ и нејзината глобална конкурентност. А тоа подразбира порезолутна надворешна политика во сите домени, од трговска па се до безбедносна, способна да ги наметне интересите и вредностите на ЕУ

на глобално ниво. Со еден збор, согледување на економската криза како политичка можност за отварање нова развојна фаза на Унијата. Во тој зафат, токму улогата на СП е од критично значење.

Но, да се вратиме на основното. Истражувањето покажа дека ЕУ мора јасно да ги дефинира своите стратегиски интереси, односно, да развие своја глобална стратегија во вистинска смисла на зборот, за да може оптимално да ги ползува стратегиските партнерства како инструмент. Без тоа, употребата на СП, поради нивната голема хетерогеност и флексибилност, може да предизвика обратен ефект од посакуваниот. Наместо консолидација на надворешната политика и хармонизација на дејствувањето кон остварување на јасни приоритети, да доведе до конфузија во однос на тоа што во политиката на ЕУ е од тактички, а што од стратегиски карактер, како и релативизација наместо приоритизација во дејствувањето. Врз основа на јасно идентификуваните сопствени интереси и од нив деривирани приоритети, ЕУ ќе може да определи точно што сака во односите со секој од стратегиските партнери, во секоја од димензиите на нивниот однос, а потоа ќе може да пристапи кон оперативно преговарање и доаѓање до компромиси кои што оперираат и преку границите на одделните домени во рамките на секое поединечно СП, односно, кажано побрутално, да има потенцијал и маневарски простор да прави континуиран пазар со партнерите не само внатре во рамките на економската, безбедносната и вредносната димензија туку и помеѓу нив, со цел да извлече максимум од секој билатерален однос. Првичната анализа на одредбите од 'Глобалната стратегија' донесена во јуни 2016г., дава надеж дека е направен крупен чекор во вистинската насока. Останува, во периодот пред нас, низ прецизни анализи внимателно да се следи имплементацијата на овој нов стратегиски документ на ЕУ.

Стратегиските партнерства претставуваат клучен тест за ЕУ како меѓународен актер, односно, за нејзината способност да дејствува на меѓународната сцена. СП се инструмент со кој што ЕУ тежнее да се конституира како полнокрвен глобален меѓународен актер, актер со сите нишани. Преку нив ЕУ добива легитимација и на глобален безбедносен и политички актер, покрај неспорната легитимација на трговски актер што веќе ја поседува. Способноста на ЕУ да дејствува како релевантен меѓународен актер ја анализираме во секој од обработените домени на билатерална интеракција низ повеќе критериуми - обемот на интеграцијата во дадената област; расположивите капацитети и способности за надворешно делување во дадената област; признавањето на таквата улога и статус на ЕУ од останатите меѓународни актери.

Перцепциите на стратегиските партнери за способностите на ЕУ имаат голема улога во зајакнувањето или подривањето на нејзината улога и статус како стратегиски актер. Кај најголем

дел од стратегиските партнери доминантно е убедувањето дека ЕУ не претставува полнокрвен стратегиски актер. Дури, може да се забележи дека стратегиските партнери на ЕУ многу вешто ги користат некоординаноста, пукнатините и разликите во однос на одредени прашања помеѓу земјите членки на Унијата. Тоа, во континуитет и на мошне вешт начин го прават и САД и Русија, како и Кина во поново време. Тие ги користат своите стратегиски партнерства со поединечните земји членки на ЕУ за да спречат, одложат или неутрализираат одредена за нив неповолна политика или активност на ЕУ, или, пак, да влијаат на поповолни решенија во одредени домени. Така, всушност, дел од стратегиските партнери на ЕУ на мала врата ги остваруваат своите интереси заобиколувајќи ја Унијата. Важен елемент во овој дел е и комплексноста на структурите на ЕУ и со тоа тесно поврзаната бавност. Неколкугодишната примена на решенијата од ДЛ за поголема институционализација и функционалност преку формирањето на ЕСНД, како и за поголема персонализација на ЕУ преку новата функција на претседател на ЕС и зајакнатата функција на ВП, доведе до извесен напредок. Намалена е непрегледноста и персоналниот дисконтинуитет, но, сепак, клучните структурни детерминанти на надворешната политика на ЕУ со оглед на нејзиниот доминантен меѓувладин карактер и натаму остануваат. Дополнителна тешкотија се и регистрираните трендови на ресуверенизација на политиките на земјите членки.

ЕУ во своите односи со одреден стратегиски партнер не дејствува сама и во изолација, туку се соочува со конкуренција од другите стратегиски актери, како и со нивното влијание врз развивањето и функционирањето на останатите стратегиски партнерства. Пред сè, тука е позицијата на САД како водечка глобална сила со се уште извонредно големи капацитети за глобална проекција на моќ. Понатаму, речиси секој и од останатите поголеми стратегиски партнери на ЕУ има потенцијали на посакуван стратегиски партнер во одделни различни димензии и домени. Ова особено се однесува на Кина, а во одделни сегменти и на Русија, Индија, Бразил. Ова се потврдува последниве години преку растечкиот број на меѓусебни билатерални стратегиски партнерства помеѓу стратегиските партнери на ЕУ, како и регионално асоцирање на дел од нив - преку примерите на БРИКС, БАСИК, ИБСА, ШОС.

4. Стратегиските партнерства помеѓу интересите на ЕУ и вредностите на ЕУ

Што говорат резултатите од нашето истражување за ова интересно прашање? Дали ЕУ од својот еуфоричен старт како нормативна сила и проекцијата на ефективниот мултилатерализам како глобален поредок успеа да направи одржлива политика. Недвојбено е дека своето најсилно оружје

- трговските односи ЕУ ги користи за нормативен експорт. И во економските сфери, и отаде нив. Вметнувањето на клаузулата за човекови права во трговските договори е силен доказ за тоа. Создавањето комплексни механизми каде што развојната помош се става во функција на прифаќање и имплементација на основните вредности на ЕУ, од една страна, како и користењето на економските санкции како инструмент на принуда, и цивилните, па дури и воените операции на кризен менаџмент во случаите кога грубо се кршат тие вредности, од друга страна, говори за определбата и капацитетот на ЕУ да не прави компромис со своите вредности кои што инсистира да бидат прифатени како универзални. И не само тоа, туку, за релативно кус период, ЕУ успеа да постави систем на надворешно дејствување кој што наместо да биде ставен во ситуација да избира помеѓу интересите и вредностите тежнее да работи на нивна синергија. Но, истовремено, видливи се и сериозни пукнатини. Впечаток е дека ЕУ е способна да го реализира претходно кажаното само во однос со поинфериорни партнери од себе, односно, во случаи на изразена асиметричност. Кога станува збор за најсилните глобални актери, вистинските носители на мултиполарниот поредок во настанување, се покажува дека ЕУ нема доволно моќ и доследност во своето дејствување. И во случаевите со Кина, и со Русија, и со САД, на повеќе примери видовме дека ЕУ нема капацитет да ги убеди своите партнери да ги прифатат нејзините вредности. И не само тоа. Туку, видовме дека за да не ги загрози своите трговски, инвестициски, енергетски и безбедносни интереси ЕУ е подготвена да ги стави на маргините на билатералните односи своите вредности. Се чини, дека тука можеби и лежи дистинктивната практична вредност на СП како инструмент на ЗНБП. Дека СП се дизајнирани токму за да дозволат исклучоци од декларираната генерална линија на ЕУ, односно, да и овозможат на Унијата поголема флексибилност и отстапувања од нејзините нормативни заложби.

Оттаму, во еден поширок контекст, се чини дека појавата и развојот на стратегиските партнерства и воопшто трендот на стратегиски билатерализам е показател на враќањето на реалистичкиот пристап во меѓународната политика. Токму со својот флексибилен и прагматичен карактер, ориентиран кон остварување на целите за кои што постои согласност и јасно изразен интерес на партнерите, СП и овозможуваат на ЕУ наспроти силните декларативни ангажмани своите нормативни цели да ги стави настрана. Вредносниот јаз кој што постои помеѓу стратегиските партнери да не биде третиран како непремостлива пречка, елегантно да биде заобиколен, и, на тој начин, да се продолжи со билатералната соработка во оние домени каде што постои взаемна согласност и изразен стратегиски интерес - како економските и безбедносните домени. Ваквата интерпретација ја потврдува и самиот развој на СП. На пример, лансирањето на последната фаза

од стратегиското партнерство помеѓу ЕУ и Русија, 'Партнерството за модернизација' во 2010г. не содржи никакви референци на соработката во вредносниот домен, туку исклучиво се концентрира на економската, енергетската и технолошката соработка, области каде што на двете страни постои силен заемен интерес. Речиси идентичен тренд имаат и СП со Кина и Индија. Во својата најнова предлог стратегија за Кина од јуни 2016г., за разлика од претходната изготвена во 2006г., ЕК и ВП многу малку простор одвојуваат за прашањето на човековите права и останатите универзални вредности, говорејќи за нив на многу општ начин и ставајќи ги во контекст само на мултилатералната соработка и глобалното владеење. Маргинализација на местото и улогата на вредностите во СП е секако индикатор на опаѓањето на релативната моќ на ЕУ наспроти порастот на релативната моќ на дел од нејзините стратегиски партнери. Тие промени прво станаа видливи во економската сфера, а потоа се прелеаа и во другите области, како и во нормативната сфера. Сепак, генералниот заклучок дека СП се израз на акомодација на ЕУ кон новите меѓународни односи преку ребалансирање на нејзината надворешна политика кон поголемо потпирање на реализмот наспроти дотогашниот доминантен нормативизам, иако е точен, не значи дека е конечен. СП, според начинот на кој што ги формира и користи Унијата, имаат потенцијал да бидат функционализирани и во насока на остварување на цели на нормативна надворешна политика на ЕУ. Во истражувањето се запознавме и со ставовите на автори блиски до официјалните бриселски структури кои што упорно го застапуваат наративот дека на СП треба да се гледа како на инструмент на ефективниот мултилатерализам, па дури и самите СП ги опишуваат како партнерства за ефективен мултилатерализам. Нашето истражување покажа дека таквата функција на СП несомнено е присутна, но, дека нејзината релативна тежина во однос на останатите детектирани функции ни оддалеку не може да биде третирана како доминантна. Напротив, таа е маргинална.

Нашето истражување јасно сведочи дека вредностите имаат различно место во различните стратегиски партнерства. Ако си дозволиме малку цинизам, следнава интерпретација би можела да се наметне како најсоодветна. Тоа значи дека дел од актуелните СП го заслужуваат епитетот стратегиски во смисла на нивната структурна функција на градење на нормативен меѓународен поредок. Друг дел, пак, речиси целосно го маргинализира нивното место и значење во билатералните односи и се чини дека го заслужува епитетот стратегиски затоа што е способен да се сконцентрира на клучните економски и безбедносни интереси игнорирајќи ги притоа вредносните разидувања. Таму, амбицијата за градење нормативен меѓународен поредок заснован на ефективен мултилатерализам со јакнење на позицијата и улогата на меѓународните институции

е супституирана со напорите технички и селективно да се мултилатерализира новиот мултиполарен поредок, но, исклучиво на меѓувладина основа и со јасно присутна свест дека нормативните дивергенции се тешко надминливи.

5. Стратегиските партнерства и ефективниот мултилатерализам

Едно од централните прашања на истражувањето беше односот на стратегиските партнерства кон декларираната клучна надворешно политичка цел на ЕУ - ефективниот мултилатерализам. Дали СП се негова конкуренција и алтернатива во инструментариумот на ЗНБП, или, пак, се во функција на негово јакнење.

Тука треба, пред се, да се потпреме на констатираната дистинкција на ефективниот мултилатерализам како цел и како средство. Недвојбено, како што веќе разгледавме претходно, тој се јавува во двете својства. Оттаму, кога на ефективниот мултилатерализам се реферира како на цел на надворешната политика на ЕУ, тогаш анализата на СП се одвива во контекст на нивната функционалност во остварувањето на таквата цел. Нивната примена доведува до значително подигање на нивоата на соработка, јакнење на довербата, препознавање на заедничките интереси, што се сè предуслови за поредок заснован на ефективен мултилатерализам. Билатералните врски ја олеснуваат размената и на мултилатерално ниво, овозможувајќи таму каде што има простор и конвергенција на позициите. На тој начин се потврдува тезата на повеќе автори дека СП функционираат како инструмент за доаѓање до поефективен мултилатерализам. Исто така, низ повеќе примери утврдивме дека мултилатералните организации создаваат олеснувачки околности за билатерални интеракции. На тој начин повратно се зајакнува ефектот на билатерализмот во полза на мултилатералните механизми. Притоа, треба да се води сметка за фактот дека мултилатерализмот може да биде ефективен само ако е компатибилен со клучните интереси на големите меѓународни актери, односно, ако успева нив соодветно да ги артикулира и адресира. Оттаму, СП низ своето функционирање придонесуваат кон појасната артикулација на интересите на актерите и во мултилатералните контексти.

Дел од недоразбирањата помеѓу ЕУ и нејзините стратегиски партнери произлегуваат од различните разбирања на мултилатерализмот. Како што истакнавме, тој за ЕУ е и цел и средство, додека за нејзините клучни стратегиските партнери - Кина, Русија, Индија, како и САД, тој има доминантно инструментален карактер. Нивната поддршка на мултилатерализмот е селективна,

односно, само таму и тогаш кога одговара на нивните интереси. Тие мултилатерализмот го разбираат како корисна алатка која служи за остварување на целите, а не како цел сама за себе, односно, како обликување на контекст кој што овозможува и поддржува потрајна и подалекусежна соработка која што е нормативно заснована. Овие стратегиски партнери не ја делат визијата на ЕУ за глобален поредок заснован на мултилатерализам, особено не на мултилатерализам разбран како нормативен поредок кој што покрај на меѓувладина, се потпира и на супранационална регулација. Овие земји не се подготвени на никакво позначајно трансферирање на својот суверенитет и силно ја бранат политиката на немешање, односно, се противат на политиката на мешање во внатрешните работи на суверените земји која што се спроведува преку легитимирање на употребата на различни мултилатерални инструменти.

Европската надворешна политика не може да се одвои од *sui generis* карактерот на ЕУ како политички ентитет и како актер во меѓународните односи. Оттаму, Унијата ги разбира СП како инструмент за зајакнување на мултилатерализмот. Намерата на ЕУ е преку нив да ја мултилатерализира мултиполарноста. На тој начин Унијата себе си се поставува како модел-сила. Од перспективата на партнерите, особено од групата БРИКС, СП се начин да се легитимира новиот мултиполарен поредок во настанување. Следствено, афирмацијата на нивниот сопствен статус на големи сили е најверојатната мотивација за влез во СП. Од тој аспект, СП претставуваат признавање на нивната важност во рамките на глобалниот поредок. Но, факт е дека со текот на времето работите се менуваа. Имено, на примерот на земјите од групата БРИК може да се согледа дека, ако во иницијалниот период на партнерствата за нив беше значајна мотивација симболичкото признавање на нивниот статус во глобалниот поредок преку СП, како што минуваше времето тие полека ја менуваа својата позиција кон ЕУ, станувајќи во повеќе случаи колебливи околу признавањето на релевантноста на ЕУ како глобален актер, потпирајќи се повеќе на билатералните односи со одделните земји членки на ЕУ. Дополнително, правилата на игра што ЕУ на почетокот се чинеше дека успева да ги наметнува - користењето на СП како начин за постигнување на крајната цел, поредок заснован на ефективен мултилатерализам - почнаа во од да се менуваат и сега имаме се посилено наметнување од страна на стратегиските партнери на ЕУ од редот на БРИК на т.н суверенистички правила на игра, односно, неприфаќање на ефективниот мултилатерализам како цел туку само како средство, на селективна основа, од случај до случај, најчесто како тактичка концесија, претходно добро искалкулирана во функција на потврда на својот суверенитет како актери во новиот мултиполарен поредок. Тоа значи неприфаќање и отфрлање на ЕУ како модел-сила, односно, неприфаќање на глобален поредок заснован според моделот на ЕУ, со

откажување на делови од државниот суверенитет и нивно префрлање на супранационално глобално ниво, преку воспоставување на мултилатерален модел на глобално управување. Тоа, се разбира, значи и отфрлање на ЕУ како нормативна сила, односно, неприфаќање стандардите и вредностите на ЕУ, преку соработката во рамките на СП и мултилатералната соработка, да се трансформираат во глобални стандарди. На пример, за тоа најилустративно говорат СП со Кина и Русија. И двете СП на своите почетоци беа поставени амбициозно и со нормативна супериорност на ЕУ, така што, се чинеше дека преку се поинтензивната соработка во се поголем број на области, Унијата со тек на време рутински ќе ги вовлече и вгради во проектираниот глобален поредок на ефективен мултилатерализам заснован на нормативните стандарди на ЕУ. Но, и Кина и Русија, користејќи ги прерогативите на глобални актери со растечка моќ, го отфрлија лидерството на ЕУ, задржувајќи ја билатералната соработка на она ниво и во оние области кои што одговараат на нивните национални интереси.

ЕУ со своето се поголемо потпирање на СП се етаблира како прагматичен актер на меѓународната сцена. ЕУ е подготвена да влезе во партнерствата на флексибилен начин, дури и со оние кои што се противат или не се најрасположени за мултилатерални решенија. Тоа, иако претставува реална закана, сепак, не значи дека суштински ја компромитира или загрозува крајната цел на ЕУ - меѓународен поредок заснован на ефективен мултилатерализам, туку, исто така, претставува шанса, на поинаков, позаобиколен начин да се дојде до неа. Дотолку повеќе што ЕУ, како што видовме, успеа да развие повеќеслоен пристап каде билатералните, минилатералните и мултилатералните нивоа на активности се надополнуваат и делуваат компатибилно. Тоа се гледа и од креативните пристапи во однос на одредени сложени меѓународни проблеми каде што ЕУ успева да ги искомбинира билатералните, регионалните, интеррегионалните и глобалните активности на ефективен начин.

Кога на ефективниот мултилатерализам се реферира како на средство на европската надворешна политика, тогаш тој е само еден од конкурентните инструменти во вкупниот инструментариум на ЕУ. Гледано така, СП, односно, ориентацијата кон стратегискиот билатерализам е реакција на неуспехот на мултилатералниот и интеррегионалниот пристап на ЕУ во надворешната политика и во меѓународните односи. СП претставуваат алтернативен инструмент во однос на нив, односно, инструмент кој што е подобро прилагоден на меѓународниот контекст каде што билатералните односи стануваат доминантни, дури и во рамките на мултилатералните форуми. Преку СП ЕУ треба да го оствари својот клучен долгорочен стратегиски интерес - да обезбеди релевантен статус

во новиот мултиполарен поредок во настанување. Оттаму, иако сметаме дека е пресимплифицирано гледиштето за СП како компензација за неуспехот на мултилатералниот пристап на ЕУ, во целост може да се согласиме со тврдењата дека наспроти официјалната реторика, ЕУ ги користи СП првенствено во функција на подобрување на билатералните односи а не во функција на јакнење на ефективниот мултилатерализам.

Анализата на СП, особено на нивата безбедносна димензија покажува дека ЕУ во своето оперативно дејствување ги има сите карактеристики на 'нормална', традиционална сила, односно, меѓународен актер кој што ги користи сите расположиви инструменти кои што му стојат на располагање тежнеејќи кон најрационална и најекономична примена. Оттаму, не држат настојчивите и пренатегнати обиди за концептуализација на ЕУ како цивилна, како нормативна или како етичка сила. Сите тие димензии се навистина присутни во дејствувањето на Унијата и тоа во обем и квалитет значително поголем во споредба со останатите меѓународни актери, но, тие не се ни оддалеку доволни за да можат еднозначно да ја определат Унијата како меѓународен актер. Гледано дијахрониски тоа се само фази во развојот на меѓународниот профил на Унијата, детерминирани од дадениот контекст на меѓународни односи. Гледано синхрониски, тоа се елементи кои што се континуирано присутни во надворешното дејствување на Унијата, со променлив интензитет. Како и секој меѓународен актер, во текот на својот развој ЕУ се потпира на она што и стои на располагање, односно, на она за што има развиено достатни способности и што е најефективно во дадениот меѓународен контекст. Оттаму, и заокружувањето на воената димензија на Унијата во целосно автономна и оперативна воена сила, односно, израснувањето во комплетен безбедносен меѓународен актер (независно дали таа ќе има доминантно супранационален или доминантно меѓувладин карактер), е нешто што е неопходно за Унијата да добие способност за стратегиско дејствување во целиот надворешно-политички спектар, т.е. да се форматира како комплетен стратегиски актер.

6. Македонија и регионот: каков статус за Балканот - интегрален дел на етаблираниот европски пол или кршлива периферија на опаѓачката европска империја

Истражувањето требаше да ни помогне да разбереме и како променетата меѓународна констелација ќе се одрази на балканските земји, како мали и слабо регионално интегрирани држави? И, какво е местото на нашиот регион во новиот мултиполарен поредок во настанување?

Во анализираниот контекст Балканот, поставен во среднорочна перспектива, може да се концептуализира на два начина. Прво, како интегрален дел од ЕУ позиционирана како релевантен глобален актер, способна да ја проектира својата моќ на глобално ниво и да ја задржи целосната регионална хегемонија. И во второто сценарио, како периферен, селективно интегриран дел од европската империја во опаѓање, и, како таков, подложен на силни воневропски влијанија.¹¹¹²

Во анализата на овие процеси мора да се тргне од фактот дека станува збор за мали земји со слаба меѓусебна регионална интегрираност. Тоа се два исклучително отежнувачки структурни елементи, имајќи ги предвид анализите на сличните феномени во случаевите на старите, како и на новопримените земји членки на ЕУ. Со оглед на дефицитот на ресурси, инхерентната воена слабост и економските перформанси, малите земји, гледано од безбедносен аспект, но, и пошироко, од аспект на надворешната политика, имаат две опции - да стремат кон заштита на автономијата, или, кон обезбедување влијание. Најлапидарно формулирано, безбедносната дилема на малите земји е во следново: да се задржи својата автономија или да се максимизира своето влијание. Најголем дел од малите земји се определуваат за втората опција што значи станување дел од поширока безбедносна коалиција, губење на својата автономија и споделување на суверенитетот. Тоа е без исклучок случај со сите новопримени земји во ЕУ, но, не само со нив. И старите членки на ЕУ, кои што беа горди на својот неутрален статус, како Австрија, Шведска, Ирска и Финска, со прифаќањето на ЗНБП се откажаа од својата неутралност и автономијата. Тоа бездруго се случува и со сите балкански земји, уште пред да станат полноправни членки, уште во процесот на пристапување. Во основа се работи за рационална одлука, затоа што на овој начин

¹¹¹² Manasijevski J., 2014, "The Transformation of the EU's Position in the International Order and the New Balkans", во Togo T., Ostojic N. and Bradley J. (eds.), *New Balkans and Europe - Peace, Development, Integration: Proceedings of the Ninth ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans*, European Centre for Peace and Development, Belgrade, pp. 66-67

малите балкански земји добиваат одредени безбедносни гаранции и им се отвора можност за зголемување и јакнење на нивното влијание во меѓународните односи.

Дали стратегиските партнерства на ЕУ можат да претставуваат закана за специфичните интереси на малите земји? Дали механизмите и инструментите на ЗНБП даваат доволна гаранција за хармонизација на интересите? Што покажуваат искуствата? На пример, дали балтичките земји, дури и како силно меѓусебно регионално интегрирани, имаат влијание врз СП ЕУ-Русија, особено во светлината на енергетските императиви на најсилните европски економии, како германската?

Одредени аналитичари покажуваа загриженост дека проширувањето на Унијата со голем број мали земји уште повеќе ќе ја забави и направи неефикасна ЗНБП, имајќи го предвид начинот на одлучување во рамките на оваа политика. Исто така, хетерогените, а во некои случаи и дивергентни интереси на зголемениот број учесници во процесот ќе влијаат на намалување на кохезијата и на стабилноста на стратегиската насока. Дополнително, овие состојби ќе влијаат и на оперативната ефикасност. Но, од друга страна, мора да се признае фактот дека сите овие новопримени мали земји, со своето влегување и доброволен трансфер на својата моќ и надлежност на ниво на ЗНБП, всушност ја засилија нејзината легитимност и создадоа поволни услови за натамошен притисок кон се поинтегрирана ЗНБП, со неспорен меѓувладин карактер, но, со се поголем удел на супранационалните елементи.

Кога говориме за воневропските влијанија, и натаму клучно останува влијанието на САД. Во последниов период може да се детектира и засилено руско позиционирање, кинеско инсталирање во функција на нејзината експанзивна трговска стратегија, како и обиди за влијание и од Турција од позиција на регионален актер. Влијанието на САД е убедливо најсилно и се одвива по три вектори - преку силните билатерални релации на САД со балканските земји, преку клучното влијание на САД во НАТО (каде што членуваат или стремат кон членство сите држави од регионот освен Србија), и преку самата ЕУ и нејзините земји членки каде што САД има се уште силна улога. Што се однесува на Русија и нејзиниот обновен интерес за регионот, се чинеше дека досега за Русија не беше спорно ситуирањето на Балканот во ЕУ. Но, во контекст на бавната европска интеграција на регионот и се уште мошне кршливите демократски институции, се поизгледни се можностите Русија да го користи овој простор и бројните нерешени конфликтни прашања во него како полигон за свое безбедносно инсталирање и позиционирање, а во функција на одбрана на своите сфери на интерес во постсоветскиот простор од европско и американско

мешање. Таквиот пристап не само што е веројатен, туку станува и очекуван во контекст на новата руска европска и меѓународна реал политика на геополитичко балансирање.

Балканските земји како ЕУ кандидати ќе мора се подисциплинирано да се придржуваат на заедничките ставови на Унијата. Нивниот простор за т.н. неутрална или независна политика во однос на заеднички утврдената на Унијата ќе биде се помал. Тие ќе мора да ја зајакнат својата способност соодветно да ги артикулираат своите интереси низ дадените рамки на своите односи со Унијата. Се разбира, реалниот европски притисок кон нив ќе биде дотолку поголем доколку е покохерентен пристапот на ЕУ кон одредено прашање. Поизразените разлики во рамките на Унијата помеѓу земјите членки оставаат и поголем маневарски простор во определена ситуација, но, исклучиво за дејствување од тактички карактер. Балканските земји треба интензивно да продолжат со својата акомодација, и тоа на две нивоа - кон целосно интегрирање во Унијата, и кон приспособување на своите ресурси и капацитети во рамките на колективните институционални приспособувања на инструментите на Унијата. За таа цел:

- како земји кандидати треба целосно да ги усогласат своите политики со ЗНБП на ЕУ;
- активно да партиципираат во Европската соседска политика, затоа што како сегашна и идна периферија на ЕУ ќе бидат најдиректно изложени на последиците од развојот на настаните во европското соседство;
- внимателно да го следат развојот на политиките и инструментите на ЕУ во соочувањето со безбедносните закани, и да земат активно учество во нив, се разбира, во рамките на можностите и ограничувањата што ги дава нивниот актуелен статус на односите со Унијата;
- да покажат поголем интерес и учество во бројните мултилатерални процеси и механизми на Унијата, затоа што таквата рамка, и покрај својата комплексност, бавност и проблематична ефективност, е најпогодна за артикулација на специфичните регионални и национални интереси на малите балкански земји;
- да го следат внимателно развојот и функционирањето на стратегиските партнерства на ЕУ, во обид да заштитат и ублажат задирање во некој свој клучен или чувствителен регионален и национален интерес, од една страна, и за соодветно да ги проектираат своите национални интереси во рамките на можностите што ги дава секое од СП на ЕУ, од друга;
- да ја зајакнат и заокружат регионалната соработка во сите домени, како единствен начин нивниот заеднички интерес да добие поголема тежина во рамките на ЕУ.

Примарни извори

- Ashton C., 2010, "Europe and the World", *Speech at Megaron*, Athens, 8 July 2010, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-10-378_en.htm> посетено 18.12.2014.
- AU-EU, 2015, "11th AU-EU Human Rights Dialogue", Joint Communiqué, Kigali, 24 November 2015, <<http://www.africa-eu-partnership.org/en/newsroom/all-news/european-union-and-african-union-human-rights-dialogue>> посетено 28.12.2015.
- Barnier Report, 2002, "Final report of Working group on Defence", Brussels, 16 December 2002, во Haine J. (ed.), 2003, *From Laeken to Copenhagen. European defence: core documents vol.III*, Chaillot Paper 57, EU ISS, Paris.
- Barroso J.M., 2010, "State of the Union 2010", *Speech to the European Parliament*, Strasbourg, 7 September.
- Banks around the World, 2016, "Top 100 Banks in the World", <<http://www.relbanks.com/worlds-top-banks/assets>> посетено 08.07.2016.
- Brazil-EU, 2008, "Brazil-European Union Strategic Partnership Joint Action Plan", 2nd Brazil-EU Summit, Rio de Janeiro, 22 December 2008, <http://www.eeas.europa.eu/brazil/docs/2008_joint_action_plan_en.pdf> посетено 16.11.2015.
- BRIC, 2009, "First Summit: Joint Statement of the BRIC Country Leaders", Yekaterinburg, 16 June 2009, <<http://brics.itamaraty.gov.br/category-english/21-documents/114-first-summit-2>> посетено 01.10.2014.
- Canada - European Atomic Energy Community, 1998, "Agreement between Canada and European Atomic Energy Community for cooperation in the area of nuclear research", *Official Journal of the EC*, L 346/65, 22.12.1998.
- Canada-EU, 2008, "Canada-EU Summit Statement", Quebec, 17 October 2008, <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/bilateral_relations_bilaterales/2008_10_17_statement_declaration.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.
- Canada-EU, 2014, "Annex 'Strategic Partnership Agreement between EU and Canada' to the Joint Proposal for a Council Decision", European Commission and High Representative of the EU for Common Foreign and Security Policy, <http://www.canadainternational.gc.ca/Europe/can-eu_spa-aps_can-ue.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.
- Canada-EU, 2015, "Stabilization and Reconstruction Missions", <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/policies-politiques/stabilization_reconstruction.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.
- Canete M.A., 2015, "Towards an Effective Energy Union", *Speech*, SPEECH/15/4439, 2015, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-15-4439_en.htm> посетено на 13.12.2015.
- Capabilities Commitment Conference, 2000, "Declaration", Brussels, 20-21 November 2000, во Rutten M. (ed.), 2001, *From St-Malo to Nice. European defence: core documents*, Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies of WEU, Paris.
- Civilian Capabilities Improvement Conference, 2007, "Civilian Headline Goal 2010", Brussels, 19 November 2007, во Gliere C., 2008, *EU Security and Defence: Core documents 2007 vol. VIII*, Chaillot Paper 112, EU ISS, Paris.
- Comprehensive Nuclear-test-ban Treaty, <http://www.ctbto.org/fileadmin/content/treaty/treaty_text.pdf> посетено 22.12.2015.
- Council of Europe, "Convention on Cybercrime", Budapest, 23 November 2001, European Treaty Series - No.185.
- Council of the EU, 1998, "Joint Action of 21 December 1998 (98/733/JHA)", *Official Journal of the EC*, L 351, 29.12.1998.
- Council of the EU, 2001, "Council Regulation (EC) No 381/2001 of 26 February creating a rapid reaction mechanism", *Official Journal of the EC*, L 57, 27.2.2001.
- Council of the EU, 2001, "EU Guidelines on Human Rights Dialogues", <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/14469EN_HR.pdf> посетено 22.04.2015.
- Council of the EU, 2002, "Council Framework Decision of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between member states", 2002/584/JHA, *Official Journal of the EU*, L 190/1, 18.7.2002.
- Council of the EU, 2002, "Council Framework Decision of 13 June 2002 on combating terrorism (2002/475/JHA)", *Official Journal of the European Communities*, L 164, 22.6.2002.
- Council of the EU, 2002, "Proposal for a Comprehensive Plan to combat illegal immigration and trafficking of human beings in the EU", *Official Journal of the European Communities*, C 142, 14.06.2002.
- Council of the EU, 2003, "Action Plan for the Implementation of the Basic Principles for an EU Strategy against Proliferation of Weapons of Mass Destruction", Brussels, 13 June 2003.
- Council of the EU, 2003, "EU Strategy against proliferation of weapons of mass destruction", Brussels, 10 December 2003, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/03/st15/st15708.en03.pdf>> посетено 22.12.2015.

- Council of the EU, 2004, "Conceptual Framework on the ESDP Dimension of the Fight against Terrorism", <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms/Upload/14797Conceptual_Framework_ESDP.pdf> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2004, "Council Decision 2004/197/CFSP" *Official Journal of the EU*, L 63, 28 February 2004.
- Council of the EU, 2004, "Regulation (EC) No 460/2004", *Official Journal of the EU*, L 77, 13.3.2004.
- Council of the EU, 2004, "Council Regulation (EC) No 2007/2004", *Official Journal of the EU*, L 349, 29.11.2004.
- Council of the EU, 2005, "Global Approach to Migration: Priority Actions focusing on Africa and the Mediterranean", 15744/05, Brussels, 13 December 2005.
- Council of the EU, 2005, "The European Union Counter-Terrorism Strategy", Brussels, 30 November 2005, <<http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14469-re04.en05.pdf>> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2005, "The European Union Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism", 14781/1/05, 24 November 2005, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf>> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2006, "Mainstreaming Human Rights across CFSP and other EU policies", 10076/06, Brussels, 7 June.
- Council of the EU, 2007, "A Joint Africa-EU Strategy", Lisbon 9 December, 16344/07.
- Council of the EU, 2008, "Council Conclusions and New Lines for Action by the European Union in Combating the Proliferation of Weapons of Mass Destruction and their Delivery Systems", Brussels, 17 December, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st17/st17172.en08.pdf>> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2008, "Brussels European Council 11-12 December 2008: Presidency Conclusions", 17271/1/08 REV 1, Brussels, 13 December 2008.
- Council of the EU, 2008, "Common Position 2008/944/CFSP of 8 December 2008 defining common rules governing control of exports of military technology and equipment", *Official Journal of the EU*, L 335, 13.12.2008.
- Council of the EU, 2008, "Declaration on strengthening capabilities", Brussels, 11 December 2008, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/esdp/104676.pdf> посетено 16.04.2016.
- Council of the EU, 2008, "EU Annual Report on Human Rights 2008", Brussels, 27 November 2008, <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st14146-re02.en08.pdf>> посетено 13.09.2015.
- Council of the EU, 2008, "Revised Strategy on Terrorist Financing", Brussels, 17 July 2008, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/08/st11/st11778-re01.en08.pdf>> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2008, "Council Framework Decision of 24 October 2008 on the fight against organized crime (2008/841/JHA)", *Official Journal of the European Union*, L 300, 11.11.2008.
- Council of the EU, 2008, "European Pact on Immigration and Asylum", 13440/08, Brussels, 24 September.
- Council of the EU, 2009, "Launch of the EU-LAC Structured Dialogue on Migration", 11577/09, Brussels, 30 June 2009.
- Council of the EU, 2009, "EU Guidelines on Human Rights Dialogues with third countries", <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/16526.en08.pdf>> посетено 22.04.2015.
- Council of the EU, 2009, "EU-China Dialogue on Human Rights", Prague, 14 May 2009, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/107795.pdf> посетено 10.10.2015.
- Council of the EU, 2010, "EU civilian and military capability development beyond 2010", 17127/10, Brussels, 7 December.
- Council of the EU, 2011, "A Strategic Framework for the Horn of Africa", Annex to the FAC Conclusions, 14 November, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/126052.pdf> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2011, "Council Conclusions on Enhancing the Links between Internal and External Aspects of Counter-Terrorism", Luxembourg, 9-10 June 2011, <http://consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/122505.pdf> посетено 22.12.2015.
- Council of the EU, 2011, "Council decision 2011/168/CFSP of 21 March 2011 on the International Criminal Court and repealing Common Position 2003/444/CFSP", *Official Journal of the EU*, L 76, 22.3.2011.
- Council of the EU, 2012, "Council Conclusions on the establishment of a Human Rights Dialogue with South Africa", Annex: Modalities of the Human Rights Dialogue between the EU and South Africa, Brussels, 19 November 2012, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/133571.pdf> посетено 28.12.2015.
- Council of the EU, 2012, "Council Decision 2012/166/CFSP of 23 March 2012", *Official Journal of the EU*, L 87/49, Brussels, 24 March 2012.
- Council of the EU, 2012, "EU adopts Strategic Framework on Human Rights and Democracy", Luxembourg, 25 June 2012, 11737/12, Presse 285.
- Council of the EU, 2012, "EU Strategic Framework and Action Plan on Human Rights and Democracy", 11855/12, Luxembourg, 25 June.
- Council of the EU, 2012, "Guidelines on the EU's Foreign and Security Policy in East Asia", 11492/12, Brussels, 15 June.
- Council of the EU, 2013, "EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2013", Brussels, 23 June, <http://eas.europa.eu/human_rights/docs/2013_hr_report.en.pdf> посетено 16.12.2014.
- Council of the EU, 2014, "EU Cyber Defence Policy Framework", 15585/14, Brussels, 18 November.
- Council of the EU, 2014, "Annex 'GAMM Update'", 13605/14, Brussels, 08 October.
- Council of the EU, 2015, "Council Conclusions on Energy Diplomacy", 10995/15, Brussels, 20 July.

- Council of the EU, 2015, "Council Conclusions on Cyber Diplomacy", Brussels, 6122/15, 11 February.
- Council of the EU, 2015, "Council Conclusions on the Action plan on Human Rights and Democracy 2015-2019", Brussels, 20 July 2015, во Council of the EU, 2015, "EU Action plan on Human Rights and Democracy", European Union, Brussels.
- Council of the EU, 2015, "EU Action plan on Human Rights and Democracy", European Union, Brussels.
- Council of the EU, 2016, "Council Conclusions on European climate diplomacy after COP21", 6061/16, Brussels, 15 Feb.
- Council of the EU, 2016, "EU Annual Report on Human Rights and Democracy in the World in 2015 - Thematic Part", Brussels, 20 June, <<http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10255-2016-INIT/en/pdf>> посетено 24.07.2016.
- Council of the EU, 2016, "Comprehensive Economic and Trade Agreement between Canada, of the one part, and the European Union and its Member States, of the other part", Brussels, 14 September 2016, 10973/16.
- Dehaene Report, 2002, "Final report of External Action Working group", Brussels, 16 December 2002, во Haine J. (ed.), 2003, *From Laeken to Copenhagen. European defence: core documents vol. III*, Chaillot Paper 57, EU ISS, Paris.
- De Kerchove G., 2011, "EU Action Plan on Combating Terrorism", <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st15/st15893-re01.en10.pdf>> посетено 22.12.2015.
- EC-Brazil, 1995, "Framework Agreement for Cooperation between European Economic Community and the Federative Republic of Brazil", *Official Journal of the European Communities*, L 262, 1.11.1995.
- EC-Canada, 1976, "Framework Agreement for commercial and economic cooperation between European Communities and Canada", *Official Journal of the European Communities*, L 260, 24.9.1976.
- EC-Canada, 1990, "Declaration on Transatlantic Relations", <http://eeas.europa.eu/archives/delegations/canada/eu_canada/political_relations/bilateral_agreements/1990_declaration/index_en.htm> посетено 11.06.2016.
- EC-China, 1985, "Agreement on Trade and Economic Cooperation between the European Economic Community and the People's Republic of China", *Official Journal of the EC*, L 250, 19.9.1985.
- EC-Japan, 1991, "Joint Declaration on Relations between European Community and its Member States and Japan", The Hague, 18 July, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/joint_pol_decl_en.pdf> посетено 17.10.2014.
- EC-Mercosur, 1996, "Interregional Framework Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one part, and the Southern Common Market and its Party States, of the other part", *Official Journal of the EC*, L 69, 19.3.1996.
- EC-Mexico Joint Council, 2000, "Decision No 2/2000 of 23 March 2000", *Official Journal of the EC*, L 157, 30.6.2000.
- EC-Mexico Joint Council, 2001, "Decision No 2/2001 of 27 February 2001 implementing Articles 6, 9, 12 (2) (b) and 50 of the Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement", *Official Journal of the EC*, L 70, 12.3.2000.
- EC-Mexico, 2000, "Economic Partnership, Political Coordination and Cooperation Agreement between the European Community and its Member States, of the one Part, and the United Mexican States, of the other Part", *Official Journal of the EC*, L 276, 28.10.2000.
- EC-RSA, 1999, "Agreement on Trade, Development and Cooperation between the European Community and its Member States, of the one Part, and the Republic of South Africa, of the other Part", *Official Journal of the EC*, L 311, 4.12.1999.
- EC-Russia, 1997, "Agreement on Partnership and Cooperation", *Official Journal of the EC*, L 327, 28.11.1997.
- EC-US, 1990, "Transatlantic Declaration on EC-US Relations", <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/trans_declaration_90_en.pdf> посетено 19.06.2014.
- EEAS, 2011, "Joint Reflection Paper 'Towards a renewed and strengthened EU climate diplomacy'", 9 July, <http://eeas.europa.eu/environment/docs/2011_joint_paper_euclimate_diplomacy_en.pdf> посетено 10.01.2016.
- EEAS, 2011, "Strategy for Security and Development in the Sahel", <http://eeas.europa.eu/africa/docs/sahel_strategy_en.pdf> посетено 22.12.2015.
- EEAS, 2013, "EU and Republic of Korea hold first human rights consultation", Press release, Brussels, 09 October, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131009_01_en.pdf> посетено 30.11.2014.
- EEAS, 2013, "Statement by EU High Representative Catherine Ashton on the executions in Japan", Brussels, 12 December, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131212_02_en.pdf> посетено 13.10.2014.
- EEAS, 2013, "Statement by EU High Representative Catherine Ashton on LGBTI persons' rights in India", Brussels, 12 December, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2013/131212_02_en.pdf> посетено 13.10.2015.
- EEAS, 2014, "EU and China to hold Dialogue on Security and Defence", Press release, 141008/2, 08.10.2014.
- EEAS, 2014, "1st EU-US Cyber Dialogue", Press release, Brussels, 05.12.2014.
- EEAS, 2015, "EU Action plan on Human Rights and Democracy 2015-2019", Factsheet, Brussels, 20 July 2015, <http://eeas.europa.eu/factsheets/docs/150720_eu_action_plan_on_human_rights_and_democracy_2015-2019_factsheet_en.pdf> посетено 21.09.2015.
- EEAS, 2015, "EU Special Representative for Human Rights visits China", Press release, Brussels, 16/11/2015, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151116_03_en.htm> посетено 14.07.2016.
- EEAS, 2015, "EU-China Dialogue on Migration and Mobility Support Project", <http://eeas.europa.eu/delegations/china/press_corner/all_news/news/2015/20150413_en.htm> посетено 14.11.2015.

- EEAS, 2015, “The 3rd EU-South Africa Structured Dialogue Forum on Human Rights”, Joint Press release, Brussels, 15/12/2015, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/151215_02_en.pdf> посетено 11.07.2016.
- EEAS, 2015, “The EU-China Comprehensive Strategic Partnership”, Factsheet/Memo, Brussels, 30 June.
- EEAS, 2015, “The European Union in a changing global environment: A more connected, contested and complex world”, <https://eeas.europa.eu/docs/strategic-review_strategic_review_en.pdf> посетено 11.09.2015.
- EEAS, 2015, “EU and India Cyber Dialogue”, Press Release, Brussels, 22.05.2015, <http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/2015/150522_03_en.htm> посетено 13.11.2015.
- EEAS, 2016, “EU-China relations”, Factsheet, Brussels, 22 June 2016, <http://eeas.europa.eu/factsheets/docs/eu-china_factsheet_en.pdf> посетено 14.07.2016.
- EEAS, 2016, “EU-India Relations”, Factsheet, Brussels, 30 March 2016, <http://eeas.europa.eu/factsheets/news/eu-india_factsheet_en.htm> посетено 13.07.2016.
- EEAS, 2016, “Mexico and EU strengthen their cooperation in the Human Rights field”, Press release, Brussels, 21/06/2016, <http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160621_03_en.htm> посетено 14.07.2016.
- Energy Charter Secretariat, 2015, “International Energy Charter”, Concluding Document of the Ministerial (The Hague II) Conference on the International Energy Charter”, Brussels.
- Energy Charter Secretariat, 2015, “The International Energy Charter Consolidated Energy Charter Treaty with Related Documents”, Brussels.
- Energy Community, 2005, “Treaty establishing the Energy Community”, <www.energy-community.org> посетено 20.02.2016.
- EU-Asia Dialogue, 2013, “Europe-Asia Cooperation on Migration”, Conference Report, Paris, 15 May, <http://www.eu-asia.eu/index.php?eID=tx.nawsecuredl=KAS_Files/Paris_full_report.pdf> посетено 30.11.2014.
- EU-Brazil, 2011, “EU-Brazil Strategic Partnership Joint Action Plan”, 5th EU-Brazil Summit, Brussels, 04 October 2011, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/124878.pdf> посетено 16.11.2016.
- EU-Brazil, 2014, “Joint Statement”, 7th EU-Brazil Summit, Brussels, 6930/14, Presse 96, 24 February.
- EU-Brazil, 2015, “The XVI European Union-Brazil Joint Committee - Final Communiqué”, Brasilia, 28 April, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/124878.pdf> посетено 10.10.2015.
- EU-Canada, 1996, “Joint Political Declaration on EU-Canada Relations”, Canada-EU Summit, Ottawa, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/3_JointPoliticalDeclaration_onEU_CanadaRelations_1996.pdf> посетено 12.10.2015.
- EU-Canada, 2002, “Joint Summit Statement”, Toledo, 8 May, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70444.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Canada, 2004, “EU-Canada Partnership Agenda”, EU-Canada Summit, Ottawa, 18 March, <http://www.eeas.europa.eu/canada/docs/partnership_agenda_en.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Canada, 2005, “Agreement between the European Union and Canada establishing a framework for the participation of Canada in the EU crisis management operations”, *Official Journal of the EU*, L 315, 01.12.2005.
- EU-Canada, 2005, “Co-operation Agreement between the Government of Canada and the European Police Office”, The Hague, 24 November 2005, <http://www.eeas.europa.eu/canada/docs/index_en.htm> посетено 14.10.2014.
- EU-Canada, 2006, “Agreement between European Community and the Government of Canada on the processing of Advance Passenger Information and Passenger Name Record data”, *Official Journal of the EU*, L 82/15, 21.03.2006.
- EU-Canada, 2007, “EU-Canada Summit Statement”, Berlin 4 June, <http://www.canadainternational.gc.ca/eu-ue/bilateral_relations_bilaterales/2007_06_04_statement_declaration.aspx?lang=eng> посетено 12.10.2015.
- EU-Canada, 2010, “Report to the Joint Cooperation Committee 2010”, <http://eeas.europa.eu/canada/docs/2010_report_to_jcc_en.pdf> посетено 12.10.2015.
- EU-Canada, 2011, “2011 Report to the Canada-EU Joint Cooperation Committee”, <http://eeas.europa.eu/canada/docs/report_jcc_2011_en.pdf> посетено 12.10.2015.
- EU-Canada, 2016, “Joint Declaration”, XVI EU-Canada Summit, Brussels, 30 October, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/10/30-eu-canada-declaration/>> посетено 30.10.2016.
- EU-CELAC, 2015, “Action Plan”, EU-CELAC Summit, Brussels, 10-11 June, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/11-eu-celac-summit-brussels-declaration/>> посетено 14.10.2015.
- EU-China, 2004, “Joint Declaration of the People’s Republic of China and the European Union on Non-proliferation and Arms Control”, The Hague, 08 December, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/83002.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-China, 2004, “Memorandum of Understanding between European Community and the National Tourism Administration of the People’s Republic of China, on visa and related issues concerning tourist groups from the People’s Republic of China (ADS)”, *Official Journal of the European Union*, L 83, 20.3 2004.
- EU-China, 2005, “Joint Declaration on Climate Change between China and the European Union”, MEMO 05/298.

- EU-China, 2007, “EU-China Summit Joint Statement”, 10th EU-China Summit, Beijing, 28 November 2007, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/97355.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-China, 2010, “Joint Statement on Dialogue and Cooperation on Climate Change”, <http://ec.europa.eu/clima/policies/international/cooperation/china/index_en.htm> посетено 15.10.2015.
- EU-China, 2013, “EU-China 2020 Strategic Agenda for Cooperation”, 21 November 2013, <http://eeas.europa.eu/china/docs/eu-china_2020_strategic_agenda_en.pdf> посетено 13.10.2014.
- EU-China, 2015, “EU-China Summit Joint Statement”, Brussels, 29 June, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/29-eu-china-statement/>> посетено 14.11.2015.
- EU-China, 2015, “Joint Statement on Climate Change”, 29 June, <http://ec.europa.eu/clima/policies/international/cooperation/china/index_en.htm> посетено 15.10.2015.
- EU-India, 1994, “Cooperation Agreement between the European Community and the Republic of India on partnership and development”, *Official Journal of the European Communities*, L 223, 27.8.1994.
- EU-India, 2005, “The India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan”, <http://ec.europa.eu/enterprise/policies/international/files/eu_india_joint_action_plan_en.pdf> посетено 19.10.2014.
- EU-India, 2008, “The EU-India Joint Action Plan”, 5th EU-India Summit, Marseille, 29 September 2008, <http://www.eeas.europa.eu/india/sum09_08/joint_action_plan_2008_en.pdf> посетено 19.10.2014.
- EU-India, 2009, “Agreement for cooperation between European Atomic Energy Community and the Government of the Republic of India in the field of fusion energy research”, *Official Journal of the EU*, L 242/26, 15.9.2009.
- EU-India, 2010, “EU-India Joint Declaration on International Terrorism”, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/118405.pdf> посетено 19.10.2014.
- EU-India, 2012, “Joint Declaration on Enhanced Cooperation on Energy”, <https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/20120210_joint_declaration_eu_india.pdf> посетено 18.10.2014.
- EU-India, 2016, “EU-India Agenda for Action-2020”, 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.
- EU-India, 2016, “Joint Declaration on Common Agenda on Migration and Mobility”, 13th EU-India Summit, Brussels, 29 March 2016, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.
- EU-India, 2016, “Joint Declaration on the fight against the terrorism”, 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.
- EU-India, 2016, “Joint Statement”, 13th EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-16-1142_en.htm> посетено 13.05.2016.
- EU-India, 2016, “Joint Declaration on a Clean Energy and Climate Partnership”, EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <<http://www.consilium.europa.eu/press/press-releases/2016/03/30-eu-india/>> посетено 22.04.2016.
- EU-India, 2016, “Joint Declaration on an India-EU Partnership”, EU-India Summit, Brussels, 30 March 2016, <<http://www.consilium.europa.eu/press/press-releases/2016/03/30-eu-india/>> посетено 22.04.2016.
- EU Institute for Security Studies, 2005, “EU Security and Defence: Core documents 2004 vol.V”, Chaillot Paper 75, EU ISS, Paris
- EU Institute for Security Studies, 2006, “EU Security and Defence: Core documents 2005 vol.VI”, Chaillot Paper 87, EU ISS, Paris
- EU-Japan, 1991, “Joint Declaration on Relations between the European Community and its Member States and Japan”, The Hague, 18 July 1991, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/joint_pol_decl_en.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Japan, 1996, “Joint Summit Communiqué”, Tokyo, September 1996, <http://www.euinjapan.jp/en/relation/political/political_05/> посетено 14.10.2014.
- EU-Japan, 2001, “Declaration on Terrorism”, EU- Japan Summit, Brussels, 8 December 2001, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2001_terrorism_en.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Japan, 2001, “Shaping our Common Future: An Action plan for EU-Japan Cooperation”, Brussels, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/actionplan2001_en.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Japan, 2004, “Japan-EU Joint Declaration on Disarmament and Non-proliferation”, Japan-EU Summit, Tokyo, 22 June 2004, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_disarm_en.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Japan, 2004, “EU-Japan Joint Statement on Cooperation on Information and Communication Technology”, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_ict_en.pdf> посетено 13.10.2014.
- EU-Japan, 2005, Joint Press Statement, Brussels, 2 May 2005, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2004_disarm_en.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-Japan, 2009, “Joint Press Statement”, 18th EU-Japan Summit, Prague, 4 May 2009, <http://www.eeas.europa.eu/japan/docs/2009_summit_js_en.pdf> посетено 10.10.2014.
- EU-Japan, 2010, “Joint Press Statement”, 19th EU-Japan Summit, Tokyo, 28 April 2010, 9157/10, PRESSE 96.
- EU-Japan, 2011, “Joint Press Statement”, 20th EU-Japan Summit, Brussels, 28.05.2011, 11015/11, PRESSE 162.
- EU-Japan, 2014, “Joint Press Statement”, 22nd EU-Japan Summit, Brussels, 7 May 2014, 9577/14, PRESSE 274.

- EU-Japan, 2016, “Joint Statement on the EU-Japan Economic Partnership Agreement / Free Trade Agreement”, Ise-Shima, 26 May, <http://www.consilium.europa.eu/press-releases-pdf/2016/5/47244641354_en.pdf> посетено 19.07.2016.
- EU-LAC, 2011, “Strengthening the dialogue and cooperation between the EU and LAC to establish management models on migration and development policies”, <<http://www.migracion-ue-alc.eu/index.php/en-GB/>> посетено 17.11.2015.
- EU-Mexico, 2011, Press release, Brussels, 15 July, <http://www.eeas.europa.eu/mexico/docs/mexico_1sthiglevel_en.pdf> посетено 11.12.2014.
- EU-Mexico, 2015, “Joint Communiqué” Ministerial Meeting, Brussels, 21 April 2015, <http://www.eeas.europa.eu/statements-eeas/docs/150421-ministerial-communication_en.pdf> посетено 14.11.2015.
- EU-Mexico, 2015, “Joint Statement”, VII EU-Mexico Summit, Brussels, 12 June 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/06/12-eu-mexico-summit-final-statement/>> посетено 14.11.2015.
- EU-Mexico, 2016, “Joint Press Release on the first round of EU-Mexico negotiations of the Global Agreement”, Brussels, 14 June, <http://eeas.europa.eu/statements-eeas/2016/160614_03_en.htm> посетено 14.08.2016.
- EU-NATO, 2002, “EU-NATO Declaration on ESDP”, Brussels, 16 December 2002, во Haine J. (ed.), 2003, *From Laeken to Copenhagen. European defence: core documents vol.III*, Chaillot Paper 57, EU ISS, Paris.
- Eurasian Economic Commission, 2015, “Eurasian Economic Integration: Facts and Figures”, Board of the Eurasian Economic Commission, Moscow.
- Eurasian Economic Union, 2014, “Treaty on the Eurasian Economic Union”, <<http://www.eaeunion.org/?lang=eu#info>> посетено 15.09.2015.
- EU-RoK, 2010, “Framework Agreement between the European Union and its Member States, on the one Part, and the Republic of Korea, on the other Part”, <http://www.eeas.europa.eu/korea_south/docs/framework_agreement_final_en.pdf> посетено 28.11.2014.
- EU-RoK, 2011, “Free Trade Agreement between the European Union and its Member States, on the one Part, and the Republic of Korea, on the other Part”, Official Journal of the European Union, L 127, 14.5.2011.
- EU-RoK, 2013, “Joint Press Statement”, EU-RoK Summit, Brussels, 8 November 2013, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/139429.pdf> посетено 18.11.2015.
- EU-RoK, 2014, “Agreement between the European Union and the Republic of Korea establishing a framework for the participation of the Republic of Korea in EU crisis management operations”, *Official Journal of the EU*, L 166, 5.6.2014.
- European Commission and Government of Canada, 2008, “Assessing the costs and benefits of a closer EU-Canada economic partnership”, Joint Study, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2008/october/tradoc_141032.pdf> посетено 20.12.2014.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2011, “Joint Communication to the European Parliament and the Council: Human Rights and Democracy at the heart of EU External Action - Towards a more effective approach”, COM(2011) 886 final, Brussels, 12.12.2011.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, “Cybersecurity Strategy of the European Union”, JOIN(2013) 1 final, Brussels, 7.2.2013.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2013, “Joint Communication to the European Parliament and the Council. The EU’s Comprehensive Approach to external conflict and crises”, JOIN(2013) 30 final, Brussels, 11.12.2013.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, “Joint Staff Working Document. Taking forward the EU’s Comprehensive Approach to external conflict and crises. Action Plan 2015”, SWD(2015) 85 final, Brussels, 10.4.2015.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2015, “Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Review of the European Neighbourhood Policy”, JOIN(2015) 50 final, Brussels, 18.11.2015.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2016, “Joint Communication to the European Parliament and the Council: Elements for a new EU Strategy on China”, JOIN(2016) 30 final, Brussels, 22.6.2016.
- European Commission and High Representative of the EU for Foreign Affairs and Security Policy, 2016, “Joint Communication to the European Parliament and the Council. Joint Framework on countering hybrid threats: a European Union response”, JOIN(2016) 18 final, Brussels, 6.4.2016.
- European Commission, 1996, “Agreement for cooperation in the peaceful uses of nuclear energy between European Atomic Energy Community and United States of America”, *Official Journal of the European Communities*, No L 120/1, 20.5.1996.
- European Commission, 2001, “Communication on “Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach”, COM(2001) 298 final, Brussels, 6.6.2001.

- European Commission, 2002, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Towards integrated management of the external borders of the Member States of the EU", COM(2002) 233 final, Brussels, 7.5.2002.
- European Commission, 2005, "A Strategy on the external dimension of the Area of Freedom, Security and Justice", COM(2005) 491 final, Brussels, 12.10.2005.
- European Commission, 2005, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: Developing a strategic concept on tackling organized crime", COM(2005) 232 final, Brussels, 2.6.2005.
- European Commission, 2005, "Communication from the Commission to the Council, the European Parliament and the European Social and Economic Committee: A stronger EU-US Partnership and a more open market for 21st Century", COM(2005) 196 final, Brussels, 18.5.2005.
- European Commission, 2006, "Green Paper: A European Strategy for Sustainable, Competitive and Secure Energy", COM(2006) 105, Brussels, 8.3.2006.
- European Commission, 2006, "Communication from the Commission on Policy priorities in the fight against illegal immigration of third-country nationals", COM(2006) 402 final, Brussels, 19.7.2006.
- European Commission, 2006, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - EU-China: Closer partners, growing responsibilities", COM(2006) 631 final, Brussels, 24.10.2006.
- European Commission, 2006, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament - Towards an EU-South Africa Strategic Partnership", COM(2006) 347 final, Brussels, 28.6.2006.
- European Commission, 2006, "Global Europe: Competing in the World", External Trade, Brussels.
- European Commission, 2007, "An Energy Policy for Europe", COM(2007) 1, Brussels, 10 January 2007.
- European Commission, 2007, "Brazil: Country Strategy Paper 2007-2013", E 2007/889, Brussels, 14.05.2007.
- European Commission, 2007, "Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards an EU response to situations of fragility: engaging in difficult environments for sustainable development, stability and peace", COM(2007) 643 final, Brussels, 25.10.2007.
- European Commission, 2007, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council - Towards an EU-Brazil Strategic Partnership", COM(2007) 281 final, Brussels, 30.5.2007.
- European Commission, 2007, "Furthering Human Rights and Democracy across the Globe", DG External Relations, European Communities, Brussels.
- European Commission, 2007, "The European Union and Russia: Close Neighbours, Global Players, Strategic Partners", DG External Relations, European Communities, Brussels.
- European Commission, 2007, "Energy Policy for a Competitive Europe", <http://ec.europa.eu/energy/index_en.htm> посетено на 13.12.2015.
- European Commission, 2008, "Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: Towards an EU-Mexico Strategic partnership", COM(2008) 447 final, Brussels, 15.7.2008.
- European Commission, 2008, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions : Examining the creation of the European Border Surveillance System", COM(2008) 68 final, Brussels, 13.2.2008.
- European Commission, 2008, "Review of EU-Russia Relations", COM(2008) 740 final, Brussels.
- European Commission, 2008, "The EU, Africa and China: Toward Trilateral Dialogue and Cooperation", COM(2008) 654 final, Brussels, 17 October 2008.
- European Commission, 2009, "Press Release", IP/09/1718, Brussels, 16 November.
- European Commission, 2010, "The EU Internal Security Strategy in Action: Five steps towards a more secure Europe", COM(2010) 673 final, Brussels, 22.11.2010.
- European Commission, 2010, "Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: Towards a comprehensive European international investment policy", COM(2010) 343 final, Brussels, 7.7.2010.
- European Commission, 2010, "The Cotonou Agreement", EC, Brussels.
- European Commission, 2010, MEMO/10/597.
- European Commission, 2011, "The EU Energy Policy: Engaging with Partners beyond Our Borders", COM(2011) 539, Brussels, 7 September 2011.
- European Commission, 2011, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions - Increasing the Impact of the EU Development Policy: an Agenda for Change", COM(2011) 637 final, Brussels, 13.10.2011.
- European Commission, 2011, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The Global Approach to Migration and Mobility", COM(2011) 743 final, Brussels, 18.11.2011.

- European Commission, 2011, "Digital Agenda: EU and Brazil strengthen ties with 10 million joint ICT field research programme", Press Release, 8 November 2011.
- European Commission, 2011, "EU-Russia Energy Dialogue", Directorate-General for Energy, Brussels.
- European Commission, 2011, "The EU-Korea Free Trade Agreement in practice", Brussels.
- European Commission, 2011, MEMO/11/825, Brussels, 24 November 2011.
- European Commission, 2012, "Communication 'Tackling Crime in a Digital Age: Establishing a European Cybercrime Centre'", 28 March 2012.
- European Commission, 2012, "Declaration on the Launch of the Global Alliance against child sexual abuse online", Brussels, 05 December 2012, MEMO/12/944.
- European Commission, 2012, "The EU Strategy towards the eradication of trafficking in human beings 2012-2016", COM(2012) 286 final, Brussels, 19.6.2012.
- European Commission, 2013, "EU-South Africa Relations", MEMO/13/686, Brussels, 16 July 2013.
- European Commission, 2013, MEMO/13/15, Brussels, 18 January 2013.
- European Commission, 2013, MEMO/13/71, Brussels, 7 February 2013.
- European Commission, 2013, "Executive Summary of the Impact Assessment accompanying the document Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council Concerning measures to ensure a high level of network and information security across the Union", SWD(2013) 31 final, Strasbourg, 7.2.2013.
- European Commission, 2013, "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council concerning measures to ensure a high common level of network and information security across the Union", Brussels, COM(2013) 48 final, 07.02.2013.
- European Commission, 2013, "Report from the Commission to the European Parliament and the Council: First Progress Report on the implementation by Russia of the Common steps towards visa free short-term travel of Russian and EU citizens under the EU-Russia Visa Dialogue", COM(2013) 923 final, Brussels, 18.12.2013.
- European Commission, 2013, "Report on Implementation of the Communication on Security of the Energy Supply and International Cooperation and of the Energy Council Conclusions of November 2011", COM(2013) 638 final, Brussels, 13.9.2013.
- European Commission, 2014, "Promoting Regional Poles of Prosperity and Stability", <http://ec.europa.eu/europeaid/what/economic-support/regional-integration/index_en.htm> посетено 16.04.2014.
- European Commission, 2014, "European Energy Security Strategy", COM(2014) 330, Brussels, 28 May 2014.
- European Commission, 2014, "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on The final implementation report of the EU Internal security strategy 2010-2014", COM(2014) 365 final, Brussels, 20 June 2014.
- European Commission, 2014, "EU and China begin investment talks", Press Release, Brussels, 20 January 2014, <http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-33_en.htm> посетено 13.05.2015.
- European Commission, 2014, Press release, IP/14/129, Brussels, 10 February 2014.
- European Commission, 2014, "EU-Brazil Fact Sheet", MEMO/14/122, Brussels, 20 February 2014.
- European Commission, 2014, "Report from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: 2013 Annual Report on the Instrument for Stability", COM(2014) 717 final, Brussels, 2.12.2014.
- European Commission, 2015, "Energy Union Package: A Framework Strategy for a Resilient Energy Union with a Forward-Looking Climate Change Policy", COM(2015) 80, Brussels, 25 February 2015.
- European Commission, 2015, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Council and the Committee of the Regions - The European Agenda on Security", COM(2015) 185 final, Strasbourg, 28.4.2015.
- European Commission, 2015, "Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A European Agenda on Migration", COM(2015) 240 final, Brussels, 13.5.2015.
- European Commission, 2015, "International development dialogue with United States", <http://ec.europa.eu/europeaid/policies/international-development-dialogue/united-states_en> посетено 17.12.2015.
- European Commission, 2015, "International development dialogue with Japan", <http://ec.europa.eu/europeaid/policies/international-development-dialogue/japan_en> посетено 19.10.2015.
- European Commission, 2015, "Proposal for a Regulation of the European Parliament and the Council on the European Border and Coast Guard and repealing Regulation (EC) No 2007/2004, Regulation (EC) No 863/2007 and Council Decision 2005/267/EC", COM(2015) 671 final, Strasbourg, 15.12.2015.
- European Commission, 2015, "The EU-Africa Partnership on Migration, Mobility and Employment", DG Migration and Home Affairs, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/africa/index_en.pdf> посетено 28.12.2015.
- European Commission, 2015, "The Top Ten Myths about the TTIP: Separating Fact from Fiction", <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2015/march/tradoc_153266.pdf> посетено 25.04.2016.

- European Commission, 2015, "Trade for All: Towards a more responsible trade and investment policy", Brussels.
- European Commission, 2015, MEMO 15/4957, Brussels, 13 May 2015.
- European Commission, 2016, "Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on establishing an information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements and non-binding instruments between Member States and third countries in the field of energy and repealing Decision No.949/2012/EU", Brussels, 16 February.
- European Commission, 2016, "Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council and the Council : Back to Schengen - A Roadmap", COM(2016) 120 final, Brussels, 4.3.2016.
- European Commission, 2016, "Report of the 16th EU-Japan FTA/EPA negotiating round", Tokyo, 11-20 April 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/may/tradoc_154554.pdf> посетено 18.07.2016.
- European Commission, 2016, "Canada Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113363.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "China Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113366.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "Trade - Countries and Regions", <<http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/>> посетено 24.06.2016.
- European Commission, 2016, "DG Trade Statistical Guide 2016", European Union, Luxembourg.
- European Commission, 2016, "Economic Partnership Agreement between EU and the SADC(EPA) Group: Key Advantages", <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2014/october/tradoc_152818.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "India Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113390.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "International Cooperation and Development: Mexico", <http://ec.europa.eu/europeaid/countries/mexico_en> посетено 14.07.2016.
- European Commission, 2016, "Investment provisions in the EU-Canada free trade agreement", February 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/november/tradoc_151918.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "Japan Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113403.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "Russia Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "South Africa Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113447.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, "Statement by Ignacio Garcia Bercero EU Chief Negotiator for TTIP: Conclusions of the 14th TTIP Negotiation Round", 15 July 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/july/tradoc_154811.pdf> посетено 26.07.2016.
- European Commission, 2016, "Trade Sustainability Impact Assessment of the Free Trade Agreement between the EU and Japan", Directorate-General for Trade, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2016/may/tradoc_154522.pdf> посетено 17.07.2016.
- European Commission, 2016, "United States Trade Statistics", DG Trade, 23 June 2016, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113465.pdf> посетено 20.07.2016.
- European Commission, 2016, MEMO/16/309, Brussels, 16 February 2016.
- European Commission, 2016, "Joint Declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the NATO", Statement/16/2459, Brussels, 8 July 2016.
- European Communities, 1970, "Report by the Foreign Ministers of the Member States on the problems of political unification", *Bulletin of the European Communities* no.11-1970, pp.9-14.
- European Community-Russian Federation, 2007, "Agreement between European Community and Russian Federation on readmission", *Official Journal of the European Union*, L 129, 17.5.2007.
- European Community-Russian Federation, 2007, "Agreement between European Community and Russian Federation on the facilitation of the issuance of visas to the citizens of the European Union and Russian Federation", *Official Journal of the EU*, L 129, 17.5.2007
- European Council, 1998, "Presidency Conclusions", XIII.111., Vienna, 11-12 December, <http://www.europarl.europa.eu/summits/wiel_en.htm#13> посетено 11.12.2014.
- European Council, 1999, "Common strategy of the European Union of 4 June 1999 on Russia", (1999/414/CFSP), <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2003/november/tradoc_114137.pdf> посетено 11.12.2014.
- European Council, 1999, "Conclusions of the Presidency", V.78., Cologne, 3-4 June, <http://www.europarl.europa.eu/summits/koll_en.htm#V> посетено 11.12.2014.
- European Council, 1999, "Presidency Conclusions", Helsinki 10-11 December 1999, во Rutten M. (ed.), 2001, *From St-Malo to Nice. European defence: core documents*, Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies of WEU, Paris.
- European Council, 2000, "Presidency Conclusions", Santa Maria da Feira 19-20 June 2000, во Rutten M. (ed.), 2001, *From St-Malo to Nice. European defence: core documents*, Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies of WEU, Paris.

- European Council, 2001, "Conclusions and Plan of Action of the Extraordinary European Council meeting on 21 September 2001", <<http://www.consilium.europa.eu/workarea/downloadasset.aspx?id=40802198169>> посетено 22.12.2015.
- European Council, 2001, "Presidency Conclusions", Laeken European Council meeting of 14-15 December, SN/300/1/01.
- European Council, 2003, "European Security Strategy: A Secure Europe in a Better World", Brussels.
- European Council, 2004, "Civilian Headline Goal 2008", Brussels, 16-17 December 2004, во EU ISS, 2005, "EU Security and Defence: Core documents 2004 vol.V", Chaillot Paper 75, EU ISS, Paris.
- European Council, 2004, "Headline Goal 2010", Brussels, 17-18 June 2004, во EU ISS, 2005, "EU Security and Defence: Core documents 2004 vol.V", Chaillot Paper 75, EU ISS, Paris.
- European Council, 2008, "Report on the Implementation of the European Security Strategy: Providing Security in a Changing World", Brussels, 11 December 2008, во Gliere C., 2009, *EU Security and Defence: Core documents 2008 vol.IX*, Chaillot Paper 117, EU ISS, Paris.
- European Council, 2009, "Resolution on the EU Customs Action Plan to combat IPR infringements for the years 2009 to 2012", *Official Journal of the European Union*, C 71, 23.3.2009.
- European Council, 2010, "Conclusions of 16 September. Annex I: Internal arrangements to improve the European Union's external policy", EUCO 21/1/10 REV1, Brussels, 12 October 2010.
- European Council, 2010, "Conclusions, 16 September 2010", I.4., EUCO 21/1/10 REV1, Brussels, 12.10.2010.
- European Council, 2010, "EU External Relations", The President, PCE 186/10, Brussels, 14 September 2010.
- European Council, 2010, "Strategic partners Progress report for the European Council", Brussels, 16-17 December, <<http://www.asktheeu.org/en/request/379/response/1148/attach/4/Strategic%20partners%20Dec%202010%20disclosable%201.pdf>> посетено 19.02.2014.
- European Council, 2010, "The Stockholm Programme - an open and secure Europe serving and protecting its citizens", *Official Journal of the EU*, C 115, 04.5.2010.
- European Council, 2012, "EU Drugs Strategy (2013-20)", *Official Journal of the EU*, C 402/1, 29.12.2012.
- European Council, 2015, "Conclusions - 25 and 26 June 2015", II.10.b., EUCO 22/15, Brussels, 26 June 2015, <<https://europa.eu/globalstrategy/en/european-council-conclusions-june-2015>> посетено 11.09.2015.
- European Defence Agency, 2016, "Collective and National Defence Data 2005-2014", <<http://www.eda.europa.eu/info-hub/defence-data-portal>> посетено 19.05.2016.
- European Parliament and Council of the EU, 2006, "Regulation (EC) No 1717/2006 of 15 November 2006 establishing an Instrument for Stability", *Official Journal of the European Union*, L 327, 24.11.2006.
- European Parliament and Council of the EU, 2010, "Regulation (EU) No.439/2010, of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office", *Official Journal of the EU*, L 132, 29.5.2010.
- European Parliament and Council of the EU, 2014, "Regulation (EC) No 230/2014 of 11 March 2014 establishing an Instrument contributing to stability and peace", *Official Journal of the EU*, L 77, 15.3.2014.
- European Parliament and Council of the EU, 2014, "Regulation (EU) No 234/2014 of the European Parliament and the Council of 11 March 2014 establishing a Partnership Instrument for cooperation with third countries", *Official Journal of the EU*, L 77, 15.3.2014.
- European Parliament, 2013, "Principal EU-US Trade Disputes", Library Briefing, Library of the European Parliament, 130518REV1.
- European Parliament, 2015, "Report on EU-China relations", (2015/2003(INI)), 2.12.2015.
- European Union, 1992, "Treaty on European Union", *Official Journal of the EU*, C 191, 29 July 1992.
- European Union, 1997, "Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and related acts", *Official Journal of the EU*, C 340, 10 November 1997.
- European Union, 2001, "Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts", *Official Journal of the EU*, C 080, 10 March 2001.
- European Union, 2007, "Protocol on permanent structured cooperation", *Official Journal of the EU*, C 306, 17.12.2007.
- European Union, 2008, "Council Decision amending the Agreement on Trade, Development and Cooperation", Brussels, 22 June 2004, <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008PC0050:EN:NOT>> посетено 11.06.2015.
- European Union, 2009, "Working with India to tackle climate change" <http://www.euindiagrid.eu/index.php/documents/cat_view/5-public-documents/45-publications/104-reports-and-scientific-papers> посетено 20.10.2014.
- European Union, 2010, "Consolidated versions of the Treaty on the European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union", *Official Journal of the EU*, C 083, 30 March 2010.
- European Union, 2010, "Internal security strategy for the European Union: Towards a European security model", European Union, Brussels.

- European Union, 2012, "Decision No.949/2012/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing information exchange mechanism with regard to intergovernmental agreements between Member States and third countries in the field of energy", *Official Journal of the EU*, L 299, 27.10.2012.
- European Union, 2015, "Human Rights and Democracy in the World in 2014", Annual Report 2014, <http://eeas.europa.eu/human_rights/docs/2014-hr-annual-report_en.pdf> посетено 11.01.2016.
- European Union, 2016, "Shared Vision, Common Action: A stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy", Brussels, <<http://europa.eu/globalstrategy/en>> посетено 30.06.2016.
- European Union, 2016, "EU Border Assistant Mission to Moldova and Ukraine", <www.eubam.org/> посетено 13.05.2016.
- European Union, 2016, "EU Advisory Mission Ukraine", <<http://www.euam-ukraine.eu/>> посетено 15.05.2016.
- European Union, 2016, "EU Monitoring Mission in Georgia", <<https://eumm.eu/>> посетено 14.05.2016.
- European Police Office, 2007, "EU Terrorism Situation and Trend Report 2007", The Hague.
- Europol, 2011, "EU Organized Crime Threat Assessment 2011", The Hague.
- Europol, 2013, "EU Serious and organized crime threat assessment", The Hague.
- Eurostat, 2015, "Migration and Migrant Population Statistics", <http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Migration_and_migrant_population_statistics> посетено 16.04.2016.
- Eurostat, 2016, <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/economic-globalization-indicators/indicators/foreign-direct-investments>> посетено 24.06.2016.
- Eurostat, 2016, *The EU in the World*, European Union, Luxembourg.
- EU-Russia, 2000, "Joint Declaration", EU-Russia Summit, Paris, 30 October 2000, во European Commission, 2011, "EU-Russia Energy Dialogue", Directorate-General for Energy, Brussels.
- EU-Russia, 2002, "Joint Statement on the fight against terrorism", EU-Russia Summit, Brussels, 11.11.2002, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/73188.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-Russia, 2003, "Agreement between the European Union and the Russian Federation on the participation of the Russian Federation in the EU police mission in Bosnia and Hercegovina", *Official Journal of the European Union*, L 197, 5.8.2003.
- EU-Russia, 2003, "Agreement on cooperation between the European Police Office and the Russian Federation", <http://www.russianmission.eu/userfiles/file/agreement_on_cooperation_between_the_european_police_office_and_the_russian_federation_2003_english.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Economic Space", Annex 1, <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Space of External Security", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2005, "Road Map for the Common Space of Freedom, Security and Justice", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/roadmap_economic_en.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2008, "Agreement between the European Union and the Russian Federation on the participation of the Russian Federation in the EU military operation in the Republic of Chad and in the Central African Republic", *Official Journal of the EU*, L 307, 18.11.2008.
- EU-Russia, 2010, "Agreement between the Government of the Russian Federation and the European Union on Protection of Classified Informations", *Official Journal of the European Union*, L 155, 22.6.2010.
- EU-Russia, 2010, "Joint Statement on the Partnership for Modernization", EU-Russia Summit, Rostov-on Don, 31 May-1 June 2010, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/114747.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2012, "Common steps towards visa free short-term travel of Russian and EU citizens", Russia-EU Visa Dialogue, <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/international-affairs/russia/docs/common_steps_towards_visa_free_short_term_travel.en.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2012, "Work plan for activities within the EU-Russia Partnership for Modernization", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/eu_russia_workplan_2010_en.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2013, "Common Spaces Progress Report 2012", <http://www.eeas.europa.eu/russia/docs/commonsaces_prog_report_2012_en.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia, 2013, "Roadmap EU-Russia Energy Cooperation until 2050", <http://www.russianmission.eu/sites/default/files/user/files/user/2013.03.22_Roadmap%20Russia%20-%20EU%20Energy%20Cooperation%20until%202050.pdf> посетено 13.12.2015.
- EU-Russia, 2014, "Joint EU-Russia statement on combatting terrorism", 28 January 2014, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/140835.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-Russia, 2014, "The EU-Russia Environmental Dialogue", <http://ec.europa.eu/environment/international_issues/relations_russia_en.htm> посетено 14.12.2015.
- EU-Russia-USA, 2006, "Communique", Meeting at Ministerial level, Vienna, 4 May 2006, <http://www.eu2006.at/de/News/information/draft_press-communique-MP_04_05_final.pdf> посетено 14.12.2015.
- EU-US, 1995, "Joint EU-US Action Plan", <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/joint_eu_us_action_plan_95_en.pdf> посетено 28.02.2014.

- EU-US, 1995, "The New Transatlantic Agenda", EU-US Summit, Madrid, 3 December 1995, <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/new_transatlantic_agenda_en.pdf> посетено 28.02.2014.
- EU-US, 1998, "Agreement for scientific and technological cooperation between the EU and the Government of the USA", *Official Journal of the EC*, L 284/37, 22.10.1998.
- EU-US, 1998, "Transatlantic Economic Partnership", EU-US Summit, London, 18 May 1998, <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/trans_econ_partner_11_98_en.pdf> посетено 28.02.2014.
- EU-US, 2004, "Declaration on Strengthening Our Economic Partnership", EU-US Summit, Dromoland Castle, 26 June 2004, <http://www.iri.edu.ar/publicaciones_iri/anuario/CD%202005/Europa/36-ue_eeuu-economic%20partnership.pdf> посетено 28.02.2014.
- EU-US, 2004, "EU-U.S. Declaration on Combating Terrorism", Dromoland Castle, 26 June 2004, <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/10760EU_US26.06.04.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2004, "EU-US Declaration on the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction", Dromoland Castle, 26 June 2004, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/81250.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-US, 2005, "Declaration on energy security, energy efficiency, renewables and economic development", <https://www.eeas.europa.eu/us/docs/declaration_energy_summit_2005_en.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2005, "EU-US Joint Programme of Work on the Non-proliferation of Weapons of Mass Destruction", Washington, 20 June 2005, <http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/85388.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-US, 2006, "Vienna Summit Declaration", EU-US Summit, Vienna, 21 June 2006, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum06_06/docs/decl_final.210606_en.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2007, "2007 EU-US Summit Statement: Energy Security, Efficiency and Climate Change", <https://www.eeas.europa.eu/us/sum04_07/joint_statement_energy_security.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2007, "Framework for Advancing Transatlantic Economic Integration between the European Union and the USA", <http://www.eeas.europa.eu/us/docs/framework_trans_economic_integration07_en.pdf> посетено 28.02.2014.
- EU-US, 2008, "Agreement between the United States of America and European Union on the participation of the USA in the EU Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX Kosovo", *Official Journal of the European Union*, L 282, 25.10.2008.
- EU-US, 2008, "Work Plan EU-US Technical Dialogue and Increased Cooperation in Crisis Management and Conflict Prevention", <http://eeas.europa.eu/us/docs/eu_us_crisis_management_work_plan_en.pdf> посетено 18.10.2014.
- EU-US, 2009, "2009 EU-US Summit Declaration", Washington, 3 November 2009, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum11_09/docs_declaration_en.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2009, "EU-US Declaration on Non-proliferation and Disarmament", EU-US Summit, Washington DC, 3 November 2009, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/110929.pdf> посетено 14.10.2014.
- EU-US, 2009, "Joint Statement on 'Enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security'", US-EU Summit, Washington DC, 3 November 2009, <https://www.dhs.gov/sites/default/files/publications/privacy_eu_us_joint_statement_oct_2009.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2009, "EU-US Joint Statement on 'Enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security'", <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/13/43/59/8542bc06.pdf>> посетено 16.10.2014.
- EU-US, 2009, "Statement on Development Dialogue and Cooperation", Annex 1, Washington DC, 3 November 2009, <https://www.eeas.europa.eu/us/sum11_09/docs_development_en.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2009, "The EU-US Energy Council", <https://www.eeas.europa.eu/us/sum11_09/docs_energy_en.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2009, "Working Arrangement establishing cooperation between the European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union and the United States Department of Homeland Security", Prague, 28 April 2009, <http://frontex.europa.eu/assets/Partners/Third_countries/WA_with_US.pdf> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2010, "Toledo Joint Statement", Toledo, 21 January 2010, <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/10/st06/st06261.en10.pdf>> посетено 22.12.2015.
- EU-US, 2011, "Concept Paper", EU-US Working Group on Cyber-security and Cyber-crime, 13 April 2011.
- EU-US, 2011, "Framework Agreement between the United States of America and European Union on the participation of the USA in EU crisis management operations", *Official Journal of the EU*, L 143, 31.5.2011.
- EU-US, 2013, "Agreement between the Government of the USA and the EU on coordination of the energy-efficiency labelling programs for office equipment", *Official Journal of the EU*, L 63/7, 6.3.2013.
- EU-US, 2014, "Joint Statement", EU-US Summit, Brussels, 26 March 2014, <http://eeas.europa.eu/statements/docs/2014/140326_02_en.pdf> посетено 12.10.2014.
- EU-US, 2015, "Riga Statement on enhancing transatlantic cooperation in the area of Justice, Freedom and Security", EU-US Ministerial meeting on Justice and Home Affairs, Riga, 3 June 2015, <https://eu2015.lv/images/Kalendars/IeM/Riga_Statement_EU_US_Ministers.pdf> посетено 22.12.2015.

- Financial Action Task Force, 2012, "The FATF Recommendations: International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism and Proliferation", <www.fatf-gafi.org/recommendations.html> посетено 22.12.2015.
- High Representative and European Commission, 2008, "Climate Change and International Security", Paper from the High Representative and the European Commission to the European Council, S 113/08, Brussels, 14 March 2008.
- House of Lords, 2012, "The EU's Global Approach to Migration and Mobility", *Report*, EU Committee, HL Paper 91.
- India-EU, 2005, "India-EU Strategic Partnership Joint Action Plan", <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/86130.pdf> посетено 19.10.2014.
- International Dialogue on Peacebuilding and Statebuilding, 2011, "A New Deal for engagement in fragile states", <<http://www.pbsdialogue.org/en/new-deal/>> посетено 16.04.2016.
- International Monetary Fund, 2015, *World Economic Outlook*, Washinton D.C.
- International Organization for Migration, 2010, "World Migration Report 2010", IOM, Geneva.
- Japan-EU, 2015, "Joint Press Statement", 23rd Japan-EU Summit, Tokyo, 29 May 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/05/29-joint-press-statement-eu-japan-summit/>> посетено 18.09.2015.
- Juncker J.C., 2016, "State of the Union 2016", *Speech to the European Parliament*, <http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-16-3043_en.htm> посетено 15.09.2016.
- Meeting of Chancellor Angela Merkel and President Dmitri Medvedev, 2010, "Memorandum", Meseberg, 4-5 June 2010, <<http://www.russianmission.eu/sites/default/files/user/files/2010-06-05-meseberg-memorandum.pdf>> посетено 01.09.2015.
- Mexico-EU, 2010, "Mexico-European Union Strategic Partnership Joint Executive Plan", Comillas, 16 May 2010, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/114467.pdf> посетено 10.12.2014.
- Migration Policy Centre, 2013, "MPC Migration Profile: Russia", MPC, Brussels.
- National Intelligence Council, 2008, "Global Trends 2025: A Transformed World", Office of the Director of National Intelligence, Washington D.C.
- NATO, 1999, "The Alliance's Strategic Concept (1999)", Washington, DC, 24 April 1999, <http://www.NATO.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm> посетено 16.03.2014.
- NATO, 2010, "Strategic Concept", NATO Public Diplomacy Division, Brussels.
- NATO, 2006, "Прирачник за НАТО", NATO Public Diplomacy Division, Brussels.
- Putin V., 2007, "Putin's prepared remarks at 43rd Munich Conference on security policy", 10 February 2007, <www.washingtonpost.com/wp-dyn/content/article/2007/02/12/AR2007021200555_pf.html#> посетено 10.07.2014.
- RoK-EU, 2015, "Joint Press Statement", 8th RoK-EU Summit, Seoul, 15 September 2015, <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2015/09/15-korea-joint-press-statement/>> посетено 18.11.2015.
- SA-EU, 2007, "The South Africa - European Union Strategic Partnership Joint Action Plan", <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&t=PDF&gc=true&sc=false&f=ST%209650%202007%20INIT>> посетено 20.12.2015.
- SA-EU, 2011, "Joint Communiqué", Fourth South Africa-European Union Summit, 15 September, 14292/11, Presse 311.
- Shanghai Cooperation Organization, "Regional Counter-Terrorism Structure", <<http://www.sectsco.org/EN123/AntiTerrorism.asp>> посетено 14.10.2014.
- Shanghai Cooperation Organization, 2001, "The Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism", <<http://www.sectsco.org/EN123/show.asp?id=68>> посетено 14.10.2014.
- Shanghai Cooperation Organization, 2009, "Plan of Action of the Shanghai Cooperation Organization Member States and the Islamic Republic of Afghanistan on combating terrorism, illicit drug trafficking and organized crime", <<http://www.sectsco.org/EN123/show.asp?id=99>> посетено 14.10.2014.
- SIPRI, 2015, "Trends in World Military Expenditure, 2014", SIPRI Fact Sheet, April 2015, стр.3, <<http://books.sipri.org/files/FS/SIPRIFS1504.pdf>> посетено 11.10.2015.
- SIPRI, 2016, "Military Expenditure by Country", <<http://www.sipri.org/sites/default/files/Milex-constant-USD.pdf>> посетено 31.08.2016.
- Solana J., 2003, "Europe and America: Partners of Choice", Speech to the annual dinner of the Foreign Policy Association, New York, 7 May 2003, во Missioli A. (ed.), 2003, *From Copenhagen to Brussels. European defence: core documents vol.IV*, Chaillot Paper 67, EU ISS, Paris.
- Solana J., 2003, "CFSP: The State of the Union", Speech at the Annual Conference of the European Union Institute for Security Studies, Paris, 30 June 2003, во Missioli A. (ed.), 2003, *From Copenhagen to Brussels. European defence: core documents vol.IV*, Chaillot Paper 67, EU Institute for Security Studies, Paris.
- Solana J., 2005, "Shaping an effective EU Foreign Policy", Address in Brussels, 24 January 2005, во EU ISS, 2006, "EU Security and Defence: Core documents 2005 vol.VI", Chaillot Paper 87, EU ISS, Paris.
- Solana J., 2005, "The three reasons for Europe", Address in Rotterdam, 17 May 2005, во EU ISS, 2006, "EU Security and Defence: Core documents 2005 vol.VI", Chaillot Paper 87, EU ISS, Paris.

- Solana J., 2008, "The External Energy Policy of the European Union", Speech at the Annual conference of the French Institute of International Relations, Paris, 1 February 2008, во Gliere C., 2009, *EU Security and Defence: Core documents 2008 vol.IX*, Chaillot Paper 117, EU Institute for Security Studies, Paris.
- Solana J., 2008, "EU-NATO Relation", Speech in Paris, 7 July 2008, во Gliere C., 2009, "EU Security and Defence: Core documents 2008 vol.IX", Chaillot Paper 117, EU Institute for Security Studies, Paris.
- Solana J., 2008, "National Interests and European Foreign Policy", Speech in Berlin, 7 October 2008, во Gliere C., 2009, *EU Security and Defence: Core documents 2008 vol.IX*, Chaillot Paper 117, EU ISS, Paris.
- Solana J., 2009, "Europe's Global Role - what next steps", Speech in Northwood, 11 July 2009, во Gliere C., 2010, *EU Security and Defence: Core documents 2009 vol.X*, EU Institute for Security Studies, Paris.
- South Africa-EU, 2010, "Joint Communiqué", Third South Africa-European Union Summit, Brussels, 28 September 2010.
- South Africa-EU, 2011, "Joint Communiqué", Fourth South Africa-European Union Summit, 14292/11, South Africa, 15 September 2011.
- The White House, 2002, "The National Security Strategy of the USA", <<http://nssarchive.us/NSSR/2002.pdf>> посетено 11.03.2014.
- The White House, 2010, "National Security Strategy", <http://www.whitehouse.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf> посетено 08.10.2014.
- The White House, 2014, "Factsheet: US-EU Cooperation on Common Security and Defence Policy", <<http://www.whitehouse.gov/the-press-office/2014/03/26/fact-sheet-us-eu-cooperation-common-security-and-defence-policy>> посетено 16.10.2015.
- The White House, 2015, "National Security Strategy", Washington DC.
- Treaty on the Non-proliferation of nuclear weapons, <<http://www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml>> посетено 22.12.2015.
- UN Statistics Division, 2012, "Millennium Development Goals Indicators. Carbon dioxide emissions", <<http://mdgs.un.org/unsd/mdg/SeriesDetail.aspx?srid=749&crd=>> посетено 25.12.2015.
- UNCTAD, 2016, <<http://unctad.org/>> посетено 06.07.2016.
- UNEP/Bloomberg, 2012, "Global Trends in Renewable Energy Investment 2012", United Nations Environment Programme, New York.
- UN-EU, 2003, "Joint Declaration on UN-EU cooperation in Crisis Management", <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/st12730.en03.pdf>> посетено 16.04.2016.
- UN-EU, 2007, "Joint Statement on UN-EU cooperation in Crisis Management", <<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/EU-UNstatmntoncrsmngmnt.pdf>> посетено 16.04.2016.
- United Nations Security Council, 2004, "Resolution 1540 (2004)", <<http://www.un.org/en/sc/1540/>> посетено 22.12.2015.
- United Nations, 1992, "UN Framework Convention on Climate Change" <http://unfccc.int/files/essential_background/convention.pdf> посетено 21.01.2016.
- United Nations, 1998, "Kyoto Protocol to the UN Framework Convention on Climate Change", <<http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>> посетено 21.01.2016.
- United Nations, 2000, "United Nations Convention against transnational organized crime and the protocols thereto", United Nations Office on Drugs and Crime, Vienna.
- United Nations, 2004, "United Nations Convention against Corruption", UN Office on Drugs and Crime, Vienna.
- United Nations, 2006, "Global Counter-Terrorism Strategy", <<http://www.un.org/en/terrorism/strategy-counter-terrorism.shtml>> посетено 22.12.2015.
- United Nations, 2006, "Resolution 1674(2006)", Security Council, 28 April 2006, <[http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674\(2006\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1674(2006))> посетено 16.04.2016.
- United Nations, 2015, "Paris Agreement", <http://unfccc.int/files/essential_background/convention/application/pdf/english_paris_agreement> посетено 11.02.2016.
- United Nations, 2016, "Troop and Police Contributors", United Nations Peacekeeping, <<http://www.un.org/en/peacekeeping/resources/statistics/contributors.shtml>> посетено 10.06.2016.
- Van Rompuy H., 2010, "The challenges for Europe in a changing world", Speech at the College of Europe, Bruges, 25 Feb.
- Van Rompuy H., 2010, "Message of President Van Rompuy", European Council, September 2010.
- Western European Union, 1992, "Petersberg Declaration", Bonn, 19 June 1992, <<http://www.weu.int/>> посетено 12.04.2014.
- Western European Union, 2005, *The European Defence Debate 1955-2005*, Assembly of WEU, Paris
- Wolfowitz P., 2002, "Speech by the US Deputy Secretary of Defence at the 38th Conference on European Security Policy", Munich, 2 February 2002, во Haine J. (ed.), 2003, *From Laeken to Copenhagen. European defence: core documents vol.III*, Chaillot Paper 57, EU ISS, Paris.
- World Bank, 2015, *World Development Indicators*, Washington D.C.
- WTO, 2016, <<https://www.wto.org/>> посетено 14.06.2016.

Секундарна литература

- Aeherne A. et al., 2006, "The EU and the governance of globalization", *Bruegel Working Paper*, no.2006/02.
- Aggarwal V. and Fogarty E., 2005, "The Limits of Interregionalism". *Journal of European Integration*, 27/3, pp.327-346.
- Anich R. and Laczkó F., 2008, "Recent trends in migration from China to Europe", International organization for migration, Geneva.
- Archick K., 2013, "US-EU Cooperation Against Terrorism", Congressional Research Service, U.S.Congress, Washington D.C.
- Balkans in Europe Policy Advisory Group, 2014, "The Unfulfilled Promise: Completing the Balkan Enlargement", Center for Southeast European Studies and European Fund for the Balkans.
- Baran Z., 2007, "EU Energy Security: Time to end Russian Leverage", *Washington Quarterly*, Vol.30 No.4, pp.131-144.
- Bendiek A., 2012, "European Cyber Security Policy", SWP, Berlin.
- Bendiek A., 2014, "Tests of Partnership: Transatlantic cooperation in cyber security, internet governance and data protection", SWP, Berlin.
- Bendiek A., 2016, "The Global Strategy for the EU's Foreign and Security Policy", SWP, Berlin.
- Benoit-Rohmer F. et al., 2009, "Human Rights Mainstreaming in EU's External Relations", *Study*, European Parliament, DG for External Policies of the Union.
- Biava A., 2011, "The Emergence of a Strategic Culture within the Common Security and Defence Policy", *European Foreign Affairs Review*, Volume 16, Issue 1, pp.41-58.
- Biscop S., 2007, "The ABC of European Union Strategy: Ambition, Benchmark, Culture", *Egmont Paper* 45, Brussels.
- Biscop S., 2016, "The EU Global Strategy: Realpolitik with European Characteristics", *Security Policy Brief*, Egmont, Brussels.
- Blanco L.F., 2016, "The functions of 'strategic partnership' in European Union foreign policy discourse", *Cambridge Review of International Affairs*, Volume 29, Issue 1, pp.36-54.
- Boas M. and Jennings K., 2007, "Failed States and State Failure: Threats or Opportunities?", *Globalizations*, vol.4, no.4, pp.475-485.
- Boswell C., 2003, "The 'External Dimension' of EU Immigration and Asylum Policy", *International Affairs*, vol. 79, no.3, pp.619-638.
- Brattberg E. and Rhinard M., 2012, "The EU as a global counter-terrorism actor in the making", *European Security*, Vol.21, No.4, pp.557-577.
- Bretherton C. and Vogler J., 2006, *The EU as a Global Actor*, Routledge, London and New York.
- Brzezinski Z., 2004, *The choice: global domination or global leadership*, Basic Books, New York.
- Bugajski J., 2013, "Return of the Balkans: Challenges to European Integration and U.S. Disengagement", *The Letort Papers*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College, Carlisle.
- Bull H., 1982, "Civilian Power Europe: A Contradiction in terms?", *Journal of Common Market Studies*, vol.21, no.2.
- Call C.T., 2008, "The Fallacy of the 'Failed State'", *Third World Quarterly*, vol.29, no.8, pp.1491-1507.
- Call C.T., 2011, "Beyond the 'Failed State': Toward Conceptual Alternatives", *European Journal of International Relations*, vol.17, no.2, pp.303-326.
- Castillejo C. and Hackenesch C., 2014, "The EU and its partners on development: how strategic on the ground?", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.
- Castillejo C., 2015, "Fragile States: an Urgent Challenge for EU Foreign Policy", FRIDE, Madrid.
- Ceccorulli M., 2009, "Migration as a security threat: internal and external dynamics in the European Union", *GARNET Working Paper*, No:65/09.
- Chomsky N., 2006, *Failed States: the Abuse of Power and the Assault on Democracy*, Metropolitan Books, New York.
- Clark D. and Foxall A., 2014, "Russia's Role in the Balkans - Cause for Concern?", The Henry Jackson Society, London.
- Cohen A., 2013, "Russia's Eurasian Union Could Endanger the Neighborhood and U.S. Interests", *Backgrounder*, no.2804, The Heritage Foundation, Washington D.C.
- Cooper R., 2000, *The Post-modern State and the World Order*, Demos, London.
- Cooper R., 2009, *Slom država: poredak i kaos u 21 stoljeću*, Profil, Zagreb.
- Cooper R., 2009, "The EU represents the aspiration for a world governed by law", *ESDP newsletter*, October 2009, General Secretariat of the Council of the EU, Brussels.
- Cornell S.E., 2014, "The European Union: Eastern Partnership vs. Eurasian Union", вo Starr F.S. and Cornell S.E. (eds.), *Putin's Grand Strategy: The Eurasian Union and Its Discontents*, Institute for Security and Development Policy, Stockholm.
- Cornish P., 2009, "Cyber Security and Politically, Socially and Religiously Motivated Cyber Attacks", *Study*, European Parliament, Brussels.

- Creswell J.W., 2011, "Controversies in Mixed Methods Research", во Denzin N.K. and Lincoln Y.S. (eds.), *Handbook of Qualitative Research* (4th ed.), SAGE, Thousand Oaks, CA, pp.269-284.
- David M. and Romanova T., 2015, "Modernisation in EU-Russian Relations: Past, Present and Future", *European Politics and Society*, 16:1, pp.1-10.
- De Lombaerde P., Soderbaum F. and Wunderlich J.U., 2015, "Interregionalism", во Jorgensen K.E. et al. (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, Volume 2, SAGE, London.
- Domisiewicz R. and Gross E., 2014, "Breaking new ground: EU-US cooperation in crisis management", *Brief*, EUISS, Paris.
- Dragneva R. and Wolczuk K., 2012, "Russia, the Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?", The Royal Institute of International Affairs, London.
- Drent M. and Landman L., 2012, "Why Europe needs a new European Security Strategy", *Policy Brief*, The Clingendael Institute, The Hague.
- Drent M. and Zandee D., 2010, "Breaking Pillars: Towards a Civil-Military Security Approach for the European Union", Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', The Hague.
- Duchene F., 1972, "Europe's Role in World Peace", во Mayne R. (ed.) *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead*, Fontana, London.
- Duchene F., 1973, "The European Community and the Uncertainties of Interdependence", во Kohnstamm M. and Hager W. (eds.) *A Nation writ Large? Foreign Policy Problems before the European Community*, Macmillan, Basingstoke.
- Emerson M. and all., 2001, "The Elephant and the Bear: the EU, Russia and their Near Abroads", Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Francois J. et al, 2013, *Reducing Transatlantic Barriers to Trade and Investment: An Economic Assessment*, Centre for Economic Policy Research, London.
- Fraterman J., 2006, "Canada-EU Crisis Cooperation in Military Crisis-Management: Principles, Modalities and Practice", *European Foreign Policy Unit Working Paper*, 2006/1.
- Fukushima A., 2015, "Japan-Europe Cooperation for Peace and Stability: Pursuing Synergies on a Comprehensive Approach", *Policy Brief*, GMF, Washington DC.
- Galtung J., 1973, *The European Community: A Superpower in the making*, Allen & Unwin, London.
- Garcia M.A., 2008, "The strategic partnership between Brazil and the European Union", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, EU ISS, Paris.
- Ghaleb A., 2011, "Natural gas as an instrument of Russian state power", *The Letort Papers*, Strategic Studies Institute, U.S. Army War College, Carlisle.
- Ginsberg R., 1999, "Conceptualising the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectation Gap", *Journal of Common Market Studies*, Volume 37, Number 3, pp.429-454
- Ginsberg R., 2001, *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham.
- Георгиева ЈЛ., 2010, *Европска безбедност*, УКИМ - Филозофски факултет, Скопје.
- Gliere C., 2007, "EU Security and Defence: Core documents 2006 vol.VII", Chaillot Paper 98, EU ISS, Paris.
- Gliere C., 2008, "EU Security and Defence: Core documents 2007 vol.VIII", Chaillot Paper 112, EU ISS, Paris.
- Gliere C., 2009, "EU Security and Defence: Core documents 2008 vol.IX", Chaillot Paper 117, EU ISS, Paris.
- Gliere C., 2010, "EU Security and Defence: Core documents 2009 vol.X", EU ISS, Paris.
- Godement F., 2008, "The EU and China: a necessary partnership", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, EU ISS, Paris
- Gordon P.H., 1997, "Europe's Uncommon Foreign Policy", *International Security*, 22/3.
- Grant C., 2009, "Is Europe doomed to fail as a power?", Centre for European Reform, London.
- Gratius S., 2011, "Can EU Strategic Partnerships deepen multilateralism?", FRIDE, Madrid.
- Gratius S. and Gonzalez D., 2012, "The EU and Brazil: Shared goals, different strategies", во Grevi G. and Renard T. (eds.), 2012, *Hot Issues, Cold Shoulders, Lukewarm Partners: EU Strategic Partnerships and Climate Change*, FRIDE, Madrid.
- Greene J.C., 2008, "Is Mixed Methods Social Inquiry a Distinctive Methodology", *Journal of Mixed Methods Research*, 2(1), pp.7-22.
- Grevi G., 2008, "The rise of strategic partnerships: between interdependence and power politics", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, Chaillot Paper, No.109, EUISS, Paris.
- Grevi G., 2009, *The inter polar world: a new scenario*, EU Institute for Security Studies, Paris.
- Grevi G., 2009, "ESDP institutions", во Grevi G., Helly D., Keohane D. (eds.), *European Security and Defence Policy*, EU Institute for Security Studies, Paris.
- Grevi G., 2010, "Making EU strategic partnerships effective", FRIDE, Madrid.
- Grevi G., 2012, "Why EU strategic partnerships matter", FRIDE, Madrid.

- Grevi G. (ed.), 2012, "Mapping EU Strategic Partnerships", FRIDE, Madrid.
- Grevi G., 2013, "The EU and Brazil: Partnering in an Uncertain World", *CEPS Working Document*, No. 382, Centre for European Policy Studies, Brussels.
- Grevi G., 2016, "A Global Strategy for a soul-searching European Union", European Policy Centre, Brussels.
- Grimm S., 2014, "The China-EU Strategic Partnership on development: unfulfilled potential", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.
- Haass R.N., 2008, "The Age of Nonpolarity: what will follow US dominance", *Foreign Affairs*, vol.87, no.3, pp.18-43.
- Hanggi H., 2006, "Introduction. Interregionalism: A new Phenomenon in International Relations", in Hanggi H. et al. (eds.), 2006, *Interregionalism and International Relations*, Routledge, London and New York, pp.3-13.
- Hanggi H., Roloff R. and Ruland J. (eds.), 2006, *Interregionalism and International Relations*, Routledge, London.
- Haukkala H., 2008, "The European Union as a Regional Normative Hegemon: The Case of European Neighbourhood Policy", *Europe-Asia Studies* 60(9), pp.1601-1622.
- Helly D., 2012, "The EU-South Africa Strategic Partnership: changing gear", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.
- Helman G.B. and Ratner S.R., 1992, "Saving Failed States", *Foreign Policy*, vol.89, pp.3-20.
- Hernandez i Sagrera R. and Potemkina O., 2013, "Russia and the Common Space on Freedom, Security and Justice", *Study*, European Parliament, Brussels.
- Hess N., 2012, "EU Relations with 'Emerging' Strategic Partners: Brazil, India and South Africa", GIGA Focus, Number 4, German Institute of Global and Area Studies, Hamburg.
- Hettne B. and Soderbaum F., 2005, "Civilian Power or Soft Imperialism? The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism", *European Foreign Affairs Review*, Vol.10, Issue 4, pp.535-552.
- Hill C., 1993, "The Capability-Expectations Gap or Conceptualising Europe's International Role", *Journal of Common Market Studies*, Vol.31, No.3, pp.305-328.
- Holslag J., 2011, "The Elusive Axis: Assessing the EU-China Strategic Partnership", *Journal of Common Market Studies*, Vol.49, No.2, pp.293-313.
- Howorth J., 2002, "The CESDP and the Forging of a European Security Culture", *Politique Européenne*, no.8, pp.88-108.
- Howorth J., 2007, *Security and Defence Policy in the European Union*, Palgrave Macmillan, London.
- Howorth J., 2010, "The EU as a Global Actor: Grand Strategy for a Global Grand Bargain", *Journal of Common Market Studies*, vol.48, no.3, pp.455-474.
- Howorth J., 2010, "The Political and Security Committee: A case Study in Supranational Inter-Governmentalism", *Les Cahiers européens de Sciences Po*, no.1, Centre d'études européennes at Sciences Po, Paris.
- Hubbell L., 1999, "A Sino-American Cultural Exchange during the Bombing Crises: a personal experience", *Asian Affairs: An American Review*, Volume 26, Issue 3, pp.159-172.
- Huntington S.P., 1999, "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs*, volume 78, number 2, pp.35-49.
- Huntington S.P., 2003, "America in the World", *The Hedgehog Review*, volume 5, number 1, pp.7-18.
- Hutchings R., 2009, "The United States and the emerging global security agenda", in Peral L. (ed.), 2009, *Global security in a multipolar world*, EU Institute for Security Studies, Paris.
- Huysmans J., 2000, "The European Union and the Securitization of Migration", *Journal of Common Market Studies*, vol.38, no.5, pp.751-777.
- Hyde-Price A., 2004, "European Security, Strategic Culture and the Use of Force", *European Security*, volume 13, no.4, pp. 323-343.
- Hyde-Price A., 2006, " 'Normative' power Europe: a realist critique", *Journal of European Public Policy*, vol.13, no.2.
- Johnson R.B., Onwuegbuzie A. and Turner L., 2007, "Toward a Definition of Mixed Methods Research", *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2), pp.122-133.
- Jorgensen K.E., 2009, *The European Union and International Organisations*, Routledge, London and New York.
- Juppille J. and Caporaso J., 1998, "States, Agency and Rules: The European Union in Global Environmental Politics", in Rhodes C. (ed.), *The European Union in the World Community*, Lynne Rienner Publishers, pp.213-229.
- Kagan R., 2003, *Paradise and Power: America and Europe in the new world order*, Atlantic Books, London.
- Kagan R., 2008, *The Return of History and the End of Dreams*, Alfred A. Knopf, New York.
- Kashiwazaki C. and Akaha T., 2006, "Japanese Immigration Policy: Responding to conflicting pressures", Migration Policy Institute, Washington D.C.
- Kaunert C. and Zwolski K., 2013, *The EU as a Global Security Actor: A Comprehensive Analysis Beyond CFSP and JHA*, Palgrave Macmillan, London.
- Kennedy P., 1987, *The Rise and Fall of the Great Powers*, Random House, New York.
- Keohane D., 2008, "The Absent Friend: EU Foreign Policy and Counter-Terrorism", *Journal of Common Market Studies*, vol.46, no.1, pp.125-146.
- Keohane R.O. and Nye J.S., 2001, *Power and Interdependence*, Third Edition, Longman.
- Keukeleire S. and MacNaughtan J., 2008, *The foreign policy of the European Union*, Palgrave Macmillan, London.
- Keukeleire S. et al., 2011, "The EU Foreign Policy towards the BRICS and other emerging powers: Objectives and Strategies", *Study*, European Parliament, DG for External Policies of the Union.

- Khan S.R. (ed.), 2009, *Regional Trade Integration and Conflict Resolution*, Routledge, London.
- Kissack R., 2015, "The EU and Human Rights Promotion", bo Jorgensen K.E. et al. (eds.), *The SAGE Handbook of European Foreign Policy*, Volume 2, SAGE, London, pp.822-836.
- Kissinger H., 1994, *Diplomacy*, Simon & Schuster, New York.
- Kissinger H., 2002, *Does America Need a Foreign Policy?*, Free Press, New York.
- Klimburg A. and Tirmaa-Klaar H., 2011, "Cybersecurity and Cyberpower: Concepts, Conditions and Capabilities for Cooperation for Action within the EU", *Study*, European Parliament, Brussels.
- Krauthammer C., 1991, "The Unipolar Moment", *Foreign Affairs*, volume 70, number 1, pp.23-33.
- Krauthammer C., 2002, "The Unipolar Moment Revisited", *The National Interest*, No.70 (Winter 2002-2003), pp.5-18.
- Krotz U., 2009, "Momentum and Impediments: Why Europe Won't Emerge as a Full Political Actor on the World Stage Soon", *Journal of Common Market Studies*, Volume 47, Number 3, pp.555-578.
- Kumar R., 2009, "India's potential role in a new global security consensus", bo Peral L. (ed.), *Global security in a multipolar world*, EU ISS, Paris.
- Kupchan C., 2007, "The fourth age: the next era in transatlantic relations", *Crossroads*, vol.1, no.3, pp.222-229.
- Kupchan C., 2012, *No One's World: The West, the Rising Rest and the Coming Global Turn*, Oxford University Press, New York.
- Laidi Z., 2008, "The Normative Empire. The Unintended Consequences of European Power", *Garnet Policy Brief*, number 6
- Lambach D., Johais E. and Bayer M., 2015, "Conceptualising state collapse: an institutionalist approach", *Third World Quarterly*, vol.36, no.7, pp.1299-1315.
- Langenhove L., 2010, "The EU as a Global Actor in a Multipolar World and Multilateral 2.0 Environment", *Egmont Paper* 36, Academia Press, Gent.
- Langenhove L., 2010, "The Transformation of Multilateralism Mode 1.0 to Mode 2.0", *Global Policy*, Vol.1, Issue 3.
- Lasheras F.B., 2014, "Europe must not neglect the Western Balkans", European Council on Foreign Relations, London.
- Lee B., 2012, "The EU and China: Time for a strategic renewal", bo Grevi G. and Renard T. (eds.), 2012, *Hot Issues, Cold Shoulders, Lukewarm Partners: EU Strategic Partnerships and Climate Change*, FRIDE, Madrid.
- Manasijevski J., 2013, "The Common Security and Defence Policy of the European Union and the Republic of Macedonia: Transformational Partnership in Progress", bo Togo T., Ostojic N. and Bradley J. (eds.), *New Balkans and Europe - Peace, Development, Integration: Proceedings of the Eight ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans*, European Centre for Peace and Development, Belgrade, pp.39-54.
- Manasijevski J., 2014, "The Transformation of the EU's Position in the International Order and the New Balkans", bo Togo T., Ostojic N. and Bradley J. (eds.), *New Balkans and Europe - Peace, Development, Integration: Proceedings of the Ninth ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans*, European Centre for Peace and Development, Belgrade, pp.55-72.
- Manasijevski J., 2014, "The European Security Strategy and Formatting of the EU as a Functional Global Actor - Between Ambitions and Limitations", bo Dimitrijevic D. (ed.), *The Old and the New World Order - between European integration and the historical burdens: Prospects and challenges for Europe of 21st century*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, pp.310-325.
- Manasijevski J., 2015, "The Strategic Partnerships as an Instrument of the EU's Accommodation to the Emerging Multipolar Order", *Security Dialogues*, Vol.6, Number 2-1, pp.387-399.
- Manasijevski J., 2015, "External Crises and EU Strategic Actorness", bo Ostojic N., Bradley J. and Kawato A., (eds.), *New Balkans and Europe - Peace, Development, Integration: Proceedings of the Tenth ECPD International Conference on Reconciliation, Tolerance and Human Security in the Balkans*, European Centre for Peace and Development, Belgrade, pp.87-103.
- Manners I., 2002, "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms", *Journal of Common Market Studies*, Volume 40, Number 2, pp.235-258.
- Manners I., 2006, "Normative Power Europe reconsidered: Beyond the Crossroads", *Journal of European Public Policy*, Volume 13, Number 2.
- Manners I., 2006, "The European Union as a Normative Power: A Response to Thomas Diez", *Millennium: Journal of International Studies*, vol.35, no.1, pp.167-180.
- Manners I., 2009, "The EU's International Promotion of the Rights of the Child", bo Orbie J. and Torell L. (eds.), *The European Union's Role in the World and the Social Dimension of Globalisation*, Routledge, London, pp.228-241.
- Masters L., 2014, "The EU and South Africa: towards a new partnership for development", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.
- Maull H., 1990, "Germany and Japan: The New Civilian Powers", *Foreign Affairs*, vol.69, no.5.
- Mawdsley E., 2014, "Development and the India-EU strategic partnership: Missing incentives and divergent identities", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.
- Mazarr M.J., 2014, "The Rise and Fall of the Failed-State Paradigm", *Foreign Affairs*, vol.93, no.1.
- Mearsheimer J.J., 1990, "Back to the Future: Instability in Europe after the cold war", *International Security*, vol.15, no.1.
- Mearsheimer J.J., 1994, "The False Promise of International Institutions", *International Security*, vol.19, no.3, pp.5-49.

- Mennoti R. and Vencato F., 2008, "The European Security Strategy and the partners", во Biscop S. and Andersson J.J. (eds.), *The EU and the European Security Strategy*, Routledge, London.
- Meservy-Whiting G., 2006, "ESDP Deployments and European Security Strategy" во Deighton A. (ed.) *Securing Europe: Implementing the European Security Strategy*, Zurcher Beitrage, Zurich.
- Meyer C.O., 2006, *The Quest for a European Strategic Culture: Changing Norms on Security and Defence in the European Union*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
- Missiroli A., 2008, "The impact of the Lisbon Treaty on ESDP", Policy Department External Policies, European Parliament
- Moravcsik A., 2009, "Europe: The Quiet Superpower", *French Politics*, vol.7, no.3-4, pp.403-422.
- Monaghan A., 2013, "Putin's Russia: shaping a 'grand strategy'?", *International Affairs*, 89:5, pp.1221-1236.
- Nay O., 2013, "Fragile and Failed States: Critical Perspectives on Conceptual Hybrids", *International Political Science Review*, vol.33, no.1, pp.326-341.
- Никодиновска Крстевска А., 2015, *Односот меѓу вредностите и политиките на Европската Унија низ призмата на нејзината надворешна политика*, 2-ри Август, Штип.
- Nitoiu C., 2014, "EU-Russia relations: Between conflict and cooperation", *International Politics*, vol.51, no.2, pp.234-253.
- Nutall S., 2000, *European Foreign Policy*, Oxford University Press.
- Nye J.S.Jr., 1992, "What New World Order", *Foreign Affairs*, volume 78, number 2, pp.35-49.
- Nye J.S.Jr., 2000, "The US and Europe: Continental drift", *International Affairs*, vol.76, no.1.
- Nye J.S.Jr., 2001, *The paradox of american power*, Oxford university press, New York.
- Nye J.S.Jr., 2004, *Soft power: the means to success in world politics*, Public Affairs press, New York.
- Nye J.S.Jr., 2006, "Soft power and smart power", *Internationale politik*, 3/2006 vol.7, Berlin.
- Haj I.C.I.M., 2008, *Разбирање на меѓународните конфликти*, Академски печат, Скопје.
- Naj Dz.S., 2012, *Buducnost moci*, Arhipelag, Beograd.
- Oberthur S. and Groen L., 2012, "The EU and South Africa: Building bridges", во Grevi G. and Renard T. (eds.), 2012, *Hot Issues, Cold Shoulders, Lukewarm Partners: EU Strategic Partnerships and Climate Change*, FRIDE, Madrid.
- Ortega M., 2002, "Iraq: A European Point of View", *Occasional Papers* no.40, EUISS, Paris.
- Ottaway M. and Mair S., 2004, "States at Risk and Failed States", Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC.
- *Oxford Dictionary of Bussines and Management*, 2009, Fifth Edition, Oxford University Press.
- Park S.H., 2014, "South Korea and the European Union: A promising partnership for development cooperation", *Policy Brief*, FRIDE, Madrid.
- Paveze C., Wouters J. and Meuwissen K., 2014, "The European Union and Brazil in the Quest for the Global Diffusion of Human Rights: Prospects for a Strategic Partnership", *Working Paper* no.143, Leuven Centre for Global Governance Studies, KU Leuven, Leuven.
- Pawlak P. and Sheahan C., 2014, "The EU and its (cyber) partnerships", *Brief* 9, EUISS, Paris.
- Peck C., 2001, "The Role of Regional Organizations in Preventing and Resolving Conflict", во Crocker C.A., Hampson F.O., Aall P.R. (eds.), *Turbulent Peace: The Challenges of Managing International Conflict*, United States Institute of Peace Press, Washington D.C., pp.561-584.
- Ponjaert F., 2013, "Inter-regionalism as a coherent and intelligible instrument in the EU foreign policy toolbox: a comparative assessment", во Telo M. and Ponjaert F. (eds.) *The EU's Foreign Policy: what kind of power and diplomatic action?*, Ashgate, Farnham.
- Popescu N., 2014, *Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely*, EU ISS, Paris.
- Quille G., 2008, "The Lisbon Treaty and its implications for CFSP/ESDP", Policy Department External Policies, European Parliament.
- RegioConf, 2015, "The EU, Regional Conflicts and the Promotion of Regional Cooperation: A Successful Strategy for a Global Challenge", *Final Report*, University of Tubingen.
- Reichard M., 2006, *The EU-NATO Relationship*, Ashgate, London
- Renard T., 2010, "EU Strategic Partnerships: Evolution of a concept, from Amsterdam to Lisbon", *EU-China Observer*, Issue 5, College of Europe, Bruges.
- Renard T., 2011, "The Treachery of Strategies: A call for true EU Strategic Partnerships", *Egmont Paper* 45, Academia Press, Gent.
- Renard T., 2012, "The EU Strategic Partnership Review: Ten Guiding Principles", FRIDE, Madrid.
- Renard T., 2013, "Partnering for a nuclear-safe world: the EU, its strategic partners and nuclear non-proliferation", FRIDE, Madrid.
- Renard T., 2014, "The rise of cyber-diplomacy: The EU, its strategic partners and cyber-security", *Working paper* 7, FRIDE, Madrid.
- Renard T., 2014, "Confidential partnerships? The EU, its strategic partnerships and international terrorism", FRIDE, Madrid.

- Renard T., 2014, "Partners in Crime? The EU, its strategic partnerships and international organized crime", FRIDE, Madrid.
- Renard T., 2016, "Partnering for Global Security: The EU, Its Strategic Partners and Transnational Security Challenges", *European Foreign Affairs Review*, vol.21, no.1, pp.9-34.
- Renard T., 2016, "Partnerships for Effective Multilateralism? Assessing the compatibility between EU bilateralism, (inter)-regionalism and multilateralism", *Cambridge Review of International Affairs*, vol.29, no.1, pp.18-35.
- Renard T. and Biscop S., 2010, "A Need for Strategy in a Multipolar World: Recommendations to the EU after Lisbon", *Security Policy Brief*, No.5, Egmont, Brussels.
- Renard T. and Hooijmaaijers B., 2011, "Assessing the EU's Strategic Partnerships in the UN System", *Security Policy Brief*, Egmont, Brussels.
- Rifkin J., 2004, *The European Dream*, Penguin, New York.
- Rotberg R.I., 2004, "The Failure and Collapse of Nation-states: Breakdown, Prevention and Repair", in Rotberg R.I. (ed.), *When States Fail: Causes and Consequences*, Princeton University Press, Princeton.
- Ruggie J.G., 1992, "Multilateralism: the anatomy of an institution", *International Organization*, vol.46, no.3, pp.561-598.
- Ruland J., 2001, "ASEAN and the European Union: A Bumpy Interregional Relationship", Zentrum für Europäische Integrationsforschung, Bonn.
- Rutland P., 2012, "Still out in the cold? Russia's place in a globalizing world", *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), pp.343-354.
- Safeworld, 2013, "South Africa and conflict affected states", *Safeworld Briefing*, London.
- Safeworld, 2013, "Brazil and conflict affected states", *Safeworld Briefing*, London.
- Sakwa R., 2012, "Looking for a greater Europe: From mutual dependence to an international regime", *Communist and Post-Communist Studies*, 45(3-4), pp.315-325.
- Sauer T., 2011, "The Emerging Powers and the Nuclear Non-proliferation and Disarmament Regime", Egmont, Brussels.
- Sautenet A., 2008, "Europe and China: Cooperation with Complex Legal Dimensions", Institut Français des Relations Internationales, Paris.
- Schmidt-Felzmann A., 2011, "EU Member states' Energy relations with Russia: Conflicting Approaches to Securing Natural Gas Supplies", *Geopolitics*, Volume 16, Issue 3, pp.574-599.
- Scott D., 2013, "Multipolarity, Multilateralism and beyond...? EU-China Understandings of the International System", *International Relations*, vol.27, no.1, pp.30-51.
- Scott J.W., 2009, "Bordering and ordering the European Neighbourhood: A critical perspective on EU Territoriality and Geopolitics", *Trames*, 13(63/58), 3, pp.232-247.
- Shapiro J. and Witney N., 2009, *Towards a Post-American Europe: a Power Audit of EU-US Relations*, European Council on Foreign Relations, London.
- Shumylo-Tapiola O., 2012, "The Eurasian Customs Union: Friend or Foe of the EU?", *The Carnegie Papers*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington D.C.
- Simon L., 2013, "No might, no right: Europeans must re-discover military power", Elcano Royal Institute, Madrid.
- Sjöstedt G., 1977, *The External Role of the European Community*, Saxon House, Farnborough.
- Sijrsen H., 2003, "Understanding the Common Foreign and Security Policy: Analytical Building Blocs", in Knodt M. and Princen S. (eds.), *Understanding the European Union's External Relations*, Routledge, London, pp.35-53.
- Small A., 2015, "China: two kinds of assertiveness", in Grevi G. and Keohane D. (eds.), *Challenges for European Foreign Policy in 2015: How others deal with disorder*, FRIDE, Madrid.
- Smith K., 2000, "The End of Civilian Power EU: A Welcome Demise or Cause for Concern?", *International Spectator*, vol.23, no.2, pp.11-28.
- Smith K., 2003, "The European Union: A Distinctive Actor in International Relations", *The Brown Journal of World Affairs*, Volume IX, Issue 2.
- Smith K., 2005, "Beyond the civilian power debate", *Politique Européenne* 1 (17), pp.63-82.
- Smith M., 2011, "A liberal grand strategy in a realist world? Power, purpose and the EU's changing global role", *Journal of European Public Policy*, Volume 18, no.2, pp.144-163.
- Smith M. and Xie H., 2010, "The European Union and China: The Logics of 'Strategic Partnership'", *Journal of Contemporary European Research*, Volume 6, Issue 4, pp.432-448.
- Stahl A.K., 2011, "Contrasting Rhetoric and Converging Security Interests of the European Union and China in Africa", *Journal of Current Chinese Affairs*, vol.40, no.4, pp.147-173.
- Stavridis S., 2001, "Why the 'Militarising' of the European Union is Strengthening the Concept of 'Civilian Power Europe'", *Working Paper* no.17, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUI, Badia Fiesolana.
- Stefanova B., 2006, "Regional Integration as a System of Conflict Transformation: The European Experience", *World Affairs*, 169 (2), pp.81-93.
- Takle M., 2012, "The Treaty of Lisbon and the European Border Control Regime", *Journal of Contemporary European Research*, Volume 8, Issue 3, pp.280-299.

- Telo M., 2001, "Reconsiderations: Three Scenarios", во Telo.M. (ed.) *European Union and New Regionalism: Regional Actors and Global Governance in a Post-hegemonic Era*, Ashgate, Aldershot.
- Trenin D., 2008, "Russia and the European Union: redefining strategic partnership", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, EU ISS, Paris
- Ülgen S., 2016, "Resilience as the Guiding Principle of EU External Action", Carnegie Europe, <<http://carnegieeurope.eu/strategieurope/?fa=64007>> посетено 23.07.2016.
- Van der Putten F.P. and Van der Meulen E., 2009, "Europe and China in International Conflict Management: Rivals and Partners", во De Zwaan J., Bakker E. and Van der Meer S. (eds.), 2009, *Challenges in a Changing World*, Asser Press, The Hague.
- Van Ham P., 2011, *The European Union's WMD Strategy and the CFSP: A Critical Analysis*, EU Non-Proliferation Consortium.
- Ванковска Б., 2010, *Институциите на ЕУ: до Лисабон и по него*, УКИМ - Филозофски факултет, Скопје.
- Ванковска Б., 2011, *Меѓународна безбедност: критички поглед*, УКИМ - Филозофски факултет, Скопје.
- Vankovska B., 2014, "The Cold War II: Just Another Misnomer", *Contemporary Macedonian Defence*, vol.14, no.26, pp.49-60.
- Vasconcelos A., 2008, "Avoiding Confrontational Bipolarity", *Issues* no.27, EUISS, Paris.
- Vasconcelos A., 2008, "'Multilateralising' multipolarity", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, EU ISS, Paris.
- Vasconcelos A., 2009, "Between self-interest and a responsible-power approach", во Peral L. (ed.) *Global security in a multipolar world*, EU ISS, Paris.
- Wagner C., 2008, "The EU and India: a deepening partnership", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, EU ISS, Paris.
- Wallensteen P., 2007, *Understanding Conflict Resolution, War, Peace and the Global System*, SAGE, London.
- Walt S.M., 1998, "The Ties that Fray", *The National Interest*, Winter edition.
- Waltz K.N., 1993, "The Emerging Structure of International Politics", *International Security*, vol.18, no.2, pp.44-79.
- Waltz K.N., 2000, "Structural Realism after the Cold War", *International Security*, vol.25, no.1, pp.5-41.
- Валц К.Н., 2008, *Теорија на меѓународната политика*, Магор, Скопје.
- Вебер М., 1976, *Приврда и друштво*, Просвета, Београд.
- Wendt A., 1999, *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Wilkins T.S., 2008, "Russo-Chinese Strategic Partnership: A New Form of Security Cooperation", *Contemporary Security Policy*, vol.29, no.2, pp.358-383.
- Wilkins T.S., 2012, "'Alignment', not 'alliance' - the shifting paradigm of international security cooperation: toward a conceptual taxonomy of alignment", *Review of International Studies*, vol.38, no.1, pp.53-76.
- Wissenbach U., 2007, "The EU's effective multilateralism - but with whom", *Europaishe Politik*, 05/2007, Berlin.
- Witney N., 2008, *Re-energising Europe's security and defence policy*, European Council on Foreign Relations, London.
- Wouters J. et al., 2014, "A Comparative Study of EU and US Approaches to Human Rights in External Relations", *Study*, European Parliament, DG for External Policies of the Union.
- Yergin, D., 2006, "Ensuring energy security", *Foreign Affairs*, Volume 85, March/April.
- Youngs R. and Shapovalova N., 2011, "EU Human Rights Policy towards Russia", *Study*, DG for External Policies of the Union, European Parliament, Brussels.
- Youngs R., 2014, "Climate Change and EU Security Policy: An Unmet Challenge", Carnegie Endowment for International Peace, Carnegie Europe, Brussels.
- Zagorski A., 2009, "The limits of a global consensus on security: the case of Russia", во Peral L. (ed.), *Global security in a multipolar world*, EU ISS, Paris
- Zhongping F., 2008, "A Chinese Perspective on China-European relations", во Grevi G. and Vasconcelos A. (eds.), *Partnerships for effective multilateralism: EU relations with Brazil, China, India and Russia*, EU ISS, Paris
- Zhongping F. (ed.), 2009, "China's new security perceptions and practice", во Peral L. (ed.), *Global security in a multipolar world*, Institute for Security Studies, Paris.
- Zielonka J., 2007, "Plurilateral Governance in the Enlarged European Union", *Journal of Common Market Studies*, Volume 45, Number 1, pp.187-209.
- Zielonka J., 2008, "Europe as a global actor: empire by example?", *International Affairs*, vol.84, no.3, pp.471-484.
- Zielonka J., 2011, "The EU as an International Actor: Unique or Ordinary?", *European Foreign Affairs Review*, Vol.16, Issue 3, pp.281-301.
- Zwolski K., 2011, "The external dimension of the EU's Non-proliferation Policy: overcoming inter-institutional competition", *European Foreign Affairs Review*, vol.16. no.3.